Col. inscrip. C R. Soci. Jesu

ANNOTATIONES

Gulielmi Budæi Parisiẽsis, Secretarii Regii, in quatuor & viginti Pandectarum libros, ad Ioannem Deganaium Cancellarium Franciæ.

Postremum auctæ, & recognitæ.

Gulielmi Budæi Parisiensis, Regis secretarii in annotationes ad libros Pādectarum præfatio, ad illustrissimum virum Ioannem Deganaium Cancellarium Franciæ.

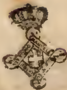

Q

VAE res mihi imprimis exoptãda fuit, vir illustrissime Ioannes Deganai, ea mihi hoc tempore forte (vt spero) fortuna euenit. Nā cū abhinc septē plus minus mēses, paulò postquā tu ad principem istū magistratū assūptus es, Annotationes quasdā in Pādectas scribere cœpissem, iam inde in mentē mihi venit faciēdū omnino mihi esse, vt hi nostri cōmētarioli parū ab auctore me futuri plausibiles, amplū aliquod nomē augustúmq; præferrent exeuntes in publicū: cuius velut auspiciis freti, ancipitē iudiciorū aleam securè experirētur. Hoc autē me animo agitantē fama recētis tui honoris, qua omnia hic loca publica priuatáq; personare cœperāt, diutius quærere quo mihi erat opus nō siuit. Ea verò vt tum me admonuit quid mihi agēdum esset, ita nunc libro iamiam prodituro aduētanti tu Principi præcurrens, sic in hanc
vrbem in ipso (vt aiunt) [illegible]iculo venisti vt nō [illegible]odò oblatū te mihi, sed etiā
(nisi lōge fallo[illegible] [illegible]i librū meum dicatum, in
manum etia[illegible] [illegible]ū. Etenim nisi casus me
aliquis necop[illegible] [illegible]endo amoris loco apud
te pridem, du[illegible] [illegible]uius rei documēta haud
obscura dedi[illegible] [illegible]i nulla mea in te officia,
nulla vnquan[illegible] [illegible]ulla cōmēdatione tātum
tibi notus era[illegible] [illegible]tinēs. Verū id extra causam est. Hoc [illegible] [illegible]st libri nostri, vt nisi magno aliquo pa[illegible] [illegible]ēdio vindicaturū me sperem. Magna [illegible] [illegible]graturū opinor, nisi tuo
paucorúmqu[illegible] [illegible]uidia restingatur. Quippe eiusmodi r[illegible] [illegible]ominum statera expendantur, nec à le[illegible] [illegible]ocul à vero abesse videri possint: sin vulgi [illegible] [illegible]nísque laturū ex hominum iudicio sperare me debe[illegible]. In quo t[illegible] [illegible]t iniquitatis, quòd inter eos quos de causa nostra in cōsilium huius libri editione mittimus, sessuros complures videmus, qui ad summā ignorātiam inustum etiam inexpiabiléque odium literarū meliorum allaturi domo sunt. In quarum literarū auctoritate cardo diiudicandæ rei haud dubie vertitur. Quòd si ex more forēsium
iudiciorū iniquos nobis h[illegible] [illegible]rofesso inimicos ex iudicū
albo reii[illegible] [illegible]
accede[illegible] [illegible]quoque.
aleam p[illegible] [illegible]doctos bo-

nósque cōstiterit, ibi calculorū victoriam esse homines vtique interpretabū-tur. In huiusmodi enim fere iudiciis appēdi sententiæ non numerari solent. Atqui vnde tu steteris, inde quoq; plerosq; bonorū staturos esse cōfido. Nam quæ est auctoritas nō modò magistratuum antistitis, sed etiā tua (tecū enim nunc, non cum Cancellario loqui videor) quotus quisque doctiorū in sentē-tiam tuam trāsire dubitabit? Tuam ego auctoritatē appello: eius hominis au-ctoritatem, qui per omnes ætatis progressus totidem honorum ciuilium gra-dus suopte nixu, nullo manū porrigente scandens, nō antequam ad culmen honorum euasit, scandēdi finem fecit: vt nō fortunæ beneficio, sed suo meri-to peruenisse eò credi possit. Cuius ea vis fuisse ingenii atque animi cerni-tur, vt quocūque loco natus esset, in quodcūque tēpus incidisset, fortunā ipse sibi facturus videretur. Qui cū in reliquis vitæ partibus honoratissimos gerē-do magistratus, tāquā poeta doctus, in primis fabulæ partibus populo perpla-cuerit, in extremo eodémque summo actu: omnibus animi viribus effusis in-gentē theatro toto plausum excitaturus existimetur. Proinde in te vno per-multis suffragiis periclitari mihi videor. Quare te alloquēs, bonos omneis te-cum exorādos habeo, vt siqua temere aduersus receptæ atque adeò sacrosan-ctæ hactenus auctoritatis scriptores dixisse primo statim occursu videbor, quasíq; iurisperitorum maiestatem suggillare voluisse: ea nō ex mea fiducia, nimia dicam an incauta? sed ex rebus ipsis potius nullo receptarum opinio-num præiudicio vtētes, etiā etiámq; æstimare in animū inducant: iudiciúmq; ad finē perlecti libri sustinere, nec magnis auctorū nominibus opponēdis, veri tati præscribere quodā nūc postliminio longo interuallo redeūti. Neq; enim me latet quàm sit arduum vetustis nouitatē, nouis auctoritatē, dubiis fidem, obscuris lucem dare. At enim in Catonis reprehēsionē incidi, qui culpā de-precari quàm culpa vacare malui, vt ille quodā Albinus, qui homo Latinus cum res Romanas oratione Græca scriptitasset, venia se dignū esse cēsebat, si quid in historiis suis aut parum cōposite, aut minus elegāter scriptū esset, ob hoc à Catone derisus. Sic prouidētioris fuisse dicēt (vt opinor) æquitatis ini-quitatísve iudiciorū tanto reatu periculū nō facere, quàm nūc sero errorem facinoris ancipitis deprecari. Hoc in loco cum hærerem, subiit illud de Dio-gene memoriæ proditū à Græcis auctoribus. Philippus Alexādri magni pa-ter cum expeditionē aliquādo apparare in Corinthum diceretur, Corinthii prætrepidi, rerúmque suarum satagitātes, ad opera certatim incumbere cœ-perunt: hic arma sibi cōparans, ille lapides congerens, alius muros in altitudi nem substruens, nonnulli propugnacula firmāres, alii aliud agētes, quod ad munitiones pertineret. Quod eorum studium Diogenes cum cerneret, nihil habens aliud commodius quod ageret (nullus enim ad remp. administrandā opera eius hominis vtendū existimabat) extemplo philosophico pallio præ-cinctus, dolium illud suum fictile quod gurgustii vicem præbuisse ei dicitur, subuoluere, deuoluere, vltro citróque versare per vicinum vrbi collem cœpit. Admirante autē quodā eius amico ac percunctāre, Quidnam id agis ô Dio-genes? Voluo (inquit ille) ego [illegible] dolium, ne vnus inter tot operi inten-tissimos cessator esse videar. Sic [illegible] ocii rationem reddendam esse

censerem homini quidem aliqua facultate prædito, aut certe literis his initia to,dolium voluere institui, ne desidia aut inertia emarcuisse crederer,aliis ad rem attẽtissimis,atq; in vmbraculis domesticis animũ despõdisse, quod mihi à viris haud spernẽdis nõ semel obiectũ est. Id modò periculũ est ne cũ ocii mei rationẽ cõstare tibi paucisque præterea volui, doliũ forte fictile ac fragile per loca interim petrosa pérque aspera imprudens obuoluerim,id est necubi stilo indulgens in offensionem quoque bonorũ, eorúmque quibus approbare hoc meum opus volebam, incautius impegerim. atque ita cõfractũ doliũ, librúmque cõuiciis laceratũ referã:spémque meam irritam & inanem euasisse sentiam:ille ego qui aliquod operæpreciũ iugi eodémque semestri labore fecisse mihi videbar. Quod si mihi contigerit, Attilianũ illud in me illico paratũ esse scio. Satius siquidẽ esse dictabat Attilius ociosum esse quàm nihil agere,id est quàm inaniter vexari,vt Sisyphus ille in fabulis, voluẽs & ipse saxum,sudans nitẽdo nec proficiẽs hilum. Sed fortuna quæ famam rebus preciúmque cõstituit(vt inquit Curtius)istud quoq; viderit. operã enim tantum præstare ac propositũ candidũ, nõ etiã euẽtum iudicii potui. Itaque si mihi fortuna defuerit, nõ tamẽ ipse mihi deero. Nec si secus nostra interpretentur homines,mœrori propterea me daturus sum,quasi oleũ operámq; perdiderim. Sunt enim,sunt quædã quæ nõ modò alienis,sed meis etiã amicorúmque ponderibus examinãda ducã, diémque tãdem cõfido tãquã æquũ iudicẽ, vnde ius steterit,inde victoriam daturam. Antimachus clarus poeta, vt auctor est Cicero in libro de claris oratoribus, cõuocatis auditoribus cum legeret quoddam suum volumẽ, omnésque eum legẽtẽ præter Platonẽ reliquissent, Legam (inquit) nihilominus. Plato enim vnus mihi instar est omnium. Et recte inquit Cicero. Poema enim reconditum paucorum approbationem assensúmque postulat. Similiter ego vt tecũ quãplurimos scriptis nostris calculum candidũ adiicere optauerim, sic si id fieri nequit,te certe cum vno & altero primæ sententiæ viris adesse mihi sperem, omniúmque instar vos esse existimẽ,vt veluti suffragiũ Mineruæ(vt aiunt) emeritus esse videar. Nihil autẽ habet nec fortuna tua maius quàm vt possis,nec mẽs tua melius, quàm vt velis,ad veritatẽ indagandã(præsertim quod ad res Gallicas attinet) excitare studiosos. Quod verò ad eos pertinet qui veritati obstrepere, ac quo iure quáque iniuria tueri male parta animis obstinauere, nec dedoceri velle quæ perperã didicerunt, nullus est mihi locus veniæ. Proinde ab huiusmodi nec ius nec iniuriam deprecor:accipiendas enim mihi plagas pro re nata video. Verũ hoc vnum saltem exorari se sinant, πάταξον οὖν καὶ ἄκουσον, inquit Alcibiades ad Euribiadem sublato scipione loqui eũ vetantem, Feri sane inquit,& audi. Sic isti sane feriant dum audiant. Vulnus etiam recipiam(vt dicitur)si modo Marte suo plumbeo impugnare me instititerint, nec in flãmã coniicere inuidiæ cõcitatæ. Annotationes nũc in quatuor & viginti libros Pandectarum edidi,in reliquos editurus cum aliquantisper interquieuero, si modò per ocium ac valetudinem licebit, qua[illegible] hoc inceptum non modo intermittere diu,sed etiã abrũ[illegible]e abiicere[illegible] coegit. Parisiis. Pridie Nonas Nouembris,Millesimo quingent[illegible]ctauo.

GVLIELMI BVDAEI Parisiensis, regii secretarii, annotationes in libros pandectarum.

Ex lege prima, De iustitia & iure.

IVS est ars boni & æqui. Accursius hunc locū enarrans aliud bonum esse censet, aliud æquum: nec satis hoc explicat. Nos verò rem animaduersione dignam esse iudicantes, explicandam latius censuimus. Ius est (inquit Donatus Grammaticus) quod omnia recta & inflexibilia exigit. AEquitas est, quæ ex iure multum remittit. Terent. in Adel. Ille vt item me habeat, facio sedulo, do, prætermitto, non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Non est (inquit Donatus) necesse sæuire patrem, hoc est suo iure agere. Et mire, inquit idem, ostendit Terentius ius non nisi necessitate esse seruandum. Inde meo iure, tuo iure, suo iure: de quibus alibi dicēdum. Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens, In his contractibus, inquit, alter alteri obligatur de eo quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet. Id est non de eo solo quod cautum est. Quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem. Paulus, Desiit enim bonum & æquum esse iniuriarum condemnari eum qui æstimationem præstitit. Papinianus, Quæsitum an ad hæredem necessariū, cum se bonis non immiscuisset, sepulcri violati actio pertineret? Dixi recte eum hac actione vti quæ in bonum & æquum concepta est: id est, vt inquit Accursius, non seruato iuris rigore. scilicet quāti æquum esse videbitur. Aristoteles lib. quinto Ethicorum de iustitia & iure copiose disputans, duo hæc tanquam differentia ponit, nō tanquam genere diuersa, ius & æquū bonúmque: id est vt ipse appellat, τὸ κατὰ τὸν νόμον δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικές. Bonū & æquū, inquit, cum sit cuiusdā iuris, ius est præstātius vel melius: non autem vt genus aliud æquū & bonū, iure præstātius est. Porro æquū & bonū ius est, nō illud quidē lege cōprehensum, id est legitimum: sed legitimi iuris emēdatio, hoc est ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου. Siquidē cū lex posita sit in vniuersum, sint autē quædā de quibus vniuersim caueri nō potest: lex tamē nihilo secius in vniuersum loquitur necessitate coacta, tametsi id recte fieri nequit. videlicet lex id quod plerūq; accidit, amplectitur, errati ipsa sui cōscia: quāquā id nō legis aut legislatoris, sed rei ipsius peccatū est. Sic enim natura cōparatū est, vt omnia quæ aguntur, eodē legis præscripto cōstitui nō possint. Idem in .iii. Polit. Oportet, inquit, leges recte latas summā potestatē habere: magistratum verò siue vnus siue plures sint, eorū potestatē habere, de quibus lege caueri satis exacte non potest. Hac igitur ratione τὸ ἐπιεικές, vt Aristoteles vocat, id

Ius.

AEquitas. AEquum.

Ex bona fide. Bonum & æquum.

τὸ ἐπιεικές.

τὸ δίκαιον. est æquum & bonum, emendatio est iuris scripti, quod ipse τὸ δίκαιον appellat. quatenus scilicet aliter de nonnullis statuit, de quibus lex ferri non potuit in vniuersum. quo ipsum vt fiat, decreto opus est vel plebiscito. Quippe in-

Lesbia structura. definitarum rerū indefinita & norma esse debet: vt quemadmodū in Lesbia structura plumbea norma adhiberi solet, quæ ad lapidis formam transformari possit, & subinde immutari: sic ad huiusmodi species rerum, cum vsus venerit, decreta accommodari oportet legi derogantia. τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών, καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Quibus verbis (si quidem recte vertimus) Aristoteles significat eos iudices quibus ex bono & æquo iudicare, aut legibus, aut moribus licet (cuiusmodi sunt suprema tribunalia, quæ præscripto iuris vsquequaque non astricta sunt, id est quæ interdum pro re nata liberam causarum disceptationem habent) æquo & bo-

Lesbii fabri no ita vti debere, vt cæmentarii fabri & structores Lesbia norma vtuntur. Cum enim cæteri fabri soleant structuras suas ad normam exigere: Lesbii soli plumbeam normam habentes, pro arbitratu suo flexibilem & subinde mutabilem, ita ad normam structuram suam exigunt, vt interdum si lapidis natura non facile ad structuram æquabilis peruicerit, normā ad structuram inflectant: & structuræ normam, non normæ structuram accommodent: quô scilicet opus suum consumari possit. Sic & suprema tribunalia interdum non modo iuris præscriptum, sed ne suarum quidem sententiarum præiudicia sequuntur, prægrauante æqui boníque lance in perpendendis temporum, personarum, locorum, & aliis qualitatibus. Proinde Ari-

Epiices. Epiicia. stoteles vno verbo Epiices appellat, quod nostri æquum & bonum dicunt, & interdum æquitatem, vt Aristoteles Epiician. Male igitur & inscite Accursius æquum & bonū distinxit. Hanc Aristotelis Epiician non iam vul-

Epicaia. gus, sed etiam literati Epicaiam vocant. indéque verbum Epicaizare faciūt, vt proculcatissimū ac maxime protritum (Quis enim non hoc verbū iden-

Ex bono & æquo arbitrari, &c. tidem in ore habet?) ita à paucis satis vt arbitror intellectum. Quod autem epicaizare dicunt, latine dici debet ex æquo & bono statuere, ex bono & æquo arbitrari, censere, æstimare, constituere. quod si nobis permit-

ἐπιεικίζειν. tamus vno verbo dicere, epiicizare dici debet, non epicaizare. ἐπιεικίζειν dicitur, & ex fide bona statuere apud antiquos. hinc cōtractus bonæ fidei dicti, à stricti iuris contractibus distincti. Ius autem quod strictum Iuriscōsulti di-

ἀκριβοδίκαιον. cunt, Aristoteles ἀκριβοδίκαιον vocat, quasi ius exactius duriúsque: & qui illud æquitati præferunt, Acribodicæi ab eodem dicuntur, quasi præduri interpretes iuris, quasíque deterioris iuris studiosi vsurpatorésq;. Iudicē enim æquū & bonum describens, qui Epiices ab ipso dicitur, ita inquit, ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς καὶ περ ἔχων νόμον βοηθὸν, ἐπιεικὴς ἐστιν. Vtrunque autē horum Cicero in oratione pro Cecinna eleganter descripsisse paucis verbis videtur: Istum locū, inquit, fugis & reformidas, & me ex hoc (vt ita dicam) campo æquitatis, ad istas verborū angustias, & ad omnes literarū angulos reuocas: in his ipsis intercludere vis insidiis quas mihi conaris opponere. Non deieci, inquis, sed eieci. peracutū hoc

tibi videtur. Hic est mucro defensionis tuæ, in eum ipsum causa tua incurrat
necesse est. Verba sunt Ciceronis refellentis eũ qui in causa interdicti non se
vi de fundo deiecisse Cecinnã, qui ad fundum vsque meu nõ accessisset: sed
eiecisse dicebat, quia accedere ausus nõ esset. Ego enim, inquit Cicero, tibi re-
fero, si non sum ex eo loco deiectus quo prohibitus sum accedere: at ex eo
sum deiectus, quo accessi, vnde fugi. Quibus verbis appositissime refelli pos-
sunt Iurisconsultorum recentiorum cauillamenta, qui huiusmodi verborum
aucupiis argumenta validissima elicere se credunt ad noua quædã iuris dog-
mata constituenda, quasi vnaquæque syllaba iuris & ciuilis & pontificii vim
suam quandam certámque obtineat. Stricti autẽ iuris vocabulum peculia- Strictũ ius.
re est Iurisconsultorũ, vt & alia pauca. reliqui scriptores id summum ius ap-
pellant. Cicero in primo Offi. Existũt etiam sæpe iniuriæ calumnia quadam
& nimis callida iuris interpretatione. ex quo illud, Summum ius, summa in- Summũ ius
iuria, factũ est iam tritum sermone prouerbium. Terent. in Heauton. Neque
tu scilicet eo nunc confugias, quid mea? num mihi datum est? num illa oppi
gnerare filiam meam me inuito potuit? Verũ illud Chreme dicũt, Ius sum-
mum sæpe summa malitia est. Columel. libro primo de officio patrisfamilias
erga colonum loquens, Summum ius, inquit, antiqui summam putabãt cru-
cem. Inde summo iure agere dicebãt, pro eo quod est nõ ex æquo & bono, Summo iu-
sed iniquiore quodam iure & præfracto. Cicero pro Cecinna, Non enim mi- re agere.
nus laborat Cecinna ne summo iure egisse, quàm ne certũ ius non obtinuis-
se videatur. Vult, inquit Cicero, Cecinna hanc me causam verbosius explica-
re, non quòd euẽtum litis timeat, quippe qui certissimo iure nitatur si vti ve-
lit iure sibi legibus moribúsque concesso: sed causam suam iudices vult vobis
æquam probari non modo certã, & æquitate quoq; nõ modo iure niti. Idem,
Nam cæteri tum ad istam orationẽ decurrunt cum se in causa putãt habere
æquum & bonum quod defendant: si contrà verbis & literis & (vt dici solet)
summo iure contenditur, solent eiusmodi iniquitati boni & æqui nomen di-
gnitatémq; opponere. Hoc ipse alibi ad extrema & inimicissima iura decur-
rere dicit: de eo loquens qui bona ex edicto possidẽda postulabat, cum tamẽ
alia via suum seruare posset. Et pro Quintio, Si quid in controuersiam veni- Intra pariẽ-
ret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur. Id est aut inter amicos di- tes experiri
sceptandam rem permitteret citra iudicium, & extra cancellos forenses, aut & discepta-
apud iudicem cõcesso sibi legibus aut moribus iure vteretur, id est rigore iu- re.
ris ad extremum nõ decederet. Et ad Atticum libro decimosexto, Ego si me
non improbissimè Dolabella tractasset, dubitassem fortasse vtrũ remissior es-
sem, an summo iure agerem. Atqui Ciceronianæ illi sentẽtiæ in primo Offi-
ciorum cõgruit illa Pauli Iurisconsul. sentẽtia, qui de bono & æquo loquens
in tract. de verborũ oblig. lege Si seruum, ita inquit, In hoc genere plerũque
sub auctoritate iuris sciẽtiæ perniciose erratur. Hoc illud est etiã Solomonis
Ecclesiastæ septimo, Noli esse iustus multũ, neq; plus sapias quàm necesse est,
μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, καὶ μὴ σοφίζου περισσόν. id est noli esse ἀκριβοδίκαιος, vt Aristoteles
vocat. Secundum hoc videtur non cuiusuis hominis esse ἐπιείκειαν tractare, ἐπιείκεια.
quam Cicero nunc æquum bonum, nũc æquitatem vocat: vt in Bruto, Hoc,

inquit, cum sæpe aliàs, tum apud Centumuiros in causa M. Curii cognitum est. ita enim multa Crassus tum contra scriptum pro æquo & bono dixit, vt hominem acutissimũ Quintum Scæuolam, & in iure in quo causa illa versabatur peritissimũ, obrueret exemplorum argumẽtorúmque copia. Tranq. in Claud. Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatémque mulctarũ ex bono & æquo perinde vt afficeretur moderatus est. Nam & iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones, & in maiore fraude conuictos legitimam pœnam supergressus, ad bestias condẽnauit. Quintil. libro quarto, Quo loco tamen iudicis natura noscenda est, iuri magis, an æquo sit appositus. Id est φιλοπλοκάστερος. Idem in sexto, Narrandúmne & quomodo, iure pugnãdum an æquo.

AEquũ bonum. Interdũ æquũ bonum sine copula dicitur. Cicero in Bruto, Deinde æquum bonum, testamentorum sententias voluntatésque tutatus est.

AEqui boni facio. Inde illa locutio, æqui boni facio, apud eundẽ ad Atticum libro septimo, Tranquillissimus autem animus meus qui totum illud æqui boni facit. Terentius, Cæterũ equidem istuc Chreme æqui boníque facio. Liuius, Cæterum si vos nec cura ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, nos æqui boníque facimus. Id est non indignamur, æquo animo ferimus, & bene interpretamur.

AEquũ bonum impetrare. Et æquum bonũ impetrare, pro eo quod lingua vernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id est ius suum obtinere, rem suam recipere. Cicero in Philip. secunda, Igitur à quo viuo nec præsens nec absens quicquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratus. Terẽtius in Phor. Dic quid tibi velis dari in manum, vt herus desistat his litibus? Nam sat scio si aliquam partem æqui boníque dixeris, tria non commutabitis hodie verba inter vos, id est (vt vulgus loquitur) si ad rationem venire volueris.

Ser. Sulp. laus. Huius æqui boni vtinam tam studiosos non modo causidicos, sed etiã Iurisc͡osultos haberemus, quàm fuisse ille putatur Seruius Sulpitius, cuius meminit Pomponius in titulo proximo. De quo in Philip. nona Cicero ita inquit, Nec verò silebitur admirabilis quædam & incredibilis & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis sciẽtia. Omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iuris consultus quàm iustitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus & à iure ciuili, semper ad facilitatem æquitatémque referebat. Neque constituere litium actiones malebat quàm controuersias tollere. Hactenus ille.

In iuris non iustitiæ consultos. Huic si similes neoterici Iurisc͡osulti extitissent, id est si tam æqui boniq; studiosi quàm iuris summi fuissent, nec magis se iuris quàm iustitiæ consultos videri & esse exoptassent: immensa illa & numerosa commẽtariorum iuris volumina haudquaquam reliquissent, materiam & fomitem accendendarum litium: quibus nunc vita passim flagrat, incendio quidem vix vnquã deflagraturo: quippe causidicorũ calũniarorúmque commẽtis quasi facibus indies inualescẽtibus, iudicúmque indulgẽtia litigiosis nõ satis infensorum, veluti aura quadã aspirante. Eorum voluminum auctores, si enumerare ipsi eorũ studiosi velint qui bibliothecas in speciem iustæ doctrinæ c͡ofertissimas habent, nomenculatore plerisque eorũ opus sit. Huiusmodi

librorum bona ex parte superuacaneorum congerie, prisca illa germanáque maiestas iuris prudentiæ obruta est: primúmque circa tẽpora Alexandri Principis: & subinde Iustiniani auspiciis, & Tribuniani ductu atque opera restitui instauraríque cœpta est, verius quàm instaurata. nũc verò insana scripturientium eorúmque sequacium contentione etiam deleta: vtpote cum scribentes sua scripta enarrationum vicem obtinere non contenti, citari se iam &(vt verbo iuris vtâr)laudari pro legislatoribus velint, ex votóque obtinuerint. eorum verò sectatores labori suo consulentes, per illa interpretationum velut latifundia fructum se iuris studii percipere gaudeant, in quibus spinosa salebrosáque iuris loca, runcata (vt ita loquar) complanatáque ab ipsis iuris magistris minore negocio percurrere se credãt: inconsultos eos fortasse putantes qui per confragosa Pandectarũ sentieosáque loca nullo præsertim quæstu misere conflictentur. id verò vitæ tranquillioris incõmodũ, quò minus accideret, ne Iustinianus quidem ipse vno & altero edicto quamlibet imperioso præstare posteritati potuit. Adde consilia, atque etiã (si diis placet) cautelas vt ipsi vocant, id est vafritias meras & cõmentitia verborũ aucupia, simplicitati vulgari & probitati ciuili sæpenumero imponẽtia, aduocatis ansam calumniandi præbentia, iudicibus interdum inextricabilia, optimo iuri persæpe captiosa. quæ tamen nonnulli palmaria esse putant. Nec eos fefellit opinio. nulla enim scripta iandiu apud eos qui rempublicam gerunt, plausibiliora extiterunt, maiúsque studium sibi vendicantia. Proinde Ciceronianum illud ex tertio Officiorũ exclamare libet, Sed nos veri iuris germanǽque iustitiæ solidam & expressam effigiẽ nullam tenemus, vmbra & imaginibus vtimur: eas ipsas vtinã sequeremur. feruntur enim ex optimis naturæ & veritatis exemplis. Quantũ igitur inter istos & Caiũ illum Aquiliũ interesse putamus, cuius prudentiã Populus Romanus in cauẽdo non in decipiẽdo perspexit, si Ciceroni credimus: vt qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingeniũ, laborem, fidem suam populo Romano promptam expositámque habuerit: qui ita iustus & bonus vir fuerit, vt natura non disciplina cõsultus fuisse videatur: ita peritus & prudens, vt ex iure ciuili non scientia solum, verum etiam bonitas nata esse videatur: cuius tantum ingeniũ erat, tam prompta fides, vt quicquid inde haurires, purũ liquidúmque te haurire sentires. Sed vereor ne è portu statim egrediens impinguã, vt dicitur, qui receptæ auctoritatis scriptoribus in principio opusculi mei bellum indicere mediter: continuóque aduenięs (vt Plauti verbis vtar) pilum reprehensionis iniiciam. Proinde (vt eo reuertamur vnde digressi sumus) cũ æquum & bonũ dicimus, absolutam bonitatẽ æquitatémque significamus, & iuris (vt ita dicam) medullam germanámque iustitiã, quam censendo assequi non cuiusuis est iurisperiti. Augustinus libro secũdo de Ciuitate, An forte populo Romano propterea leges non sunt à numinibus constitutæ, quia (sicut Sallustius ait) ius bonúmque apud eos nõ legibus magis quàm natura valebat? Bonũ pro æquitate dixit. Inde æquitatem animi dicimus, rectam animi constitutionẽ, tranquillámque affectionẽ omni indignatione vacantem. ἀγανάκτησις Græci vocant. Cicero pro Marcello, Sæpe enim venit

In cautelas iuris.

C. Aquilii laus.

AEquum & bonum.

AEquitas animi.

ad meas aures te idem iſtud nimis crebro dicere, Satis te tibi vixiſſe. Hic tu modum vitæ tuæ non ſalute reipub. ſed æquitate animi definies? Id eſt, putáſne te propterea ſatis vixiſſe, quòd æquo animo & citra indignationē mori potes, & annos præteritos nō requiris? Idem de Senectute, Quid quòd ſapiētiſſimus quiſque animo æquiſſimo moritur, ſtultiſſimus iniquiſſimo? Plautus in Aulul. Pol ſi eſt animus æquus tibi, ſatis habes qui vitam colas.

Animus æquus.

Animus æquus eſt in hoc loco moderatus & tolerans & minime querulus in aduerſis. Cicero in Piſonē æquitatē abſolute dixit, Quo quidem in ſpectaculo mira reipub. æquitas erat, vter corū periſſet, tanquam laniſta in eiuſmodi pari lucrum fieri putabat. Ex iis quæ diximus (vt arbitror) ſatis illa verba Vlpiani explicata ſunt, Ius eſt ars boni & æqui, & quæ ſequuntur.

Philoſophari.

Circa hoc enim philoſophari (vt verbo eius vtar) hoc eſt omni animi intentione incumbere, propriū eſt iuriſconſultorum inſtitutū. Ex quo colligere poſſumus id quod antè dicebamus, ſtudium nūc iuris prorſus ab antiquo illo veróque degeneraſſe. niſi verò arbitrabimur philoſophiā, id eſt ſtudium ſapientiæ, quæſtuariā olim fuiſſe: nummariúmq; præmiū, vnicum laboris ſui finē Philoſophos antiquos (quales ſe iuriſcōſulti eſſe volunt) ſibi propoſuiſſe. id quod noſtri temporis ferè iuriſperiti faciunt, qui etiā vt plaudendum id & laudandum profiteri ac gloriari ſolent. quod vtrū ita agendum nécne Vlpianus cenſuerit, cū ex hoc loco, tum ex illo libri quinquageſimi Digeſtorum facile intelligi poteſt: cuius hæc verba ſunt, An & Philoſophi profeſſorū numero ſint habendi? & non putem. non quia non religioſa res eſt, ſed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam operam ſe ſpernere. Proinde nec iuris quidem ciuilis profeſſoribus ius dicent. eſt enim res quædam ſanctiſſima ciuilis ſapientia, ſed quæ precio nummario non ſit æſtimanda. Aut niſi Philoſophos eos eſſe cenſebimus, qui nullas Philoſophiæ partes attigerint, immò qui liberalibus omnibus diſciplinis, id eſt non quæſtuoſis, ſibi ſuiſque interdicere ſoliti ſint. denique qui ſuæ profeſſionis auctores minime omnium intelligere poſſint. De quibuſdam loquor, non de elegantioribus, qui iam multi extiterunt.

Iuris prudētia olim nō fuit quæſtuaria.

Philoſophi profeſſio.

Philoſophi ipſius, inquit Cicero libro primo de Oratore, qui vnus omnia pœnè profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio: vt is qui ſtudeat omniū rerum diuinarū atque humanarum vim, naturam, cauſáſque noſſe, & omnē bene viuendi rationē tenere & perſequi, nomine hoc appelletur.

Iuris prudētia.

Encyclopædia.

Propterea, inquit Vlpianus, iuris prudētia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſciētia. Quæ verba Accurſius ſimpliciter & craſſa, vt dicitur, Minerua intellexit. Hæc illa eſt encyclopædia, de qua Fabius libro primo, Vt efficiatur, inquit, orbis ille doctrinæ quem Græci encyclopædiam vocant. Inde illud Vitruuii libro primo, Cum autē animaduerterint omnes diſciplinas inter ſe coniunctionē rerum & communionem habere, fieri poſſe facile credent. Encyclios enim diſciplina vti corpus vnū ex his membris eſt compoſita. Itaque qui à teneris ætatibus eruditionibus variis inſtruūtur, omnibus literis agnoſcunt eaſdem notas, cōmunicationémque omnium diſciplinarū, & ea re facilius omnia agnoſcūt. Hanc Marcus Tullius libro tertio de Oratore, concentum doctrinarum omnium conſenſúmque vocat. Ec-

quid igitur Philosophos huiusmodi esse censebimus, disciplinarũ præter vnã omnium non modo ignaros, sed etiam contemptores? Ego verò φιλοδίκους potius vocitandos censuerim, καὶ φιλοκερδεῖς. Quod (ne quis putet de Iurisperitis in vniuersum me dixisse) de illis intelligi volo sinistra Minerua natis, quos Græci μισοκάλους vocant, omnẽ literarum elegantiã nitorémque dicendi perosos, ab omnibus doctrinis humanioribus abhorrentes, rusticos, inuenustos, illepidos, hircosos. Qui, nisi vt villicus allium, ita ipsi barbariẽ vbique ac semper oboluerint, decorum illud Accursianæ sectæ seruare se non credunt: homines affectatæ rusticitatis, qui ne sic quidem satis sua tueri sibi vidẽtur, nisi elegantiæ studiosos lacessant maledictis. Sunt enim vt dixi, sunt alii iam nõ paucissimi qui iuris peritiam festiuioribus literis & elegantioribus, velut cõdiendam putarint: sunt etiã qui aliarum disciplinarũ cognitione adminiculatiorem eam reddant, quibus hæc nostra qualiacunque sunt legenda edidimus. qui si quædam scite dicta sunt, percipere ac probare poterunt: sicubi in præcipitato opere hallucinati sumus, si ignorãtia lapsi (vt nõ vno aut altero in loco facile potuimus) benigne cõdonare, in ancipitibus boni cõsulere, ac cãdide omnia interpretari didicerunt. Verũenimuero quid de iuris studio censeam (quandoquidem id etiã ad hoc nostrũ institutum pertinet) malo Ciceronis verbis quàm meis respondere: qui in dialogis de Oratore in persona Lucii Crassi, magni illius oratoris ac iurisperitissimi, de facilitate perdiscendi iuris ciuilis in hunc modum loquitur: Omnia enim sunt posita, inquit, ante oculos, collocata in vsu quotidiano, in congressione hominũ atque foro: neque ita multis literis ac voluminibus magnis cõtinentur. Eadem enim sunt lata primum à pluribus: deinde paucis cõmutatis verbis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit verò quô facilius percipi cognoscíque ius ciuile possit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suauitas & delectatio. Nam si quem hæc aliena studia delectant, plurima est & in iure ciuili, & in Pontificum libris, & in duodecim tabulis antiquitatis effigies: quòd & verborũ prisca vetustas cognoscitur, & actionum genera quædam maiorum consuetudinẽ vitámque declarant. seu quis ciuilem scientiã contempletur, quam Scæuola non putat esse oratoris propriã, sed cuiusdam ex alio genere prudentiæ, totã hanc descriptis omnibus ciuitatis vtilitatibus ac partibus duodecim tabulis contineri videbit: siue quẽ ista præpotens & gloriosa Philosophia delectat (dicã audacius) hosce habet fontes omnium disputationum suarum qui in iure ciuili & legibus continentur. Ex iis enim cũ dignitatem maxime expetendam esse videmus, tum verò & iustus ac honestus labor honoribus, præmiis, splendore decoratur. Vitia autem hominum atque fraudes damnis, vinculis, ignominiis, verberibus, exiliis, morte mulctantur: & docemur non infinitis concertationúmque plenis disputationibus, sed auctoritate nutúque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates: nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Fremant omnes licet (dicã quod sentio) bibliothecas me Hercule vnus mihi videtur duodecim tabularũ libellus, si quis legũ fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere, & vbertatis vtilitate superare. Hactenus ille. Cuius aucto-

Philodici.

Misocali.

Iuris perdiscendi facilitas.

Effigies antiquitatis in xij. tabulis.

Laus xij. tabularum.

ritati nemo, nisi improbus derogare fidem ausit, qui modo librũ eius de Claris Oratoribus legerit: in quo libro sic inquit, Ego autem iuris ciuilis studio multũ operæ dabam Q. Scæuolæ Publii filio: qui quanquam nemini ad docendum se dabat, tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendo docebat. Idem pro Muræna de scientia iuris loquens, Difficilis autẽ res ideo nõ putatur, quoniam perpaucis & minime obscuris literis continetur. Itaque si mihi vehementer occupato stomachum mouerint, triduo me iurisconsultũ profitebor. Quo in loco multa de iuris scientia disserit, sed causæ inseruiens: quapropter ille locus pondus fortasse non habet tantæ auctoritatis. Macrob. libro tertio Saturn. de lege Licinia loquens, Lex verò hæc, inquit, paucis mutatis in plerisq; cum Fannia cõgruit. in ea enim ferenda quæsita est nouæ legis auctoritas, exolescẽte metu legis antiquioris: ita Hercules vt de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum vbi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cauebantur, in alia latorũ nomina transierunt. Vtinam verò Cicero ipse fecisset id quod in persona eiusdem Crassi loquẽs cogitasse se aliquando dixit, vt iuris ciuilis disciplinã in artis rationem formámque redigeret: Si enim, inquit, aut mihi facere licuerit quod iamdiu cogito, aut alius quispiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primum omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt: deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat: tum propriã cuiusque vim definitione declaret, perfectam quidem artem iuris ciuilis habebit magis magnam atque vberem quàm difficilem atque obscuram. Atque interea tamen dum hæc quæ dispersa sunt coguntur, vel passim licet carpentem & colligentem vndique, repleri ista iuris ciuilis scientia. Nemo autẽ qui Ciceronis libros legerit oratorios & philosophicos, difficile hoc factu fuisse Ciceroni contenderit. Quid enim non explicare potuisset illa vis ingenii? quid non illustrare ille orationis splẽdor? quid denique non enarrare exuberans illa rerum omniũ præsertim politicarum copia? Nisi verò impar huic oneri ingenium illius fuisse credi potest, qui vniuersa philosophiæ dogmata sinuosis disputationũ mæandris implicita, primus vnúsque à Græcis accepta, miro compendio explicata nobis tradidit: homo à foro & Senatu nunquam ferè nisi peregre aut in dissensionibus ciuilibus feriatus. Quanam autẽ ratione fieri id potuerit, ipse his verbis docet in primo de Orat. quæ quin huc transcriberem, tẽperare ipse mihi nequiui, vsqueadeo & verbis & re ipsa oblectatus sum: Omnia, inquit, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerunt: in musicis, & numeri & voces & modi: in geometria, lineamenta, formæ, interualla, magnitudines: in astrologia, cœli conuersio, ortus, obitus, motúsque siderum: in grammaticis, poetarũ pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronũciandi quidam sonus: in hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, dispõnere, meminisse, agere, ignota quõdam omnibus & diffusa late videbantur. Adhibita est igitur extrinsecus ars quædam ex alio genere, quod sibi totum Philosophi assumunt: quæ rem diuulsam dissolutámq; conglutinaret, & ratione quadam constringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic legitimæ atque vsitatæ in rebus causisque ciuium æqualitatis cõseruatio:

Cicero iuris peritissimus — *Ciceronis propositum de iure ciuili in artẽ redigendo.* — *Ciceronis laus.* — *De artibus.* — *Finis iuris ciuilis.*

tum sunt genera notanda, & ad certum numerũ paucitatémque reuocanda.

Genus autem id est quod sui simileis cõmunione quadam, specie autẽ diffe renteis, duas aut plures complectitur partes. Partes autẽ sunt quæ generibus iis ex quibus emanant subiiciuntur. Omnia quæ sunt vel generum vel partium nomina, diffinitionibus, quam vim habeant, est exprimendum. Est enim diffinitio earũ rerũ quæ sunt eius rei propriæ quam diffinire volumus, breuis & circunscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adiungerem, nisi apud quos hæc haberetur oratio cernerem. Hactenus ille. Nos verò exempla ab eodem sumamus ex libro Topicorũ: quem librum ad Trebatium hominẽ Iurisconsultum scribens, exemplis ex iure sumptis illustrauit: quo vel vno libro documentum ingens dedit se studio iuris operam plenam dedisse. Diffinitiones igitur (vt inquit ipse) aliæ sunt partitionũ, aliæ diuisionum. Partitionum, cũ res ea quæ proposita est quasi in mẽbra discerpitur. vt si quis ius ciuile dicat id esse quod in legibus, Senatuscõsultis, rebus iudicatis, iurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more, æquitate cõsistat. Diuisionum autem diffinitio formas complectitur quæ sub eo genere sunt: quod diffinitur hoc modo, Abalienatio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Dicendũ quis sit diffinitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. cũ sumpseris ea quæ sint ei rei quam diffinire velis cũ aliis communia, eousque persequi, dum propriũ efficiatur quod nullam in aliam rem transferri possit, vt hoc, Hæreditas est pecunia quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta. Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriũdi sunt: quorũ maiorum nemo seruitutẽ seruiuit, qui capite non sunt diminuti. Reliqua de genere & forma, id est specie, de differentia partitionis & diuisionis & alia eodem pertinẽtia, Cicero ab Aristotele accepta, Trebatio amico suo tradidit, compendiosa paraphrasi in latinum sermonẽ venustissime traducta. Quin & Ciceronem librũ edidisse de iure ciuili in artẽ redigendo, auctor est Gellius lib. i. Noctium Atti. qui etiam locũ ex eo libro citat. Hoc illud est autem quod Pomponius infrà de origine iuris de Quinto Scæuola dixit, qui ius ciuile generatim primus cõstituit in libros decem & octo redigendo. Proinde si quis olim felicio re aliquo seculo existat, Bartholo aut alio quopiam primi nominis viro iurisperitia non inferior, dialectica atque instrumẽto omni philosophico mediocriter instructus, orationis facultate Vlpiani aut Iuliani Paulíve æmulus, qui Principem nostro non inferiorem nactus sit: cuius exemplum atque auctoritatẽ sequi, & in cuius leges iurare (vt antiquũ verbũ vsurpem) bona pars Europæ non dubitet: is igitur vnus aut plures, si præscriptũ illud Ciceronianum, aut aliud nõ absimile imitati, ex quinquaginta Pandectarũ libris & duo decim Codicis eorúmque appẽdicibus, adde etiã si placet ex Bartholi, Baldi, reliquorúmque paucorũ amplissimi nominis & primariæ auctoritatis commentariis, non iam centrones vt olim Tribunianus (vir alioqui doctissimus sui seculi si Sudæ credimus) sed iuris artem cõponant, sanctionésque legum, consulta Senatus, edictorũ interpretamenta, Iurisconsultorum placita, inter-

Genus. Diffinitio. Partes iuris ciuilis. Diffinire. Gentiles. De cõstituẽda ratione iuris ciuilis.

pretum decreta, in mores recepta, æquitate prægrauantia, omnia nunc vaga & sparsa, ac nulla certæ artis ratione circunscripta, ratis fixisque iustæ artis præceptis, quatenus rei natura tulerit, quasi quibusdā cancellis circundatis cōcludant. nimirū res humanæ longe melius cōstitutæ videbuntur. nec (vt nūc) ciuilia iura, quibus homines libertatis retinentissimi æquissimo animo seruiunt, cuiusuis scripturientis libidini obuia expositáq; erunt, duntaxat si Princeps ille hoc præstare edicto potuerit, quod Iustinianus Augustus nequiuit: id est vt nihil iis qui se iuris professores dicunt, in eam compositionem vltra scholasticā prælectionē liceat. Alioquin quis erit finis litiū, si nulla certa fuerint semélque recepta Iurisconsultorū decreta? Ecquid autē vsqueadeo fixū ratúmque esse potest, vt non hæc siue intēperantia, siue impudentia, siue etiā scribendi quædam libido intēperiis (vt dicitur) acta, & labefactare facile & ad extremū conuellere euerteréque possit? Id quod si quis iure fieri defenderit, anniuersarios vtique nobis Imperatores ingeniosos homines atq; ambitiosos suboriri videbimus, qui alia atq; alia indies orbi terrarū iura condant, qui præteritorū seculorū constanti persuasione recepta abrogare audeant, qui leges deniq; figere refigere pro animi sui libidine nō dubitent: sicque res exitū haud dubie non inuenier, cum scribentes aucupandæ famæ cupidi (vt est humani ingenii natura) dicta maiorum refellere, Pandectarum ac constitutionū scripta inuertere, distorquere, contorquere, corrumpere, vim antiquorum scriptis afferre, verborum aucupia, syllabarū tendiculas, literarum decipulas comminisci: nihil denique non incœptare in animum induxerint illustrandi nominis sui gratia. Nam quod adhuc fecerūt faciúntque permulti recentiorū, quid est aliud quàm ius ciuile calumniari, verbáque legum captare? id quod Paulus faciēdum esse negat in titulo ad exhibendum. Sed hoc illud est profectò: homines ingeniosi iidémque ambitiosissimi, vt diximus, indignantur argumentum sibi præreptum à maioribus ostentandi ingeniorum suorum, omnémque scribendi materiā consumptam esse summussim fremunt ab iis qui anteuerterunt. Itaque res eò tandem redigetur vt censentes in iudiciis prout his aut illis auctoribus addicti fuerint, & (vt ita dicam) in huius aut illius factionis verba iurauerint: quo iure quáque iniuria, &, vt Græci dicunt, καὶ δικαίως κ' ἀδίκως, res iudicandas distrahant: id quod semel tuendum susceperint mordicus retinentes. Adde speciosos prætextus ambitiosorum, sordidorum, iniquorū, id est infensorum iudicū: qui corruptissimas sententias cuiuslibet enarratoris auctoritate obiecta, quo magis vulgo inauditi, eo plausibiliotis (sic enim assolet) pertinacissime tuebuntur. Hoc autē quàm sit perniciosum, ex verbis Ciceronis intelligi poterit: O rem præclaram, inquit, vobísque

Ius ciuile.

retinendā iudices. quod enim est ius ciuile, quod neque inflecti gratia, neque perfringi potētia, neque adulterari pecunia possit? Quod si nō modò oppressum, sed etiā desertum aut negligentius asseruatū erit, nihil est quod quisquā se habere certum, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Idem alibi, Nihil est enim in ciuitate tā diligēter quàm ius ciuile retinendū. Etenim hoc sublato, nihil est quare exploratū cuiquam possit esse quid suū, quid alienum sit: nihil est quod æquabile inter omnes, atque vnū aut omni-

bus esse possit. Hactenus Cicero. Hunc statum esse hodie litium disceptandarum nihil vt satis certũ esse possit, quis est paulò pudentior qui inficiari audeat: vtpote cũ prudentum responsa per secula alia atque alia inter se acerrime pugnent. Id verò vtrum auctore Iustiniano faciant, ipsi viderint, cũ eius verba in Institutionibus legerint, sub rubrica de fideicom. hæreditatibus: ex sententia, vt videtur, Papiniani sumpta: Nobis, inquit, in legibus magis simplicitas quàm difficultas placet. Proinde, Ius est ars boni & æqui, inquit Vlpianus: cuius merito quis nos sacerdotes appellat. Nos, inquit, merito iuris sacer- Sacerdotes iuris. dotes à quodam dicti sumus: siquidẽ sanctissima res est ciuilis sapiẽtia. Quẽadmodum autẽ apud antiquos sacerdotes sui singulis diis consecrati erãt, qui de futuris atque agendis consulentibus responsa dabant: sic venerandi illi Iurisconsulti omni genere literarũ instructissimi, gratuitã non quæstuariam iuris prudentiã habentes, in publicũ quotidie prodeuntes, vnicuique ciui consulendos se antiquo instituto præbebant: & tanquam oracula iustitiæ themidísque promebant: hoc est responsa boni & æqui plena. Vnde Seruius Sulpi- Seruius Sulpitius. tius iuris antistes appellatus est, auctore Quintiliano: vt sacrorum antistites Antistites. antistitæque dicebantur. quomodo & Plinius libro vii. Platoni, inquit, sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus vittatam nauem misit obuiam. Enimuero Themis apud Græcos, id est ius fásque, dea esse credita est, auctore Festo, quæ Themis. suaderet hominibus id petere quod fas esset: eandémq; esse ipsam atque fas Fas. existimabant: vnde Themistes oracula & consilia consultáque & lege sanci- Themistes. ta dicũtur Eustathio teste Homeri enarratore, id est vt ipse inquit τὰ μαντεῖα, αἱ βουλαὶ, καὶ τὰ βουλεύματα, καὶ τὰ νομοθετούμενα. Alii theminvel themista (vtroque enim modo dicitur) ius & iustitiã esse putant: eandémque consiliorũ oraculorúmque præsidem esse. propterea Homerũ θεμιστεύειν verbum, quod vaticina- θεμιστεύειν. ri & oracula dare significat, pro leges ferre, iura reddere, accepisse Odysseæ decimo, θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παίδων ἠδ' ἀλόχων, ἠδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι. Sed & Δίκη dea iudi- δίκη, Dice ciorũ præses dicitur: quæ dictio etiam ius significat: ob id Græce dicta, quia lites & contentiones dirimat: eiúsque deæ diaconi & ministri, δικασταὶ id est iudices dicuntur, quasi litium diremptores. Eustathius enarrans illud Homericum in pri. Iliados, Νῦν αὖ τέ μιν υἷες Ἀχαιῶν ἐν παλάμαις φορέουσι, δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας δικασπόλοι πρὸς Διὸς εἰρύαται. dicen & themin idem esse autumat. propterea, inquit, δικασπόλους, id est eos qui circa reddẽda iura versantur, Thesmophylacas esse significat, Thesmophylaces. id est legum & institutorum custodes diuinitus præfectos. Quod munus, inquit, regium esse Homerus significat: regibus enim sceptrum nota est iustitiæ, hasta verò symbolon fortitudinis. Accursius peracute sane (vt solet ple- Sceptrum. Hasta. runque) sacerdotes hoc in loco absolute intelligit, non iuris sacerdotes, atque etiam (si diis placet) sacerdotes mœrentem ad pœnitentiam adhiberi solitos, aut, vt ipse inquit, pœnitentiã dantes: quasi verò Vlpianus huiusmodi sacer- Vlpianus & cæteri legisperiti. dotes nouerit, qui magister scrinii Alexandri Principis fuit, & in eius cõsilio princeps: cum quo etiã Pomponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Celsus, Proculus, Metianus, Triphonius, Modestinus, omnes iuris professores, si Lampridio credimus, discipuli omnes Papiniani: qui iuris asylum dictus est, & doctrinæ legalis thesaurus,

vt auctor est Spartianus in Seuero: ab Antonio Caracallo ob id occisus, quòd parricidium eius excusare noluisset. Antonius verò Pius iurisperitis vsus est Saluio Valēte, Volusio, Metiano, Vlpio, Marcello, & Iaboleno, vt auctor est Capitolinus. & Scæuola Marco Philosopho in consilio affuit & sanciēdis legibus. Adriano autem affuerũt antiquiores Iulius Celsus, Saluius Iulianus, Neratius Priscus. hi autem omnes principes Romani, vt eorũ maiores, Christianam religionem nō agnouerunt. licet eorum postremus Alexāder Christum & Abrahamum inter animas sanctiores in larario coluerit. Similis est ignorantia Accursii vel seculi potius Accursiani, quæ hac ætate ridicula est: in lege vltima infra de mortuo inferendo, vbi Pontificum Vlpianus meminit de collegio Pontificum loquens, à quo ius pontificium apud antiquos dictum, quod Accursius ad nostros Pontifices retulit. Age videamus (quandoquidem hucusque prouecti sumus) quid id sit quòd ciuilem scientiam rem esse sanctissimam Vlpianus dixerit. Sanctum, inquit Macrobius lib. iii. Saturn. est interdũ quod nec sacrum, nec religiosum est, vt Trebatius libro Religionum refert, Sancta ad vos anima atque istius inscia culpæ Descendam, inquit Turnus lib. xii. AEneid. Sanctam, inquit, animam incorruptam voluit ostendere. Et illud eiusdem, Túque ô sanctissima coniunx Felix morte tua. In quo castitatis honorē incorruptæ vxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ pœnæ sanctione corrũpi vetātur, ἅσιος dici potest. Hæc ille. Eodem modo sanctius ærarium ab antiquis dictum est quod prorsus intactum erat, ex quo nihil promi licebat ob annuas necessitates. Liuius lib. vii. secundi belli Punici, Cætera expedientibus quæ ad bellum opus erant Coss. aurum vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos casus seruabatur, promi placuit. Cicero in Verrem, acti. v: Primum mihi literas quas in ærario sanctiore cōditas habent proferunt. De Syracusanis loquens. Et ad Atticum lib. vii, Attulit mandata ad Consules vt Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario proferrent. Sic sanctius sacrarium Quintil. libro xi, Illic fundamenta sunt, illic opes velut sanctiore quodam sacrario recondiræ. Itáne verò res sanctas sacerdotibus solis attingere nullo reclamante licebit: rem verò sanctissimam ciuilem sapientiam, nulla pecunia (vt inquit Tullius) adulterabilem, magno voluminum numero, sed certo tamen circunscriptam, edicto imperatorio munitam, scripturientis cuiuslibet libidini contrectandam contemerandámque publicus consensus permittet? Ego verò non modo sanctas leges, sed etiā sacrosanctas habēdas esse cēsuerim, vt sacrosancti magistratus olim dicti sunt, qui non sine capitali piaculo attingi violenter poterant, vt Tribuniplebis apud Romanos auctore Plinio lib. vii. Liuius libro ix. ab vrbe condita, Tum Posthumius interea, Dedite, inquit, prophanos nos quos salua religione potestis, dedetis deinde & istos sacrosanctos cum magistratu abierint. Idem, Paulisper intercessum est à Tribunisplebis, pro eo quòd spondendo pacem seruassent exercitum populi Romani, pœnam nullam meritos esse, neque ad extremum cum sacrosancti essent, dedi hostibus violaríve posse. Cicero pro Cornelio, Primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plébsve sanxisset. deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obte-

Alexander imperator Romanus.

Sanctum.

ἅσιος.

AErarium sanctius.

Sanctius sacrarium.

Leges sanctæ.

Sacrosancti.

ſtatione & conſecratione legis aut pœnæ, cum caput eius qui contrà fecit, cõſecratur. Idem in Catil. Quid enim expectas? bellum? quid ergo in vaſtitate omnium tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? Sacroſanctas, intactas dixit & ab omni iniuria tutas. Hinc ſacroſancta poteſtas Liuio lib. xix. pro tribunitia: & ſacroſanctæ eccleſiæ à Iuſtiniano dictæ in quibus eſt ius aſyli. *Sacroſancta poteſtas.* Ideo Principes Romanos legimus tribunitiam poteſtatem aſſumere ſibi ſolitos, vt auguſtiores ſe & ſacroſanctos facerent: id quod in numiſmatis quoque eorum extat. Tranquil. in Aug. Tribunitiã poteſtatem perpetuam recepit, in qua ſemel atque iterum per ſingula luſtra collegam ſibi cooptauit. Tacitus libro xii, Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunitia poteſtas & nomen Auguſti, & omnes Principum honores. De hac poteſtate multa Cicero lib. iii. de Legibus, Maxime igitur oportuit poſt edictũ illud Iuſtiniani quod extat titulo de veteri iure enucleando (vulgo nunc vt video neglecto, ſed tamen non ſpernendo ſi emendate legatur) volumina iuris noſtri tribunitiam poteſtatem accipere: vt omnibus prorſus ſcribentibus nihil in ea licuiſſet, niſi hactenus vt indices rerum tantummodo & titulorum argumenta quædam aſcriberent, quæ Paratitla, vt ipſe inquit, dicuntur, quaſi titulis appoſita. ſin ad viuum reſecare videor, poſt Bartholum certe & Baldum attingere ea nulli oportuit licere, vt certa fixáque aliquando Iuriſconſultorum dogmata eſſent, noſtratibúſque cum Tranſalpinis de iuris tandem apicibus conueniret. *Paratitla.* Demoſthenes ille oratorum præſtantiſſimus: Romanæ eloquentiæ, id eſt Ciceropianæ exẽplar, vt iudicare poſſunt qui orationes vtriuſque non oſcitanter legerunt, in ea oratione quæ πρὸς λεπτίνην inſcribitur, Solonẽ commemorat inter alia cũ legibus ſuis hoc quoque inſtituiſſe, cũ lex aliqua rogatióve ad populum ferretur, vt à legiſlatore primum recitaretur: deinde vt in loco maxime celebri conſpicuóq; proſcriberetur ad tertiam concionem vſque (non aliter atque Romæ leges trinundino die promulgari ſolitas eſſe, Macrobio referente legimus) inde Scribæ vt daretur palam pro cõcione legenda, vt ſi quid cuiquã non placeret id in medium proferret. & ſi ea tum quoque populo placuiſſet, ita demum nomothetis daretur poſtremum exploranda: qui vti eam probaſſent improbaſſéntve, ita proferretur antiquaretúrve. *Demoſthenes.* Hi autem nomothetæ ex iudicum numero deligebantur, vt eam operã populo iurati ipſi nauarent. *Nomothetæ.* Sed operæprecium mihi viſum eſt locũ ex oratione eius latine vt potero vertere, quo res tota melius intelligi poſſit. Cum igitur Demoſthenes in illo iudicio legem Solonis Scribæ legendam dediſſet (vt tum moris erat in iudiciis factitari, & fuit poſtea in Romanis) & ille recitaſſet, ita tum ipſe ſubiecit: Intellexiſtíſne igitur viri Athenienſes quàm recte atque ordine leges promulgandas Solon inſtituerit? Iam primum apud vos & quidem iuratos, vtpote apud quos alia quoque & conſtitui & rata haberi ſolent: deinde qui legem tuliſſet antiquæ legi cõtrariam, hunc abrogandæ antiquæ legis cauſas exprimere prius voluit, tum demum ſuam nouámq; rogationem proferre in medium, hanc cum illa componentem. Hoc ideo vt vna tantum, vnoquoque de negocio lex eſſet, nequando vulgus indoctum legum contrariarũ diſſidentia cõturbaretur. *Vna vno de negocio lex eſſe debet.* Ita enim demum legum peritiſſimis ſpem præcidi poſſe ratus eſt ne-

gocium facessendi populari simplicitati, cum æquabilis facultas omnibus esset, & legendi & perdiscendi plana & dilucida iura. ἵν᾽ εἷς ᾖ περὶ τῶν ἑκάστων νόμος, καὶ μὴ τοὺς ἰδιώτας αὐτὸ τοῦτο ταράττῃ, καὶ ποιῇ τῶν ἅπαντας εἰδότων νόμους ἔλαττον ἔχειν, ἀλλὰ πᾶσιν ᾖ ταὔτ᾽ ἀναγνῶναι, καὶ μαθεῖν ἁπλᾶ καὶ σαφῆ τὰ δίκαια. His Demosthenis verbis satis illa Ciceronis congruunt de facilitate perdiscendi iuris. Nunc eo res redacta est, vt nulla ætas huic studio sufficiat, ceu verò scita plebis indoctæ, edicta Prætoris plerunque semidocti, Principum sanctiones & imperia interdum præcipitata, consulta Senatus nōnunquam ambitiosa, aut per metum Principum extorta, aut per assentationem effusa, aut necessitate aliqua expressa, denique ambigua sæpe iuris prudentum responsa, id est eorum qui suffragatorū precibus aut summi beneficii loco à Principe impetrauerant vt iuris prudentes essent, & de iure publice respōsitarent: hæc inquam omnia quasi Sibyllinorū carminum instar sint, aut oraculorum propheticorum, ac nunquā satis enarrata, fœcunda hominum ingenia & ad omnes disciplinas (si per priscam iuris facilitatē licuisset) versatilia, æternum exercere debeant: vt ille quondā scriptus, & à tergo needum finitus Orestes. Inde illæ cantatissimæ controuersiæ de diuiduo & indiuiduo, de suitate, de pacto nudo, needum tot voluminum textura vestito, & aliæ huiuscemodi sinuosissimæ quæstiones, in quibus tanquam apud Sirenios scopulos cōsenescere claris atq; grandibus ingeniis necesse est. vnde nobis illa malorum Ilias orta, vt est in prouerbio: dum res iudicatæ nunquā præiudicatæ sunt: dū res sæpe ac diu disceptatæ ac decretæ, nūquā semel decretæ sunt, anniuersaria vtiq; fœtura suborientiū aliorum super alios doctorū dogmatúmq;, & prisca obsoletáq; maiorū scripta posteris relinquentiū: denique dum singuli iuris apices non modo pugnam sed etiā bellū intestinū inter hos illósq; factiosos ciere possunt. Quanam igitur fronte huiusmodi non modo cōmentaria, sed etiam cōmentitia tuebuntur, qui Neratii dictū illud legerint? In omni parte error, in iure nō eodē loco quo facti ignorantia haberi debet, cum ius finitū & possit esse & debeat. An huius tēporis finita esse iura dicere perfricta fronte audebunt, cū iuris professorū interpretamenta citra criticorū censuram ius ab auctore sumant? quasi verò Pythagoricorū institutū in mores orbis terrarū receptum sit: de quo Marcus Tullius libro primo de natura Deorū sic inquit, Nec verò probare soleo id quod de Pythagoricis accepimus: quos ferunt, si quid affirmarent in disputando, cū ex iis quæreretur quare ita esset, respōdere solitos, Ipse dixit: (ipse autē erat Pythagoras) tantum opinio præiudicata poterat, vt sine ratione valeret auctoritas. Queādmodum igitur Pythagorici αὐτὸς ἔφα dicebāt, id est ipse dixit: sic Alexāder, sic Paulus Castrēsis, sic Fellinus dixit inquiunt: sic deniq; vnus quiuis ex illa turba scriptorū qui luculentis priscorū consultorum scriptis Cimmerias (vt dicitur) tenebras multis in locis offuderunt. Proinde causa vt videtur non satis idonea est cur tantopere sese admirentur isti suáque sorti gratulentur, qui vnicam hanc iuris scientiam quasi filiolam exosculantur suam (id quod Cicero quondam ad Sulpitium loquens dixit) id est qui præ isto studio iuris omneis alias disciplinas despectui habere solent, tametsi liberas ipsas nomine & ingenuas, attamen inopes (vt ipsi dictitant) nec vt hanc vnam iu-

Malorum Ilias.

Auctoritas Pythagorica

iuris scientiam ex suorum spoliis quæstuosas,quæ ex ciuilibus tantũ ipsa ma
nubiis ornare sese potest. Iurisconsultorũ olim superbiam cum ferre nõ pos-
set Caius Princeps,quasi sciẽtiæ eorum omnem vsum aboliturus,sæpe iacta-
uit se Hercle effecturum ne quid respondere possent præter æquum & bonũ. De æquo & bono respõ-sitare.
quantò minus quorundam nostri temporis ferenda est? qui certe si molesti
esse pergant,arcem se literatorum tenere censentes ac dictitantes,ad Fabium
eos iudicem haud iniquum certe Iurisconsultis protinus vocabimus: qui de
huiusmodi loquens hominibus ita inquit in primo, Difficultatis patrocinia
prætexímus segnitiæ. neque enim nobis operis amor est: nec quia sit hone-
sta & rerum pulcherrima ciuilis sapientia, petitur ipsa: sed ad vilem vsum &
sordidum lucrum accingimur. Dicant sine humanioribus disciplinis in fo-
ro multi & acquirant,dum sit locupletior aliquis sordidæ mercis negociator,
& plus voci suæ debeat præco. Hæc ille. Desinant igitur eorum improbis-
simi alios habere despectui,& quasi vt Græci vocant ματαιοτέχνους,id est inaniũ Matæotechni.
artium studiosos,incessere iuuenes ingenuos, liberalioribus disciplinis dedi-
tos:qui fructum studiorum suorum nõ stipe aduocationum,aut capturis re-
rum iudicandarum, sed ex animo suo ac contemplatione & scientia petunt,
perpetuum quidem illum,nec fortunæ subiectum. Ne igitur nimiũ sibi pla-
ceant in hoc forensi plausu, aut etiam per palatium vltro citro volitantes, i-
dem Fabius lib.xii,multos se cognouisse ait, qui tædio laboris quem ad elo-
quentiam tendentibus,id est rerum omnium politicarum cognitionem,per-
ferre necesse est, confugerint ad hæc diuerticula desidiæ: quorum alii ad al-
bum se ac rubricas trãstulerunt,& formularii,vel (vt ait Cicero) leguleí qui- Ad rubricas se transferre.
dam esse maluerunt, tanquam viliora eligẽtes ea quorum facilitatem seque-
bantur. Cicero pro Murena ad Seruium Sulpitium loquẽs, Quapropter (in-
quit) non solum illa gloria militaris vestris formulis atque actionibus ante-
ponenda est, verum etiam dicendi consuetudo longe & multum isti vestræ
exercitationi ad honorem antecellet. Itaque multi mihi videntur initio mul
to hoc maluisse,id est dicendi facultatem: pòst cum id assequi nõ potuissent,
istuc potissimum sunt delapsi, id est leguleí sunt facti: vt aiunt in Græcis ar-
tificibus eos aulœdos, id est tibicines, esse, qui citharœdi fieri non possunt. Aulœdi. Prouerbium.
Agedum(quandoquidem hucusque præter institutum nostrum prouecti su-
mus(videamus quæ sit ista tantæ operæ scientia,quæ propemodum sola lite-
ratos ac doctos viros in Gallia existimari ac vocitari facit. Marcus Antonius
orator ille nobilis apud Ciceronem lib.i. de Oratore, In oratore autem, in- Quid in oratore requirendum.
quit, acumen dialecticorum, sententia philosophorum, verba prope poeta-
rum,memoria Iurisconsultorum,vox tragœdorum,gestus penè summorum
artificum est requirẽdus. Hic vltimas prope partes,id est memoriæ fiduciam
Iurisconsultis tribuit. Fabius,Omne ius,inquit,quod est certum,aut scripto, Iuris diuisio
aut moribus constat. dubium æquitatis regula examinãdum est. quæ scripta
sunt aut posita in more ciuitatis,nullam habent difficultatẽ:cognitionis sunt De iuris per discendi facilitate.
enim non inuentionis. at quæ consultorum responsis explicantur,aut in ver
borũ interpretatione sunt posita, aut recti prauíq; discrimine. Vim cuiusque
vocis intelligere aut cõmune prudentium est, aut propriũ oratoris. AEqui-

In leguleos. tas optimo cuique notissima est. Verum hoc istis persuaderi non potest, qui leges non ab homine scriptas ac conceptas, sed de cœlo delapsas esse credunt, vt Tertulliani verbis vtar. in quibus etiam sensus altissimos, & qui anagogici id est abstrusi dicūtur, recōditos esse putant, nec vnquam satis enarratos. Eorum verò gloriationis præcipuum literarum meliorum studiosis solatiū fuerit, istam legum scientiam non modo singulis seculis, sed etiam lustris interpolabilem esse: de qua profecto Plinianū illud ex libro vigesimonono parodia haud inconcinna vsurpare possumus: Mutatur ars, inquit, (de medicina loquens) quotidie, toties interpolis, & ingeniorum Italiæ flatu impellimur, palámque est vt quisque inter istos noua comminiscendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necísque fieri: ceu verò non millia gentium sine huiusmodi leguleis degant, nec tamen sine legibus. Audiant igitur homines fortis suæ admiratores, audiant Tertullianū in Apologetico Christianorum ad proceres Romani imperii (quos ipse legum tutores appellat) ita dicentē, Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda? Nónne & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmoniis emendatæ tantū auctori suo doloris inusserunt, vt in secessu inedia de semetipso iudicarit? Nónne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem & squallentem syluam legum, nouis principalium rescriptorū & edictorum securibus truncatis & cæditis? Eant igitur nunc isti, qui omnia studio iuris tribuunt: & sese hominum solos hac vna peritia iuris beatos & sapiētes & rerum humanarū arbitros, atque adeò diuinarū esse prædicent: dum tamen hoc constet, omniū gentium moribus vt nomismatum, sic nomorū id est legum vsum varium & identidem mutabilem omni æuo fuisse. & has enim & illas temporario principum populorúmve consensu, non suapte vi potestatéque valere. Intolerandus certe est ineptiorum quorūdam fastus, qui è studio iuris cū centris librorū redeuntes, velut AEgyptiorum opibus suffarcinati, reliquos omneis literarum studiosos sic vt inanes inopésque aspernantur, velut ex paleis multis modicam frugem aut etiā nullam colligentes. qui si aliquādo cogitarent diuitias illas suas κέραμίας πλοῦτον, vt dicitur, id est figulinas opes esse vnico Principis edicto fragiles (quod futurum est aliquando ingenti generis humani felicitate) nimirum altiores illos ac sesquipedales spiritus deponerent. de ineptis loquimur, disciplinarúmque expertibus. De Pandectis verò quid sentiam, malo alienis verbis quàm meis dicere. Prodeat igitur aliquis Latinorū operum æstimator idoneus. Is erit Laurentius Vallensis, vir certe cum latine doctissimus, tum verò alienorū scriptorū iudex vt optimus, sic minime ambitiosus & veritatis amantissimus: id quod inuidiosum nomen eius vulgo reddidit, vt iam publico consensu latine ignorantium tanquā iniquus iudex fere reiiciatur. Is igitur Laurentius censor ac criticus quamlibet etiā morosus, vt illis quidem videtur, Elegantiarum suarū libro tertio sic inquit, Relegi proxime quinquaginta Digestorū libros ex plerisque voluminibus Iurisconsultorū excerptos: & relegi cum libenter, tum verò quadam cū admiratione. Primū, quòd nescias vtrū diligentiáne an grauitas, prudētia an æquitas, scientia rerum an orationis dignitas præstet, & maiori laude digna

[Margin notes: Sententia Plinii in leguleos. — Tertullianus de legisperitis. — Vallensis laus. — Pandectarū laus.]

esse videatur. deinde, quòd hæc ipsa ita in vnoquoque eorum sunt egregia & perfecta, vt vehementer dubites quem cui præferẽdum putes. Et paulò pòst, Quod eo magis, inquit, in Iurisconsultis est admirãdum, quòd ii inter se etiã seculis distant, licet omnes post Ciceronem: ideóque quibusdam in verbis ab eo differentes, quales omnes vsque à Vergilio atque à Liuio fuerunt. Nam Ser. Sulpitii atque Mutii Scæuolæ nihil extat: sed alterius Mutii recentioris. Et prisci quidẽ Iurisconsulti quales quantíque in eloquendo fuerint, iudicare nõ possumus: quippe quorũ nihil legimus. his autem qui inter manus versantur, nihil est (mea sententia) quod addi adimíve possit, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm latinitatis atque elegantiæ: sine qua cæca omnis doctrina est & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Hæc ille: atque alia eodem pertinentia satis liberaliter, nec pro solita eius seueritate. Hui inquiunt isti leguleí: quid nobis cũ elegantia? nobis tam placent guerra aut treuga & laudum & bannum & banniti & retorquitio: quàm illis bellum & induciæ & arbitrium & proscriptio & proscripti aut præconio citati, & repercussio vel relatio ac etiam retortio. Antiqui Iuriscõsulti exscribere ac describere dicunt & exemplum sumere, nos exemplare dicimus. illi exemplum recognitum, nos exemplatum collationatum. Antiqui & qui latinè locuti sunt, cõditiones quasdam arbitrarias & in potestate nostra vel in nobis sitas dixerunt: nos potestatiuas dicimus. Illi necessitatẽ quandam præcisam & absolutam, & quandam conditionalem, id est hypoteticam: nos causatiuam. quemadmodum & stipulationes alternatiuas dicimus pro disiunctiuis: & putatiuum pro opinabili: & dispensare, pro legibus soluere: & casum legis, pro specie: quo etiã Iustinianus sæpe vsus est, quod & thema & propositũ dicitur à Cicerone & Quintiliano. Insinuare donationem, pro profiteri: militem, pro equite: recusare iudicem, pro reiicere: quod & eiurare nonnunquã dicitur. æquum & iniquum iudicem antiqui dicere solent: nos suspectum & fauorabilem & non suspectũ dicere maluimus: permultáque huiusmodi quæ proprium destinatúmque volumen desiderant, vt infra triduum pro intra. Sic est disciplina iuris, vt veutã facere melius & congruẽtius sit dicere, quàm in rem præsentem venire. Denique multa gallice, nec minus vendibiliter inter nostros dicimus quæ latine ignoramus. Apagesis istas sermonis lautitias. sordida nos delectãt verba & triuialia, atque etiam in tonstrinis sutrinísque proculcata. Verũ illud Laurẽtii elogiũ me impulit vt diligentius Digestorum libros legerẽ. qua in lectione cũ multis in locis volumina ipsa partim mutilata, partim mẽdosa inueni: tũ verò (quod flagitiosius esse multo arbitratus sum) verba multa nõ triuialis sed antiquæ ac probæ monetæ, in alienũ vsum ignorantia temporum translata esse animaduerti. Ea indignitate permotus, ausus sum pridẽ incõsultius temereq; iactare inter amicos, me aliquando factutũ vt Pãdectæ emẽdatius atq; intelligẽtius legerẽtur. videlicet viribus nostris necdũ nobis exploratis: nec præstandæ rei difficultate satis excussa pẽsitatáq;. Cuius me incœpti cũ postea perpigeret, triẽnio partim multa causatus, partim peregre agens, liberatũ me iri tandẽ hac molestia libẽter mihi persuadebam: velu ti huius incœpti temeritate situ quodam obliuionis contecta atque sepulta.

Barbara vocabula à leguleis recepta.
Proscriptio
Proscripti.
Præconio citati.
Repercussio.
Relatio.
Retortio.
Describere.
Exemplum recognitũ.
Opinabile.
Legibus soluere.
Species legis.
Profiteri donationem.
Eques.
Scribendi occasio.

Ecce autem huius negocii securũ appellantibus amicis, & tanquam procrastinati debiti arcessentibus, spontaneæque pollicitationis admonitu identidẽ cunctationẽ meam vellicantibus, eò tum me sensi ferocule euectũ, vnde pedem proferre pudor vetet, vt inquit ille, continuóque aut rem suscipiendam mihi, cui par omnino non essem, aut temeritatis manifestũ ac confessum ludibrio mox omnibus me futurũ. Ibi verò æstuantẽ me & sententiis alternantẽ impulit amicus quidã meus vir amplissimæ curiæ: qui mihi huius inœpti nõ modo auctor, sed etiã efflagitator fuit. Is mihi industriæ meæ sponsor (vt ita dixerim) apud me fuit. Perpulit enim hoc sibi me credere, si operã enixe nauarẽ, nihil non eiusmodi euasurũ quod ipse facere instituissem: causamq́; me inuidiosum hunc laborẽ non gratiosum fore, qui tã ancipitis euentus facinus designare nũc ausus essem, homo prope nullius in re literaria nominis, ad extremũ susceptæ rei euentũ fide sua esse iussit. Eiusmodi autem sponsore nihil nõ credere vel nominũ factitator circunspectus potuisset. iam primum præter singularẽ iuris peritiã, doctrina est etiã illa miscellanea ac politico homini aut necessaria aut vtili perpolitus, iudicio non mediocri ac sæpe nobis probato præditus: cui etiã de me plusquàm meo propemodũ tribuo. vnus est denique ex paucorũ numero qui nõ illotis pedibus ad studiũ iuris ciuilis cõruisse se videntur. Accedũt necessitudinis iura, quæ mihi multiplicia cum eo iãpridem intercedunt, ne ab eo eludi me vereri vllo modo deberẽ. Huic istud à me contendenti nisi morem gererem, existimaui (qua est ille in ordine suo auctoritate) non tã id verecundiæ ac modestiæ, quàm rusticæ ac pertinaci diffidentiæ datũ iri. Iraque huius fide periclitandũ mihi esse statui. Hæc fiducia operis, hæc est indicatura, vt Plinii verbis vtar. Proinde perfunctoriã istã operam magis quàm iustam plenámq; profitemur. Sed ne sic quidem, vt intelligo, eorũ cachinnos euadã, quibus cum musis, id est cũ humanitate & doctrinæ lepore, nullum est commerciũ, vt Marcus Tullius inquit. Hi sanguinẽ legum quærendum, non curẽ (vt eorũ verbis vtar) arbitrantur: non florẽ, sed frugem scientiæ consectandã autumant: deniq; verborũ rationẽ nullam habendam esse dũ sensus assequamur. Atq; hæc ita dicunt, quasi aut verba rerũ imagines esse nesciant & sensuũ inuolucra, quæ quàm maxime congruenter effingi & accõmodate rebus ipsis debent: aut quasi Bartholus & Baldus & reliqui eiusce ordinis auctores quidẽ illi alioquin ingeniosissimi: sed quos isti verborũ contẽptores pro numinibus colunt, & quorum scripta inter sacrorũ vatum oracula in larariis (vt ita dicã) habent, verba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram soleant. Vt enim ille quadam animi solertia in altera libræ suæ lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multũ admodum propendere illam animi lancem deprehendebat: sic isti iurisperiti vnũquodque verbũ atque adeò syllabam in quibus cõmodum sit locis ad constituenda sua dogmata, ponderanda solerter admonentes, verborũ vires excutere se, & scrupulari etiã differentia æstimare credi volunt. qui tamen præclara illa sua libra quid in diem addictio diei adiectæ præponderet, persentiscere nõ potuerunt, antequã Laurentius Vallensis examen libræ suæ multo certe exactioris ad lectionẽ Pandectarũ adhibuit. Nec ille autẽ in his quæ in hu-

Horat. in arte.

Critolai libra.

iuſmodi aduerſus iſtorũ opinionem quantumuis approbata dixit, æquam vnquam ſententiã retulit, duntaxat in eorũ foro: Nec nos in iis quæ adhuc diximus, aut poſthac dicturi ſumus aduerſus receptos eorũ aliorúmque errores, quippiam æqui boníque laturos nos ſperamus: non inter eos modo ad quos ea res pertinet, ſed vbicunque & apud quoſcunque res non artificis ſtatera (vt inquit Cicero) ſed populari trutina examinãtur. Videamus tamen refellendis iſtis verborũ contemptoribus magni aliquos nominis auctores opponere néc ne poſſimus. Fabius libro xii, Quid? (inquit) nõ quæſtio iuris omnis aut verborũ proprietate, aut æqui diſputatione, aut voluntatis coniectura continetur? quorũ pars ad rationalem, pars ad moralem philoſophiã redundat. Gellius lib. xii, Labeo (inquit) Antiſtius iuris quidem ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publice reſponſitauit, cæterarúmq; bonarũ artiũ non expers fuit, & in grammaticã ſeſe atq; dialecticã literáſque antiquiores penetrauerat, latinarúmq; vocũ origines rationéſque percalluerat: eáque præcipue ſciẽtia ad enodandos pleroſq; iuris laqueos vtebatur. Sic quodã loco Cicero proprietatẽ ſermonis iuriſconſultorũ peculiarẽ eſſe affirmat. Quod igitur iſti dicunt prudentiã in rerũ eſſe cognitione, orationis facultatẽ nihil ad rem pertinere, videamus qualiter cõſtitui poſſit. Marcus Tul. lib. iii. de Oratore, de eloquentia loquẽs, Neq; verò, inquit, hoc fugit ſapientiſſimũ Regẽ Philippũ, qui hunc Alexandro filio doctorẽ accierit (de Ariſtotele loquens) à quo eodem ille & agendi præcepta acciperet & loquendi. Nunc ſiue quis volet eum philoſophũ qui copiã nobis rerum orationíſq; tradat, per me appellet oratorẽ licet: ſiue hunc oratorẽ quem ego dicã ſapientiam iunctã habere eloquentiæ, philoſophũ appellare malit, non impediam: dummodo hoc cõſtet, neq; infantiã eius qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat: neq; inſcitiã eius cui res nõ ſuppetat, verba non deſint, eſſe laudandam. quorũ ſi alterũ ſit optandũ, malim equidem indiſertã prudentiã, quàm ſtultitiã loquacẽ. Idem in Oratore perfecto, Res autẽ, inquit, ſic ſe habet, cõpoſite & ornate ſine ſententiis dicere, inſania eſt: ſententioſe autẽ ſine verborũ & ordine & modo, infantia. Et rurſus alibi, Illud verius, inquit, neq; quenquã in eo diſertũ eſſe poſſe quod neſciat: neque ſi id optime ſciat, ignarúſque ſit facundæ ac poliendæ orationis, diſerre id ipſum quod ſciat dicere poſſe. Phœnix apud Homerũ lib. ix. Iliados ad Achillẽ loquens, ira inquir, Pater tuus Peleus cũ te primũ ex Phthia patria ad Agamemnonẽ miſit paruulum adhue & bellicarũ rerum ignarũ, me tibi ideò adiunxit, vt vtroque in genere inſtituendũ te ſuſciperẽ. cenſuit enim te & dicẽdi præcepta accipere debere & agẽdi, μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων, Doctũ verba loqui, facilémq; in rebus agẽdis. Ecquid autem turpius dici poteſt quàm infantes eos eſſe qui ſe cõſultos, prudẽtes, peritos denique iuris dici viderique poſtulẽt, dignos etiã ſolos omniũ literatorũ hominũ qui rerũ humanarũ ac diuinarũ arbitriũ diſceptationémq; habeãt: quíq; viros principes, & ſupra humanũ faſtigium euectos ſoluere & illigare legibus interpretationibus ſuis poſſint? Infantes autẽ eſſe orationis facultate deſtitutos, latine loquentiũ conſenſus præiudicauit. Cicero in Topicis, Cauſa autem efficiens ſic, vt cum quæritur quibus rebus

Infantia & Inſcitia.

In infantes iuriſperitos

eloquentia efficiatur. De cõmutatione sic, Possitne eloquentia cõmutatione aliqua conuerti in infantiam. Et pro Cluentio, Tum verò ita sum perturbatus vt omnia timerē. si nihil dixissem, ne infantissimus: si multa in eiusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer. Et ad Quintū fratrem, Gabinius absolutus est. nihil illo accusatore Lentulo subscriptoribúsque eius infantius. Non me fugit quid Lactantius libro quinto sextóque de eloquētia disputarit, vir ipse loquendo lautissimus: sed nos de latinitate & elegantia & sermonis puritate loquimur, non de illa diserta & oratoria eloquentia, quæ iuris studiosis nostro seculo necessaria non est, tametsi olim Marcus Cato cum in dicendo præstantissimus, tū iuris fuit idem peritissimus, & Scæuolæ Sulpitióque concessa est etiā facundiæ virtus. & Marcus Tullius non modo inter agendū nunquā est destitutus scientia iuris, sed etiā componere aliqua de eo cœperat, vt auctor est Fabius. & Crassus apud Ciceronē in primo dialogo de Oratore, Quintus (inquit) Scæuola homo omniū doctissimus, & disciplina iuris ciuilis eruditissimus, & oratione maxime limatus ac subtilis, atque (vt ego soleo dicere) iurisperitorum eloquentissimus, eloquentiū iurisperitissimus. Quæ (malùm) est igitur ista tanta in hominibus peruersitas, vt cum lautam atque elegantem vtendi fruendíque iuris supellectilem habeant, latinā illam ab Vlpiano, Paulo, Iuliano, reliquísque eiusdem notæ Iurisconsultis relictam, librariorum legentiúmque inscitia ærugine infestatā, eam vt æruginem abstergeri nolint, sordida etiā supellectili hac Gotthica & barbara vti malint? perinde atque primis illis seculis, frugibus iā inuentis nõnulli tamen ram aduerso genio nati fuisse dicūtur, vt glande vesci mallent. id quod inquit Cicero. Nostro enim seculo instaurata propemodum lingua latina, barbarica permulti nihilo secius delectantur. Romanū sermonem respuunt homines palati corruptissimi, quanquā plerique palatini. Videlicet hoc illud est quod idem Cicero lib. tertio de Orat. inquit, de antiquis iurisperitis loquēns, hominibus vndique cõsumatissimis, Quid enim Marco Catoni præter hanc politissimā doctrinam transmarinam atque aduentitiā defuit? Num quia ius ciuile didicerat, causas nõ dicebat? aut quia poterat dicere, iuris scientiā negligebat? aut quia vtroque in genere & laborauit & præstitit, num propter hāc ex priuatorum negociis collectam gratiam tardior in rep. capessenda fuit? Nemo apud populum fortior, nemo melior Senator, facile optimus Imperator, denique nihil in hac ciuitate disci sciríve potuit, quod ille non tum & inuestigarit & scierit, tum etiam conscripserit. Nunc contrà plerique ad honores adipiscendos, ad remp. gerendā nudi veniunt atque inermes: nulla cognitione rerū, nulla sciētia ornati. Sin aliquis excellit vnus è multis, effert se si vnum aliquid affert.

Pándectæ. Postremo locus hic poscit, vt de Pādectarū vocabulo aliquid dicamus. Gellius igitur libro xii, Tullius, inquit, Tyro Ciceronis libertus libros de variis ac promiscuis quæstionibus composuit: Græco vocabulo Pādectas, id est promiscua & multifaria cõtinentes libros inscripsit, tanquam omne rerum ac doctrinarum genus continentes. Idem libro vltimo, Sunt, inquit, qui libros suos Pandectas, id est omnium receptacula inscripserunt. Hanc inscriptionem Plinius in præfatione inter illecebrosas & magna promittentes nume-

rauit: propter quas (vt ipse inquit) vadimonium deseri possit. His Pandectis coagmentandis septem & triginta Iurisconsulti symbolas contulerunt: ex quorum verbis Digestorum leges velut centones cōsarcinatæ sunt. Harum autem archetypos Florētiæ esse putant, quæ Litera Pisana vulgo dicitur: & nos cū Florentia iter Romam faceremus in numero Legationis Regiæ, funalibus eas accensis non sine ambitu honoris loco numeróque vidimus. Quoniā verò hic Vlpianus subiecit hæc verba, Huius studii duæ sunt positiones: addam quid sit thesis, id est positio. Thesis (inquit Ioannes Grāmaticus, Aristotelis interpres) differt ab axiomate: quatenus axioma omnino est ἀναπόδεικτον, id est nō demonstrabile: vt sunt propositiones immediatæ, & communes animi conceptiones, quarū mox meminero, quas naturæ spōte vel naturali dictamēto tenemus, domóque in scholam afferimus. Theseis verò, id est positiones ex præceptoribus discimus in singulis disciplinis. Cōuenit autem inter axioma, id est proloquium vel pronunciatum, vel, vt Cicero vertit, enunciatum, & thesim: quòd nec hæc, nec illud demonstratur: sed tamen theseis aliqua exhortatiuncula indigent, vt fidem discipulo faciant. vt illa propositio, Omnes à centro ad circuncurrentem lineam æquales esse lineas: cum axioma omnino sit indemōstratum: vt illud, Bis bina esse quaterna. Positionū igitur huiusmodi exempla sunt. Ponit arithmeticus monadem esse impartibilem vel insectilem. Geometres verò id quod diximus de lineis à centro ad ambitum circuli pertendentibus. Medicus ponit corpora ex elementis quatuor esse cōcreta. Physicus omnia naturalia corpora cōstare materia & forma: tum naturā esse principium motus atque quietis. Diuiditur autem thesis in hypothesim & diffinitionē. Et rursus hypothesis, in eam quæ æquiuoce hypothesis, id est suppositio dicitur, & in petitionem. Siquidē quæ positiones notæ sunt, quæque simulac à præceptore ponūtur, admittuntur ab auditore, hypotheseis vocantur: quæ verò non vsque adeò notæ sunt, sed argumento quodam astruuntur antequam fidem faciant, & tamen citra demonstrationem sumuntur à præceptore, αἰτήματα dicuntur, id est petitiones vel postulata. Quæ rursus & ipsæ duorū sunt generum. nam quædam mediocriter notæ sunt, quædam econtrario: vt verbi gratia, geometra ponente, Omneis rectos æquales esse: auditor ἀγεωμέτρητος, id est ignarus geometriæ, neutrū opinatur, id est nec æquos nec inæquales esse. Eodem verò dicente, Punctum carere magnitudine & esse indiuiduum: auditor esse opinatur. Est autem diffinitio thesis: ponit enim arithmeticus insectile secundum quantitatem esse monadem: & nos ponimus hominem animal rationale mortale. Sic igitur Iuriscōsulti ponunt huius studii duas positiones. Positio interdum naturam cuiusque rei significat. Quintilianus, Simplices, inquit, voces positione, id est natura sua cōstant: compositæ autem, præpositionibus subiunguntur, vt innocens. Idem, Quid verò quæ positionis eiusdem in diuersos flexus exeunt, cum Alba facit Albanus & Albensis? Sunt alia huius vocis significata: vt arsis & thesis apud Diomedem, & apud eundem Quintilianum: thesis & aphæresis Areopagitæ; thesis & hypothesis Ciceroni in Topicis: sed ad rem non pertinent.

[Margin notes: A quot & quibus cōpositæ. — Thesis. — Axioma. — Theseis. — Hypothesis. — Petitiones. — αἰτήματα — Positio.]

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ex eadem lege.

(Legem nunc appello caput legis, quoniam ita fert vsus.)

Iuris naturalis vis. Censeri. Videmus enim cætera quoque animalia, feras quoque bestias istius iuris peritia cēseri. Cēseri hic qualiter accipiatur nō facile dixerim, ne ipse quidem Accursius, qui hoc in loco modestissime tacuit. Cicero pro Archia poeta, Atque hoc ideo mihi concedendum est magis, quòd ex his studiis hæc quoque censetur oratio & facultas, quæ quantacunque in me, nunquam amicorum periculis defuit. Dicendi, inquit, facultas ex poetarum lectione cēsetur, id est precium & æstimationē meretur, & imprimis laudatur. à Græcis δοκεῖν dicitur, quorum imitatione ita loqui solemus. δοκεῖν. Euripides in Hecuba, λόγος δ' ἔκτ' ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸ σθένει. Animalia igitur quædam bruta naturali quadam intelligentia prædita, propterea censentur, id est admirationi nobis sunt præ cæteris, vt elephas: de quo Plinius libro octauo, Maximū animal est elephas proximúmque humanis sensibus. id quod ipse late prosequendo docet. Idem de tigride, quæ cæteris feris truculenta, atque ipsa etiā elephanti vestigia spernens, homine viso vel hominis etiam vestigio, transferre catulos dicitur. Nimirum hæc natura est rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximásque, quæ nunquam vidissent quod debeant timere, statim intelligere cur sit timendum. Ex his Plinii verbis dicere possumus reuerentiam iure naturali animalia omnia homini debere & quandam veluti religionem, vt saltem ei decedant via: vt sit illud Geneseos primo, Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Quid illud eiusdem de elephantis? Ipsius, inquit, animalis tanta narratur clementia contra minus valida, vt in grege pecudum concurrentia manu dimoueat, ne quid obterat imprudens, nec nisi lacessiti noceant. Nónne ex iure quodam gentium esse videtur? Et illud de ciconia prouerbio Græco testatum, ab Aristotele etiam confirmatum, quæ parentes senio confectas alere existimatur infantiæ suæ vices rependens. vnde ἀντιπελαργεῖν. ἀντιπελαργεῖν verbum pro eo quod est promerentibus gratiam in tempore referre: & Antipelargia huiusmodi gratiarum relatio, à ciconia dicta, quæ Græce πέλαργος dicitur. Nomi Pelargici. inde Pelargici nomi ab Aristophane dicti, quasi Ciconiariæ leges, quibus liberi parentes alere iubentur. id quod in iure quoque nostro cautum est. Ideo in sceptris regiis antiqui ciconiam sculpere solebant Hippopotamus. in summo: in infimo autem hippopotamū animal improbissimum, significare volentes iustitiæ obnoxiam esse violentiam, cuius iustitiæ symbolon est ciconia, quæ parentes senio confectas alere, humerísque gestare in volatu creditur. Laurentius tamen hunc locum reprehendit libro quarto Elegātiarum, Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. ius esse negans appetitum coeundi & procreationem educationémque liberorum. in quo sententia mea fallitur. Cæterum quod hic Florentinus iuri gentium tribuit, Cicero in iii. Offic. iuris naturalis esse tradit, id est vt ne lædamus inuicem. sic enim inquit, Atque etiam si hoc natura præscribit, vt homo homini quicunque sit, ob eam causam quòd is homo sit consultum velit, necesse est secundum eam naturā vtilitatem omniū esse cōmunem. Quod si ita est,

vna cōtinētur omnes & eadem lege naturæ. Idque ipſum ſi ita eſt, certe vio-
lare alterum naturæ lege prohibemur. Iuris autē cōſulti ius gentium appel- Ius gētium.
lant, non tantum id quod naturale ſecutū eſt, quod argenteo ſeculo natum Ius naturale.
exiſtimatur, cum cōmercia rerum eſſe cœperūt: ſed illud etiam primarium,
quod inter homines ſolos intercedit, de quo Caius in lege Omnes, intellexit:
quod naturale dicitur. vt idem libro primo Tuſcul. Nulla gens, inquit, tam
fera, nemo omnium tam immanis, cuius mētem non imbuerit deorum opi-
nio. multi de diis praua ſentiunt (id enim vitioſo more effici ſolet) omnes ta-
men eſſe vim & naturam diuinā arbitrantur. Nec verò id collocutio homi-
num aut conſenſus efficit: non inſtitutis opinio eſt cōfirmata, non legibus:
omni autem in re conſenſio omnium gētium lex naturæ putanda eſt. Secū-
dum hæc verba Ciceronis, notiones in animis noſtris anticipatæ ſunt de iu-
re naturali. quale eſt quod idem in primo de Natura Deorū inquit, in perſo
na Velleii Epicurei loquens, Solus enim (inquit) vidit Epicurus primum eſſe
deos, quòd in omnium animis eorū notionem impreſſiſſet ipſa natura. Quæ
eſt enim gens, aut quod genus hominum quod nō habeat ſine doctrina an- Anticipatio
ticipationem quādam deorū quam appellat Prolepſim Epicurus, id eſt ante- & Prolepſis
ceptam animo rei quandam informationē: ſine qua nec intelligi quicquam,
nec quæri, nec diſputari poſſit? Et paulo poſt, Cum enim nō inſtituto aliquo
aut lege aut more ſit opinio cōſtituta, maneātque ad vnū omniū firma con-
ſenſio, intelligi neceſſe eſt eſſe deos, quoniā inſitas vel potius innatas cogita-
tiones habemus. Hæ & primæ notiones ab eodem dicūtur: alii præſumptio- Notiones.
nes & prænotiones vocāt, id eſt ennœas, quas diuus Auguſtinus lib. xii. de Ci Prænotiōes
uitate, notiones interpretatur quaſi cōmunes intelligentias. αὐτόπιστοι dicūtur, Præſūptiōes Ennœæ.
quaſi per ſe fidem faciētes ſine argumētis: vt ſuprà dictum eſt de axiomatis. αὐτόπιστοι.
de quibus idē Cicero in pri. de legibus, Quǽque in animis, inquit, imprimū- Inchoatæ in
tur inchoatæ intelligētiæ, ſimiliter in omnibus hominibus imprimūtur. In- telligentiæ.
formationes etiam dicūtur, vt idem in ſecundo de Natura Deorū, Omnibus Informationes.
enim innatum eſt & in animo quaſi inſculptū, eſſe deos: quales ſint, varium
eſt: eſſe nemo negat. Cleanthes quidē noſter quatuor de cauſis dixit in ani-
mis hominum informatas deorum eſſe notiones. Appellātur etiam ἐπιβολαί. ἐπιβολαί.
vnde Galenus κατὰ πρώτην ἐπιβολήν, prima animi notione, id eſt animi adiectio-
ne. Iſta igitur ferè quæ iuri naturali aſcribuntur, id eſt quæ natura docuiſſe
nos creditur, verſantur in ſenſu cōmuni, nō illo quidem arbitro & diſcepta-
tore omnium ſenſuū, & cui ſenſus omnes ancillātur: qui principatus animæ Principatus
dicitur à Cicerone, & à Galeno τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς in decimotertio Therapeu animæ.
tices, & à Plutarcho in quarto de Placitis philoſophorū. cuius meminit me-
morabiliter Cicero in ſecūdo de Natura Deorū, & in v. de Finibus, & The-
miſtius in tertio de Anima. ſed in illo altero cuius meminit Quintilianus in
pri. his verbis, Sēſum ipſum qui cōmunis dicitur vbi diſcet puer cū ſe à cōgreſ Senſus communis.
ſu, qui nō hominibus ſolum, ſed etiam mutis animalibus naturalis eſt, ſegre-
garit? Et Iuuen. Rarus enim fermè ſenſus cōmunis in illa Fortuna. Seneca,
Sic in beneficio ſenſus cōmunis locum, tempus, perſonas obſeruet. A Græcis
κοινὸς λογισμὸς dicitur. Gregorius, τίς οὕτως κοινῶν ἔξω λογισμῶν. Similis eſt communis

Communis prudentia. prudẽtia apud Ciceronẽ lib.iiii.de Finibus, Et si in ipsa, inquit, nauigatione negligentia eius nauis euersa, maius est peccatum in auro quàm palea. omnibus enim artibus volumus attributã esse eã quæ cõmunis appellatur prudẽtia, quã omnes, qui cuique officio præsunt, debent habere. Verum enimuero ad cognationem illã veniendũ, quam Flotẽtinus Iurisconsultus inter humanum genus intercedere dicit, quam Accursius homo minime malus ad primum parentem ex historia Geneseos refert. Marcus igitur Tullius libro quinto & vltimo Finium, Pisonem Academicum his verbis hac de re differẽtem inducit, In omni autẽ honesto quod per se expetendũ dicimus, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quàm coniũctio inter homines hominũ, & quasi quædã societas & cõmunicatio vtilitatũ, & ipsa charitas generis humani: quæ nata à primo satu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus cõiugio & stirpe coniũgitur, serpit sensim foras cognationibus primũ, tum affinitatibus, deinde amicitiis, pòst in ciuitatibus cum ciuibus, & iis qui publice socii atque amici sunt, deinde totius cõplexu gẽtis humanæ: quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc quam dico societatẽ coniunctionis humanæ munifice & æque tuens, iustitia dicitur. cui sunt adiunctæ pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis eiusdẽ. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt, vt sint virtutũ reliquarũ cõmunia. nam cum sic hominis natura generata sit vt habeat quiddam innatũ quasi ciuile & populare, quod Græci politicon appellant: quicquid aget quæque virtus, id à cõmunitate, & ea quam exposui charitate atque societate humana non abhorrebit. Quo in loco, primo statu pro satu corrupte vulgo legitur. Idem in pri. de Leg. altissime (vt ipse inquit) iuris principia repetens, ita quodam in loco ait, Omniũ autẽ quæ in hominũ doctorũ disputatione versantur, nihil est profecto præstabilius quàm planè intelligi nos ad iustitiã esse natos. neque opinione sed natura esse constitutum ius etiam patebit, si hominũ inter ipsos societatẽ cõiunctionémque perspexeris. Nihil est enim vnũ vni tam simile, tã par, quàm omnes inter nosmetipsos sumus. Quòd si deprauatio cõsuetudinũ, si opinionum vanitas non imbecillitatẽ animorum torqueret, & flecteret quocũque cœpisset, sui nemo tam similis esset quàm omnes sunt omniũ. Ita quæcũque est hominis diffinitio, vna in omnes valet: quod argumẽti satis est nullã dissimilitudinẽ esse in genere. etenim ratio qua vna præstamus beluis, per quã coniectura valemus, argumẽtamur, refellimus, disserimus, conficimus aliquid ac concludimus, certe est cõmunis, doctrina differens, discẽdi quidem facultate par. Idem alibi, Quid est autem nõ dicam in homine, sed in omni cœlo atque terra ratione diuinius? quæ cum adoleuit atque perfecta est, nominatur rite sapientia. Est igitur (quoniã nihil est ratione melius, eáque & in deo & in homine) prima homini cum deo rationis societas. inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio cõmunis est. quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putãdi sumus. Inter quos porro est cõmunio legis, inter eos cõmunio iuris est. quibus autem hæc sunt inter eos cõmunia, & ciuitatis eiusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis & potestatibus parent, multo etiam magis parẽt huic cœlesti discretioni, mentique diuinæ, &

Societas humana.

Charitas humana.

Ratio.

præpotenti deo:vnde etiã vniuersus hic mundus, vna ciuitas cõmunis deorũ atque hominũ existimãda est. Idem de igniculis loquens nobis à natura ad iustitiam cõsectandã datis, corruptela autem malæ consuetudinis extinctis, Quòd si quo modo,inquit,est natura,sic iudicio homines humani(vt ait poeta)nihil à se alienũ putarent, coleretur ius æque ab omnibus. Quibus enim Ius.
ratio à natura data est,iisdem etiã recta ratio data est. ergo & lex,quæ est recta ratio in iubendo & vetãdo.si lex,ius quoque. at omnibus ratio,ius igitur datum est omnibus. Rectéque Socrates execrari eũ solebat,qui primus vtilitatem à natura seiunxisset. id enim querebatur caput esse exitiorũ omniũ. vnde illa Pythagorica vox τὰ τῶν φίλων κοινὰ, id est omnia inter amicos communia. sed locus ille vulgo mutilate legitur. Ex prædictis apparet id quod Vlpianus inquit, Seruitutem iure gẽtium secũdario constitutã esse, non illo Seruitus.
primario,quod naturale dicitur,ab eo(vt Caius inquit)quòd naturali ratione inter homines cõstitutũ sit. Propterea Augustinus lib.xix.de Ciuitate,seruitutem primũ culpæ non naturæ impositã esse dicit: cum Noe animaduertẽs in filiũ, seruire eum fratribus suis iussit.id quod Genes. nono memoriæ etiã proditum est.quam seruitutem iustã interdũ atque etiã vtilem esse ipse eodẽ libro demonstrare contẽdit. Ius autem gẽtium Liuius lib.v.ab vrbe condi- Ius gẽtiũ & humanum.
ta:ius humanũ appellat,de Gallis loquens:quo modo & Vergilius: Si genus humanũ & mortalia temnitis arma. Sunt & iura bellica.vnde illa Camilli verba apud Liuium ad proditorẽ puerorũ magistrũ,Non ad similem tui nec populum nec imperatorem scelestus ipse cum scelesto munere venisti.nobis cum Faliscis,quæ pacto fit humano,societas non est: quam ingenerauit natura vtrisque, est éritque. Sunt & belli sicut & pacis iura, iustéque ea nõ minus quàm fortiter didicimus gerere. Arma habemus non aduersus eam ætatem,cui etiã captis vrbibus parcitur, sed aduersus armatos. Inde illa nobilis controuersia apud Fabium Quintilianum in quinto, capite de argumẽtis,de iure belli, apud Amphictyonas commune Græciæ consilium agitata. Atque Amphictyones.
hæc in vniuersum dicta sint vsque ad legem, Ex hoc iure gentium.

Ex.l.Ius ciuile.

Ius ciuile est quod neque in totũ à naturali iure recedit, neque per omnia Ius ciuile.
ei seruit. Hoc dictum quomodo intelligi debeat, nos Ciceronis verbis demõstrare possumus. Is enim lib.tertio de Finibus sic inquit, Quemadmodũ igitur mẽbris vtimur priusquam didicimus cuius ea vtilitatis causa habeamus: sic inter nos ad ciuilem cõmunitatẽ coniũcti & cõsociati sumus: quod ni ita se haberet, nec iustitiæ vllus esset nec humanitati locus. Et quo modo homi num inter homines iuris esse vincula putãt, sic homini nihil iuris esse cum bestiis. Præclare enim Chrysippus, cætera nata esse hominũ causa, eos autem cõmunitatis & societatis suæ, vt bestiis vti ad vtilitatẽ suã possint sine iniuria. Quoniámque ea natura esset hominis, vt cum genere humano quasi ciuile ius intercederet: qui id cõseruaret, eum iustũ: qui vi ageret, eum iniustũ fore. Sed quemadmodũ theatrũ cum cõmune sit, recte tamẽ dici potest eius esse eum locũ quem quisque occuparit: sic in vrbe mundóve communi non

aduersatur ius quo minus suũ quidque cuiusque sit. Aristoteles libro quinto Ethicorum, Ciuilis autem iuris, inquit, partim naturale est, partim legitimũ siue legale. Naturale vbiuis gentium eandem vim habet, nec hominum opinione constitutum est. Legitimum ab initio quidem nihil refert hoc modo vel secus: post positionem verò tum demum refert. quo iure nituntur omnia rationem sciti decretíque habentia. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, ὃ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. φυσικὸν μὲν, ὃ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει. Ipse verò iuris originem omnifariámque rationem subtilissime scrutatus ac compendiose omnia explicans, in hanc propemodum sententiam inquit, Iustitiæ particularis & iuris quod ab ea proficiscitur, genus vnum est quod in distributionibus versatur, aut honoris, aut pecuniarum, aut cæterarum rerum quæ distribui inter eos possunt qui eiusdem ciuitatis consortes sunt. in iis enim & æquam & inæquabilẽ partem inuicem ferre possumus. Aliud autem genus est commerciis emendãdis corrigendísque comparatũ. Commercia porro duorũ generũ sunt: quædã enim volũtaria, quædã nõ volũtaria sunt. Volũtaria vt emptio, venditio, mutuũ. ob id volũtaria dicta, quòd eorum principiũ in arbitrio nostro situm est. At eorum quæ non volũtaria sunt, partim clandestina sunt, vt furtum, adulteriũ: partim violenta, vt verbera, vincula, raptus. Enimuero distributiuũ ius confessum est apud omnes pro dignitate cuiusque statui oportere: quod ius ab eo ὃ κατ' ἀξίαν appellatur, de quo in tertio etiã Politicon mirè disputat de æqualitate ciuili loquẽs. verum in eo pugna est, quòd Democratici, id est populari instituto viuẽtes, dignitatem in libertate constituunt: Oligarchici id est paucorũ statu gaudẽtes, dignitatẽ partim in censu & facultatibus ponũt, partim in generis nobilitate: Aristocratici verò, id est optimatium statũ fouẽtes, virtute dignitatem metiuntur. Proinde ius in proportione constitutũ est. Proportio enim quam ipse analogiã vocat, æqualitas est rationis, quæ consistit minimũ in quatuor. Diuiduntur enim & quæ distribuũtur, & quibus distribuuntur. Itaque ius huiusmodi inter quatuor minimum intercedit, quæ analogia geometrica vocatur, in qua cõtingit totũ ad totum ita sese habere vt vtrunque ad vtrunque, hoc est vtrunque ad alterũ. Est autem hæc proportio hiulca & interrupta, id est nõ cõtinua, hoc modo. vt A ad B, se habet, sic C ad D. Sit igitur exẽpli gratia super A, Lucius Crassus orator, vel Scæuola Iuriscõsultus æqualis eius: quorũ alter disertorũ consultissimus, alter cõsultorũ disertissimus fuit, si Ciceroni credimus. sit autẽ super B, Paulus Castrẽsis aut quiuis alius ex illa Gottica gẽte, quorũ nemo nõ infantissimus in verbis etiã iuris fuit: aut cõtrà logodædalus aliquis (vt Plato sophistas appellabat) verborũ funditator inanis, qui venustatẽ verborum, non sensuum acumen consectetur, aut qui orationis concinnitatem potius quàm pondera sentẽtiarũ præstare possit. vt vno verbo dicam, loquẽdi peritus, ciuiliũ rerum ignarus. sit rursus super C, magistratus aliquis amplissimus, vt apud nos cancellariatus, aut etiam stipendiũ primariũ, & (vt ita dicã) talẽtariũ. D verò honor aliquis infimis subsellii, aut stipendium sesquilibre atque etiam (si dicere liceat) triobolare. Dico igitur, quam rationẽ habet A ad B, id est culmen

Diuisio iuris

Commercia

Ius distributiuum.

ὃ κατ' ἀξίαν δίκαιον.

Democratici.

Aristocratici.

Analogia geometrica

Logodædali verborũ fũditatores

illud doctrinæ & eruditio numeris omnibus sciētiæ humanioris absoluta, ad illā aut prudentis infantiā, aut loquacitatē inscii: eādem habere C ad D, hoc est honorum summum fastigiū & primarium stipendiū, ad populare munus & gregarium stipēdiū. & permutatim, vt se habet A ad C, id est vir primi nominis ac meriti ad primarium honorē: sic B ad D, id est homo inferioris aut etiā postremæ notæ ad plebeium præmium, dūtaxat si iure distributiuo vti volumus: quod Aristoteles analogū esse affirmat, id est proportione cōstitutum. Ius analogū quo iure in distributione malorū omnia vice versa spectāda sunt. Quod autem præter hāc analogiā, inquit Aristoteles, distributum fuerit, nō ius sed iniuria erit, cum sæpe posteriores honorum partes ferāt quibus priores iure debentūr: contráque malorū priores, quibus cōueniunt posteriores. Quòd si ita est (vt omnino certe est) hoc genus iuris rarissime moribus vsurpatur. Nulla enim isonomia, id est æquabilis bonorū honorúmque distributio, in qua omnia omnibus paria ac demensa respondent (vt inquit Marcus Tullius) in regno quætenda est: in quo & honores, & opes & omnino præmia virtutis, arbitrio non dico vnius id est Principis (æquissimo enim animo ferendū illud esset) sed vnius aut alterius, qui maioribus fatis supprincipes aut etiā Seiani (vt ita dicam) Principis euaserunt: aut qui quouis aulico artificio principibus obrepserunt, non tam distribuuntur quàm dilapidātur, atque etiā interdum turpi dinūdinatione indignis deferuntur. Vt enim ambitiosissimus quisque partis cuiusdam reipublicæ gubernacula arripuit, ita cohortem sibi protinus amicorum clientiúmque cooptat: quos ad Principē redēpta cōmendatione insinuatos, sicque ad varia munia distributos, tāquam vicarios habet, tuēdarúmque partium suarū institores: semel ipsi obstrictos insinuationis auctoramento. Quare eximios sæpe viros in ordinem (vt dicitur) coactos cōsenescere videmus, nisi tædio inuisæ in aula virtutis, atque aliorum exemplis edocti, beatis illis aulicis sese mancipio dederint (vt ita dicam) quasique grauitatis ac constantiæ maiestatē in eorum assentationem prostituerint. denique (vt planè dicam) nisi virtutis fasces inaneis, fortis fortunæ summiserint impotentiæ. contráque nebulones quosdam & leuissimos homines, aut ignaros, & (vt vocabulo Græco dicitur) analphabetos, nec literarum, nec nandi peritos: sed qui vēditare sese bellissime cuique in aula præpollēti didicerint, virtutis præmia obtinere, insolenti confidentia: veluti magnis suis meritis è numero (vt dicitur) exemptos. Genius hic est ferè æternus regni, ne forte seculi nostri infelicitati detur: & alioquin vt inquit Lucanus,

Isonomia.

Analphabeti.

Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta
Incipit, euertitque arces respectus honesti.

Fortasse tamē hoc principe meliora iamiam omnia apud nos futura spōdere nobis debemus: siquidē nō paucos iā paucis annis vidimus primarios viros, ac de literis literatísque optime meritos, sola nominis ac famæ meritorúmque cōmendatione, recta (vt constāter creditur) citráque vllā suffragatorū redemptionem, in Regis gratiā insinuatos, Principis vtique volūtati in deferēdis primis honoribus, aulicorum quoque votis certatim astipulantibus. Præterita igitur & quæ plærūque fiunt, hic excutimus, futura verò meliora mox

speramus. Verum ad id quod instat reuertamur. Alterū est genus iuris quod Diorthoticon ab Aristotele dicitur, quasi emendatiuum: quod in cōmerciis versatur,& à distributiuo differt. Illud enim distribuēdis communibus bonis cōparatum est secūdum analogiam prædictam,quæ geometrica dicitur à mathematicis.Hoc autē ius quod in cōmerciis spectatur,æqualitate quidem ius est & inæqualitate iniurium:sed alia proportione cōstituitur,quæ arithmetica dicitur.Etenim nihil refert siue vir bonus virū prauum circūscripserit, siue bonū prauus:aut siue vir bonus adulteriū admiserit,siue improbus:sed dānum tātum aut noxa in hac specie refert, in qua iudicis partes sunt inæqualitatem ad æqualitatē reducere: cum scilicet ab eo qui plus æquo per circūscriptionem tulit,mulcta inflicta lucrū aufert.tunc enim, dimensa noxa,vna pars damnū,altera lucrū vocatur:vt lucrū(licet nomine non admodum proprio)dicatur eius esse qui noxam aut damnū dedit:damnū autem eius qui accepit.sic damnū & lucrum minoris ac pluris vicem obtinent:medium autem æqualitatis.Plus igitur boni & minus mali lucrū est:& vice versa dānum. In hac proportione tria cōsiderantur,duo extrema,maius & minus:medium,ius emēdatiuum correctiuúmque: quod medium est dāni & lucri, quæ sunt extrema. Cum igitur de hoc iure ambigitur, ad iudicem itur.ad iudicē autē ire, ad ius est ire.Iudex enim quasi animatum ius est,vt Græce δίκαιον ius,& dicastes iudex dicitur.Propterea quidā,inquit Aristoteles, Mesodicos iudices vocant,quasi mediiurios,à medio ac iure cōposito vocabulo:quoniā qui mediū consequi potuerunt,ii ius suum obtinere videntur. Ideo,inquit,dicæon dicitur quasi dichæon, hoc est bipertitum: & iudex Dicastes quasi dichastes,hoc est bipertiens. Porrò quemadmodū in geometrica proportione & iure distributiuo quatuor esse cum minimum necesse est, sic & in hoc iure cōmerciario & in hac proportione arithmetica & cōtinua:sed ita vt in hac mediū bis assumatur,hoc modo,vt A ad B ,sic B ad C ,bis enim assumitur B .& ideo continua hæc proportio dicitur,non vt illa interrupta,vt vnum bis sumptum duorum loco est.Quo modo igitur se habet A ad B ,id est æquo maius ad æquū:sic se habet æquum id est iustum, ad id quod iusto æquóque minus est. Est itaque medium iustum iúsque,quo plus boni minúsque mali, quæ lucri nomine vocantur: & plus mali minúsque boni,quæ damni, ad æqualitatem reducuntur. Quomodo autem id fiat, Aristoteles lineari figura demonstrat,qui iustum distributiuum, διανεμητικὸν appellat, ἀλλακτικὸν verò id quod nos cōmerciarium. Plutarchus in octauo Symposiacon, Lycurgus autem inquit, arithmeticam proportionem Lacedæmone eiecit,vt democraticam & turbæ accommodatā: pro eáque geometricam introduxit, vt optimatum vitæ & regno iusto congruentem atque decentem.quippe illa uumero æqualitatē , hæc proportione quod dignitas poscit, tribuit. nec omnia simul miscet, vt insignis sit discretio bonorū & malorū. Deinde subdit, ταύτην ὁ θεὸς ἐπάγει τὴν ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην καὶ νέμεσιν προσαγορευομένην, καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς τὸ δίκαιον ἴσον; ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον ποιεῖσθαι δίκαιον. Hāc inquit,analogiā & proportionē deus rebus admouit, iustitiā & nemesim appellatā,cuius magisterio ius æquū docemur, nō etiam æquū,ius facere oportere. Est & aliud ius ab eodem Aristotele commemoratum, quod

Diorthoticon.

Iudex ius animatū est.

Mediiurii. Μεσόδικοι.

Arithmetica proportio.

Ius distributiuum.

Cōmerciarium.

διανεμητικὸν

ἀλλακτικόν.

ἀντιπεπονθὸς dicitur, & latine Talio. cuius iuris aſſertores fuiſſe Pythagoreos, iúſque Rhadamanthi vocitare ſolitos eſſe ait, verſu Græco dictitantes, Ἀντιπεπονθός. Talio.

Εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο.

Ius rectum fuerit ſi factis perferat æqua.

Hoc genus iuris Ariſtoteles ipſe improbat. Ait enim nec legitimo iuri, nec ei quod in ciuilitate verſatur, id eſt in communione, conuenire, nec diſtributiuo nec emendatiuo, de quibus ſuprà diximus. quod ipſe rationibus demonſtrat. In communionibus tamen commercialibus ius talionem continere perhibuit, duntaxat per analogiam, nō per æqualitatem, κατ' ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ' ἰσότητα, vt cum ſutor & ſtructor inuicem aliquid faciunt artificii ſui, vt ſutor calceum, ſtructor domum, & itidem de cæteris artificiis, in quibus omnibus talio illa per analogiam, inquit, interuenit. Sed vno aliquo opus eſt quo omnia dimetiamur vt ad æqualitatem reducantur. Hoc autem reuera eſt indigentia, qua ipſa cōmercia vniuerſa continentur. Quippe ſi nullius rei indigerent homines, aut nō ſimiliter indigerent, aut cōmercium nō eſſet, aut certè nō idem eſſet. Itaque nomiſma veluti pro indigentia hominū inſtituto ſucceſſit, quod hominibus inter ſe intercederet, inde nomē ſortitum, quòd lege id eſt nomo Græce, non autem natura originem habeat. vnde numus latine videtur quaſi nomus dictus. Numus. Hoc etiam dictum Ariſtoteles forma quadam mathematica demonſtrat, vt ferè ſolet ea quæ tractat quantum per naturā rerum licet, ſciētificè & mira arte explicata tradere. Talionis pœna xii. tabulis cōſtituta erat: ſed poſtea Prætorii iuris clementia reuocata eſt. vt docet Gellius lib. xix. Noctiū Attic. Talio. Cauſas autem reuocandæ duas præcipue aſſignat, legis incommoditatem, & rependēdæ pœnæ, id eſt retaliandæ difficultatem, vt latius ipſe docet. Nec mirum tamen Talionem iure xii. tabulis conſtitutam eſſe, cum diuina etiam lege inductam legamus. Exodi vigeſimoprimo, & Deuteronomii decimonono, de pœna ſycophantiæ & calūniæ, Non miſereberis eius: ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente exiges. Quintilianus in octauo, Eſt & quod appellatur à nobis νόημα, qua voce intellectus accipi poteſt. Νόημα. ſed hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt, verum intelligi volūt: vt in eum quem ſæpius à ludo redemerat ſoror, agentē cum ea talionis, quòd ei pollicem præcidiſſet, eras dignus vt haberes integram manū. ſic enim auditur vt depugnares. Vbi ludum pro gladiatura Quintilianus intelligi voluit. Sunt & alia genera iuris ab Ariſtotele poſita. vt ius paternum, quod patricon: vt herile, quod deſpoticon ab eo dicitur: quod ciuile non eſt, ſed ciuilis iuris ſimile. Patricon. Deſpoticō. cuius dicti hanc rationem aſſignat, Mancipium enim & liberi quādiu à patre per ætatem non recedunt, tanquam pars eius ſunt. Atqui nemo inferre iniuriā cōſulto ſibi ipſi creditur: nemo igitur in ſeſe iniurius: ita nec iniuria nec ius eſt dūtaxat ciuile. Inter virum verò & vxorem ius magis intercedere ait quàm inter patrē & liberos, aut dominū & mācipiū. hoc autē œconomicon à domeſtica diſpenſatione & conſtitutione familiari dicitur, alterum & ipſum à ciuili iure. In tertio verò Politicon, œconomicon magiſtratum appellat, id eſt οἰκονομικὴν ἀρχήν, poteſtatē illam qua vir vxori, liberis, & omni familiæ præeſt: pudendo eorū more, qui vſqueadeo vxorii ſunt (ne OEconomicon.

dicam ignaui) vt domi suæ priuati sint, & vxoriæ potestati pareant, cum foris magistratus gerant, & viris imperare se dignos esse censeant. quos Aristoteles in secundo Politicon γυναικοκρατουμένους appellat, id est in vxorio imperio viuentes: quorum status γυναικοκρατία dicitur, ea forma qua aristocratia: qui etiam sententia nostra ochlocratia propriè dici potest: hoc est turbulentus status, cum legibus illis gynæcocraticis parendum est, Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione volūtas. &, Clames licet & mare cœlo Confundas, homo sum. &, Nil vnquam inuita donabis cōiuge, vendes Hac obstāte nihil, nihil hæc si nolet emetur. Hæc dabit affectus, ille excludetur amicus Iam senior. Propterea idem Aristoteles in eodem secundo de his loquens ita inquit, καί τοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει, id est, quāquam quid referre putamus mulierésne magistratus gerant, an magistratus gerentes mulieribus pareant? idem enim vtrobique accidit. Ideóque Lacedæmoniorum politiam improbandā esse tradidit, quod magna ex parte muliebri imperio regeretur. Idem etiam multas gentes bellatrices & militariter vitam traducentes vltra Celtas, in γυναικοκρατίᾳ viuere tradit. Itaque inquit scitum illud fabulamentum videtur eius qui Martem cum Venere illaqueasse primus dicitur. huiusmodi enim viri in Venerem maximè proni muliebri imperio regi ferè nati sunt. ἄλλως καὶ ἂν τυγχάνωσι γυναικοκρατούμενοι καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν ἔξω Κελτῶν, Plinius libro sexto, Gynæcocratumenos appellat populos quosdam Amazonum vicinos, bello ab Amazonibus victos: ex eo sic dictos, quòd victricibus obsequantur ad procreandam eis sobolem. Hæc est summa vt arbitror Aristotelicæ sententiæ de iutis multifarii explicatione, cum eo quod antea diximus de æquo & bono & iure duriori. Quæ quoniam nobis ad hunc titulum maximè pertinere visa sunt, quàm potuimus breuissimè ac explanatissimè ex auctoris eius copia in latinum sermonem transtulimus.

In gynæcocratumenos Gynæcocratia & eius leges.

Iuuena. sat. vi.

Gynæcocratumeni.

Ex eadem lege in fine.

Vt apud Græcos, &c. Locus hic mutilatus est: ascribenda enim sunt hæc verba, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ νομικόν. Aristoteles in octauo Ethicorum, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον. Et in tertio meminit, τῶν νόμων τῶν κατὰ τὰ γράμματα, καὶ τῶν κατὰ τὰ ἔθη. Plato libro septimo de legibus ἄγραφα νόμιμα appellari à quibusdā dicit ius non scriptū, οὓς πατρίους, φασί, νόμους ἐπονομάζουσιν, quas patrias, inquit, leges cognomento vocitant. Idem paulo post tria genera ponens, νόμους, ἔθη, ἐπιτηδεύματα, id est leges, mores, instituta, πάσας γὰρ ταύτας φησὶν ἡ πόλις ξυνδεῖται. ἄνευ δὲ ἀλλήλων ἑκάτερα τούτων οὐκ ἔστι μόνιμα, Omnibus his, inquit, pariter ciuitas indiget. vtraque autem sine alteris stabilia esse nequeunt. Mores & instituta quasi pro vno posuit: propterea vtraque dixit de duobus loquēs. Instituti autem exemplum est apud eundem alibi in eodem libro, Totam enim noctem, inquit, sopiri ciuem vnum in republica, nec familiæ suæ primum expetrectum videri, & ex lecto surgere, turpe est: siue id lex, siue institutum potius vocandum est. Quemadmodū & matremfamilias ab ancillis excitari, nec ipsam potius ancillis anteuertere ex somno expergiscerē. Quintilianus libro tertio, Afferunt (inquit) laudem liberi parentibus, vrbes condi-

toribus, leges latoribus, artes inuentoribus, necnon instituta quoque auctoribus: vt à Numa traditum deos colere, à Publicola fasces populo submittere.

Institutum igitur est ius non scriptum, quod tamen certum auctorem habet, id est magnum aliquem auctorem, quem reliqui imitari nō erubescant. Quale est Publicolæ illud factum, cuius meminit Liuius in primo: qui fasces primus populo summisit. Instituere etiam aliquid, est auctorem quasique conditorem alicuius rei fieri, exemplúmque posteritati relinquere, vt idem Quintilianus, Et siquod est(inquit)exemplū deforme posteris traditū, quale libidinosus vir Perses in muliere Samia instituisse ausus dicitur. Sunt & exēpla crebra apud Ciceronem, de moris significatione. Macrobius libro tertio Saturn. Varro(inquit)morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat cōsuetudo. Sed Iulius Festus de verborum significationibus, Mos est(inquit) institutum patrium pertinēs ad religiones ceremoniásque maiorum. Quod dictum idem Macrobius latius exequitur. Ex cuius verbis apparet morē obseruationem quandam esse, non lege sed iudicio & opinione confirmatam. Institutum. Instituere aliquid. Mos.

Inde illa locutio, more maiorum, nata. Cicero libro secundo de Oratore, Me pro meo sodali qui mihi liberûm loco more maiorū esse deberet, & pro mea omni fama fortunísque decernere. Cicero hoc in loco morem pro obseruatione posuit, quodámque hominū grauiorum placito, nō lege nō necessitate cōfirmato: scilicet vt Quæstor Prætori liberûm loco esset. De qua re in Diuinatione loquēs ita inquit, Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorē Quæstori suo parentis loco esse oportere: nullámq; iustiorē causam neq; grauiorē necessitudinis posse reperiri, quàm cōiūctionē sortis, quàm prouinciæ, quàm officii, quàm publicā muneris societatē. quamobrem si iure posses eum accusare, tamen cum is tibi parētis numero fuisset, id piè facere nō posses. Verba sunt Ciceronis ad Quintū Cæciliū, vtētis præscriptione illa, quòd eum, qui parētis ei loco, more id est obseruatione maiorū esset, citra impietatem accusare nō posset. Idem in Verrem Act. secunda, hoc idem morem & institutū vocat, quod vulgo nūc dicimus laudabilē cōsuetudinem. Etenim si perturbare, inquit, omnia, si permiscere volumus, totam vitā periculosam infestámque reddemus. si nullam religionē sors habebit, nullā societatē cōiunctio secūdæ dubiæque fortunæ, nullam auctoritatē mores institutáque maiorum. Paulus in hoc titulo, Vbicūq; Prætor salua maiestate imperii sui, saluóque more maiorū ius dicere cōstituit, rectè ius appellatur. Terētius, Quā multa iniusta ac praua fiunt moribus? Id est quàm multa iniuste fieri hominum obseruatione cōparatū est? Liuius libro sexto secūdi belli Punici, Tribuni pl. appellati cum lege, negarunt se in mora esse quo minus quod ei more maiorum permissum esset, seu legibus seu moribus mallet anquireret. Quintilianus de argumentis loquens, Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione etiam, si non omniū hominū, eius tamen ciuitatis aut gētis in qua res agitur, in mores recepta sunt: vt pleraque in iure non legibus sed moribus cōstant. Inde moribus agere. Cicero pro Cecinna, Ibi tum Cecinnā postulasse vt moribus deductio fieret. Id est vt de possessione deduceretur eo modo qui à maioribus obseruatus esset. Vlpianus, Moribus apud nos receptum More maiorum. Saluo more maiorum. Moribus & in mores recepta. Moribus agere.

est, ne inter virum & vxorem donationes valerent. Et Pomponius, Hoc ius (inquit) moribus non legibus introductum est. Inde in iure, ius moribus receptum, & ius moribus constitutum legimus.

Ius moribus constitutum.

Ex lege Iustitia.

Iustitia.

Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuens. Hoc à Cicerone sumptũ videtur in quinto de Finibus: quo in loco de ortu humanæ charitatis loquẽs, ita scribit, Quæ animi affectio suum cuique tribuens: atque hanc quam dico societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens, iustitia dicitur. Plato in iii. reip. τὸ δίκαιον αὖ ὄν, inquit, τὸ προσῆκον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι, τοῦτο δὲ ὁ Σιμωνίδης ὠνόμασεν ὀφειλόμενον. in Politico autem iustitiã esse inquit, τὰ δίκαια καὶ ὅσια διανέμειν ὀρθῶς πᾶσι. Aristoteles duplicẽ iustitiam ponit in quinto Ethicorum: vnam, quæ virtutes omneis cõplectitur: alterã, quæ vna virtutum est, de qua hic loquitur Iuriscõsultus. Iustitia enim, inquit, virtus est perfecta dũtaxat relata ad alium: ideóque optima omnium est virtutũ, hespero etiam luciferóque admirabilior, numeros omnes virtutis cõplexa. Quippe multi in propriis virtute vti potuerũt, nihil quod vitio verti possit admittẽtes: at verò in iis quæ cum aliis trãsigẽda sunt, nõ item. Itaq; scitũ illud Biantis est dictũ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει: Id est, Principatus virũ demonstrabit. ad alterũ enim & iam in cõmunione magistratus. Proinde vna omniũ virtutũ iustitia alienum bonum esse videtur, quoniam ad alium pertinet: nec ipsa virtutis tantum pars est, sed tota ipsa virtus est, vt viceuersa iniustitia non vitii pars, sed tota vitio constans. Lactãtius libro sexto diuinarum institut. Quantum autem à iustitia recedat vtilitas, populus ipse Romanus docet: qui per fœciales bella indicendo, & legitimè iniurias faciẽdo, sempérque aliena capiẽdo rapiẽdóque, possessionem sibi totius orbis cõparauit. Verum hi se iustos putant si nihil contra leges suas faciant: quod etiam timori ascribi potest, si præsentium pœnarum metu sceleribus abstineant. Sed cõcedamus sanè vt id natura, vel (vt ait Philosophus) sua sponte faciant, quod legibus facere coguntur: num idcirco iusti erunt qui parent institutis hominum, qui aut ipsi errare aut iniusti esse potuerunt? Sicut illi xii. tabularum conditores, qui publicæ vtilitati pro conditione temporũ seruierunt. Aliud est igitur ciuile ius, quod vbique pro moribus variatur: aliud vera iustitia, quam vniformem ac simplicem proposuit omnibus deus. Idem libro quinto figmentũ illud poeticum enarrãs de iustitia de terris excedẽte quæ aureum seculũ cõmutauit, memorabilia quædã de iustitia dixit. Augustinus lib. xix. de Ciuitate, hæc verba enarrans, Ius suum vnicuique tribuere: Iustitiæ, inquit, munus est ius suũ vnicuique tribuere. vnde fit in homine iustus quidã ordo naturæ, vt anima subdatur deo, animæ caro, ac per hoc deo anima ipsa & caro. Iustitiæ imaginem Gellius libro decimotertio ex Chrysippi Stoici libro quodã transcripsit his verbis, Facit Chrysippus imaginem iustitiæ, fierique solitam esse dicit à pictoribus rhetoribúsque antiquioribus ad hunc fermè modum: Forma atque filo virginali, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Ex imaginis

Iustitiæ imago.

Iudicis persona.

autem istius significatione intelligi voluit iudicem, qui iustitiæ antistes est, oportere esse grauem, sanctum, seuerum, incorruptum, inadulabilem, cõtráque improbos nocentésque immisericordem atque inexorabilem, erectúmque & arduum & potẽtem, vi & maiestate æquitatis veritatísque terrificum. Hæc à Græcis Dice dicitur præsertim poetis, vnde Dicastæ iudices dicti, vt antè diximus : & δικαιοσύνη. De hac Hesiodus in Ergis cum multos versus, tum verò hos scripsit, Dice.

ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ Δίκη, Διὸς ἐκγεγαυῖα.
κυδνή τ' αἰδοίη τε θεοῖς οἳ ὄλυμπον ἔχουσι.
καί ῥ' ὁπότ' ἄν τίς μιν βλάπτῃ σκολιῶς ὀνοτάζων.
αὐτίκα πὰρ Διὶ πατρὶ καθεζομένη κρονίωνι
γηρύετ' ἀνθρώπων ἄδικον νόον, ὄφρ' ἀποτίσῃ
δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων, οἳ λυγρὰ νοοῦντες
ἄλλῃ παρκλίνωσι δίκας σκολιῶς ἐνέποντες.

Hæc, inquit, Dice visenda Iouis filia est, virgo diis etiã ipsis cœlestibus venerãda: quã si quis obliquo iudicio læserit, spreta statim apud Iouẽ patrẽ queribũda assidẽs, humanarũ mẽtiũ iniquitatẽ incusat: ídque ideo, vt principũ iniquitates populares pœnis expient, qui subdola ipsi mẽte transuersa iudicia rapientes, Iura perperam reddere soliti sunt. Hos versus sic latinos fecimus,

Nata Iouis summi est veneranda deis quoque virgo
Cœlicolis augusta Dice: quam si quis iniquo
Iudicio incessit temerarius, illicet acris
Assidet ante Iouem, queribũdo protinus ore
Humanæ mentis fraudes expostulat, ipse
Vindicet in populos regum vt facta improba, qui fas
Atque nefas miscent reddentes turbida iura.

Homerus Iliados xvi. huius deæ vim ingentem esse ait: cuius etiam indignationem in iudiciis spretæ, magnis terrarum cladibus expiari solere. Sudas de hac loquens, Hesiodus (inquit) virginem & incorruptam esse hanc deam dicit cum alio omni modo, tum verò cubili venereo: videlicet significans ius nullo pacto adulterandum esse, non gratia, non stupro, non alia quauis causa. Hanc autem colentibus deam, tellurem quidem fruges multiplici fœnore reddere, mare verò omnia quæ patere solet, suppeditare. Demosthenes verò in Aristogitonem duas iudiciorũ præsides facit, hanc & Eunomiam. sic enim inquit ad iudices loquens, πάντα οὖν τὰ τοιαῦτα ἤδη παριδόντας τήμερον, ὀρθῶς δεῖ δικάζειν, τὴν τὰ δίκαια ἀγαπῶσαν Εὐνομίαν περὶ πλείστου ποιησαμένους, ἣ πάσας καὶ πόλεις καὶ χώρας σώζει. καὶ τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἁγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας ὀρφεὺς, παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. εἰς αὑτὸν ἕκαστον νομίζοντα βλέπειν, οὕτω ψηφίζεσθαι δεῖ, φυλαττόμενον καὶ προορώμενον μὴ καταισχῦναι ταύτην ἧς ἐπώνυμος ἐστὶν ὑμῶν ἕκαστος ὁ ἀεὶ δικάζειν λαχὼν, τὰ πάντα τὰ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καλὰ καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα φυλάττων. Nos igitur huiusmodi instituta transmittentes recte atque ordine iudicare par est, Eunomiam illam iuris amantissimam vrbium regionúmque columen imprimis colẽtes: simul inexorabilẽ illã augustámque Dicen, quam Orpheus ipse qui sacratissimarum nobis cerimonia-

rum auctor fuit, assessitantem Iouis solio, humanos omneis actus perlustrare oculis aït. Hanc quasi vos omnes (sese quisque) intueri putâtes sic oportet cēsere in iudicijs, ídque etiā etiámque videre, ne quid eidē pudēdū admittatis. cuius gētilis est vnusquisque vestrū iudicādi locū quocūque tēpore sortitus, si modo iusti & honesti, vtilitatísque politicæ rationē vsquequaque habuerit. Hactenus ille. Qui iudices iuris & iustitiæ gentiles, id est cognomines propterea appellat, quòd à Dice dicastæ, vt à iure iudices dicuntur.

Ex lege priore de origine iuris.

Illotis (vt ita dixerim) manibus protinus materiā interpretationis tractare. Illotis manibus hoc in loco significat abrupte & nulla præfatione rem ipsam protinus aggredi, imparatis adhuc audientiū animis. Simile est illotis pedibus apud Gellium libro pri. Nunc autem isti qui repēte pedibus illotis ad philosophos diuertunt, nō est hoc satis quòd sunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι, sed legem etiam dant qua philosophari discant. Hic à Symposio Platonis incipere gestit, propter Alcibiadæ comessationē: ille à Phædro, propter Lysiæ orationem. Macrobius libro primo Satur. Copiam (inquit) rerum in Vergilio pedibus illotis prætereunt. id est immaturi Vergilianæ lectioni rerum copiam percipere non possunt. Lucianus, ἐν μὲν ἀνίπτοις γε ποσὶν, τὸ τοῦ λόγου, πρὸς ταῦτα ἥκω, Nec tamen illotis pedibus (vt est in prouerbio) ad hoc studium venit, id est præproperus & imparatus. Caius autē illotis manibus dixit, cum de contrectatione loqueretur, quæ manuū est. Gellius pedibus dixit, quia diuertendi verbo vti volebat, vt Macrobius prætereundi, & Lucianus veniendi. Hic hic, amabo, hic dicant nobis legulei iuuenes, nōnullíque homines iurisperiti, humanitatis (vt ipsi dictitant) contemptores: vt verò nemo non intelligit, eius rei quam sibi mala iam doctrina imbutis desperandam prorsus sentiunt, non ab re inimici atque obtrectatores: vtrum se illotis pedibus ad studium iuris venisse negare ipsi audebunt? ferè enim hodie qui & foro & iuris scholæ destinati sunt: vt triennio aut summū quadriennio quolibet sub præceptore rudimenta grammaticæ posuerūt, continuo ad studiū iuris non tam trāseunt quàm prosiliunt, ἐν πίθῳ κεραμείαν μανθάνειν ἐπιχειρεῖς, vt est in Græco prouerbio, id est à dolio fingēdo figulinā auspicandā esse cēsentes. disciplinarum illi quidē, &, vt ita dicā, seueriorū grauiorúmq; studiorū incunabula lucrifacere maxima quæque protinus aggrediendo existimātes. sed toto (vt dicitur) cœlo errātes: qui tot tantarúmque rerū copiam sine mediocri antiquitatis cognitione capere se posse tradentibus Accursianis sperent: quíque sanctissimā iuris ciuilis scientiā illotissimis sese manibus cōtaminare non sentiant. Tute verò literarū studiosus & intelligēs quid cum hisce hominibus agas, qui rerū diuinarū humanarúmq; scientiā, atq; omnē omnino prudētiā, cācellis illis forensibus (vt inquit Cicero) circūscriptā esse putant? Alii indolē multarū rerū capacem nacti, & naturali impetu literas meliores appetētes, vbi primoribus labris gustare eas cœperunt, non dico medio è curriculo, sed à carceribus etiā ipsis protinus reuocantur, reclamantibus parentibus atque amicis, & ohe ac satis supérque vix re bene cœpta dictitantibus. quæstuosa enim iam studia

Illotis manibus.
Illotis pedibus.

Prouerbiū.

capessenda: & quod est apud Satyricum, rubras leges maiorum perlegendas. Ita quintum post annum non iam Papinianistas sed Papiniastros videmus, atque etiam velut somno beatos ac Papinianos effectos. Quanquam si vere existimare velimus, quotus iam quisque eorũ iurisperitus fieri cupit: plerique enim formularii fieri contenti, non etiam iuriscõsulti, iuris ciuilis finem non legitimæ atque vsitatæ in causis rebúsque ciuium æqualitatis cõseruationem esse putant, sed aut sordidam meritoriæ & veluti prostantis vocis altercationem, aut stili mercenarii saccularia illã operã. Neque id ideo dicimus, quasi omnes huius instituti homines vna pertica (vt dicitur) metiri nos velimus. quosdam enim nouimus & grauiter & ingenue aduocationũ officia præstantes. quorũ partim eo nomine magnam gloriã adepti, ad primarios ordines euaserunt, partim in eodem vitæ instituto permanẽtes, eo nominis peruenerunt, vt è limine egrediẽtes cõsultorũ litigatorũq; frequẽtiã veluti salutatorũ habeãt, magnásque necessitudines officiosis patrociniis aduocationibúsq; cõquisiuerint. nũc etiã videmus clariorũ hic aduocatorũ ordinẽ seminariũ esse vt ita dicam amplissimæ curiæ. Verũ honestatis horũ splẽdor, sordibus eorũ obruitur qui se capturis ex professo etiam mãcipauerũt: quæ multo maxima pars est huius generis, nõ iam honorariũ aduocationis comiter accipientes, sed operarũ mercedẽ chartulatim æstimãtes, efflagitãtésque parũ liberaliter. Horum illud inuentũ haud sanè ingenuum, literis trientalibus δικαιολογίας, id est iudiciales causificationes scribendi, sesquipedalibus versuum interstitiis, credo vt clarius iudices possent iustitiam eorum iuráque litigatorũ cernere. In vniuersum autẽ qui hunc finem professionis suæ nõ modo non negant, sed etiam gloriabundi prædicant, quonam modo iuris se ciuilis studiosos esse defendent, cum omnia sua causa faciant non ciuium: vt in quadam epistola Cicero iocabundus ad Trebatium scripsit iurisconsultum.

Ex.l.posteriore de origine iuris.

Qui fuit illis temporibus quibus Superbus Demarati Corinthii filius. Hoc in loco hallucinatus est Pomponius, aut error est audaculi cuiuspiam emendatoris. Non enim Tarquinius Superbus Demarati filius fuit, sed Tarquinius Priscus, vt ex Liuio constat libro primo ab vrbe condita. Cicero libro quinto Tusculanarum, Demaratus, inquit, Tarquinii Regis nostri pater tyrannum Cypsellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinios Corintho, & ibi fortunas suas constituit. Plinius libro trigesimoquarto, Demaratum, inquit, Tarquinii Prisci Romani regis patrem. Quod verò hic dicitur de legibus Curiatis, ita intelligendũ vt lex Curiata dicatur à Curiatis comitiis, vt Centuriata lex à Centuriatis. De quibus Gellius libro decimoquarto, & Cicero libro tertio de Legibus, & in Orationibus non semel. Sequitur paulo post, Hermodorũ quendã Ephesium exulantẽ in Italia. Hic ille est Hermodorus qui propter leges latas, Epheso exulare iussus est. ad quem scribens Heraclitus Ephesius cognomẽto Scotinus, ita inquit, ἐξέωσί με ἑρμόδωρε συντεχνήσαντά σοι τοὺς νόμους, κἀμὲ ἐλάσαι βούλονται. Quibus verbis innuit se ob id in exiliũ actũ, quòd consiliũ cõmunicasset cum Hermodoto in ferẽdis legibus.

Demarati filius.

Lex curiata & cẽturiata

cum tamen Laertius ſcribat rogatum fuiſſe ab Epheſiis vt leges ipſis ferret, ídque facere recuſauiſſe propterea quòd aſſueti iam eſſent prauis moribus & inſtitutis. dicit tamen ipſe ſe inuiſum eſſe ſuis ciuibus ob id quòd ἀγέλαστος eſſet, nempe quaſi, ob miſanthropiã id faceret. ἐγνώκασι τὸν μὴ γελῶντα, καὶ πάντας μισανθρωποῦντα ἐξέωσαι τῆς πόλεως. Cicero autẽ lib. v. Tuſcul. ob aliã cauſam in exilium eum actum eſſe ſcripſit. Eſt, inquit, apud Heraclitũ phyſicũ de principe Epheſiorũ Hermodoro, vniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctãdos, quòd cum ciuitate expellerẽt Hermodorũ, ita locuti ſunt, Nemo de nobis vnus excellat. Sed ſi quis extiterit, alio in loco & apud alios ſit. Ipſe autem Heraclitus ita ſcribit, ἑρμόδωρος ἐλαύνεται νόμους γράφων, ἡράκλειτος ἐλαύνεται ἀσεβείας. Sed Cicero cum Laertio itidem ferme retulit, qui de hoc ita ſcribit, καθάπτεται δὲ τῶν ἐφεσίων, ἐπὶ τῷ τὸν ἑταῖρον ἐκβαλεῖν ἑρμόδωρον, ἐν οἷς φησιν, ἄξιον ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες ἑρμόδωρον ἑωυτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω. εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων. Itidem etiam Strabo lib. xiiii. ἄξιον ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον. φάντες ἡμέων μηδεὶς ὀνήϊστος ἔστω. εἰ δὲ μὴ ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων. Vnde autem, inquit, Romanis leges quaſdam cõſcripſiſſe. Plinius libro xxxiiii, Fuit & Hermodori Epheſii ſtatua in comitio, legum quas Decemviri ſcribebant, interpretis, publicè dicata.

Ex eadem lege.

Gn. Flauius. Gnæus Flauius Scriba ſurreptũ librũ populo tradidit. Meminit huius hiſtoriæ Liuius lib. nono ab Vrbe cõdita circa finẽ. De hoc Flauio Cicero pro Muræna, Poſſet agi lege nécne, inquit, pauci quondam ſciebãt. faſtos enim vulgo nõ habebant. *Faſtorum diuulgatio.* Erant in magna potẽtia qui cõſulebãtur: à quibus etiam dies tãquam à Chaldæis petebantur. Inuẽtus eſt Scriba quidam, Gnæus Flauius, qui cornicũ oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcẽdos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis Iuriſcõſultis eorum ſcientiam cõpilarit. Valerius libro ſecundo, cap. pri. Ius ciuile per multa ſecula inter ſacra cærimoniáſque deorũ immortaliũ abditũ, ſoliſque pontificibus notũ, Gnæus Flauius libertino patre genitus & Scriba, cum ingẽti nobilitatis indignatione factus AEdilis Curulis, vulgauit, & faſtos penè toto foro expoſuit. *Cornicum oculos configere.* Cornicũ oculos configere (vt id obiter dicamus) Cicero in exemplo ſuperiori pro eo poſuit quod eſt callidos & verſutos homines verſutia & calliditate ſupplãtare & eluctari. Vt enim clauus clauo truditur, ſic vafritia vafer, & ars eluditur arte. Vnde Ariſtoteles in politicis, καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά. ἥλῳ γὰρ ὁ ἧλος, ὥσπερ ἡ παροιμία. Vtiles, inquit, improbi ad improba trãſigẽda. clauus enim clauo, vt eſt in prouerbio. Cicero pro Flacco, Hic Hercule cornici oculum (vt dicitur) nam hunc Hermippum hominem eruditum ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit. eius enim fide pecuniam ſumpſit à Fuſiis. Ac ſi diceret, veteratorem & peraſtutum hominem veteratoria fraude ſubuertit. Huic nõ abſimile eſt quod Plautus ſublinere os appellare ſolet, vt in Aulul. *Sublinere os.* Fidei cenſebam maximã multò fidem eſſe, ea ſubleuit os mihi peniſſime. Tracta locutio à genere ludi, quo dormiẽtibus ora fuligine inficiũtur. Hãc Ciceronis locutionẽ Hieronymus in præfatione Paralipomenon imitatus eſt his verbis, Nũc verò cũ pro varietate regionũ diuerſa ferãtur exẽplaria, & germana illa

antiquáq; translatio corrupta sit atque violata, nostri arbitrii putas, aut è pluribus iudicare quid verũ sit, aut nouũ opus in veteri opere condere, illudentibúsque Iudæis cornicum oculos configere: id est materiã eludendi nostri Iudæis præripere, qui cũ se credant solos habere literarum sacrarum veritatẽ, ludibrio nos habent propter vulgatas translationes. Vtinã verò prodeat nobis superstitibus Tribonianus alter qui cornicum oculos iurisconsultis nostri tẽporis configat, id est qui tot voluminũ aceruos, quot ne Ptolemæi quidem bibliotheca caperet, certo quodam numero circunscribat: sed ita vt ad viuũ resecet, ne æternum hoc tædium perferamus hominũ ineptorum, qui citandis Bartholo, Baldo, Alexandro, Panormitano, Barbatio, collectímque cæteris iuris interpretibus, cũ dominii etiam (si diis placet) præfatione, arcem se doctrinæ tenere indoctis stupetíque turbæ persuaserunt: solósq; se dignos esse qui Principi maria ac terras populósq; regenti in cõsilio adesse, aut regendæ reip. præfici debeãt: tametsi nulla alia disciplina, nulla rerũ cognitione instructi. Quibus vbi Bartholum & Baldum ademeris, ad infantiã redactos ne hiscere quidem videbis. De insolentibus nunc loquor & ineptis, non de iis qui solidioris doctrinæ conscientia huiusmodi ineptias ostentationum perosi, nihil nõ opportune ac grauiter plenis è pectoribus promunt.

Ex eadem lege.

Et ita factũ est vt inter plebiscita & legem species constituendi interesset, potestas esset eadem. Quo modo locus hic intelligi debeat, Gellius libro decimoquarto docet his verbis, Tribuni autẽ neque aduocant Patricios, neque ad eos referre de vlla re possunt. Ita ne leges quidẽ proprie, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis ferentibus accepta sunt. quibus rogationibus antea Patricii nõ tenebantur, donec Quintus Hortensius Dictator eam legẽ tulit, vt eo iure quod plebs sciuisset, omnes Quirites tenerentur. Liuius lib. iii, Omnium primum cum velut in controuerso iure esset, tenerentúrne patres plebiscitis, legem Centuriatis comitiis tulere, vt quod tribuniplebis iussissent, populus teneret. qua lege tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum est. Est igitur plebiscitum quod nulla auctoritate patrum constitutum est. Plebiscitũ.

Ex eadem lege.

Nouissime sicut ad pauciores viros iuris constituendi via transisse rebus ipsis dictitantibus videbatur. Via interdum docendarũ rerum rationem significat. Cicero in Partitionibus, Quid? diffinitionis quæ ratio & quæ via? Et de Claris oratoribus, Nam antea neminem solitum via nec arte, sed accurate tamen & de scripto plerosq; dicere. A Græcis methodus dicitur, quod verbũ Theodorus viam rationémq; docendi transtulit. Quintilianus duas grãmaticæ partes facit, methodon & historiam: Methodon appellans quam Cicero viam, artem, & rationem vocat. sic enim inquit libro primo Instit. Et finitæ quidem sunt partes duæ, quas hæc professio pollicetur, id est ratio loquẽdi & enarratio auctorũ: quarum illam, methodicen: hanc, historicen vocant. Idem alibi methodon, breue dicendi compendiũ vertit, quasi breuem viã qua quãcelerrime ad peritiã euadimus. Cicero de Finibus, Artes etiã ipsas propter se assumendas putamus, tum quia sit in iis aliquid dignũ assumptione, tũ quòd Via. Methodus.

constent ex cognitionibus, & cõtineant quiddam in se ratione constitutũ & via. De hac via Quintilianus in secũdo de libris Technicorũ loquẽs, Sed adiuuatur his quoque ars dicendi, si tamen rectã viã, non vnam orbitam monstrẽt: à qua declinare qui crediderit nefas, patiatur necesse est illam per funes ingredientiũ tarditatem. Quo in loco eleganti metaphora Quintilianus vsus

Methodici. est. A methodo Methodici dicti sunt, qui rationem artis & discendi compendia sequuntur. Quo nomine vocauerunt se quidam medici illius Thessali discipuli, vt auctor est Galenus libro quinto Therapeuticæ, qui nec vsum experimentáque secuti, vt empirici: nec indicationes & naturæ cognitionem, hoc est euidentium abditarúmque causarum notitiam, vt inquit Celsus: vt qui rationales dicũtur, cum nullum tertiũ sit aut reliquum instrumentũ quo medicina tractari exercerique possit: dignos tamen se censuerunt qui methodici vocarentur, quasi viam & rationem artísque compendia cõmenti & sectantes: quos ipse Galenus ἀμεθοδωτάτους appellat, id est maxime omnium amethodos, hoc à via & ratione docendi discendíq; abhorrentes quasíq; auios. μεθοδικὴ enim αἵρεσις vt inquir Galenus, omnia dogmata medicinæ corrupit. De hoc

Amethodi. Thessalo methodicorũ principe Plinius libro vndetricess. ita inquir, Eadẽ ætas

Thessalus. Neronis principatu ad Thessalum trãsiliuit, delentem cuncta maiorũ placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Hic tanta arrogantia

Iatronices. fuit, vt iatronicen sese inscripserit, quasi medicorum victorem. Galenus libro nono eiusdem Therapeu. primum se dicit medicinam via & ratione tractasse, quod ipse μεθόδῳ θεραπεύειν appellat. quam tamen viam Hippocratem primũ secuisse dicit: sed viam ab eo sectam à se veluti stratam esse. Vnde librum suũ methodon therapeuticam nominauit. Duas enim partes omnis artis & sciẽtiæ facit, methodon & ascesin, id est viam & exercitationẽ. Neque enim possumus, inquit, alicuius nobis artis scientiam cõparare, nisi & commentationũ in vniuersum viam quandam pernouerimus, & artis meditationẽ per singulorum exempla exercuerimus, εἰ εἴδοιτε ὡς οὐχ οἷόν τ' ἐστὶ τέχνης οὐδεμιᾶς ἐπιστήμην κτήσασθαι, χωρὶς τοῦ μέθοδον μέν τινα διὰ τῶν καθόλου λεγομένων θεωρημάτων, ἄσκησιν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβάνειν παραδειγμάτων. Idem in libro περὶ ὅρων, id est de finitionibus, treis sectas medicinæ ponẽs, μεθοδική, inquit, ἐστὶ λόγος ἀπὸ φαινομένων ὁρμώμενος, καὶ ἀδήλων κατάληψιν ποιούμενος, hoc est, Methodice est ratio, quæ ab apparentibus deprehendit occulta: vt si sudores sunt, etiã pori sunt. sudor enim res est euideus: meatus autem esse sudoris, res est abdita. Celsus libro rertio, Medicinã ita finiunt, quasi viam quandam, quã methodicen Græci vocant: eorúmque quæ in morbis cõmunia sunt, contemplatricem esse contendunt. ac neque rationabilibus se, neque experimenta rerum sectantibus annumerari volunt: cum ab illis eo nomine dissentiant, quòd in coniectura rerũ latẽtium volunt esse medicinã: ab his, quòd parũ artis esse in obseruatione experimentorũ credunt. Ad summã μέθοδος à Græcis dicitur quasi persecutio & vestigatio disciplinæ quã discere volumus. Plato lib. iiii, τῆς πολιτείας, καὶ εὖ γ' ἴσθι ὦ Γλαύκων, ὡς ἡ ἐμὴ δόξα, ἀκριβῶς μὲν τοῦτο ἐκ τοιούτων μεθόδων οἵαις νῦν ἐν τοῖς λόγοις χρώμεθα, οὐ μή ποτε λάβωμεν. ἀλλὰ μακροτέρα καὶ πλείων ὁδὸς ἡ ἐπὶ τοῦτο ἄγουσα. μέθοδον Aristoteles sæpe pro tractatu & libro dicit, vt in sexto Politicõ, καθάπερ (inquit) εἴρηται ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ περὶ ταύτης, & μεθόδῳ in-

ter alia hoc quoq; significat, via & methodica ratione curo. Gal. in vlti. therape. κολοβώματα ὀνομάζουσι τὰ κατὰ χεῖλος ἢ πτερύγιον ἢ οὖς ἐλλείποντα. μυθολογεῖται γάρ πως καὶ ταῦτα.

Ex eadem paulo post.

Itémque vt essent qui ædibus præessent, in quas omnia scita sua plebs deferebat, & reliqua. Liuius libro tertio ab Vrbe cond. Institutum est etiam ab iisdem Consulibus, vt senatusconsulta in ædem Cereris ad AEdiles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Consulum supprimebantur nunciabaturque. Leges igitur & plebiscita & senatusconsulta ad curam AEdilium pertinebant. postea tamen hæc cura ad ærarium translata est, vt alibi videbimus. AEdilium cura.

Ex eadem lege.

Hi appellabãtur Quæstores parricidii. Parricidium quo modo hic intelligendũ sit, docet Festus his verbis, Parricidii Quæstores appellabantur qui solebant creari causa rerũ capitalium quærendarũ. Nam parricida non vtique is qui parentem occidisset, dicebatur, sed qui qualencunque hominem, hoc est non tantũ πατροκτόνος καὶ πατροφόνος, sed etiam μιαιφόνος. Sic autem fuisse indicat lex Numæ his composita verbis, Si quis hominem liberũ morti sciens duit, parricida esto. Tranquillus in Cæsare, Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quòd integris patrimoniis exulabãt, parricidas (vt Cicero dixit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte mulctauit. Vbi parricidas pro homicidis accipiendum. Parricida, inquit Priscianus, tam à pari quàm à patre deduci potest. Parricidii Quæstores. Parricida.

Ex eadem lege.

Et cum placuisset leges quoque ferri, vt omnes magistratus se abdicarent, quod decemuiri constituti vno anno, & reliqua. In hoc paragrapho multa verba deprauata sunt. pro cuius intelligentia, repetẽda à Liuio historia. Is igitur libro tertio sic inquit, Anno trecẽtesimo altero quàm Roma cõdita erat, iterum mutatur forma ciuitatis ab Consulibus ad Decemuiros, quemadmodum à Regibus antè ad Cõsules venerat. Translatio imperii minus insignis, quia non diuturna mutatio fuit. læta enim principia magistratus eius nimis luxuriauere: eo citius lapsa res est, repetitúmq; duobus vti mandaretur Consulum nomen imperiúmque. Idem alibi, Opinio etiã sine auctore exierat, nõ in præsentis modo tẽporis eos iniuriam conspirasse, sed fœdus clandestinum inter ipsos iureiurando ictum ne comitia haberent: perpetuóque Decemuiratu possessum semel obtinerẽt imperiũ. Idem alibi, Iam redierant Legati cũ Atticis legibus. Eo intentius instabant Tribuni vt tandem scribendarũ legũ initium fieret. Placet creari Decẽuiros sine prouocationẽ, & ne quis eo anno magistratus esset. Legendum igitur magistratu non magistratus: vt paulo infra, Sufficere magistratus, non magistratibus, hoc est substituere. Et, quoad Decemuiri: non quod aut quia, vt Accursius credidit. hoc sensu, latum est ad populum à Tribunis vt populus sciseeret iuberẽtque omnes qui cũ imperio essent, magistratu sese abdicare: vt Decemuiri legibus ferendis crearentur, & ne quis illo anno magistratus præter Decemuiros esset. Dicimus enim abdicare se magistratu, vt abire magistratu. Liuius, Valerius curia egressus Dictatura se abdicauit. Idem, Factũ senatusconsul. vt Decemuiri primo quoq; tem Decemuiri. Abdicare se magistratu.

pore magistratu se abdicarent. Hoc in loco perquam scite Accursius, Latum est, inquit, ad populum, hoc est dictum inter prudentes. Si tam lotis manibus Accursius tractanda iuris interpretum scripta, quàm Caius (vt suprà vidimus) censuisset, profecto haud huiuscemodi compluribus nugis pulcherrimã hanc legem inquinatã nobis reliquisset.

Ferre ad pop.

Ferre ad populum legislator tum dicitur, cum legẽ in medium profert, vnde legislator dicitur. Ferre ad populum Græci εἰσφέρειν dicunt, quasi afferre in medium. vnde ἀντεισφέρειν, legem legi cõtrariam ferre, quod tum fiebat cum legem aliquam abrogari volebant, quod & παρεισφέρειν dicitur.

Εἰσφέρειν. Ἀντεισφέρειν. Παρεισφέρειν.

Demosthenes πρὸς Λεπτίνην, Ἀναγνώσεται τὸν νόμον ὑμῖν ὃν παρεισφέρομεν γεγραφότες ἀντὶ τοῦδε. Quo in loco multa de ferendis legibus dicit.

Rogare. Plebiscitũ. Scire, sciscere.

Rogare etiam legislator dicebatur, vnde rogatio dicta. Plebs verò sciscere dicebatur: hoc est statuere decernereque. vnde plebiscitum, quod Græce ψήφισμα dicitur, vt sæpe apud Ciceronẽ legimus. Legis, rogationis, plebisciti, & aliorũ verborũ si quis differentiam nosse cupit, videat Gellium lib. ix.

Referre ad Senatum.

Referre de re aliqua ad Senatum Consules & ii quibus Senatũ cogere licebat, dicebantur, cum rẽ in Senatu agitandam decernendámque proponebant, rogantes Senatorũ sententias: cuius exempla apud Liuium scatent. hoc Græci χρηματίσαι περὶ τῶν dicunt, cuius exempla apud Aristotelẽ in Politicis. Vulgo dicimus ponere rem in deliberationem curiæ.

Χρηματίζειν.

De more ferendarũ legum.

De more ferendarũ olim legum Cicero pro Flacco, O morem, inquit, præclarũ disciplinámq; quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus: sed nescio quo modo iam de manibus elabitur. Nullam enim illi nostri sapientissimi & sanctissimi viri vim concionis esse voluerunt. Quæ scisceret plebs aut quæ populus iuberet, summota concione, distributis partibus tributim & centuriatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re per multos dies promulgata & cognita, iuberi vetaríq; voluerunt.

Curiatæ leges. Centuriatæ leges.

Erant autẽ leges quædam Curiatæ à curiatis comitiis dictæ, id est tributim coactis: quædam Centuriatæ à centuriatis comitiis, id est centuriatim ex censu & ætate distributis. de quibus multa Cicero de lege Agraria contra Rullum, & libro iii. de Legibus. Centuriatæ autem leges maioris auctoritatis erant, quasi plenis iustísque comitiis perlatæ. Ideóque gloriatur Cicero cẽturiata se lege ab exilio reuocatũ esse. Vnde in oratione quam de reditu suo inscripsit, Quid denique, inquit, illo die, quem P. Lentulus mihi fratríque meo liberísque nostris natalem constituit: non modo ad nostram, verum ad sempiternam memoriã temporis? quo die nos comitiis centuriatis (quæ maiores iusta dici haberíq; voluerunt) accersiuit in patriam: vt eædem cẽturiæ quæ me Cõsulem fecerant, Consulatum meũ comprobarent.

Comitia cẽturiata.

Quo die quis ciuis fuit qui non nefas esse putaret quacunque aut ætate aut valetudine esset, non de salute mea sententiã ferre? Idem pro Publio Sextio, Cur cum de capite ciuis, & de bonis proscripti ferretur: cum & sacris legibus & xii. tab. sancitum esset néve priuilegium irrogari, néve de capite nisi comitiis centuriatis rogari, nulla vox est audita Consulum? Et paulò pòst, Tum princeps rogatus sententiã Cotta, dixit nihil de me actum esse iure, nihil more maiorũ, nihil legibus nõ posse quenquam de ciuitate tolli iudicio: de capite non modo ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi centuriatis comitiis. His verbis significatur non cen-

ſeri iudicium eſſe populi, niſi tum demum cum centuriatis comitiis coactus eſt.ideóque ſe indemnatũ à P.Clodio Tribunoplebis pulſum eſſe in exilium colligit,priuilegio de ſe lato comitiis non centuriatis. Priuilegium enim appellat legem de proſcriptione ſua latam, quaſi legem de priuo homine latã, vt Gellius docet in nono Noctium Attic.& ipſe Cicero lib.iii.de Legibus. Leges quædam Conſulares erant,quædam Tribunitiæ,vt idem de lege Agraria, Leges enim ſunt veteres,neque eæ cõſulares(ſi quid intereſſe arbitramini)ſed tribunitiæ,nobis maioribúſque noſtris vehemẽter gratæ atq; iucũdæ. Tribunitiæ leges plebiſcita proprio vocabulo dicũtur. Cõſulares vero abſolutè leges vocantur. Tribunus ſacroſanctus magiſtratus erat,vt alibi diximus. Plebeius tamen,cuſtos & præſes libertatis,vt inquit Cicero in eadẽ oratione. Quãta autẽ populi poteſtas fuerit in legibus & rogandis & abrogãdis, docet Appianus in eo libro qui Libycus inſcribitur,vbi de Scipionis Cõſulatu loquitur:& Liuius libro primo de interregnò loquens,Cum ſenſiſſent,inquit,ea moueri patres,offerendum vltro rati quod amiſſuri erant,ita gratiã ineunt ſumma poteſtate populo permiſſa,vt non plus darent iuris quam detinerent. Decreuerunt enim vt cum populus Regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet ſi patres auctores fierent. Hodiéque in legibus magiſtratibúſque rogandis vſurpatur id ius. vi enim adempta,priuſquã populus ſuffragium ineat,in incertum comitiorũ euentum patres auctores fiunt. Meminit huius rei & Cicero in Bruto. Vnde Fabius apud eundem Liuiũ lib.viii.ita inquit ad Papyrium Dictatorẽ, Tribunoſplebis appello,& prouoco ad populum, eúmque tibi fugiẽti exercitus tui, fugienti Senatus iudicium iudicem fero.qui certe vnus pluſquam Dictatura tua poteſt, pollétque: videro ceſſurúſne prouocationi ſis, cui Rex Romanus Tullius Hoſtilius ceſſit. Hactenus ille. Summa autem illa populi poteſtas ad Principes Romanos monarchiæ temporibus delata eſt,vt inquit Iuſtinianus in primo Inſtitutionum. Vnde Iuuenalis, Satyra x,

Priuilegiũ. Leges. Tribunus ſacroſãctus magiſtratus

Iampridem ex quo ſuffragia nulli
Vendimus,effugit curas:nam qui dabat olim
Imperium,faſces,legiones,omnia,nunc ſe Continet.

Ex eadem paulo poſt.

Vindicias filiæ ſuæ à ſe abdicaſſe, vel vt in quibuſdam legitur, abdixiſſe. Cẽſeo legendũ abiudicaſſe. Eſt enim abiudicare,iudicio auferre:ea forma dictum qua abiurare. Liuius lib.iiii.in principio, Læti ergo audiuere patres Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati defeciſſe. Cicero de lege Agraria, Iudicauit Alexandriam regis eſſe, à populo Romano abiudicabit. Et pro Cecinna, Hoc iudicat,cum is qui in ſeruitute iuſta fuerit,cenſu liberetur,eum qui cũ liber eſſet cenſeri noluerit,ipſum ſibi libertatẽ abiudicaſſe. Quod autẽ de ſeceſſione hic dicitur,hiſtoria nota eſt apud Liuium duas ſeceſſiones fuiſſe. Prioris meminit libro ſecundo,quam in Auentinum factam eſſe dicit: per quam populus à patribus extorſit,vt duo Tribuni plebeii crearẽtur ſacroſancti, quibus auxiliũ latio aduerſus Conſules eſſet. Poſterioris meminit in iii. quam in ſacrum mõtem factam eſſe dicit, per quam tribunitiam poteſtatem repetiit populus, prouocationémque per Decemuiratum ademptam: & alia

Abiudicare. Deceſſio populi.

quædam. vnde Cicero in tertio de Legibus, Concessa,inquit,plebi à patribus tribunitia potestate arma ceciderunt,restincta seditio est. inuentum est temperamentum quo tenuiores cum Principibus æquari se putarunt. de Tribunitia potestate loquens. Hanc posteriorem sexagesimo anno post reges exactos factam fuisse testis est idem libro secundo de Finibus. Verumenimuero

Accursiana ignorantia.

quod hic de vindiciis dicitur, latius enarrandum est, tametsi Accursius mire id interpretetur,vt alia permulta in hac lege:sed ita vt nusquam hæsitantiam hominis reprehendere possis,ita certus vsquequaq; securúsque enarrationum suarum fuit, sic explorata omnia nobis compertáque tradidit, vt etiam illud fabulamentum circulatorium de Græco exploratore qui Romam à Græcis missus erat,quíque trinitatis mysterium fortuita gesticulatione significasse dicitur,pro verissima historia commemorare sustinuerit, aut etiam crediderit. Ex quibus atque huiuscemodi nugis eius intelligere facile possumus, nec historiarum notitiam ipsum nec annalium habuisse, nec qui quoque tempore aut iurisconsulti,aut legislatores, aut Imperatores, aut qui quibusque æquales fuerint, quicquam pensi habuisse. Quod si ita est (vt certe est) quonam modo ipse in tanta iuris per alia atque alia sæcula varietate,certus esse sententiæ potuit? multæ enim antinomiæ dissolui & explicari sine eius rei cognitione nequeunt,quam Accursius ignorauit.quod eo certe perniciosius esse iudicãdum est:quòd sequaces fere suos(quæ bona pars est interpretum iuris) in eosdem errores iurate(vt ita dicam) haud dubitanter impulit. id quod semel atque in vniuersum dicendum habuimus,ne aut singula commenta hominis aut ariolamenta reprehendere nobis necesse sit, aut incuriæ præuaricationísve opinionẽ subire, si tædio plerunque posthac in huiusmodi cõniuebimus. id quod dictum oportuit,non ob hominis reprehendendam ignorantiam,alioquin laude ingenii,vt ea ætate, non fraudandi : sed ob eorum stultitiam, qui ipsum vt magnum auctorem laudant earum rerum quarum inscius plane fuit. Vt autem ad Vindicias veniamus, Liuius libro tertio de filia Virginii loquens,ita inquit, Hanc virginem adultam, forma excellentem Appius amore amẽs,precio ac spe pellicere adortus,posteaquam omnia pudore septa animaduerterat,ad crudelẽ superbámq; vim animũ cõuertit. Marco Claudio clienti negociũ dedit vt virginẽ in seruitutẽ assereret, neq; cederet secundum libertatem postulantibus vindicias: quòd pater puellæ abesset,locum iniuriæ esse ratus.Item paulo post, Aduocati puellæ cũ Virginiũ reip.causa abesse dixissent,biduo adfuturũ si nunciatũ ei sit: iniquum esse absentem de liberis dimicare: postulant vt rem integram in patris aduentum differat: lege ab ipso lata vindicias det secundum libertatẽ. Vindicias secundum libertatẽ dare & Liuius & Pomponius intellexerunt, decernere vt interim dum pater puellæ accersitur,dúmq; ipsa status sui quæstionẽ patitur,in possessione ipsa sui ac libertatis esset. Vt vindicias postulare secundum libertatẽ, pro eo quod est postulare vt interim libertate potiretur.Quod autẽ sequitur de Bruto qui vindicias secundum libertatẽ dixisset in persona Vindicis Vitelliorũ serui, Vindicii non vindicis legendum est,ex eodẽ Liuio libro secũdo, Præmium,inquit, indici pecunia ex ærario,libertas & ciuitas data. Ille primum dicitur vindicta

Vindiciæ.

Vindiciæ secundũ libertatẽ postulatæ dataque.

liberatus: quidam vindictæ quoque nomen ab illo tractum putant. Vindicio illi nomen fuisse. post illum seruatum vt qui ita liberati essent, in ciuitatẽ accepti viderẽtur. Itidem Plutarchus in Publicola. Restat vt videamus quo modo vindicias Brutus secundum libertatẽ in persona serui dedisse dicitur Vindicii. Hoc igitur ex Plutarcho requirendum: nam Liuius tacuit, qui tamen nõ Vitelliorũ seruum sed Aquiliorũ fuisse dicit, nisi sit erratum apud Plutarchũ, vt facile reor. Sic igitur idẽ auctor in Publicola inquit, Aquilii mollitie Collatini Consulis confirmati, petierunt ad respondendum tẽpus. Vindiciũ seruum sibi reddi iubentes, nec apud accusatores asseruari. Inclinãte ad hæc Cõsule, dimittentẽque hac conditione concionẽ, Valerius turbæ permixtum hominem non poterat dimittere, neq; populum dimissis proditoribus abire sinebat. Ad postremũ cum iniecisset in hos manus, Brutum implorabat, Collatinum clamitans rem indignã facere, si imposita collegæ necessitate occidendi liberos, æquum ipse duceret fœminis per gratiã proditores patriæ & hostes concedere. His permoto vehementer Consule, & cõprehendi Vindicium iubente, lictores repulsa turba ceperũt hominẽ: conantibúsque eripere incusserunt verbera. At amici Valerii repugnantes aderant, populúsq; Brutũ adesse iubebat. Ex his verbis apparet Brutum quodam modo vindicias secũdum libertatẽ dixisse, ex eo quòd Vindiciũ bene de rep. meritum, interea dum Vitellii causam maiestatis dicerent, iu manum ac potestatẽ infensissimorũ dominorum ob accusationẽ, excarnificandum tradi non siuit, quod Collatinus collega permiserat. Vindiciarũ nomen nõ à Vindicio, vt Accursius putauit, sed à vindicando tractũ est: id quod ex Liuio intelligi satis potest, Appius, inquit, cum virginẽ non defendi ab Icilio, sed inquietũ hominem locũ seditionis quærere diceret, non præbiturũ se illi eo die materiã, ius eo die se non dicturum, neque decretũ interpositurũ, à Marco Claudio petiturũ vt decederet iure suo, vindicaríque puellam in posterũ diem pateretur. Vindicari puellam Liuius pro vindicias puellæ secundũ libertatẽ dari dixit, hoc est asseri interim in libertatẽ, & in possessione libertatis esse vsque in posterũ diem. Idem paulo post, Ita vindicatur Virginea spõdentibus propinquis. Vindicias hodie recredentiam vocamus, quod ex verbis Asconii Pædiani in Verrinas Ciceronis intelligere possumus. Lis vindiciarũ est, inquit, cũ litigatur de ea re apud Prætorem cuius incertum est quis debeat esse possessor. & ideo qui eam tenet, satisdat pro præde litis vindiciarũ aduersario suo, quo illi satisfaciat nihil se deterius in possessione facturũ de qua iurgium esset: rursus sponsione ipse prouocatus ab aduersario certæ pecuniæ aut æstimationis, quã amittat ni sua sit hæreditas de qua contendit. Prædes ergo dicuntur satisdatores locupletes pro re de qua apud iudicem lis est, ne interea qui tenet, diffidens causæ, possessionem deteriorẽ faciat, tecta dissipet, excidat arbores, & culta deserat. Hæc verba apud Asconium vulgo adeo deprauata leguntur vix vt intelligantur. Cicero in Prætura urbana, Si habuisset, inquit, iste edictum quo ante istum & postea omnes habuerunt Prætores, possessio Minutiæ genti esset data. Si qui testamento se hæredem esse arbitraretur quod tum nõ extaret, lege ageret in hæreditatẽ: aut prædes litis vindiciarũ cum satis accepisset, sponsionẽ faceret:

Vindiciæ unde.

Vindicari in posterũ diem.

Vindiciæ. Recredẽtia

Prædes.

ita de hæreditate certaret. Hoc opinor iure & maiores nostri & nos semper vsi sumus. Quæ verba Pædianus exponens ita inquit, Aut peteret vt possessor esset, aut acciperet ab aduersario satis pro præde litis vindiciarum, & ipse spōsionem faceret, & ita de hæreditate certaret. Fortasse autem non prædes apud

Vindiciarū lis.

Ciceronem, sed præde legendum est, hoc modo, Aut præde litis vindiciarum cū satis accepisset. sic erit sensus congruentior. Ex supradictis satis (vt opinor) apparet vindiciarum litem eam esse qua controuersæ rei possessionem fiduciariam petimus, interea dum lis de re ipsa, aut de possessione disceptatur, quā recredētiam dicimus. Huiusmodi enim possessio, quam Pædianus intelligi ex Cicerone voluit, non iusta & absoluta est possessio, sed fiduciaria & veluti depositaria, vt hæc nostra recredentia rationibus reddendis & fructibus est ob-

Fiduciaria possessio.

noxia. Fiduciariam autē appello quam sub manu regia possidere vocant, quasi fide data acceptam, à fiducia tamen dictam, vt statim videbimus. Liuius libro secundo de bel. Maced. Nabidi eam tyranno velut fiduciariam dare optimum visum, vt victori sibi restitueret: si quid aduersi accidisset, vt ipse haberet. de Corintho loquens quam Philippus Nabidi ea lege dederat, vt si victor ex bello rediisset, Nabis ei restitueret. Sic Cæsar libro secūdo de bello ciuili, Neque se ignorare quid sit officium Legati, qui fiduciariam operam obtineret. Le-

Legatus. Fiduciaria opera. Fiduciarius hæres.

gatum pro Vicario, id est locum tenente (vt vulgi verbo vtar) intelligendum, quem propterea fiduciariam operā obtinere dixit, quia redeunte Imperatore aut Cōsule cedere eum oportet. Curtius etiā eodem modo vsus est. Inde fiduciarius hæres ab Iaboleno vocatus est fidei cōmissarius, in. l. Seius. ad Trebel. Verūenimuero fiducia & sponsio in superioribus exēplis posita, haud dubie verba iuris, in Pandectis tamen nostris nusquā in significatione propria sumpta, quod equidem meminerim, admonuerūt nos vt nōnulla verba iuris quæ apud auctores quidem Latinos reperirētur, in Pandectis autē nostris nusquā cōparerent, nec in xii. libris Codicis, nec in quatuor Institutionum Iustiniani, nominatim citata ad hunc locū accerseremus, & veluti ad iudicium iuris studiosorū sisteremus. Tribonianus enim & qui cum eo operam consarcinandis his libris nauauerunt, immēsam illam librorū multitudinē, inclementiorum medicorū more, ad viuum resecantes, accisas nobis Pandectas verius quàm cōpendiosas dederunt. Nimia enim religione verentes ne de fæce (vt dicitur) xii. tab. hausisse viderentur, id est de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de liquido tantum & nitido promere, verba iuris interpretationésque instituerūt, aridiora fortasse volumina, nec sitim quorundam explentia reliquerunt. De

Sponsio. Paracatabole.

vindicia iam dictum est. meminit & Gellius libro xix. Sponsio genus erat actionis apud antiquos, cui similis erat apud Athenienses παρακαταβολή. Cicero in Verrem Actione quarta, Quid cum palam Syracusis maximo cōuentu te audiēte P. Rubrius, Q. Apronium sponsione lacessiuit ni Apronius dictitaret te sibi in decumis esse sociū. Hæc te vox non perculit? non perturbauit? sedasti etiam lites illorum, & sponsio illa ne fieret laborasti. Idem, Spōsio est ni te Apronius in decumis socium esse dicat. Prouincia tua est, abs te iudiciū postulatur. Fiebat autē sponsio interposita stipulatione certæ pecuniæ, quam perderet is qui sponsione vinceretur: & coram recuperatoribus aut alio iudice

diſceptabatur. Erat autẽ decima pars rei controuerſæ in cauſis priuatis: in publicis autẽ quinta apud Græcos, auctore Polluce & aliis ſcribentibus: hoc eſt τὸ ἐπιδέκατον τοῦ τιμήματος τῆς δίκης, pœna ſcilicet temere litigãtium. Valerius libro ſecundo, Pertinacius, inquit, progreſſa contẽtione, Valerius ſponſione Luctatium prouocauit, nõ ſe petiturum triumphũ ni ſuo ductu Punica claſſis eſſet oppreſſa. nec dubitauit reſtipulari Luctatius. Itaque iudex conuenit inter eos Attilius Calatinus. Hactenus ille. Prouocans igitur ſpõſione ita dicebat, Spõdeo me tantam pecuniam daturum, ni; & reliqua. Prouocatus autem contrà reſtipulabatur. Simile eſt illud Ciceronis in iii. Officiorũ, Fimbriã Conſularẽ audiebam de patre iudicem Marco Luctatio fuiſſe equiti Romano ſane honeſto, cũ is ſponſionem feciſſet, ni vir bonus eſſet. Idem in Verrem, Cum eodem Apronio poſtea Scandilius eques Romanus eandem ſponſionem de ſocietate fecit, quam Rubrius facere voluerat. inſtitit, oppreſſit, facta eſt ſponſio ſeſter. quinque milibus. cœpit Scandilius recuperatores aut iudicem poſtulare. Sed vbique apud Ciceronẽ in pro ni legitur. Fiebat autẽ ſponſio plerunq; in interdictis: id quod oſtendit Quintilianus in vii, Quoties autẽ, inquit, poterimus efficiendum eſt, vt de re quoque bene ſentiat iudex: ſic enim iuri noſtro libentius indulgebit, vt in ſponſionibus quæ ex interdictis fiunt, etiam ſi non proprietatis eſt quæſtio, ſed tantum poſſeſſionis, tamen non tantũ poſſediſſe nos, ſed etiam noſtram poſſediſſe dicere oportebit. Exemplum ſponſionis eſt apud Ciceronẽ in oratione pro Cecinna, Erat enim Cecinna de fundo vi armata deiectus, propterea Prætor interdixerat de vi: id eſt interdicto vnde vi conceſſo iuſſerat Ebutium, qui vim fecerat, reſtituere Cecinnam in poſſeſſionem. *Sponſio in interdictis.* Cum autẽ Ebutius Prætoris ſe edicto ſatiſfeciſſe diceret, Cecinna autem ſe plane reſtitutũ eſſe negaret, facta eſt ſponſio ni Cecinna reſtitutus ex edicto Prætoris eſſet. Verba autem Ciceronis appoſuimus, quo res tota melius percipi poſſit. Cũ igitur Cicero vim illatam Cecinnæ iudicibus ſpõſionis expoſuiſſet, ita demũ ſubdidit, His rebus ita geſtis P. Dolabella Prætor interdixit, vt eſt conſuetudo de vi hominibus armatis ſine vlla exceptione: tantũ vt vnde deieciſſet reſtitueret. Reſtituere ſe dicit. ſpõſione vobis iudicandũ. Idem circa finẽ, Negas deiici niſi qui poſſideat. Oſtendo ſi ſine armis coactíſve hominibus deiectus quiſquã ſit, eum qui fateatur ſe deieciſſe, vincere ſponſionẽ ſi oſtendat eũ non poſſediſſe. Negas deiici niſi qui poſſideat. Oſtendo ex hoc interdicto de armatis hominibus, qui poſſit oſtendere nõ poſſediſſe eũ qui deiectus ſit, condẽnari tamen ſpõſionis neceſſe eſſe, ſi fateatur eſſe deiectũ. Qui autẽ totã illam orationẽ legerit, & intellexerit, ſatis vt arbitror intelliget quid ſit ſponſio. Intendebatur autẽ hæc actio interdũ contra improbe aliquid negantes: ſicque aut ſuſcipere ſponſionẽ aut fateri cogebantur. Liuius de Appio Claudio loquens, qui Virginii filiam in ſeruitutẽ ex libertate addixerat, Proinde vt ille ſæpius atque iterũ prouocet, ſic ſe iterum ac ſæpius iudicẽ illi ferre ni vindicias in ſeruitutẽ ab libertate dederit. Si ad iudicẽ non eat, pro dãnato in vincula duci iubere. Verba ſunt Trib. plebis. Erãt enim verba ſpõſionis, Iudicẽ tibi fero, ni, & reliqua. Plautus, Cedo qui cum habeam iudicẽ ni do lo malo inſtipulatus ſis, niue nondum ſiem quinque & viginti annos natus. *Vindicias in ſeruitutẽ ab libertate dare. Iudicẽ ferre Cedo iudicẽ*

Verba sunt loquentis ad seruũ. Sunt & alia exempla apud Liuiũ & Ciceronẽ.

Actio ex sponso.

Hæc autẽ actio ex sponso vocabatur: vt apud eundem pro P. Quintio, quam orationẽ habuit ipse apud Caium Aquiliũ nobilem Iurisconsultũ sponsionis iudicẽ, Sponsione, inquit, Quintius facere maluit: fecit te iudicem Cai Aquili

Sponsio.

sumpsit: ex sponso egit. in hoc summa iudicii causáque consistit. Sponsio autem erat, Ni bona sua ex edicto publico Burrieni dies xxx. possessa nõ essent. Proinde sponsio accessio interdum erat & appẽdicula interdicti. Vt verbi gratia, hodie si iudex edixerit de possessione deiectum in primis restituendum: & reus quidem dicat se omnia implesse: actor vero neget plane se restitutũ: liticula quædã suboritur. Quod vero Papinianus lib. xx. Digest. dicit, Si quis spõsionis causa annulos acceperit, nec reddidit, victori præscriptis verbis in eum actio cõpetit. Alterius generis sponsio est, id est quæ pignoribus depositis ludicra plerunque esse solet, quam nemo non nouit: quo modo etiã accipitur in. l. Rebus. de aleæ lusu. Huius exẽplum est memorabile apud Pliniũ lib. ix. vbi de vnionibus loquitur, quos Cleopatra vna cœna absumere voluit, vt spõsionẽ cum Antonio factã ipsa vinceret. Vsus est etiã metaphoricôs lib. vii. de

Sponsionẽ facere. Deponere in pœnam.

Asclepiade medico loquens: Sponsione, inquit, facta cũ fortuna, ne medicus crederetur si vnquam inualidus fuisset. Vulgo dicimus, deponam in pœnam tantã aut tantam: vel sic, deponã in pœnam, vel pignoris loco pacíscar vt ne vnquã medicus existimer si vnquã inualidus fuero, id est vt indignus medici

Fiducia. Fiduciã accipere.

appellatione iudicer. Fiduciæ exẽplum est apud Ciceronẽ in Topicis, Si tutor fidem præstare debet. si socius. si cui mandaris. Si qui fiduciam acceperit, debet etiã procurator. Fiduciam hic Cicero inter bonæ fidei cõtractus nominauit. Idem lib. vii. epistolarũ ad Trebatium iurisconsultum, Sed quonã modo ius ciuile defendes, cum omnia causa tua facias non ciuiũ? vbi porro erit illa formula fiduciæ, Inter bonos bene agier oportet? Quis est enim qui facit nihil nisi sua causa? Verba sunt iocãtis cũ Trebatio Ciceronis. Boethius in iiii. cõmentario Top. Fiduciam, inquit, accepisse dicitur cuicũque res aliqua ea le

Mancipare.

ge mãcipatur, vt mãcipanti aliquando remãcipet. Veluti si quis tẽpus dubiũ timens, amico potẽtiori fundum mancipet, reddituro cũ tempus illud dubiũ

Fiduciaria mãcipatio.

præterierit. Hæc mãcipatio fiduciaria nominatur, idcirco quòd restituẽdi fides interponitur. Cõferantur hæc verba Boethii cũ exẽplis præcedẽtibus, & facile intelligetur fiduciã bonæ fidei contractũ atq; etiã optimæ fidei fuisse. Sic intelligendus locus Ciceronis pro Flacco, Pecuniã adolescentulo grãdi fœnore,

Fiduciã cõmittere.

fiducia tamen accepta, occupasti. Hanc fiduciã cõmissam tibi tenes hodie ac possides. eũ tu testem spe recuperandi fundi paterni venire ad restimoniũ dicendũ coegisti. Pecuniã, inquit, fœneratitiã a te sumpsit adolescẽs, ob eámq; fundum tibi fiduciariũ dedit, id est fiduciaria mãcipatione. Hoc contractu hodie quidã vtuntur qui vectigalia certæ summæ in fundis, & possessionibus cõparant, quas rentas vocãt, quasi redditus. Quod vt cõditione meliore faciant, fundos mãcipari sibi iubent, tã diu fruendos quoad vectigalia & pẽsiones redimantur. Omnino fiduciariã mancipationem vel venditionẽ, venditionẽ hodie vocamus sub redimẽdi redhibendíq; lege factã. Ex hoc contractu nascebatur actio fiduciæ, vt est apud Ciceronẽ in iii. de natura Deorũ, Inde tot iu-

dicia(inquit)de fide mala,tutelæ mãdati,pro socio, fiduciæ. Reliqua huius fiduciæ quædam in iure vestigia adhuc extant,sed obscura & parũ impressa: vt cũ fiduciariæ tutelæ in institutionibus iuris,& cõtractæ fiduciæ fit mentio. Ex quibus nihil datur,quod in mediũ adducere possimus:nisi intelligamus patrẽ ita emancipare filiũ,vt retineat manus iniectionẽ cum libuerit: & propterea ad eũ legitima emancipati filii deferatur hæreditas:vt non plane manumissi, sed quasi adhuc sui,propter naturã contractus fiduciæ. Expressius est illud Iaboleni supradictũ,& aliud Vlpiani in.l.Certi,de rebus creditis. Quibus in locis fiduciaria hæreditas prò fidei cõmissaria ponitur. Mancipatio porro quid sit,idem Boethius cõmentario iii.docet: Mancipatio,inquit,imaginaria quædam venditio est,quod ipsum ius proprium est Romanorũ ciuium. Et res ita agitur,adhibitis nõ minus quàm quinq; testibus ciuibus Romanis puberibus, & eo qui libripens dicitur:is qui mancipium accipit,æs tenens ita dicit, Hunc ego hominem ex iure Quiritiũ meum esse aio, isq; mihi emptus est hoc ære æneaq; libra. Deinde ære percutit librã,ídq; æs dat ei à quo mancipiũ accipit quasi preciĩ loco. Inde mãcipare pro vendere. Cic. Phil.ii, Tũ iste venditum atq; mancipatũ Tribunatũ consiliis nostris opposuit. Mancipatũ emphaticõs dixit plus quàm venditũ. Quintilianus in sexto, Requirebat Crassus vbi essent eæ possessiones,omneis autẽ illas Brutus vẽdiderat,& cũ paterna mãcipa ret prædia,turpis habebatur. Dicitur & hoc emãcipare. vnde illa emãcipatio cuius meminit Iustinianus in ii.Instit.in titulo de testamẽtis. Tranquillus in Othone, Cuidam etiã de parte finium cũ vicino litiganti adhibitus arbiter,totum agrũ redemit emãcipauítq;. Id est suũ iam factum mancipio tradidit illi. Plinius in epistolis lib.vii, Nam pro quingentis milibus nũmũm,quæ in alimenta ingenuorũ ingenuarúmq; promiserã,agrũ ex meis longe pluris actori publico mãcipaui,eundémq; vectigali imposito recepi. Plinius mãcipare non pro vẽdere posuit,sed pro alienare. Cũ enim vellet vectigal publice donare in alimenta puerorũ: id est rentã cõstituere,vt verbis vulgi loquar:fundum suũ imaginaria vẽditione reip. donauit,& subinde eundẽ factũ vectigalẽ recepit. Idem ad Traianũ epist.iiii.quæ vulgo nõ extat, Nã fundos,inquit,emãcipauit,& cætera quæ in mancipatione implenda solent exigi, cõsumauit. Inde mãcupi emptio. Plinius lib.xxxiii, Populus Romanus ne argẽto quidẽ signato ante Pyrrhũ Regẽ deuictum vsus est. Libralis & dipõdius appendebatur assis,vnde adhuc expẽsa in rationibus dicũtur. Quin & militũ stipendiorũ,hoc est stipis põderandæ pẽsatores Libripẽdes dicũtur. Qua cõsuetudine in iis emptionibus quæ mãcupi sunt,etiã nunc libra interponitur. Inde etiã in mancipatũ dare. Plinius lib.ix.de vnione loquẽs, Et hoc tamen æternæ prope possessionis est,sequitur hæredẽ,in mãcipatũ venit vt prædiũ aliquod. Abalienationis autẽ duo genera Cicero ponit,hoc modo, Abalienatio est eius rei quæ mãcipi est,aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio,inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Quæ verba enarrãs Boethius ita inquit, Omnes res quæ abalienari possunt,id est quæ à nostro dominio ad alterius transire possunt, mãcipi dictæ sunt. Et ea abalienatio per quandã nexus fiebat solennitatẽ. Nexus autẽ quod & nexũ genere neutro dicitur, est quædam iuris solennitas, quæ fiebat

Fiduciaria hæreditas. | Mancipatio | Libripens. | Mancipare. | Emãcipare. | Mãcupi emptio. | Expensa. | Libripẽdes. | In mãcipatũ dare & venire. | Abalienationis genera | Res mãcipi | Nexus.

eo modo quo in Institutionibus Caius exponit. Deinde subdit ea quæ de mã cipatione diximus. Huius nexus meminit Iustinianus in .l. vnica, Cod. de vsucap. transformanda. nec alibi in iure legisse memini. Idem paulo post, Cessio vero in iure tali fiebat modo, vt idem Caius secundo commentario exposuit: Apud magistratũ populi Romani, vel apud Prætorẽ vel Præsidẽ is cui in iure ceditur, rem renens ita vendicat, Hunc ego hominẽ ex iure Quiritum meum esse aio. Deinde postquã hic vẽdicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an cõtra vindicet. quo negante aut tacente, tunc ei qui vendicauerit eã rem addicit, idque legis actio vocabatur. Res igitur quæ mancipi sunt, aut nexu vt di ctũ est, abalienabantur, aut in iure cessione. At si ea res quæ mancipi est nulla solennitate interueniente tradatur, abalienari nõ potest, nisi ab eo cui traditur vsucapiatur. Sui iuris autẽ cæteræ res, nec mancipi vocabātur. Iure autẽ ciuili fieri aliquid nisi inter ciues Romanos non potest: propterea Cicero inquit, Inrer quos ea iure ciuili fieri possunt. Itẽ de aruspicũ responsis, Multæ sunt domus P.C. in hac vrbe: atq; haud scio, an pene cunctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mãcipii, iure nexi. Item pro Cecinna, Sylla ipse ita tulit de ciuitate, vt non sustulerit eorum nexa atque hæreditates. Et pro Muræna, Quòd si in rebus repetẽdis quæ mancipi sunt, is periculũ præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiã rectius in iudicio Consulis designati, is potissimũ Consul qui Cos. declarauit, auctor beneficii populi Rom. defensórq; periculi esse debebit. Var. lib. ii. de re rust. de pastoribus loquens, In emptionibus, inquit, dominiũ legitimũ sex ferè res perficiunt: si hæreditatẽ iustã adiit: si, vt debuit, mancipio ab eo accepit à quo iure ciuili potuit: aut si ei in iure cessit cui potuit cedere, & id vbi oportuit: aut si vsucepit: aut si è præda sub corona emit, tumve cũ in bonis sectionéve cuius publice vænit: (in horũ autem emptione solet accedere peculiũ) aut si excipietur, stipulatio intercedere sanũ esse, furtis noxísque solutũ: aut si mancipio nõ detur, dupla promitti, aut si ita pacti, simpla. Mancipio dare, est nexus solennitate abalienare, ita vt rem omnino accipiẽtis faciamus. Ea vero mãcipia quæ sub corona aut in sectionibus, id est proscriptorũ hominũ auctionibus vænibant, mancipio non dabantur, sed periculo ac fortunis (vt vulgo loquimur) ementis accipiebantur. quod cum ex loco Varronis supradicto intel ligimus, tum vero Gellius scriptum reliquit libro septimo his verbis, Pileatos seruos vænum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, quòd huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi non possent: neque lex vẽdendi opperiunda esset, sed oculis perciperent quodnam esset mancipiorum genus. sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta vænibant, & iccirco dicebantur sub coronis vænire. Nam vt ea corona signum erat captiuorum vænalium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos venundari, quorũ nomine emptori venditor nihil præstaret. Plautus in Persa, Iste qui tabellas affert adduxit simul for ma expetenda liberalem mulierem, furtiuam, adductam ex Arabia penitissima. Eam te volo accurare vt istic væneat: ac suo periculo is emat qui eã mer-

[Margin notes: Cessio. — Res nec mã cipi. — Mãcipio da re. — Pileati serui — Sub corona vænire.]

cabitur, mancipio neque promittet, neque quisquã dabit. Verba sunt epistolæ adulterinæ & circũueniendo Lenoni à Toxilo veteratore seruo confictæ. Et paulo post respondet Leno, Nihil mihi opus est litibus neque trichis quamobrem ego argentũ numerẽ foras, nisi mancipio accipio, quid eo mihi opus mercimonio? Et paulo post mercator subditititius à seruo veteratore fraude alligatus in tradenda Lenoni puella ita inquit, Prius dico, hãc mancupio nemo tibi dabit. Ex quibus satis apparet mancipio dare esse rẽ ita dare, vt euictionem præstaturos nos spondeamus. Et mancipio accipere ea lege emere. Mancipium enim dominiũ & possessionẽ significat, vel dominii traditionem. Cicero in primo de Oratore, Cum enim Marius Cratidianus ædes Auratæ vendidisset, neque seruire quandam earũ ædium partem in mancipii lege dixisset, defendebamus quicquid fuisset incommodi in mancipio: id si venditor scisset neque declarasset, præstare debere. Quo quidem in genere Bucculeius homo neque meo iudicio stultus, & suo valde sapiẽs, & à iuris studio non abhorrẽs, simili quodam modo nuper errauit. Nam cũ ædes Lucio Fusio venderet, in mancipio lumina vti tum essent ita recepit. In mãcipio, id est ædium dominio transferendo cedendóque. Vnde Marcus Curius Ciceroni libro septimo epistolarũ, Si vales, bene est: sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipiũ illius. Vsu quidem (inquit) tuus sum, possessione vero Attici. Mancipium autẽ pro iure dominii posuit, quod ab vsu distinguitur. Vnde Brutus ad Ciceronem, Quærẽda esse arma putasti quibus dominari prohiberetur Antonius, scilicet vt illo prohibito rogaremus alterum qui se in eius locum reponi pateretur? an vt esset sui iuris ac mãcipii respublica? nisi forte non de seruitute, sed de conditione seruiendi recusatum est à nobis. Sui mancipii rempublicam dixit Brutus, quæ nullius dominio subiecta esset antequam scilicet Augustus imperium occupasset. Mancipium igitur & κτῆμα significat, id est ἀνδράποδον, & αἰχμάλωτον, hoc est hominem in bello captum & seruituti mancipatum: & κτῆσιν, id est dominii comparationem, possidendíque ius: atque etiam δεσποτείαν, id est dominium: & χείρωσιν, id est mancipationẽ. Propterea varia ac multa exempla collegimus. Lucretius lib. iii, Sic aliud de alio nunquã desistet oriri: Vitáque mancipio nulli datur, omnibus vsu. Id est nulli ita datur vt propriã ac perpetuam habeat. Mancipiũ Latine dici debet proprie id quod sæsinam lingua vernacula dicimus, & mãcipare sæsire, cũ scilicet aliquẽ rei sibi titulo iusto quæsitæ possessorem efficere volumus: vt in illo Pliniano, Fundos emãcipauit, & cætera quæ in emancipatione exigi solent cõsumauit. Id est vt nũc loquimur dominio & possessione se deuestiuit desæsiuítque. Huiusmodi moris antiqui vestigia adhuc visuntur, cũ notarii publici hodie quoque in syngraphis venditionũ oppignerationũmq; ascribunt, vẽditorẽ oppigneratorémve fundo se dispoliasse, & huiusmodi verba eodẽ pertinẽtia. Mancipare igitur fundum est mãcipio alicui dare. Emãcipare autẽ ẽ mãcipio suo emittere & alteri possidendum permittere. Ex supradictis (vt arbitror) satis intelligitur quid sibi velint illa verba mancipi & nec mancipi in codice Iustiniani de vsucapione transfor. Age videamus quid sit quod Gellius libro quarto Noctium Atticarum ait, Pellicem autẽ appellatã Seruius Sulpi-

Mancipio promittere.

Mãcipio accipere.

Mancipiũ.

Epistolæ Curii ad Ciceronẽ locus.

Sui mãcipii esse.

Significata mancipii.

κτῆμα.

κτῆσις.

δεσποτεία.

χείρωσις.

Emãcipare.

tius ait in libro de dotibus, probrosámque habitam esse, quæ iuncta consue-
In mãcipio mariti esse. táque esset cum eo in cuius manu mancipióque alia matrimonii causa foret.
Boetius igitur in secundo Topicorũ commẽt. Tribus,inquit,modis vxor ha
bebatur,vsu,farre,emptione. Sed confarreatio solis Pontificibus cõueniebat.
In manum conuenire. Quæ autem in manum per coemptionẽ conuenerant,hæ matresfamilias vo
cabantur. Quæ vero vsu vel farre, minime. Coemptio vero certis solennita-
tibus peragebatur, & sese coemendo inuicem interrogabant. Vir ita, An sibi
mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat,velle. Mulier, An sibi vir
paterfamilias esse vellet? Ille velle respondebat. Itaque mulier viri conuenie-
bat in manum, & erat materfamilias viro loco filiæ. Quam solennitatem in
suis Institutionibus Vlpianus posuit. Hæc ille. Cicero in Topicis, Si ita Fabiæ
Vxor mater familias. pecunia legata est à viro, si ei viro materfamilias esset: si ea in manũ non con
Vxor non materfam. uenerit, nihil debetur. Genus est enim vxor, eius duæ formæ. vna matrumfa-
milias, hæ sunt quæ in manum conuenerunt: altera earũ quæ tantummodo
vxores habentur, qua in parte cũ fuerit Fabia, legatũ non debetur. Sulpitius
igitur eam quæ in manũ conuenerat, in manu mancipióq; mariti esse dixit,
id est iustam esse matrẽfamilias, eámque cõcubinam quæ cũ viro huiusmodi
Iusta pellex vxoris cõsuesset, iustam pellicem esse. Est enim pellex propriè quæ cũ eo con
Pallaca. sueta est qui vxorẽ habet. Quæ cũ cœlibe cõsuescunt, nõ pellices sed pallacæ
dicũtur verbo Græco Plinio & reliquis. quanquã pellices apud Curtiũ errore
librariorũ aut etiã emendatorũ legatur. Gellius lib. xii, Idonei, inquit, vocum
Matrona. enarratores tradiderũt matronam dictã esse propriè quæ in matrimoniũ cum
viro cõuenisset, quòd in matrimonio maneret: etiã si liberi nondũ nati forẽt:
dictámq; esse ita à matris nomine nõ adepto iã, sed cũ spe & ominẽ mox adi-
Vxor matrona & materfamilias. piscendo: vnde ipsum quoq; matrimoniũ dicitur. Matrẽ autẽ familias esse ap-
pellatã eam solam quæ in mariti manu mancipióq;, aut in eius cuius maritus
manu mãcipióq; esset. quoniã non in matrimoniũ tantũ, sed in familiã quoq;
mariti & in sui hæredis locũ venisset. Secundũ hoc moribus nostris vxores &
matronæ & matresfamilias sunt, quæ consortes non modo lecti genialis, sed
etiã bonorum fortunarúmq; sunt, quod non est in iis locis quæ iure scripto
regũtur. Hactenus de mancipio mancipandóq; & nexu & reliquis. Transeun
Ex iure manu consertum. dum ad alia, quorũ in primis occurrit, Ex iure manu consertũ, quod verbum
est antiqui iuris. Varro libro secundo de lingua latina, Conserere manũ dici-
mus cũ hoste, inde ex iure manu consertũ vocant. Quid sit autẽ manu con
sertũ, Gellius libro nono docet, cuius verba huc pauca transcripsimus. de vin-
dicatione enim loquens, id est rei vẽdicatione quæ olim in re præsenti ex xii.
tab. iure fiebat, ita inquit, Sed postquam Prætores propagatis Italiæ finibus
latis iurisdictionibus negociis occupati, pacisci vindiciarum dicendarum cau
sa longinquas res grauabantur, institutum est contra xii. tabulas tacito con-
sensu, vt litigantes non ex iure apud Prætorem manum cõsererent, sed ex iu-
re manu consertum vocarent, id est alter alterum ad conserendam manũ in
rem de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrũ, terræ aliquid ex
In glæba vindicare. eo vti vnã glæbam, in ius in vrbe ad Prætorem deferrent, & in ea glæba tan-
quam in toto agro vindicarent. Cicero pro Muræna, formulæ verba huius-

modi fuisse ait, Fundus qui est in agro qui Sabinus vocatur, meus est. cũ ego ex iure meum esse aio. Ibi ego te ex iure manu consertum voco. Hæc erant verba eius qui vindicabat. A quo vero vindicabatur, eius hæc erãt verba, Vnde tu me ex iure manu consertũ vocasti, inde ibi te ego reuoco. Idẽ de Oratore libro primo metaphoricos hac locutione vsus est in persona Scæuolæ, Quod vero, inquit, in extrema oratione tua Crasse, quasi pro tuo iure sumpsisti, oratorẽ in omnis sermonis disputatione copiosissime versari posse, hic nisi in tuo regno essemus, non tulissem: multísque præessem qui aut interdicto tecum cõtenderent, aut te ex iure manu consertũ vocarent, quod in alienas possessiones tã temere irruisses. Agerent enim tecũ lege primum Pythagorei omnes atq; Democritici, cæteriq; in suo genere physici: vindicaréntque ornati in dicendo & graues, quibuscũ iusto sacramento contendere nõ licet. Aut interdicto (inquit Scæuola) tecum philosophi illi contenderent, vtpote à possessione disciplinarũ, quæ propriæ sunt eorum, deiecti: quippe quas tu vniuersas oratoriæ facultati tribuis. (Dixerat enim Crassus oratoris esse propriũ de re quacũque proposita copiosissime dicere.) Aut ex iure te manu consertũ vocarent, id est vindiciarũ litẽ tibi intenderent, illarũ disciplinarum facultatẽ possessionémq; sibi scilicet vindicantes asserentésq;. Inde illa verba Scipionis ad Annibalẽ apud Liuiũ lib. x. de. ii. bel. Punico, Quod ad me, inquit, attinet, & humanæ infirmitatis memini, & vim fortunæ reputo: & omnia quæcunq; agimus, subiecta esse mille casibus scio. Cæterũ quemadmodũ superbe & violenter me facere faterer, si priusquã in Africã traiecissem, de tua voluntate cedentẽ Italia & imposito in naues exercitu, ipsum venientẽ ad pacẽ petendam aspernarer: sic nunc cum prope manu consertũ restitantẽ ac tergiuersantẽ in Africã attraxerim, nulla sum tibi verecũdia obstrictus. Sic, vt opinor, melius legitur, quàm manu cõserta. Quorum verborũ huiusmodi est sensus, nõ ante tu Annibal ad pacẽ, quã nunc petis, adduci potuisti, quàm ego te ex Italia reuocatũ, de patria tua in Africa dimicare coegi, & quasi te in Africa manu cõsertũ vocaui. quam scilicet ita nunc mihi Romanisq; vindico, vt tu dudũ Italiã tibi & populo Carthaginẽsi vindicabas. Annibal enim ad tuendum patriã frendens freménsq; (vt idem Liuius inquit) aliis super alios nunciis reuocatus erat. Sed quod in illo Scæuolæ exẽplo dicitur iusto sacramento cõtendere, verbũ est & ipsum iuris. Cicero pro Milone, Eum denique cui nulla lex erat, nullum ius ciuile, nulli possessionũ termini: qui nõ calumnia litium, non iniustis vindiciis ac sacramẽtis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferẽdis petebat. Clodius, inquit, non iã aliquo iuris colore quæsito alienas inuadebat possessiones, vt calũniatores & litigiosi solẽt: sed vi armata apertáq;, & tan quã hostili prælio. Ex quibus verbis apparet vindicias & sacramentũ, & vindicationis formulã, qua in iure manu consertum vocabant, similes quodammodo inter se ac cognatas actiones formulásq; fuisse. Quanquã in aliis quoque litibus sacramẽti formula locum etiã haberet: vt idem pro domo sua ad Pontifices, Maiores, inquit, nostri etiam si Decemuiri sacramentũ in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunque vellet quis, hoc in genere rem iudicatam referre, posse voluerũt. Valer. libro vii. cap. vii, Nam L. Sexti-

Sacramẽto iusto contẽdere.

Vindiciæ. Sacramẽtũ.

lius & P. Pompilius quos Marcus Ancus sanguine sibi coniunctos, eadem ex parte qua Tullianum hæredes fecerat, sacramento cum adolescentulo contēdere ausi non sunt: tametsi præcipuis eo tempore Pompeii viribus ad defendendas tabulas testamenti inuitari poterant. Et rursus cap. viii, Aphronia tū cum sorore sacramento contendere noluit. Sacramentum autem nō absimile fuisse sponsionis ex Varronis verbis intelligi potest libro secundo de lingua Latina: Et qui enim petebat, inquit, & qui inficiabatur, de aliis rebus vtrique quingentos æris ad pontem deponebant, de aliis item rebus certum numerum assium. Qui iudicio autem vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat, victi ad ærariū redibant: id est victus ea pecunia quam deposuerat, mulctabatur in pœnam iniustæ litigationis, quæ ærario cedebat. Sacramentū igitur à sacro dictum, quod de ponte (vt arbitror) intelligendum. Valerii enarrator hoc apud Valerium non intellexit, quemadmodum nec apud Ciceronē.

Sacramentū

Pœnales igitur lites erant sacramentum & sponsio. Iusto autem sacramento cum Pythagoreis & Democritis de physiologia & reliquis philosophiæ inuētis contendere oratori non licere dixit Scæuola, propter præstantiam ingenii eorum hominū qui fundatores auctorésque fuerunt magni nominis sectarū, quibuscum sacramento & vindicatione contendendo de physicæ speculationis explicationísque professione, nullus sanè orator litem vincere posset: vel propter tanti nominis præiudicium, vel quia impudentiæ daretur, si quis illis viris doctrinarū possessione non cederet, qui nomina sua professione earum rerum vsqueadeo illustrarūt.

Iusto sacramento contendere.

Non admodum absimile supradictis est in rem præsentem venire. Cicero libro quinto [prima] de Oratore, An verò si de re ipsa, si de finibus cum in rem præsentē non venimus, si de tab. & præscriptionibus controuersia est, necessario perdiscimus. Idē in primo Officiorū, Vt si cōstitueris te cupiā aduocatum in rem præsentē venturum, atque interim grauiter filius ægrotare cœperit, nō sit contra officiū non facere quod dixeris. In rem præsentē olim tum veniebant, cum locū oculo ac digito designare volebant: vt hodie cū aut iudex pronunciat, aut inter litigantes conuenit, agrum quē controuersum facere volumus, aut reo designari, aut testibus per inquisitorē demonstrari certis finibus circunscriptū: videlicet vt ille deliberare de re cōtrouersa possit, cedere nécne vindicāri debeat, hi vt certi sint testimonii sui. Qua in re certe facilis est impostura, nisi litigatores inuicē intēsissime sibi caueant: vbi aut de re aut de finibus controuersia est, visiq; sunt sæpissime qui absente altero litigatore in rem non cōtrouersam dolose testes perducerēt, inquisitori iudicibúsq; ac testibus bellissime imponētes. vulgo nunc veutā facere iurisperiti quasi latinæ vocis inopia vocant, quod in rem præsentē perducere dici debet. Plinius lib. iii. epist. Non potui te magis in rem præsentem perducere: id est nō potui planius omnia vt acta sunt scribere, vt perinde omnia teneres atq; si in re præsenti fuisses. Quintilianus in iiii. de narratione loquens, Multum confert adiecta veris credibilis rerū imago, quæ velut in rem præsentem perducere audientes videtur. Et in vi. de affectibus, Quarum rerū, inquit, ingens plerunq; vis est, velut in rem præsentem animos hominū dicentiū, id est rerū gestarum tantam fidem facientiū & repræsentationē, quantam visus &

In rem præsentē venire

159

419

Veuta.

In rē præsētem perducere.

oculus faciunt:hoc est vt vulgo loquuntur,rei inspectionem per figuram faciētium.quod nos latine dicere possumus imaginario visu rem ipsam repræsentare: imaginariam rei præsentiam iudicibus sistere, imaginaria repræsentatione in rem præsentem iudices perducere : vt fit interdum cum aut rusticorum prædiorum ichnographia, aut vrbanorum pegmata quædam ligneola, aut simulachra ædium chartacea in iudicum conspectum afferuntur. Figuram nūc facere loci conuentam inter partes appellant: hoc est de qua inter actorem & reum conuenerit in re præsenti adhibito pictore. Dicebāt etiā in re præsenti constituere, cum quid statui transigique non posse nisi in loco ipso significabant, vt fit hodie in his actionibus quas Cridas parlamētaris (si dicere liceat) latinitas appellat, aut in diplomatibus illis aut rescriptis quas querelas dicimus , à quibus interdicta retinendæ possessionis auspicari solemus, & in huiusmodi rebus aliis quæ nō nisi in locis ipsis explicari disceptarive solēt. Idem Quintilianus in septimo, Quare plurima petamus à nobis, & cū causis deliberemus,cogitemúsque homines antè inuenisse artem quàm docuisse. Illa enim potentissima est, quæque vere dicitur totius causæ dispositio,quæ constitui nisi velut in re præsenti non potest. Et in ix, Occasionibus vtendum,& cum re præsenti deliberandum. Sunt & illa verba iuris,vadari, vadimonium promittere,vadimonium obire,vadimoniū deserere, vadimonium differre, ad vadimonium occurrere. Vadimonium,est sponsio sistendi in iudicio. Varro lib.tertio de lingua latina, Vas,inquit, dictus est qui pro altero vadimonium promittebat. Inde vadari verbum pro vadimonio obstringere. Cicero pro Quintio, Debere tibi dicis Quintiū, procurator negat. vadari vis,promittit. in ius vocas,sequitur. iudiciū postulas, nō recusat.quid aliud sit absentem defendi ego non intelligo. Plautus in Aulul.de sene præparco loquens,Pulmentum pridem ei eripuit miluus, homo ad Prætorē plorabundus deuenit,infit ibi postulare,plorans,eiulans,vt sibi liceret miluū vadarier. Idem in Curgul. Vbi tu es qui me cōuadatus es veneriis vadimoniis? Vbi tu es qui me libello venerio citasti? Ecce me sisto. ades contrà.sisto ego tibi me,& mihi contrà itidem te vt sistas suadeo. Verba sunt amicæ ad amatorem adolescentē. Inde vadimonium promittere. Cicero in Verrem, Act. quarta, Iam verò illud contra omnia iura Siculorum quæ habent à Senatu populóque Romano,ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur , statuit iste vt arator decumano quo vellet decumanus vadimoniū promitteret. vt hic quoque decumano eum ex Leontino Lilybæum vsq; aliquē vadaretur , ex miseris aratoribus calumniandi quæstus accederet. A Græcis ἀναδέχεσθαι δίκην dicitur, & ἐγγυᾶσθαι apud Demosthenē. hoc est iudicium recipere & spōsorum fide promittere. Vadimonium obire est ad diem se sistere, vnde obitum vadimoniū. Cicero pro Quintio, Vadimonium mihi nō obiit quidam socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus,controuersia de re pecuniaria recēs interdicit:postulo ne à Prætore vt eius bona mihi possidere liceat? Idem, Qua tibi hora vadimonium non sit obitū, eadem te hora cōsilium cœpisse hominis propinqui fortunas euertēdi. Ex quibus verbis & aliis in eadē oratione satis apparet magnam mulctam fuisse olim deserti va-

Imaginaria rei repræsētatio.

In re præsēti cōstituere

Cridæ.

Querelæ.

Cū re præsenti deliberare.

Vadimoniū promittere, &c.

Vadimoniū

Vadari.

Conuadari.

Veneria vadimonia.

Vadimoniū promittere.

ἀναδέχεσθαι δίκην.

ἐγγυᾶσθαι.

Vadimoniū obire.

Caput. Fortunæ.

dimonii,id est nō obiti. De capite enim & fortunis Quintii se dicere Cicero in oratione testatur,id est de existimatione & fama facultatibúsque. Petebat enim Neuius aduersarius, vt ei ex edicto bona possidere liceret, ideo quòd Quintius vadimoniū nō obierat. Hoc enim cōtra contumaces decerni solet iure ciuili. Vnde Cicero, Ad hæc extrema,inquit,& inimicissima iura decurrebas,vt nihil in posterū quod grauius aut crudelius facere posses reseruares?

Bona ex edicto possidere. Ἀπαντᾷν εἰς τὴν δίκην, & εἰς τὴν κυρίαν. φυγοδικεῖν. Καταλείπειν τὴν δίκην. Vadimoniū deserere. Differre vadimonium. Ἐρήμη δίκη. Eremodiciū Dica.

Quo in loco Cicero copiosè docet quid sit bona ex edicto possidere:cuius rei multa in iure mētio. Obire vadimoniū Græci ἀπαντᾷν εἰς τὴν δίκην dicunt,& ἀπαντᾷν εἰς τὴν κυρίαν, id est occurrere ad vadimonii diem.quo Tranquillus in Calig. vsus est. Demosthenes κατὰ μέσον idētidē vtitur. Vadimoniū deserere ab illis φυγοδικεῖν dicitur,& καταλείπειν τὴν δίκην. Hoc autē nō nisi iustissima causa & maximè sontica fiebat. Propterea Plinius in præfatione, Inscriptiones,inquit, propter quas vadimoniū deseri possit. Id est festiuissimas & magna multáque promittētes,ita vt vel vadimoniū propter eorū librorū recitationē deseri possit. Iuuenalis simili fermè modo differre vadimoniū dixit, quod iudicū erat, nec nisi magnis ex causis fiebat, vt in luctu publico & vbi iustitium indicebatur & huiusmodi causis: Si magna Asterii cecidit domus, horrida mater, Pullati proceres, differt vadimonia Prætor. Vadimonium desertum ἐρήμη δίκη dicitur à Demosthene sæpissimè. vnde vno verbo eremodicium dicitur,quod in titulo de minoribus infra,& Cod. de iudiciis hermodicium corruptè legitur. Est enim Δίκη Græce causa & iudicium latine. Cicero in Verrem actio. iii, Scribitur Heraclio dica. Primo mirantur omnes improbitatē calumniæ: deinde qui istū nossent partim suspicabātur,partim videbāt adiectū esse oculum hæreditati. Interea dies aduenit quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturū Syracusis iste edixerat, id est sortitione causas cogniturū. Terentius,Si tu illā attigeris secus quàm dignū est,dicam tibi impingam grandem.

Dicam impingere. Dictare actionem. Formulam intendere. Λαγχάνειν δίκην.

Dicitur hoc a Iurisconsultis dictare actionē. Paulus in.l. nō distinguemus. de arbitris. Dicitur & iudiciū dictare in.l. si seruus. de noxalibus acti. Tranq. in Vitel. formulam intendere dicit, Cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam,quasi calce ab eo percussus intendisset. λαγχάνειν δίκην à Græcis dicitur, quasi sortiri iudiciū. Sorte enim cognoscendarū causarū diem capiebāt auctore Seruio lib. vi. AEneid. in illū locum Virg. Nec verò hæ sine sorte datæ,sine iudice sedes. cuius moris reliquias lingua vernacula retinet:resortiri enim in curiā eos dicimus,qui curiā appellāt, hoc est quorū prouocationes in curia disceptātur. Est autē ἐρήμη δίκη ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ διωκόμενος καταδικασθῇ. latine etiā indicta causa dicitur.

Indicta causa. Ἐρήμην καταδικασθῆναι. Ἀκρίτως.

vnde indicta causa dānari,id est per cōtumaciā vt nūc loquimur, ἐρήμην καταδικασθῆναι, quod cōpēdio loquēdi dicitur, ἀντὶ τοῦ ἐρήμην δίκην καταδικασθῆναι, auctore Eustathio. Cicero libro i. de legibus, Num iccirco iusta lex illa quā Interrex noster tulit,vt Dictator qui esset, quem vellet ciuiū indicta causa impune posset occidere? Id est non auditum & indefensum. Qui locus corruptè vulgo legitur. Curtius lib. vii. de Callisthene loquens, Itaque nullius cædes maiorē apud Græcos Alexandro excitauit inuidiā,quàm quod præditum optimis moribus artibúsque nō tantū occiderit,sed etiam torserit indicta quidem causa. Id est ἀκρίτως, quo

Isocrates vtitur. Cicero in Verrem Act.iii, Num per deos immortales quid intereſt,vtrum Prætor imperet,viſque cogat aliquem de ſuis bonis decedere? an huiuſmodi iudiciũ det, quo iudicio indicta cauſa fortunis omnibus euerti neceſſe ſit? Sunt & exempla apud Liuium. Vadimonium miſſum facere, **Vadimoniũ** eſt vadimonii obligationem remittere condonaréque.Cicero,Qui quo tem- **miſſum facere.** pore primũ agere cœpit,in vadimoniis differendis tẽpus omne cõſumpſerit, qui poſtea vadimoniũ miſſum fecerit,& reliqua. Vadimonio obſtricti ho- **Vadimonio** die dici poſſunt qui ob crimina in iudiciũ vocati,ab iudicibus(vt fit)impetra- **obſtricti.** uerunt vt aut ſua aut ſponſorũ fide dimittantur,ea lege vt in diem certũ aut quandocunque iudici viſum fuerit ad iudiciũ ſiſtantur: quos elargitos vocãt, id eſt ἐξηγγυημένους. Vades ſponſores in re capitali dicuntur, auctore Feſto.Ci- **ἐξηγγυη-** cero in Officiis lib.iii,de duobus Pythagoreis loquens, Cum is qui morti ad- **μένοι.** dictus eſſet,paucos ſibi dies cõmendandorũ ſuorũ cauſa poſtulauiſſet,vas fa- **Vades.** ctus eſt alter eius ſiſtendi,vt ſi ille non reuertiſſet,moriendũ eſſet ſibiipſi. Liuius libro quinto ſecundi belli Punici,Tribuni omiſſa mulctæ certatione rei capitalis diem Poſthumio dixerunt,ac ni vades daret, prehendi à viatore,atque in carcerem duci iuſſerunt. Poſthumius vadibus datis non affuit. Va- **Vadari.** dari etiam dicere poſſumus pro citare perſonaliter(vt nũc loquimur)affuturum. Sunt & alia verba iuris, vt bona prædia,& prædibus prædiiſque cauendum. Cicero in Prætura vrbana de ſartis tectis loquens, Vbi illa conſuetudo in bonis prædibus prædiiſque vendendis omnium Conſulum,Cenſorũ,Præ- **Bona prædia.** torum,Quæſtorum denique,vt optima cõditione ſit is cuia res ſit,cuium periculum? Excludit cum ſolũ cui prope dicam ſoli poteſtatem factã eſſe oportebat. Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur. Ego me refecturum eſſe dico: Probatio futura eſt tua qui locas, Prædibus & prædiis populo cau- **Prædibus & prædiis cautum.** tum eſt. Quæ verba enarrans Aſconius,Bona,inquit,prædia dicũtur bona ſatiſdationibus obnoxia,ſiue ſint in mãcipiis,ſiue in pecunia numerata. Præ- **Prædia.** dia verò domus & agri. Hæc autẽ omnia vendũtur ſi rationi publicæ locator ſartorũ tectorũ non reſponderit. Tu autem Verres,inquit, cum ego ſim obnoxius & prædibus,id eſt fideiuſſoribus,& prædiis appoſitis,nõ mihi exactores operis,ſed dominus voluntatis:qui nõ ſinis me optima mea cõditione id quod volo de redemptione agere,cum periculum ſit meum non reipublicæ.

Prædes igitur homines ſunt fideiuſſores, quorũ res bona prædia nunc vno **Prædes.** nomine dicũtur. Hactenus ille. Liuius libro ſecũdo ſecundi belli Punici de **Bona prædia.** Cannenſibus captiuis loquens,Ibi cum ſentẽtiis variaretur,& alii redimẽdos de publico,alii nullam publicam impenſam faciendam cenſerent,nec prohibẽdos ex priuato redimi,ſi quibus argentũ in præſentia eſſet: alii dandam ex ærario mutuam pecuniam, prædiis prædibúſque cauendũ populo cenſerent, & reliqua. Varro,Spõſor,inquit,& præs & vas neque iidẽ:neque res quibus **Præs & vas** inſedere ſimiles. Itaque præs eſt qui à magiſtratu interrogatur in publicum vt præſtet, à quo cum reſpõderit dicitur præs. Vas appellatus eſt qui pro altero vadimonium promittebat. Præs eſt(inquit Feſtus)qui populo ſe obligat interrogatus à magiſtratu. Idem alibi mãcipem etiam prædem dici ait, quia tam debet, inquit, populo præſtare quod promiſit , quàm is qui pro eo præs

factus eſt. Cicero epiſtolarum libro ſecundo, Laodiceæ me prædes acceptu-rum arbitror omnis pecuniæ publicæ, vt & mihi & populo cautũ ſit ſine ve-cturæ periculo. Gellius lib. ſeptimo, Si Lucius Cornelius Scipio Aſiaticus collegæ arbitratu prædes dabit, collegæ ne eum in vincula ducat intercedemus.

Prædes. Receptores ἔγγυα.

Prædes hodie ſunt qui ſponſores reip. vel Principi facti ſunt pro iis qui pecuniam publicam diſpenſant, quos receptores vocant, corúmque bona prædia dici poſſunt, id eſt vt Græci dicunt ἔγγυα. Ii etiam qui publicanos in locationibus vectigalium aut eorũ fideiuſſores locupletes affirmant (quod idoneos & ſufficientes teſtificari vocant) prædes dici propterea poſſunt, quòd locupletes eos eſſe ipſi præſtare debẽt.

Supprædes.

Supprædes autẽ dici debent quos contraplegios vocant. Prædes etiam interdum pro bonis prædiis accipiũtur. Cicero in Antoniana ſecũda, Et domi quidẽ cauſam amoris habuiſti, foris etiã turpiorẽ, ne Lucius Plancus prædes tuos venderet. Id eſt bona tua ſponſioni obnoxia. Liuius etiam vſus eſt libro quinto circa finẽ. Poſſumus etiam hic prædes pro ſponſoribus intelligere quodam loquendi ſchemate non inuenuſto, vt ſit prædes vendere, ſpóſorum bona prædia auctioni addicere. Idem Cicero ad Atticũ libro ſexto metaphoricôs vſus eſt: Itaque, inquit, iraſcatur qui volet, patiar, τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, præſertim cum ſex libris tanquam prædibus me ipſum obſtrinxerim, quos tam valde probari tibi gaudeo. Bene (inquit Cicero) mecum agitur. Itaque ſemel ſtatui nihil contra honeſtatẽ agere, ad quã perpetuo amplectẽdam, ſex illis libris de republica ſcriptis me obſtrinxi reipublicæ, tanquam ſponſoribus datis.

Cauſa cadere.

Cadere cauſa dicebant eũ qui plus petebat, quãquam mendoſè à cauſa cadere in quarto inſtitutionũ Iuſtiniani legatur. Cicero de Oratore libro primo, Ridens & ſtomachans Scæuola cum Hypſæus maxima voce plurimis verbis à Marco Craſſo Prætore cõtẽderet, vt ei quẽ defendebat, cauſa cadere liceret. Gnæus autẽ Octauius homo Cõſularis non minus lõga oratione recuſaret ne aduerſarius cauſa caderet. Quibus verbis inſcitia duorum oratorum reprehenditur, qui iuris ciuilis ignorantia non intelligebãt quid eſſet cauſa cadere. Quintilianus libro ſeptimo, Eſt enim certa ſeruitus ad certa ſe verba aſtringendi. ídque faciendum in libro Ciceronis de Oratore vetat Marcus Antonius. Nam eſt etiam periculoſum, cum ſi vno verbo ſit erratum, tota cauſa cecidiſſe videamur.

Cadere formula.

Dicitur & cadere formula. Idem in tertio, Neque ignoro multa transferri, cum in omnibus ferè cauſis in quibus cecidiſſe quis formula dicitur: hæ ſint quæſtiones, an huic, an cũ hoc, an hac lege, an apud hũc, an hoc tẽpore liceat agere. Trãquillus excidere formula dixit.

Formula excidere. Iudiciũ & arbitrium.

Id Cicero pro Roſcio Comœdo, locũ in iudiciis habuiſſe non in arbitriis dicit, cuius hanc rationem affert. Iudicium enim eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium enim hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc modo adimus, vt neque nihil, neque tãtum quantũ poſtulauimus conſequamur. Cæterum (vt obiter hoc dicamus) eſt apud Ciceronem loco ſuprà citato vnius ambitus ſententia ſatis (vt videtur) obſcura: & variè etiam locus ille legitur. In libro autem quo plærunque vſus ſum qui Mediolanenſis eſt editionis, ita locus legitur: Quid in his paucis diebus, nónne nobis in tribunali Quinti Pompeii Prætoris Vr-

bani familiaris nostri sedētibus, homo è numero disertorū postulabat, vt illi vnde peteretur, vetus atq; vsitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset. Quod petitoris causa cōparatū esse nō intelligebat. vt si ille inficiator probasset iudici antè petitam esse pecuniā, quàm esset cœpta deberi, petitor rursus cum peteret, exceptione excluderetur, quòd ea res in iudicium antea venisset. Ad quorum verborum intelligentiam, vnam tantum particulam immutandam censeo: videlicet vt cōiūctionem loco posteriore positam, vt sit, Postulabat vt illi vnde peteretur, vetus atque vsitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset. quod petitoris causa comparatum esse nō intelligebat: ne si ille inficiator, & reliqua, hoc est, ἵνα μή. His enim verbis Cicero significare inscitiā patroni causæ voluit, qui iuris ciuilis ignarus minimè percipiebat id ab actore stare quod pro reo ipse in mediū afferebat: nempe illam exceptionis conceptionē, cuius pecuniæ dies fuisset. Id adeò sic cognoscere possumus. Esto vt petitor actionem sibi dari à Prætore poposcisset: iudiciúmque cōstitui stipulatæ in diem pecuniæ, aut testamento legatæ: sed præmaturè & ante diem. Is autem vnde petebatur, id est reus, vt ea præscriptione vti institisset, quòd dies aut pecuniæ promissæ, aut ex testamento debitæ nondum exiisset: hoc est, ἡμέρας ὄντω ἐνεστώσης. In hac specie nullus dubitat quin actor summoueri supradicta præscriptione ita potuerit, vt actionem intendere inuito defensore cum effectu nō potuerit. Quippe dies actionis cesserat quidem ille ab initio spōsionis, aut ab adita ab hærede hæreditate, sed nō venerat tamē. Quod patronus statim apprehendit, existimans se præclarè causam defensoris agere. Sed ea ratione eueniebat, ne petitor causa caderet, hoc est actionis cōmodo mulctaretur. Ridet igitur ignorationem iuris Cicero in causidico rei, qui nondum didicerat quid esset causa cadere. & cum à reo staret, actoris tamen causam magis quàm rei adiuuabat, hac exceptione absurdè vsurpata. Quippe si id quod magna contentione petebat impetrasset, id è re aduersarii, id est petitoris tandē futurum erat, cum petitoris actio eo nomine depulsa quòd eius dies nondū venisset: salua & integra ipsi actori mansisset in diem exiturum. Quare si patronus iuris & actionum ciuilium intelligens fuisset, nūquam id commisisset, vt experiēti actori ante litem contestatam eam exceptionē obiecisset, cuius ea vis esset vt litis ingressum ita impediret, vt in aliud tempus reiiceret. Sed petitor iuris supradicti ignarus, actionē in iudicium deducēdo & litem eius contestando sententiam aduersam tulisset: & eam actionem nihilominus in iudicium deducendo consumpsisset. Etenim ea cōtrouersia nō dubie secūdum reum erat iudicanda ex actionum formula à iure xii. tabularum introducta, quo iure statutum erat eos petitores causa cadere, qui ante diem exeuntem agebant, quod plus est petere tempore. Id verò ideo fiebat, quòd obligatio parens est actionis. at verò ex obligatione in diem certū reiecta, actio statim concipitur, non etiam nascitur: immo verò obligatio ipsa in diem, concepta tantum est non etiam nata. Quare actionem peperisse ante suum natalem dici non potest. Quod si lite planè contestata, reóque ob id absoluto ab instātia, id est ἀπὸ τῆς ἰνστάντιας ἀπαλλαχθέντος, actor iterum post diem demum exeuntem agere eadem ex causa institisset: exceptione protinus rei

iudicatæ reique finitæ excluderetur. Semel enim perempta obligatio denuo renasci nõ potest, nisi ex noua stipulatione, aut alia ex causa quæ pareret obligationem actionémque posset. Huic sententiæ non obstat quod de plus petẽtibus in Institutionibus iuris scriptum est: vt causa cecidisse continuo videatur is qui vel re, vel tẽpore, vel aliàs plus petiisset. Non enim eam ob rem quis contendere potest, eam exceptionem cuius pecuniæ dies fuisset, petitoris causa comparatam esse olim nõ potuisse. Siquidem aliud est litem oblato libello contestatam esse, rémque in conflictũ deductam esse disceptatione controuersiæ: qua ratione consumitur omnis totáque cum eius matre obligatione actio: & aliud actionem à Prætore iudiciúmque dandum postulare, quod Prætor dare petitori ante diem nõ poterat recusante aduersario. Nam qui ab experiundo sic summotus erat, iterum agẽs post diem exeuntem, integram actionem habebat: vt cui opponi præscriptio peremptæ actionis, sed reiectæ tantum posset. contra quam vicissim excipere & præscribere illis verbis poterát, cuius pecuniæ dies exiisset. id quod ea verba Ciceronis declarant, Ne si ille inficiator, & quæ sequũtur. Ipsa porrò exceptionis verba, Cuius pecuniæ dies fuisset: antiquã elegantiam referũt duodecim tabularum iurisque quod ab ipsis manauit: formámque priscam in exemplaribus asseruauerunt. Erat autem introducta pro petitore aduersus inficiatorem reum exceptione sese summi iuris tuentem, τοῦ δικαίου δίκην ἀνθυποφέροντος τῇ τοῦ φεύγοντος παραγραφῇ, τὴν δὲ τὴν ἀνθυπαραγραφὴν, quam replicationem appellant, ὃ δὴ ἀρχαῖον [illegible]. Erat enim hic ordo in hac specie, petitori cui prætor recusante reo ante diem iudicium denegauerat, Heus tu, referre quæstionem iudicatæ rei aut pecuniæ non potes. Non licet denuo experiri cum actio sit extincta, & tu causa cecideris. nequicquam igitur agis. Verum sic excipienti reo, occurrere petitor his verbis poterat, & vt Græci dicunt, ἀνθυπογράφειν, retorta exceptione & quasi eius acie replicata, Quòd tu finitæ litis quæstionẽ referri nõ posse ais, eius demum pecuniæ verum est, cuius pecuniæ dies fuisset. vbi petendæ genitiuus subintelligẽdus est. Finitam litem hic intelligo, non eam quam Græci εὐθυδικίαν vocant, quasi rectum iustúmque pecuniæ iudicium: sed παραγραφῆς δίκην, hoc est trãslationẽ tẽporis, quæ rhetoribus trãslatiua causæ cõstitutio dicitur. Hæc est mea de insigni loco Ciceronis sentẽtia lib. i. de oratore: de qua ne dubitẽ, locus in ii. Rethoricôn efficit. quo in loco de trãslationibus loquens, quæ à iurisconsultis exceptiones & præscriptiones vocantur(à nobis declinatorii fines, & fines nõ procedẽdi) ita inquit, Atque in nostra quidem consuetudine multis de causis fit, vt rarius incidant translationes. nam & prætoriis exceptionibus multæ excludũtur actiones: & ita ius ciuile habemus constitutum, vt causa cadat is qui non quemadmodum oportet egerit. Quare in iure plærũq; versantur. ibi enim & exceptiones postulãtur: & certo quodam modo agẽdi potestas datur: & omnis conceptio priuatorũ iudiciorum cõstituitur. Quibus Ciceronis verbis intelligimus, cum omnem trãslatiuam causæ constitutionẽ, tum temporis exceptionem ac diei nõdũ exeuntis, rarò incidere solitã in iudiciis Romanis. Idque ideo rarò accidere, quòd & petitiones & exceptiones à Prætore cõstituebãtur ante ipsa iudicia, & for-

mulam suam ex ipsius decreto accipiebãt. Quare, inquit ille, in iure plærunque versantur, id est in prætoria disceptatione: hoc enim ius Ciceroni nõ dubiè significat. Iudicia autem duorum generum Cicero intellexit, publica rerũ capitalium: & priuata, quæ nos ciuilia vocamus. & plærunque à prætore, iudicibus ab eo datis, mandabantur, id est recuperatoribus. Cõperendinare ampliaréque, verba & ipsa iuris nusquam vt arbitror in iure leguntur. Valerius libro octauo, Lucius Scipio AEmilianus Cottam apud populum accusauit, cuius causa grauissimis testimoniis erat confossa, septies ampliata, & ad vltimum octauo iudicio absoluta est. Quia homines verebãtur ne præcipue accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Dicitur & amplius pronunciare. Cicero in prætura vrbana, Verum vt opinor Glaucia primus tulit vt cõperendinaretur reus, antea vel iudicari primo poterat, vel amplius pronunciari. Vtram igitur putas legem molliorem? Opinor illam veterem qua vel cito absolui vel tarde condemnari licebat. Idem paulo post, Puta te nõ hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere: accusabo, respõdebis: testibus editis, ita mittã in consiliũ, vt etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe existiment non primo iudicare. Primo pro prima actione dixit. Mittere verò in cõsilium quid sit, nos paulo pòst ostendemus. Verba autẽ Ciceronis interpretans Asconius, Ante legem, inquit, Glauciam de cõperendinatione, aut statim sententia dicebatur si absoluẽdus esset reus, aut amplius pronunciabatur si videretur esse dãnandus, cum dixisset iudex, Non liquet, hoc est obscura causa est. Itaque ea pars interposita dilatione dicebat in cuius peroratione videbatur obscuritas. Cõperendinatio verò vtriusque partis recitatio est. Alii sic adnotãt, Cõperendinatio est secunda actio. Item, Comperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denũciatio in perendinum diem. Idem paulo post, Cum autem, inquit, omnino suadebatur iudicibus bona causa, absoluebãt eam: si mala, non statim dãnabant, sed hac excusatione parcebãt. Nam cum cõdemnãdi nota esset C, litera, absoluẽdi A, ampliãdi signum NL dabant: quod significabat nõ liquere. Vnde ampliatio nascebatur. Idem in Diuinatione, In causis, inquit, maioribus iudices vniuersi in cistam tabulas simul coniiciebãt suas, insculptas literas habentes absolutionis siue condẽnationis, cum de alicuius capite agebatur, N & L, ampliationis. his enim literis significabant non liquere. Tabulas iudicum Asconius tabellas cæreas intelligit, quibus sententias ferebant. Erant enim sententiæ nõ vocales, sed tabellariæ. Omnia autẽ hæc apud Asconiũ mendosissime legũtur, vix vt sensus elici possit. Quantũ tamẽ intelligi potest, ampliationem non multum differre à comperẽdinatione colligimus. Ampliatio numerum certum actionum non habebat, vt ex illo Valerii loco supradicto intelligimus. & ex Liuio comperendinatio iteratam actionem in tertium diem, id est perendinum significare videtur. Hoc est enim perendie quod Græci μεταύριον dicũt, quasi postcrastinũ. Cicero, Scies igitur cras aut ad summum perendie. Inde perendinus dies verbum olim Iurisconsultorũ. Vnde illud Ciceronis pro Muræna, Iam illud mihi mirum quidem videri solet, tot homines tam ingeniosos per tot annos etiam nunc statuere non potuisse

Comperendinare. Ampliare.

Amplius pronũciare

Comperendinatio.

C.A.NL. De more iudiciorum.

Tabulæ iudicum. Sentẽtiæ tabellariæ.

Ampliatio & cõperendinatio.

Perendie. μεταύριον.

Perendinus dies.

vtrum diem tertium an perendinum,iudicem an arbitrum, rem an litem dici oporteret.de Iuriscõsultis loquens. Perendinus dies hodie dici potest cũ iudex statuit aut inter partes cõuenit,vt omne instrumentum litis apud acta vtrinque proferatur intra triduum,hoc est vt sacculi apud graphiarium deponantur. Tunc enim lis & res comperendinata est, quasi iudex post tertium diem,aut etiam die tertio sententiam laturus sit. Est enim comperendinatio mutua denũciatio(inquit Asconius)in perendinum diem, videlicet ne alter litigatorum fugitator fortasse causari possit cum in rem præsentem ventum est,se imparatum venisse.Cuiusmodi est illa denunciatio qua litigatores in parlamento nostrô vtuntur cũ audientiã à Præsidibus,aut diploma quoddam regium impetrarunt, ne alter ignorantiam excusare possit,si ex tempore respondendum sit. Ab ea autem significatione qua comperendinare procrastinare est,& diem de die ducere,comperendinati rei dici possunt in causis criminalibus,quos curia dimissos fide sua esse voluit: hoc est quos suæ ipsorũ custodiæ commisit, vt aut vrbem carceris loco iusti habeant, aut priuatã aliquam domum,vt fit interdum ex personarum dignitate& genere causarum. Comperendinatio enim etiam multorum interdum dierum erat, vt ex Ciceronis verbis intelligere licet in prætura vrbana: Deinde reliquis diebus(inquit) his criminibus,his testibus & vrbanis & prouincialibus sic obrutus atque oppressus est:vt his diebus ludorum interpositis,nemo illum comperendinatũ, sed condẽnatum iudicaret. Dicitur & comperendinatus pro comperendinatione.Cicero in eadem prætura vrbana, Adimo enim cõperendinatum,quod habet lex in se molestissimum bis vt causa dicatur. Comperendinati autem ideo dici possunt,quia nõ planè absoluti sunt, sed veluti vadimonio quodam obstricti,vel quia nõdum comperta satis crimina, vel quia nondum se innocentes approbauerunt. Comperendinatos videmus interdum qui criminum postulati suffragatorum opera iterum & sæpius ampliari primũ solent, donec recẽtium criminum inuidia sensim deflagrare possit, deinde quouis modo in centesimum annum comperendinari.Quos etiam cernere est damnationum fulmine afflatos in tenuiores iacto, cum eorũdem criminum affines sint,priscos tamen spiritus resumere.Hos cum in publicum homines inferre sese vident,oculisque innocentium incurrere,abrupta sua vincula secum trahere putant.Nam luctata canis nodum abripit,attamen illi Cum fugit à collo trahitur pars longa cathenæ. Ampliati verò sunt quorum damnatio differtur,aut quia coram sistendi testes sunt,& cũ illis committẽdi, aut quia nõdum planè liquet aut de crimine,aut de pœnæ modo. Non liquere de causa dicebant:quando probationes & argumenta non satis erãt idonea ad diiudicãdam causam. Gellius libro decimotertio, Vt absoluerem tamen inducere in animum non quiui: & propterea iuraui non liquere: atque ita iudicatu illo solutus sum.Comperendinatorũ exẽplum est apud Ciceronẽ in Verrem Actione quinta: Videre,inquit,hominis amentiam.posteaquam est cõperendinatus,cum iam pro dãnato mortuóque esset, ludis Circensibus apud Sisennam primarium virum cum essent triclinia strata, argentúmque expositum, contẽplari vnumquodque ociosè & considerare cœpit. Mirari stultitiam alii,

Perendinus dies. Apud acta. Lis cõperẽdinata,quæ & res comperẽdinata dicitur.

Compẽrẽdinatus reus.

Ampliati rei.

Nõ liquere.

alii amẽtiam. Cui cõperendinato cum multi testes dixissent, quicquam illorum veniret in mẽtem? Cõperendinatũ Verrem, id est qui in secundam actionem impetrauerat iudicium differri, Cicero dãnatũ inuidiose appellat, propter ingẽtia crimina testimoniáque premẽtia, & præiudicia ab ipso multis rebus de se facta, vtpote qui accusatus repetundarũ, quòd Siciliã prouinciam argẽteis vasis cælatísque spoliasset, tamen temperare sibi apud Sisennam nequiuisset, quin cupiditatem illam prænimiam cælatæ supellectilis, ingenitam sibi proderet. Ampliatorum apud eũdem exemplum est in oratione pro Cecinna his verbis, In eundem quid dicam? nisi id quod negare non possit, venisse in consilium publicæ quæstionis, cum eius consilii iudex non esset: & in eo consilio cum causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse sibi liquere, dum incognita re iudicare voluisset: maluisse condemnare quàm absoluere. Ab eiusmodi iudiciorum more dictum est illud eiusdẽ in oratione pro Milone cũ de Pompeio loqueretur, qui ill[illegible]uæstioni iudicióque præfuerat: Vidit, inquit, in cõfessione facti, iuris tamen defensionem suscipi posse. Quod nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, cum videret nos fateri: nec quæri vnquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam quàm illam tristem dedisset. Salutaris litera à Cicerone dicitur A, quæ absolutionis nota erat: vt tristis C, quæ condemnationis. Sic Persius Saty. quarta Græcorum morem tangens, Et potis es nigrum vitio præfigere theta. Salutaris litera A. Tristis litera C.

Nigrum theta mortiferum dixit. Significabat enim thanaton, id est mortem, cuius est prima litera th. Dabantur autem tabellæ ternæ iudicibus ab eo qui iudicio præerat, Quæsitórque dicebatur absolutionis, cõdemnationis, ampliationis, vt auctor est Asconius. Cæterum mittere in consilium, est dimittere iudices ad sententiam dicendam vbi orator dixerat, Dixi, auctore Asconio. Cicero pro Cluentio, Cur Stalenum cum in consilium iretur Cluentius & Cannutius abesse patiebantur? & cum in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Si hoc est, inquit, verum quòd Cluentius & Cannutius iudicium corruperint, quo modo id explicari potest, quòd cum iudices ipsi in consilium mitterent, id est cum iudicium iam expectare se dicerent dicendi finem facientes, non requirebant Stalenum vnum iudicum quem constat redemptorem totius corruptionis fuisse: sed facilè patiebantur illum abesse, non autem Oppianicus qui erat Cluentii aduersarius. Mittere in consilium hodie dicere possumus eos qui à iudicibus postulant, vt ex tempore ius dicatur, vt fit in Parlamento plærunque, cum aduocati ex actionibus suis perpetuis, aut etiam ex altercationibus ius reddi sibi postulant ex sententia curiæ: quo tempore iudices assurgente Præside capita conferentes de lite, aut postulatis, vel ex tempore statuunt, vel iuris disceptationem esse pronunciant, & consilio agitandam. Inde illud Plinii in Panegyrico ad Traianum, Alii, inquit, se superstites reipublicæ optabant faciebántque, tibi salus tua inuisa est, si non sit cũ reipublicæ salute cõiuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expedit optantibus: omnibúsque annis de te in consilium deos mittis, exigísque vt sententiam suam mutent, si talis esse desieris qualis electus es.

Theta. Tabulæ ternæ iudicũ. Quæsitor. Mittere in consilium. Dixi. Mittere in consilium.

Sed ingenti conſcientia Cæſar paciſceris cum diis, vt te ſi mereberis ſeruent, cum ſcias mereariſne neminem magis quàm deos ſcire. Quo in loco præpoſtere legitur ne merearis. Hūc tamen locum interpres vir alioqui doctus, nec mediocri diligentia præditus ſecus interpretatus eſt. Eſt enim hæc Plinii ſententia, Nuncupationem votorum quæ quotannis pro ſalute & incolumitate Principis fieri ſolet, tu his verbis Cæſar concipi iubes, Si bene rempublicam, éxque omnium vtilitate rexeris. Digna, inquit, vota quæ ſemper ſuſcipiantur ſempérque ſoluantur. Quotannis diis ipſis, inquit, tanquam iudicibus calculum de te permittis, an dignus ſis incolumitate. Mittere in cōſilium iudices à Græcis ἐπιψηφίζειν τὴν ψῆφον dicitur: id eſt calculum permittere. προθεῖναι ψῆφον, cenſendi poteſtatem facere, & calculum proponere: quo Demoſthenes vtitur. ψῆφον ἐπαγαγεῖν. Thucydides, ψῆφον ἐπήγαγον τοῖς ξυμμάχοις πᾶσι. Id eſt cenſere eos iuſſerunt, & vt nunc loquimur, opinari. Galenus in primo Therapeutices, [...]ς εἰς τὸ συνέδριον συνάγαγε δικαστάς. Et rurſus, καὶ καθίζεις με ἐν τοῖς λογικοῖς ἐν βιβλίοις δικαστὰς τοὺς ἄλλους. Qui loquendi modi eundem fermè intellectum habent. Id eſt mittere in conſilium, cenſendi poteſtatem facere, calculum permittere, calculum porrigere, calculum proponere. Quæ de iis litigatoribus dici poſſunt, quibus hoc inter ſe conuenit, vt proceſſus in ſtatu iudicetur, vt verbis noſtris vtar. Solent enim in actis teſtari ſe iam nihil morari iudices quô minus ex inſtrumento litis apud acta prolato ſententiam dicant. Iudices autem ipſi in conſilium ire dicuntur, cum aut capita conferunt, aut in interiore conſilio inſtrumenta litis percenſere aggrediuntur, cum litis proceſſus in medium poſitus eſt. Cicero pro eodē Cluentio, In conſilium erant ituri iudices trigintaduo, ſententiis decem & ſex abſolutio confici poterat. Idem, Itum eſt in cōſilium, omnibus ſententiis præter vnam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat. Scamander prima actione condemnatus eſt. Verum vt obiter nonnulla quoque dicamus, cōſtituere iudicium dicebant, & conſtituere quæſtionem, quod vulgo euacuare finem non procedendi dicunt, aut non recipiendi. Cicero in Partitionibus, Atque etiam ante iudicium de conſtituendo ipſo iudicio ſolet eſſe contentio, cum aut ſitne actio illi qui agit, aut iámne ſit, aut num eſſe deſierit, aut illáne lege, hiſne verbis ſit actio, quæritur: quæ etiam ſi antequam res in iudiciū venit, aut concertata, aut diiudicata, aut confecta non ſunt: tamen in ipſis iudiciis permagnum ſæpe habent pondus. Concertata dixit, quod debatuta, quaſi depugnata dicimus. Diiudicata, quod appūctata. Cōfecta, quod euacuata. Idem, Quare de conſtituendis actionibus, accipiendis ſubeundiſque iudiciis, de excipienda iniquitate accuſationis, quia hæc generis eius ſunt, vt ante iudicium tractanda videātur, & reliqua. Quintilianus quæſtionem pro iudicio dicere ſolet. Cōſtituere verò diſceptationem, id eſt ferè quod accordare ſcripturas dicunt. Cicero in iiſdem Partitionibus, Ex rationis autem, & ex firmamenti cōſultatione, & quaſi cōcurſu quæſtio quædam exoritur, quam diſceptationē voco: in qua quid veniat in iudiciū, & de quo diſceptetur, quæri ſolet. Idem, Diſceptatio autem cum eſt conſtituta, propoſitum debet eſſe oratori, quo omnes argumētationes repetitæ ex inueniēdis locis coniiciantur. Summam

Emendatus locus Plin.

Calculum permittere. ἐπιψηφίζειν τὴν ψῆφον. προθεῖναι ψῆφον. ἐπαγαγεῖν ψῆφον.

Cenſere, opinari.

Συνάγειν δικαστάς, & καθίζειν.

Calculum porrigere & proponere.

Cēſendi poteſtatem facere.

In cōſilium ire.

Conſtituere iudicium & quæſtionē.

Res cōcertata. Diiudicata. Confecta.

Quæſtio.

Conſtituere diſceptationem.

Summa quæſtio.

autem quæſtionem dicebant, quod nunc principale punctum dicimus: cuius acceſſiones ſunt reliquæ quaſi liticulæ. Quintilianus libro tertio, Quæſtio latius intelligitur omnis de qua in vtraque partem, vel in plures dici credibiliter poteſt. In iudiciali autem materia dupliciter accipienda eſt: altero modo quo dicimus multas quæſtiones habere cõtrouerſiam, quo etiam minores omnes cõplectimur. altero, quo ſignificamus ſummã illam in qua cauſa vertitur: de hac nũc loquor, ex qua naſcitur ſtatus, an factum ſit, an rectè factũ ſit.

Vocatur autem & caput ab eodẽ. Idem in ſeptimo, Itaque inferiora quoq; ſcrutabimur, quæ tractata faciliorẽ nobis iudicẽ in ſumma quæſtione faciẽt.

Caput.

Tractare Quintilianus vbique vocat, quod attingere noſtri in foro dicunt: qui etiam rei tractatũ vocat, cuius exemplũ inferius ſubiiciemus. Iuuenalis Satyra ſeptima, Quis color, & quod ſit cauſæ genus, atque vbi ſumma Quæſtio, quæ veniant diuerſa parte ſagittæ, Scire volunt omnes. Cõſtituere autem ſtatum cauſæ iudex dicitur, cum aut iuris diſceptationẽ eſſe pronunciat, aut facti. Cum igitur ſignificare volumus nos appunctatos eſſe contrarios, vt in foro loquũtur, Latine dicere debemus ſtatum cauſæ cõiecturalem aut inficialem eſſe, cauſãmque inficialiter aut cõiecturaliter cõſtitutã eſſe. Cum autem iuris diſceptatio eſt, iuridicialis ſtatus eſt, & cauſam dicemus iuridicialiter conſtitutã eſſe. Quintilianus in tertio, Huic diuerſa ſentẽtia eorũ fuit, qui duos quidẽ ſtatus eſſe voluerũt, vnũ inficialem, alterũ iuridicialem. Inficialis eſt quẽ nos dicimus cõiecturalẽ, cui ab inficiãdo nomẽ alii in totũ dederunt: alii in partẽ, quia accuſatorẽ cõiectura, reum inficiatione vti putauerũt. Iuridicialis eſt qui Græce δικαιολογικὸς dicitur. Hactenus ille. Eſt tamen ſtatus tertius finitiuus, atque etiam plures ſecũdũ antiquos, ſed nihil ad rem pertinẽt quam agimus. Firmamẽtum autẽ & cõtinẽs cauſæ dicitur Latine, quod pũctum litis deciſorium vocant. Quintilianus in tertio, συνέχον autem quod cõtinens alii, firmamentũ alii putãt, Cicero firmiſſimã argumẽtationẽ defenſoris, & appoſitiſſimã ad iudicationẽ. Quibuſdã id videtur eſſe, poſt quod nihil quæritur: quibuſdam id quod ad iudicationẽ firmiſſimũ affertur. Meminit & Cicero in libro Partit. Cardinem autem cauſæ in aliquo ponere dicebant, quod nũc dicimus accipere ius per hoc vel illud. Quintilianus in quinto, Illud hoc loco monere inter neceſſaria eſt, nulla eſſe firmiora, quàm quæ ex dubiis facta ſunt certa. Cædes à te facta eſt, cruentam enim veſtem habuiſti. Non eſt tam graue argumentũ ſi fatetur, quàm ſi cõuincitur. Nam ſi fatetur, multis ex cauſis potuit cruẽta eſſe veſtis: ſi negat, hic cauſæ cardinẽ ponit. In quo ſi victus fuerit, etiã in ſequẽtibus ruit. nõ enim videtur in negãdo mẽtiturus fuiſſe, niſi deſperaſſet id poſſe defendi ſi cõfiteretur. Et lib. xi, Negligẽtiũ (inquit) oratorũ nihil refert vbi litiũ cardo vertatur, dũ ſint quæ extra cauſam ex perſonis, ac cõmuni tractatu locorũ occaſionẽ clamãdi largiãtur. Dicitur & ſummã totius litis cõſtituere. Idem libro ſeptimo, Sed nõnunquam etiam reus hic totius ſummã cõſtituit, ſi exhæredatum à ſe filiũ pater teſtatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricẽ amauerit. Nã omnis hic quæſtio, an huic delicto pater debuerit ignoſcere, & Cẽtumuiri tribuere debeant veniã. Rem cõtrouerſam dicebãt, quã nos cõtẽtioſam vocamus. Et qua de

Tractare. Tractatus. Conſtituere ſtatũ cauſæ. Cauſam iuridicialiter inficialiterque conſtituere. Δικαιολογικὸς. Firmamẽtũ & cõtinens cauſæ. Firmiſſima argumenta Συνέχον Cardinem cauſæ ponere. Litiũ cardo Summã totius litis cõſtituere. Res cõtrouerſa.

Qua de re agitur. ϰρινόμενον. re agitur, pro eo quod nos dicimus, hoc de quo nunc quæstio est. Id est quod maximè iudicādū est, vt Græci appellāt τὸ κρινόμενον. auctor Cicero in Topicis.

Constituere iudicium. Tractatus. Cōstituere etiā iudiciū dicebant, quod nūc facere super re aliqua instātiam vnā, & processum super ea facere. Hoc est eam rem ita in iudiciū deducere, vt de ea re iudicandū sit, & sentētia fereda. Idem lib. tertio, Diuersum his genus quod dicitur cōparatiuū, cuius rei tractatus in parte causæ frequēs est, vt cum apud Cētumuiros post alia quæritur & hoc, vter dignior hæreditate sit. Rarum est autē vt in foro iudicia propter id solū cōstituantur, sicut diuinationes quæ fiunt de accusatore cōstituēdo, & nōnūquam inter delatores vter

Forum. præmiū meruerit. Forum autē appellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebātur. Cicero in Verrem act. tertia, Amici recusare ne quod nouū iudiciū, neque ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constituere-

Dare actionem. Dare iudicium. tur. Dicitur & dare actionē iudex, quādo actorē ad intēdēdam actionē admittit. Item in eadē, Si quis eum pulsasset, edixit se iudiciū iniuriarū nō daturum: quicquid ab eo peteretur, iudicē de sua cohorte daturū. ipsi autē nul-

Recusare. liùs rei actionē sese daturū. Recusare dicebāt, quod pragmatici dicūt tēdere ad finem non procedēdi. Idem pro Cluen. Aulus Cluentius eques Romanus causam dicit ea lege, qua lege Senatores, & hi qui magistratum habuerūt, soli tenētur. mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia cōstituere defensionis meæ nō licet. Id est, nō vult me præscribere accusatori se hac lege non teneri, si suo iure vti velit. Est enim recusare, accusationem actionémque depellere. Ponitur & pro eo quod debatuere dicimus. Idē pro Quintio, Dolabella Prætor iniuriā facere fortissimè perseuerat: aut satisdare, aut sponsionē iubet

Altercari. facere, & inter eas recusantes nostros aduocatos acerrimè submoueri. Altercari etiam hoc dicitur. Idem in Bruto, de Crasso loquens, Hic in altercando (inquit) parem inuenit neminem. Et paulo post de L. Philippo, Summa ei libertas in oratione, multæ facetiæ, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis. Erat imprimis (vt temporibus illis) doctrinis Græcis institu-

Altercatio. διαδικασία tus, in altercando cum aliquo aculeo & maledicto facetus. Altercatio quæ à Græcis διαδικασία dicitur, à continua oratione differt, cuius præcepta Quintilianus libro sexto posuit: Bonus (inquit) altercator vitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi magis obstat affectus, & fert extra causam, & plærunque difformia conuicia facere ac mereri cogit, & ipsos nōnunquam iudices incitat. Et paulo post, Sunt enim quidam præduri in hoc oris, vt obstrepant ingenti clamore, & medios sermones intercipiant, & omnia tumultu confundant, quos vt non imitari, sic acriter propulsare oportebit, & ipsorū improbitas retūdenda, & iudices vel præsidentes magistratus appellandi frequēter, vt

Refellere testes, tabulas, &c. loquendi vices seruentur. Refellere testimonia & testes & tabulas dicebāt, quod contradicere & reprochiare dicimus. Cicero pro Flacco, Nam aut oratio testium refelli solet, aut vita lædi. Qua disputatione orationem refellam eius qui dicit dedimus? nihil amplius nisi in hominem dicēdum est. Tranquillus in Augusto, Testem se in iudiciis & interrogari & refelli æquissi-

Eleuare testimonia. mo animo patiebatur. Dicitur & eleuare. Quintilianus libro quinto, Ex inartificialium probationum genere sunt præiudicia, rumores, tormenta, ta-

bulæ, iusiurandum, testes, in quibus pars maxima contentionum forensium consistit. sed vt ipsa carent arte per se, ita summis eloquentiæ viribus & eleuanda sunt plærunque & refellenda. Eleuare enim est vilem leuémque verbis demõstrare. Valerius libro octauo, Cæterum gloria ne ab iis quidem, qui contemptum eius introducere conantur, negligitur: quoniam quidem ipsis voluminibus nomina sua diligenter adiiciunt, vt quod professione eleuant, vsurpatione memoriæ consequantur. Eleuant (inquit) id est aspernandum dicunt. Vtitur hoc sepissimè Liuius. Refutare etiam dicitur & reprehendere. Cicero in Vatinium testem, Nemo enim horum te ita refutandum, vt grauem aduersarium: aut ita rogandum, vt religiosum testem arbitrabatur. Eleuare. Refutare. Reprehendere.

Subleuare autem testimonio dici debet, quod exonerare vulgo dicimus. Idem pro Cluentio, Pater adolescentis quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in Aulum Cluentium cõstituere, is hũc suo testimonio subleuat. Idem pro domo sua, Quid cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, vt tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos Centuriones, tibi pecunias, tibi familias cõpararẽt, te suis sceleratis cõcionibus subleuarẽt: id est defenderent, & tibi suffragarẽtur, & pro te orationem haberent, & testimonio suo tuerẽtur. Huic contrarium est premere. Plinius libro quinto episto. Legati Vincentinorum non modo non presserunt eum, verumetiam subleuauerunt. De Nominato loquens, qui præuaricationis accusatus in Senatu fuerat. Quas vulgo saluationes vocamus, cõtradictorũ dissolutiones dici debẽt. Quintilianus in quarto, Quæ probationum sit fides seu proposita confirmamus, seu contradicta dissoluimus. Interdum eleuare pro nostro saluare dici potest. Idem in eodẽ, Verbis eleuare quædã licebit: luxuria hilaritatis, auaritia parsimoniæ, negligentia simplicitatis nomine lenietur. Subleuare etiam dici potest: vt Cicero in Tusculan. libro quarto, Cum multa in conuentu collegisset in Socratem Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, cum illa sibi signa inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Iudicatum facere vocabant, quod furnire ad sententiam nostrates dicunt. Cicero pro Flacco, Itaque Recuperatores contra istum, rem minimè dubiam prima actione iudicauerũt, cum iudicatum non faceret, additus Hermippo, & ab hoc ductus est. Quo verbo vsus est Celsus in. l. vlti. infra, Si certum petatur. Verbum est xii. tabularum, vt ex Gellio apparet libro decimonono. Prima actione Cicero, pro in re præsenti dixit: hoc est eo ipso in campo, vt nostri loquuntur. Superiorem causam dicebant, pro eo quod nũc dicimus causam iure communi fundatam, vel ius apparentius. cuius contrarium inferiorem causam vocabãt. Idem pro Quintio, Ac si causa pari Quintius discedere inferior videretur, tamen esset non mediocriter conquerẽdum: nunc in causa superiore ne vt par quidẽ sit postulat, inferiorem esse patitur, dũtaxat vsque eo ne cum bonis fama fortunisque omnibus Neuii cupiditati crudelitatique dedatur. Idem in Bruto, de Leontino Gorgia, Protagora, Hippia, aliisque sophistis loquens, Hi (inquit) aliique multi temporibus Subleuare testimonio. Premere testimonio. Cõtradictorum dissolutiones. Eleuare. Subleuare. Iudicatum facere. Prima actione. Superior & inferior causa.

eiſdem docere ſe profitebantur arrogantibus ſane verbis, quemadmodũ cauſa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſſit. Hoc à Græcis dicitur τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν. Dicebant & pro teſtimonio dicere, quod nunc dicimus deponere. Idem pro Archia, Ego verò ſi quid eiuſmodi dixi, neque cognitum commemoraui, neque pro teſtimonio dixi, & illa oratio potius temporis mei quàm iudicii & auctoritatis fuit. Reuocare teſtes, quod recolere dicimus. Et cum elogio mittere reum, id eſt cum oneribus & informationibus, vt Martianus in.l. Diuus. de cuſtodia & exhibitione reorum. Elogium enim teſtimonium eſt de aliquo: ἀνάκρισις Græce dicitur. Decernere quæſtionẽ, pro eo quod nũc dicimus ordinare vt fiat informatio, & vt contra delinquentes procedatur. Cicero pro Milone, Comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſeruus P. Clodii, quem ille ad Pompeium interficiendum collocauit. Extorta eſt cõfirẽti ſica de manibus. Caruit foro poſtea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico. Num quæ rogatio lata? num quæ noua quæſtio decreta eſt? Dicitur & decernere vt legibus quæratur. Idem in eadẽ, Quòd ſi per furioſum illũ Tribunum Senatui quod ſentiebar perficere licuiſſet, nouam quæſtionem nũc nullam haberemus. Decernebat enim vt veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Quærere enim eſt informationem facere, & legibus vindicare. Idem, Tulit enim de cæde quæ in Appia via facta eſſet, in qua Publius Clodius occiſus fuit. Quid ergo tulit? Nẽpe vt quæreretur. Quid porro quærendũ eſt? factúmne ſit? at conſtat. A quo? at patet. Senatus autem raro quæſtionem de aliquo crimine habendam decernere ſolebat. Erant enim iudicia legibus certis conſtituta, de quibus aliquando videbimus ſi locus inciderit. In cauſa autem Miloniana decreta eſt quæſtio: propterea in ſuperiori exemplo Cicero quæſtionis nouæ meminit.

2 Ab iſta quærẽdi ſignificatione quæſtio pro iudicio publico accipitur: vnde iudex quæſtionis, Prætor dicebatur: idẽ qui & Quæſitor, qui iudiciis publicis præerat, vt docet Aſconius. Martianus in lege prima, ad legem Cornel. de ſicariis, Quíve magiſtratus iudéxve quæſtionis ob capitalem cauſam pecuniã acceperit, vt publica lege reus fieret. Quem locum an Accurſius intellexerit, Accurſiani viderint. Quærere, iudicum eſt & magiſtratuum: Inquirere, aliorum. Cicero in Diuinatione, Itaque cum ego diem inquirẽdi in Sicilia perexiguam poſtulauiſſem, inuenit iſte qui ſibi in Achaiam biduo breuiorẽ poſtularet. Vnde & Inquiſitor apud eundem. Erat autẽ Cicero accuſator Verris idémque inquiſitor. Lactantius, Tantáque eſt auctoritas vetuſtatis, vt inquirere in eam ſcelus eſſe dicatur. Liuius Anquirere dicit verbo priſco, quod Cicero quærere. Vnde apud eum ſæpe pecunia anquiſitum legimus, id eſt concluſum pro mulcta vel emenda. & anquirere capite, pro criminaliter contra aliquem procedere. Diſquiſitionem autem vocabant iudicium per opiniones vt nunc loquimur, cum opinionem vel ſentẽtiam omnes rogantur. Liuius, Sed non quid ego fecerim, in diſquiſitionem venit, ſed quid iſti pati debuerint: id eſt non rogantur ſententiæ de me. Idem, Nec tamen à Dictatore comitia ſunt habita, quia vitióne creatus eſſet in diſquiſitionẽ venit. Tranquillus in Cæſare, Primo Præturæ die Catulũ de refectione Capitolii ad diſ-

Marginal notes: Ἥττονα λόγον, &c. — Pro teſtimonio dicere. — Reuocare teſtes. — Mittere cũ elogio. — Elogium. — Decernere quæſtionem — Decernere vt legibus quæratur. — Quærere. — Quæſtio. — Quæſitor. — Prætor, iudex quæſtionis. — Quærere. — Inquirere. — Inquiſitor. — Anquirere. — Diſquiſitio.

quiſitionem populi vocauit. Idem in Nerone, ad diſquiſitionem Senatus vo-
care dixit. Decernere quæſtionẽ hodie aliter vſurpamus, de torquendis reis Decernere quæſtionẽ.
loquentes. Cicero in Ver. Reus, inquit, ad cauſam dicendã admiſſus. Pro eo Admitti ad cauſam dicendam.
quod nunc dicunt, audietur in defenſionibus ſuis. Conferre pedem antiqui
dicunt, quod nos ad punctum venire dicimus, & iungere: quod non faciunt Cõferre pedem.
fugitantes litigatores. Cicero pro Plancio, Non poſſum magis pedem con-
ferre, vt aiunt, aut propius accedere. Quid taces? quid diſſimulas? quid ter-
giuerſaris? Proferre, quod nos producere dicimus, id eſt apud acta depo- Proferre.
nere. Idem in Verrem actione quarta, Scio te edicta ſuperiorum omnium
correxiſſe: & poſſeſſiones hæreditatum non ſecundum eos qui proferrent,
ſed ſecundum eos qui dicerent teſtamentum factum, dediſſe. Producere Producere.
autem de teſtibus dici debet, non de litis inſtrumento. Inſtrumentum au- Inſtrumentum litis.
tem litis à Quintiliano dicitur, quod nos productionem vocamus. Præ- Præcidere.
cidere latine dicendum, quod vulgus quotare appellat, id eſt deſignare quo-
tum quenque articulum, quotum quodque caput oppugnare velit litigator,
ne in vniuerſum admiſſus licenter tergiuerſari, & identidem euariare poſſit.
Cicero in Acade. Stoicis placet peccata eſſe paria. at Antiocho hoc vehe-
mentiſſimè diſplicet. Liceat tandem conſiderare vtram ſententiam ſequar.
Præcide, inquit, ſtatue quid libeat: id eſt ſignanter & præciſè deſume. Tra-
cta à fabris metaphora, qui id quod abſcindere volunt, ducta linea præcidũt:
vel ab iis qui ex re communi partem ſibi eligũt prius ſignantes, poſtea deſe-
ctam auferentes. Præcidere igitur eſt non ſimpliciter & in vniuerſum ali- Præcidere.
quid dicere, ſed deſignatè & præciſè, quod Græci ἀφορίζειν dicũt. Confuſa te- ἀφορίζειν.
ſtimonia latine dicenda ſunt, quas turbas vocamus, quaſi turmatim teſtifi- Confuſa teſtimonia & ſuffragia.
cantium teſtimonia. Liuius libro decimoſexto, Iuſſi deinde inire confuſum
ſuffragium: ad vnum omnes non centuriæ modo, ſed etiam homines P. Sci-
pioni imperium eſſe in Hiſpania iuſſerunt. Formulã etiam dicendũ, quod Formula.
nos ſtilum vocamus. Cicero de opti. genere oratorum, Et ad quam eos dicen
di formulã reuocent, intelligant. Vnde formularii dicti à Fabio in xii. quo- Formularii.
rum alii ad rubricas, vel ad album ſe tranſtulerũt: & formularii, vel (vt ait Ci-
cero) leguleii eſſe maluerunt. Subſcribere dicebant quod nunc adiungere Legulei.
ſe dicunt. Subſcribendi igitur facta poteſtas dicendum, quod nunc dicunt, di- Subſcribere
ctum eſt quòd adiungere ſe poterit. Cicero in Prætura vrbana, Ei qui iſtius
Quæſtor fuiſſet, & ab iſto læſus inimicitias iuſtas perſequeretur, nõ modo de-
ferẽdi nominis, ſed ne ſubſcribẽdi quidem cum id poſtularet, fecerũt poteſta
tem. Hoc etiam à Cicerone dicitur, accedere ad cauſam, & deſcẽdere in cau- Accedere ad cauſam, &c.
ſam, & incũbere in candẽ cauſam, & dimittere ſe in cauſam. Cæterũ ſubſcribe
re aliter accipitur ab Vlpiano in l. vlti. de priuatis delictis. ideo alibi latius
explicandum. Apponere ſibi præuaricatorem dicebant, pro eo quod dici- Apponere ſibi præuaricatorem.
mus, curauit ſe per tertiũ adiornandum vel inquietandum, vt colluderet ſci-
licet. Idem in Antoniana ſecũda, Iam vereor Patres Conſcripti, ne quod tur-
piſſimum eſt, præuaricatorem mihi appoſuiſſe videar. Dicebant etiam ius Ius poſtulare.
poſtulare eum qui requæſtam rationabilẽ facere nunc dicitur. Idem in eadẽ,
Ius poſtulabas. ſed quid ad rem plus ille poterat. Et ſublata interceſſione, Sublata interceſſione.

quod nunc non obstante oppositione dicimus. Idem in eadẽ, Cum auspicia Augur, intercessionem Cõsul sustulisses. Et libro tertio de Legibus, Nihil est enim exitiosius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanũ, quàm composita & constituta rep. quicquam agi per vim: parêre iubet lex intercessori, quo nihil præstantius: impediri enim bonã rem

Intercessor.

melius, quàm cõcedi male. Et paulo post, Intercessor rei malæ salutaris ciuis

διαπορεία.

esto. A Græcis διαπορεία dicitur. Vnde cedere intercessioni dicebant, vt cedere

Cedere intercessioni.

prouocationi, id est nõ procedere vltra & admittere oppositionẽ. Quod au-

Eximere ex reis.

tem nunc dare congedium dicimus, illi eximere ex reis dicebant, in criminalibus causis scilicet. Idem in Verrem act. tertia, Etenim si posset reus absente accusatore dãnari, nõ ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonũ ac tua tela venissem. quo tẽpore omnis illa mea festinatio

Eximere de reis.

fuit cũ periculo capitis, ob eam causam ne tu ex reis eximerere, si ego nõ affuissem ad diem. Et act. quinta, Cõdonare Diodorum nõ auder: absentem de

Eximere ex ærariis.

reis eximit. Sic eximere ex ærariis, est cõdonare mulctã, id est quod dicimus quictare emẽdam. Idem in secũdo de Oratore, Is enim qui te ex ærariis exemit, lustrum cõdidit, & taurum immolauit: tanta suspicio est, vt religione ciuitatem obstrinxisse videatur Mummius noster, quod Asellũ ignominia le-

Eximere noxæ.

uarit: Asellus enim ille vocabatur. Eximere noxæ, est gratiã criminis facere, hoc est remissionẽ dare. Liuius lib. viii. ab Vrbe cond. Bene habet (inquit Dictator) Quirites: vicit disciplina militaris: vicit populi maiestas: nõ noxæ eximitur Fabius, qui cõtra edictũ imperatoris pugnauit, sed noxæ dãnatus dona tur populo Romano, donatur Tribunitiæ potestati, precariũ nõ iustũ auxi-

Eximere notæ.

liũ fereti. Eximere notæ, remittere infamiã. Gellius lib. iiii, Sed cũ ille deie-

Legitimi dies.

rasset inuitissimũ sese oscitatione victũ, teneriq; eo vitio quod oscedo dicitur, notæ iam destinatæ exemptus est à Cẽsoribus. Legitimos dies dicebãt, quas

Ius suũ obtinere & retinere.

nũc dilationes ordinarias vocamus. Ex Cicerone & Asconio in prætura vrbana. Ius suũ obtinere nõ posse dicebant eum quem nũc iustitiã habere vel

τυγχάνειν τῶν δικαίων.

cõsequi nõ posse dicimus. ab Isocrate & Demosthene τυγχάνειν τῶν δικαίων dici-

τὸ δίκαιον ἔχειν.

tur: à Demosthene etiã τὸ δίκαιον ἔχειν. Cicero in eadẽ, Hic Philodamus postquã ius suũ obtinere non potuit, vt humanitatẽ consuetudinémque suam retineret, laborabat. Alibi ius suũ retinere dixit, in eundẽ actione quarta, Hoc edicto nõ Siculi, sed istiipsi equites Romani qui ius suũ retinere se cõtra Apronium posse erãt arbitrati, splendidi homines & aliis Prætoribus gratiosi, vin-

Res & causa ad exemplum pertinens.

cti Apronio traditi sunt. Rem vel causam ad exemplũ pertinẽtẽ vocabãt, quam nũc materiã consequẽtiæ importantiæque dicunt. Plinius ad Traianũ epistola vigesimaprima, Quid ergo debeam sequi rogo domine scribas, præ-

Exẽpli referre.

sertim cũm pertineat ad exẽplũ. Idem alibi ad Geminium libro nono, refer-

Dies cõstituta.

re exempli pro eodẽ fermè dixit. Constitutã diem dicebãt, quam nũc præ-

Dies stati.

fixam aut assignatã dicũt: & statos dies, quos nũc ordinarios. & Edere, quod

Edere.

nunc perscriptum dare, vel per declarationẽ dicũt. & Amittere è manibus,

Amittere è manibus.

pro vacuare manus & se desæsire. Idem in eadem, Tamẽ hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo posset, te cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere ac persequi iudicio. Idẽ

in quinta, Num te cum pluribus confirmasses reddirurum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finē retinendi fecisti? quòd intellexisti te præda de manibus amissa testimoniū tamen effugere nō posse. Amittere alioquin dimittere significat. Terētius in Phor. Nunc amitte quæso hūc. Idem, Ego in eū infœlix incidi locum, vt neque eius sit mihi amittendi nec retinendi copia. Circunducere edictum dici debet, quod nunc lingua vernacula rabatuere defectū appellat, quo verbo Vlpianus vsus est in. l. Et post edictum, de iudiciis. Quod nunc dicimus defensor ex parte sua poterit informare: illi dicebāt, Reus testimoniū denunciare poterit & inquirere. Plinius libro sexto epist. Addidit etiam petendum à Consulibus vt referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetund. an placeret in futurum ad eam legem adiici, vt sicut accusatoribus inquirendi testibúsque denunciādi potestas ea lege esset, ita reis quoque fieret: de quo verbo alibi dicendū est. Quam nunc qualitatē procedendi in litibus dicimus, latine persona dicitur. Cicero pro Plācio, Multósque menses à capite meo non discessit abiecta quæstoria persona, comitisq; sumpta. Quintilianus in quarto, In epilogo vero licet totos effundere affectus, & fictam orationē induere personis. Idem alibi, Declamaturus autem positas in affectibus causas propriis litigatoris personis debet induere. Vnde ferre alienam personam, Liuius in tertio ab Vrbe condita dixit: & Plinius in epistolis, pro assumere qualitatē, vt forenses loquuntur. Hæc habui nunc obiter quæ dicerē ad instaurationem latinitatis pertinētia, quod ad mores nostros attinet: dicemus & alia nonnulla sparsim prout locus quisque poposcerit, & in mentē nobis venerit. Nunc longius quàm instituueramus euagati eò tandē reuertamur vnde digressi sumus. Cernere hæreditatē dicebant, pro adire, auctore Festo. Cicero ad Atti. lib. vi, Quare adiunges Aufidium nostrum hominē semper amantē me, nunc credo eō magis quòd debet etiā fratris Appii amorem erga me cum reliqua hæreditate creuisse. Et lib. xi, Literas tuas accepi pridie nonas Feb. eóque ipso die ex testamento creui hæreditatē, id est adiui: est enim accusatiui casus. Idem ad Dolabellam, A te autē peto, vt me hāc quasi falsam hæreditatē alienæ gloriæ sinas cernere. Vtitur & Liuius lib. iii. secūdi bel. Punici. Sic accipitur in. l. Cretionum, de iure deliberandi, in cod. Iustiniani. Videamus quid apud antiquos iurisconsultos gentilitas fuerit. Cicero in Topicis, Gentiles sunt, inquit, qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorū maiorum nemo seruitutē seruiuit, qui capite non sunt diminuti. Nihil enim video ad hanc definitionē Scæuolam Pōtificē addidisse. Gētiles sunt (inquit Boethius) qui eodē nomine inter se sunt, vt Bruti, vt Scipiones. quòd si serui sunt, nulla gentilitas esse potest. quòd si libertinorū nepotes eodē nomine nuncupentur, gentilitas nulla est: quoniā ab antiquitate ingenuorū gentilitas dicitur. quod si rursus in familia gentis suæ nō manserint, gentiles iam esse nō possunt. Fuit autē ius gētilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero libro primo de Oratore, Quid qua de re inter Marcellos & Claudios patricios Centūuiri iudicauerunt? cū Marcelli Auli liberti filii stirpe, Claudii patricii eiusdem hominis hæreditatē gente ad se dicerēt rediisse: nónne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilita-

Amittere.
Circūducere edictum.
Reum testimoniū denunciare.
Inquirere.
Testibus denunciare.
Persona.
Ferre alienā personam.
Cernere hæreditatem.
Gentilitas.
Gentiles.
Gentilitas vnde.
Gentilitatis ius.

tis iure dicendum? Simile illud eiusdem pro Cornelio Balbo, Simul illud, inquit, nesciebat, prædiorum nullam esse gētem. emptionibus ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe ad infimos, non legibus tanquā tutelas peruenire. Inde illud prouerbiale apud antiquos, Ad agnatos & gentiles est deducendus. Varro libro primo rerū rusti. de vitibus loquens, Duo in primis spectasse videntur Italici homines in colendo, possentne fructus pro impensa ac labore reddere: & vtrum saluber locus esset, an non: quorū si alterutrum decollat, & nihilominus vult colere, mente est captus, atque ad agnatos & gētiles est deducendus. Columella lib. primo, Portius quidē Cato censebat in emēdo agro inspiciendóq; præcipue duo esse cōsideranda, salubritatem cœli & vbertatem loci: quorum si alterutrum deesset, & nihilominus vellet incolere, mente esse captum, atq; eum ad agnatos & gētiles deducendum. Quum igitur furere hominē significare volebant, ad agnatos & gentiles deducendum dicebant. Vnde Iustinianus libro primo Institutionū, Furiosi quoque & prodigi licet maiores vigintiquinque annis sint, in curatione sunt agnatorum ex lege xii. tab.

Ad agnatos & gentiles deducendi.

Decollare pro fallere.

Furiosi. Prodigi.

Tria igitur hæc erant iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, stirpis. Papinianus, de probationibus, Quoties quæritur, genus vel gentem quis haberet nécne: eum probare oportet. Sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex illa definitione Ciceronis apparet, eorū scilicet qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquillus in Vespas. Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine vllis maiorū imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaquā pœnitenda. Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicero de lege Agraria significare volens se nouum hominē, id est nulla generis nobilitate cōmendabilem, Consulem tamen factū, ita ad populum inquit, Quēadmodum cum petebam nulli me vobis auctores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecentur. Idem in Pisonē, Obrepsisti ad honores errore hominum, cōmendatione fumosarū imaginum, quarum simile nihil habes præter colorē. Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stemma: vt legi omnino debeat apud Iuuenalem, Fumosos equitum cum Dictatore magistros. Hoc autem ius quæsiuisse se ab AEdilitate gesta his verbis refert Cicero vltima in Verrem acti. Ob earum rerum laborem ac solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines, ad memoriam posteritatémq; prodendam. Ex quo loco apparet ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis Agrariæ, Est hoc in more positum Quirites institutóq; maiorum, vt ii qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeat concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur. Plærıq; autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur, redūdaret. Illam autem orationem de lege Agraria Cicero cum in Cōsulatu esset, ad populum habuit. Qui autē ius gentilitatis & maiorum imagines nullas habebant, ii terræ filii, & à sese orti, & homines noui vocitabantur: quibus locutionibus

Gētilitas & agnatio.

Imagines. Nouus homo.

Fumosæ imagines.

Terræ filii A sese orti. Homines noui.

Cicero non semel vsus est: vt libro septimo epistol. Cornelius quidem tuus familiaris summo genere natus, terræ filius. Sūmo autē natus genere per Ironiam ab eo dictum est. Persius, Præsto est mihi Manius hæres, Progenies terræ. Et Iuuenalis, Vnde fit vt malim fratereulus esse Gigantū. Lactantius libro primo Institutionum de Saturno loquens, cœli & terræ filio, Quæramus ergo, inquit, quid veritatis sub hac figura lateat. Minutius Felix sic argumentatus est, Saturnū, cum fugatus esset à filio, in Italiámque venisset, cœli filiū dictū, quòd soleamus eorum, quorū virtutem miremur, aut eos qui repentine aduenerint, de cœlo cecidisse dicere. Terræ autē, quòd ignotis parentibus natos terræ filios nominemus. Hæ imagines Stemmata etiā vocabantur: vt in illo Satyrici loco, Stēmata quid faciūt? Verbum est Græcū, quemadmodum & genealogia. Cæræ autem erāt simulachra per armaria disposita: vnde illud eiusdem, Tota licet veteres exornent vndique cæræ Atria, nobilitas sola est, atque vnica virtus. Tranquillus in Galba, Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domū: sed haud dubie nobilissimus, magnáq; & veteri prosapia, vt qui Imperator in atrio stemma proposuerit, quo paternā originem ad Iouem, maternā ad Pasiphaen Minois vxorem referret. Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de Oratore, Brute quid sedes? quid anum illam patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus quorū imagines duci vides? quid maioribus tuis? De anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Et pro Milone, Nec vero non eadē ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amētiam, vt sine imaginibus, sine cantu ac ludis, sine exequiis, sine lamentis, laudationibus, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiā inimici solent, ambureretur etiam abiectus. Quo in loco cæremonias omnes funerum Cicero strictim enumerauit. Plinius libro triecesimoquinto, Apud maiores, inquit, in atriis imagines erāt quæ spectarentur: expressi vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, sempérq; defuncto aliquo totus aderat familiæ eius qui vnquam fuerat populus. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina vero codicibus implebantur & monumentis rerū in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorū ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. Hactenus Plinius. Pro iis (vt opinor) posteriora tēpora insignia gentilitia habuerunt, quæ arma vulgo vocantur. quæ ipsa quoque primū vt simile est veri, virtutis præmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantiū nonnulli hodie atque etiam plærique moribus ac vitæ instituto hoc certe perficiūt, vt tantum maioribus eorū honoris debitū esse videatur, vnde etiā quod posteris solueretur redundaret, vt Cicero suprà de imaginibus dixit. Verumenimuero huiusmodi imaginū iura ac nobilitatis insignia damnatione reorum amittebātur: id quod Cicero docet his verbis in oratione pro Sylla, Nā ipse quidem si erit vestro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ vitæ quibus lætari & perfrui possit? Domus erit credo exornata,

Terræ progenies.

Fratereulus gigantum.

Cœli filii.

Stemmata.

Imagines maiorum in funeribus.

Funerū cæremoniæ.

Stemmata.

Tablina.

Insignia gētilitia, vulgo arma.

aperientur maiorum imagines, ipse ornatum & vestitum recuperabit. Omnia iudices hæc amissa sunt: omnia generis, honoris, nominis insignia atq; ornamenta vnius iudicii calamitate occiderunt. Fuerat autē Sylla antea ambitus damnatus, qua damnatione omnia hæc amiserat. tunc autē altero crimine repetebatur. Plinius libro nono epist. Subitas imagines appellat nobilitatē parum antiquam, sed repēte fortunæq; beneficio quæsitam. Quo modo nostris temporibus multi extiterunt ignotis natalibus orti, qui ne auum quidem aut etiam patrem ciere, aut possent, aut auderent: qui subitariis Principum beneficiis & aulicorum suffragationibus supra ciuile fastigium euecti, ingentiū splendidarúmque gentilitatum fundamenta iecerunt: partim eorum tantis ornamentis digni, partim indignissimi: quæ magna est multitudo. Sic vero illa statuit rerum humanarū arbitra, vaga, inconstans, incerta, indignorúmq; fautrix, à plerisque etiam cæca existimata, & quæ in tota ratione mortalium sola vtranque paginam facit: sed quæ tamen deorū cultu iampridem exploso vna omnibus horis, omniū ore colitur, fidei iam numine virtutísque neglecto. Plinius igitur ad prosocerum libro nono epistol. Neque enim ardentius tu pronepotes quàm ego liberos cupio. quibus videor à meo tuóque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Verū hæc epistola & aliæ non paucæ in codicibus impressis non leguntur. nos integrū ferme Pliniū habemus, Primum apud Parisios repertū opera Iucundi sacerdotis, hominis antiquarii architectíque nobilis. Non temere igitur lingua vernacula Gentiles homines pro nobilibus appellat, quasi ingenuos ab origine gentis, & quorū maiores seruitutem nullam prorsus seruierunt: videlicet ab ascriptitiis & conditione quadam obnoxiis distinguere eos volens, qui ob id eadem lingua Villani dicuntur, quòd villæ (vnde villici dicti) ascripti, & colonariæ conditioni addicti, aut ipsi sint, aut eorū maiores fuerint. quarum rerum vestigia non obscura multis in locis extant. quod tamen nomen loquentium inscitia in contumeliam iam vertit. Villanum enim & vilem vernacula simplicitas confundit. Dicemus & nonnihil ad hoc pertinēs de libertinis & ingenuis. Dicentur & alia fortasse ad antiquitatis iuris cognitionē pertinentia, vt quisque locus dicendi nobis ansam præbuerit, & dicendorum admonuerit.

Subitæ imagines. Fortuna. Iucundus. Gentiles. Ascriptitii. Villani. Villanus. Vilis.

Ex eadem. l. paulo post, de Tribu. mili.

Interdum xx. fuerunt, interdum plures. Lego, seni fuerunt. Liuius libro quarto ab Vrbe cond. Peruicerūt igitur vt Tribunorum militū potius quàm Consulum comitia haberentur. haud dubii quin sex locis (tot enim iā creari licebat) & plebeii crearētur. Idem libro quinto, Comitia vtriusque populi lōge diuersa ratione facta sunt. Romani auxere Tribunorum militū consulari potestate numerū, octo (quot nunquam antea) creari. Veientes contrà tædio annuæ ambitionis Regem creauere. Deinde libro sexto ad consularia comitia reditū esse ait. Fuerunt & Tribuni militares in legionibus, sed alterius erāt generis, nec consulari potestate: de quibus idem Liuius libro nono, Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraq; pertinētia ad rem militarem. Vnum, vt Tribuni militū senideni in quatuor legiones à populo crearentur:

Tribuni militum.

quæ antea perquam paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Consulum ferme fuerant beneficia. Alterum, vt Duumuiros nauales, & reliqua.

Hi à Græcis Chiliarchi dicuntur, pro quo Hieronymus Tribunum Exodi decimooctauo dixit. Id est mille viris præfectũ & decẽ Centurionibus. Fuit enim hic ordo castrensis, vt miles Centurionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitũ Dictatoris pareret imperio: vt auctor est Liuius libro octauo ab Vrbe cond. Hunc autem errorem sic irrepsisse existimo. cum enim seni hoc modo scriptum librarii reperissent V I. cũ N I syllaba suprapoſita, ita vt V, & I, sex facerent, & N I superpositum esset: existimauerunt viceni legendum esse, literas numerales pro syllaba accipiẽtes. Tribuni militũ fortasse dici hodie possunt quos Mareschalcos vocamus, aut certe præfecti militum. Chiliarchi. Ordo castrẽsis. Miles. Centurio. Tribunus. Legatus. Consul. Magister equitum. Dictator. Tribuni. Præfecti militum.

Ex eodem paragrapho.

Populíque consensu partim in carcere necati, ita rursus respublica suũ statum recepit. Desunt hic haud dubie iiii. verba. Addo igitur, partim in exiliũ acti. nunquã enim hæc particula partim nõ geminata reperitur. Cicero in secundo de Oratore, Sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt. Idem, Eorum partim ita leuia sunt vt contemnenda sint, partim etiam si quid habent adiumenti, sunt nonnunquã eiusmodi, vt insit in iis aliquid vitii. Hoc etiam ex Liuio intelligi potest. Is enim refert ex Decemuiris Appium & Oppium in vincula coniectos spontanea morte iudicium praeuenisse. eorum autem collegas exilii causa solum vertisse. Apud auctores autem Latinos multa sunt huiusmodi librariorum hallucinatione mutilata loca, cũ duo incisa membráve ab eadem dictione incipiunt, & aberrante librarii oculo alterum omittitur. Partim.

Et paulo post.

Tunc vt aliquos plures patres haberent. Lego aliquot septimo casu, id est aliquot magistratibus. Liuius libro vi. in fine, Ita ab diutina ira in concordiã redactis ordinibus, cum dignam eam rem Senatus censeret esse vt ludi maximi fierent, & dies vnus ad triduũ adiiceretur, recusantibus id munus AEdilibus plebis, conclamatũ à patriciis est iuuenibus, se id honoris deorũ immortaliũ causa libenter acturos vt AEdiles fierent. Quibus cũ ab vniuersis gratiæ actæ essent, factum Senatusconsultũ, vt duos viros AEdiles ex Patribus dictator populum rogaret. Idem libro septimo, Annus hic insignis nouis duobus magistratibus Prætura & curuli AEdilitate: hos sibi Patricii quæsiuere honores pro concesso plebi altero Cõsulatu. Plutarchus in Mario, Post Tribunatum, inquit, maiorem AEdilitatẽ petiuit. Duo enim erant ordines AEdilium. Alter, in quo ipsi AEdiles in iure dicendo sellis incuruos pedes habẽtibus vtebantur: & hic nomen magistratus retinebat. Alterum popularem magistratum appellabant. Eodem die de vtroq; comitia habebantur. Curules à curru prima breui scribendum, vt disertus à dissero, & ligula à lingua, ofella ab offa, & mamilla à mamma. De plebeia AEdilitate Iuuenalis, Et de mẽsura vis dicere, vasa minora Frangere pannasus vacuis AEdilis vlubris. De patricia Cicero in Verrem, actione vltima, Nunc sum designatus AEdilis. ha- AEdiles curules. AEdiliũ ordines duo. Curules.

beo rationẽ quid à populo Romano acceperim. Mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum cerimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebíque Rom. ludorum celebritate placãdam: mihi ludos antiquiſſimos qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque eſſe faciendos: mihi ſacrarum ædium procurationem: mihi totam vrbem tuendam eſſe commiſſam. Ob earum rerum laborem & ſolicitudinem, & reliqua, quæ ſuprà tranſcripſimus de gentilitate loquentes. Inde illa verba xii. tabularum, Suntóque AEdiles curatores vrbis, annonæ, ludorúmque ſolennium, olliſque ad honoris amplioris gradum is primus aſcenſus eſto.

Ex eadem lege.

Deinde cũ eſſet neceſſarius magiſtratus qui haſtæ præeſſet, Decemuiri litibus iudicandis cõſtituti ſunt.

Cẽtumuiri. Tribus Romæ xxxv. Curiæ.

Lego Centũuiri. Centumuiralia iudicia à Centumuiris ſunt dicta. nam cũ eſſent Romæ xxxv. tribus, quæ & curiæ ſunt dictæ, terni ex ſingulis tribubus ſunt electi ad iudicandum, qui Centũuiri appellati ſunt: & licet quinq; amplius quàm centũ fuerint, tamen quò facilius nominatentur, Centũuiri ſunt dicti. Author Feſtus.

Haſta. Centũuiralis haſta.

Haſtæ autẽ omnino legendum eſt, licet Accurſius aliter ſentiat. Eſt enim haſta centumuiralis idcirco dicta, quòd Centũuiri haſta in foro ſuo poſita iudicabãt. Vnde Trãquillus in Aug. Auctor & aliarũ rerũ fuit: in quis ne acta Senatus publicarẽtur: vt cura ærarii à Quæſtoribus vrbanis ad Prætorios Prætoréſve trãſiret: vt Centũuiralem haſtam, quã Quæſtura functi cõſueuerant cogere, Decẽuiri cogerẽt.

Decemuiri.

Nec tamen ex verbis Trãquilli iure quis cõtenderit Decẽuiri hoc in loco recte legi. Centũ enim viri litibus iudicandis cõſtituti ſunt, cogendis verò Centũuiris Decẽuiri, qui etiã fortaſſe ex eorũ numero erãt. Nos alibi latius de Centũuiris dicemus. Enimuero quod de Centũuiris Feſtus ait, qui cũ centũ & quinq; eſſent, id eſt ter trigintaquinq;, centũ tamen appellantur propter numeri integritatẽ appellandíque cõpendium. ſimile eſt illi de ſeptuaginta interpretibus, auctore Auguſtino lib. xviii. de Ciuit. dei.

Septuaginta interpretes & diſcipuli. Lucæ locus.

Cum enim duo & ſeptuaginta eſſent, vtpote ex ſingulis tribubus ſeni, ſeptuaginta tamen interpretes appellati ſunt. Cui loquẽdi conſuetudini cõtrarius error irrepſit Lucæ xiiii. de duobus & ſeptuaginta diſcipulis domini noſtri, Poſt hæc autẽ deſignauit dominus & alios ſeptuaginta duos. Et aliquanto pòſt, Reuerſi ſunt autẽ ſeptuaginta duo cũ gaudio. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα. καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Septuaginta Græce vtrobiq; legitur.

Hieronymi nõ eſt noui teſtamenti tralatio.

Nec vero ignoro homines vndiq; reclamitaturos, vtpote opinione præſumpta auctoritatis tantæ interpretis (quẽ ipſi falſò Hieronymũ fuiſſe credunt) receptæque iam tot ſeculorũ conſenſu huius noſtræ interpretationis, quam vt ſacroſanctã attingi non poſſe ſine ingenti piaculo multi vociferãtur. Quod vero ad me attinet, ſacroſanctã prorſus Lucæ hiſtoriam puto, qui ipſe Græce ſcripſit. Hanc autẽ noſtram permultis in locis ab illa matrice ſua degenerantẽ oſtendere facile poſſim, ſi tamen veritatem audire quoquo modo ſibi perſuaſerint. Sed ſic eſt ingenium eorum quibus in erroribus parentũ conſeneſcere contigit, vt ne ſi ſolem quidem in manibus geſtes (vt Firmianus inquit) fidem doctrinæ re-

ctiori commodent. Laurentius Vallensis plurimas interpretis noui testamẽti hallucinationes haud aspernãdas adnotauit, edito de hoc opere, in quo morosiusculè minima quæq; persequitur. Nos vero alias nõ paucas præterea obseruauimus quas ille prætermisit, animaduersione vt existimauimus dignas, in hoc ipso etiã Luca non indignas notatu: sed nõ est hoc tẽpus eas percẽsendi, nec institutũ nostrũ. Vt tamen specimen aliquod earũ præbeam, iam primum videamus procemium eiusdem, an rectè traductũ sit, immo an omnino sensus consentaneus ex eo elici possit. quod idem Lucas scriptum ita reliquit, vt nos in exẽplari Græco legimus visendæ antiquitatis, quod est apud diui Victoris ad vrbem. ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοι γράψαι κράτιστε Θεόφιλε, ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Quæ verba nos ita verti potuisse ad verbum sensúmq; arbitramur, Quandoquidem multi aggressi sunt enarrationem astruere de rebus inter nos compertissimis, quẽadmodum tradidere nobis qui spectatores ipsi fuerunt iam inde ab initio ministríque ipsius verbi, certũ est & mihi assectatori pridem omniũ assiduo, deinceps tibi scribere optime Theophile, vt agnoscas eorũ sermonum certitudinem in quibus ipse institutus es. Verbũ autẽ hic pro filio dei intelligendum Laurentius Valla rectè censuit, non pro sermone, vt interpres trãstulit, qui huius procemii sensum non percepisse mihi certe videtur, quod alioquin non cuiuis est facile intellectu. Quòd si Laurẽtius tam Græce doctus fuisset quàm Latine acutus fuit, non hũc locum (vt opinor) intactum præteriuisset. Se autem Lucas propterea idoneum fuisse testatur, qui euangelicã historiam scriberet, quòd diligenter sectatus sit, & audierit discipulos Christi, qui oculati testes rerum eius gestarũ fuerunt, auritiq; verborum. Multa sunt valida argumenta hanc interpretationem Hieronymi non esse, sed nullum maius quàm iudicium eorum qui stilum eius nouerunt. Hic autẽ noster, vt non indoctus fuit, sic sæpe oscitator deprehenditur: atque etiam nonnunquã latinitati vim affert, dum schemata Græca pugnante latinorũ idiomate reddere totidẽ verbis nititur. Quale est illud eiusdem Lucæ xix, Videns ciuitatẽ fleuit super illam dicens, Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σύ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, νῦν δὲ ἐκρύβη. Qui locus verti sic dilucide & rectè (vt arbitror) potuit, Quòd si cognouisses & tu, & in hoc saltem die tuo ea quæ ad pacem tuã pertinebant, nũc autem abscondita sunt, & reliqua. Hoc sensu, O si agnouisses tu quoq; salutare tuum, quàm bene olim tecũ ageretur? quàm felix futura eras? Est enim oratio defectiua, qualis esse solet hominis misericordia doloréque affecti: cuius hic sensus, Iudæos cæcitate mira tempus aduentantis gratiæ non intellexisse, immo post aduentũ inter eos versantem gratiam non agnouisse, quam pacem ipse vocat, maxime Iudæorũ gratia cœlo demissam. Vnde paulo post, tempus visitationis suæ non cognouisse eos dixit. Quem locũ Lyranus non intellexit: nec mirum, cũ ex illis verbis sensus elici vix possit. Interpres enim nimium fidus, vt inquit Horatius, dum verba totidem adnume-

Laurentius Valla. In tralatione noui testamenti errata.

Lucæ locus.

Laurentius Valla Græce nõ tã doctus quàm Latine.

Hierony. nõ esse interpretatiõe noui testamẽti quam habemus.

Gratia. Pax.

Interpretis officium.

rare latina græcis verbis voluit, ſententiæ pondus ſæpe non retinuit. Quo in
Tribonianus. genere in multis locis iuris pernicioſe erratũ eſt. Tribonianus enim ea quæ
à Iuriſconſultis græce ſcripta inuenit, eodem ſermone tranſcripſit. Indoctiore vero ſeculo quodam cũ pauci iam græce ſcirent, in latinum græca illa verſa ſunt, ſed ab iis qui nec græce, nec latine ſatis ſcirent. Huius generis eſt bona pars tituli de excuſationibus, & multa Pandectarũ loca. Nec maior fuit ſolertia in multis legibus Codicis, quas ſtilus facile prodit. Eiuſdẽ Lucæ xv, Pro-
Lucæ locus. ferte ſtolam primã, & induite illam, & inducite vitulum ſaginatũ. ἐξενέγκατε τὴν ςολὴν τὴν πρώτην, verti ſic debuit, Proferte vel promite ſtolam illam primã. ἐξενέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, Educentes vitulum illũ ſaginatilem. Non enim de quacunque ſtola, vel de quolibet vitulo in genere, ſed de certa quadam veſte & de certo quodam vitulo, quaſique in deliciis habito, & quo dominus oble-
Articuli Græci vis. ctabatur, intelligendũ: vt ex vi articuli græci conſtat iis qui græce intelligunt.

Cui ſimile eſt illud Ioan. pri. Propheta es tu? reſpondit, Non. Et paulo poſt, Et confeſſus eſt quia non ſum Chriſtus. Sic autẽ verti debuit, Ille ne propheta
Ioan. locus. ta es tu? ὁ προφήτης εἶ σύ. Virgilius, Tune ille AEneas? &, Nõ ſum ego ille Chriſtus. Non enim Ioannes negare potuit ſe eſſe prophetam, ſed ſe non maximũ illum eſſe prophetam, & Chriſtũ illum vaticiniis prophetarũ decantatiſſimũ, cuius eſſet tanta expectatio. Hæc autem ſine emphatica dictione prolata, quæ per articulum græce ſignificatur, ſenſum congruentem non habent. Quid il-
Lucæ locus. lud eiuſdem Lucæ xiii. de ficu, Dimitte illam & hoc anno, & ſi quidem fecerit fructũ: ſin autem, in futurum ſuccides eam. Nónne mutilatum videtur iis qui græce non legerunt? cũ tamen ad verbum traductũ ſit, κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν, εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. Hunc locum ſic vertiſſem, Et ſi quidem fecerit fructũ, ſinas eam viuere: ſin ſecus, in futurũ ſuccidas eã. Eſt enim ſchema græ-
Anantapodoton. cum quod Anantapodoton dicitur Atticæ linguæ propriũ, oratio ſcilicet vno mẽbro defecta. quo ſchemate Ariſtophanes in Pluto vſus eſt, καὶ μὴν ἀποφανῶ μόνην ἀγαθῶν οὖσαν αἰτίαν ἐμὲ ὑμῖν, δι' ἐμέ τε ζῶντας ὑμᾶς. εἰ δὲ μή, ποιεῖτον τοῦθ' ὅ τι γ' ἂν ὑμῖν δοκῇ. vbi ἐάσατε, id eſt ſinite me abire, ſubintelligendum. Hoc tamen ſchemate Cicero in fine Bruti vſus eſt de oppreſſa republica loquens: Equidem, inquit, etſi doleo me in vitã paulo ſerius, tanquam in viã ingreſſum, priuſquam confectũ iter ſit, in hanc reipub. noctẽ incidiſſe, tamen ea conſolatione ſuſtentor, quam tu mihi Brute adhibuiſti tuis ſuauiſſimis literis: quibus me forti animo eſſe oportere cenſebas, quòd ea geſſiſſem, quæ de me tacente ipſa loquerẽtur, mortuóque viuerent: quæ ſi recte eſſet ſaluti reip. ſin ſecus, interitu ipſo teſtimonium meorũ in rep. conſiliorum darent. Quo in loco præpoſtere vulgo legi-
Emendatus locus Ciceronis. tur mortuo viuerẽntq;, pro mortuóque viuerent. In quibus verbis quæ mutilata eſſe aliquando credidimus, quatuor hæc verba ſubintelliguntur, perpetuã mihi gloriã compararent, ante hanc particulam ſin ſecus. quanquã ſi legatur ſalute in ablatiuo, plena erit oratio, quod magis probandum eſt, vt quidẽ diſtinguamus poſt verbũ eſſet, ſi recte eſſet, εἰ εὖ εἶχεν. Hoc autem ſchema tribus modis vſurpatur, in principio, in medio, & in fine, vt docet interpres Ariſtophanis. In illo autẽ loco Lucæ, & in hoc Ciceronis, in medio eſt anantapodoton. Exemplum autẽ eius quod fit à fine, inuenimus & apud eundem lib. vii.

epist.ad Attic. Responsa Pompeii grata populo,& probata concioni esse dicũtur. Ita putaram. Quæ quidẽ ille si repudiarit, tacebit: si acceperit. Vtrũ igitur mauis inquies? Respondere si queadmodum parati essemus, scirem. Quorum verborũ hæc ferme sententia est. Cæsar in bello ciuili ad Pompeiũ & ad Senatum Legatos miserat. His Pompeius pacis conditiones tulit ad Cæsarẽ referendas, quod factum Pompeii gratũ populus habuit, vt in concione declarauit: hoc autem ita futurũ Cicero prouidisse se dicit. Si igitur (inquit Cicero) Cæsar conditiones latas non acceperit, nihil respondebit. sed rem armis geret: sin acceperit, Legatos iterũ mittet. Quam clausulam aut aliã non absimilem Cicero figurate reticuit. Non igitur vitio dandum est interpreti quod ad hũc locum pertinet. figurã enim Græcam imitandam esse iudicauit. eiusdem modi fortasse illud est in epist. Diui Petri priore, cap.ii. ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ, τοῖς πιστεύουσιν. ἀπειθοῦσι δέ. Alioqui constructio eius loci explicari non potest. Vobis autẽ honor qui creditis, contumacibus autem, vel non credentibus autẽ. vbi αἰσχύνη vel ἀτιμία, vel quid simile subintelligitur. Hoc autẽ verbosius fortasse dixi: sed res mihi digna cognitione visa est. Nos enim aliquãdo (vt diximus) in huiusmodi locis hæsimus. Alibi hic noster interpres intelligentia (vt videtur) lapsus est eiusdem Lucæ cap.xii. Videte & cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex iis quæ possidet, ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας. ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ. Vbi pulcherrima sentẽtia inepto verborum inuolucro sepulta mihi videtur & obruta. Videte (inquit dominus noster) & cauete ab acquirendi cupiditate, siquidem nõ in redundando cuiquam ipsi vita est ex facultatibus suis. Significare autẽ his verbis voluit vitam hominis non in eo sitam esse vel eo subnixam, quo facultates eius iustam & sufficientem sortem exuperant, & quo per interuersas res alienas auctiores factæ sunt. πλεονεξία enim quo verbo Lucas vsus est, nõ quãuis auaritiam significat, sed affectionem illam animi circunscribẽdi auidam, & ex communi aceruo pleniores sibi partes desumere paratam. Omni autem auaritia in Græco non legitur. Eodem pertinet illa Hesiodi celebris sentẽtia, Νήπιοι, οὐκ ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός, Stulti, inquit, nesciunt quanto plus dimidiũ sit toto. Nam illud in eodem cap. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Græce aliter legitur, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; Et quid volo si iam accensus est? Vitiũ hoc fuit exemplaris, quod interpres secutus est. Sed iam satis superque de his diximus, quæ certe destinatã sibi ociosámque disputationem desiderant. Hæc enim pauca ex multis in manus inciderũt ex vno tantum Euangelista, quæ tamen Laurentius non attigit, tametsi ex professo id aggressus: qui nisi huius instituti inuidiam omnem ad sese prætraxisset, nos verbum de hac re facere haudquaquam auderemus. tametsi res est multis iã in hac etiam vrbe nota, aut certe æstimabilis, id est literarum Græcarum studiosis, ne nos impostura forte facere inter nescios linguæ peregrinæ his adnotandis videamur.

Lucæ locus. Erratum in sententia.

Pleonexia.

Lucæ locus.

Ex eadem lege in ʃ.

Et hæc omnia. qui Præfectus olim constituebatur.

Legendum fortasse constituebat vrbem. Hunc autem præfectum vrbis Au-

gustus primum instituisse videtur ex Trãquillo in Augusto, Quóque plures partem administrandæ reipub. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorũ, viarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam vrbis. De Præfecto autem Latinarũ Gellius libro decimotertio, Præfectum vrbi Latinarũ causa relictum Senatum habere posse Mutius negat, quoniam ne Senator quidem sit, neque ius habeat sententiæ dicendæ. Marcus autẽ Varro & Atteius Capito, ius esse Præfecto Senatus habendi dicunt. Idem alibi Varro eos ponit, per quos more maiorum Senatus haberi soleret, eósque nominat Dictatores, Consules, Prætores, Trib. pleb. Interregem, Præfectum vrbis. Ex his verbis Gellii, Præfectus vrbis & Latinarũ idẽ fuisse videtur. De feriis Latinis Macrobius libro primo, Conceptiuæ, inquit, feriæ sunt quæ quotannis à magistratibus vel sacerdotibus concipiuntur in dies certos vel incertos, vt sunt Latinæ, Sementinæ. Idem, Quare nec Latinarum tempore quo publicæ quondam induciæ inter Romanum populum Latinósque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat. Sensus est igitur, vt arbitror, Præfectum vrbis olim constituendæ vrbi creatum esse, deinde Latinarũ causa plerunque creari solitum: quod obseruabatur quotannis. Quod autẽ hic de quæstionibus publicis dicitur à Sylla institutis, id Cicero ita scribit in Bruto de Carbone oratore loquens, Hic optimus illis temporibus est habitus, eóque forum tenẽte plura fieri iudicia cœperunt. nam & quæstiones perpetuæ hoc adolescente constitutæ sunt, quæ antea nullæ erant. Lucius enim Piso Trib. pleb. legẽ primus de pecuniis repetundis, Censorino & Manilio Consulibus, tulit. Quæstiones hic pro iudiciis publicis intelligi debent, quẽadmodum suprà satis disseruimus.

Præfectus Latinarũ.
Senatus per quos haberi poterat.
Præfectus vrbis.
Latinæ feriæ.
Quæstiones perpetuæ.

Ex eadem lege.

Fuit post. Quem populus Rom. Sophyn appellauit.

Legendum Sophon. Sophi dicti sunt non modo sapientes, quales septem illi æquales qui ἑπτὰ σοφοί, id est septem sapientes dicuntur, sed etiã docti & acuti. Vnde antiqui cũ aliquem laudare volebant, Sophon appellabant. Hinc illud Plinianum in epistolis, Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: conuenitur à cõductis & redemptis, in media basilica tam palam sportulæ quàm in triclinio dantur: ex iudicio in iudicium pari mercede transitur, vnde iam nõ inurbane σοφοκλεῖς ἀπὸ τοῦ σοφοὶ καλεῖσθαι dicũtur. Iisdẽ Latinum nomen impositum est Laudicœnis, & tamen crescit in dies fœditas vtraque lingua notata. Actores causarũ (inquit Plinius) sportularum mercede laudatores sibi redimebant: qui orantibus succlamarent sophos, id est scitus, vel scite potius circunflexa posteriore syllaba σοφῶς, vt cum dicimus scite aliquid dictum, id est docte & acute. Ex quo Sophocleis Græco vocabulo dicti sunt illi, & Latine Laudicœni, hoc est cœna pacta laudari sese iubentes. Inde illud Martialis, Grande sophos, id est magna voce acclamatum.

Sophi.
Σοφοκλεῖς
Laudicœni.
Σοφός.
Σοφῶς.
Sophocleis.

Et paulo post, de Marco Portio.

Sed plurimi filii eius. Cato vnicũ filium superstitẽ reliquit. Plurimi igitur libri intelligendum, nõ plurimi filii. Hic est ille Cato elogio Liuiano clarus, lib. ix. de bello Macedonico, & Marci Tullii libro primo de Oratore.

Cato.

Ex.l.eadem.§.Etiam Lucius Crassus.

Hunc Cicero ait Iurisconsultorũ disertissimum. De quo & Quinto Scæuola idem in Bruto ita inquit, Noli, inquã, Brute existimare his duobus quicquam fuisse in nostra ciuitate præstantius. Nam cũ constet (vt antè dixi) consultorum alterum disertissimum, disertorũ alterum consultissimum fuisse: sic in reliquis rebus dissimiles erant inter sese, statuere vt tamen nõ possis vtrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus, Scæuola parcorũ elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiã seueritatis satis, Scæuolæ multa in seueritate nõ deerat tamen comitas. Cicero igitur non Publiũ Mutium Iurisconsultorum disertissimum dixit, sed Quintũ Mutium huius filium, cuius meminit Pomponius sequenti.§.Ita hallucinatus videtur Pomponius hoc in loco. Nam si de Crasso intelligas, eodem reuoluere: fuit enim disertorum consultissimus, non disertissimus consultorum. Lucius Crassus, & Quint. Scæuola.

Et paulo post, de Seruio Sulpitio.

In causis orandis primũ locũ, aut pro certo post Marcũ Tulliũ obtineret.

Lego, aut certe, pro aut saltẽ. quæ locutio frequẽtior est apud doctos, quàm vt egeat nunc exemplo: vnũ tamen nũc subit Ciceronis in Bruto, Quo enim, inquit, vno vincebamur à victa Græcia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cõmunicatum. de eloquentia loquens. Aut certe.

Ex eadem, paulo post.

Cúmque eum sibi respõdisse de iure. Aut sensus nullus erit, aut respõdentem legendum. De hoc Seruio & Cicerone Brutus ad Ciceronẽ ita inquit in Bruto Ciceronis, Mihi & tu videris tantum iuris ciuilis scire voluisse, quantũ satis esset oratori: & Seruius eloquentiæ tantum accepisse, vt ius ciuile facile posset tueri. Et paulo inferius Cicero ad Brutũ, Sic enim, inquam, Brute existimo, iuris ciuilis magnum vsum, & apud Scæuolam, & apud multos fuisse: artem in hoc vno, quod nunquam effecisset ipsius iuris sciẽtia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vnam vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam qua vera & falsa iudicarẽtur: & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequẽtia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem ad ea quæ confuse ab aliis aut respõdebantur aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis: sed adiunxit etiam & literarũ scientiam & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspici potest, & reliqua quæ prosequitur Cicero, his consentanea quæ à Pomponio dicuntur. Vtinam vero tres nunc Seruios haberemus pro sexcentis istis Accursianis, id est tres veros iustos germanósque, & (vt ita dicam) maiorum gentium Iurisconsultos, omnium disciplinarum politicarum cognitione instructos, pro spuriis & degeneribus, & consultorũ nomen ementitis: illorum tamen iandiu succidaneis. Huic Seruio Sulpitio in legatione defuncto Cicero statuam pro rostris ponendam à Senatu impetrauit, habita oratione illa quæ Philippica nona dicitur, in quam multa de Sulpitii laudibus congessit. Dialectica laus. Dicendi peritia. Leguleí carpuntur. Philippica nona.

Ex eadem, de Cicerone.

Et eius extat oratio satis pulcherrima.

Sane, nõ satis cum superlatiuo. Commẽdatio orationis pro Ligario. Lego non satis, sed sane, vel omnibus quæ vidi exemplaribus refragantibus. Trãquillus in Cæsare, Cum Ptolemæo rege à quo sibi tendi insidias videbat, bellum sane difficillimũ gessit. Satis autem particula cum superlatiua significatione dissidet. Et alioquin nõ pulcherrima tantũ, sed etiam quàm pulcherrima oratio illa dici debuit, à Quintiliano maxime commendata. Admirari enim non cessat ille quosdam orationis eius locos, vt illum, Quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? & reliqua. Et rursus illum, Quid autem agimus Tubero? Et ita illum, Suscepto bello Cæsar, gesto iam ex magna parte. & reliqua. De hac oratione apud Plutarchum in Tullio

Cæsar. ita legimus, In causa Quinti Ligarii, quæ apud Cæsarem Dictatorẽ acta est, fertur Cæsar ita animatus fuisse, vt Ligarium omnino pro cõdemnato haberet: & cũ Cicero defensurus venit, dixisse ad amicos, Reum quidem damnare

Orationis vis. certissimum est, nihil tamen prohibet Ciceronẽ audire. Verum idem ille qui hoc dixerat, mox agente oratore, propositum damnandi tenere non potuit. Prudentissima enim & artificiosa oratio cum gratia & plenitudine ad aures eius perueniens, tam varie mentem eius affecit, vt sæpe vultum colorémque mutaret. Vbi vero ad cõmemorationem pugnæ deuenit, cum in accusatorem acriter conuersus illa verba dixit, Quid enim Tubero, tuus ille gladius, & reliqua: eo ista dicente, Cæsarem ita extra se positum & mente alienatũ ferunt, vt toto corpore excusso, libellos quos manu tenebat, abiiceret: denique vi coactus contra propositum animi reum absoluit.

Idem de Tuberone.

Sermone etiam antiquo vsus affectauit scribere. Melius in quibusdam li-

Versus xii. tabul. bris non vsus sed versus legitur. Versus autem intelligendi xii. tabul. Huiusmodi enim versibus compositæ erant,

Iuris disceptator qui priuata iudicet iudicaríve iubeat, Prætor esto.

Iuris ciuilis custos esto. Huic potestati parento.

Quotcunque Senatus creuerit populúsve iusserit, tot sunto.

XII. Duodecim. Vnde Cicero libro secundo de Oratore, Discebamus enim pueri xii. vt carmen necessarium, quas iam nemo discit. Duodecim autẽ loquendi compendio appellabantur leges xii. tab. vt hoc in loco Ciceronis. Et alibi apud eundem, Iam cætera in duodecim, minuendi sunt sumptus lamentationésque funeris, translata de Solonis fere legibus. Huiusmodi autẽ versus nonnulli erãt obscuri propter verborum antiquitatem, vt ille,

Lessum eiulatio funebris. Mulieres genas ne radunto, néve lessum funeris ergò habento.

Antiquarii. Antiquarii autẽ homines dicti sunt qui voces priscas & iam diu desitas curiose cõsectantur, quo verbo Trãquillus vsus est. hos Græci ἀρχαϊστὰς appellãt. Huiusmodi scriptores nostra memoria quidã extiterũt vsqueadeo in hoc vitio immodici, vt interpolandã linguã priscã suscepisse viderẽtur. Quo nomine Tyberius ab Augusto sæpe reprehensus est. de quo ita inquit Suetonius,

Verba exoleta fugienda. Sed nec Tyberio parcit, exoletas interdum & recõditas voces aucupanti. Marcum quidem Antoniũ vt insanum increpat, quasi ea scribentẽ quæ mirentur

potius homines quàm intelligant. Antiquariũ quendam his verbis Fauorinus apud Gelliũ reprehendit libro pri. Curius (inquit) & Fabritius, & Coruncanus antiquissimi viri plane ac dilucide cũ suis fabulati sunt, neque Auruncorum aut Sicanorũ, aut Pelasgorũ, qui primi coluisse Italiã dicuntur, sed ætatis suæ verbis loquebantur. tu autẽ perinde quasi cũ Euandri matre iam loquare, sermone multis annis iam desito vteris, quòd scire atque intelligere neminẽ vis quæ dicas, &c. Antiquarii etiã dicuntur antiquitatis nondũ exoletæ studiosi peritique, quorũ scripta iucunda quadã rediuiuáque interdũ antiquitate veluti distincta sunt. Qualis fuit olim Salustius, & nostro tẽpore Theodorus Gaza doctorũ elogiis eo maxime nomine cõmendatus. Propterea Quintilianus libro primo, Verba (inquit) à vetustate repetita non solum magnos assertores habent, sed etiã afferunt orationi maiestatẽ. Nam & auctoritatem antiquitatis habent, & quia intermissa sunt, gratiam nouitati similem parant. Sed opus est modo. Et paulo post, Ergo vt nouorũ optima erunt maxime vetera, ita veterum maxime noua. Iuuenalis, Ignotósque mihi tenet antiquaria versus. Antiquarii. Salustius. Theodorus Gaza.

Ex eadem, de Massurio Sabino.

A Tyberio Cæsare hoc tamen illi concessum erat. Hic locus in omnibus, quæ vidi, exemplaribus parum emendate legitur. Ego vero sic legendum arbitror, A Tyberio Cæsare hoc tum illi concessum erat, & vt obiter hoc quoque sciamus.

Et paulo post de Labeone.

Labeo ingenii qualitate & fidutia doctrinæ, qui & cæteris operis sapiẽtiæ operam dederat. Lego, Vt qui cæteris temporibus. Ingenii autẽ qualitate corruptum esse puto, fortasse pro facilitate.

Et paulo post de Diuo Adriano.

Cum ab eo viri prætorii peterẽt, vt sibi liceret de iure respõdere: rescripsit eis, non hoc peti, sed præstari solere: & ideo si quis fidutiam sui haberet, delectari se, populo ad respondendum se præpararet.

Hunc locum Accursius intelligendum putauit, vt hoc peti à Principe honeste non possit, licet à Principe honeste concedatur. Ego vero hoc dictũ apophthegmaticum esse puto: hoc sensu, vt Adrianus dicat, non se id expensum beneficiis, sed acceptum potius ferre solitum esse. Hoc est, non existimare se beneficium iis conferre qui indulto suo de iure responderent, sed ab eis accipere, vt quorum opera maxime delectaretur. Siquidem Spartianus de eo ita inquit, Omnes professores & honorauit & diuites fecit, licet eos quæstionibus semper agitauerit. Potest autem & commode sic intelligi, Non hoc petendũ esse à Principe, sed efficiendum esse. Hoc enim præstare significat. Cicero in tertio Officiorum, Sin autem dictũ est non omne præstandum, quod dictum non est, id præstandũ putas: id est, Si etiã non omnia implenda efficiendáque sunt, quæ in vẽditione dicta sunt. Præstare enim perficere est. Quintilianus, Quãuis non tã me vinceret præstandi quod exigebatur fidutia, quàm negãdi verecũdia. Sensus est igitur, Non oportere veniã à Principe peti publice respõsitandi, sed impetrandæ veniæ ipsi satis esse documentum sui dare industriǽque suæ vnũquenque cousq; specimẽ edere, vt videatur præstare impleréq; id Præstare.

munus posse. Proinde si quis ea fiducia fretus esset, in mediū prodiret. Cicero lib. iii. de Oratore in persona Crassi loquens, Equidem sæpe audiui de patre & de socero meo, nostros quoq; homines qui excellere sapiētiæ gloria vellent, omnia quidem quæ tum hæc ciuitas nosset, solitos esse cōplecti. Meminerant enim Sextū Helium, Mariū vero Manlium, nos etiam vidimus transuerso fo

Iurisconsulti copiam sui faciebant.

ro ambulantē; quod erat insigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilii sui copiam. Ad quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes, domi sic adibatur, vt nō solum de iure ciuili ad eos, verum etiā de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni deniq; aut negocio, aut officio referretur. Hæc fuit P. Crassi illius veteris, hæc Titi Coruncani, hæc Scipionis prudentissimi hominis sapiētia, vt ad eos de omnibus diuinis atq; humanis rebus referretur: iidémq; & in Senatu, & ad populum, & in causa amicorum, & domi & militiæ consiliū suum fidémque præstabant.

Præstare fidē, & culpā, & cætera.

Præstare interdum accipitur à iurisperitis, pro exitum rei in se recipere, vel alienæ culpæ dispēdium velle luere: vt præstare euētum, præstare promissum alienum. Sic Cicero ad Vatinium, de seruo Dionysio, Si me amas, confice: quācunque fidem dederis, præstabo. Idem de Oratore, Perge vero Crasse: istam enim quam

ἐγγυᾶσθαι.

vereris, ego præstabo: id est ego in me recipio. hoc Græce ἐγγυᾶσθαι dicitur. Demosthenes, τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ὅ, τοῦ κήρυκος ἐρωτῶντος Αἰσχίνη, τίς ἀγορεύειν βούλεται, οὐ τίς αἰτιᾶσθαι περὶ τῶν παρεληλυθότων, ἀλλὰ τίς ἐγγυᾶσθαι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. Id est præstare rerū fu-

ἀναδέχεσθαι

turarum euentum. Dicitur & ἀναδέχεσθαι.

Ex lege secunda, de Legibus.

Lex est cui omnes homines, & reliqua. Hæc verba in antiquis exēplaribus non leguntur, sed lacuna relicta est textu Græco implenda, quemadmodum & in multis Pandectarum locis. plerique autē eiusmodi sunt, vt expleri non possint, cum ab auctoribus qui hodie extant, repeti nequeant. Hic vero locus facile restitui potest ex Demosthene, cuius hodie orationes extant

Demosthenes.

numero supra sexaginta. Hic est ille Demosthenes orator nobilis, qui bonā partē orbis gloria sui nominis impleuit. Is igitur in oratione quæ in Aristogitonem prior inscripta est, ita inquit, καὶ τοῦτ' ἐστι νόμος ᾧ πάντας προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλά, καὶ μάλισθ' ὅτι πᾶς ἐστι νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν

Lex.

τοῖς ἐν πόλει. Id est, Lex, cui omneis homines obtēperare cōuenit, cū ob alia multa, tū vel eo maxime, quòd lex omnis inuentū quidem ac munus deorū est, decretum vero hominū prudentium. ad hæc flagitiorū consultorum incōsultorúmque emendatio. conspirantis denique ciuitatis conuentū, ad cuius præscriptū omnes in ciuitate agentes, vitā instituere par est. Arist. lib. iii. Politic. Καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστής, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐχ οἷος ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. Lex est, inquit, consensus, vt Lycophron Sophista dixit, sponsor inuicem iuris inter ciues, sed qui ciues bonos iustósque efficere nō possit. Cicero libro tertio de Legibus, Lex est iustorum iniustorúmq; distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omniū principem expressa naturam, ad quam leges hominū diriguntur: quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos. Idem libro pri. Lex est ratio summa, insita à na-

tura,quæ iubet ea quæ facienda sunt,prohibétque contraria. Eadem ratio cũ est in hominis mente confirmata & confecta,est lex. Itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit vt recte facere iubeat, vetet delinquere. Eámque rem illi Græco putant nomine à suũ cuiq; tribuendo appellatã,ego Lex vnde nostro à legẽdo. Nam vt illi æquitatis,sic nos delectus vim in lege ponimus. dicta. Et paulo post, Sed quoniam in populari oratione omnis nostra versatur oratio,populariter interdum loqui necesse erit:& appellare eam legem quæ scripto sancit,quod vult aut iubendo aut vetando. Constituendi vero iuris ab illa summa lege capiamus exordium,quæ seculis omnibus antè nata est quàm scripta lex vlla,aut quàm omnino ciuitas cõstituta. Lex(inquit Cicero)à Græcis νόμος παρὰ τὸ νέμω,id est à tribuo dicta est, Latine à legendo. Inde εὐνομία di- Eunomia. cta,quasi recta iuris legúmq; constitutio: quo nomine dea illa vocatur,quam Demosthenes alterã iudiciorum Præsidem facit,vt superius diximus. Et εὔνο- Eunomi. μοι populi dicuntur qui recta legum institutorúmque ratione vtũtur. Hac vt videtur Eunomia Gallia non regitur: in qua multa flagitiorũ impunitas, & rara præmia virtuti. vbi nulla arx bonis munita,nulla perfugia improbis obstructa. vbi tanta calumniarũ licentia,tam ambagiosi litiũ anfractus. ita iuris reddendi ratio constituta, vt modestissimo cuique & innocentia prædito ius suũ obtinere plerunque non liceat:aut certe in illis mæandris forensibus hærere, in labyrinthosis dilationum finibus consenescere: veteratorias pragma- Pragmaticorũ impostu- ticorum imposturas, plurima iudicum fastidia fastúsque quorũdam perpeti, ræ. mille indignitates deuorare necesse sit. Quas tot tantásq; molestias vt quisq; optimi est stomachi,id est æquissimi animi,ita ægerrime concoquit. Est sane In dysnomiam Fran- cur hoc illi querantur, quibus in forensi pistrino molã versare aliquandiu cõ ciæ. tigit:quod vt vir bonus ac studiosus faciat:ne Crœsi quidem fortunã mereat. Tametsi consiliũ hic anceps, neque si maxime cupias hoc loco deprehensus facile te explicare hinc possis. Litiũ fugitantẽ te ostenderis?omnis vndique Litium miseriæ. vicinia quasi ex cõposito negocium facessere tibi adorietur. Agellum tuũ improbe vindicanti de iure tuo litiũ tædio decesseris?iamiam de latifundis,mox de focis & lare familiari dimicandũ tibi erit. Rursus litigiosis & improbis cornua obuerteris: ad hanc fori molestiã aliquandiu deuorandam animũ induxeris?salus tibi multa trãquilliori vitæ atque etiam postremum dicenda. Ad vnam te pugnam aut alterã æternæ pacis desiderio confirmaueris?bellũ æternum aliis super alia præliis consertum,nec rei tuæ familiari incruentis habebis. In hoc enim certamine vt prælio sæpe (nec id tamen citra puluerem sudorémque vt aiunt) sic bello nunquam vincitur. Siquidem causæ aliis super alias sententiis confossæ(quásque tu iugulatas putes) restibili fertilitate multiplicato reuiuiscũt,iuráque damnata & confecta, aduocatorum solertia quasi recidiua pullulant. Proinde aut Autolyci tibi vicini expectandi,aut dica- Autolyci. rum mucrones iugiter intentandi, & sæpe digladiandum. Sic enim moribus receptum est, vt patrimoniorum veluti redundantẽ sanguinem forensis illa exorbeat nõ missura cutem nisi plena cruoris hirudo, Id est litium ducendarum necessitas,alendíque ordinis hominũ controuersiis victitantium. Positis autẽ hinc & inde calculis,si recte rationaberis,ancipitem rationem inuenies.

Vtrū enim consiliū ceperis, ex re vtraq; (vt arbitror) parē in fraudem incides. Hoc autē vitium non tam vnius aut alterius prouinciæ est, quàm tēporis & ætatis, cui causam dederūt & materiā tot volumina iuris enarratorū & interpretū, in perniciē ipsa & captionē mansuetorum ac simpliciū hominū excogitata.

Iuris volumina in perniciem simplicium. Hæc igitur est illa quæ ab eadē origine δυσνομία dicitur, peruersa iuris legúmq; cōstitutio, Eunomiæ è regione posita. quam Hesiodus poeta Atæ, id est offensionis & noxæ cōtubernalē appellat, δυσνομίην Ἄτην τε συνήθεας ἀλλήλῃσιν.

Dysnomia. Ate. Ἄτη. Aten autem, id est noxam, dæmonē esse humano generi noxium, Homerum existimasse cōstat, hoc carmine libri noni Iliados, φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν, βλάπτουσ' ἀνθρώπους, Grassatur (inquit) Ate per vniuersam terram hominibus infesta.

Ate de cælo deturbata. Diabolus. Hanc Aten dæmonē esse humano generi infensum & aduersariū qui diabolus dicitur, auctor est Sudas. Ἄτη (inquit) ὁ διάβολος ὁ ἀλιχόμενος. Eius autem lapsum è cœlo Homerus lib. xix. Iliados describit,

αὐτίκα δ' εἷλ' Ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
χωόμενος φρεσὶν ᾗσι, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον.
μήποτ' ἐς Οὔλυμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
αὖτις ἐλεύσεσθαι Ἄτην ἣ πάντας ἀᾶται.
ὣς εἰπὼν ἔῤῥιψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
χειρὶ περιστρέψας, τάχα δ' ἵκετ' ἔργ' ἀνθρώπων.

Quos versus sic latinos fecimus:

Protinus abripuit speciosis crinibus Aten
Iuppiter, adiurátque instinctus sanctius ira,
Haud iterum posthac stellantis culmina cœli
Scansuram esse deam, quoniam esset noxia cunctis.
Ilicet hoc dicto superis ibi feruidus Aten
Sedibus exturbat, mortalia lapsa lacessit.

Lucideri lapsus. Propterea Bessario lib. iii. in calumniatorē Platonis, de Platone & Aristotele loquēs, Luciferū vero (inquit) sua culpa eiectū in terrā execrādúmq;, illi quoq; dicerāt ab Homero suo theologo. qui siue beneficio quodā naturæ, siue Mosis Prophetæ scriptis, carmine suo exposuerat lapsum Luciferi, quam ille Aten appellat. Quàm male igitur cū iis agi populis existimandum est qui dysnomia regūtur, Atæ, id est noxæ, cōtubernali?

Solonis respub. Solon qui sapiens vnus ex septē, & legū scriptor solus ex septē fuit, is remp. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna, si Ciceroni credimus in quadam ad Brutum epistola.

Dii Democriti. In indignos sacerdotio. Proprer quod Democritus duos esse omnino deos cēsuit, pœnā & beneficiū, vt auctor est Plinius li. ii. naturalis historiæ. Quonā modo igitur Galliā, & multas Christiani nominis prouincias, recte atq; ordine constitutā habere rēp. ciuilémq; defendemus: in quibus (vt reliqua nūc mittamus) primorū ordinū sacerdotia, id est doctrinæ virtutisq; præmia, in homines interdū Latine infantissimos nō singula, sed bina, terna, & plura cōgeri verius quàm cōferri vidimus, quosdā tā stolidos, tā inerteis, tā literas virtutémq; perosos, tāta morū nequitia (nihil enim significātius dicere possum) senescēdo obbrutescētes, vt facile animā illis pro sa-

Anima quibusdam pro sale. le datā esse à naturæ munere credas: ideo tātū scilicet ne putrescerēt, vt de suibus animali stolidissimo dictitatū est: qui certe non tā his honoribus ornati

quàm obruti olim esse videtur iniquis oneribus. Quid aliud tandẽ ipsi quàm terræ inertia põdera(vt inquit Homerus)nunquã nonnihil agẽtes, vt vno verbo absoluam, spõsi Penelopes, magno fortunæ crimine oculis hominũ incurrẽtes? Qui cum ipsi ad Põtificatus non venerint, sed vel obrepserint, vel irruperint: tamen se nobis colendos inter digniores obiiciunt, sacrosanctos sese, & delicias Christi, & reuerẽdos &(quod sæpe cachinnos excitauit)patres à grauitate morum appellitãtes. idque ipsum etiam credere conniuẽtibus oculis instituto publico cogimur. Sunt quorum humeris ista sedeãt inquis: sunt certè, iique non pauci, quos ab ista turba dignitas oris eximit, & morum modestiæq; maiestas. Alioquin quî fieri posset, vt primaria illa dignitas tandiu sacrosancta esse posset? Sed hoc non est in pluribus: & futurũ mox videmus, vt quorũdam indignitate honoratissimus ordo in ordinem cogi possit. Honestiorum igitur interest tantam indignitatem non sileri. Quorũdam enim tenebræ totius ordinis splendori officiunt. Age vero vt hoc etiam missum faciamus, quonam modo præterea administrandæ reipublicæ nostræ rationem tueri possumus quasi rectè institutam? Etenim si Aristoteli credimus lib. iiii. Politicorum, duplex est Eunomia, vna quidem recta iuris constitutio, altera verò rectè iuri constituto obtemperatio. Neque enim satis est bene institutam positámque esse rationẽ reipublicæ, nisi & hoc omnibus persuasum sit, institutioni tali omnino parendum esse. Διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑποληπτέον εἶναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. ἑτέραν δὲ τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους οἷς ἐμμένουσιν. Nos verò nec rectè satis institutã ciuilitatis rationem habemus, quatenus etiam per monarchiã licet, vt suprà diximus. nec si quæ leges nostræ commodè positæ sunt(vt certè iãdiu permultæ sunt)parendum eis hoc tempore censemus. Quotus enim quisque est, qui modò in aula interiore alicuius sit nominis, aut etiam ex eorum gente, qui in aula præpotentes sunt: qui non se dignum censeat, quem propter leges & constitutiones quantumuis graui sanctione munitæ, violari debeãt? Cum tamen (vt Cicero inquit in oratione pro Cluentio) mens & animus & consiliũ & sententia reipublicæ posita sint in legibus. Et vt corpora nostra sine mẽte, sic respublica sine lege, suis partibus vt neruis ac sanguine & mẽbris vti non potest. Legũ ministri, magistratus. Legũ interpretes, iudices. Legum denique idcirco omnes serui sumus, vt liberi esse possimus. Enimuerò eam demum bene regi rempublicam credendum est, in qua qui gubernacula summæ rei tenent, excutere nouerunt quem cui potissimũ muneri præfici par sit, vt inquit Persius, Dignoscere cauti Quid solidum crepet & pictæ tectoria linguæ. Alioqui si res ex cuiuslibet potẽtis sententia statuatur: in cõsilium interdum adhibẽtur homines aut veteratores, aut nebulones, aut redẽpti etiam laudatores, nõnulli vsqueadeo aut effusi, aut præposteri, vt vel muscam leoninis laudibus obruere se non sentiant, vt inquit Firmianus: aut vt Clytæmnestram etiam Busirímque laudare, Socratem vituperare non dubitent, vt Polycrates quondam fecit. Cæterum & hæc & alia administrãdæ reipublicæ errata, quæ nostra memoria Gallicã rempublicam fœde diuexauere, feliciore aliquo principatu, atque adeò hoc ipso, quo nunc regimur, emendatum iri spes est. Indicia enim iam multa, nec ea obscura ab aula affulserũt ad-

Eunomia duplex.

Legũ præstantia.

uentantis iamiam melioris æui, si modo diuina benignitas reip. Principem, Principi mentē istam ad extremum seruauerit, atque menti isti Principis aulicum istud consilium non defuerit. Vnum est omnino vitium inexpiabile, & (vt ita dixerim) deploratum, ita multos magnósque assertores habet, & in dies serpit, vt ea solent vlcera quæ Chironia à Galeno & Cacoethe dicūtur. Id vero quale quantúmque sit, Isocratis verbis intelligi poterit in ea oratione quæ inscribitur Areopagiticus, cuius ego locum quendam latinū vt potui feci. De Areopago enim loquens (de quo alibi videndum) in hanc propemodum sententiam inquit, Maiores autē nostri Areopagiticum consiliū Atheniensium moribus ad omnem modestiam componendis cum imperio & potestate præesse voluerunt, haud dubiè existimantes longe illos falli, qui apud eos demum populos optimos esse viros arbitrantur, apud quos leges exquisitissima scribentium diligentia latæ sint. id quod si admittatur, nihil iam obstiterit quô minus similes moribus omnes Græciæ populi euadant, vtpote cū scriptas leges in omnes protinus populos propagari exemplariū traducibus facilè sit. Sed enim illi non ex hisce inuentis incrementa virtutis proficisci, sed ex vitæ quotidianæ potius institutis existimarūt. Quippe multitudinem similē euadere iis moribus necesse est, quibus moribus singuli instituti sunt. Nam quod ad legum multitudinem atque exactiorem circa eas diligentiam attinet, indicium certè hoc ipsum est parum bene cum ciuitatibus illis agi. Multitudinē enim legū veluti cancellos quosdā flagitiis hominū circūdatos existimari necesse est. Atqui ciuitates recta reip. ratione cōstituras, haudquaquā porticus scriptarū legū plenas habere, sed in animis potius condita iura tenere expedit. Neque verò decretorum redundanti copia, sed cōpositione morum præclaræ vrbes, cōmodéque habitantur. Homines enim perperā educati, iura quālibet exactè perscripta facilè præuaricari poterunt. rursusq; rectè homines instituti, vel deterius positis acquiescere facilè sibi persuaserint. ἐπεὶ τάγε πλήθη καὶ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σημεῖον εἶναι τοῦ κακῶς οἰκεῖσθαι τὴν πόλιν αὐτήν. ἐμφράγματα γὰρ αὐτοὺς ποιουμένους τῶν ἁμαρτημάτων πολλοὺς γίγνεσθαι τοὺς νόμους ἀναγκάζεσθαι. δεῖ δὲ τοὺς εὖ πολιτευομένους, οὐ τὰς στοὰς ἐμπιμπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. Ex his (vt opinor) tāti auctoris verbis intelligimus Eunomiā, id est rectā felicémque iuris cōstitutionē, haud immēsis innumerísque librorū voluminibus cōstare, sed emēdata potius ratione vitæ publicè trāsigēdæ. Quāta igitur humani generis pernicie posteriorū deteriorúmque seculorū moribus receptū esse arbitramur, vt cuiuis (qui modo se professorē iuris dicere possit) liceat per publicam cōniuētiam leges nobis alias atque alias quotidie ferre, & veluti terræ, mari, populis imperitare? Id est enim nimirū ad Pandectas & reliqua Imperatorū Pōtificúmque monumēta per se satis numerosa volumina, sexcēta certatim volumina cōmētariorū, cōmētitiorúmque adeo addidisse, quæ iam in eā ipsa auctoritatē venerint, vt pro legibus decretísque citētur. Vsqueadeo nihil intemerabile, nihil sacrosanctū ingenia scripturiētia duxerūt, ne Iustiniano quidē in Codice suo imperatoria potestate seueríssimè interminātē altero etiam edicto, quod maximè mireris ne reclamāte quidē dissentientéque Accursio. Proinde Iustinianus cum Triboniano (atque etiam cū Paulo, Vl-

Chironiæ vlcera.
Cacoethe.
Areopagitarum cōsiliū.

De multiplici & exacta cōmētatione circa interpretationem legū.

De multis legum voluminibus.

Librorū iuris multitudinē obesse.

piano,& reliquis illis iuris cōdendi proceribus,qui ex officina Papiniani tanquam ex equo illo Troiano prodierunt) si qua forte ad eum fama huius indignitatis peruenit, nimirum nunc miser exclamat vt Stentora vincere possit,aut potius quantum Gradiuus Homericus, exclamat inquam satyricū illud, Tenet insanabile multos Scribendi cacoethes. Hoc igitur malum,id est praua pertináxque ambitio,quæ animis iurisperitorū nostri temporis,ac memoriæ auorúmque insedit, non aliter domari quasi vlcus cacoethes potest, quàm si ferro cauteréve percutiatur,id est si ad viuū vsque resecetur:aut paulo clementius, vt certum nec magnum numerum interpretum iuris vtriusque habeamus,reliquorum planè auctoritas abrogetur:vel etiam vt volumina ipsa Vulcano consecrentur. Sic enim vt arbitror Iustiniani iurísque conditorum manibus bellissime parētari potest,qui tam ipse imperia sua pro nihilo duci vtique indignatur, quàm hi scripta sua lamentantur commentitiis scriptis fœdari: simul humaniorum disciplinarum auctoribus honos haberi,quorum isti scripta eorúmque sequaces, homines in vniuersum Mineruæ crassioris, nihil ad vitam degendam pertinere arbitrantur,vt parum quæstuosa,idque ipsum palàm dictitare non dubitant, vt est rusticitatis impudēria. Sed enim transuersum me rapi quodam veritatis aquilone sentio:cum tamen huius nostri operis institutum poscere videretur,vt blādioris cuiusdam orationis fauonio velorum sinus orationis panderem.Certè præter institutū aura quadam indignationis solicitante prouectus, nimium me à portu emerendi fauoris recessisse video. Neque tamen odimus quenquam, nec inuisos nos cuiquam vicissim esse putamus. Verum hæc atque alia non minora reipublicæ vlcera viderint ii aliquādo,ad quos reipublicæ cōstituendæ cura pertinet: quæ tamen attingi à quolibet non debent.manus enim quasdam Chironias atque Pæonias poscūt. Vt ad rem reuertamur,quod theologi legem naturæ vocant, Cicero summam legem vocauit in loco superius dicto : alibi autem legem æternam,his verbis,Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam,legem neque hominū ingeniis excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum,sed æternum quiddam quod vniuersum mundū regeret imperandi prohibendíque scientia.Ita principem legem illam & vltimam,mentem esse dicebant omnia ratione aut vetantis aut prohibentis dei,ex qua illa lex quam humano generi dii dederāt,rectè est laudata. Est enim ratio ménsque sapientis ad iubendū & ad terrēdum idonea. Laudata pro vocata à Cicerone dictum est verbo iuris,de quo alibi dicendum. Nostri igitur philosophi legem naturæ appellant rationem communem cultum vnius dei dictantem,hominúmque inuicem charitatem,quam in communem sensum,id est notiones anticipatas cadere volunt,vt alibi diximus.Cicero summā & æternam legem appellat prudentiā illam rationémque cōmunē naturæ humanæ ingenitam,quasi particulam quādam diuinitatis: quæ sectandæ nobis auctor est iustitiæ,auersandæque iniustitiæ.Mentem enim mūdi Stoici πρόνοιαν,id est prouidētiam appellauerunt,quem deum esse putabant,vt docet Cicero libro secūdo de natura Deorum. Vnde Quintilianus de eo loquens Prouidētiam ferè dicit,vt in primo, Oratione,inquit,nihil præstantius homini dedit Pro-

Naturæ lex.
Æterna lex.
Summa lex
Laudatum.
Lex naturę.
Pronœa.
Mēs mūdi.
Prouidētia.

uidentia. Et alibi de Cicerone loquens, Dono quodam Prouidétiæ genitus, in quo omnes suas vires eloquentia experiretur. Ex ea autem mente quæ & prouidentia dicitur, animos humanos defluxisse aiebant, quasique destillasse. Vnde Iuuenalis Satyra decimaquarta, Sensum ex cœlesti demissum traximus arce: Cuius egent prona & terram spectantia. mundi Principio indulsit communis conditor illis Tantùm animas, nobis animum quoque, mutuus vt nos Affectus petere auxilium & præstare iuberet.

Ex lege tertia.

Pandectæ Pisanæ.

Iura cõstitui oportet vt Theophrastus ait in iis quæ entonyma frequenter accidunt. Nos cum essemus Florétiæ, Pandectas Pisanas (quas archetypos esse putant) in palatio vidimus, sed raptim & quasi per transennam, vt dicitur, prætereuntes. Has si aliquot diebus ociosè nobis tractare licuisset, pauca vt existimo loca non intellecta reliquissemus, tametsi lectu sint perdifficiles, literis iam multis in locis exolescentibus verbísque nõ interpunctis. In his autem hunc locum ita scriptum legimus: Iura constitui oportet (vt dicit Theophrastus) in his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, non in iis quæ ἐκ παραλόγου, id est in iis quæ plærunque accidunt, non in iis quæ necopinato, vel præter hominum opinionem. Huc pertinet Solonis illud dictum, cuius meminit Cicero in oratione pro Roscio Amerino: Solon, inquit, cum interrogatus esset cur nullum supplicium constituisset in eum qui parentem necasset, respondit, id se neminem facturum putasse. Dicitur sapienter fecisse, cum de eo nihil sanxerit. quod autem commissum non erat, ne non tam prohibere quàm admonere videretur.

Iura in quibus constituenda.
Solonis prudentia.
Parentem necare.
Lex de quibus ferēda.

Ex lege, Legis virtus.

Legis virtus

Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire. Quintilianus in septimo, Lex, inquit, omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut vetat, aut permittit. Quod autem sequitur, Iura nõ in singulas personas sed generaliter constituuntur, sumptum id est ex duodecim, vbi sic cauebatur, Priuilegia ne irroganto. Quæ verba Cicero libro tertio Legum referens ita inquit, Tum leges præclarissimæ de duodecim tabulis translatæ duæ. quarum altera tollit priuilegia, altera de capite ciuis rogari, nisi maximo comitio vetat. Maiores enim in priuatos homines ferri leges noluerũt (id est enim priuilegium) quo quid est iniustius? cum legis hæc vis sit scitum & iussum in omnes, ferri de singulis centuriatis comitiis voluerunt. Descriptus enim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet in suffragiũ consilii, quàm fusè in tribus cõuocatus. Sed hæc verba corruptè vulgo leguntur, vt plæraque in illis libris. Gellius libro nono, Neque de imperio Cn. Pompeii, neque de exitu Ciceronis, neque de Publii Clodii, neque alia id genus populi plebisve iussa leges vocari possunt. Non sunt enim generalia iussa, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis cõcepta. Quocirca priuilegia potius vocari debēt, quia veteres priua dixerũt, quæ nos singula dicimus. Cicero in paradoxo quarto, Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul? Familiaris-

Iussum.
Priuilegiũ.
Priuum.

ſimus tuus Cornificius de te priuilegium tulit, vt ſi in opertũ bonæ deæ acceſſiſſes, exulares. Idem pro domo ſua, Quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti: vetant leges ſacratæ, vetãt duodecim tabularũ leges priuatis in hominibus irrogari: id eſt enim priuilegium. Ex ſupradictis apparet nos non ſatis intelligere quid ſit priuilegium, qui nihil aliud eſſe credimus quàm prærogatiuam & Principum indultum. Idem de proſcriptione ſua loquens, Licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium priuilegium. Priuilegia igitur, id eſt leges ad priuos homines ſingulóſque pertinentes, non niſi centuriatis comitiis irrogari poterant, quæ Cicero libro de Legibus ſupradicto Magna comitia appellat. Enimuero ad hunc titulum pertinere illud Liuianum arbitror libro quarto de bello Macedonico: Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt: id modò quæritur ſi maiori parti & in ſummam prodeſt. Si quod cuique priuatim officiet ius, id deſtruet ac demolietur: quid attinebat vniuerſos rogare leges, quas mox abrogare in quos latæ ſunt, poſſint? Verba ſunt Catonis legem Oppiam tuetis. Contra quem Valerius Tribunus plebis ita inquit, Ego enim quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut vſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipublicæ inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſiderauerunt leges, mortales (vt ita dicam) & temporibus ipſis mutabiles eſſe video. Quæ in pace latæ ſunt, plærunque bellum abrogat: quæ in bello, pax: vt in nauis adminiſtratione alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt.

Priuilegiũ. Centuriata comitia. Magna comitia.

Ex lege, Non poſſunt.

Si quis omnes ſpecies quæ hac lege comprehendi poſſunt, ſcire cupit, legat Quintilianũ libro ſeptimo, vbi de ſyllogiſmo & ratiocinatione loquitur.

Ex. l. Fraus, & quod diſtat verb. ab intel.

Cum aliquando apud Petrum Crinitum Florẽtinum eſſemus, hominem & comitate & doctrina ſingulari præditum, cuius nunc liber de Honeſta diſciplina, aliíque ſuauiſſimi in manibus habentur, inter contrectandos nõnullos eius libros in quaternionem incidimus manu Politiani ſcriptum: in quo annotationes paucułæ erant, conſulta (vt videbatur) obſcuritate congeſtæ, vt ſi fortè interciderent, à nullo legi poſſent. ſic enim erat ingenium hominis. pleræque tamen frigidæ ſcrupuloſitatis & contemnendæ. Has cum celeri lectione per Criniti facilitatẽ ſaltuatim percurrere nobis licuiſſet. (Strati enim frenatique equi ad veſtibulum nos expectabant, & ille me amicitiæ cauſa ad manſionem primam deducturus erat) vnũ tantùm & alterum locum, quæ ad hoc noſtrum inſtitutum pertinerẽt, memoriæ mandauimus: quorũ hic vnus erat. Sic autem Politianus legebat ex Pandectis Piſanis, Et quod diſtat ῥητὸν καὶ διανοίας, hoc diſtat fraus, & reliqua. Id eſt, quod diſtat dictum à ſententia. Sic autem eſſe ab Vlpiano ſcriptum facilè mihi perſuadeo, quãdoquidem in antiquo exemplari tria illa verba deſunt.

Petrus Crinitus.

Ex lege, Princeps.

Princeps legibus solutus. Aristotelis laus.

Princeps legibus solutus est. Aristoteles libro tertio Politicôn, huius dicti rationem memorabilem afferre mihi videtur. Est enim is auctor qui res omnes ratione & via scientificè tractare solet: eas etiam quæ sui natura artificiosè tractari non posse videbantur. Is igitur in eo libro in hanc propemodũ sententiam inquit, si tamen rectè vertimus, In republica autem optimè constituta is demum ciuis esse dici debet, qui & regere & regi, & volũtate & aptitudine ad vitam paratus est secundum virtutem agendam. Agedum sit aliquis vnus, aut vno etiam plures (pauciores tamen quàm vt ciuitatis numerũ implere possint) tanto cæteris virtutis exuperantia præstantes si plures sint, aut præstans si vnus sit, reliquorum vt vniuersorum virtus cum illius aut illorum non sit comparabilis: dico, inquit, huiusmodi viros non iam ciuitatis partem existimandos esse. quippe iniuriam illis haud dubiè factũ iri credendum est, si æquas ferre partes digni ipsi videbuntur, tanto cæteris inæquales virtute ciuilique facultate. Huiusmodi enim quasi deum quendam celeri inter homines par est. Proinde legum quoque lationem inter æquales necesse est esse & genere & facultate ciuili. In illos autẽ huiuscemodi nulla est prorsus legislatio: quippe qui ipsi lex sint. quàm enim ridiculũ fore putemus eum qui legẽ de huiusmodi ferre aggrediatur? Quare ciuitates illæ quæ populari imperio administrantur, nõ aliam ob causam Ostracismon excogitauerunt, vtpote quæ omniũ maximè rerumpublicarũ ciuilẽ cõsectẽtur æqualitatem. Etenim qui apud eas plus æquo præualere cæteris aut opibus aut necessitudinibus numerosis, aut ciuili facultate videntur, solũ eos vertere exilii causa ad certũ quoddã tẽpus adigũt. ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἄνισοι τοσοῦτοι κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν. ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τοὺς ἴσους καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει. κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. καὶ τὰ λοιπά. Quid sit autẽ Ostracismus, id est Atheniensiũ exiliũ, docet planè Plutarchus in Aristidis vita. Enimuero quod Aristoteles de æqualitate generis dicit inter ciues, vidẽdũ quò pertineat, ne nimirũ sibi isti placeant Cecropidæ: qui beatos sese putãt esse nobilioréq; Codro, si holosericati & machærophori cõspiciãtur, reiecta in humerũ veste subnixi, grassantes magis quàm ingrediẽtes, interim proterue obuium quenque protrudentes, quibus ad nobilitatem facere videtur præter literarum omnium ignorãtiam & odium, prædictis etiam respondens & consentanea verborum improbitas, quasique castrensis vel aulica potius eloquẽtia: sed quæ proteruissimũ quenque maximè deceat, inter modestas aures ipsa putidissima. Aristoteles igitur libro quarto Politicôn, Cum tria sint, inquit, quæ de æqualitate ciuili contendant, libertas, opulentia, virtus. (Nam quartum quod vocant generis nobilitatem, ex duobus concretum est. Est enim generositas opes cum virtute vetustæ) cum igitur tria hæc de æqualitate contendant, manifestum est duorum mixturã, id est opulentorũ atque inopum, ciuilitatẽ esse dicẽdam. trium verò Aristocratiam, id est optimatium statum. Idem libro tertio, εὐγένεια γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους. Generositas enim, inquit, virtus est generis. Age cũ quinq; sint genera regni,

Legislatio.

Ostracismus. Ciuiũ inter se æqualitas. Holosericati. Machærophori. Nobiles carpuntur.

Nobilitas.

Εὐγένεια. Generositas.

quintum genus est quod παμβασιλεία dicitur, quasi dicas regnum numeris omnibus dominationis absolutum:cuiusmodi erant Reges,Principes Romani Vlpiani tempore,nihil iam priscæ ciuilitatis retinẽtes,omnia arbitrio suo statuẽtes:vt & nunc Reges nostri sunt qui omnia in potestate habẽt, quíque (vt Homericus ille Iupiter)quoquo sese verterint,omnia circumagunt, nutu etiã solo omnia quatientes:denique humani Ioues(vt inquit Plautus in Casina)sed qui tamen hominum more emoriantur.Hoc autem regni genus est inquit Aristoteles,cum vnus omnium potestatem habet tum communium, tum publicarum rerum , non aliter atque ciuitas vna,aut populus vnus habent.Hæc autem species quinta, œconomica est ratione instituta. Vt enim œconomia regnum est domesticum, sic regnum œconomia est ciuitatis aut populi vnius aut plurium, id est domestica dispensatio. Propterea reges Persarum non reges,sed tyranni esse censebantur, qui populos sibi subditos seruos esse existimabant, non liberûm loco familiæque habendos. Plutarchus, καὶ οὐχ ὁ Περσῶν βασιλεὺς πάντας ἡγεῖτο δούλους πλὴν τῆς αὐτοῦ γυναικός, ἧς μάλιστα δεσπότης ὤφειλεν εἶναι. Ex supradictis igitur demonstrari potest(vt arbitror)Principem nõ modò legibus esse solutum,id quod Vlpianus dixit, sed etiam legibus nõ teneri. Iam primum cum leges ferri debeant in homines genere facultatéque omni politica æquales, nec legibus teneantur, qui multò cæteros rebus his præstare videntur,reges autem generositate,id est opulentiæ antiquitate,& claritate nataliũ nemo omnium æquare possit aut contendat.virtute porrò & animi & corporis , omníque morum maiestate humanum captum modúmque excedere, heroásque æquare aut debeant, aut credantur:manifestum est legibus in ciues,id est in populum latis sacrosanctos homines non teneri,augusta illa dignatione eximios. Ad hæc cum nullũ ius ciuile inter patrem & liberos,& inter dominum & familiam intercedat,vt Aristoteles docet libro v. Ethicorũ,& nos alibi diximus:sit autem eadem ratio inter Principem & populum,satis(vt arbitror) effectum est id quod efficere meditabamur: Augustũ & principem non modò legibus solutum esse,sed etiam non teneri. Id quod de Augusta dici eadem ratione nõ potest. Verba Aristotelis de regno subiecimus,quæ superius latina fecimus, vt fidem ipse dicti nostri faciat, πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὤν, ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τῆς οἰκίας ἐστίν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων οἰκονομία. Plutarchus, ἐν τῷ πρὸς ἡγεμόνα, Verius autem quis dixerit magistratus summos & principes dei ministros esse in procuratione hominũ & salute,vt quæ bona generi-humano diuinitus dantur, ea ipsi partim distribuãt inter homines,partim asseruent.& quod Polemo,inquit,amori tribuebat, vt iuuentutis cura administrationéque fungeretur, hoc iustitiæ & principibus viris tribuendũ est potius in conseruatione vitæ tuteláque hominum. AEther,inquit,terram vndique cõplexu suo vsquequaque ambiẽs, seminum principia demittit hominibus commoda. terra autem ea emittit. at hæc augentur imbribus & ventis, astrísque fouentur & luna.vi autem solis eadem omnia exornantur , qui etiam ipse omnibus amoris incitamenta immiscet ad species perpetuandas.tantorum porrò bonorum diuinorum ta-

Pambasilia.

Reges Galliæ.

Ioues humani.

OEconomia.

Persarum tyranni.

Princeps legibus non tenetur.

liúmq; nullus esset hominibus fructus vsúsq; cõmodus & rectus, sine lege, sine iustitia, sine principe: ἀλλὰ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἃ θεοὶ χαρίζονται δώρων καὶ ἀγαθῶν οὐκ ἔστιν ἀπολαῦσαι οὐδὲ χρῆσθαι ὀρθῶς, δίχα νόμου καὶ δίκης καὶ ἄρχοντος. Deinde hæc subdit, iustitia igitur finis est legis, lex autem officium est principis. At princeps ipse imago est dei, qui omnia rectè ordinéque cõstituit. Conuenit hoc cũ præcepto apostoli ad Romanos decimotertio, πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Plutarchus tamen alibi in eodem tractatu ita inquit, τίς οὖν ἄρξει τοῦ ἄρχοντος; ὁ νόμος, ὁ πάντων βασιλεὺς θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, ὥς φησι Πίνδαρος. Quis igitur principi princeps erit? nempe lex, quæ omnium regina est mortalium atque immortalium vt inquit Pindarus. Quæ verba consentanea esse vidētur cum lege Digna vox. Cod. de legibus. Sed quam legẽ Plutarchus principi imperitantem dixerit, ex iis quæ sequuntur intelligemus. οὐκ ἐν βιβλίοις ἔξω γεγραμμένος, οὐδέ τισι ξύλοις, ἀλλ' ἔμψυχος ὢν ἐν αὐτῷ λόγος, ἀεὶ συνοικῶν καὶ παραφυλάττων, καὶ μηδέποτε τὴν ψυχὴν ἐῶν ἔρημον ἡγεμονίας. Lex (inquit) principis imperatrix erit: nõ illa quidem aut in libris extrinsecus scripta, aut in tabulis. Sed animata intus in ipso ratio, semper cum eo conuersans, eiusdémque obseruatrix. Quæque eius animam nunquam sinit tutela sui esse vacuam. Hactenus de principe legibus soluto, eiúsque solutionis ratione. Legibus soluere, id est quod nunc dispensare vocamus. Liuius libro decimo ab Vrbe Cond. Fabius legem recitari iussit, qua intra decem annos eũdem Consulem refici non liceret. Vix præ strepitu audita lex est, Tribuníque plebis nihil id impedimento futurum aiebant, se ad populum laturos vt legibus solueretur. Idem libro nono de bello Macedonico, Pars Tribunorum pleb. negare rationem habendam esse, quòd duos simul vnus magistratus præsertim curules neque capere posset, neque gerere. Pars legibus solui eum censere. Vtitur & Tranquillus in Cæs. & Cicero in Philip. secunda. Asconius in orationẽ pro Cornelio, In omnibus, inquit, Senatusconsultis, quibus aliquem solui legibus placebat, adiici erat solitum, vt de ea re ad populum ferretur. sed paulatim ferri erat desitum: résque iam in eam cõsuetudinem venerat, vt postremo ne adiiceretur quidem in Senatusconsultis de rogatione ad populum ferenda. eáque ipsa Senatuscons. per paucolos admodum fiebant. Actum deinde ea de re in Senatu est magnis contentionibus, cum Cornelius ita ferre rursus cœpit, ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducenti affuissent. Soluere igitur canonibus dicendum pro dispensare, quod & gratiam canonis legísque facere dici potest. Vlpianus hic solutũ esse legibus accepit, pro eo quod est non teneri. quo verbo Iulianus lege sequẽti vsus est, & antiqui sæpe vsi. Cicero Philip. xi, Ille homo summo ingenio, sũma potẽtia, qui ex Aedilitate Cõsulatũ petit, soluatur legibus, quamuis leges eum non tenent. Verba sunt ironica significantia hominem perditissimum & exlegem. Quoniam verò multa in legibus sequentibus de cõsuetudine dicũtur, libuit huc transcribere verba quædam Quintiliani. Hic enim de consuetudine sermonis loquens ita inquit, Constituendũ igitur in primis idipsum quid sit, quod consuetudinem vocemus: quæ si ex eo quod plures faciunt, nomẽ accipiat, periculosissimum dabit præceptum nõ orationi modo, sed quod maius est, vitæ. vnde enim tantum boni vt pluribus quæ recta sunt,

Legibus soluere.

Soluere canonibus.

Legibus nõ teneri.

Gratiã canonis legísque facere.

Consuetudo

placeant? Et paulo pôst, Nam vt transeam quemadmodum vulgo imperiti loquuntur, tota sæpe theatra & omnẽ circi turbam exclamasse barbare scimus. Ergo consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut viuendi consensum bonorum. Quod autẽ Vlpianus in fine huius tractatus dicit, Totum autem ius, & reliqua, plenũ id non videtur. Melius & plenius Quintilianus in quinto, Nam ferè, inquit, versatur ratio faciendi circa bonorũ adeptionem, incrementum, conseruationem, vsum, malorum euitationem, liberationem, imminutionem, conuersionem.

Ex lege secunda, De statu hominum.

Ac pôst de cæteris ordinem edicti perpetui secuti. Asconius in orationẽ pro Cornelio de maiestate ita inquit, Aliam deinde legẽ Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis inuitis tulit: Vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Quæ res gratiam ambitiosis Prætoribus, qui varie ius dicere solebãt, sustulit. Cicero vero in Prætura vrbana Verri obiicit criminosè, quòd multa contra morem maiorum in edicto suo proposuerit, quòd etiam interdum ex edicto suo ius nõ dixerit. Idem in eadem, Qui plurimum, inquit, tribuunt edicto Prætoris, edictum legem annuam esse dicũt, tu edicto plus cõplecteris quàm lege. Si finem edicto Prætoris afferunt Calendæ Ianuariæ, cur non initium quoque edicti nascitur à Calẽdis Ianuariis? An in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo Prætor alius futurus est, in illũ quo Prætor alius fuit, regredietur? Ne igitur iuris dicendi ratio arbitraria Prætoribus esset, & pro eorũ libidine subinde mutabilis, lata lex est de edictis perpetuis. Edictũ prætorium.

Edictum autẽ perpetuũ postea scripsit Saluius Iulianus tẽporibus Adriani Principis, auctore Eutropio. Hoc autem Accursius non intellexit, vt ex glossemate eius apparet super verbo perpetui. Edictũ perpetuum.

Ex. l. Vulgo concepti, De statu hominum.

Qui & Spurii appellantur. Plutarchus in Probl. de hoc vocabulo loquẽs ita inquit, Spurius primũ nomen est apud Romanos, vt Sextus & Decimus & Caius. Prima autem nomina non tota scribunt. sed aut vna litera, vt T. Titum: aut duabus, vt Gn. Gneum: aut tribus, vt Sex. Sextum, & Ser. Seruium. Sic Spurius, Sp. scribebatur. eos autem qui sine patre erant, qui ἀπάτορες Græce dicuntur, ſ & p designabant, quasi sine patre. Hoc errore factum, vt spurii sine patre dicerentur. Hæc ille. Cæterum quos vulgo bastardos vocamus, interdum spurii dici possunt, interdum non possunt, vt hi quos Principes agnoscere solenniter solẽt, quasique adoptare, quod vulgo aduouere dicimus. Nothi enim verbo Græco appellantur, nõ spurii. Quintilianus lib. iii, Nothus ante legitimum natus, legitimus filius sit: post legitimum natus, tãtùm ciuis. Et paulo post, Nothum qui nõ sit legitimus Græci vocãt, latinum rei nomen, vt Cato quadam quoque oratione testatur, nõ habemus, ideóque vtimur peregrino. Nothia Græci appellant neutro genere & numero plurali eam partẽ quæ ex bonis paternis lege Atheniensiũ nothis dari poterat. Hinc factum vt Græci nothum appellent quicquid nõ legitimum esse volunt, nec Spurius. Apatores. Adoptare. Nothus. Νόθος. Nothia.

Spuria cogitatio. Notha cogitatio. Spurii versus.

verum, vt νόθον ἀττικισμὸν dicũt, nõ verũ schema atticũ, sed adulterinũ spuriúmque: cõtrà γνήσιον ἀττικισμὸν dicũt, verã, germanã, legitimámq; Atticorũ elegãtiã significãtes. Bessario spuriam cogitationẽ appellat, quam Græci nothen dianœan dicunt, quasi spurius latine sit nothus: vt spurios versus dicimus, non quòd nullũ auctorẽ quasi patrẽ habeãt, vt nõnulli putãt, sed quòd Græci huiusmodi versus νοθευομένους appellãt quasi adulterinos.

Bessario. Hyle. ὕλη.

Plato igitur auctore Bessarione (aut eo potius viro latine doctissimo qui auspicüs eius latinũ illũ librum fecit) materiã elemẽtarem, id est hylen primã informẽ, ex qua elementa discreta sunt, cogitatione tantùm spuria intelligi posse ait. hoc est materiã tãtùm, abstracta omni forma, diuisione, figura, magnitudine, quæ apta sit omnes has & huiusmodi qualitates recipere. Quia enim nõ per formæ innixum ac firmitatẽ, sed per negationẽ sequestrationémq; formarũ omniũ, quasi vacillãre cogitatione materia intelligitur, ideo cogitatione spuria dicitur cõprehendi.

Legitima cogitatio. Spuria cogitatio. Notha ratiocinatio. Νόθος λογισμός.

Nam ea quæ per habitũ & formã fit, legitima cogitatio est. Aristoteles autẽ per analogiã, id est proportionẽ hanc intelligẽtiam fieri perhibuit, quod idem late explicat. Spuria cogitatio νόθος λογισμὸς dicitur. Philoponus in pri. Posteriorũ analyt. διόπερ καὶ ἡ ὕλη τῷ ἑαυτῆς λόγῳ ἄγνωστος, ὡς ἀνείδεος, νόθῳ δὲ λογισμῷ ληπτή, ὡς ὁ Πλάτων φησί. Id est, Itaq; materia sua ac propria ratione incognita, vt quæ forma careat, spuria cogitatione vtique comprehendi potest, vt inquit Plato. Hic adde quòd est quædã ratiocinatio, nec recta nec ingenua, quæ à Græcis ἀργὸς λογός, à Cicerone iners dicitur, vt in libro de Fato: Si fatũ tibi est ex hoc morbo conualescere, siue tu adhibueris medicũ, siue non, cõualesces. Item si fatũ est tibi non conualescere, siue medicum adhibueris, siue non, nõ cõualesces, & alterutrum fatum est. Medicum ergo adhibere nihil attinet. Recte genus hoc interrogationis ignauũ atq; iners appellatum est: quòd omnis è vita tollatur actio, hac ratione licet etiã immutare, eadẽ manẽte sentẽtia. siue adhibueris medicũ siue nõ, cõualesces: si quidẽ ex æternitate verũ fuit & fatũ hoc, ex hoc morbo cõualesces. id quod cõtra eos valet, qui à fato omnia fieri cõtẽdunt, aut destinationis diuinæ necessitate. Hac enim ratiocinatione fieri potest, vt cõsertis manibus homines quidã manere exitum fati sibi persuaserint.

Ex lege quarta, De adoptionibus.

Actio legis. Magistratum apud quẽ legis actio est. Accursius existimauit legis actionem legitimos actus significate, qui volũtariæ iurisdictionis sunt, vt emancipatio & huiusmodi.

Lege agere. Nos autem aliter existimamus. Lege agere verbum est iuris antiqui. Cicero pro Muræna de Gn. Flauio, qui Appii Claudii librum vulgauit, Posset agi lege nécne, pauci quondam sciebant. fastos enim vulgo non habebant. erant in magna potentia qui consulebãtur, à quibus etiã dies tanquam à Chaldæis petebantur. Inuentus est scriba Gnæus Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & ab ipsis cautis Iurisconsultis eorum scientiã cõpilarit. Itaque irati illi quòd sunt veriti ne dierum ratione peruulgata & cognita, sine sua opera lege posset agi, verbosa eadem composuerunt, vt in omnibus rebus ipsi interessent. Liuius de eodẽ in nono, Ciuile ius repositũ in penetralibus Pontificum euulgauit, fastósque circa forum in albo proposuit, vt

quando lege agi posset, sciretur. Inde legis actiones, quarũ meminit Pomponius suprà, De origine iuris. Magistratus igitur apud quẽ legis actio est, magistratus is est, qui plenã iurisdictionẽ habet & ordinariam, apud quem experiri omni actione aduersus vnumquẽque possumus. Valerius lib. vii, Egregia Pisonis Præfecti vrbis constitutio. cum enim ad eum Terentius ex octo filiis quos in adolescẽtiam perduxerat, ab vno in adoptionẽ dato exhæredatum se querelam detulisset, bonorũ adolescẽtis possessionẽ ei dedit, hæredésque lege agere passus nõ est. Lege agere dixit, pro bonorũ possessionẽ secundũ tabulas petere, vel ex testamẽto agere. Terẽtius, Vna iniuria est tecũ. D E M. Lege agito ergo. Id est scribito mihi dicam. Cicero in Ver. Quis vnquam isto Prætore Chelone inuita lege agere potuit? Id est iure legibus constituto certare. Erant enim certis legibus iudicia constituta. Liuius de Campanis loquens, Fuluius acceptas literas neque resolutas, cum in gremio reposuisset, præconi imperauit, vt lictorẽ lege agere iuberet. Id est vt ex officio suo ageret, & sententiam in dãnatos exequeretur, τῷ νόμῳ χρῆσθαι ἐκέλευσε. Idem, Lictor viro forti adde virgas: & in eum primũ lege age. Inde legibus interrogari apud eũdem Liuiũ. Valerius libro tertio aliter accepit, Deligatis ad palum hostibus, literas à Patribus Cõscriptis nequicquam Capuanis salutares accepit. In sinistra enim manu sicut erãt traditæ reposuit, ac iusso lictore lege agere, tũc demum aperuit postquam illis obtẽperari non poterat. Lege agere pro vinctos virgis cædere, & deinde securi ferire posuit, exequendo scilicet sentẽtiã quam eis tulerat: quod vulgo dicimus expletare. Id est implere explereque iussum iudicis, & vltrà progredi, hoc est nõ cedere intercessioni. In superioribus autem exẽplis lege agere pro eo accipitur, quod vulgo dicimus facere vel edere petitionẽ. Cicero in primo de Oratore, Alter plus lege agẽdo petebat, quàm quantum lex in xii. tabulis permiserat: quod cum impetrasset, causa caderet. Idem, Cum egisset lege in hæreditatem paternam testamento exhæres filius: quæsitum est de iure ciuili, possetne paternorum bonorũ exhæres esse filius. Lege agere Tullius pro actionem & querelam inofficiosi intendere dixit.

Legis actiones.

Interrogari legibus.

Lege agere.

Ex. l. Arrogato, eodem titulo.

Spado arrogãdo suum hæredem accrescere potest. Legẽdum accersere, id est asciscere, vel arcessere, quod idem est. Valerius libro quarto, Vt nimia pietate causam sibi mortis arcesseret. Id est asciscere, attraheret.

Accerso. Arcesso.

Ex. l. Intantum, De rerum diuisione.

Cenotaphium Accursius male pro loco intelligit ad sepeliendum parato. Est enim Cenotaphium imaginarium sepulcrum, quale Virgilius describit libro tertio AEneidos, Cuius loci meminit hic Martianus,

Solennes tum forte dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manésque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas causam lachrymis sacrauerat aras.

Quo loco Seruius tumulũ inanem Cenotaphium esse dicit. Græce κενὸς ina-

Cenotaphiũ

Honorarius tumulus. nis dicitur, & τάφος sepulcrum, vnde nomen compositum. Suetonius honorarium tumulum appellat in Claud. Cæterum, inquit, exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarúmque ciuitates publicè supplicarent. Quibus verbis significat cenotaphium Druso in Germania extructum, cum corpus eius Romam deuectum esset. Sic vocari possunt hodie funerum expositorum imagines, quas repræsentationes in anniuersariis exequiis vocamus.

Ex.l. Sanctum, eodem hoc titulo.

Sanctum. Sanctum dictum est à sagminibus. Sagminum exemplum est apud Liuiũ libro primo, Iubésne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire?
Sagmina. Iubente rege, Sagmina, inquit, rex te posco. Rex ait, Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit. postea regem interrogauit, Rex facísne me tu regium nuncium Populíque Romani Quiritium, vasa comitésque meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea Populique Romani Quiritium fiat, facio. Hactenus Liuius. De sagminibus Plinius libro vigesimosecũ-
Verbenaca. do, Hæc etiam herba verbenaca vocatur latine, à Græcis ἱεροβοτάνη dicta. Id est
Cerycia. sacra herba, vt idẽ Plinius docet libro vigesimoquinto. Κηρύκεια autẽ dicũtur à Græcis, quæ latine caducea dicũtur, quibus Græci vtebãtur, vt inquit Martia-
Ceryx. nus. Ceryx enim caduceator est. Nostrates autem caduceatores spintere hodie vtuntur, quæ armilla etiam dici potest, blasonum lingua vernacula vo-
Paludamẽtum. cant: in prœliis autem vtuntur paludamẽto, quod eos velamentum sacrosanctos (vt ita dicam) facit. Id est ab omni violentia tutos, vulgo cotta armorum
Caduceum. vocatur. In caduceo autem serpentes inuicem complexi insculpebãtur, quale illud Mercurii pictum visitur, cuius meminit Plinius libro vigesimonono naturalis histo. & Macrobius libro primo Saturnalium.

Ex.l. sequenti. § primo.

Solẽt qui à religione locum illũ liberare volũt, sacra inde euocare. Quid sit sacrorũ euocatio, & quomodo fieri olim solita sit, si quis scire cupit, videat
Euocatio deorum. Macrobiũ libro tertio Saturnal. capite viii. vbi de euocatione deorũ lariũ loquitur ex vrbibus, quas Romani capere expugnatione instituerãt. illic enim videbit verba solẽnia, quibus Romani loca profana reddere se existimabant. Apud Liuiũ autẽ libro quinto ab vrbe cõdita, Dictator è Veiis deos euocãs, tuo ductu inquit Pythice Apollo, tuóque nomine instinctus pergo ad delendum vrbem Veios, tibíque hinc decimam partem prædæ voueo: simul Iuno Regina quæ nũc Veios colis, precor vt nos victores in nostrã tuámque mox futuram vrbem sequare, vbi te dignum amplitudine tua templum accipiat.

Ex.l. vltima, de Senatoribus.

Senatores autẽ accipiẽdũ est eos esse, qui à Patriciis & Cõsulibus. Legẽdũ
Consulares. Cõsularibus. Id est iis qui aliquãdo Consulatum gesserunt. Hic locus nos admonet, vt de Senatu Senatoribúsque latius (quatenus memoria suppetet) differamus, cum propterea quòd res alioqui cognitu digna est, nec cuili-

bet obuia,tum vel eô maxime quòd eam opinionẽ inualuiſſe videmus,curiã
noſtrã ſupremã inſtat eſſe Senatus Romani Centumuiraliſque iudicii, vide- Senatus Pariſienſis.
licet centenariam & ipſam,connumeratis omnibus ſuis partibus,idque affir-
mantem magno aſſenſu audiuimus haud ita pridem aduocatũ quẽdã primi
nominis,cum cauſam nõ ignobilem in curia ageret celeberrimo cõuentu.In
qua nũc hæreſi noſtratiũ pleroſque eſſe video, loquẽdi quoque omniũ fermè
vſu pleniſſimè id atteſtante. Huius autẽ erroris (vt aliorum multorũ quibus
nunc hallucinamur) fundamẽta iecit Accurſius digna(propè dixerim)flagris
ignorantia,an potius cõfidẽtia : nam venia ignorantiæ illis ſeculis indulgen-
da eſt.Is in titulo de petitione hæreditatis & de liberis præteritis,Cod.& in.l.
Qui repudiãtis,infrà De inofficioſo teſt. aliiſque in locis cõſtanter hoc affir-
mauit. Vt autem hãc opinionem multorũ ad hoc æui ſeculorum perſuaſio-
ne confirmatam, quaſique penitus fibratam cõuellamus, aut certè labefacte-
mus, altius res ipſa tota repetenda eſt. Iam primum igitur conſtat Senatũ à Senatus
Romulo primũ inſtitutũ fuiſſe, vel hoc Liuii teſtimonio, Cũ iam viriũ haud Ro. inſtitutio.
pœniteret,conſilium deinde viribus parat,centum creat Senatores:ſiue quia Senatores
is numerus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant , qui creari Patres poſſent. Romæ centum.
Patres certè ab honore,Patriciiſque progenies eorũ appellati.Hæc ille de Ro-
mulo loquens.Hic Senatus paulo poſt in duas velut factiones maiorum ſci- Maiorũ mi-
licet minorúmque gentiũ,& ex centenario ducenarius factus. Idem de Tar- norúmque gẽtium Se-
quinio Priſco loquens,Ergo virum cætera egregium,ſecuta quam in petendo natores.
habuerat etiam ambitio eſt. Nec minus regni ſui firmandi , quàm augendæ
reipublicæ memor,centum in Patres legit,qui deinde minorũ gentium ſunt
appellati:factio haud dubia Regis,cuius beneficio in curiam venerant.Idem
de Tarquinio Superbo eius filio loquens,His muliebribus inſtinctus furiis
Tarquinius,circumire & prehenſare minorum maximè gentium Patres, ad-
monere paterni beneficii,ac pro eo gratiã repetere. Tacitus libro vndecimo
de Claudio Principe loquens,Hiſdem diebus in numerum patriciorum aſci-
uit Cæſar vetuſtiſſimum quenque è Senatu, aut quibus clari parentes fuerãt,
paucis iam reliquis familiarum quas Romulus maiorũ,& Lucius Brutus mi-
norum gẽtium appellauerãt: exhauſtis etiam quas Dictator Cæſar lege Caſ-
ſia, & Princeps Auguſtus lege Senia ſublegere. Ex his apparet Patricios di- Patricii.
ctos eſſe nobiles Romanos , qui à primis Senatoribus oriundi erant. Sueto-
nius in Auguſto, Ea gens, inquit, à Tarquinio Priſco Rege inter Romanas
gẽtes allecta in Senatũ, mox à Seruio Tullio in patricias traducta,procedẽ-
te tẽpore ad plebem ſe contulit,ac rurſus magna vi per diuum Iuliũ in patri-
ciatum rediit. Non omnes autẽ patricii Senatores erant, vt idẽ alibi oſten- Patriciatus.
dit. In locum,inquit,Tribuni plebis fortè demortui candidatũ petitorem ſe
oſtẽdit , quãquam patricius necdũ Senator. Patriciatus hic alius eſt prorſus
ab illo patriciatu antiquitati incognito, cuius meminit Iuſtinianus in titulo
de Cõſul. libro duodecimo Cod.Cuius nulla prorſus apud antiquiores ſcri-
ptores fit mentio.De qua dignitate Sudas, πατρίκιος ὁ πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Patricius, πατρίκιος.
inquit, pater eſt communis reipublicæ. Hi autem in prima dignatione erant Patricius.
ſupremi conſilii eodem auctore. Accurſius hæc duo confundens libro primo

Institut.in titulo de iure naturali,vbi patriciorũ & plebis Iustinianus meminit,Hi,inquit, erant patres Imperatoris.Sed vidẽdũ de hac appellatione maiorum minorúmq; gẽtium.Cicero libro primo Tuscul.Si verò scrutari vetera,& ex iis ea quæ scriptores Græciæ prodiderũt eruere coner, illi ipsi maiorũ gẽtium dii qui habẽtur,hinc à nobis profecti in cœlũ reperiẽtur. Cicero me-
Dii maiorũ gentium & selecti. taphoricôs maiorũ gentiũ deos appellat eos,qui cœlestes habiti sunt semper, qui selecti dicti sunt ab antiquis: quos etiam Augustinus libro septimo de Ciuitate dei,deos præcipuos & selectos appellat his verbis, Fieri enim potest vt saltem deos selectos atque præcipuos,quos Varro volumine cõplexus est vltimo,quisquam colendo propter vitam,quæ non æterna est,opinetur.Hi xx. numero fuerunt,xii.mares, octo fœminæ, vt idem latissimè exequitur.Et li-
Consentes. bro quarto, Quis enim ferat,inquit, quòd neque inter deos Consentes,quos dicũt in consilium Iouis adhiberi, nec inter deos,quos selectos vocanr, fœli-
Dii minorũ gẽtium, qui & ascriptitii. citas cõstituta est? Minorum autem gentium dii secundum hoc dicebantur ascriptitiũ quidam & allecti in deorum numerum,qui ex hominibus diuinos honores meruerant ,vt illi Senatores qui a Tarquinio in Senatum (vt suprà diximus)allecti sunt,minorũ gentiũ Senatores dicebantur. De his autẽ duobus deorum generibus sic in.l.xii. tabularũ cauebatut, Diuos & eos qui cœlestes semper habiti sunt colunto, & illos quos in cœlum merita vocauerũt, Herculem, Liberum, AEsculapium, Castore, Pollucem, Quirinũ .Idem Cicero in Acad.Zenoni,& reliquis ferè Stoicis AEther videtur summus deus,mẽte præditus,quo omnia regãtur.Cleanthes,qui quasi maiorũ est gentiũ Stoicus, Zenonis auditor,solem dominari & rerum potiri putat. Cicero maiorũ gentiũ Stoicos appellat eos, qui veri legitimíque Stoici sunt, quíque fundamenta Stoicæ sectæ iecerunt, vt Zeno primus,& post eum Cleanthes. Nam fuerũt & alii postea, vt Chrysippus qui a præceptore suo Cleanthe dissentire cœpit.Hæc Tarquinii iam dicta institutio fecit vt interdũ Senatores cõscri-
Patres Cõscripti. pti vocarentur. Plutarchus in Romulo, Ipsi autem Romani, inquit, Patres Conscriptos id collegium appellant.quod nomen & dignitatis plurimum & inuidiæ minimũ præ se fert. Sed ab initio tãtùm Patres dicti: postea ascriptis in eum ordinẽ pluribus,Patres Cõscripti vocati sunt. Vnde Festus,Patres dicti sunt,inquit,qui sunt patricii generis: Cõscripti,qui in Senatu sunt scriptis
Allecti. adnotati. Allecti etiã dicebantur eodẽ auctore,qui propter inopiã ex equestri ordine in Senatus sunt numerũ assumpti. Vnde illud Tranquilli in Cæsare,Peregrinis in Senatũ allectis libellus propositus est,ne quis Senatori no-
Ascriptitii. uo curiam monstrare velit. Hodie autẽ allecti ascriptitiique vocari possunt latine in collegiis magistratuũ , qui vulgo creati & extraordinarii vocitãtur,
Rationales Ratiociniorum præfecti. vt nonnulli sunt hodie inter rationales & præfectos ratiociniorũ,quos clericos magistrósque computorũ appellamus. Hi autem ascripti allectiq; à Græcis παρεγγεγραμμένοι dicũtur. Itaque Lucianus hos deos ἐγγεγραμμένους appellat, quos Cicero maiorum gentium vocitauit,quasi iam inde ab initio in deorũ
Dii ascriptitii. albo connumeratos. παρεγγεγραμμένους verò Herculem, Liberũ, Ganymedem,
παρεγγεγραμμένοι quos etiam μετοίκους vocat,quasi incolas aduenásque deos,hoc est ascitos,ascriptitios, adoptiuos. De Apolline enim loquens ita inquit, ἐγγεγραμμένος εἰς τὸν

δώδεκα λελειχμένοι. Id est scriptus in duodecim deorum albo. Erat autem vnus in Senatu, qui Princeps Senatus dicebatur. Plutarchus in Aphricano, Sequentes, inquit, Censores alii atque alii Principem Senatus Aphricanum legerũt. Quod genus honoris iis tantùm deferri consueuit, qui auctoritatem & gloriam maximis in rempublicam meritis præstãtissimísque rebus gestis essent consecuti. Quanta autem auctoritas Senatus fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab vrbe cond. Cum sensissent, inquit, ea moueri Patres, offerendum vltrò rati quod amissuri erant, ita gratiam ineunt summa auctoritate populo permissa, vt non plus darent iuris, quàm detinerent. Decreuerunt enim cum populus Regem iussisset, id sic ratũ esse, si Patres auctores fierent. hodiéque in legibus magistratibúsq; rogãdis vsurpatur. Id enim ius vi adempta, prius quàm populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euẽtum Patres auctores fiũt. Cicero huius rei meminit in oratione pro Plãcio. Apud eundem Liuium libro quarto de bello Macedonico ita inquit Tyrannus Lacedæmonius ad Quintium populi Romani Imperatorem, Vos à censu equitem, à censu peditẽ legitis, & paucos excellere opibus, plebem subiectã esse illi vultis: noster legũ lator rempublicam in paucorũ manu esse noluir, quem vos Senatum appellatis, nec excellere vnũ aut alterum ordinem in ciuitate.

ἐγγεγραμμένος.
Μέτωπον.
Princeps Senatus.
De auctoritate Senatus.
Senatus auctoritas in futurũ accõmodabatur.
In incertũ euẽtum auctores fieri.

Auctoritas autẽ Senatus, & maiestas populi dicebatur. Cicero Philip. tertia, Tantus autẽ cõsensus municipiorum coloniarúmque prouinciæ Galliæ, vt omnes ad auctoritatẽ huius ordinis maiestatémq; populi Romani defendendam conspirasse videantur. Inde læsæ maiestatis & imminutæ auctoritatis crimina, de quibus alibi dicendum. Senator nomen ordinis erat, non magistratus. Tres enim erant ordines Romæ, senatorius, equestris, & plebeius. Ab Aristotele τάξεις dicuntur. Plinius libro trigesimotertio, Sed annuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inseruere, ac quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum, diuo Augusto decurias ordinante maior pars iudicum in ferreo annulo fuit, iique non equites sed iudices vocabãtur: equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. His verbis significat Plinius equestrem ordinem annulum aureum pro insigni habere cœpisse, vt distingueretur à plebe. Equites etiam iudices vocabantnr, quia iudicum decuriæ ex equestri ordine deligebantur: vt videbimus fortasse in lege vltima, De munerib. & honor. §. Iudicandi quoque necessitas. Tranquillus in Cæsare, Ludis Decius Laberius Eques Romanus mimum suum egit, donatúsque quingentis sestertiis & annulo aureo, sessum in quatuordecim ex scena per orchestram transiit. Laberius, inquit, poeta cum in scena poema quod composuerat egisset, donatus est ordine & censu & dignitate equestri. Annulus aureus insigne erat ordinis equestris. Census autem equestris quadrĩgẽnta sester. Hic etiam ordo ius habebat spectandi in quatuordecim ordinibus theatri. Id est quatuordecim gradibus, vt Senatorius ordo in Orchestra spectabat. Iuuenalis Satyra decimaquarta, Effice summam Bisseptem ordinibus, quam lex dignatur Othonis. id est quadringenta sester. Et paulo post, Sume duos equites, fac tertia quadringenta. Id est opta tibi duplicem triplicémque censum

Auctoritas Senatus.
Maiestas populi.
Maiestas læsa.
Auctoritas imminuta
Tres ordines Romæ τάξεις.
Annulo aureo insignitus.
Equestris ordo.
Equites. Iudices.
Annulus aureus.
Census equestris.
Orchestra.
Quadringenta.

Ex equestri ordine ad Senatorium transitus. equestrem. Ex equestri autẽ ordine ad Senatorium transitus erat. Vnde Alexãder Imperator Romanus dicere solebat, seminarium Senatorũ equestrem locũ esse. Senatorii ordinis insigne latusclauus erat, & calceus lunatus: qui Latusclauus Lunatus calceus. tamen cõmunis nobilitati fuisse putatur. Iuuenalis de Quintiliano, Appositam nigræ lunã subtexit alutæ. Cicero Philip. tredecima, Est etiam Asinius quidam Senator voluntarius lectus ipse à se: apertam curiam vidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos, pater conscriptus repẽte factus est: id est lunatos calceos sumpsit. Laticlauiũ. Latusclauus, quod laticlauium etiam dicitur, pro Senatoria dignitate ponitur, vt ius annulorũ aureorũ pro equestri ordine, & hoIus annulorum. Calcar aureum. die calcar aureum. Inualuit tamen error vt iurisperiti militẽ pro equite dicant, cum nusquam in iure legatur. Miles enim tam caligatũ gregariũmq; pe Miles. Eques. ditem significat, quàm equo militãtẽ & honoratũ. Miles enim à togato, &, vt recentiores loquũtur, à pagano distinguitur. Plinius, Annuli distinxere alterũ ordinẽ à plebe, vt semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab annulis Senatum tãtum. Quãquam & hoc sero, vulgóque purpura latiore tunicæ vsos inTunica. uenimus etiam præcones. Tunicæ purpurã Plinius latũclauũ vocauit. Trãquillus in Augusto, Sumẽti virilem togam tunica laticlaui resuta ex vtraque parte ad pedes decidit. Fuerũt qui interpretarẽtur nõ aliud significare, quam Laticlaui. vt is ordo cuius insigne id esset, aliquãdo ei subüceretur. Aliqui clauũ simpliClauus. Laticlauiũ. Tunica. citer appellãt, vt Lãpridius in Alexãdro, qui etiã laticlauiũ vocat. Tunica autem vestis est cui toga superinduitur: nostri sericum vel seram vocant lingua vernacula. Quintilianus libro vndecimo, Cui laticlaui ius nõ erit, ita cingatur, vt tunicæ prioribus oris infra genua paulũ, posterioribus ad medios poplites vsque perueniant. Nam infra, mulierum est: supra, Centurionum. Vt purpuræ rectè descendant, leuis cura est: notatur interim negligentia. Latum habentium clauum modus est, vt sit paulum cinctis submissior. Ipsam toLatusclauus gam rotũdam esse & apte cæsam velim. Ex dictis apparet Latumclauum tunicam fuisse purpura prætextam, latiorem tunica vulgari longiorémque, ac discinctam, cui toga superinduebatur, vt tunicæ. Plinius in episto. Ego latumclauum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetraui. Latumclauum inquit, id est senatoriam dignitatem. Herodianus de Plautiana libro tertio, Siquidem latumclauũ perpetuo habebat, atque in secundis consularibus numerabatur. Ensem præterea gestabat, cæteráque omnia supremæ dignitatis insignia. Laticlaui perpetuo gestandi auctoritas inter primas dignitates haπλατύσημος ἐσθής. bebatur Herodiani tempore: vt ipse auctor est libro tertio. A Græcis πλατύσημος ἐσθὴς dicitur: quasi vestis lato signo distincta ab alia. Herod. ἠμφίεστο τὴν πλατύσημον ἐσθῆτα, καὶ ἐν τοῖς δευτέροις ὑπατεύσασιν ἐτέτακτο. Latus clauus. Hæc de latoclauo semel dicta sunt: ne sicubi in Pandectis hoc verbum occurrerit, dicendum iterum habeamus. Hæc autem insignia in luctu publico deponebantur. Liuius libro nono de Caudina pace loquens, Extemplo sine vlla publica auctoritate conLuctus publici forma. cessum in omnem formam luctus est. Tabernæ circa forum clausæ, iustitiúmque in foro sua sponte cœptũ priusquam indictũ. Laticlaui, annuli aurei positi, penè exercitu ipso mœstior ciuitas esse. Ordo senatorius amplissiAmplissimus ordo. mus ordo vocitabatur. Cicero pro domo sua ad pontifices, Quid cum senatũ

pro me non modò propugnare amplissimum ordinem: sed etiam plorare & supplicare mutata veste prohiberent, ne tum quidem vis erat? Et de prouinciis consʃ. Reduxit me cum illo in gratiam ordo amplissimus, & ordo is qui est & publici consilii & meorum omnium consiliorũ auctor & princeps. Itidem sæpe Liuius. Et Paulus in.l. Nutu. de lega.tertio. Maiestatẽ eius ordinis dignationémque Liuius his verbis significauit de Alexãdro Magno loquẽs, Victus ne esset consiliis iuuenis vnius (ne singulos nominẽ) Senatus ille, quẽ qui ex Regibus constare dixit, vnus veram speciem Romani Senatus cepit. Maiestas Senatus.

Nunc videndum de legendis Senatoribus. Hi igitur plerunque à Censoribus legebantur, à quibus & Senatu interdum mouebantur. Liuius tamen libro tertio secundi belli Pu. Dictatorem, inquit, qui Censor antè fuisset, vetustissimúsque ex iis, qui viuerent Censoriis esset, creari placuit qui Senatũ legeret. Et paulo post, de Buteone loquens, qui ob id Dictator creatus erat, Nam neque Senatu quenquam se moturum dixit ex iis, quos C. Flaminius & L. AEmilius Censores in Senatũ legissent (transcribi tamen recitariq; iusserũt) ne penes vnum hominẽ iudicium arbitriúmque de fama ac moribus Senatoris fuerit, & ita in demortuorũ locum subiecturum, vt ordo ordini non homo homini prælatus videretur. Recitato veteri Senatu inde primum in demortuorũ locum legit, qui post L. AEmiliũ & C. Flaminiũ Censores Curulem magistratũ cepissent, necdum in Senatum lecti erant, vt quisque eorum primus creatus erat. Tum legit qui AEdiles, Tribuni, Prætores, Quæstorésve fuerant. Tum ex iis qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent, aut ciuicam coronã accepissent. Ita centũ septuagintaseptẽ cum ingenti approbatione hominũ in Senatum lectis extẽplo se magistratu abdicauit. Cicero in Verrem actione tertia, Decreuit Senatus honorifico Senatuscõsulto, vt Halesinis Claudius pulcher Prætor de Senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de ætate hominũ, ne quis minor xxx. annis natus, de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur, de censu, de cæteris rebus. Cẽsus Senatorius duplex quàm equestris erat, atque etiã sub Augusto triplex. Trãquillus in eodẽ, Senatoriũ censum ampliauit, ac pro octingentorũ milium summa duodecies sestertiũ taxauit, suppleuítque non habẽtibus. Et Senatores igitur & equites, ex quibus iudices fiebant, à censu sumebantur ætate posteriori: quod Plinius libro decimoquarto his verbis reprehẽdere videtur, Posteris laxitas mundi & rerũ amplitudo damno fuit. postquam Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nil magis exornare quàm census: pessum iere vitæ precia, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes in contrariũ cecidere. Varia autẽ ratio legendi Senatus fuit diuersis temporibus. Tranquillus in Augusto, Senatorũ affluentẽ numerum deformi & incondita turba (Erant enim supra mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiã & præmiũ allecti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit, duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu quo vir virum legit: secunda, suo & Agrippæ. Quosdam ad excusandi se verecundiam compulit, seruauítque excusantibus

Senatorum lectio. Censor. Census Senatorius. Senatus legendi ratio.

insigne vestis & spectandi in orchestra epulandíq; publice ius. Idem in Claudio, Latumclauũ (quãuis initio affirmasset non lecturum se Senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione si prius ab equite Romano adoptatus esset, ac sic quoque reprehensionem verens etiam Appium Cæcum Censorem generis sui proauctorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit. ignarus temporibus Appii & deinceps aliquandiu libertinos dictos non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex iis procreatos. Ex quibus verbis apparet Libertinos aliter olim accipi solitos quàm nunc in iure scriptum sit. Vnde Liuius libro decimo in persona P. Decii loquens contra nobilitatem, An vnquam fando audistis patricios primo esse factos, non de cœlo demissos? Sed qui patrem ciere auúmq; possent, id est nihil aliud quàm ingenuos: Cõsulem iam patrem ciere possum, auúmq; iam poterit filius meus. Instar est huius hodie quod locorum quorundam moribus receptum est, vt ne iusta nobilitas esse cẽseatur, nisi in pronepote & deinceps eius qui natalibus restitutus est. Idque ad ea quæ de gentilitatis iure diximus, haud dubie pertinet. Natalibus autem restituere hodie nobilitare vocamus: & nobilitationem, natalium restitutionem. Verbum est in iure frequẽs. Dicitur autem natalibus restitui non modò libertus, vt patronatus obseruantia liberetur, sed etiam plebeius cum ad nobilitatem asciscitur, quanuis antea nunquam inter nobiles fuerit. Cuius rei rationem hanc esse existimo, quòd gentiles de quibus multa diximus, ab eis distinguntur, qui ingenuitatem intactam illibatamque non habent, sed aliqua conditione obnoxiam: cuiusmodi sunt plebeii omnes qui ipsi maiorésve eorum seruitutem aliquam seruierunt. Propterea igitur natalibus restitui dicuntur qui ad nobilitatem vocantur, quasi abstersa natalium plebeiorum sordida conditione, & in priscam, communémque ab initio generi humano ingenuitatem, repositis illis qui hoc beneficio affecti sunt. Plinius ad Traianum, Postulantibus quibusdam vt de agnoscendis liberis restituendísque natalibus, secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Ruffo, & secundum exempla Proconsulum ipse cognoscerem, respexi ad Senatusconsultum pertinens ad eadem genera causarum. Ius autem annulorum donare apud antiquos erat id ferme quod equitem facere dicimus. Tranquil. in Cæs. Promissúmq; ius annulorum cum milibus quadringenis fama distulit, id est diuulgauit. Idẽ in Vitel. Prouincia deinde accepta Asiaticum manumisit: ac primo imperii die aureis donauit annulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis detestatus esset seuerissime talem equestris ordinis maculam. Vtriusque autem horum meminit Vlpianus in. l. Sed si hae, infrà, De in ius vocãdo. vbi maius esse docet natalibus restitui, quàm iure annulorum donari. Dignitas autem equestris quæ hodie à Regibus & Regum legatis aut exercituum Præfectis donatur, decus est militiæ, licet & in togatos etiam conferatur. Instar autẽ esse videtur antiqui moris. Torques enim aurei militibus ob rẽ strenue gestã donari ab Imperatoribus solebant: vnde torquati dicti, qui duorũ generũ erant, simplares dupla-résq;. Vegetius libro secundo, Torquati, inquit duplares, torquati simplares erãt, quibus torquis aureus solidus virtutis præmiũ fuit. quẽ qui meruisset, præ-

[Margin notes: Libertini. — Ingenui. — Natalibus restituere. Natalium restitutio. — Gentiles. — Ius annulorũ donare. — Torques. Torquati.]

ter laudem interdum duas consequebatur annonas. duplares duas, simplares vnam. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgo cochleati dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regióque insigniuit: ordinem regium gestare dicuntur. Collegiū est & sodalitas, cuius princeps caput est, torque sunt illi conchulato insignes, quem diebus solennibus collo circundant, à diuo Michaele denominati, quem pro sodalitio numine colūt. Maximus quisque procerum in eam cohortem cooptari solet. Vidimus aliquando ex eo numero vnum moueri grauissimi criminis reum: qui de collegii sententia exauctoratus, curiæ deditus est ad pœnam, quam curia statuisset crimini. Duces Burgundiæ Chrysomallon cohortem instituerunt aureo vellere insignē. Reges Angliæ procerum sodalium cohortem periscelide donāt. Vt ad Libertinos redeamus, Liuius libro nono auctor est luctu publico testatam Appianæ Cēsuræ indignitatem, qui libertinos in Senatum allegerat, Cæterum, inquit, Flauium AEdilem dixerat forensis factio Appii Claudii Censura vires nacta, qui Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinauerat. & posteaquā eā lectionem nemo ratā habuit, nec in curia adeptus erat quas petierat opes vrbanas, humilibus per omnes tribus, diuisis forū & campū corrupit: ttūmque Flauii comitia indignitatis habuerūt, vt plerique nobiliū aureos annulos & phaleras deponerēt. Mouebātur autē Senarores Senatu à Censoribus, qui etiā ipsi ordinibus omnibus notas ignominiæ inurere poterāt. Liui. lib. vigesimonono, Censores Marcus Portius & Lucius Valerius metu mixta expectatione Senatum legerunt: septem mouerunt Senatu, ex quibus, vnum insignem & nobilitate & honoribus L. Quintium Flaminiū Consularem: Patrū memoria, inquit, institutum fertur vt Censores motis ē Senatu ascriberent notas. Catonis & aliæ quidē acerbæ orationes extant in eos, quos aut senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. Longe grauissima in L. Quintiū oratio est, qua si accusator ante notam non Censor post notā vsus esset, retinere Quintiū in Senatu ne frater quidē Titus Quintius, si tū Censor esset, potuisset. Asconius in Diuinationē Ciceronis de notis Censoriis loquēs ita inquit, Regendis moribus ciuitatis Censores quinto quoq; anno creari solebant. Hi prorsus ciues sic notabant, vt qui Senator esset, eiiceretur Senatu: qui eques Romanus, equū publicum perderet: qui plebeius, in ceritū tabulas referretur & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, scilicet ad hoc vt esset ciuis, sed tātūmodo vt pro capite suo tributi nomine æra penderet. Hoc igitur tam triste seuerúmq; nomen populus Ro. sic oderat, vt intermissum esset per plurimos annos tempore Ciceronis, quod tamen Cicero propter infamiā corruptorū iudiciorū dicit in illa oratione plebem ipsam quæ antè recusabat, exposcere. De qua Cēsura idē pro Cluētio ita inquit, Hic primū illud cōmune proponā, nūquā animaduersionibus Cēsoriis hāc ciuitatē ita cōtentā, vt rebus iudicatis fuisse. Et rursus, Censores deniq; ipsi sæpenumero superiorū Censorū iudiciis (si ista iudicia appellari vultis) non steterūt. atq; etiam ipsi inter Censores sua iudicia tanti esse arbitrātur, vt alter alterius iudiciū nō modò reprehendat, sed etiā rescindat: vt alter de Senatu mouere velit, alter retineat, & honore amplissimo dignū existimet: vt alter in ærarios referri aut tribu moueri iubeat, alter

Collegium. Michael, numen sodalitium.

Chrysomalli Periscelide donati.

Libertinorū allectio.

Censores Senatu mouebant Senatores.

Censores.

AErarius.

Censoria iudicia.

vetet. Asconius vero in orationẽ eiusdẽ in L. Pisonẽ multas leges perniciosas P. Claudiũ in Tribunatu suo Pisone & Gabinio Cõsulibus tulisse dicit. ĩ quis & illam, ne quẽ Censores in Senatu legendo præterirẽt, néve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus & vtriusq; Censoris sentẽtia damnatus esset. Vnde Cicero in iam dicta oratione pro Cluentio, Videte, inquit, quid agatis, ne vnũquẽque nostrũ Censoribus in posterum potestatem regiam per mittatis: ne subscriptio censoria nõ minus calamitatis ciuibus, quàm illa acer bissima proscriptio possit afferre: non censoriũ stilum, cuius mucronem mul tis remediis maiores nostri retuderunt, æque posthac atque illũ gladium dictatorium pertimescamus. Hæc & alia inibi Cicero multa ad eleuandum cẽsorii iudicii pondus commentus est, causæ tum inseruiens. Itaque in Luciũ Pisonem veluti palinodiam caneret, Centum prope annos, inquit, legẽ Heliam & Fusiã tenueramus, quadringentos iudiciũ rationémque Censoriã. Quã potestatem minuere (quò minus quinto quoq; anno de moribus nostris iudicaretur) nemo tam effuse petulans conatus est. Hæc ô carnifex in gremio sunt sepulta Consulatus tui. Liuius lib. iiii. ab vrbe cond. Censores ægre passi, Mamercũ, quòd magistratum populi Rom. minuisset, tribu mouerunt, octuplicatóque censu ærariũ fecerunt. Hæc de Censura censoriisque notis obiter dicta sint, atque etiã de ærariis: quod verbũ frequens apud scriptores antiquos à paucis satis intelligitur. Apud Græcos similes erant qui ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει ideo dicebantur ex more Atheniensium, quia in arcẽ relata eorum nomina essent. vt enim latine in ærarios relati dicuntur, sic illi in arcem relati erãt. qui & ὀφλόντες dicuntur, & κατάδικοι, & ἐζημιωμένοι. qui ignominia interim notati erant, quoad iudicatũ facerent. Hoc est omnia ex sentẽtia persoluerent. Et quemadmodum nostri eximere ex ærariis dicebant, cũ aliquem hac ignominia leuabant: sic illi ἐξ ἀκροπόλεως ἐξαληλιμμένους vocabant: hoc est ex arce expunctos, id quod ex Demosthenis oratione in Aristogitonẽ & Libanii argumento intelligere licet. De huiusmodi Censorũ animaduersionibus Gellius lib. iiii. ita inquit, Si quis agrũ suũ passus fuerat sordescere, eúmque indiligenter curauerat, ac neq; arauerat, neque purgauerat, siue quis arborem suã vineámque habuerat derelictui, non id sine pœna fuit: sed erat opus censoriũ censorésque ærariũ faciebant: item si quis eques Romanus equũ habere gracilentũ aut parũ nitidum visus erat, impolitiæ notabatur: quasi tu dicas incuriæ. Sunt & alia exempla apud eundem eodẽ lib. cap. vltimo. Videamus de conuocando habẽdóque Senatu. Gellius lib. xiiii. ex libro quodam Varronis enumerat eos magistratus, per quos more maiorum Senatus olim haberi solitus est, eósque nominat Dictatorẽ, Consules, Prætorem, Trib. pleb. Interregem, Præfectũ vrbi: neq; alii præter hos ius fuisse dicit faciendi Senatusconsulti. Quotienscunque vsu venisset vt omnes isti magistratus Romæ essent, tum quo sui prà ordine scripti essent, qui eorũ prior aliis esset, ei potissimũ Senatum consulendi ius fuisse. Addit deinde extraordinario iure Tribunos quoque militares qui pro Consulibus fuissent, item Decẽuiros quibus imperiũ consulare tum esset, item Triũuiros reip. constituendæ causa creatos, ius cõsulendi Senatũ habuisse. Senatus autẽ habebatur aut legitimus, aut indictus. Capito-

ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει.

In ærarios relati.

In arcem relati.

ὀφλόντες.

κατάδικοι.

ἐζημιωμένοι.

Ex ærariis eximere.

Cẽsorũ animaduersio.

Senatus cõuocãdi ratio

Senatum cõsulendi ius.

Senatus legitimus & indictus.

linus in Gord. Non legitimo, inquit, sed indicto Senatus die Consul iam domi conuentus, cum Prætoribus AEdilibus & Tribunis in curiam venit. Legitimus Senatus statis diebus habebatur. Tranquil. in Aug. Sanxit, inquit, ne plus quàm bis in mense legitimus Senatus ageretur: scilicet Calendis & Idibus, néve Septẽbri Octobríve mense vllos adesse alios necesse esset quàm sorte ductos, per quorũ numerum decreta confici possent. Spartianus in Adriano, Senatui legitimo cũ in vrbe vel iuxta vrbẽ esset semper interfuit. Edictus autem vel indictus erat qui ob negocia incidentia repentè indicebatur. Idem in Cæs. Postquam Senatus Idibus Martiis in Pompeii curiam edictus est, facile tempus & locũ prætulerunt. Sic apud Athenienses νόμιμος ἐκκλησία dicebatur ἡ κυρία καὶ ὡρισμένη τρεῖς τοῦ μηνός. σύγκλητος δὲ ἡ ἐξαίφνης γινομένη διά τι κατεπεῖγον. Legitima cõcio dicebatur fixa statáque concio, quæ ter in mense habebatur. Conuocata autem & indicta quæ repentè noua quadam de causa fiebat. Auctores Sudas & interpretes Demosthenis in oratione περὶ παραπρεσβείας, enarrãtes illud ἐφοβοῦντο δὲ μὴ ἐξαίφνης ἐκκλησία γένηται. Appianus libro primo de bel. Ciuilibus, Consulum alter Opimius nomine, vt in trepidatione mos est, nõnullos cum armis in Capitoliũ festinare iubet, Senatúmque per præconẽ conuocari. Cæterũ Gellius auctor est iustum Senatusconsultũ esse non posse, nisi quod in loco per Augures cõstituto quod tẽplum appellaretur, factum esset. Propterea & in curia Hostilia & in Pompeia, & pòst in Iulia cum profana ea loca fuissent, templa esse per Augures constituta, vt in iis iusta Senatuscõsulta more maiorũ fieri possent. Scriptúmq; Varronẽ reliquisse non omneis ædes sacras templa esse: Senatusconf. autem ante exortum aut pòst occasum solem factũ, ratum non fuisse. Opus etiam censorium fecisse existimatos per quos eo tẽpore Senatusconf. factum esset. Immolaréque hostiam prius, auspicaríque debere qui Senatum habiturus esset. De rebus quoque diuinis prius quàm humanis ad Senatũ referendũ esse. Tum porro referri debere aut infinite de repub. aut de singulis rebus finite. Senatus autẽ cõsulta duobus modis fiebant, aut per discessionẽ, inquit Gellius, si consentiretur, aut si res dubia esset per sententias singulorũ exquisitas. Trãquillus in Tiberio, Cum Senatusconsultũ per discessionem forte fieret, transeuntẽ eum in alterã partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Cicero Philip. iii, Cum de repub. relaturus fuisset, allato nuncio de legione quarta, mente cõcidit. effugere festinãs, Senatusconf. de supplicatione per discessionem fecit: cũ id factum esset antea nunquã. Idem in vlti. In has sententias meas si Consules designati discessionem facere voluissent, omnibus istis latronibus auctoritate ipsa Senatus iampridẽ de manibus arma cecidissent. Gellius libro tertio de Pedariis Senatoribus loquens, Non pauci sunt, inquit, qui opinantur Pedarios Senatores appellatos qui sententiã in Senatu non verbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irent. Quid igitur cum Senatusconf. per discessionem fiebat, nónne vniuersi Senatores sententiã pedibus ferebant? Et paulo post, Marcus Varro, inquit, in Satyra quæ Hippocyon dicitur, equites quosdam dicit Pedarios appellatos, videtúrque eos significare, qui nondum à Censoribus in Senatũ lecti, Senatores quidem non erãt: sed quia honoribus populi vsi quidem erant,

Edictus, indictus Senatus.

Νόμιμος ἐκκλησία.

Σύγκλητος.

Cõcio legitima & cõuocata.

Senatuscõsulti legitimi locus & tempus.

Senatuscõs. per discessionem.

Discessionẽ facere.

Pedarii Senatores.

Non omnibus Senatoribus dicendæ sentētiæ ius erat in Senatu.

in Senatum quidem veniebant,& sententiæ ius habebant. Nam & Curulibus magistratibus functi qui nondum à Censoribus in Senatū lecti erant, Senatores non erant:& qui in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, sed quas principes dixerant,in eas discedebāt. Hoc significabat edictum quo nunc quoq; Consules cū Senatores in curiam vocant,seruandæ consuetudinis causa trāslatitio vtūtur. Verba edicti sunt hæc,Senatores quibúsq; in Senatu sententiam dicere licet,& reliqua. Translatitium edictū Gellius appellat ex antiqua consuetudine desumptum, quomodo & Cicero appellauit in Prætura vrbana. His autē Gellii verbis facile intelligimus non frustra ab Vlpiano hoc in loco præfinitam circunscriptámque Senatorum appellationē esse. Cicero ad Atticum libro primo, Cum est actū,neq; animaduersum est, & raptim in eam sententiam Pedarii cōcurrerunt. Inde illa locutio, In sententiam ire,& pedibus in sententiā ire. Liuius libro quinto, Primores Patrū censuere non expectandum iustum tēpus comitiorum,sed exemplo nouos Tribunos militum creandos esse,qui à Calendis Octobribus magistratū occiperent. In quam sententiā cum pedibus iretur,cæteri Tribuni militum nihil cōtradicere. At enimuero Sergius Virginiúsque, propter quos pœnitere magistratuū eius anni Senatū apparebat,primo deprecari ignominiā,deinde intercedere Senatuscons. Idem lib.ix,Cū omnes laudibus modo prosequentes virum in sententiā eius pedibus irent,tētata paulisper intercessio est à Lucio Liuio & Quinto Melio Trib. Plinius lib.ii. epistol. Sed cum fieret discessio, qui sellis curulibus astiterant,in Cornuti sententiā ire cœperunt. Tū illi qui se collegæ adnumerari patiebantur,in diuersum transierūt. Cicero Philip.xi, Dixit tamen si quis eorum qui post se rogati essent,grauiorem sentētiam dixisset,in eam se iturum. Nos hodie id ad idem dicere vocamus. Quod ignari ignauiq; aut assentatores plerunque factitare dicūtur: graues etiā viri interdū faciūt,si res ita poposcerit. Hoc autē Tranquillus in Aug. eleganter & breuiter expressit, Sentētias,inquit,de maiore negocio nō more atq; ordine,sed prout libuisset perrogabat. vt perinde quisque animū intenderet,ac si cēsendum magis quàm assentiendum esset. Plinius in Panegy. de Domitiani tēporibus loquens, At quis antea loqui,quis hiscere audebat,præter miseros illos qui primi interrogabantur? cæteri quidem defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac sedentariam assentiēdi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus solúsque censebat quod sequerentur omnes & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. Verba sunt Plinii significantis tyrannicam violentiam Imperatoris, in cuius sententiā omnes ire cogebantur. Est igitur censere quod vulgo opinari vocant. Id est sententiā suam explicata ratione approbare audientibus. Idem in epist. Iam censendi tēpus dixit Domitius Consul designatus. Gellius tamen libro decimotertio, docet nullū fuisse Senatus cōsultum in quo discessio nō esset necessaria. De ordine vero rogandarū sentētiarum quem Augustum non seruasse Tranquillus dixit, idem Gellius lib. iiii. ita inquit, Ante legem quæ nunc de Senatu habēdo obseruatur, ordo rogandi sententias varius fuit. Aliàs primus rogabatur qui à Censoribus princeps in Senatum lectus erat: aliàs qui desi-

Trāslatitiū edictum.

In sententiā ire.

Facere discessionem.

Censere.

De rogādis sententiis.

gnati Consules erant: Quidam è consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quē iis visum erat honoris gratia extra ordinē sententiā primam rogabant. Obseruatū tamen cū extra ordinem fieret, ne quis quenquam ex alio quàm Consulari loco sententiā primum rogaret. Hactenus Gellius. Licebat autē per legē de Senatu habendo, rationē sententiæ suæ Senatores censentes exposcere. id quod ex his Plinii verbis intelligi potest ad Valerianum libro quinto epist. Absolutus est reus sentētia designati Consulis Afranii Dexteri. Assenserunt omnes præterquā Licinius: is interdicendum ei aduocatione per quinquenniū censuit. Et quāuis neminē auctoritate traxisset, cōstanter in sententia mansit. qui etiā Dexterū, qui primus diuersum censuerat, perlata lege de Senatu habendo, iurare coegit è repub. fuisse quod cēsuisset. Cui quanquā legitimæ postulationi à quibusdam reclamatum est, exprobrare enim cēsenti ambitionē videbatur. Sed priusquā sententiæ dicerētur, Nigrinus Tribu. pleb. recitauit libellum disertū & grauē, quo questus est vænire aduocationes, vænire & præuaricationes, in lites coiri, & gloriæ loco poni ex spoliis ciuiū magnos & statutos reddirus. Recitauit capita legū, admonuit Senatusconsultorum, Et reliqua quæ Plinius de mercenariis aduocationibus exequitur, aduocatus ipse memoriæ suæ celebratissimus. In rebus vero momētosis aut ad exemplum pertinentibus, Senatores nō minus centum Senatusconsultū facere poterant, vt videtur ex Liuio lib. nono de bel. Maced. de Bacchanalibus loquente, Si quis, inquit, tale sacrū solenne & necessariū duceret, nec sine religione ac piaculo se dimittere posse, apud Prætorē vt profiteretur, Prætor Senatum consuleret. Si ei permissum esset cū in Senatu centū non minus essent: ita id sacrū faceret. Asconius tamen Corneliū Ciceronis tēpore legem tulisse dicit, ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducenti affuissent: quæ sine tumultu acta res est. Nemo enim negare poterat pro auctoritate Senatus esse eam legem. Verum duo Senatusconsulta vno die nō fiebant: id quod innuit Capitolinus in Maximino his verbis de Gordiano loquens, Hic annum agēs ætatis quartumdecimum statim raptus est, & nouo genere Senatusconsulti, cū eodem die Senatusconsultū factū esset, inductus in curiā Cæsar est appellatus. Quo modo autem Senatores in Senatū ire cogerentur, Cicero Philip. prima docet, Quid autem, inquit, erat causæ cur in Senatū hesterno die tam acerbe cogerer? solúsne aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur vt etiā ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam etiā causam Appiū illum & senem & cæcum delatū esse memoriæ proditum est. De supplicationibus referebatur, quo in genere Senatores deesse non solent. Coguntur enim non pignoribus, sed eorū quorum de honore agitur gratia. Quod idem fit cū de triumpho refertur. Ita sine cura Consules sunt, vt pene liberū sit Senatori non adesse. Et paulo post, Quis autē vnquam tanto damno Senatorē coegit? aut quid est vltra pignus aut mulctam? Verba sunt Ciceronis conquerētis iniuriam Antonii Consulis, qui non cōtentus pignoribus captis aut mulcta dicta, cogere in Senatum venire Ciceronē, minatus est etiā frequentissimo Senatu cū fabris se venturum ad disturbandam subuertendámque domum eius. Idem lib. iii.

Lex de Senatu habendo.

Senatorū ad Senatuscōs. faciendū numerus.

Duo Senatusconsulta vno die nō fiebant.

Senatus coactio.

de Oratore, de iurgio Philippi Cõsulis in Senatu & L. Crassi magni illius oratoris loquens, Hic cũ homini & vehementi & diserto & in primis forti ad resistẽdũ Philippo, quasi quasdam verborũ faces Crassus admouisset, non tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribúsq; ablatis Crassum instituit coercere. Pignora autẽ capere vel auferre est quod nunc dicimus captionẽ bonorũ. Coercere igitur pignoribus captis Cicero dixit, quod nos cogere per bonorũ captionẽ dicimus. Demosthenes, ἐφάψαι τῶν κτημάτων dicit, quasi manũ facultatibus iniicere. quod etiã Græce τὰ ἐνεχύρα λαμβάνειν dicitur, hoc est pignora capere. Gellius lib. vii. pignoris capionẽ hinc esse dictam ab antiquis affirmat vt vsucapionẽ. Prehendere vero est apud eos id quod nos corpore prehendere dicimus: cuius exẽplum statim subiiciemus. Quibus autẽ modis Senatores in Senatũ venire, iisdẽ etiam censere cogebãtur, nisi Tribuni intercederent. Liuius lib. viii. secundi belli Punici, Itaque Quintus Fuluius postulauit à Consule vt palàm in Senatu diceret, permitterétne patribus vt de prouinciis decernerent? staturúsq; eo esset quod censuissent? an ad populũ laturus? Cũ Scipio respondisset se quod è repub. esset esse facturũ: tum Fuluius, Non ego, inquit, ignarus quid respõsurus facturúsve esses quæsiui. quippe cũ præ te feras tentare magis quàm consulere Senatũ. Itaque à vobis Tribuni pl. postulo, inquit, vt sententiã mihi ideo non dicenti, quòd si in meam sentẽtiam discedatur, non sit ratũ habiturus Consul, auxilio sitis. Inde altercatio orta, cũ Consul negaret æquum esse, quo minus suo quisque loco Senator rogatus sententiam diceret: Tribuni decreuerũt, Si Cos. Senatui de prouinciis permittit, stari eo quod Senatus censuerit, nec de ea referri ad populum patiemur: si non permittit, qui de ea re sententiã recusabit dicere, auxilio erimus. Consul diem ad colloquẽdum cum collega petiit. Postero die permissum Senatui est. Prouinciæ ita decretæ. Prehendi vero Senatores iussu Cos. poterant. Valerius libro quinto, L. vero Philippus Consul aduersus eundem ordinem libertatem exercere non dubitauit: nam segnitiam pro rostris exprobrans, alio sibi Senatu opus esse dixit: tantúmque à pœnitentia dicti abfuit, vt etiã L. Crasso summæ dignitatis & eloquẽtiæ viro id in curia grauiter ferenti manũ iniici iuberet. Ille reiecto lictore, Non est, inquit, mihi Phillippe Consul, quia nec ego tibi Senator sum. Id est, quia dixisti te alium Senatũ quærere. Gellius lib. iiii, Capito Atteius in libro quem de officio Senatorio cõposuit, scriptũ hoc reliquit, Caius Cæsar, inquit, Consul Marcum Catonẽ sententiam rogauit. Cato rem quam consulebatur, quoniam non è rep. videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ longa oratione vtebatur, eximebátque dicẽdo diem. Erat enim ius Senatori, vt sententiã rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei & quoad vellet. Cæsar Consul viatorẽ vocauit, cúmque cũ finem nõ faceret, prehendi loquentem, & in carcerẽ duci iussit. Senatus consurrexit & prosequebatur Catonem in carcerẽ. Hac, inquit, inuidia facta Cæsar destitit, & mitti Catonem iussit. Hactenus ille. Quid sit autẽ prehẽdere, & qui magistratus prehensionem, quiq; vocationem habuerint, & qui vtrunque, aut etiam neutrum, idem Gellius lib. xiii. docet: Vocationẽ, inquit, habent Cõsules & cæteri qui habent imperium. prehensionem Tribuni ple. & alii qui habent viatorẽ,

Pignora capere & auferre.

Pignoris capio.

Prehẽdere.

Censere Senatores quo modo cogebantur.

Prehensio Senatoris.

Libertas dicendi in Senatu.

Vocationẽ & prehẽsionẽ habentes magistratus

Tribuni pleb.

neque vocationem neque prehensionem, vt Quæstores & cæteri qui neque lictorem habent neque viatorem. Qui vocationem habent, iidem prehendere, tenere, abducere possunt: qui autem iure prehendi, is etiam in vincula duci potest. Sed quærentibus nobis, inquit, quam ob causam Tribuni qui haberent summã coercendi potestatem, ius vocandi non habuerint: illud occurrit, quòd Tribuni ple. antiquitus creati videntur non iuri dicẽdo, nec causis querelísque de absentibus noscendis, sed intercessionibus faciendis, quibus præsentes fuissent, vt iniuria quæ corã fieret arceretur, ac propterea ius ad se vocandi ademptum: quoniam vt vim fieri vetarent, assiduitate eorũ & præsentium oculis opus erat. Labeo igitur Antistius legum morúmq; Populi Rom. peritissimus, per viatorem Tribunorum ple. vocatus, eodem Gellio auctore, respõdit, ius eos non habere, neque se, neque aliũ quenquam in causa vocãdi, cum moribus maiorum Trib. ple. prehensionẽ haberent, vocationem non haberent. Posse igitur eos venire & prehendi se iubere, sed vocandi absentẽ ius nõ habere. Iniici autẽ manum Valerius in superiore exemplo pro prehẽdi dixit. licet iniicere manũ proprie sit verbo antiquo iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritate, rem nobis debitã aut etiã nostrã vendicamus: quo modo vsus est Quintilianus in septimo his verbis, Aut alteri enim, aut inuicem de iure fit controuersia: vt in re tali, patri in filiũ, patrono in libertum manus iniectio sit: liberti hæredem sequãtur. Liberti filiũ quidam fecit hæredem, inuicem petitur manus iniectio: & patronus negat ius patris illi fuisse, quia ipse in manu patroni fuerit. In eadem significatione vsus est Vlpianus in. l. Sed si hac, De in ius vocando. Et Paulus in. l. penul. De seruis exportãdis. Iniicere manũ latine dici debet quod lingua vernacula sæsire appellamus. Virgilius, Iniecere manũ Parcæ. Sic dominus in prædiũ (vt nũc dicitur) feudarium, hoc est beneficiarium manũ iniicere solet. Hoc Græci τὴν χειρὸς ἐπιβολὴν appellant. Iniicitur etiam manus in aliquem, vel in eius bona, vel merces aliquas, quando inde ille abire, vel res inde moueri auctoritate aliqua vetantur, quod nos arrestare dicimus. Plinius ad Traianũ epistola lvi. hoc verbo μεταφορικῶς vsus est, Itaque & quieti eius inieci manum, & exegi vt me in Bithynia cõsilio instrueret. quod ille amicissime & senectutis & ocii ratione postposita & iam fecit & facturus est. Quæ verba corruptissime vulgo leguntur. Ociosum (inquit Plinius) Nymphidium nactus, continuo nauare mihi operam coegi, quasíque vsui meo vẽdicaui vt me consiliis suis adiuuaret. Recentiores nullo antiquo exemplo iniicere manum, pro vim afferre dicunt: quod latine afferre manus vel etiam inferre dicitur. Quo vtroque Augustinus libro primo de Ciuitate dei vtitur. Lactantius libro tertio Institut. Multi ergo ex iis qui æternas esse animas suspicabãtur, tanquam in cœlum migraturi essent, sibi ipsi manus intulerunt, Cleanthes & Chrysippus & Zeno & Empedocles. Cæterum intercedere Senatuscõsulto Tribuni pleb. poterãt, vt ex Liuiano illo exemplo intelligere licet. & ex Tacito libro vigesimo, Cũ rogarent, inquit, sentẽtias Consules, Vulcatius Tertulinus Trib. pleb. intercessit, ne quid super tanta re Principe absente statueretur. Gellius libro decimotertio, Varro, inquit, de intercessionibus scripsit, dixítque intercedendi ne Senatusconsultum fieret, ius fuisse

Iniicere manum.
Manus iniectio.
Afferre & inferre manus.
Intercedere Senatuscõs. Tribuni poterant.

iis solis qui eadem potestate qua ii Senatusconsultũ facere vellent maioresue essent. Qui autẽ hi fuerint, nos suprà eodem Gellio tradente vidimus. Valerius libro secundo, cap. primo, Illud quoque memoria repetẽdum est, quòd Tribunis ple. intrare curiam non licebat: ante valuas autem positis subselliis decreta Patrum attentissima cura examinabant, vt siqua ex iis improbassent, rata esse nõ sinerent. Itaq; veteribus Senatuscõsultis, T, litera subscribi solebat, eáq; nota significabatur illa Tribunos quoque censuisse. Qui quãuis pro cõmodis ple. excubabant, ínque imperiis cõpescendis occupati erant: instrui tamen ea argẽteis vasis & annulis aureis publice præbitis patiebantur, quo talium rerũ vsu auctoritas esset ornatior. Est autẽ intercessio id quod oppositionẽ vocamus. Liuius libro quinto ab Vrbe cond. Camillus plebem sceleris palàm arguere, quæ iam in suos versa nõ intelligeret se prauo iudicio de Tribunis intercessionẽ sustulisse, quòd intercessione sublata Tribunitiã potestatẽ euertissent. Idem libro tertio, Tribunitiũ auxilium & prouocationẽ duas arces libertatis tuendæ appellat, appellabãtur enim Tribuni cõtra vim magistratuum. vnde in xii. tab. Plebes, quos contra se auxilii ergò decem creassit, Tribuni eius sunto. Quódq; hi prohibessint, quódq; plebẽ rogassint, ratũ esto. Plutarchus in Problematis auctor est moribus Romanorũ constitutum esse, vt domus Tribunorũ noctu ne clauderẽtur, sed interdiu noctúque indigenti cuique eorum auxilio paterent, quasi portus quidam & præsidium periclitantiũ. Maiores enim cõmunem Tribunũ esse voluerunt, & tanquã aram omnibus accessibilẽ. proinde honore quidem sacrosanctos eos esse voluerunt, nec sine inexpiabili scelere violabiles. Maxime autẽ populares eos faciebat, si nihil supra plebeiam sortẽ sese extollerent, sed specie & cultu & omni viuendi ratione in ordinẽ se cogerẽt, ὅθεν οὐδὲ οἰκίας αὐτοῦ κλείεσθ' νενόμισται θύραν, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ ἀνέῳγε καὶ μεθημέραν, ὥσπερ λιμὴν καὶ καταφυγὴ τοῖς δεομένοις. ὅσω δὲ μᾶλλον ταπεινοῦνται τῷ σχήματι, τοσούτω μᾶλλον αὔξεται τῇ δυνάμει, κοινὸν γὰρ αὐτὸν ἀξιῶσι τῇ χρείᾳ καὶ πᾶσιν ἐφικτόν, τῇ δὲ τιμῇ ποιοῦσιν αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον. Plinius libro primo epistolarũ, Ipse cum Tribunus essem, abstinui causis agendis. Primum, quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui iubere posset tacere quẽcunq;, huic silentiũ clepsydra indici: & quẽ interfari nefas esset, hunc conuicia audire. His verbis significatur magnã vim fuisse intercessionis Tribunitiæ: de qua Cicero nõnihil libro tertio de Legibus. Quo modo autẽ intercessioni Tribunitiæ parendũ erat, sic etiã obnunciationi Augurũ, de qua Cicero de Diuinatione lib. pri. & Plutarchus in Crasso, & Asconius in orationem Ciceronis in Pisonẽ. Sed nihil nunc ad rem. Si quis autẽ in Senatu loqui vellet sententiã non rogatus, veniã à Cos. petebat. vnde Capitolinus in Maximo, Post hæc, inquit, tacẽtibus cũctis cũ Maximus qui & natu grãdior erat, & meritis & virtute ac seueritate clarior, dicere sententiã cœpisset, qua ostenderet duos Principes esse faciẽdos: Vectius Sabinus ex familia Vlpiorũ rogato Consule vt sibi dicere atq; interfari liceret, sic orsus est. Licebat etiã Senatoribus venia prius petita eos qui in Senatũ inducebantur, interrogare. Liuius lib. xx. de Legatis Carthaginensiũ loquẽs in Senatum admissis, Cũ more, inquit, tradito a Patribus, potestatẽ interrogandi si

Intercessio

Tribunitia.

Tribunitiũ auxilium & prouocatio.

Tribunorũ domus apertæ.

Obnũciatio Augurum.

quis quid vellet Legatos, Prætor fecisset, Senioréſque qui fœderibus interfuerant, alia alii interrogarent: nec meminiſſe ſe per ætate (etenim omnes ferme iuuenes erant) diceret Legati: cõclamatũ ex omni parte curiæ eſt, Punica fraude lectos qui veterẽ pacẽ repeterent, cuius ipſi non meminiſſent. De Senatu Senatoribúſq; in duodecim tab. ita cautũ erat, Omnes magiſtratus iudiciũ auſpiciúmque habẽto, éxq; iis Senatus eſto. Eius decreta rata ſunto, is ordo vitio vacato. Cæteris ſpecimẽ eſto. Senatori qui nec aderit, aut cauſa, aut culpa eſto. Cauſas populi teneto. Quæcũque in populo, quæcũq; in Patribus agentur, modica ſunto. Erat autẽ auctoritas in Senatu, & poteſtas in populo, vt auctor eſt Cicero lib. iii. de Legibus. Vnde Senatus cenſere, & populus iubere dicebatur. Liuius lib. vii. de bel. Maced. Senatus eam pacẽ ſeruandam cenſuit, & paucos poſt dies populus iuſſit. Cicero lib. ſupradicto, Senatori, inquit, iuſſa tria ſunt. vt adſit: nam grauitatẽ res habet cũ frequens ordo eſt. vt loco dicat, id eſt rogatus. vt modo, ne ſit infinitus. Nam breuitas non modo Senatoris, ſed etiã oratoris magna laus in ſententia. nec eſt vnquã longa oratione vtendũ, niſi vbi ſpectante Senatu (quod fit ambitioſe ſæpiſſime) nullo magiſtratu adiuuante tolli diẽ vtile eſt. aut cum tanta cauſa eſt, vt opus ſit oratoris copia, vel ad hortandũ, vel ad docendum. quorũ generum in vtroq; magnus noſter Cato eſt. Quódq; lex addit, cauſas populi teneto, Senatori neceſſariũ noſſe remp. idq; late patet. Quid habeat militũ, quid valeat ærario, quos ſocios reſp. habeat, quos amicos, quos ſtipẽdiarios, qua quiſque ſit lege, conditione, fœdere, tenere conſuetudinem decernendi, noſſe exempla maiorũ. Ex his Ciceronis verbis & illis xii. tabularum ſatis (vt arbitror) apparet litium cognitionẽ & iudicandi neceſſitatem non fuiſſe muneris Senatorii. tametſi Decuriæ iudicum ex Senatu aliquando ſumebantur, vt ex equeſtri ordine: vt alibi videbimus ſi locus inciderit. Verum quod Cicero de tollenda die dixit in exẽplo proximo, videamus quid ſignificet. Cicero igitur ad illud xii. tab. reſpiciens, Quicũque in Patribus agẽtur modica ſunto, Senatori modicè dicendũ ait, niſi ſi forte è repub. eſſe putarit, vt longiore oratione vtatur. Quod tũ demum erit, cũ res in Senatu decernẽda, orationis copia aut ſuadentis aut docẽtis indiget. aut cũ ita tempus tulerit, vt mora decernendæ rei quærenda ſit: id quod tũ vſu venit cũ pernicioſæ alicui relationi nullus interceſſor magiſtratus impræſentiarũ inueniri poteſt. Tunc enim tolli diẽ dicendo neceſſe eſt, quod & eximi diẽ frequentius dicitur: vt in illo exemplo Gellii ſuperius tranſcripto de Catone, quem Cæſar ob id prehendi iuſſerat. Huius autẽ hiſtoriæ meminit Plutarchus in Cæſare. Põpeius enim referebat de prouincia Galliarum & Illyrici in quinquenniũ Cæſari decernenda. Quam relationem reip. pernicioſam vt diſcuteret Cato, diem dicendo eximebat. Id eſt prælonga oratione cenſendi tempus conſumebat de induſtria. Liuius libro quinto ſecundi belli Punici, Interim publicani Caſcæ inſtare vt diem conſilio eximeret. Idẽ libro primo ab vrbe cõd. Tarquinius monitus à proximis vt purgaret ſe quòd id temporis veniſſet, diſceptatorẽ ait ſe ſumptum inter patrem & filium, cura reconciliandi eos in gratiam moratum eſſe: & quia ea res exemiſſet illum diem, poſtero die acturum quæ cõſtituiſſet: à Græcis ἐκκρούειν τὸ πρᾶγμα ἢ χρόνῳ

De Senatu.
Auctoritas Senatus. Poteſtas populi.
Cẽſere Senatus eſt: vt iubere, populi
De officio Senatoris.
De breuitate cenſendi in Senatu.
Senatori quæ cognoſcenda.
Iudicũ Decuriæ vnde.
Dies tollenda.
Diem tolli. Diẽ eximi.

dicitur, κὴ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ λέγειν κατατετρῖφθαι. τὸν χρόνον ἐξαπατῆσαι. τὴν ἡμέραν ὑφαιρεῖν. ἢ καταναλίσκειν. Cicero Philip.vi, Succurrendum est Decio Bruto. omnes vndique copiæ colligendæ. horã eximere vllam in tali ciue liberando sine scelere non possumus. Vbi corrupte exhibere in impressis libris legitur. Inde eximere actionem iudex dicitur ab Vlpiano in titulo, Ex quibus causis maiores, cũ per dilationem eius effectum est vt iam agi lege non possit: & actio exempta, cũ iam desiit agi posse. Neque vero omittendum illud quod apud Macrobiũ legimus libro primo Satur. Mos antea fuit, inquit, Senatoribus in curiam cum prætextatis filiis introire. Cum igitur in Senatu res maior quæpiam consultaretur, eáque in diem posterum prolata esset, placuit vt hanc rem super qua tractauissent, ne quis enũciaret priusquam decreta esset, & reliqua, quæ ille de Papyrio puero memorabilis indolis prosequitur. Tranquillus in Augusto, Liberis Senatorum, quo celerius reipublicæ assuescerent, protinus virilem togã, latumclauum induere & curiæ interesse permisit. Prætextati autem pueri dicebantur qui prætexta adhuc & bulla vtebantur, quod fiebat vsque ad annũ decimumseptimum: quo tempore togam virilem sumebant deposita prætexta puerili, vt meminit Cicero in proœmio Lælii. & nos alibi dicemus. Hinc anni prætextæ à Plinio libro xxxiii. pro annis pueritiæ: & ætas prætextata Gellio libro primo Noctium Atticarum: & mores prætextati Festo in integris codicibus, & Macrobio, & Iuuenali, Sic prætextatos referunt Arraxata mores. Quod tamen verbum diuersissime ab auctoribus Latinis accipitur. Hoc autẽ verbum, si intellexisset Accursius locum illum in quarto Institutionũ in titulo De iniuriis §. primo, non tam inepte enarrasset, Siue quis matremfamil. aut prætextatum prætextatámve affectatus fuerit. De prætextatis pueris Iuuenalis Saty. x, Nec prætextatum rapuit Nero loripedem vel Strumosum.

Eximere actionem. — *Prætextati filii cũ Senatoribus in curiã ibant.* — *Prætextati. Bulla. Toga.* — *Anni prætextæ. Prætextati mores.*

Prætextatæ etiam puellæ dicebantur à prætextis quas nubentes deponebãt. Festus in integris codicibus, Prætextatum sermonem, inquit, ab eo dictũ putant, quòd prætextatis nefas sit obscœno verbo vti. Alii dici putant, quòd nubentibus depositis prætextis à multitudine puerorũ obscœna clamẽtur. Ideóque prætextatum sermonẽ appellabant qui nihil obscœnitatis habet. Contra hanc tamen Festi opinionem Trãquillus, Gellius, Macrobius, prætextatũ sermonem acceperunt, pro eo qui apertè rem obscœnam significat. Affectari autem prætextatum aut prætextatam à Iustiniano dictum est in loco prædicto, pro eo quod est pudorem pueri ingenui aut puellæ sugillare, & notã infamiæ tanquã scorto masculo fœmininóque inurere. Solent enim hodie quoq; perditissimi homines, dum sugillare volunt puellæ aut matronæ opinionem, improbiore petulantia in publico eis adambulare, quasi scortũ ad locum constitutũ affectantes. Sed nec illud silentio prætereundũ, quòd Senatusconsulta olim statim vt facta erant, ad AEdiles plebis deferebãtur, nec vltra in potestate Senatus erant. Liuius lib. iii, Institutum etiã ab iisdem Coss. vt Senatuscõsulta in ædem Cereris ad AEdiles plebis deferrentur. quæ antè arbitrio Coss. supprimebãtur nunciabantúrque. Postea autẽ Senatusconsul. ad ærarium deferri institutũ, vbi & leges in æs incisæ erant, auctore Cicerone Philip. quinta his verbis, Neque solum commẽtariis commentitiis chirographísque venalibus

Prætextatæ puellæ. Prætextatus sermo. — *Affectari prætextatũ.* — *De Senatusconsul. Senatuscõsulta statim ad AEdiles, &c. Senatuscõs. ad ærarium deferebãtur*

innumerabilis pecunia congesta in illam domũ est,sed Senatus etiam cõsulta pecunia accepta falsa referebantur. Syngraphæ obsignabantur. Senatuscõsulta tanquã facta ad ærarium referebantur. Tranquil. in Aug. Auctor est Iulius Marathus ante paucos quàm nasceretur menses, prodigiũ Romæ factum publice, quo denũciabatur Regem populo Romano naturã parturire: Senatũ exterritũ censuisse ne quis eo anno genitus educaretur. eos qui grauidas vxores haberent, quòd ad se quisque spem traheret, curasse ne Senatusconsultum ad ærariũ referretur. Verũenimuero quædam more maiorum à Senatu non etiã à populo constituebantur. Cicero in Vatiniũ, Ne hæc quidem Senatui relinquebas, quæ nemo vnquã ademit, vt Legati ex eius ordinis auctoritate legerentur. Adeóne tibi sordidum consiliũ publicum visum est: adeò afflictus Senatus, vt non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, nõ belli consilii auctores, non ministros muneris prouincialis Senatus more maiorum deligere possit? Eripueras Senatui prouinciæ decernendæ potestatem, Imperatoris deligendi iudiciũ, ærarii dispensationẽ: quæ nunquã sibi populus Rom. appetiuit, qui nunquã hæc à summi consilii gubernatione auferre conatus. Contrà lib. iii. de leg. ex lege xii. tab. ita inquit, Creatio magistratuum, iudicia populi, iussa, vetita cũ suffragio quum sciscẽtur, optimatibus nota, plebi libera sunto. Senatus verò nihil nisi referẽtibus Cõsulibus, aut iis quibus Senatũ habere cogereque licebat, decernere poterat. Id quod ostendit Cicero in oratione de reditu suo, his verbis, At pro me superiores Cõsules semper vt referrent, efflagitati sunt: sed veriti sunt ne causa gratiæ facere viderẽtur, quòd alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperã. Qui prouinciarũ fœdere irritati, totũ illum annũ, querelas Senatus, luctum bonorũ, Italiæ gemitum pertulerunt. Vnde paulo post addit, Cũ Senatus equites Rom. flere pro me mutata veste vobis supplicare edictis atque imperiis vetarentur. Et rursus alibi, Pro me præsente Senatus, hominúmque præterea viginti milia vestẽ mutauerunt. Quibus verbis Cicero significat Senatum & equites luxisse exilium suum, & populo supplicasse pro reditu suo, sed imperio Consulum hoc facere inhibitos postea desiisse. Nam & postulata prouincialiũ Consulibus edebantur, vt de iis ad populum referrent: &, vt inquit Tacitus, aditũ patrum præberent. Idem in Verrẽ act. iii, Dixit præterea testimoniũ tota Sicilia, quæ in communibus postulatis ciuitatũ omnium Consulibus edidit: rogare se atque orare Patres Conscriptos, vt statuerẽt ne absentiũ reorum nomina reciperentur. Legimus & apud Liuium postulantes prouinciales interdum à Senatu ad populũ reiectos, vt lib. vii. ab vrbe cond. Legatos Cæritũ, & lib. ix, Legatos Samnitiũ: sed vtrique deprecaturi ad Senatũ venerant. Senatui etiam nõ licebat iniussu populi de ciue Rom. statuere: id quod ostẽdit Liuius lib. vi. secundi bel. Pun. apud quẽ eo in loco Attilius Regulus in consilio ita inquit, Per Senatũ agi de Campanis, qui ciues Rom. sunt, iniussu populi non video posse. Idque & apud maiores nostros in Sutrianis factũ est cum defecissent. vt M. Antistius Trib. ple. prius rogationem ferret, sciretque plebs vti Senatui de Sutrianis sententiæ dicendæ ius esset. Itaque censeo cum Tribunis plebis agendum esse, vt eorum vnus pluresve rogationem ferant ad plebem,

Senatus populus.

De relatione Consulũ.

Prouincialiũ postulata cõsulibus edebãtur, vt de iis ad populum referrent.

Senatus populus.

Senatui nõ licebat de ciue Romano statuere.

Sentētiæ recitabantur interdum à cēsentibus. qui nobis ſtatuendi de Campanis ius fiat. Attilius Trib. pleb. ex auctoritate Senatus plebem in hæc verba rogauit,& reliqua. Nec ſilentio prætereundū, quòd ſententiæ de ſcripto interdum à cenſentibus diceebantur in Senatu. Id quod ex Cicerone intelligere poſſumus, Philippica x: Is enim Fuſii Caleni ſententiam reprehēdens ita inquit, Hoc verò Q. Fuſi ſine offenſione noſtræ amicitiæ, ſicut tecum aut à te diſſentiens Senator,quæro. ita enim dixiſti (& quidem de ſcripto) literas Bruti recte atque ordine ſcriptas videri. quod quid eſt aliud quàm librariū Bruti laudare non Brutū? Oſtēdit id etiā quadam ad Plancum epiſtola idem auctor his verbis libro x, Id ex ipſo Senatuſconſulto poteris cognoſcere, ita eſt enim perſcriptū, vt à me de ſcripto dicta ſententia eſt,quam Senatus frequens ſecutus eſt ſummo ſtudio. Tranquillus de Augusto, Nam deinceps neque in Senatu,neque ad populū,neque apud milites locutus eſt vnquā,niſi meditata & cōpoſita oratione,quāuis non deficeretur ad ſubita extēporali facultate. ac ne periculū memoriæ adiret,aut ediſcendo tēpus abſumeret, inſtituit recitare omnia.

Recitare. Recitare, inquit, id eſt legere & de ſcripto dicere. Plinius in epiſt. Hortaris vt orationē amicis pluribus recitem, quāuis vehementer dubitē. Neq; enim me præterit actiones quæ recitātur,impetū omnē calorémque ac propè nomen ſuū perdere. Idem, Recitantiū verò præcipua pronūciationis adiumēta,oculi,manus præpediūtur. Quibus verbis

Pronūciare. apparet pronūciare eos qui memoriter dicūt:recitare verò qui de ſcripto. Sic accipitur lib.vii. Codicis in titulo De ſententiis ex periculo recitandis. Vbi tamen periculo corrupte legi facilius eſt intelligere, quàm quo modo emēdari

De ſcripto & ex ſcripto recitare. debeat cōminiſci. Dicimus enim de ſcripto recitare & ex ſcripto. Liuius lib. iiii. de bel. Maced. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorū. deinde cū ea vana & ſine effectu nihil proficerēt, eò deductæ res vt his conditionibus,quæ ex ſcripto paucis antè diebus editæ erāt,induciæ fierēt. Trāquillus in Claudio, De quodā negocio,& ita ex tabella pronūciaſſe dicitur,ſecundum eos ſe ſentire qui vera propoſuiſſent. Idē alibi è libello dixit:Sermones,

Sentētiæ ex breuiculo recitandæ. inquit,cū ſingulis atq; etiā cum Liuia ſua grauiores, nō niſi in ſcriptis & è libello habebat. Legendum igitur fortaſſe de ſententiis ex breuiculo recitādis.

Pronūciare. Pronūciare autē verbū eſt iuris in alio ſignificatu, pro eo quod eſt expreſſe & nominatim prædicere perfariq; ex bona fide in rebus cōtrahēdis. Vlpi. in.l. prima De AEdilitio edicto,ſæpe in ea ſignificatione vſus eſt: & in.l. Quòd ſi nolit, Qui mancipia vēdunt,nationē cuiuſq; in venditione pronūciare debēt.

Ἐκφωνεῖν. Hoc Græci ἐκφωνεῖν dicūt. Vſus eſt & Scæuola in titulo De euicti.& Cicero in tertio Offic. Igitur Cato iudex ita pronunciauit, Cū in vendendo eā rem ſciſ-

Nuncupare & nuncupatū teſtamentum. ſet & nō pronunciaſſet, emptori damnū præſtari oportere. Hoc etiam nuncupare dicitur. Idem in eodem, Nam cū ex xii. tab. ſatis eſſet ea præſtare,quæ eſſent lingua nuncupata:quæ qui inficiatus eſſet,dupli pœnam ſubiret: à Iuriſconſultis etiam reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quicquid enim eſt in prædio vitii,id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, præſtari oportere. Hactenus ille. Eſt enim nuncupare non ſcripto,ſed verbo cauere vel dicere,quod Græce

ὑπαγορεύειν. ὑπαγορεύειν dicitur. Vnde teſtamentum nuncupare dictum eſt. Plinius libro xiiii. de ebrietate loquens, Alii teſtamenta ſua nun-

cupant: alii mortifera loquûtur, rediturásq; per iugulum voces nô continent. Iustinus lib. xxxiiii. de Perdicca loquens, Nã etsi nô voce nuncupatus hæres, iudicio tamẽ electus videbatur. Iulianus in. l. Si ita, De bonorũ poss. secundũ tab. Testamentum, inquit, in tabulis sibi fecit: filio autẽ impuberi per nuncupationem substituit. Et ibidem Iuriscõs. scriptum hæredem à nuncupato distinguit. Sic nuncupata voluntas dicitur à Iustiniano vel Triboniano in titulo De testamẽtis, in fine. Et nuncupata vota Liuio & Trãquillo & Valerio. Liuius lib. viii. ab vrbe: Haud ab re esse duxi, verbis quoq; ipsis vt tradita nũcupatáque sunt, referre. Moris vero non fuisse vt Senatus reos iudicaret, vel ex verbis Ciceronis intelligi potest, qui in Verrem acti. vlti. ad iudices repetundarum loquens ita inquit, Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique vt viuere velint, tenebuntur, si vos eos deserітis? ad Senatũ deueniẽt, qui de Verre suppliciũ sumat? non est vsitatum, non est Senatoriũ. ad populum Rom. confugient? facilis est causa populi. legem enim sociorum causa iussisse, & eius legis custodes ac vindices præposuisse dicet. Hic locus est igitur vnus quò perfugiant, hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum. Senatusconsultorum formã exactam si quis videre velit, adeat Ciceronem in Philip. iii. v. & ix. Illic enim Senatusconsulta à Cicerone perscripta visuntur: ex quibus vnius formulam exempli gratia transcripsimus, in laudẽ Cæsaris (qui postea Augustus dictus est) censente Cicerone facti, Hoc autem, inquit, tempore ita censeo decernendũ, quòd Caius Cæsar Caii filius, Pontifex, Proprætor, summo reip. tempore milites & veteranos ad libertatem populi Rom. cohortatus sit, eósque conscripserit. Deinde enumeratis omnibus eius in rempu. meritis ita subdit, Ob eas causas Senatui placere Caium Cæsarem Caii filium, Pontificem, Proprætorem, Senatorem esse, sententiámq; Prætoris loco dicere, eiúsque honoris rationem quẽcunq; appetet ita haberi, prout haberi liceret, si anno superiore Quæstor fuisset. Quibus verbis & tota illa oratione Cicero Senatoriam dignitatẽ Cæsari, & dicendæ sententiæ locũ amplum impetrauit. Id est Prætoris loco vt perinde haberetur, ac si Quæsturã iustámque Præturam gessisset. Hic fuit, vt arbitror, status, hæc conditio prisci illius Senatus Senatorúmque sub imperio populi: cuius quanta olim fuerit maiestas, cum ex iis quæ dicta sunt intelligi, tũ verò vel vno Liuii exẽplo liquere potest. Is enim lib. iii. de Cincinnato loquẽs, qui absens Dictator in maximo discrimine reip. creatus erat, inquit, Operæpretiũ est audire qui omnia præ diuitiis humana spernũt, neq; honori magno locũ, neque virtuti putant esse, nisi effusẽ affluãt opes. Spes vnica imperii Rom. quatuor iugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocãtur. Ibi à Legatis seu forsan fodiens palo innixus, seu cũ araret, operi certe (id quod constat) aggresti intẽtus, salute data inuicem redditáque, rogatus vt (quod bene verteret ipsi reique pub.) mãdata Senatus audiret: admiratus rogitánsque, Satísne salua essent omnia? togam propere proferre ẽ tugurio iubet, qua simul absterso sudore ac puluere velatus processit, Dictatorem eum Legati consalutant. A Cæsare autem Dictatore oppressa repub. languere Senatus auctoritas, ac deinde post Augustum interire etiam cœpit, cum vnius iam arbitrio omnia tegerentur. Quo demum tempore mu-

Nuncupata voluntas.

Senatũ non iudicasse reos.

Senatuscõs. forma.

Maiestas prisci Senatus.

Dictator.

Quādo primū inclinari Senatus auctoritas cœperit.

tari Senatoria munera cœpta sunt. non enim Senatus in mandandis exercitibus, in prouinciis decernendis, in legationibus dimittendis admittendísque, in constituenda republica occupatus vltra fuit, sed in adulationem Principū conuersus, insontes sonrésque nullo discrimine condemnare, sæuientibus Principibus damnatos permittere, flagitiosissimos ciues in gratiā Principum ex reis eximere, ac Principibus condonare: innocentissimis hominibus negociū facessere, delatoribus fauere: Principum denique impotentissimis factis subscribere, auctorémq; se præbere, premente seruitute coactus est. Tunc Senatorii muneris cœpit esse reorū iudicatio. Accusationes enim apud Senatū ex eo tēpore factas legimus. Tranquillus de Caligula, Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in Senatu reorum accusationes defensionésque meditari. Idem de Domiti. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat. & cū dixisset experturū se illa die quàm carus Senatui esset, facilè perfecerat, vt etiam more maiorum puniendi condemnarentur. De quo tēpore Plinius in epist. ita inquit, Perspeximus curiam, sed curiā trepidam & elinguem, cum dicere quod velles periculosum, quod nolles miserum esset. Et ibidem, Priorū, inquit, temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorii obliuionem quandam & ignorantiam induxit. Idem Tranquillus auctor est Neronē inter alia hoc quoq; instituisse, vt omnes appellationes à iudicibus ad Senatum fierent. Iudices etiā à Senatu peti postea cœperunt Domitiani instituto, eodem auctore. Auctor, inquit, Tribunis pleb. fuit AEdilem sordidum repetundarū accusandi, iudicésque in eum à Senatu petendi. Plinius ad Arrianum lib. ii. epistol. Marius Priscus accusantibus Afris, quibus pro Cōsule præfuit, omissa defensione iudices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adesse prouincialibus iussi, existimauimus fidei nostræ conuenire, notum Senatui facere excessisse Priscum immanitate & sæuitia crimina quibus iudices dari possent, cū ob innocētes condemnādos interficiendósq; pecunias accepisset. Respōdit Fronto, deprecatúsq; est ne quid vltra repetundarum legem quereretur. Ex his Plinii verbis facile intelligimus iudices à Senatu peti solere qui certo ac statuto iudicio inquirerēt in reos, id est qui repetundarum lege vel maiestatis vel alia quærerēt. Id est quæstionē haberent: de quo verbo satis alibi diximus. Iis autem iudicibus ex legis præscripto iudicare necesse erat, nec legitimā pœnam excedere. Cū vero maiora crimina videbātur, quàm vt cōstituta pœna ordinariáque in reos animaduerteretur, tum demum Senatus ipse in reos inquirebat, quippe qui nullius legis præscripto astringeretur. Quo modo hodie curia nostra cētenaria, cuius summa secundū Principē omnium causarū est cognitio, liberam habere criminū inquisitionē, nec certa legis formula illigatam creditur: duntaxat quòd sine fraude sacerdotalis iuris fiat. de profanis enim causis loquimur. Multa autē ad hoc pertinētia ex illo loco Plinii intelligere licet. in quis illud memorabile, Dixi (inquit Plinius) horis pene quinq;. missus deinde Senatus & reuocatus in posterū. neq; enim iam inchoari poterat actio, nisi vt noctis interuētu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, vir subtilis, acer, disertus. huius actionē vespera inclusit, non tamen sic vt abrumperet. Itaque in

Senatui quā do adempta potestas.

Accusationes reorum in Senatu.

Appellationes à iudicibus ad Senatum.

Iudices à Senatu petebātur.

Quærere.

Iudices ex legis præscripto iudicare oportebat.

Curia Parisiensis.

Memorabile de Senatus cognitione.

tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrũ (inquit Plinius) & antiquum, Senatũ nocte dimitti, triduo vocari, triduo cõtineri. Vtinam in hac nostra curia, id est in Parlamento ita factitari institutum esset, præsertim in his causis quæ certum priuatúmque accusatorẽ habenr, & iniuriæ suæ vindicem, quǽque legitimo ordine agitatæ hinc accusatorem, illinc defensorem admittunt. Criminum enim inuidia quæ recenti accusatione calere solet, & ad animaduersionẽ vindicationémque iudicum animos perpellere, cõperendinata te (vt assolet) forensi artificio, refrigescit. etenim longa die accusatorũ iusta ira relanguescit, & lachrymæ iudicum exarescunt, qui prius viduarũ orborúmque calamitati ingemiscere videbantur. Quòd si moribus nostris cõparatum esset, vt accusationes defensionésque probationibus ac testimoniis instructæ in iudiciũ afferrentur, sicque præsentanea cognitione continuáque disceptatione diiudicarentur, profecto audacissimis ac confidẽtissimis hominibus impunitatis spes præcisa esse videretur. Vt ad rem reuertamur, Senatus cognitio certæ legi astricta nõ erat. Quintilianus libro tertio de controuersiis loquens simplicibus & coniunctis, Vna cõtrouersia est per se furti, per se adulterii: plures autem eiusdem generis, vt in pecuniis repetũdis: aut diuersi, vt si quis sacrilegii & homicidii simul accusetur. quod nunc in publicis iudiciis non accidit: quoniam Prætor certa lege sortitur. Principum autẽ & Senatus cognitionibus frequens est & populi fuit. Hæc verba Quintiliani cum illis Plinii congruunt de iudicibus, qui certæ formulæ astricti erant: non autẽ Senatus, quomodo nec Princeps, nec olim populus in cuius locum Princeps successit. Idem libro septimo de qualitate loquens, Cum de pœna iudicium est, à parte eius qui causam dicit, aut defensio est criminis, aut imminutio, aut excusatio, aut (vt quidam putant) deprecatio. Et paulo pòst, Vltima est autẽ omnium deprecatio, quod genus causæ plerique negarũt in iudiciũ vnquam venire. Quin Cicero quoq; pro Quinto Ligario hoc testari videtur cum dicit, Causas Cæsar egi multas, & quidẽ tecum dum te in foro tenuit ratio honorum tuorũ. certè nunquam hoc modo, Ignoscite iudices, errauit, lapsus est, non putauit: si vnquam post hæc, & cætera. In Senatu verò & apud populũ, & apud Principem, & vbicũque iuris clementia est, habet locum deprecatio. In qua plurimum valet ex ipso qui reus est hæc tria in vita præcedere: si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocẽter victuri, & in aliquo vsu futuri. Idem alibi, Apollodorus quoque ἀντικατηγορίας duas esse controuersias dixit, & sunt re vera secũdum forense ius duæ lites. Potest tamen hoc genus in cognitionem venire Senatus aut Principis. Est autem anticategoria recriminatio, siue vt idem libro iii. interpretatur, mutua accusatio: cuius genera duo. Alterum quo litigatores idem crimen inuicem intentant: alterum quo aliud atque aliud. Nõ absimile huic genus est, quod ἀντέγκλημα dicitur, de quo idem in septimo ita inquit, de assumptiua defensione loquẽs, In hoc genere fortissimum est, si crimẽ causa facti tuemur. qualis est defensio Orestis, oratio Milonis. Antenclema dicitur, quia omnis nostra defensio constat eius accusatione qui vindicatur. Occisus est, sed latro. Execatus, sed raptor. Hactenus ille. Vbi fortasse exectus aut excæcatus legẽdum. Est autem antenclema con-

Criminales causæ non differendæ.

Senatus cognitio legi certæ non fuit astricta

Princeps in populi locum successit.

Deprecatio

In quibus cognitionibus iuris est clementia.

Deprecatio

Ἀντικατηγορία.

Anticategoria.

Ἀντέγκλημα.

traria insimulatio & recriminatio, quasique criminis relatio. Auctor est etiã Capitolinus Marcũ Philosophũ, qui in iure Antoninus appellatur, Senatum multis cognitionibus ad se pertinẽtibus iudicẽ dedisse. Pœnales porrò prouocationes ad Senatũ fuisse instituto Neronis Principis, Tacito tradẽte cõperimus. sic enim inquit libro xiii, Auxit Patrum honorẽ, statuẽdo vt qui a priuatis iudicibus ad Senatum prouocauissent, eiusdẽ pecuniæ periculũ facerẽt, cuius ii qui Imperatorẽ appellauere: nam antea id vacuum solutúmque pœna fuerat. Nõ igitur sine exemplo est antiquò, quòd prouocatores apud nos mulctæ periculum faciunt. Quod etiam à recẽtioribus principibus constitutum est, vt videre licet in. l. Ab executione, Cod. de appel. Priscis verò Romanorum tẽporibus prouocatio à magistratibus ad populũ erat lege à Publicola perlata, vt auctor est Liuius libro ii. ab vrbe cõd. Illud verò cognitu dignum, Romanis principibus morẽ olim fuisse, vt abeũtes redeuntésque peregre, Senatũ oscularẽtur: id quod ex Trãquillo intelligimus, qui in Nerone ita inquit, Multas nec dubias significationes sæpe iecit, ne reliquis quidẽ se parsurum Senatoribus, eúmque ordinẽ sublaturũ quandoque è repu. ac prouincias & exercitus equitibus Romanis ac libertis permissurũ. Certè neque aduenićs neque proficiscẽs quẽquã osculo impertiuit: ac ne resalutatione quidẽ.

Antoninus qui & Marcus Philosophus. *Prouocationes pœnales ad Senatum factæ.* *Osculandi Senatus cõsuetudo principibus suis.*

Illud nõ omittẽdũ quod Tacitus lib. xi. memoriæ prodidit, Cũ de supplẽdo Senatu agitaretur, primorésque Galliæ quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanã pridẽ assecuti, ius adipiscendorũ in vrbe honorũ à Claudio Principe expeterẽt, primi Hedui Senatorũ in vrbe ius adepti sunt. Datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Ro. vsurpãt. Memorabile etiam illud eiusdẽ Principis factũ. famosos enim probris quonã modo Senatu depelleret anxius, mitem & recẽs repertã quãdam ex seueritate prisca rationẽ adhibuit, monẽdo secum quisque de se consultaret, peterétque ius exuendi ordinis, facilem eius rei veniam, & motos Senatu & excusatos simul, propositurũ, vt iudiciũ Censorũ, ac pudor sponte cedentiũ permixti ignominiam mollirent. Addendũ etiam illud Plinii Iunioris dictum, de quodam Senatuscõsulto, aut quadã Senatus sentẽtia loquẽtis, quod quàmve sibi non probari significans, Sed hoc pluribus, inquit, visum est: numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Nec aliud in publico cõsilio potest fieri, in quo nihil tam inæquale est, quàm æqualitas ipsa. Nam cũ sit impar prudẽtia, par omniũ ius est. Idem libro nono ad Aristonẽ (sed in epistola manu scripta quæ vulgo nõ reperitur, vt & aliæ non paucæ) de iure Senatorio loquens ita inquit, Erat autem antiquitus institutum, vt à maioribus natu non auribus modo: verũetiam oculis disceremus, quæ faciẽda mox ipsi ac per vices tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipẽdiis imbuebantur, vt imperare parendo, duces agere dum sequũtur assuescerent. Inde honores petituri assistebãt curiæ foribus, & consilii publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens nõ erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referẽtibus, quod ius censentibus, quæ vis magistratibus, quæ cæteris libertas. Vbi cedendum, vbi resistendum, quod silentii tempus, qui dicendi mo

Galli Senatoria dignitate Ro. donati. *Hedui Galli fratres Ro.* *Memorabile factum.* *Numerabãtur sententiæ* *De iure Senatorio.* *Adolescentes quomodo instituẽdi.*

dus, quæ distinctio pugnantium sentētiarum, quæ executio prioribus aliquid addentium. In eadem autem epistola Plinius mulra de iure Senatorio dixit, quæ quoniam longum esset huc transferre, & alioqui corrupta mulris in locis inuenimus, ideo quàm potuimus breuissimè atq; explicatissimè rei summā collegimus. Qui diuersa igitur in Senatu cēsebanr, in diuersa discedebant. Inde in sentētiā pedibus ire, de quo antea latissimè diximus. Referebatur, inquit, in Senatu de libertis Afranii Dexteri Cōsulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perēpti. Hos aliquis, ego, (sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberādos, alius in insulam relegandos, alius morte puniēdos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singulæ. Quid enim commune habet occidere & relegare? Non Hercule magis quàm relegare & absoluere. Quāquam propior aliquāto est sententiæ relegantis quæ soluit, quàm quæ occidit: vtraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit. cum interim & qui morte puniebāt, & qui relegabant, vnà sedebant, & temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret suus numerus: nec se breuibus induciis duæ iungerent. Volebam (inquit Plinius) æquúmque esse cēsebam, vt discessio in tris partes fieret, ne duæ simul ad tēpus iūctæ occidērium scilicet & relegantium, tertiam id est nostram absoluērium perimerenr, & ira liberti secūdo certamine morte aut relegatione periclitarētur, nulla iam absolutionis spe reliqua. Exigebam ergo, inquit, vt qui capitali supplicio afficiēdos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absoluētes mox dissensuri congregarētur: quia paruulum referret an idem displiceret, quibus non idem placuisser. Illud etiam permirum mihi videbatur, cum quidē qui libertos relegādos, seruos supplicio afficiēdos cēsuisset, coactum esse diuidere sentētiam: hunc autē qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sentētiam vnius, quia res duas comprehēdebat: non reperiebam queadmodum posset iungi sentētia duorum tam diuersa cēsentium. Et paulo post, Fingamus tris omnino iudices in hanc causam datos esse. horum vni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio absolui. vtrúmne sententiæ duæ collatis viribus nouissimam perimēt, an separatim vnaquæque tantūdē, quantū altera valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia? Igitur in Senatu quoq; numerari tanquam contrariæ debent, quæ tanquam diuersæ dicuntur. Quòd si vnus atque idem & perdēdos cēseret & relegādos, num ex sentētia vnius & perire possent & relegari? num denique vna omnino sentētia putaretur, quæ tam diuersa cōiūgeret? Quemadmodū igitur cū alter puniēdos, alter cēseat relegādos, videri potest vna sententia quæ dicitur à duobus, quæ nō videretur vna si ab vno diceretur? Quid? lex non apertè docet dirimi debere sentētias occidētis & relegantis? cum ita discessionē fieri iubet, Qui hæc sentitis, in hāc partē: qui alia omnia, in illam partē ite qua sentitis. Et paulo post de comparatione sentētiarum loquēs per Anthypophoram ita inquit, At enim futurum est, vt si diuidantur sentētiæ interficiētis & relegantis, præualeat illa quæ absoluit? Quid istud ad cēsentes? quos certè nō decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat quod est

Locus ex epistola Plinii, quæ vulgo non legitur.

Discedere in diuersa.

In sentētiā pedibus ire.

De diuidendis sententiis.

mitius. Oportet tamen eos qui morte puniũt, & qui relegant, absoluentibus primũ, mox inter se comparari. Scilicet vt in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac seruat, qui cum victore contẽdat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secũda certamina, & ex duabus sententiis eam quæ superior exierit, tertia expectat. His verbis significat Plinius sententias morte & relegatione mulctantiũ, singulas, id est diuisas, cũ absoluẽtiũ comparari debuisse, vt si ipsæ numero præualerent, & vincerent absoluentiũ sententiã, inter se postea eædem altero certamine compararẽtur. Et aliquanto post, Optimũ quidẽ, inquit, quod postulabam. Nihilominus tamen quæro an postulare debuerim. Quemadmodũ abstinuit is qui vltimũ suppliciũ sumendũ esse censebat. Nescio an iure, certè æquitate postulationis meæ victus omissa sententia sua accessit releganti, veritus scilicet ne si diuiderẽtur sententiæ (quod alioqui fore videbatur) ea quæ absoluendos esse cẽsebat, numero præualeret. Etenim lõge plures in hac vna, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque qui auctoritate eius trahebantur, transeunte illo destituti, reliquerunt sentẽtiam ab ipso auctore desertam: secutíque sunt quasi transfugam quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ, tenuítque ex duabus altera, tertia expulsa, quæ cum ambas superare non posset, elegit ab vtra vinceretur. Quibus verbis significatur tres auctores trium fuisse sententiarũ, in quorũ sentẽtias trifariam itum fuerat. Tres autẽ discessiones ad duas rediisse, cum vltima ad secũdã se cõtulisset, secúmque sequaces suos traxisset. Cicero pro Milone, Quòd si per furiosum illũ Tribunũ Senatui, quod sentiebat, perficere licuisset, nouam quæstionem nũc nullam haberemus. decernebat enim vt veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Diuisa sentẽtia est postulãte nescio quo (nihil enim necesse est me omniũ flagitia proferre) sic reliqua auctoritas Senatus inepta intercessione sublata est. Quæ verba Asconius explanans ita inquit, Cũ aliquis in dicẽda sentẽtia duas plurésve res cõplectitur, & si nõ omnes eæ res probantur, postulat vt diuidantur. Id est vt de rebus singulis referatur. Nonnũquam autem Senatusconsulta incõsultius facta contrariis Senatusconsultis antiquabantur, vt ex Cicerone ad Atticum libro primo facilè coniicimus his verbis, De Sicyoniis (vt scripsi ad te antea) non multũ spei est in Senatu. Nemo est enim iam qui queratur. Quare si id expectas, longũ est. Alia via, si qua pores, pugna, cũ actum est, neque animaduersum est ad quid pertineret, & raptim in eam sentẽtiam pedarii concurrerunt. Inducendi Senatusconsulti maturiras nondũ est, quòd neque sunt qui querantur, & multi partim maliuolentia, partim opinione æquitatis delectãtur. Inducere Cicero pro obliterare abrogaréque dixit verbo Iurisconsultis vsitato. Liuius libro vigesimonono, Vectigalia summis preciis vltro tributa Censores locauerũt. Quas locationes cum Senatus precibus & lachrymis victus induci iussisset, Censores edicto summotis ab hasta, qui ludificati priorem locationem fuerant, omnia eadem paulo imminutis preciis locauerũt. Inducere sentẽtiam aut decretũ vulgo ad nihilũ ponere dicimus, quo modo & circũducere edictũ, de quo alibi diximus. Est enim inducere propriè ducto per cæras stilo, tegere & interlinere, & memoriam scriptorum obliterare.

Diuidere sentẽtiam.

Senatusconsulta antiquabantur interdum.

Inducere.

Inducere sentẽtiã aut decretum. Circunducere.

Postremo Senatus (vt Senatum missum iam faciamus) his verbis à Coss. dimittebatur, Nihil iam vos moramur Patres Cõscripti. Auctor Capitolinus. Hic adnotabimus quòd causæ Senatorum in prouinciis ortæ, Romam interdum reiiciebantur à Præsidibus & Procõsulibus. Cicero hoc his verbis ostendit libro xiii. episto. ad Ser. Sulpitium scribens, Illud præterea si nõ alienum dignitate tua putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, vt rem sine cõtrouersia confici nolint: si eas quando cum Senatore res est, Romam reieceris. Verum enimuero quod Senatus Romæ, hoc fermè fuit γερουσία Spartæ, id est Lacedæmone: ipsa quoque à senibus dicta, qui Græce γέροντες dicũtur. De qua Cicero in Catone ita inquit, Consilium, ratio, & sententia nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri Senatũ appellassent. Apud Lacedæmonios quidem ii qui amplissimũ magistratũ gerũt, vt sunt, sic etiam appellantur senes. Interpres Demosthenis in orationem quæ πρὸς Λεπτίνην inscribitur, Gerusia, inquit, magistratus apud Lacedæmonios, ad quem ii demum euadunt, qui integritate vitæ & veneranda senectute cæteris præstare videntur. Demosthenes ipse de Spartanorum republica loquens, ἐπειδὰν τις εἰς τὴν καλουμένην γερουσίαν ἐγκριθῇ, παρασχὼν ἑαυτὸν οἷον χρή, δεσπότης ἐστὶ τῶν πολλῶν. ἐκεῖ μὲν γάρ ἐστι τῆς ἀρετῆς ἆθλον τῆς πολιτείας κυρίῳ γενέσθαι μετὰ τῶν ὁμοίων. Vt enim aliquis in eam quæ Gerusia dicitur cooptatus est, si modò eum se quem decet præstiterit, ita dominus est multitudinis. Siquidem apud eos virtutis præmium est reipublicæ gubernacula cum similibus sui pro potestate tenere. Aristoteles libro secũdo Politicôn Gerusiam apud Lacedæmonios, id est in Gerusiam cooptari, virtutis præmium esse ait. Quod tamen institutum reprehensione nõ carere putat, quòd & perpetuus ille est magistratus, & causæ dicendæ immunis. Si enim, inquit, illi viri numeris omnibus æqui boníque consummati essent, si tanta quanta satis est, ad viros probos efficiẽdos doctrina præditi, fortasse hoc eorũ institutũ è republica esse contendere quisquam, haud immerito posset. tametsi rursus illud controuersum est, quoad quis vixerit, ingẽtium controuersiarũ disceptatorẽ perpetuũ cum potestate esse. Quippe vt corpori, ita animo sua quoque senectus est. Cum vero iis rebus ita instituti sint, vt ne legislator quidem ipse satis dignos crediderit, qui nullis legibus quasi viri boni astringerẽtur: nimirum non tutum est tantarum eos rerũ perpetuo compotes esse. Enimuero multa & sordidè & ambitiosè administrare verisimile est eos, qui ad huiusmodi magistratum adoptati sunt: vt qui causæ dicendæ vsquequaque immunes sint, καίτοι τὸ διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. Et paulo post, φαίνονται δὲ καὶ δεδωροδοκημένοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης. διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνευθύνους εἶναι. νῦν δ' εἰσί. Eodem pertinet illud Platonis in Legibus, δικαστὴν δὲ ἀνυπεύθυνον οὐδένα δικάζειν, Nullũ, inquit, omnino iudicem iudicare oportet causæ dicendæ nõ obnoxium. Est autẽ nunc causam dicere, quod Græci tum κρίνεσθαι, tum εὐθύνεσθαι dicunt, hoc est iudiciũ subire, & culpas fraudésque iudiciorum suorũ actorúmque præstare. Hoc nunc Iurisperiti nullo antiqui iuris exemplo syndicari vocãt. Quod Cicero rationem vitæ & magistratus gesti reposci vocat: & edere & exponere quod in magistratu quisque gesserit:

Senatus dimissio.

Γερουσία.

Γέροντες.

Gerusia, virtutis præmium.

Causam dicere.

Κρίνεσθαι.

Εὐθύνεσθαι.

Rationem magistratus gesti reposcere.

quod olim fiebat apud Censores. Dici etiam potest repetũdarũ pecuniarum iudicio subiici. hoc est ἁλῶναι δώρων. Nam ἁλῶναι δώρων vel ὀφλεῖν est damnatũ esse repetũdarũ, apud AEschinem & Demosthenem. Inde ἀνυπεύθυνος magistratus dictus: & ἀνεύθυνος, qui causæ dicendæ aut immunis est, aut quouis modo eximitur: vt qui abolitionem apud nos à Principe impetrauerunt. moribus tamen nostris cõtra duorum philosophiæ antistitum auctoritatem receptum est, vt summorum tribunalium iudices perpetuos causæque dicendæ securos habeamus, etiam singulos nedum consessus totos. Quanquam constitutione Philippi Regis cognomento Pulchri statutum esse legimus, vt in eos qui conuentus Parlamenti peragerent, tertio quoque anno cum tardissime inquireretur. Sed priscam seueritatẽ posterior ætas non tulit. Ecce autem (quod pene præterii) Senatus quoque muliebris in ordinem incurrit, muliebriáque itidem Senatuscõsulta præteriri se non sinunt. Lampridius in Heliogab. Fecit & in colle Quirinali Senaculum, id est mulierum Senatum, in quo antè fuerat conuentus matronalis solennibus duntaxat diebus. Facta & Senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus, quæ quo vestitu incederent, quæ cui cederent, quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino veherentur, quæ carpento mulari, quæ boum, quæ sella veherentur, vtrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata. & quæ aurum vel gemmas in calciamentis haberent. Huius rei meminit & Vopiscus in Aureliano. Σάγμα, sagma onus est iumenti clitellarii, & ipsæ clitellæ. Vnde Sagmarii equi & muli. Vtinam Parisiis huiusmodi Senatum, aut certè Senatusconsulta haberemus, quæ de nostris matronis statuerent, quæ cuique cedere, quæ cuique dux, aut comes esse deberet, quid gestare, quid indui, quid amiciri, quídve cingi vnamquamque deceret, vt quotidianis illis simultatibus, atque etiam interdũ digladiatiunculis muliebribus ciuitas nostra defungeretur. Illud silentio non prætereundum, fuisse & Senatusconsulta, quæ tacita dicebantur: quæ necessitates publicæ apud veteres reppererunt, vt si fortè aliqua vis immineret, quæ cogeret Senatum humilia capere consilia, vel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici quàm effici: vel si nollent ad amicos aliqua permanare, Senatusconsultum tacitum fieret: ita vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omniũ officia censualium scribarúmque implerẽt, ne quid fortè proderetur. Auctor Capitolinus in Gordiano. Cuius instar est quod hodie in curia summa mẽte retentum dicunt, vel arcanum regestum. Videamus de Centumuiris. Centumuiralia iudicia inquit Festus, à Centumuiris dicta sunt. Nam cum essent Romæ trigintaquinq; tribus, quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandũ, qui Centumuiri appellati sunt. Et licet quinque amplius quàm centũ fuerint, tamẽ quò facilius nominarẽtur, Centũuiri sunt dicti. Cicero libro primo de Oratore, Nam volitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarũ rerũ obire: in quibus sæpe nõ de facto, sed de iure atq; æquitate certetur: iactare se in causis Centumuiralibus, in quibus vsucapionum, tutelarum, gẽtilitatum, agnationum, alluuionum, nexorum, mãcipiorum, parietum, flu-

Anypeuthyni.

Senaculum. Senatus muliebris. Muliebria Senatusconsulta.

Senatusconsulta tacita.

Centumuiralia iudicia

minum, stillicidiorum, testamētorum ruptorum aut ratorum, cæterarúmque rerum innumerabiliū iura versentur: cum omnino quid suum, quid alienū, quare denique ciuis aut peregrinus, seruus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ. Tranquillus in Vespas. Litium series vbique maiorem in modū excreuerant, manētibus antiquis intercapedine iurisdictionis, accedentibus nouis ex conditione tumultúque temporū, sorte elegit per quos rapta bello restituerentur. quíque iudicia Centumuiralia, quibus peragēdis vix suffectura litigatorū ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigeréntque ad breuissimum numerum. Hactenus ille. Simile autem id est Vespasiani institutum, atque si hodie viros quosdam industrios Princeps spiritu diuino instinctus ex cētenariæ curiæ numero, aut etiam aliunde deligēdos curet, qui illos sacculorum aceruos, aut apud actuarios publice, aut apud vnūquenque iudicum priuatim non tam asseruatos magna ex parte, quàm abstrusos, atq; etiam in conditorio obliuionis sepultos, in lucē proferāt, à blattísque vindicent, & minutulas causas ducenarias fortasse, aut trecenarias, aut cuiuscunque modi commodū videatur extra ordinem, id est (vt nunc loquimur) per commissarios diiudicent. Maiores verò causas, aut etiam ad exemplum pertinentes (quas consequentiæ vocamus) frequenti curiæ reseruent, rectè atque ordine iudicandas. Quod si aliquādo fiat, ærumna illa antelucana atque etiam dispendio porrigendorum tot libellorum supplicum litigatores mox defungentur, haud dubia cartharîorum iactura in posterum. Idem in Domit. Ius diligenter & industrie dixit. plerunque & in foro pro tribunali extra ordinem ambitiosas Centumuirorū sententias rescidit. Plinius libro ii. epistolarū, Distringor Centūuiralibus causis, quæ me exercent magis quàm delectant. Sunt enim pleræque paruæ, & ex illis raro incidit vel personarum claritate, vel negocii magnitudine insignis. Ad hoc pauci quibuscum iuuat dicere. Cæteri audaces atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri, ad declamandū huc transeunt, tam irreuerenter & temerè, vt mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, Sic in foro pueros à Cētumuiralibus causis auspicari, vt ab Homero in scholis. Erant autem Centumuirales causæ in duas hastas diuisæ, auctore Quintiliano libro quinto, cap. de præiudiciis. Trāquillus in August. Auctor etiā fuit vt cura ærarii à Quæstoribus vrbanis ad Prætores Prætoriósve trāsiret. vt Centūuiralem hastam quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Valerius libro septimo, Notæ insaniæ Tuditanus testamēto filiū instituit hæredem. quod Titus Longus sanguine ei proximus, hastæ iudicio subuertere frustra conatus est. magis enim Centumuiri quid scriptū esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, cōsiderandum existimauerunt. Auctus est autem postea Cētumuirorū numerus manente tamen semper nomine, diuisúsque in quatuor cōsilia. Plinius libro vi. episto. Fœmina splēdide nata, nupta Prætorio viro, exhæredata ab octogenario patre intra vndecim dies, quàm ille nouercā ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant iudices centū & octoginta (tot enim quatuor consiliis conscribūtur) His autem præerat Prætor, vt ex eodem intelligimus libro quinto his verbis, Hoc facto nepotis commotus

Memorabile institutū.

Actuarii.

Cētūuirales causæ.

Cētūuiraliū hastæ.

Centumuiri aucti numero.

Prætor Cētumuiris præsidebat.

Prætor qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplũ, inopinatũ nobis ocium dedit. Quo in loco falsi sunt, qui locũ illũ Plinii de iudicũ Decuriis intellexerunt, quasi eadem essent consilia Centumuiralia, & Decuriæ iudicũ qui in foro iudicabant. Erãt autem Centumuirorũ consilia quatuor in quadã basilica inter se vsqueadeo proxima, vt actiones vnius tribunalis ab alio exaudiri possent, vt ex eodẽ Plinio libro secũdo intelligimus. Quintilianus libro duodecimo de Trachallo loquens, Certè, inquit, cũ in Iulia basilica diceret primo tribunali, quatuor autẽ iudicia vt moris est cogerẽtur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditũ eum & intellectũ, & quod agentibus cæteris cõtumeliosum fuit, laudatũ quoque ex quatuor tribunalibus memini. Hanc autẽ rationẽ iudiciorũ Romanorũ fuisse arbitror, vt causæ priuatæ, quæ certam formulã haberent, quales Cicero libro primo de Oratore enumerauit, à Centumuiris iudicarentur: Publica verò iudicia apud consilium iudicũ agitarentur: quos Prætor sortiebatur subsortiebatúrque, vt alibi vidimus. qui peculiari nomine iudices vocabãtur, in Decurias distributi. quorum iudiciũ fori appellatione apud antiquos intelligitur, vt in illo exemplo Ciceronis suprà scripto, & apud Quintilianũ in tertio, Rarũ est autẽ, inquit, vt in foro iudicia propter id solũ constituantur, sicut diuinationes quæ fiunt de accusatore constituendo. Prætor verò in iis ferè quæ imperii sunt, occupatus esset, in sortiendis iudicibus, in quæstionibus habendis, in constituendis iudiciis. (Dicebatur enim quæsitor à quærendo, de quo satis antea diximus) in bonorũ possessionibus dandis, in cautionibus decernendis, & huiusmodi aliis: atque interdũ in sartis tectis exigendis. Valerius libro quinto, Tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso custode ad Triumuirũ, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad consiliũ Iudicũ perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Triumuiri capitales erant, quorũ interuẽtu in facinorosos animaduerti solitũ erat. Prætor consiliũ iudicum cogebat, qui propterea iudex quæstionis vocabatur: quo verbo Martianus vsus est in lege prima in principio, Ad legem Corneliam de sicariis. Iudices autẽ præsente Prætore præsidentéque sententias ferebant tabellares non vocales. Consulũ verò munera quæ fuerint, partim ex iis quæ suprà diximus, partim ex Tacito libro decimotertio intelligere possumus: Consulũ, inquit, tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ assisterent, illi patrum aditum præberent, se mandatis exercitibus consultutũ. Verba sunt Neronis in auspicatu imperii formam sibi futuri Principatus præscribentis: Consules, inquit, Italiæ & prouinciis publicis ius dicent. Ego priuatis principalibúsque prouinciis, ac mihi mandatis exercitibus consulam. Reliqua etiam munera quæ postea imperii fuerũt, Consules olim obibant. Cõsularis enim cognitio summa cognitio vocabatur. Quintilianus in tertio, Non debes apud Prætorem petere fidei cõmissum, sed apud Consules. maior enim Prætoria cognitione summa est. Hæc habui quæ de Senatu Centumuirísque dicerem, cum iis quæ obiter dicẽda mihi visa sunt. Ex quibus nemini non apparet Senatum & Centumuirale iudiciũ nõ idem, sed diuersa prorsus consilia fuisse: quod tamen bona venia Accursianorum dictum sit. supremámque curiam nostram non rectè Senatum vocitari, Se-

Iudicum Decuriæ. Cẽtumuiralia iudicia. Tribunalia & Centumuiralia. Publica iudicia. Iudices. Forum. Prætoris iurisdictio. Triumuiri capitales. Prætor, iudex quæstionis. Tabellares sententiæ. Consulum munera. Imperii munera. Consularis cognitio. Summa cognitio. Epilogus. Centũuiralis curia.

natúmque ordinis magis nomen fuisse ab initio,quàm collegii aut Decuriæ. Nec tam Centumuiralis iudicii instar esse curiam nostrā quàm vocitari posse, ad iudicum numerū vocabulo cōgruente. Cæterum vt nullam propemodum similitudinem Senatus nisi fortuitam in curia nostra Centenaria extare contenderim:sic res eius iudicatas consultásque & cōstitutas,& auctoritate & exemplo & præiudicio instar esse Senatuscōsultorum, haud dubitanter affirmauerim:dūtaxat quod ad eos populos pertinet, qui intra terminos ditionis eius concluduntur,quæ sanè pleraque Gallia est. Age iam videamus de Areopago,quem Iuuenalis curiam Martis appellat. Libanius igitur qui argumenta orationum Demosthenis composuisse creditur,in eàm orationē quæ κατ' Ἀνδροτίωνος inscribitur,duo Athenis consilia fuisse tradit,quas βουλὰς appellant. Vnum perpetuū, quod de cædibus iudicabat & huiusmodi rebus, in eo loco qui Areopagus dicitur,quasi vicus Martis: Alterum quotannis mutabile,quod rempublicam constituebat,& quingenarium vocabatur. Tres autem erant inter hæc duo differentiæ,quarum prima secūdáque iam dictæ. Tertia quòd quingenarium certo ac statuto numero hominū constabat: Areopagiticum verò non item. Magistratus enim illi qui Nouemuiri dicebantur, aut etiam Sexuiri,id est Thesmothetæ,prout alii alio modo tradūt, in Areopagi consilium quotannis adoptari solebāt:proptereáque Areopagitæ certo numero circunscribi non poterant. Thesmothetarum autē magistratus apud Athenienses annuus erat. Hi antequam ad magistratū illum assumerentur, de omni retrorsus vita acta causam dicere solebant,&(vt ita dicam) de moribus actionibúsque suis in disquisitionem vocari, iudiciorúmque aleam subire. Quòd si ne sic quidē vllam dedecoris labem perpetua innocentia contraxisse videbantur,tum demum ad magistratum illum Thesmothesiæ assumebantur. Deinde anno vertēte magistratus gesti denuo causam dicētes,si tum quoque innocentes vsquequaque apparuissent, ad Areopagiticum consilium conscribebantur. Areopagitæ verò,inquit, interdum in summo reipublicæ discrimine ad administrationē reipublicæ euocabantur. Sudas autem Areopagitas & sicarios iudicare,& rempublicā grauissimè administrare solitos esse scribit. Cur autē Areopagus dictus sit, diuus Augustinus docet libro octauo de Ciuitate dei, cap. decimo. Stephanus περὶ πόλεων Areopagum promontorium Athenis fuisse dicit, in quo iudicia necis ferro factæ exercerentur. Lucianus in Anacharside,& Pollux libro octauo de vocabulis, Areopagū tradūt cædis & vulneris cōsulto illatorū iudicia factitasse,& incēdii & veneficii, dūtaxat exitiabilis. ternis autem deinceps diebus in mēses singulos iudicare solitum. Id est tertio & quarto Calendarum, ac pridie Calendarum,ídque subdiali in loco. Cicero libro primo de Offic. Quanuis enim Themistocles iure laudetur,& sit eius nomē quàm Solonis illustrius, citetúrque Salamis clarissimæ testis victoriæ,quæ anteponatur cōsilio Solonis ei, quo primū cōstituit Areopagitas,non minus præclarū hoc,quàm illud iudicandum est. Illud enim semel profuit,hoc semper proderit ciuitati:hoc cōsilio leges Atheniensium,hoc maiorum instituta seruantur. Et Themistocles quidem nihil dixit in quo ipse Areopagum adiuuerit: at ille verò potuit dicere verè à se adiu-

Senatus ordinis nomē.

Areopagus.

Bulæ Atheniensium.

Quingenaria curia.

Nouemuiri Sexuiri.

Thesmothetæ.

Areopagitę

decimo octauo.

tum Themistoclem. Est enim bellũ gestũ cõsilio Senatus eius, qui à Solone erat cõstitutus. Idem in secũdo de Natura Deorum, Quemadmodum si quis dicat Atheniensium rempub. consilio regi, desit illud Areopagi: sic cum dicimus prouidẽtia mũdum administrari, deesse arbitror deorum. Valerius libro secundo, Athenarum sanctissimum cõsilium Areopagus quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquirere solebat, vt homines honestatem vitæ, rationem memores reddẽdam esse, sequerentur.

Areopagitarum iudicia memoratu digna.

Areopagitarum iudicium memorabile memoriæ proditum est, cuius meminit Quintilianus libro quinto, Nec mihi, inquit, vidẽtur Areopagitæ cum dãnauerunt puerũ coturnicũ oculos eruẽtem, aliud iudicasse, quàm id signum esse perniciosissimæ mentis, multisque malo futuræ si adoleuisset. Iudicium capitis apud Areopagum primũ factum testis est Plinius libro septimo.

Affectus nõ mouebãtur ab oratoribus coram Areopagitis.

Memorabile & illud quòd apud Areopagitas oratoribus nõ licebat affectus mouere, quibus iudicum animi à veritatis luce sæpenumero abducũtur. Idem Quintilianus libro sexto, vbi de epilogo loquitur, Athenis, inquit, affectus mouere per præconem prohibebatur orator. Philosophos minus miror, apud quos vitii est loco affici. Nec boni mores vidẽtur, sic à vero iudicem auerti, nec conuenire bono viro vitiis vti. Necessario tamen affectus fatebuntur, si aliter obtineri vera & iusta, & in commune profutura nõ possunt. Lucianus in Anachar. de Areopago loquens, ἢν δέ τις ἢ φροίμιον εἴπῃ πρὸ τοῦ λόγου ὡς εὐνουστέρους ἀπεργάσαιτο αὐτούς, ἢ οἶκτον ἢ δείνωσιν ἔξωθεν ἐπάγῃ τῷ πράγματι, οἷα πολλὰ ῥητόρων παῖδες ἐπὶ τοὺς δικαστὰς μηχανῶνται, παρελθὼν ὁ κῆρυξ κατεσιώπησεν εὐθὺς, οὐκ ἐῶν ληρεῖν πρὸς τὴν βουλὴν, καὶ περιπέττειν τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς λόγοις, ὡς γυμνὰ τὰ γενόμενα οἱ Ἀρεοπαγῖται βλέποιεν, Quòd si quis in auspicanda oratione prooemium ad cõsiliandos eorum animos, aut commiserationem exaggerationẽmve extrinsecus ductã agẽdæ causæ accõmodaret, qualia multa machinamenta oratorũ natio capiendis iudicum animis comminisci solet, extemplo præco prodiens tacere eum iubebat, nõ vltrà sinens inaniter verba fundere, verborũmq; inuolucris qua de re agitur implicare, vt nuda apertáque ipsa facta cernere Areopagitæ possent. Propterea Quintilianus libro decimo, de Demosthenis, Ciceronísque cõparatione loquẽs, Salibus certè, inquit, & cõmiseratione, qui duo plurimum affectus valent, vincimus.

Epilogi.

Et fortasse epilogos illi mos ciuitatis abstulerit. Lex inquit aut institutum Atheniensium Demosthenis orationibus commiserationem & amplificationem abstulit, duo acerrima tela artis oratoriæ. Et libro secundo, eloquẽtiam ait Lacedæmoniorum ciuitate expulsam, Athenis verò veluti recisam orandi potestatẽ, vbi orator mouere affectus vetabatur.

Eloquentia pulsa Lacedæmone. Orãdi potestas Athenis recisa.

Idem Lucianus in Hermotino, de rectè iudicando loquens ita inquit, μή τι ἡλικίαν τοῦ λέγοντος ἰδέσθαι, μήτε σχῆμα, ἢ δόξαν ἐπὶ σοφίᾳ πιστευόμενον. ἀλλὰ κατὰ τοὺς Ἀρεοπαγίτας αὐτὸ ποιοῦντα, οἳ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ δικάζουσιν, ὡς μὴ ἐς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' ἐς τὰ λεγόμενα ἀποβλέποιεν, Nec ætatem dicẽtis, nec habitũ, nec in philosophiæ studiis existimationẽ revereri: sed Areopagitarũ morẽ in eo imitari, qui noctu & in tenebris ideo iudicare solent, ne ad dicẽtes respicere possint, sed ad ea quæ dicũtur.

Areopagitæ noctu iudicabant.

Isocrates in Areopagitico de Areopago loquẽs in hanc propemodũ sententiã inquit, Maiores autẽ nostri vsque eo studiosi tẽperantiæ fuerunt, vt cõsilium illud Arepagi-

ticum moribus hominū cōponēdis publice præfecerint. In cuius numerum cooptari solis illis sperare licuit, qui claris natalibus orti, virtutis ac modestiæ documēta permulta honestate vitæ dederāt. Ex quo tādem factū, vt cōsessus ipse totius Græciæ haud immerito longe sit præstantissimus, οὕτω γὰρ οἱ πρόγονοι σφόδρα τὴν σωφροσύνην ἐσπούδαζον, ὥστε τὴν δ' ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν ἐπέστησαν ἐπιμελεῖσθαι τῆς εὐκοσμίας, ἧς οὐχ οἷόν τε μετασχεῖν πλὴν τοῖς καλῶς γεγονόσι, καὶ πολλὴν ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην ἐν τῷ βίῳ ἐπιδεδειγμένοις, ὥστε πάντων αὐτὴν εἰκότως διενεγκεῖν τῶν ἐν τοῖς Ἕλλησι συνεδρίων. Addit autē idem auctor & vnum iudicio nostro memorabile. Tantum priscos illos Areopagitas monumētum virtutis ac cōtinētiæ suæ illo in loco posteritati reliquisse, vt etiam suo tēpore, quo iam mores antiquos multum degenerasse cōqueritur, obseruatū esset eos, qui moribus alioquin intolerādis anteà fuisse videbātur, si quouis modo forte ad Areopagiticum cōsilium obrepserāt, tum demum temperare sibi solitos esse, & tanquam loci genio afflatos ex ingenio suo migrare, vt Plauti verbis vtar, malléque institutis tāti cōsilii, quàm insitis sibi vitiis, aut etiā ingenitis insistere. Vtinā benignitate diuina in amplissima curia nostra, in omnibúsq; aliis curiis ac cōsiliis nostris similis aliquis genius existat me superstite. Areopagitæ aūt taciti iudicabāt, vt inquit Macrobius: quod Demosthenes ἐξ ἀδείας κρύβδην ψηφίζεσθαι vocat. Latine tabellaris sentētia dicitur. Qualis etiā erat iudiciū Romanorū in iudiciis publicis. In tabellis enim iudices sentētiā suā scribētes in vrnā mittebāt, ita vt alter alterius & omnes omniū sententiā ignorarēt. Cum enim certa lege cōstitueretur à Prætore iudiciū, vt suprà perstrinximus, absoluēdus vno verbo reus, aut dānādus, aut certè ampliandus erat, si de causa non liquebat. Demosthenes ad iudices loquēs, οὐ γὰρ εἰ κρύβδην ἐστὶν ἡ ψῆφος, λήσει τοὺς θεούς. Neque vero, inquit, si occulta est sentētia, idcirco deos latebit. Antiqui cum Areopagitā dicebāt, omnibus numeris grauitatis & seueritatis perfectū iudicē significabāt, aut etiam cēsentem & cōsiliarium. Cicero ad Atticum lib. primo, Romanæ autē res sic se habēt: Senatus Ἄρειος πάγος, nil seuerius, nil fortius, & reliqua. Idem alibi de Clodiano iudicio loquēs, Clamare præclari Areopagitæ se nō esse venturos, nisi præsidio cōstituto referretur ad consiliū: Areopagitæ, inquit, id est seuerissimi ac innocētissimi iudices. Sequitur enim, Vigintiquinq; iudices ita fortes tum fuerūt vt summo proposito periculo vel perire maluerint, quàm perdere omnia. xxxi. fuerunt quos fames magis, quàm fama cōmouerit. Prouerbiale autē est apud Græcos Ἀρεοπαγίτου στεγανώτερος, id est, Areopagita subticētior. De homine dictū qui arcanū optimè nouit continere, & linguæ suæ imperitare. Alciphron in epistolis, γίνου μοι τὰ νῦν Ἀρεοπαγίτου στεγανώτερος, Esto mihi nūc Areopagita cōticētior, Id est vide vt quàm maximè cōsilescas. Agedū cuiusnā potissimū supradictorū cōsiliorū, aut instar, aut similē esse curiā nostrā cētenariā, id est parlamētarem & centumuiralē dicemus? Nēpe Areopagi, nisi fallor, etsi nō vsquequaque. Vt enim Areopagitæ criminibus primū diiudicādis instituti, & cædibus vindicādis, regēdísque Atheniensium moribus, ad rem tamē publicā administrandā interdū aduocabātur: sic curia hæc nostra vtrunque munus amplectitur cū opus est. Rursus vt populo sciscente aliquid, (vnde plebiscita dicta) Senatum auctorem fieri oportebat, quòd nūc verbo Græco homologare

Areopagitarum integritas.

Tabellaris sententia.

κρύβδην ψηφίζεσθαι.

Iudicia publica.

Areopagita subticētior.

Cōparatio curiæ Parlamentaris cum Areopago.

Plebiscita.

Homologare.

ὁμολογεῖν.

dicimus (sic enim legi debet l. Ne in arbitris, Cod. de arbitris) ita Principum cōstitutionibus, vt vim sanctionū habeant, & huiusmodi actis ad remp. pertinētibus, auctorē curiā fieri hodie necesse est, eáque in curia promulgari. Et vt Senatus Romani cognitiones nulla certa lege, aut formula illigatæ erant: sic curiæ nostræ liberā disceptationē rerū iudicādarū ac maximā secūdū Principem (quatenus ditio eius patet, id est tota pene Gallia) nemo hodie negauerit. Liberam disceptationē voco, quam facultatē iudicādi secūdū conscientiam vulgo dicimus. Sunt enim liberæ quædā disceptationes, sunt & legitimæ, quæ & legitima iudicia dicūtur, id est iuri scripto, aut moribus recepto astricta. Cicero in Partitionibus, Nam quæ motu animi & perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensiones cōtra crimen in legitimis iudiciis nō habēt, in liberis disceptationibus habere possunt. In Topicis autē legitimas disceptationes appellat, quas hic legitima iudicia dixit. Liberæ autē disceptationes erant, vt olim apud populū, sic postea apud Principē & in Senatu. Quintilianus de defensionū generibus loquēs, Vltima est, inquit, deprecatio, quod genus plerique negauerūt in iudiciū venire. In Senatu vero & apud populū & vbicunque iuris clemētia est, habet locū deprecatio. Constantinus igitur sublato iam Senatu, & Imperio Bizantium tralato, merito ad præfectum Prætorii scripsit, Inter æquitatē iusq; interpositā interpretationē solis nobis & oportet, & licet inspicere. In suprema autē curia nostra, (quam & amplissimā vocitare soleo, exemplo antiquitatis, quæ amplissimū ordinē pro Senatu dictitabat, ad maiestatem dignationémq; ordinis respiciens, non ad numerū, qui ordinū omniū minimus erat.) In ea igitur curia in qua summa iurisdictionis Gallicæ, atq; etiā iuridicialis imperii sita est, omnia inesse mihi vidētur, quæ & in Senatu & in Centumuiratu, & in Areopago erant, duntaxat quod ad iurisdictionē imperiúmque iuridicialem attinet. Quod de vniuersa curia intelligi volo, quæ omnibus suis aduocatis, partibus, aut certè membris in corpus plenū coiit, vt in causis actibúsque arduis, aut maioribus solet. Maiestas vero populi apud Romanos dicebatur, & auctoritas Senatus. Populus sciscere solebat & iubere, Senatus cēsere & auctor esse. Illa igitur popularia ad Principē lege Regia delata sūt: hæc Senatoria ad curiā trāslata esse credūtur. In hac Præfecti prouinciolarum ac iuridici quos Ballinos, Senescallos, & huiusmodi nominibus vocamus, in leges iurare solēt. In huius acta referri diplomata regiáq; beneficia solēt, vt perpetua esse possint, ac nūquā antiquabilia. Huius auctoritate rata irritáve Principū acta, ne ipsis quidē recusantibus fiūt. Vna hæc curia est, à qua sibi ius dici Principes legibus soluti ciuili animo ferant, quā auctorē fieri sacrādis promulgādisq; sanctionibus suis velint. Cuius cōsilii cēsuræ, cōstitutiones suas eximi, edictáq; sua nolint, immo cuius decretis huiusmodi sua acta cōsecrari æternitati velint, id quod Senatui Romano Probus Imperator honoris ingētis loco indulsit. Huius denique auctoritate res iudicatæ, præiudicatæ in omne æuū credūtur. Postremo huius opinio tāta est iā apud omnes quanta Pythagoræ apud Pythagoricos fuit. eius enim decreta ius ab auctore sumūt. Tantū opinio præiudicata maiestatis eius valet, vt nullus nō satis esse putet dicere, Curia ipsa ita cēsuit. Ipsa autē est curia amplissima, vt ipse olim

Disceptationes liberæ & legitimæ

Legitima iudicia.

Amplissimus ordo. Curia amplissima.

Maiestas populi. Auctoritas Senatus. Populus sciscere, Senatus censere solebat.

Pythagoras erat. Porro vt Cētumuiri in quatuor cōsilia distributi erant tanquam in quatuor mēbra:sic curia nostra duabus Decuriis cōstās,sacerdotum scilicet & prosanorū,in tria aut etiam quatuor tribunalia diuisa est,quas classes propriè appellare possumus. Primum illuc ac summū tribunal omnibúsque patens,Parlamentum peculiari nomine olim appellatum est: reliqua sua nomina habent inquæstas maiores minoresque & requæstas, nō temerè imposita vocabula,si quis antiquitatē scrutetur. Nihilo secius tamē curiæ huius nostræ originē à conuentibus iuridicis manasse, haud dubia coniectura crediderim,quorum multa mentio apud antiquos extat. Cæsar lib.quinto belli Gallici,Cæsar conuētibus Galliæ peractis in Illyricū proficiscitur. Idem libro septimo, Quieta Gallia Cæsar(vt instituerat)in Italiam ad cōuētus peragendos proficiscitur. Tranquillus, Transiit in citeriorē Galliam,conuentibúsque peractis Rauennæ substitit. Plinius lib.iii.de Betica loquens,Iuridici conuētus ei quatuor, Gaditanus,Cordubēsis, Astygitanus, Hyspalensis. Vnde verbum cōuenire. Idem,Carthaginem cōueniunt populi lxii. exceptis insularū incolis.Nos id hodie resortiri appellamus, ab antiqua fortasse consuetudine: Causæ enim sortibus ex vrna ductis cognoscebātur. Vnde illud Virgilianū, Nec verò sine sorte datæ sine iudice sedes: Quæsitor Minos vrnā mouet. Vel à Græcis id translatū,qui λαγχάνειν δίκας dicunt. Idem Plinius, Tarracone disceptant populi xliiii.id est cōueniunt. Er libro quinto, Pergamea vocatur eius tractus:ad eam conueniunt Mygdones, Mosini, aliǽque in honore ciuitates. Huiusmodi cōuentuum hodie vestigia expressissima extant nōnullis in locis,quos dies magnos vocāt. His interesse cōuentibus olim Principes præsesque solebant,propterea indictiui erant,nec loco,nec tēpore stati. Quam rationem fuisse cōsessus Parlamenti facilè est coniicere. Vagam certè fuisse cōstat,quasique prætorianum Principis consiliū. Quemadmodū etiam Traiani Adrianique tēporibus,& antiquis illis seculis hunc morē fuisse tradēte Spartiano accepimus,vt cū Romani Principes causas cognoscerēt,Senatores equitésque Romanos in cōsilium adhiberent, sententiásque ex omniū opinione ferrent. Et Alexandrū Cæsarem auctore Lampridio numerosissimū consiliū secum habuisse legimus, in quo Iuriscōsulti nō pauciores viginti fuerunt, in quîs Fabius Sabinus,Cato temporis sui dictus: Domitius Vlpianus,& Iulius Paulus,qui vertices legum dicti sunt: Pōponius legū peritissimus, Alphenus, Florentinus, Africanus, Martianus, aliíque permulti iuris ipsi professores, discipulique Papiniani,qui iuris asylū vocitatus est.sine quorū cœtu nullā vnquam constitutionē sacrauit,nullā legem sanxit,de re nulla grauiore statuit: sed ita vt iretur per sententias singulorū, ac scriberetur quid quisque dixisset, dato spatio ad disquirēdum, cogitandúmque priusquam dicerent, ne immeditati de rebus ingentibus dicere cogerentur: eóque censentium numero,qui Senatuscōsultum cōficere posset. Quo modo igitur antiquiores illos Imperatores cōsilium sibi comparauisse grauissimorum doctissimorúmque virorum nouimus,sic nostrates Principes olim cētenariū illud consiliū instituisse cēsuerim,ex omnium ordinū hominibus professionúmque coactū. Indéque illos quos Pares Franciæ dicimus, quasi Duodecimuiros reipublicæ cō-

Curiæ cētenariæ. Classes. Parlamētū. Inquæstæ. Requæstæ. Eiusdē ortus ex cōuētibus iuridicis. Conuenire. Resortiri. Sortes iudiciorum. Disceptare. Dies magni. Consilium Alexandri Imperatoris. Pares Franciæ.

ſtituendæ, ad eũ numerũ adhibitos eſſe, ſenos ipſos Põtifices ducéſque mili-
Patricii
tares:quos ego patricios eſſe cẽſeo, id eſt vt Sudas inquit, πατέρες τῦ κοινῦ τῆς ἐν τῇ κορυφαίῳ τῆς συγκλήτου βουλῆς τελοῦντες ἀξίᾳ, Patres cõmunis reipublicæ, qui in ſuprema dignitate indictiui cõſilii eſſe cẽſentur, quaſique cõſilii principalis vertices:ab iis fortaſſe Regibus inſtituti, qui ipſi Imperatores quoq; fuerũt. Qua-
Patres.
re Iuſtinianus Patres eos ab Imperatore delectos eſſe ait quaſi reipublicæ patronos tutoréſque. Patriciatus autẽ erat culmen honorũ Iuſtiniani tẽpore, vt ex ipſius verbis intelligimus in.l. Nemini, De Conſulibus, lib. xii. His autem
Ius patriciale.
olim indultũ vt dominia quædã, & primores poſſeſſionũ dignitates iure patriciali obtinerẽt:quas eodẽ iure ad poſteros tranſmitterẽt. Cõperimus tamẽ huiuſcemodi patricios, paréſve apud alias etiam gẽtes creari ſolitos eſſe. Anno milleſimo ducẽteſimo viceſimoquarto, Ioannes quidã Nigellanus fœminam quãdam Flandriæ Comitem à duobus equitibus citandã ad curiã Regis
Ius ſuũ obtinere.
De defectu iuris appellate.
curauit, quòd diceret ſe ius ſuũ apud eam obtinere nõ potuiſſe, vel lege agere nequiuiſſe. de defectu iuris appellare vocant. ſic enim in antiquis cõmentariis legimus. Comes cũ Pariſios ad iudiciũ veniſſet, vbi cauſa illa agitata eſt, cum aliud quiddã refellẽdo vadimonio dixit, tum illud etiã cauſata eſt, prouocatorem Pares ſuos habere in Flandria, per quos ſe iudicari petere illũ debuiſſe in curia Comitis. Ille ad hæc dicere, Comitẽ ſe ſemel iniquã ei iudicẽ præbuiſſe, id quod reuincere ipſe paratus erat. quare ad eius curiã vltra reiici, ſe haud dubie non debere. Secũdum quem, ad vltimũ, iudiciũ datũ eſt, pronũciatúmque patricios Franciæ(ſic enim appellare libet) illius cõtrouerſiæ diſceptatores fore. Cũ interim inter patricios Franciæ, ac primores Regiæ mi-
Primores Regiæ miniſtri.
niſtros altera lis ſuborta eſt.(Hi ſunt Cancellarius, Magiſter equitũ, Camerarius vel ſummus admiſſionalis, & pincerna maximus. ſiue ille potius à cyathis vocari debet, qui Græce οἰνοχόος dicitur. quos vno verbo miniſteriales hoſpitii appellatos eſſe video) His ſe ad iudiciũ patriciorũ cum patriciis inſtituto patriciali adhibẽdos eſſe cõtendentibus: Illis iudicia patriciorum ſolis ſibi vindicantibus. Pronũciatúmque tãdem ſecũdum miniſtros Regiæ, iudicãdis patriciis primores Regiæ miniſtros moribus Frãciæ adhiberi ſolitos eſſe, adhibitúmque iri. In quo quidem iudicio prius illud, vt diximus, notandũ, patriciolos quoſdã, aut certè patriciaſtros in Flandria creatos olim fuiſſe. Deinde illos qualeſcunque patricios, non pares Comitis, ſed pares Nigellani appellari, videlicet quaſi pares inter ſe dicantur, vt municipes, vt populares, vt tribules. Quod ſi in noſtris admittamus, pares certè patricios non eſſe neceſſario dicemus, ſed veluti ſodales, & eiuſdem collegii, parique iure vtẽtes, quaſique pari iure beneficia à patrono obtinentes:id quod ſatis ex vſibus feudorum intelligitur, qui iuris ciuilis quaſi appendices cenſentur. Parium autem Franciæ ſimilitudo quaſique exẽplar eſt apud Homerũ libro Odyſ. octauo, His verbis Alcinoo Phæacum rege loquente,

κέκλυτε Φαιήκων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες.
δώδεκα γὰρ κατὰ δῆμον ἀριπρεπέες βασιλῆες
ἀρχοὶ κραίνουσι, τρεισκαιδέκατος δ' ἐγὼ αὐτός.

Quid ni igitur eos quaſi δωδεκαπρώτους duodecimprimos olim vocatos eſſe cen-

ſcamus? Primatus enim vocabulũ ſatis ad linguæ vernaculæ dictionẽ accedit: vt fuiſſe exiſtimemus xii. proceres: quaſi Regis in cõſiliis rei ſummæ agitãdis perpetuos aſſeſſores. duodecimque potẽtatus appellatione primatuũ inſignitos. Ac ne ſic quidẽ tamen hæc dignitas à patriciatu differre admodũ videbitur. Indidem etiã illas diſtinctas eſſe exiſtimarim ſacerdotũ profanorúmque Decurias, quos clericos laicóſque appellãt. Quanquam etiã legimus in antiquis certiſſimæ fidei libris, anno M. ducẽteſimo nonageſimoquarto, & rurſus treceteſimoſexto regnãte tum Philippo cognomẽto Longo, hunc ſtatum curiæ fuiſſe, vt iudices trifarii generis eſſent in primo tribunali, quod Parlamẽtum peculiariter dicitur, Antiſtites id eſt prælati, (à quibus prælatorũ camerã interim illud tribunal vocitatam eſſe inueni.) Primores nobilium, id eſt barones, Iuriſperiti aut literati potius, qui clerici laicique vocantur. Hi autem poſtremi antiſtitibus & proceribus vnà cum Cancellario, vt parendũ haberẽt in diſceptandis cõtrouerſiis & iure dicẽdo, atque in omni negocio tranſigendo, quod ad curiæ diſceptationẽ pertineret. Illi verò vt terni vtroque ex ordine eſſent, ac per ſingulos tamen res tranſigi poſſet. Primo enim in loco binis creatis, bini alteri ſubſtituti erãt, & his iterum tertii ſubſidiarii veluti ſuccenturiati: nequãdo illud tribunal moderatoribus careret, quos Præſides appellamus. In mentione tamen curiæ antiqui cõmentarii, quos vnum & alterum venerandæ antiquitatis, atque etiam plures vidi, nuſquam (quod equidẽ meminerim) Parium meminerunt. Hoc loco prætermittendum non videtur, quòd in conſtitutione quadam anni M. ducenteſimi nonageſimiquarti à Rege (niſi fallor) Philippo cognomine Pulchro ſacrata, caput vnum verbis vernaculis in hanc ſententiam legimus, Quod ſi ii iudices qui in maximo tribunali erunt, ſententiis ſuis diuerſa cenſuerint, Principes aut Præſides curiæ (hi autem ſunt antiſtites & primores nobilium) ex maioris partis ſententia rem decernere ac pronũciare debebunt, aut etiam ex potioris, ſi quãdo ex cenſentium grauitate & meritis, aut ex rerum decernendarũ qualitate eis ita videbitur. Ex quibus verbis intelligimus perpetuũ hunc morẽ non fuiſſe numerandarum ſententiarum. Vtrum autem præſtare videatur, nos in medio iandiu poſitũ relinquimus. De quo tamen Plinius ad Adrianũ ita inquit, de quodã Senatuſcõſulto loquens, quod ipſe magnopere improbãdũ cenſebat: Sed hoc, inquit, pluribus viſum eſt. Numerãtur enim ſentẽtiæ, nõ ponderantur. Nec aliud publico cõſilio poteſt fieri, in quo nihil tam inæquale, quàm æqualitas ipſa. Nam cum ſit impar prudẽtia, par omniũ ius eſt. Eadẽ conſtitutione cautũ eſſe cõperimus (quod minime crederẽt iſti, qui omnia in ſcientia iuris ponunt) vt tertiũ genus iudicũ in eo tribunali ex profanis ſacerdotibúſque cõſtaret. Profani autẽ partim ex equitibus, id eſt equeſtri ordine præditis militibus, partim ex promiſcuo genere hominũ aſſumerentur. Quos omnes nominatim ibidẽ adnumeratos legimus, titulis eorũ atque appellationibus nihil literaturæ præferẽtibus, niſi humanioris fortaſſe & veluti miſcellaneæ. qualis in nonnullis eſt hodie talarem veſtitum nõ geſtantium, & qui in ordine togatorum non cenſentur. Sacerdotes verò legimus nõ ſuis nominibus, ſed ſacerdotiorũm aſcriptos, archidiaconos, decanos, & aliis ſacerdo-

Summũ tribunal curiæ centenariæ.

Conſtitutio Philip. Pulchri.

Interdũ ſententiæ nõ numero, ſed pondere valebant.

tiorũ nuncupationibus. Eodem pertinet quod alio capite eiusdẽ constitutionis cauetur.(ne quippiã forte cõminisci aut causari hic quisquam possit) id est autẽ huiusmodi, Vt disceptãdis prouinciarũ iuridicialium causis(Sic enim nũc nobis visum est appellare quas iuris scripti prouincias vulgo vocamus) tres à Præsidentibus ex numero considentiũ deligãtur apprime literati, præsertim vbi de criminibus agetur. Alio rursus capite sancitũ, vt Principes aut Præsides Parlamẽti,id est antistites & primarii nobiles,qui quandocunque in curia aderũt,de cõsiliariis vel considẽtibus potius statuãt,qui ad quodque munus obeundum mitti potissimũ debeant, qui in primo tribunali considеant, qui ad diiudicandas causas iuridicialium locorũ,& quæ iure scripto reguntur, delegari debeant:qui audiendis postulationibus præficiãtur. Hic mihi Satyricum illud succurrit,Quondam hoc indigenæ viuebãt more. Aureo (inquit Iuuenalis) seculo antequam illa deorũ superorũ inferorũmq; turba figmẽtis poeticis inuẽta esset,cũ nulladum inferorũ supplicia esse putarẽtur. Id est cũ nulladum pœnarũ terricula sceleratis obiecta essent,humanũ genus innocẽtissimam vitam duxisse perhibetur. Cum nondũ,inquit,aliquis sortitus triste profundi Imperiũ,aut Sicula toruus cum cõiuge Pluton: Nec rota,nec furiæ, nec saxũ,aut vulturis atri Pœna,sed infernis hilares sine Regibus vmbræ, Improbitas illo fuit admirabilis æuo: Nũc si depositũ nõ inficietur amicus, Prodigiosa fides. Eodẽ autẽ modo nobis quoque dicere in mẽtẽ venit:antiquioribus illis seculis florẽte tamẽ hoc regno (quod ex nomismatis antiquis apparet auro obryzo percussis)simplicẽ & facilẽ iuris reddẽdi rationẽ, raråsq; lites nec diuturnas(vt nũc)aut etiam seculares fuisse,quum nõdũ ista turba interpretum iuris tempublicã inuasisset,necdũ sciẽtia iuris latissimè,atq; etiã in infinitũ patere crederetur, sed æquũ bonũmq; & iudex prudens integritate, atque innocẽtia præditus(quæ tẽporũ ipsa magis quàm hominũ fuisse videtur. Vbi enim tum peccãdi locus illa rei forensis cõstitutione:)instar sexcentorũ voluminũ essent. Nũc verò quo res reciderit, nemo quidẽ non videt:sed omnes dicere mussant. AEqui boníque nomen & maiestas apud nos obsoleuit, succidaneáque alia habemus præclara vocabula cauillamẽtorũ,quas cautelas iuris vocant, volumina certè si verũ fateri volumus titiuilitio non emenda, vt vtar Plautino verbo. Quòd si aliquãdo in hanc causam vnus & alter incubuerit eorũ ad quos Galliæ nomophylacia delata est, id est legũ morũmque regimẽ & tutela:& qui primos ordines in re iudiciaria ducũt,qui capita vulgo iustitiæ dicũtur:haud dubiè hoc incœptũ omnes boni plausu votísque prosequentur. Nec tantæ tantiq; nominis prouinciæ auctoritati, id est Frãciæ subscribere finitimæ nationes,atque etiã vlteriores dubitabũt. Nam quis istã tãdem iurisdicẽdi rationẽ improbare nõ possit, cũ nemo quãtumuis litium fugitans,satis circũspecte litem,aut intẽdere iam,aut depellere possit,in tãta opinionum discrepãtia? vbi nemo tam iure lapsus est, quin ansam facessendi negocii apprehẽdere possit, aut prætextũ abnegandi crediti, aut cauillandi nominis cominiscei: atque ita vt bienniũ, atque etiã triennium fruatur in improbitate sua, vt sæpe victores litium videamus Cadmeam, vt aiunt, victoriã retulisse sese querẽtes: id est plus dãni quàm lucri in victoria cœpisse, nõ absimi

Multiplices legum cõmentarii, litiũ materia.

Nomophylacia.

les Pyrrho, qui cum bis Romanos ingenti suorũ strage vicisset, Næ, inquit, si tertiam victoriã habuerimus, funditus periimus, ἐὰν ἔτι μίαν ἔφη μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολώλαμεν. Experti enim norũt quanti hodie litigare liceat. Verùm ab isto vlcere manus abstinere identidem nequeo, quod certè nisi manu valida & pæonia ad viuum, vt alibi diximus, resecetur, exacerbari magis tactu quàm cõpesci, aut leniri continget. proinde ad id quod instat, reuertamus potius. Enimuero curiã nostrã nec statariã nec perennem fuisse, sed cõuẽtuum modo indictiuam, nec loco nec tẽpore statam, nemo nisi in rebus Franciscis peregrinus ambigit. Anno M. ducẽtesimo quingẽtesimooctauo iudiciũ peractum fuisse in monumẽtis nostris extat, in Parlamẽto ad natalem diuæ dei genitricis habito de Comitatu Clarmontensi. Contẽdebant autẽ de eo cum Rege Pictauensis & Andegauensis Comites. In eóq; iudicio affuisse Regem cũ consilio regio, affuisse etiã episcopos Remensem, Rotomagensem, Trecẽsem, aliósque non paucos episcopos abbatésque, & maximum fratrum prædicatorũ. ad hæc magistrum militũ quem Constabulariũ dicimus. Comites ac primores nobilitatis, consiliariósque permultos tum sacerdotes, tũ profanos. Duo autem tum quotannis Parlamenta cogebantur, ad natalem purificationémque diuæ dei genitricis. Quo modo & duo quæ dicuntur Scacaria apud Normanos, ad Paschæ & ad diui Michaelis. Anno autẽ M. ducentesimo tricesimo, eodem, vt opinor, Rege vtrobique imperitante, id est Ludouico nono qui inter diuos relatus est, iudiciũ castrense Enceniaci coactũ est. In quo archiepiscopus Senonensis, episcopi Parisiensis & Carnutensis: Comites Flandriæ, Cãpaniæ, Niuernensis, Blesiensis, Carnutensis, Vindocinensis, Matthæus quidam magister militum, Vicecomes Bellomontanus, aliíque nobilium primores equitésque eo quo enumerauimus ordine in eo decreto inscripti: quorum etiã signis obsignatum decretum illud fuit, Comitem Britanniæ quæ est in continenti, tutelam Britanniæ ab vxore, vt arbitror, ad eum delatam commisisse, præsente & vidente Rege pronunciauerunt. Id est (vt verbis nostris loquar) Ballium Britanniæ amisisse. Exauctoratíque eo decreto ad vnũ & religione soluti Britanniæ Aremoricæ proceres ac nobiles, qui ipsi se eo nomine sacramento obstrinxerant, id est fide beneficiaria soluti. Anno etiam M. trecentesimo vigesimo constitutũ esse nouimus, vt bina Parlamenta quotannis haberẽtur. Quo tẽpore Parlamentum Tolosanũ ea lege decretũ est, si id Tolosanis è re sua esse videretur. Ex quo autẽ perennis curia esse cœpit, multo tẽpore anniuersario Principis edicto postridie diui Martini instauratitiã fuisse nemo est qui ignoret. Quoad haud ita pridem indulgentiorum conniuentia Principum perpetuus ille magistratus nedum perennis esse cœpit: etiãsi quotannis diplomate nonnunquam vt fama est instaurari, hodie quoque, in more sit curiæ. Proinde simile veri est curiã hanc nostram (id quod ante diximus) à conuẽtibus illis ortam quos celeberrimos Principes agitare solebant. eósque Principes qui eam instituerunt, quiq; institutam auxerũt ornauerúntq;, hoc maxime voluisse: amplissimam eam curiam causarúmque omne genus disceptatricem iustam ac legitimã esse. Atque ideo ex iuris omnis hominibus consultis ciuilis, pontificii, militaris, atque adeò rerũ omnium politicarum, illum

Curia olim nonrataria sed indictiua erat.

Parlamẽtũ Tolosanũ.

veluti chorũ iudicum concinna mixtura visendum instituisse. Vrgente porro causarum multitudine, & rerum commoditate poscẽte, hoc (vt ita dicam) corpus in mẽbra quædam distractũ esse, quas classes proprie appellare Decuriásq; possumus: cameras appellant, nomine olim indito à locis sessionũ concameratis. Hæ tres primum fuerũt. Vna in maximo tribunali cõstituta, quod Parlamentum olim peculiariter ab actionibus altercationibúsque aduocatorum appellatum esse video: Altera in secundo consilio, quod ab iudicãdis inquisitionibus nomen accepit. Quæ ipsa rursus constitutione Philippi cognomento Longi, anno M. trecentesimo vicesimo, mense Februario, vrgente causarũ multitudine in duas classes subdiuisa est. iis autẽ viceni homines distributi, octoni iudices, duodeni relatores, id est reportatores appellati, quos etiã renunciatores Latine dicere possumus, causarúmque expositores. Horũ enim munus erat inquisitiones iudicibus renunciare. nunc munus promiscuum factum est renunciandi iudicandique. Eiusdem Principis constitutione anno M. trecentesimo sextodecimo, quo tẽpore nondum Rex Philippus idem sed rector tantũ erat, triginta in prima classe iudices fuisse video, eorumque principem Cancellariũ fuisse. In secunda, iudices binos episcopos abbatésque, ac cũ his tredecim alios, renũciatores octo. Episcopi fuerunt Mimaten. & Suessionen. abbates diuorum Dionysii & Germani ad vrbem. Alia deinde constitutione cũ religio Principibus incessisset distineri Antistites munere iudicandi, quo minus libere diuino cultui vacarent, exacti sunt curia, & ad obsequium diuinũ ablegati, præter vnicum abbatem diui Dionysii: cautúmq; ne vltrà in curiam asciscerentur, eorúmq; in loco Cancellarius cum vno ex aulicis primariis suffecti. Nunc numerus legitimus est octogenarius: cui accedunt octo magistri libellorum, qui in primo tribunali sedendi ius habent, inter Præsides & Consiliarios. Centenariũ numerum explent xii. primi vel Patricii: seni antistites & proceres, in quo numero allectos, qui interdũ ascribuntur, non adnumero. Adhibitos etiã comperi nobili illa constitutione Philippina anno M. trecentesimo secundo obseruatores curiæ ex aulico comitatu, binos antistites procerésque, qui veluti exploratores assidui industriæ & seueritatis eius essent. intercessores etiã futuri, siquando quid decerneretur quod vel è dignitate curiæ, vel è rep. nõ videretur. Hos nomophylacas proprie appellare possumus, vt paulo post docebimus. Quod quidẽ institutũ proximus principatus approbauit. Multa autẽ alia eodem pertinentia consulto præterimus, quæ hic cõmemorare non necesse habuimus. Multa sunt enim quæ huius tẽporis conditio haudquaquam ferre posse videatur. Quicquid igitur suprà de curia diximus, de ea sublimitate & amplitudine, augustáque illa maiestate intelligi volumus, ad quam memoria nostra curia, aut certe patrum nostrorũ, indulgentia Principum euasit. Si quando autẽ vna classis ad calculorũ æquilibrium deuenit: id est ad sententiarũ parem vtrinque numerum, duo de maioribus curiæ, quasi sententiarũ auctores mittuntur ad alteram classem relaturi, qui suæ vterq; factionis sententiã tueantur. Quo facto altera illa classis in consiliũ mittitur, vt rei ambiguæ colophonem imponat: id est vt dissentiẽdi inter eos finem faciat, & vltimũ calculum ac totius rei definitiuũ adiiciat.

Decuriæ & classes.

Parlamẽtũ.

Inquisitionũ consiliũ.

Relatores. Renũciatores.

Cãcellarius

Sacerdotes & episcopi curia eiecti.

Philippina constitutio.

Colophonẽ imponere.

id lingua forensis quasi æquationē sentētiarum dirimere appellat. Hoc enim verbo proprie in ea re significanda vti possumus. quod vt obiter dicatur, Colophona, inquit Festus, dicūt cum quid finitum esse significatur. Hoc autem ex more Ionū populorum tractum est, vt inquit Lecapenus Græcus autor. Siquidem xii. vrbes Ioniæ cōuenire olim solitæ dicuntur ad id consiliū quod Panionion dicebatur, de rebus cōmunibus commentaturæ disceptaturǽque. quo in loco si forte totidem vtrinque calculis diuersa cēsuerant, aduocatis tū Colophoniis, rem ita cōponebant, vt in vtrius partis sententiam irent Colophonii, illinc victoria calculorum esset. A quo more in prouerbium venit τὸν κολοφῶνα ἐπιθεῖναι, id est colophona imponere, vel colophonem addere, hoc est vltimū & potentissimum suffragiū adiicere, quasíque vltimam manū imponere, postquam nihil vltrà hæsitandum sit. Plato in secundo de Legibus circa finem hoc verbo vsus est, pro eo quod est sermonē claudere ac finem disserendi facere, vltimámque cōmentarionem quasi vltimam manū adhibere, ἐπὶ τούτῳ τοῦ μύθου χρεία τὸν κολοφῶνα πρῶτον ἐπιθεῖναι. Et rursus, κολοφῶν ἐπὶ δὲ τῷδε ὄντι λόγῳ ἐπιθεὶς ἀφιέσθω. Tertia classis eorum est qui requæstarum, id est libellorū supplicum magistri dicuntur: de quibus mox dicendum. Nunc etiam quarta atq; adeò quinta adiecta est eorū, qui causas personaliū actionum atque interdictorū retinendæ possessionis hominibus priuilegio præditis iudicāt. Id est qui aut in muneribus publicis occupati sunt, aut qui fori priuilegium à Principe impetrauerunt, vt permulta sodalitia. hi autem delegatā iurisdictionē habēt, nec de prouocatione iudicant, neque de iniuriarum actionibus, neq; de vi illata, nisi hæ actiones in interdictorū controuersias inciderint, aut in actionū personalium. Nouimus & ab antiquis Principibus aliud esse consiliū institutum, quod strictum iam inde appellatur: nos aulicū & interius consilium appellare & selectum possumus, ex propinquis & necessariis & interioribus amicis Principis proceribus & Antistitibus cū Cancellario constitui solitū, certo tamen numero circunscriptū. Alibi magni cōsilii monumēta antiqua meminerunt: ad quod ex Parlamento aliquot assumi solitos esse legimus, ita vt promiscuā operam nauarent, & in curia, & in magno consilio. Nonnullis autem tēporibus strictū & magnum cōsilium idem fuisse deprehēdi, nisi fallor. hodie alia est ratio. Postremo addenda & alia duo capita. Eorum prius est ex cōstitutione anni M. ducen. nonag. quarti. Est autem eiusmodi, Sancitū præterea & staturū, vt Princeps Præsidénsque Parlamenti de considentibus in eo iudicibus statuant, qui cuiq; muneri obeundo deligi potissimū debeant. Qui in maximo concessu retineri, qui ad iurisdictionē ex iuris præscripto exercendam destinari, qui postulationibus quotidianis vacare debeant. de reliquis itē sacerdotibus profanísque in consiliū Regis allectis, & Rex & Præsidentes statuant, ita vt eorum opera vtantur iis rebus disceprandis constituendísve, quæ vbiuis locorum in regno aliæ atque aliæ extiterint, si ita eis videatur: id est (vt vulgo dicimus) ad eas res quæ quotidie de nouo emerserint. Alterum caput est cōstitutionis Philippinæ in hanc propemodum sententiā: Sanximus etiā statuimúsque, vt iudicia, aresta, sententiæ, quǽque à curia nostra, quǽque à cōmuni consilio nostro exierint, rata sint omnino, iíque ad quos ea respertine-

Colophonē addere.

Priuilegio præditi.

Aulicum & interius cōsilium.

Magnū consilium.

Strictū consilium.

Constitutio Philippina.

bit, exequi ea possint prouocatione sublata. Quod si quid in iis extiterit vel ambiguitatis vel erroris, quod modò momentũ aliquod habere videatur, volumus & sancimus, vt eorũ enarratio, emendatio, interpretatio, atque etiam si opus sit inductio, ad nos ac consilium nostrũ cõmune ad maiorémve partem eius pertineat. Quæ tamen omnia cum ingenti animaduersione, nec iniussu nostro, nec citra rescriptum nostrũ fieri volumus iubemúsque. Ex his, vt arbitror, apparet antiquiores illos Principes nostros numerosa sibi consilia amplissimáque instituisse, à quibus curiã nostram amplissimã ortam esse diximus. Sed ita vt eam non membrum ab eo velut corpore auulsum esse dicas, sed veluti robur consilii delectum: reliquos vero consiliarios qui ad curiæ numerũ conscripti non essent, partim eximios quosdam fuisse quasique extraordinarios, qui latera Principis cingerent, & ab eo pedẽ latum non discederent: partim subsidiarios & (vt ita dicam) succenturiatos, sicubi ad varios euẽtus opus esset. Eius autẽ curiæ sententiæ atresta vulgo dicuntur, cũ aresta fortasse

Arresta. per vnũ R dici debeant, quo verbo Græcè placita significantur. Cuius me verbi dudũ Paulus AEmilius admonuit, Gallicarũ historiarũ scriptor: quæ quidem cum hæc scriberem, in magna expectatione inter nostrates erant. Pla-

Decretum. citum autem Latine & decretum dicitur, quod Graece dogma & psephisma &

Placitum. areston dicitur. Plinius de Thessalo Methodicorum principe, Eadem, inquit,

δόγμα. ætas Neronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentẽ cuncta maiorum

ψήφισμα. placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantẽ. Placita Plinius ap-

ἀρεστόν. pellat maxime ratas opiniones medicorũ, sententiásque cõstantes inter me-

ἀφορισμοί. dicos de ratione medicinæ: quales sunt aphorismi Hippocratis. Vt igitur populi scita, & Senatusconsulta, sic curiæ nostræ aresta, id est placita intelligere

Placere. possumus. Nam placere verbo pro decernere & statuere Senatuscõsulto, antiqui vtebantur: vt apud Ciceronẽ legimus in Philip. v, De exercitu C. Cæsaris ita censeo decernendum, Senatui placere militibus veteranis, eorúmque liberis militiæ vacationẽ esse. Et Philip. iii, Senatui placere, vt C. Pansa A. Hircius Coss. designati & reliqua. Addendũ & illud corollarii nomine, fuisse &

Amphictyones. celeberrimum conuentum Amphictyonũ, quem Plinius lib. xxxv. publicum Græciæ concilium appellat. De quo Sudas & Arpocration in glossematis ita tradunt: Amphictyones consessus quidam fuit Græcus, ad Thermopylas cõuenire solitus, ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus, qui & ipse populos cũ regnaret, ad conuentus conuocasse dicitur. Hi autẽ erant numero xii. Iones, Dores, Perrhæbi, Bœotii, Magneres, Achæi, Phthiotæ, Meliẽses, Dolopes, AEnianes, Delphi, Phocenses. Alii quòd accolæ Delphorum essent Amphictyonas dictos putant. Amphictyones enim Græcè vicini dicuntur. Legimus apud Demosthenẽ, Aristidẽ vt pro cõmuni causa diceret Atheniensium

σύνδικος. nomine apud Amphictyonas patronũ, id est syndicum esse missum. Inde illa

Nobilis controuersia. nobilis controuersia, declamatoria tamen, apud Ampihctyonas Quintiliano referente agitata: Alexander cũ Thebas euertisset, inuenit tabulas quibus centum talenta mutua Thessalis dedisse Thebanos continebatur. Has quia erat vsus cõmilitio Thessalorum, donauit vltro. Postea restituti à Cassandro reposcunt Thebani Thessalos. Apud Amphictyonas igitur centum talenta &

credidisse eos constat & non recepisse. Lis ex eo pendet quòd Alexander ea Thessalis donasse dicitur. Constat quoque illud, non esse iis ab Alexãdro pecuniam datã. In qua controuersia multa de iure belli disputantur. Sed apud Amphictyonas vel potentissima æqui tractatio est. Strabo lib.ix. de Delphico templo loquẽs, quod ipse τῆς Ἑλλάδος ἐν μέσῳ πως εἶναι τῆς συμπάσης, Id est in medio quodammodo vniuersæ Græciæ esse dicit, quæque intra Isthmum, quæq; extra est, & terræ vmbilicũ appellari, id est τῆς γῆς ὀμφαλὸν καλέσαι. Cũ huiusmodi autẽ, inquit, cõmoditas circa Delphos esset, eò facile cõueniebãt finitimi maxime, ex quibus Amphictyonicũ consiliũ constitutũ est: quod & de rebus inter eos cõmunibus consilia agitaret, & tẽpli curam susciperet cõmunẽ, vtpote in quo pecuniæ permultæ & donaria recondita essent, cũ custodiæ magnæ, tũ verò sacrificiorũ indigentia. Acrisius verò, inquit, eorum qui posteritatis memoriæ traditi sunt, primus instituisse putatur ea quæ ad Amphictyonũ consilium pertinent, vrbésque destinasse huius consessus participes. Iúsque suffragii illis dedisse, huic per se, illi autẽ cõmuniter cum altera vel etiã cum pluribus. Demonstrasse etiam Amphictyonicas causas quæ à ciuitatibus inter se disceptarentur. Post quem etiã aliæ deinceps multæ cõstitutiones factæ sunt, quoad tandem institutum illud dissolutũ est. Fertur autẽ xii. primũ ciuitates eò conuenire solitas, singulásque Pylagoram mittere, cum bis quotannis conuentus cogeretur: vere scilicet & autummo. postea autem & plures conuenerunt ciuitates. Pylagoræ Cereri immolabant. ad Pylas autem conueniebant, quæ & Thermopylæ dicuntur.

Vmbilicus terræ. — Πυλαγόρας. — Pylæ. — Thermopylæ.

Ex titulo, De officio Proconsulis.

Sed non potest qui apud alterũ nomina ediderit, apud alterũ manumittere. Accursius nomina interpretatur probationes causarum. Cum edere nomen sit curare nomen inscribendũ, & veluti eius nomẽ profiteri in actis quẽ manumissuri sumus: id quod fiebat ante cognitionẽ Consulis. Edere nomina hodie dicere possumus eos prouocatores, qui apud acta curiæ præsentari dicuntur. Hoc autẽ etiam dare nomen dicitur, vt dare nomen militiæ in. l. iii. infrà, De re militari, Qui post desertionẽ in aliã militiam nomen dederũt, lege se passi sunt, & reliqua. Liuius lib.v, Omniũ primum Tribunis militum fuit delectum haberi. Nec seniores modo conscripti, sed seniores etiã coacti nomina dare, vt vrbis custodiã agerent. Inde illa locutio, ad nomina respondere. Idem lib.vii, Acerbitas in delectu non damno modo ciuium, sed etiam laceratione corporum lata, partim virgis cæsis qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis, inuisa erat. Id est qui non cõparuissent, vt verbis nostris loquar. Et mittere ad nomen. Quintilianus in Declama. (si tamen is est auctor) Ad nomen mittere filios parẽtes festinarunt, quãuis asperrimo bello, vt sub te ponere rudimenta militiæ contingeret. Inde etiam nomen accipere, pro eo quod vulgus dicit, recipere ad monstram, quod & rationem habere dicitur. Liuius lib. vii. secundi belli Punici, Itáq; si suum nomen Dictator acciperet, se comitiis intercessuros Tribuni dixerunt: si aliorũ præterquam ipsius ratio haberetur, comitiis se morã non facere. Idem lib. iiii, Vicerunt patres, quia plebs patriciis seu hunc seu illum delatura honorẽ, frustra

Edere nomina. — Dare nomen. — Ad nomina respondere. — Mittere ad nomen. — Nomen accipere.

Rationẽ alicuius habere.

certare supersedit. Et Principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui, quàm quibus vt indigni præterirentur.

Ex titulo, De officio Præfecti Prætorio.

Breuiter cõmemorare & reliqua. Nugatur hoc in loco Accursius, vt ferè in iis locis solet quæ ab antiquitate repetenda sunt, vtpote qui diuinaci cõiectura potius quàm rerum cognitione fretus nihil ferme intactũ relinquere instituerit.

De Dictatura. Dictator.

Nos autẽ de Dictatura duo tantum dicenda putauimus: vnũ quod Plutarchus in Fabio memoriæ prodidit. Fabius, inquit, Dictator designatus, magistrum equitum L. Minutium dixit: à Senatúque petiit, vt equo sibi vti Dictatori liceret. Non enim antea equitare Dictatori fas erat, sed per quandam veterem legẽ prohibitũ fuerat. siue quod maiores vires inesse pediti, ac pedes manúmq; conserere arbitrarentur, ac propter hoc Imperatorẽ in legione permanere oportere, nec locũ deserere: siue quoniam ad alia omnia tyrãnica magnáque sit potẽtia magistratus ille, vt in hoc appareret Dictatorẽ volente populo indigere. Alterũ est ex codẽ in Probl. Dictator, inquit, creatus omnium magistratuũ imperiũ inhibet, ad seséq; transfert, præterquã Tribunorũ pleb.

Tribuni pleb.

Hi enim soli Dictatore creato non cessant. οὐκ γὰρ παύονται δικτάτωρος αἱρεθέντος οἱ δήμαρχοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀρχὴν ἐκείνου μεταλαβόντος εἰς ἑαυτὸν, αὐτοὶ μόνοι διαμένουσι. Hic creari nisi silentio noctis non poterat, vt auctor est Liuius lib. ix. Dicebatur autem à Consule, vt ipse magistrum equitum dicebat. Noctis, inquit, silentio (vt

Dicere Dictatorem.

mos est) Fabius L. Papyrium Dictatorem dixit. Cæterũ Dictatura post mortem Cæsaris Senatusconsulto sublata est in perpetuum. Cicero in Philip. pri. Ad singulare etiam Marci Antonii factum festinat oratio. Dictaturam quæ vim iam Regiæ potestatis obsederat, funditus è repub. sustulit. De qua ne sententias quidem diximus: scriptum Senatusconsultum quod fieri vellet attulit. Quo recitato, summo studio auctoritatem eius secuti sumus, eíque amplissimis verbis per Senatusconsultũ gratias egimus. Lux quædã videbatur oblata, non modo regno quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato, magnúmque pignus ab eo reipub. datum se liberam ciuitatẽ esse velle, quod Dictatoris nomen quod sæpe iustum fuisset, propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriã funditus ex republica sustulisset. Regnũ appellat Cicero perpetuam Cæsaris Dictaturam, quæ inuidiosissimum nomen Dictaturæ reddidit. Idem, Maximum autem illud quòd Dictaturæ nomen sustulisti. Hæc inusta est à te, à te inquã mortuo Cæsari nota ad ignominiã sempiternam. Vt enim propter vnius M. Manlii scelus decreto gentis Manliæ neminẽ Patricium li-

M. Mãlius.

cet M. Manlium vocari: sic tu propter vnius Dictatoris odiũ nomen Dictatoris funditus sustulisti.

Præfectura Prætorii.

De præfectura Prætorii Tranquillus in Tito, Præfecturã quoq;, inquit, suscepit, nunquã ad id tẽpus nisi ab equite Ro. administratam. Vnde Plinius in præfatione ad eundem Titũ loquens, Et quod his, inquit, nobilius fecisti, dum illud patri pariter & ordini equestri præstas præfectus Prætorii eius. Quibus verbis Plinius significat & equestrem ordinẽ & præfecturã Prætorii Titum ingenti honore affecisse, cum præfectus patris sui Vespasiani & dici & esse voluit: quod antè equestris tantum ordinis munus fuerat, non etiã Senatorii. Præfectus autẽ Prætorii à cohorte Prætoria dictus

est. Apud antiquos enim cohors quædam erat quæ Prætoria vocabatur, quæ Consuli aut Prætori in prouincia præsto semper erat, quasique latus eius cingebat. Cicero ad Quintum fratrẽ Asiæ Proconsulem libro primo, Quos verò aut ex domesticis conuictoribus, aut ex necessariis apparitoribus tecũ esse voluisti, qui quasi ex cohorte Prætoria appellari solent: horũ nõ modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda tibi sunt. Itaque quod Cicero cohortem Prætoriam in Prætura vrbana dixit, Asconius Consulares comites interpretatur. Veteres enim, inquit, omnẽ magistratum cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt: vnde & Prætorium, tabernaculum eius: & in castris porta Prætoria, & hodie quoq; præfectus Prætorio. Hactenus Asconius. Cũ igitur imperiũ Romanum ad monarchiam deuenit, Principes Romani equitem vnum Romanum Prætoriæ cohortı aut cohortibus etiã præfecerũt, & Prætorio suo, id est aulæ, quam lingua vulgaris hospitium Regis appellat: vnde præfectus Prætorio hodie dici potest qui magnus magister hospitii dicitur: nam eũ Græci ἔπαρχον αὐλῆς vocant, multum tamen ab antiqno differens. Hunc autẽ antiqui Principes potentia militari secundum sibi esse voluerunt: qualis Burrus primus (vt arbitror) Neroni fuit: de quo Tacitus lib. viii. ita inquit, Ibatur in cædes, nisi Affranius Burrus & Anneus Seneca obuiam issent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ & pari in societate potentiáque concordes, diuersa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis & seueritate morum, Seneca præceptis eloquentiæ & comitate honesta. Idem de morte eius loquens ita inquit libro xiiii, Ciuitati grande desiderium eius mansit propter memoriam virtutis, & successorum: alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia & adulteria. Quippe Cæsar duos Prætoriis cohortibus imposuerat, Fenium Ruffum ex vulgi fauore, qui rem frumentariam sine quæstu tractabat: Offoniũ Tigillinum, veterẽ impudiciciã atque infamiam in eo secutus. Præfecturã igitur Prætorii Titus ampliorẽ honoratiorémque reddidit, vt Plinius in exemplo superiore inquit. Plinius vero iunior in Panegy. Traiani verbis loquens ita inquit, Ego quidem in me, si omniũ vtilitas ita posceret, etiã præfecti manum armaui: Tangens historiã huiusmodi à Dione cõmemoratam, Traianus cum præfectũ Prætorii cingulo donaret, dignitatis eius insigni, ita dixisse ad eum fertur, Accipe hunc ensem, & si quidem recte atque è rep. imperauero, pro me: sin secus, in me vtere. Huius magistratus meminit Lãpridius in Alex. à quo dignationẽ eius auctam esse refert. Ab aliis autẽ atq; aliis Principibus auctiorẽ in annos atque etiã in dies factam esse ex multis iuris locis coniicere possumus. Huius autẽ in Francia instar esse magis quàm similẽ Cancellariatũ, haud ab re (vt arbitror) dici potest. A quibus autem initiis ad quantum fastigium euectus sit, nemo mediocri rerum nostrarum cognitione imbutus nescit. Verũ eius aliud exẽplar apud Platonẽ reppérisse mihi videor, idque expressum, nõ adumbratũ. Plato igitur in eo libro qui Minos vel de lege inscribitur, Minoem ab Homero tradit, laude longe omniũ præstantissima inter omnis heroas laudatum esse. De Creta enim loquẽs nonaginta vrbibus insigni, earum vnã Gnossum vrbẽ ingentẽ esse ait, in qua Minoem regnasse, Iouis cõsuetudine ac colloquio nouem annos vsum. Hoc enim significat, in-

Prætor.
Prætorium.
Traiani memorabile verbum.
Cãcellarius in Francia.
Plato.
Minos.

quit,illud carmen, ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστής, Nouennis regnauit cũ Ioue cõmentatus. Quod sic dicere possumus, Ter tribus his annis regnauit cũ Ioue suetus. Propterea,inquit, mira laus hæc existimanda est,& supra quam nihil omnino dici cogitarive possit, non modò Iouis esse filiũ, sed etiam vnum omniũ ab Ioue institutũ. Nam quod Hesiodus de eodem loquens inquit,

Ζηνὸς ἔχων σκῆπτρον, ᾧ καὶ πόλεων βασίλευεν,

Sceptra Iouisque tenens,queis vrbibus imperitabat.

Nihil aliud intelligi voluit quàm Iouis habens disciplinã qua Cretensiũ vrbibus moderabatur. Hunc igitur Minoem Plato regendo regno suo Rhadamãthi opera vsum esse, in hanc propemodum sententiã cõmemorat: Enimuero,inquit, Rhadamãthus vt vir quidẽ bonus erat, ita artis Regiæ numeros haud omnes perdoctus, Regiæ tamẽ artis (ipse basilicã vocat) administrã quãdam operã egregie nauare didicerat, ab ipso Minoe iudicis præfectus. quare etiã iudex bonus dici vulgo meruit. Hoc enim nomophylace, id est præside custodéque legum Minos vtebatur in vrbe: Taloe verò extra vrbẽ vtebatur. Hic enim Talos ter in singulos annos regionẽ passim obibat, custodiæ legũ intentus, æreásque legum tabulas pagatim circunferens. Verba ipsa Platonis subiecimus, Ῥαδάμανθυς δὲ ἀγαθὸς μὲν ἦν ἀνήρ, ἐπεπαίδευτο μέντοι οὐχ ὅλην τὴν βασιλικὴν τέχνην, ἀλλ' ὑπηρεσίαν τῇ βασιλικῇ ὅσον ἐπιστατεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὅθεν καὶ δικαστὴς ἀγαθὸς ἐλέχθη εἶναι. νομοφύλακι γὰρ αὐτῷ ἐχρῆτο ὁ Μίνως κατὰ τὸ ἄστυ. τὰ δὲ κατὰ μὲν τὴν ἄλλην τῷ Τάλῳ, ὁ γὰρ Τάλως τρὶς περιῄει τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὰς κώμας φυλάττων τοὺς νόμους ἐν αὐταῖς, ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους. Aristoteles autẽ libro quarto Polit. auctor est in quibusdã rebuspublicis Græciæ probulos & nomophylacas institutos fuisse,qui eas rogationes quæ ad populum ferẽdæ essent, præiudicio quodam disceptarent examinaréntque,néquando forte populus contrariũ quippiã legibus,aut quod è repub.non esset,sciscere iubere̋que posset. Hi autẽ nomophylaces Athenis(vt apud Sudam legimus) fasciolis albis pro redimiculis vti solebant in spectaculis, è regione sedentes nouem magistratuũ,qui reipub. gubernacula tenebant: cogentes magistratus omnia recte atq; ordine & ex præscripto legum agere. In concionibus verò cũ prohedris considere soliti,intercessuri si quis rogationẽ promulgationémve quampiam ferret aut contra instituta patria,aut quæ è repub.è dignitatéve eius futura non videretur. Prohedri autẽ dicebantur quasi præsides, magistratus quidam primi subsellii,quibus cæteri omnes sedendi loco cedebant, ἠνάγκαζον δὲ τὰς ἀρχὰς χρῆσθαι τοῖς νόμοις, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκάθηντο μετὰ τῶν προέδρων, κωλύοντες ψηφίζειν ἃ παράνομον εἶναι δόξειε καὶ ἀσύμφορον τῇ πόλει. Eadem pene Pollux libro octauo de nomophylacibus dicit. Cicero lib.iii. de Legibus, Legũ,inquit,custodiã nullam habemus. Itaque hæ leges sunt quas apparitores nostri volũt,à librariis perimus,publicis literis cõsignatam memoriã publicam nullam habemus. Græci hoc diligentius,apud quos nomophylaces creantur. Nec ii solum literas (nã id quidem & apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabãt, ad legésque reuocabant. Si huiusmodi magistratibus Francia recte atque ordine vteretur,mores certe & instituta nostra,iúsq; omnino moribus nostris introductũ receptúmque(quas cõsuetudines dicimus)non tam incerta obscuráq; essent quàm ipsa

Rhadamanthus.

Nomophylax.

Talos.

Πρόβουλοι.

Prohedri.

Πρόεδροι.

Nomophylaces.

Consuetudines.

esse non pridem deprehensum est. Nondum enim multis conuentibus actis constitui potuerunt.adeò ad hoc tēpus tantū aduocatis ac pragmaticis in iura nō scripta licuit,quàm in iura scripta iuris professoribus. id quod antea satis liberiúsque paulo(vt arbitror)diximus. Neq; enim ignoro,siquando libellus hic noster exierit,& aliquo forte rumore Accursiani resciecint nos in hac doctorū hominum esse hæresi,(Accursianos nunc appello istos non tam ingeniosos quàm fuit Accursius aut Bartolus aliúque,vt ita dicam, maiorū gentium Accursiani,viri haud dubiæ industriæ singularis,si in meliora tēpora incidissent,temporū enim ignorātia magis,quàm sua lapsi sunt: sed istos stupidiores, qui homines Latine nesciētes auctores suos, latinissima Pandectarum scripta optime interpretari potuisse conniuētibus oculis credi volunt.) Si igitur isti quoquo modo resciuerint, nos hæc & huiusmodi de numinibus suis dixisse(neq; enim nostra legēt quæ intellecturi nō sint) id est si à politioribus iuris aut peritis aut studiosis(quales iā multi sunt) audierint nos hæc scripsisse, continuo agmine facto in nos, gladiatorio,vt aiunt, animo inuasuros esse suspicor. Nostra autē nunc voco quæ ex aliis accepta,nostra fortasse fecimus, si quidē recte & cōcinne suo quidque loco accōmodauimus. Amērata enim tela,vt dicitur,suggerentibus magni nominis auctoribus,nullo aut paruo negocio accipiētes,haud incōmode fortasse in istos cōtorsimus. Neque verò eo ingenio videri nos volumus,ex quo veluti fonte huiuscemodi multa manasse credi possint. Abundéque esse nunc putamus si classicorū auctorū,primæque auctoritatis antiquorum dicta quasi pluuias aquas colligētes, ingenii nostri ariditatem aliena vbertate adiuuimus. Verumenimuero isti qui in suorū dicta inquirere nefarium esse putant,nunquam(vt arbitror) collato pede nobiscum manus conserere audebunt: sed missilibus,id est arreptis ex triuio macelló que conuiciis, vt quodque atrocissimū in buccam quasi ad manus venerit,depugnabunt. Quorū & si maledicta non magis me lædere possunt quàm aquæ pluuiæ fungum: ne tamen bellicum cecinisse videar, eos oro obtestórque eorum æquissimos,vt ne prius dictis nostris obstrepere in animum inducant,quàm ea semel attentius auscultauerint. Tum demū si intellecta displicebunt,ignorantiæ sane aut tarditatis me damnent. Modo ne hoc elogiū addant,quòd disciplinæ suæ antistitibus nō credere sustinuerim: aut quòd deorum suorum Ioui (doctorum enim suorum Idolum Accursium appellant) conuicium fecerim, ideò temeritatis esse me aut etiam maiestatis damnandum. Neque enim Pythagorica eorum lege teneor vt omnia credere ipso dicente,id est Accursio debeam. Accursium tamen auscultare vbique,& plerisque etiam in locis auscultare Accursio soleo,id est vbi Vlpianum & alios iurisperitorum proceres non modo ipse auscultasse, sed etiam exaudisse videtur. Proinde nisi me priscorū magis propugnatorem quàm recentium, id est suorū impugnatorē audierint,(si tamen aures audiendi habent) causam haud dico quin de me excarnificando añimis suis obsequantur. Quòd si cominus ipsi pugnare aduersis gladiis in animum induxerint, næ homines ipsos inermes, aut armis certe nec validis nec fulgentibus munitos, ab eleganrioribus eiusdem iuris studiosis iam diu destitutos, suo etiam gladio iugulare possu-

Accursiani.

K.i.

Edictũ Iustiniani cõtra enarratores

mus, id est edicto Iustiniani (vt alibi diximus) non vno sed altero. Id est autẽ huiusmodi, Nostram autem consumationem quæ deo annuente componetur, Digestorum seu Pandectarum nomen habere volumus, nullis Iurisperitis in posterum ausuris cõmentarios illi applicare, & supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum & antiquis temporibus factũ est, cum per contrarias interpretantium sententias totũ ius pene conturbatum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorũ subtilitatem quæ paratitla Græcè dicũtur, quædam admonitoria eius facere.

Paratitla.

Paratitla Iustinianus summas rerum appellat titulatim appositas, quales extãt Azonis: indices autẽ ἐλέγχους. Hoc in loco Accursius istorum Plato ingenua simplicitate manus (vt aiunt) dedit, fassus ipse nec sua nec aliorum glossemata iure scripta defendi potuisse contra Imperatoris edictum. Iustiniani autẽ auctoritatem refellere, aut quoquo modo eleuare, homini quidem qui se iuris studiosum profiteatur, nõ minus inter istos improbũ esse putatur, quàm inter philosophos axiomata quæ dicũtur, negare: & propositiones quasdam indemõstrabiles, quæ in communi sensu conceptúq; versantur. Vt si quis lineam longitudinẽ sine latitudine neget esse, aut superficiem longitudinẽ & latitudinẽ sine altitudine, & huiusmodi alia. Perfricent igitur isti frontẽ, & Iustiniani imperium negligendum esse, aut quoquo modo refellendum dicere audeant, & vna eadémque opera totã iuris ciuilis auctoritatem subuertant: aut etiam Accursium disciplinæ suæ antistitem ignauè manus dedisse cõtendant. Iam certe in hoc certamine, cuius insolentes nos sumus, hærbam eis porrigemus: tametsi non ad exteriorem nunc sermonẽ loquimur, qui auctoribus Aristotele & Themistio omnia asserere atque infìciari potest, & ne axiomata quidem quæ proloquia dicũtur, ore fateri cogitur. sed ad interiorem illum (vt ipsi vocant) sermonem quasi ad æquum iudicem, qui interior est sensus & mentis cõceptus, qui & proloquiis & rebus demonstratis contumaciter obsistere nequit. De quo Aristoteles in priore posteriorum Analyticôn, οὐ γὰρ πρὸς τὸν ἔξω λόγον ἡ ἀπόδειξις, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν τῇ ψυχῇ. ἐπεὶ οὐδὲ συλλογισμός, ἀεὶ γὰρ ἔστιν ἐνστῆναι πρὸς τὸν ἔξω λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσω οὐκ ἀεί, Non enim, inquit, ad exteriorem sermonem demonstratio est, sed ad eum qui est in anima, quando ne syllogismus quidem: si quidem obsistere quiuis potest semper exteriore verbo, interiore vero non item semper.

Interior & exterior sermo.

Hæc autem cũ sint eiusmodi (ingenuè enim fatebimur) vertere tamen stilum non semel in animo nobis fuit, cepítque me impetus hæc ipsa interlinendi quæ in offensionẽ multorũ incursura videbantur. ne id quidem modò, sed etiam laborem hunc semestrem aut paulo ampliorem perdendi, ne me Antaccursios scripsisse homines cauillarentur. Neq; enim is sum qui nominis mei illustrandi cupidus, innotescere vel indigno aliquo facinore, vel hominum offensione sustineam.

Philepiicia. Philalethia.

Ibi me anxiũ animi velut genii duo (Philepiiciæ Philalethiæq; nomina fuere) oculis meis obuersantes, altrinsecus certatímque adhortari instituerunt, spõdentes quicquid candido proposito animi instituissem, id nõ posse ad extremum (tametsi interim euariare contigerit) nõ bene ac fœliciter vertere. Itaq; quod fœlix faustúmque esset, pergerem, & deo diuísque bene iuuãtibus, huic

φιλεπιείκεια

qualicunque incœpto vltimam manum adderem. Philepiicia æqui boníque

studium profitetur: Philalethia præ se fert veritatis amorem. His auctoribus (id quod cautiores nō solent) periclitari quàm hærere malui, aut iam orsa retexere. Ne igitur religione me obstringerem, humanorum iudiciorum aleam sane ancipitem subeundam mihi putaui. Quanquam etiā non tam periclitari me puto, quàm accipiendam plagam omnino mihi video. Scio certe vtcūque bonorū iudicia mihi cesserint, male me ab iniquis auditurum, atq; eo maxime nomine, quòd homo Parisiensis, aliquid in literis promittere audeam, præsertim nulla doctrina fretus peregrina, vt qui domi tātum literis operam mihíque soli dederim. Sed quid cum illis agas qui ea quæ ex Græcis feci, ab aliis libris compilasse me dictitarūt, qui tamen nusquàm extant? Hi sunt qui alienam industriam ex sua inertia metiri soliti sunt. quorum ego maleuolentiam impudentiorem adhuc putaui, quàm vt ei respondendum haberem. Bonorum tantum iudicium formido, quibus vtinam ipsis ita libeat primum exporrecta fronte libellum hunc nostrum excipere, vt nullius odio aut offensione adducti ad eum scribendum accessimus: deinde si quod dictum nostrū vt nouum & inauditum explodendum mox eis videatur, id non antè damnare quàm diligentius æstimauerint. Philippus Alexandri Magni pater cum causam Machætæ cognoscens dormitare videretur, nec satis animaduertere quæ ille pro suo iure diceret, ad extremum Machætam damnauit: quo vociferante ac prouocare se dictitante, Philippus ira percitus, Ad quem tandem? inquit. Ibi vero Machætas, Ad te, inquit, ipsum ô bone rex siquādo experrectus animū aduerteris, ἐπὶ σὲ ὦ βασιλεῦ αὐτὸν, ἐὰν ἐγρηγορὼς καὶ προσέχων ἀκούῃς. Sic ego si à bonis & doctioribus nunc damner nouitate rerum me premente, & reprehēsionis licentia ad eosdem prouocaturū me contestor, cum res primo occursu duras, iterata lectione æstimatas, exolescente sensim nouitatis & audaciæ, inuidia mollescere senserint. Vt enim in rebus expendendis necesse est lancem ponderibus impositis pessum ire, sic animus hominum cogitur perspicuis dictis cedere, veritati verò postliminio redeunti, & parum alioqui plerunq; gratiosæ, obfutura est fortasse producentis in medium insolentiæ similis fiducia. Si igitur nomophylaces Atheniensiū similes haberemus, profecto leges moresque & instituta cū certa fixáq;, tum verò voluminibus haud ita multis cōtenta teneremus: nullíque literato iuris finiri ignorantiam excusare verecunde liceret. Nunc verò quotus quisque iuris etiam consultus, consultor tamen esse in suscipiendis litibus erubescit? nec id magnopere mirandū. Quis enim securus esse eius rei potest, quæ nulla certa ratione constat, sed in arbitrio sita est hominum alia atque alia indies cōminiscentium? Verum ista sunt scilicet alimenta litium, id est eorum hominum pabulum, qui rationes suas in spolia ciuilia coniecerunt: quæ tertia propè pars est nunc hominum qui aliquo nomine esse censentur. Cancellarius igitur in Francia, cuius id munus, ex primæ sunt partes, videre vt nulla Principis cōstitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regii, non è republica atque etiam è dignitate reipublicæ principalíque exeant. Cuius censuræ aut stilo Principū maiestas acta sua eximi nunquam voluit. Deniq; qui Principis præsentis vicarius, & peregrè agente Principe Interrex quodam modo esse censetur, iure

φιλαλήθεια.

Budæus literis sibi soli operā dedit

Iudiciū non præcipitandum.

Lites, procuratorum pabulum.

Cancellarii partes.

Nomophylax. ac proprie(vt arbitror) nomophylax,id eſt legum præſidium, iuris aſylum(id
quod de Papiniano quondam dictum eſt)morum inſtitutorúmque veterum
ara,æqui boniq́ue columen appellari poteſt, atque etiam eſſe debet. Id quod
etiam credere me cogit conſenſus ferè hominum inſtitutúmque quoddam
quaſi per manus traditum,caput eum ac verticem iuſtitiæ appellãtium. An-
tiquiſſimum autem eſſe magiſtratum exvetuſtis monumentis apparet.Com
peri anno M.centeſimo vndecimo, Stephanum quendam Cancellarium di-
plomati regio ſubſcripſiſſe, à Ludouico rege cognomento Craſſo monachis
diui Dionyſii indulto. Legi & multo antiquius diploma Caroli cuiuſdam,in
quo verba hæc addita erant, Gauzelinus notarius vice Rogerii archiepiſco-
pi ſummíque Cancellarii recognouit, indictione octaua anno vigeſimoocta-
uo regnãte Carolo rege glorioſo. Videtur autem fuiſſe Carolus ille magnus.
Anno etiam M.centeſimo quinquageſimoſeptimo, Hugonem alterum Can
cellarium ſubſcripſiſſe comperi diplomati cuidam, quo Ludouicus, qui Pius
cognomento dictitatus eſt,ius regaliorum antiſtiti Aurelienſi remiſit,quare-
nus ad ſupellectilem elegantiorem & inſtrumẽtum fundorum epiſcopalium
attinet. Aliúmque item Bartholomæum anno centeſimo quadrageſimoſepti
Regalia. mo eiuſdem generis beneficio principali ſubſcripſiſſe. Regalia autẽ(vt obi-
ter id dicatur) plurali numero in antiquis monumentis vocitari vbiq; video,
quam regaliã numero ſingulari vulgo nũc appellamus,verbo ab errore vſur-
pato. Regalia enim neutro genere vt dicatur Latinitas expoſcit, Græcorũ mo
Euangelia. re qui euangelia neutro genere & pluraliter dicunt ſacrificiũ & ſupplicatio-
nes,quæ pro iucundo nuncio decerni conſueuerunt,vel etiam mercedem al-
lati iucundi nuncii. Cicero ad Atticũ,O ſuaues duas epiſtolas quibus euange
lia deberi fateor. Plutarchus in vita Demoſthenis, εὐθὺς οὖν ἔθυον εὐαγγέλια, Athe
nienſes,inquit, audita Philippi morte euangelia ſacrificauerunt. Iſocrates in
Areopag. εὐαγγέλια δὲ δὶς ἢ τρὶς τεθύκαμεν, Ob iucundum huius rei nuncii iterũ
Supplicationes. & tertio ſacrificia & ſupplicationes decreuimus. Apud nos hodie ſtruũtur py
Pyræ. ræ,id eſt πυρκαϊαὶ decernũtur,& ſupplicationes indicuntur. Vlpianus in.l.Fal
πυρκαϊαὶ. ſus,De furto.§.Qui alienũ quid. Ergo ſi ea quæ dicunt Græci εὐαγγέλια petat,id
Μήνυτρα. eſt mercedem pro rei inuentæ aut repertæ nũcio. Exiſtimo tamen μήνυτρα le-
gendum,hoc eſt indicii præmium. Huius enim vocabuli tenuia quædam ve-
Nutricia. ſtigia in antiquiſſimo exemplari inueni. Simile eſt nutricia in titulo, De va-
riis & extraordinariis cognitionibus,circa finem, quæ Græcè τροφεῖα dicuntur,
Τροφεῖα. id eſt nutricis merces. Et niceteria pro præmio victorũ, & pro ſacrificio vel
Niceteria. epulo victoriæ gratia facto,quod etiã ἐπινίκια plurali numero dicitur. Iuuena-
Νικητήρια. lis,Et ceromatico fert niceteria collo. Lucianus, καὶ ἐπινίκια ἱστιῶντο. Regalia igi-
Ἐπινίκια. tur dicenda ſunt cum ius illud vtendi fruendi ſignificare volumus, quod rex
Regalia. in bonis & patrimoniis noſtratium pontificum habet, interim dum alter in
In verba Principis adigi. locum demortui ſubſtituitur & admittitur & iureiurando in verba Principis
adigitur,quod nunc ſacramentum fidelitatis appellamus. Hoc autem ſacra-
Sacramento rogare. mento rogare Quintilianus appellat. Quod ius regaliorum maximum olim
fuiſſe,ac quod magnopere fiſcũ adiuuare poſſet,ex antiquis monumentis ap
paret. Quod autẽ hodie hoc nomine vocatur,non tã inſtar eſt antiqui quàm

vestigium, quasique quoddam monumentũ. Sed ex hoc diuerticulo in viam redeundum. Cancellarii nomen apud nos vereor vt iam consentaneũ tantæ rei esse possit. Nam vt est hoc tẽpore ἀξίωμα, id est dignatio ac maiestas huius honoris, tenuis hæc appellatio atque apud alias gentes proculcata, significatũ suũ sustinere ac perferre non potest. Latinũ certe nomen non est, nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) Cancellarium dictũ. Atqui ne iis quidem seculis quæ hoc verbum genuerũt, satis festiuum nomen fuit Cãcellarii. Diploma quoddam legimus Comitis Viromãduani, in quo addita verba hæc erãt, Ego Cancellarius scripsi ac subscripsi. Fuit autẽ apud alios honoratioris scribæ nomen qui Græcè Archigrãmateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quasi Princeps scribarũ. Apud nos verò iam inde ab initio magnum huic magistratui honorẽ habitum esse, præter ea quæ diximus, etiã ex eo coniicere possumus, quod anno millesimo ducentesimo vicesimoquinto, Guarinus quidam antistes Siluanectensis gessisse eum magistratũ traditur: vir magni nominis illo seculo vt coniicere licet. Cuius commentarios sui ac superioris æui vidimus, vel collectanea quædam potius, regnante Philippo secundo (qui Augusti cognomentum meruit) congesta: quo tempore nondum ille Cancellarius erat. Ex quibus multa antiquitatis coniectura nec dubia fieri potest. Antea autem, id est ab anno millesimo cẽtesimo nonagesimoquinto interregnum diuturnum Cancellariatus fuisse videtur: diúq; nullus Cancellarius in demortui locum suffectus est. In codicillis enim regiis illis temporibus indultis additum ferè legimus, vacante Cancellaria, regnante tũ Philippo Augusto, qui annis quatuor & quadraginta imperitauit. Anno autem millesimo trecentesimo vicesimo constitutione Philippina interdictum esse comperi consiliariis Parlamenti, vt ne ab vrbe abnoctarent, duntaxat quo minus omnibus cõsessibus curiæ interessent, citra commeatum aut regium aut Cancellarii, cum Principe curiæ, qui tum supremus appellabatur. Nunc vero cum in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi Cancellario liceat, tũ vero à principe curiæ primo ei loco ceditur, quasi magistratuum omnium antistiti. Nec me tamen præterit in celeberrimo trium ordinum conuentu (quos status dicimus) vno verbo fortasse Panceltion appellare possumus ea forma qua antiqui Panionion dixerunt, & Panætolion, id est vniuersæ Ioniæ AEtoliæque concilium: cuius meminit Liuius libro primo de bello Macedonico. In eo igitur concilio nouimus magistratum militum, id est Constabularium, Principis vbique Legatum in re quidem militari, primo loco inter magistratus sedisse proximéque eum Cancellarium. Sed illius iam magistratus nomen sublatum esse videtur, quo tandiu respublica caruit. Itáque Cancellariatus summum est hodie honorum fastigium, vltra quod nihil sperare licet, homini quidem priuato & togato, quasique quoddam summa quæque ambientis animi solstitiũ. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se porrò commouerit, regredi tantùm potest. Restat vt ibi consistere, nec de gradu (vt dicitur) deiici felicissimum esse putetur. quæ enim progredi nequeunt, ruina quadam retro ferè reuoluuntur. Proinde hunc qui norma est omnium iura reddentiũ, qui in omni ferme parte cõstituendæ rei-

Cancellarii appellatio.

Archigrãmateus.

Interregnũ Cancellariatus.

Abnoctare non licet cõsiliariis Parlamenti.

Princeps curiæ.

Cãcellarius

Trium ordinũ cõuẽtus.

Panceltion

Panionion

Panætoliõ.

Cãcellarius qualis esse debeat.

publicæ Principis vicem implere aut certe obtinere creditur. Cuius ore facũdi reges moribus nostris esse solent: cuius oculis velut emissitiis circunspicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid vsquam subsultet nõ suo loco positum: cuius auribus, vt dicitur, perpurgatis plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt.

Sanctius cõsilium.

Qui caput est sanctioris interiorisque consilii, (Sanctius nũc appello consilium τὴν ἀπόλεκτον βουλὴν, quod à nostris strictum appellatum esse dixi: quo nomine Liuius libro quinto de bel. Maced. AEtolorum

Apolecti.

consilium appellauit ex delectis atque eximiis viris cõstans: quos Apolectos appellabant.) Hunc denique qui, vt ita dicã, promus condus clementiæ beni-

Officina æquitatis.

gnitatisque principalis factus est, id est qui illius æquitatis officinæ, quam Cãcellariam dicimus, liberam administrationẽ habet: qui morum legúmque regimen perpetuum recepisse videtur, (quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse sumpsisse dicitur.) Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est. In hoc vno acumen dialecticorum, sententias philosophorum, verba oratorum, memoriam Iuriscõsultorum, ingeniũ Portianum pariter ad omnia versatile, acre, impigrum, indefessum esse oportet. Hunc omnia quæ ætas ista capit, complecti & perdiscere conuenit: quæ modò ad instituendum excolendúmque politicum virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris auctoritas, & regendæ reipublicæ ratio & scientia, tanquã muneris huius materies quædam subiecta esse debent, quasique in numerato condita. Hunc deniq; id auctoritatis esse oportet, cui omnes magistratus honorum suorum fasces, submittere non indignentur. Per-

Magistratus à gerẽte vel ignominiã accipit vel decus.

multum enim interest quis à quo magistratus geratur. Etenim idem honor pro maiestate contemptúve gerentis nunc sublimis & eximius esse: nunc, vt ita dicam, in ordinem coactus esse videtur. Quantos enim ex quantulis magistratus factos vidimus interdum gerentium eos virorum claritate? & vice versa in ordinẽ redactos eorundem obscuritate? Cæterorum magistratuũ imperium suis ac certis finibus circũscribitur: sub huius iure imperióque omnes nostræ prouinciæ sunt, vt olim omnes erãt Romanæ sub Consulis. Itaq; domum eius totius imperii Gallici conciliabulũ quoddam atq; adeò oraculum esse par est, veluti quandã iuris æquitatisque, vt diximus, officinã. Eius ianuã ac vestibulũ omni postulanti, omnibus horis patere, nulli tamen hiare, id est à nullo quicquã poscere oportet. Immo verò non claudi, vt Romæ olim Tribunorũ (si Plutarcho auctori grauissimo credimus) veluti perfugiũ ac portum disiectis, & leges iuráque implorãtibus quæ ipse tuenda suscepit, vt diximus, aram atque asylum iis qui contra vim aut improbitatem ius suum obtinere nequeũt. Hunc denique qui tantam, tam augustam personã ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis absolutum esse virũ vndecũque doctũ, vndique placentẽ, omnium denique horarum magistratũ esse oportet. Earúmque rerum seueritatem multis condimentis humanitatis comitatisq; cõmitigare. Non pridem enim atque adeò haud ita dudum vidimus quẽ de cœlo, vt aiunt, detraxit tetrica quædam prædurãque seueritas: id

est cuius præstantissimas virtutes,& alioqui imprimis cõmendabiles, subinuisas mox, nec satis populares reddidit truculentia quædã vultuũ & sermonis. Nec tamen hæc omnia ad Stoicorũ normam exigimus, vt eũ prudentẽ quæramus qui nondũ inuentus sit, quasiq; mathematicũ quoddã specimen, quod nondũ natura ediderit: id est quod intelligẽtia percipi, nõ oculis videri possit: & qui vel Ligurino Momo, vt est in prouerbio, satisfacere videatur. Est enim, est quatenus venia præstantissimis animis dari possit, si (vt sunt humana) vitiolũ aliquod naturæ obrepserit. Nec rursus ex quolibet ligno, vt aiunt, Mercurius fingitur. Hunc igitur eum esse volumus, in quem bonorũ suorum sinum natura mira benignitate effuderit: qui (vt ita dicam) magistratui, nõ qui magistratu donatus esse videatur. cuius vita censura sit, vt inquit Plinius, eáque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigãtur, ad quam ii conuertãtur quibus non tam imperio opus est quàm exẽplo. Cuius tot tantæque sint animi dotes, vt eius esse plurimæ maximǽque videntur, profectitiæ illæ quidẽ & dominicæ, quas gratias vulgo vocant, non hominũ peculiares. Atqui eum qui heroico quodam animo præstare hæc omnia & possit & velit, pessime de sese mereri necesse est, perpetuúmq; sibi amœnioris vitæ atq; omnis hilarioris cõuictus exiliũ consciscere, sola innocentiæ conscientia gloriáque virtutis contentũ. (Quis enim aut quãdo eo loco positus feriari voluptariis rebus possit?) Quod qui sibi facere imperauerit, næ ille in cœlum laudibus ferẽdus est. Neque verò periculum erit (vt arbitror) ne tanti non esse hoc præmiũ videatur viro ad veram germanámque gloriam nato: quæ ipsa in sola virtutis cõmendatione à sapientibus sita esse creditur. Ea est autem consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute. Ea virtuti resonat tanquã imago, vt inquit Marcus Tullius. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtranque partẽ gestæ minime in tenebris latere aut quoquo modo abditæ esse possint. Quippe qui in luce occidentis, in oculis clarissimæ omniũ prouinciæ, id est Galliæ, in auribus tot tantarũmque gentiũ sit positus, id est finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Est igitur, est plane cur homini ab amœnitatibus vitæ & festiuiore victu non abhorrenti, emigrandum ex ingenio suo sit (vt dicitur): est cur alius, vt ita dicam, induendus homo sit. Qui si se veluti in medio amplissimi imperii theatro positum, omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus non modò indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum ediderit. Antigonus Rex cum filium Demetrium cũ magnis copiis ad liberandam seruitute Græciam mitteret, dixisse fertur (auctore Plutarcho) gloriam rerum egregie gestarum è Græcia, tanquam è specula ignem, per orbem terrarum cõspicuam emicare. Haud alio modo famam rerum in aula gestarum, vt è specula prænũcios ignes quoquouersus latissime pertinere dixerim. Huic porrò non modò optimatibus atque sibi, id est conscientiæ inseruiendum est: & sibi & musis canendum, vt dicitur, sed etiam populo & scenæ, id est multorum existimationi, quantum per naturã rerum licet. Arduũ sane opus & alioquin etiam intractabile, seuerum & populare esse. Su-

Mathematicũ naturæ specimen.

Dotes animi.

Gratiæ.

Gloria in virtute.

perciliũ aduersus delicta aulicorum distringere. Impotẽtissimis cœptis quorundam opibus atque aulicis factionibus præpollẽtium obsistere. Principem ira nonnunquam aut alio vehementiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare, caute & circunspecte fortem & intrepidum, cum opus est, ita esse ne fortitudo in neruum erumpat, vt inquit Comicus. ne si immani illa & Stoica integritate vtatur, nec vnquã procellis temporũ cedendũ esse putet, extẽplo à gubernaculis deiectus reip. nauem turbinibus factionũ auferendam relinquat, veluti è littore publicum naufragiũ securis oculis inspectaturus. postremo in comitatu regio philosophicum animum, integrum ac sartum, vt dicitur, & tectum ab insidiis assentatorũ, ab obreptionibus versutorũ, à formidine potentiorum aulica terricula nõnunquã intentantiũ, cõseruare. Mira enim blandimẽta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiã virtus sæpe consopita cõniuere visa est. Adde quòd (vt inquit Brutus) durior est cõditio spectatæ virtutis quàm incognitæ. Benefacta enim ab ea pro debitis exigũtur: quæ aliter eueniũt, vt decepti infesto animo reprehẽdimus. Vna ad hoc cautio, vt arbitror, si vnde surrexerit assidue meminisse, vnde casurus sit si sibi ignoscere cœperit, animo præsentiscere possit. Sed vereor ne qui littus legere scribẽdo instituerã, interim rerũ dulcedine captus, auferri me in altũ non sentiã. Cautius enim, vt arbitror, fecissem, si Timãthis nobilis pictoris exẽplum secutus essem. Qui (vt Plinius Fabiúsq; tradiderunt) cum in tabula Iphigeniæ immolatæ, Agamemnonis patris dolorẽ exprimere penicillo arbitratu suo non posset, velauit caput eius, vt quam maximũ mœrorem vniuscuiusque animo æstimandũ relinqueret: sic ego fortasse ea quæ stilo assequi nequeo, melius velo quodam silentii contexissem.

Ex titulo, De officio Præfecti vrbis.

Forum suarium. Et ideo forum suarium. Forum suariũ, inquit Varro libro primo de lingua Latina, in quo sues venduntur: vt boarium, in quo boues: & piscarium olitoriúmque in quo pisces oleráque. sicut forũ cupedinis, in quo cupedinarii negociantur. Quæ omnia, inquit, in vnum locum contracta, postquam ædificatus est locus, appellantur macellum. Forum cupedinarium Parisüs Cossonaria vocatur, vbi lepusculi, cuniculi, perdices, phasiani, & aliæ id genus deliciæ epularum væneunt.

Macellum. Forum cupedinarium.

Ex titulo, De officio Quæstoris.

Ex Quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri.

Quæstores. Quæstoris appellatio apud antiquos latissime patebat. Tacitus lib. xi, Iisdem Consulibus Publius Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui Quæsturam adipiscerentur. Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctísque ciuiũ, si bonis artibus fideret, licitũ petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta Consulatus ac Dictaturas inirent. Sed Quæstores Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, mansitque Cõsulibus potestas deligẽdi, donec eũ quoque honorem populus mandaret. creatíque primũ Valerius Posthumius, AEmilius Mamercus, anno lxiii. post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negociis duo additi qui Romæ curarent.

Mox duplicatus numerus stipẽdiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarũ vectigalibus. Pòst lege Syllæ viginti creati supplendo Senatui, cui iudicia tradiderat. Et quãquam equites iudicia recuperauissent, Quæstura tamẽ ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuctium gratuito cõcedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venũdaretur. Ex his verbis apparet Quæstores varii generis fuisse. Ii igitur quos Vlpianus dicit prouincias sortiri solitos, comitandæ rei militari primũ creati fuerũt. cum Imperatoribus enim populi Romani mittebãtur, id est cum Consulibus & Prætoribus, ad administrãdã rem pecuniariam, & prædam ac manubias in rationes publicas referẽdas, vt videre est apud Liuiũ multis locis. Pro iis habemus hodie thesaurarios bellicos. Varia genera Quæstorum.

Propterea magna esse necessitudo putabatur instituto antiquorũ Quæstori cum Imperatore suo: cum quo cõmunem prouinciam sortitus erat, & discrimina bellica obibat. Cicero in Diuinatione, Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque grauiorem, neque iustiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniũctionem sortis, quàm prouinciæ, quàm officii, quàm publicam muneris societatem. Quamobrem si iure possis eum accusare, tamen cum is tibi parẽtis numero fuisset, id piè facere non posses. Meminit etiam in libris de Oratore, & Plinius ad Fundanum libro quarto epistolarum. Necessitudo Quæstoris prouincialis cũ Prætore aut Cõsule.

Quemadmodum autẽ in castris Prætorium dicebatur Prætoris tabernaculũ: sic etiam Quæstorium Quæstoris. Liuius libro decimo, Itaque captum Quæstoriũ, Quæstórque ibi Pansa occisus. Cicero pro Plancio, Thessalonicam me in Quæstoriũ perduxit. Hi autem Quæstores, lictores & vestem & insignia quæstoria habebant: quod Cicero ibidem ostendit his verbis, Nam simul ac me Dyrrachium attigisse audiuit Plancius, statim ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. Et paulo post, Vi me inquam Plancius & cõplexu suo retinuit, multósq; menses à capite meo nõ discessit, abiecta Quæstoria persona comitisq; sumpta. Quibus verbis exprimitur affectus Plancii exilio Ciceronis amici condolentis. Asconius in Diuinatione, Hæc erat, inquit, prima Senatoris administratio Quæstorem fieri: & in prouincia curam gerere publicæ pecuniæ in vsus diuersos erogandæ. Inde Cicero in Prætura vrbana, Ne diutius teneam, inquit, pecunia attributa numerata est: profectus est Quæstor in prouinciam: venit in Galliam expectatus ad exercitũ cõsularem cum pecunia. Prætoriũ. Quæstoriũ.

Qui autem Vrbani Quæstores erant, ii ærarium curabant, eiúsque pecunias expensas, & acceptas referre in tabulas publicas consueuerant. Pro iis nunc Præfectos ratiociniorum habemus, quos magistros computorũ dicimus. Valerius libro secundo, cap. tertio, de lege triũphi loquẽs, Cæterum ne tam præclara lex cupiditate laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est: quam L. Marius & M. Cato Trib. ple. tulerunt. Pœnam enim Imperatoribus minatur, qui aut hostium occisorũ in prælio, aut amissorũ ciuium falsum numerũ literis Senatui ausi essent referre, iubétque eos cum primum vrbem intrassent, apud Quæstores Vrbanos iurare de vtroque numero vere ab iis Senatui esse scriptũ. Hi autem Quæstores signa ex ærario promebant exeuntibus ad bellũ Cõsulibus aut aliis Imperatoribus. auctor Liuius lib. vii. Quæstores Vrbani. Præfecti ratiociniorũ. Memorabilis lex.

Iis ærarii curam Auguſtus abſtulit. Tranquillus in eodẽ Aug. Auctor etiam fuit, vt cura ærarii à Quæſtoribus vrbanis ad Prætorios Prætoréſve tranſiret. Tacitus in xiii. de Nerone loquens, Deinceps curam tabularũ publicarum à Quæſtoribus ad Præfectos tranſtulit, varìe habita ac ſæpe immutata eius rei forma. Nam Auguſtus permiſit Senatui deligere Præfectos. Deinde ambitu ſuffragiorũ ſuſpecto, ſorte ducebãtur ex numero Prætorũ qui præeſſent: neq; id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parum idoneos. Tũc Claudius Quæſtores rurſus impoſuit. iiſque ne metu offenſionũ ſegnius cõſulerẽt, extra ordinẽ honores permiſit. Sed deerat robur ætatis eũ primũ magiſtratũ capeſſentibus.

Quæſtores ærarii. Homines ærarii. ὀφλέτης. ἐζημιωμένοι.

Igitur Nero Præfectura perfunctos, & experiẽtia probatos delegit. Quæſtores ærarios hodie vocare poſſumus eos, quos mulctarum, id eſt emendarum receptores vocãt. vnde homines ærarii de quibus alibi diximus, qui à Græcis ὀφλέτης dicũtur, & ἐζημιωμένοι. Tacitus lib. xiii, Cenſuit Piſo deſignatus Cõſul, ne mulctam à Tribunis dictã Quæſtores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menſes referrent: medio temporis cõtradicere liceret: déque eo Conſules ſtatuerẽt. Apud antiquos Quæſtores ærarii, qui & Quæſtores vrbani dicebãtur, munera multa obibãt, pro quibus nũc Præfectos ratiociniorũ, vt diximus, & receptores mulctarios habemus, diuerſiſſima nunc munera. Erat enim alia

AErarium.

prorſus ratio apud eos ærarii adminiſtrãdi atq; nũc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco cõdita erat, quod ærariũ dicebatur, quam Tribuni ærarii cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim aſſeruatur, priuatímque ratio eius conſtat. quô fit vt ærarium noſtrũ diſperſum in poteſtate ſit paucorum. Hæc autẽ quæ antea de antiquitate Romana diximus, quæque poſthac dicturi ſumus, de tẽpore aut reipublicæ Romanæ, aut monarchiæ eius intelligi volumus, quæ Conſtantinum Principem anteceſſit. Quæ enim in nouiſ-

Codicis libri à Græcis, &c.

ſimis libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent: à Græcis enim ſumpta ſunt, & ob id magna ex parte nõ intelliguntur auctorũ eius tẽporis penuria. Cæterum Imperatores exercituum ex prouinciis decedẽtes, rationes ſuas ad ærarium referebant, id eſt computos reddebant vt nunc loquimur.

Referre rationes ad ærarium.

Cicero in Piſonem, Rationem ad ærarium retuli continuo Cæſar, ſicut lex tua iubebat, neq; alia vlla in re legi tuæ parui. Quas rationes ſi cognoris, intelliges nemini plus quàm mihi literas profuiſſe. Ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè & literatè, vt ſcriba ad ærariũ qui eas retulit, perſcriptis rationibus ipſe caput ſiniſtra manu perfricans, cõmurmuratus ſit: ratio quidem hercle apparet,

Locus apud Ciceronem reſtitutus.

argentum decoctum œchetæ. Quem locum nos (vt arbitror) primũ reſtituimus. In omnibus enim exemplaribus legitur argentum & edoctum terechæ. Verba ſunt Plauti in Trinummo à Cicerone per Parodian in orationẽ illam ſuam traducta: hoc ſenſu, ratio quidem cõparet, ſed reliqua nõ extant. ᾤχετο œchetæ, abiit, exceſſit, nõ extat. Verba ſunt enim Piſonis ex prouincia reuerſi ſignificantis rationes ſe optimè cõfeciſſe, ſed reliqua cõſumpſiſſe: ita ſecũ rationibus paria facere non poſſe, vt Columellæ verbo vtar. Erat autẽ ærariũ

AErarium in æde Saturni.

in æde Saturni, vt auctor eſt Macrobius in pri. Saturn. Cuius rei hãc rationẽ affert, AEdem verò, inquit, Saturni Romani ærarium eſſe voluerunt, quòd tempore quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum eſſe furtũ com-

missum: aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum, Nec signare solũ, aut partiri limite campum Fas erat: in medium quærebant omnia. Meminit & Plutarchus in Probl. Eò autem Senatusconsulta deferebãtur. Tranquillus in Claudio, Collegio Quæstorum pro stratura viarũ gladiatorum munus iniunxit, detractáque Hostiensi, & Gallica prouincia curam ærarii Saturni reddidit. quam medio tẽpore Prætores aut vtique tunc Prætura functi, sustinuerant. AErarium etiam apud Atheniẽses cella erat post ædem Mineruæ, ob id Opisthodomos dictum, vt apud Demosthenem περὶ συντάξεως. De ærario ita inquit Plutarchus in Publicola, In Quæstoria etiã lege ferenda maximã est laudem consecutus. Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro facultatibus ciues cõferre, eum neque ipse id munus obire vellet, & ab eo obeundo amicos deterreret, nec omnino publicas pecunias priuatam in domũ inferri æquum duceret: ærarium Saturni ædem cõstituit, itaque hodie manet. Præfectos autem ærarii hodie, vt arbitror, vocare possumus quos Generales finãtiarum dicunt: qui etiã Quæstores vocitari possunt: quod munus olim Prætores Prætoriíque viri obibant. Tribunos verò ærarios quos receptores generales appellant, vt statim ostendemus. Coactores dicebantur, qui nunc receptores particulares, vt apud Tranquillum in Vesp. & Ciceronẽ pro Cluen. Et coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias. ἀποδέκται à Græcis dicuntur. AEschines ἦρχεν δὲ τὴν τῶν ἀποδεκτῶν ἀρχήν. Vtitur & Demosthenes κατὰ τιμοκράτους. In titulo, De defensoribus ciuitatum, Cod. Susceptores vocãtur, ex imitatione Græci vocabuli. Eorũ autem obseruatores quos nunc contrarotulatores dicũt, ἀντιγραφεῖς dicebantur à Græcis: atq; eorũ ἀντίγραφα, quasi cõtrascripta. Nos antigrapharios appellare possumus & custodes. Demosthenes contra Androtionem, ἕκαστος ἀντιγραφεὺς ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰσενηνοχότων, Vnusquisque, inquit, futurus erat antigrapheus eorum, qui in publicũ conferebãt. Hos Cicero custodes appellat in Oratione pro lege agraria contra Rullũ, & de reditu suo, & Vlpianus in.l.iii. De administ. tutorũ. De antigrapho Aristoteles in Polit. τὸ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινὰ ἡ παράδοσις γινέσθω παρόντων τῶν πάντων τῶν πολιτῶν, καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας καὶ φυλὰς τιθέσθωσαν, Ne igitur interuertãtur (inquit Aristoteles) pecuniæ publicæ, institui oportet vt palam omnibus ciuibus tradantur, antigrapháque earum fiant per phratrias & tribus singulas, id est phratriatim tributimque. Sunt autem phratriæ apud Aristotelem (vt id obiter dicam) conuentus quidã hominũ, aut etiam conuenticula quasi pagi, propria sibi sacra peculiariáque cõmuniter habẽtium, ab eo dicta phratriæ quòd communi puteo vtantur, quod Græcè φρέαρ dicitur. Quo nomine primum quas confratrias hodie dicimus, id est communẽ quãdam religionem, appellatas esse puto, non autẽ ab eo quòd fratres sint illi, inter quos cultus ille sanctorum quorundam intercedit. Phratores autem Græcè dicuntur, id est eiusdem phratriæ vt tribules. hodie epulones coepulonésq; dici fortasse possunt, vt qui plerũque epulandi magis, quàm cultus diuini gratia conueniant more gentilium epulonum. sed redeundum ex diuerticulo in viam. Quos hodie Thesaurarios dicimus Franciæ, Præfecti fisci appellari possunt. Differt enim fiscus ab ærario. AErarium dixerũt pecuniam publicam & imperii: fiscum

Marginal notes: ὀπισθόδομος. Præfecti ærarii. Quæstores. Tribuni ærarii. Coactores. Ἀποδέκται. Susceptores. Ἀντιγραφεῖς. Antigraphei ratio. Antigrapharii. Custodes. Phratriæ. Confratriæ. φράτερες. Epulones. Coepulones. Præfecti fisci. Fiscus. AErarium.

verò pecuniam Imperatoris,quam domanium dicimus: quod verbū à fiſcis
Sportæ. dictū eſt,id eſt ſportulis,vt docet Aſconius his verbis, Sportæ ſportulæ ſpor-
Sacci. tellæ,munerum ſunt receptacula. Sacci ſacculi ſaccelli,crumenæ ex vellere,
Fiſci. & ſcorteæ,& manticæ,& marſupia. Fiſci fiſcinæ fiſcellæ ſpartea,ſunt vtenſilia
ad maioris ſummæ pecunias capiēdas. Vnde quia maior ſumma eſt pecuniæ
publicæ quàm priuatæ, factum eſt vt fiſcus pro pecunia publica,& inde con-
Confiſcare. fiſcare dicatur. Hactenus ille. Fiſcus & Priuata ratio idem ſunt, vt ſatis ſi-
gnificat Alexāder Auguſtus in.l. Procurator. Cod. De edēdo:licet Accurſius
aliter cenſuerit. Vlpianus in.l.ſecunda, Ne quid in loco publico fiat, Res,in-
quit,fiſcales quaſi propriæ & priuatæ principis ſunt. Fiſcus etiam priuata ra-
tio vocatur in.l.pri. De fundis rei priuatæ,lib.xi. Codicis. In Pandectis Græ-
cis πατριμωνιάλια καὶ ἰδιόκτητα χωρία vocantur fundi fiſcales, & priuatæ rationis.
Variè autem appellantur fundi patrimoniales & rei priuatæ & dominici,pro
locorum fortaſſe diuerſitate. dicitur & ærarium priuatum in.l. vlri. De loca-
tione prædiorum ciuilium. Strabo de AEgypto prouincia loquens ſub Au-
guſto, Qui verò recturus,inquit,prouinciam mittitur, is vicem principis ob-
Dicæodotes tinet:ſub eóque eſt is qui dicæodotes dicitur:id eſt iura reddēs, & iuriſdictio-
Priuata ratio. nem habēs:in cuius poteſtate ſunt iudicia. Eſt & alius magiſtratus qui pri-
uata ratio dicitur,earum rerum indagator & explorator, quæ aſſertorem nul
lum habent,quaſi nullius dominio mancipatæ(à Græcis adeſpotæ dicuntur)
& earum omnino rerum, quæ in Cæſarem recidunt. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευό-
μενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. Fiſcis ho
die Quæſtores & coactores pecuniam publicam deferunt,binos fiſcos ſingu-
lis clitellariis equis imponentes. Cicero in Ver.acti. pri. Reperiebā fiſcos cō-
plures cum pecunia Sicilienſi à quodā Senatore ad equitem Ro.eſſe tranſla-
tos. Ex iis quaſi decem fiſcos ad Senatorem illum relictos eſſe comitiorum
nomine. Poſt tempora autem Ciceronis fiſci nomē ad eam ſignificationem
traductum eſt,qua nunc vtimur. Vnde fiſci aduocatus dictus,ab Adriano pri
Tria penſitationum genera. mum inſtitutus. Aſconius tria penſitationum genera apud antiquos fuiſſe di
cit,canonem,oblationem,indictionē:vt ſit hodie Canon, quod Domanium
dicitur, vt portoria,vectigalia,& huiuſmodi. Oblatio,quæ auxilia nunc dici-
mus,vt octaua vini heminatim diuēditi, & viceſima eius quod cuppatim cu-
Solidarii. leatímque vænit,reliquarúmque mercium, quǽque à ſolidariis negociatori-
Minutarii. Venditatores. bus venduntur,quos groſſarios appellant:quǽque à minutariis & venditato-
ribus,qui & propolæ dicuntur, hoc eſt non ſua vendentes,ſed à negociatori-
Propolæ. bus emptitata pluris poſtea vēditantes. Indictio eſt quam Taleam vocamus,
ἔρανος καὶ συμβολή. antiqui collationem vocabant,Cicero etiam collectam dicit, Græci ἔρανον ap-
pellant,& συμβολήν. Hodie igitur coactores canonarios, oblationales,indictio-
Canonarii. nales,& fiſcarios,& ærarios,aliíſque nominibus appellare licet Latine loquē-
Oblationales. tibus. Sed de ærarii fiſciq; differētia exēplū eſt apud Trāquillū in Aug. Ter-
Indictionales. tio,inquit, volumine confecit breuiarium totius imperii, quantum militum
Collatio. ſub ſignis vbique eſſet,quantum pecuniæ in ærario,& fiſcis,& vectigaliorum
Collecta. reſiduis. Plinius in Panegyrico, At fortaſſe non eadem ſeueritate fiſcum,qua
ærarium cohibes?immo tanto maiore,quāto plus tibi licere de tuo,quàm de

publico credis. Et paulo post, Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa est nũquam, nisi sub bono Principe. Meminit & Spartianus in Adriano. Breuiarium autẽ in proximo Tranquilli exẽplo id volumen est fermè aut libellus, quem statum generalem vocamus, quo singulis annis Princeps tam de ærarii pecunia, quàm de fiscali statuit, quid eo anno fieri velit: quam summã instrumento ministerióque omni aulico expensam ferri placeat. argentariam nũc & officiales domesticos vocant. quam etiã rei militari attribui, quam stipẽdiis, quam liberalitatibus, quam venarieo apparatui, quam auitio equirióque, id est falconariæ scutariæque, vt verbis nostris loquar (dici etiam potest accipitraria ratio) quam denique in euentus varios, & ad incerta rerum casuúmque (quo nomine præfecti ærarii immaneis summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittendas admittendásque, atque etiam in lautiam destinari. Sic enim appellãtur munera & xenia, quæ legatis exterarum gentium dono mittuntur. Plutarchus in Proble. Romanis, ἐκαλεῖτο δὲ λαύτια τὰ πεμπόμενα τοῖς πρεσβέσι ξένια. Liuius libro octauo secundi belli Punici, AEdes, libera loca lautiæ legatis decreta. Alibi, Libera loca lautiæ legatis decreta. Et libro vigesimooctauo, Lautia & locus legatis præberi iussa. Lautiæ igitur appellatione cõtinetur ea pecunia, quæ in legationes suscipiendas quouis modo cõsumitur. In eo etiã breuiario Princeps anniuersaria constitutione stipẽdia quædam augeri, quædam circũcidi, quædam expungi eradíque iubet. Vnde erasi appellati à Plinio in Panegy. quos extra statum positos dicimus. Ex quo velut archetypo quini quotannis veluti traduces ducũtur, quorum vnum Præfecti fisci communem inter se sumunt: reliquos Præfecti quatuor ærarii habẽt, suum quisque cum suo Tribuno communem. Ex quibus rursus secundaria quædã breuiaria coactoribus prouinciæ suæ faciũt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias variis nominibus expensant, vt Plautino verbo loquar. Nomina nũc intelligenda sunt capita breuiarii, id est rationis argẽtariæ, titulíque earum rerum & huiusmodi, quas paulo antè enumerauimus: quibus expensæ pecuniæ feruntur. Ex his autem veluti subbreuiariis fiunt rursus, quæ pyctacia breuiáque dicuntur & breues, vulgo nostri borderellos appellant, id est commentariolos summam rerum continentes. Cuius significationis exempla sunt in. l. Actuarii, &. l. Iubemus, &. l. Excellẽtia, De erogatione militaris annonæ. libro duodecimo Codicis. πυκτὶς καὶ πυκτία Græci vocant. Attributæ autẽ pecuniæ ab antiquis dicebantur, quas nunc assignationes latino verbo dicimus. Varro libro primo de lingua Latina, Tributũ, inquit, dictũ à tribubus, quòd ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis proportione census exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, attributum dictum. Ab eo quoque, quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant, Tribuni ærarii dicti. Id quod attributum erat, æs militare dictũ. Cicero in Prætura vrbana, Ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est, profectus est Quæstor in prouinciã. Quæ verba explanans Asconius, Pecunia, inquit, attributa est, quæ in stipendium militum de ærario à Tribunis ærariis adnumerari Quæstori solet. Cicero in Pisonẽ, Nónne sestertiũm centies & octogies ex ærario tibi attributũ Romæ in quæstu reliquisti? Erat igi-

Breuiarium principale. Instrumẽtũ aulicum. Auitium & Equitium. Lautia. Λαύτια. Erasi. Secundaria breuiaria. Nomina. Pyctacia. Breuia. Breues. Attributa pecunia. Assignatio. Tributum. AEs militare.

tur propriè attributa pecunia ea, quæ Imperatoribus ad prouincias euntibus assignabatur. Sed in quodcunque negocium assignetur, attributum hodie vocari potest. Tribuni igitur ærarii secundum Asconium ea munera obibant, quæ nunc generales receptores obeunt, attributam pecuniam Quæstoribus prouincialibus adnumerantes ex ærario promptam. Secundum Varronem ii erant, qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nunc Thesaurarii sunt bellici. Hæc igitur diuersis temporibus variè constituta fuerunt. Tribuni autem ærarii lege Aurelia cum Senatoribus Equitibúsque iudicabant, id est iudicia publica exercebāt, vt auctor est Asconius in Diuinationem Ciceronis. Vnde Cicero ad Atticum quadam episto. de Clodiano iudicio tāquam corruptissimo loquens, Vt primū, inquit, iudices consederunt, valde diffidere boni cœperunt. non enim vnquam turpior in ludo talario cōsessus fuit. maculosi Senatores, nudi equites, Tribuni nō tam ærarii, quàm vt appellantur ærati. AEratos tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est ære alieno obrutis. Gallia verò memoria nostra alterius generis æratos huiusmodi Tribunos, omnésque argentariam factitantes semper habuit, id est bene nūmatos. Quæstores etiam orationes epistolásque Principū in Senatu recitabāt. Tranquillus in Nerone, Orationes ad Senatū missas præterito Quæstoris officio per Consulem plerunque recitabat. Idem in Tito, Vt orationes etiam recitaret Quæstoris vice. Tacitus libro decimosexto, Oratio Principis in Senatu per Quæstorem eius audita est, Nemine nominatim cōpellato Patres arguebat, quòd publica munia desererent, corúmq; exemplo equites Romani ad segnitiem verterētur. De Quæstoribus candidatis Lampridius in Alexādro, Quæstores, inquit, cādidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed vt post Quæsturam Præturas acciperet, & inde prouincias regeret. AErarios verò instituit, qui de ære fisci ederent munera eáque parciora. Fuerūt autē & alii, qui candidati Principis aut Cæsaris potius dicerentur, non Quæstores quidē, sed quicūque cādidati, id est magistratuum petitores in comitiis. Tranquillus in Augusto, Quotiens magistratuū comitiis interesset, tribus cum cādidatis suis circuibat, supplicabátque more solēni. Ferebat & ipse suffragium in tribus, vt vnus è populo. Candidatos Augusti Tranquillus appellat eos petitores, quos ipse populo commendabat, & quibuscum singulos ex more ambientiū prehensabat, ciuilem personam assumens interim, & principis deponēs: tāquam princeps non esset. Inde iocus ille apud Quintilianum in sexto, Iungitur, inquit, amphibologiæ similitudo, vt Augustus, Galba, qui pilam negligenter petenti, Sic, inquit, petis tanquam Cæsaris candidatus. Nam illud petis ambiguum est, securitas similis. Cæsaris autem candidati propterea negligenter petebant, ambibántque, quòd Principum commendationem non frustra futuram confidebant. Nostro tamen seculo Principis cādidati, id est pontificatus, aliáque primi nominis sacerdotia ambientes, non negligenter petunt. Cum literis enim Principum satis per se imperiosis, legationes etiam vndiq; expediendas ad collegia sodalium, quibus legendi ius est, id est ad comitia sacerdotum curant nonnulli: emissarióque eblandiendis suffragiis, ac mancipes etiam (si res ita tulerit) redimendis allegant, homines ad vnguem factos,

Tribuni ærarii.

Lex Aurelia.

AErati. Obærati. Tribuni ærati.

Quæstores candidati.

Candidati Principis.

Prouerbiū.

Petere. Ambire.

duntaxat quod ad hoc artificiũ attinet. Quòd si hæc quoque frustra sint, sunt qui ad validiora machinamẽta quasi ad sacram (vt dicitur) anchoram confugiant, literis Principi expalpatis supera infera territantes, intra quas paracletum inuolutum esse, conditúmque homines cauillantur. Quæstor etiam Quæsitórque dicebatur Prætor, qui publicis iudiciis præerat, de quo sæpe diximus. Virgilius, Quæsitor Minos vrnam mouet. Quæstor. Quæsitor.

Ex. l. Obseruare, De offic. Proconsulis.

Hoc etiam eum obseruare oportet, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est, quam Græci appellant. In annotatiunculis Politiani manu scriptis hũc locum ita legi, Et quas Græci ἐπιδημίας appellant, siue κατάπλουν obseruare. Ἐπιδημία. Quæ verba hoc significãt, & quas Græci epidemias appellant, id est accessus. Κατάπλους Est enim epidemia accessus ad ciuitatẽ aliquã obseruari plerũque solitus. Siue cataplum obseruare, id est portum, ad quem plerũque Procõsules applicare solent. De maritimo enim terrestríque accessu Iulianus loquitur. Et paulo post, Rescripsit Procõsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, & primam attingere. Legendum pro more Asiam applicare. καὶ τὴν μητρόπολιν Ἔφεσον primam attingere, & metropoleon Ephešon primam attingere. Plinius ad Traianũ, cum ipse in prouinciã iret, Quia confido domine ad tuam curã pertinere, nũcio tibi me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν nauigasse. Ephesus vrbs erat Ioniæ clarissima, vt est auctor Stephanus de Vrbibus. Plinius lib. quinto de Asia loquẽs, Smyrnæum conuẽtum magna pars AEoliæ frequentat. Ephesum alterum lumen Asiæ remotiores cõueniunt Cæsarien. metropolitæ, Cilbiani, inferiores & superiores Mysomacedones. Ephesi igitur cõuẽtus erat, id est summa iurisdictionis Ioniæ. Metropolis autẽ dicitur vrbs, ex qua coloniæ deductæ sunt, quales multæ Athenis, & ab vrbe Rom. Sic enim se habet metropolis ad coloniam, vt mater ad filiam. id quod illo Thucydidis loco manifestè declaratur, ἀποικία δὲ εὖ μὲν πάσχουσα τιμᾷ τὴν μητρόπολιν. ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται, Colonia, inquit, beneficio quidem affecta honore metropolin suam prosequitur: iniuria autem affecta, ab ea alienatur. Metropoleis (inquit Sudas) dicuntur quæcunque ciuitates colonias deduxerunt. Non igitur metropoleis à mensura dicuntur vrbium, vt Gratianus verbis Isidori dixit distinct. xxi. alioqui primam breuem natura haberet, cum habeat lõgam. Melius igitur illud dictũ est distinctione lxiii. ad episcopi electionẽ sufficere ecclesiæ matricis arbitriũ. Matrices enim vrbes Latinè dicũtur, quas Græci metropoleis appellant. Inde Ortygometra, id est coturnicum matrix, & Tettigometra cicadarũ, & similia nomina, quæ legimus apud Pliniũ & alios. Tranquillus in August. Ex ea arbore continuo nata soboles adeò paucis diebus adoleuit, vt nõ æquipararet modò matricẽ, verùm etiam obtegeret. Matricem arborem dicit ex qua stolones succreuerunt. Fuerunt etiã vrbẽs proprio nomine sic appellatæ, quas Stephanus enumerauit. Cæterum quod paulo antè in hac lege dicitur, Rectè autem atque ordine faciet, si edictum decessori suo miserit: verba sunt certæ cuiusdam significationis, quibus Senatus vti solebat, interdum cum absolutè commendare res alicuius gestas volebat. Cicero Philipp. quinta, Quamobrem his

Metropolis. Matrices vrbes. Ortygometra. Tettigometra. Rectè atque ordine facere.

verbis Patres conſcripti Senatuſconſul. faciendũ cẽſeo. Cum D.Brutus Imperator Conſul deſignatus prouinciam Galliam in Senatus, populíque Romani poteſtate teneat, cúmque exercitum tantum tam breui tempore ſummo ſtudio municipiorum, coloniarúmque prouinciæ Galliæ optimè de republica meritæ merentíſque conſcripſerit: id eum rectè & ordine, éxque republica feciſſe. Et rurſus vndecimo, Quintum Hortenſium Proconſulem rectè atque ordine éxque republica feciſſe. Et itidem in tertia vbique Senatuſconſultorum verba concipiens. Verum quòd ſucceſſorum in prouincias, deceſſorúmq; è prouinciis officium olim fuerit moribus inſtitutũ, ex epiſtola Ciceronis ad Appium Pulchrum intelligi poteſt, quæ libro tertio epiſtolarũ eius legitur: cuius initium eſt, Cum meum factum.

Ex.l. Solet ♣ Quantum ad exenia pertinet.

Legendum Xenia. Politianus autem hunc locum in Miſcel. ex Pandectis Florentinis ita legit: Vetus prouerbiũ eſt, ὅτι πάντα, ὅτι πάντοτε, ὅτι παρὰ πάντων, Id eſt nec omnia, nec paſſim, nec ab omnibus. Xenia autem dona ſunt hoſpitibus dari ſolita. Martialis librum alterum diſtichorum, Xenia inſcripſit. Libro etiam Machabæorum pri. vndecimo cap. enxenia corruptè pro xenia legitur. Hic autem error inualuit à ſimilitudine verbi encænia, quod Ioannis decimo legitur. Apuleius xenium munus hoſpitale appellat. Demoſthenes περὶ παραπρεσβείας Xenia appellat dona, quæ à Philippo Rege Legatis Atheniẽſium donabãtur. Lautia à Romanis vocabãtur, vt paulo ante diximus. Volens autem Philippus Legatos Atheniẽſium corrumpere donis, xenia ſplendidiſſima eis mittebat: quod Demoſthenes vnus ipſe Legatorum cauere volens, orare cœpit Philippum, vt iis xeniis captiuos Athenienſium redemptos Legatis dono mitteret, καὶ ἐδεόμην, inquit, ἠξίουν ἂν ἡμῖν ἰδίᾳ ξένια τούτους λύσασθαι. Propterea falſæ peruerſæq; legationis AEſchinẽ collegatum inſimulans, xeniorum eum obtentu corruptum eſſe à Philippo donis ingẽtibus dicit, ξένια δ᾽ ἦν πρόφασις, Xeniorum, inquit, color à Philippo quæſitus eſt. Hoc eſt autem (vt arbitror) quod Vlpianus ſignificare his verbis voluit. Sed xenia producẽda ſunt ad munerum qualitatem, hoc eſt munuſculorum prætextu quæſito non ſunt aucupanda munera, quæ ſumptu onerare prouinciales poſſint. De xeniis Vitruuius libro ſexto ita inquit, Nam cum fuerunt Græci delicatiores & opulentiores à fortuna, hoſpitibus aduenĩetibus inſtruebãt triclinia & cubicula, & cum penu cellas. primóque die ad cœnam inuitabant, poſtero mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquáſque res agreſtes. Ideo pictores ea quæ mittebantur hoſpitibus picturis imitantes Xenia appellauerunt. Ita patresfa. in hoſpitio non videbãtur eſſe peregrè habentes ſecretam in hoſpitalibus libertatem. De huiuſmodi hoſpitalibus loquitur Vlpianus in.l. Si verò, infrà De iis qui deiecerũt. Erant autem hoſpitia priuata apud antiquos, quæ magna erat neceſſitudo. proptereа hoſpitium perſæpe prò amicitia ponitur. Fuit autem antiqui moris teſſeram dari hoſpitibus dimidiatam, quam quicunque attuliſſet ad hoſpitẽ, continuo agnoſci poſſet, & hoſpitio accipi tãquam amicus & vetus hoſpes. Hoc autem ius neceſſitudinis ad poſteros tranſibat. Propterea teſſeram hoſpitalẽ diligenter obſeruabant. Plautus in Pœnulo, Deum

Margin notes: Xenia. (beside "Id eſt nec omnia…"); Lautia. (beside "niẽſium donabãtur…"); Xenia. (beside "xeniis Vitruuius…"); Hoſpitalia. (beside "bertatem…"); Hoſpitia priuata. (beside "De iis qui deiecerũt…"); Teſſera hoſpitalis. (beside "pterea teſſeram…")

hospitalem & tesseram mecum fero. Qui auté ius hospitii violabat, is tesseram hospitalem confregisse dicebatur. Idem in Cistel. Abi quærere vbi tuo iureiurando satis sit subsidii: hic apud nos iam fidei confregisti tesseram.

Tesserã cõfringere.

Deus autem hospitalis dicitur, quem hospites inuocabant, siquando hospitium violaretur, qui Iupiter Xenius dicitur, quemadmodum amici φίλιον Iouem inuocabant, & sodales ἑταιρεῖον, & gẽtiles, id est cognati ὁμόγνιον, & qui eiusdem phratriæ erant φράτριον, & fœdere coniuncti ἐνόρκιον, quasi iurisiurandi vindicem. Siquem igitur cõtracti hospitii pœnituisset, renunciare hospitium solebat, ne hospitii ius violaret. Cicero in Verrem, acti. tertia, Itaque iste vehemẽter Sthenio infensus hospitium ei renunciat. Et apud Liuium libro quinto secundi belli Punici, Badius ciuis Campanus Quinto Crispino Romano in conspectu duorũ exercituum hospitium renũciasse solenniter perhibetur, vt cum eo hostili animo cõgredi posset. Erat autem sanctissima hospitii necessitudo, vt ipse paulo post inquit. Hospitium autem publicè interdum contrahebatur, quæ Græcè proxenia dicitur. Liuius libro quinto de Timasitheo quodam Liparensi, qui Legatos Romanorum Delphos prosecutus Romam, inde hospites restituit à piratis liberatos: Hospitium, inquit, cum eo Senatuscõsulto est factum, donáque publicè data. Enimuero Cõsulibus olim in prouincias aduenĩetibus honoris loco dabatur aduentitium illud donum quod honorarium dicitur: qualia hodie Principibus suas primum vrbes ingressis porrigi veluti bene ominandi gratia solent. Honorarium ob id dictũ, quòd honoris causa dabatur, non tanquam debitum exigebatur. Quo modo & honorarium aduocationis patrociniíque gratia præberi solitum, quod tamen hodie priscum nomen prorsus retinere non potest. Non enim iam honorarium, sed arbitrariũ iure vocari debet, id quod arbitratu eorum statuitur qui accipiunt, non eorum qui præbent. Proinde AEmilio dabitur quantũ petet. Tanti est enim honorariũ, quanta est fama cuiusque. Nunc igitur Sallustianum illud vel potius Catonianum succurrit, Iampridem quidẽ nos vera vocabula rerum amisimus: ex quo bona aliena largiri liberalitas, malarũ rerũ audacia fortitudo vocari cœpit. De honorario prouinciali ita inquit Cicero in Pisonem, Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi, qui honorarii, si quidẽ potest vi & metu extortũ honorariũ nominari? Quod cum peræque omnes, tum Bœotii, Byzantii, Thessalonica sensit. Inde honorarium dictũ id quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari solitũ est. Plinius ad Traianũ, Superest ergo vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certũ aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epistolã rescribens Traianus, Honorarium, inquit, Decurionatus omnes qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt, inferre debeant necne, à me non potest statui. Βουλὴ in ciuitatibus Græciæ & Asiæ dicebatur Senatus & consilium, & βουλευταὶ Senatores & Decuriones. Quòd autem hic legitur, vt neque modose in totum abstineat: legendum puto morose, vt sit quod Græci δυσκόλως dicunt.

Deus hospitalis. Iupiter. Xenius. Philius. Hetærius. Homogníus. Phratrius. Enhorcius. Renũciare hospitium. Proxenia. Honorariũ. Aduentitiũ munus. Honorariũ Decurionũ. Βουλὴ καὶ βουλευταί. Buleutæ.

Ex.l.sequenti.

Cum plenissimam autem iurisdictionem Proconsul habeat, omniũ partes qui Romæ vel quasi magistratus. Accursius excipiendũ putat Consulem &

præfectum Prætorio, quasi Consul maiorẽ Romæ potestatem haberet, quàm Procõsul in prouincia, aut etiam præfectus Prætorio: cum tamen nullus magistratus iniussu Senatus intra vrbem statuere de capite ciuis Romani, præter Dictatorem posset, à quo non erat prouocatio. Decutiæ autem iudicum, quæ publica iudicia præside Prætore exercebãt, inter magistratus non numerabantur. Lex autem de prouocatione ad populum lata est aduersus magistratus à Valerio Publicola, vt docet Liuius libro secundo ab Vrbe condita. Hæc autem prouocatio intra vrbem tantùm erat, & extra ad mille passuum, quam nunc Banleucam vocamus. Idem libro tertio, Igitur Tribuni vt impediendæ rei nulla spes erat, de proferẽdo exercitu agere. eò magis quòd & augures iussos adesse ad Regillum lacum fama exierat, locúmque inaugurari, vbi auspicato cum populo agi posset, vt quicquid Romæ vi Tribunitia rogatum esset, id comitiis ibi abrogaretur: omnes id iussuros, quod Cõsules vellent. Neque enim prouocationem esse longius ab vrbe passuum mille, & Tribunos si eò veniant, in alia turba Quiritium subiectos fore Consulari imperio. Terrebant hæc, sed ille maximus terror animos agitabat, quòd sæpius Quintius dictitabat se Consulum comitia non habiturum, Dictatore opus esse reipublicæ, vt qui se mouerit ad sollicitãdum statum ciuitatis, sentiat sine prouocatione Dictaturam esse. His verbis significatur terror Tribunorũ pleb. qui verebantur, ne si exercitus extra primum lapidem, id est extra Banleucam educeretur, Consules in se & alios Quirites animaduertere possent, aut si Dictator intra vrbem crearetur. De Dictatura ita idem inquit in secundo, Creato Dictatore primum Romæ posteaquam præferri secures viderunt, magnus plebem metus incessit, vt intentiores essent ad dicto parẽdum. Neque enim vt in Consulibus qui pari potestate essent alterius auxilium, neque prouocatio erat, neque vlla vsquam nisi in cura parendi auxilium. Cicero tamen decreto Senatus Lentulũ, & alios coniurationis affines per Triumuiros interfecit, vt auctor est Sallustius. Multíque alii itidem perniciosos ciues, prouocationi ipsi non cedentes, supplicio affecerunt. Quod tum fieri solebat cum Senatusconsulta in hanc formam facta fuerant, Videant Consules ne quid respub. detrimenti capiat. Cicero in Catil. Decreuit quondam Senatus, vt L. Opimius videret ne quid respub. detrimenti caperet. nox nulla intercessit, mox interfectus est propter quasdã seditionum suspitiones Caius Gracchus clarissimo patre natus, auitis moribus. Occisus est cum liberis M. Fuluius Cõsularis simili Senatuscõsulto. Idem pro Milone, Quãquam quis hoc credat Gn. Pompeium iuris publici, moris maiorum, rei denique publicæ peritissimum, cum Senatus ei cõmiserit, vt videret ne quid respublica detrimenti caperet, (quo vno versiculo satis armati Consules fuerunt etiam nullis armis datis,) hunc exercitu, hunc delectu dato iudicium expectaturũ fuisse in eius consiliis vindicandis, qui vel iudicia ipsa tolleret? Tũc autem commissa respublica Consulibus dicebatur, permissáque: vt apud eundem Philip. quinta, Quapropter ne multa nobis quotidie decernẽda sint, Consulibus totam rempublicam committendam censeo, iísque permittendum, vt rempub. defendãt, prouideántq; ne quid respublica detrimenti capiat. Idem in Catil.

Prouocare ad populũ.
Prouocatio ad mille passuum.
Extra primũ lapidẽ.
Dictatura.
Interdũ prouocationi magistratus nõ cedebãt.
Videãt Cõsules ne quid resp. detrimenti capiat.
Consulibus permissa resp. & cõmissa.

Caio Mario & Lucio Valerio Cōsulibus permissa est respublica. Num vnum diem postea L. Saturninū Tribunūpleb. & Caium Seruilium Prætorē mors, ac reipublicæ pœna remota est? Ex eo instituto emanauit vt arbitror, l. Constitutiones, infrà, De appellationibus. Fiebat autem & Senatusconsultum sub aliis verbis, vt in tumultu vrbano: vt apud eundem Ciceronem pro Rabyrio, Fit Senatusconsultū, vt C. Marius, L. Valerius Consules adhiberent Tribunosplebis & Prætores, quos eis videretur: operámque darent, vt imperium Populi Romani, maiestásque cōseruaretur: adhibent omnes Tribunosplebis præter Saturninum, præter Glauciam, qui rempublicam saluam esse vellent, arma capere, & se sequi iubent. Maximum autem in prouincia Proconsulis imperium fuisse, vel ex hoc vno intelligi potest, quòd Principes Romani in auspicando imperio proconsulare ius & imperium, cum Tribunitia potestate assumere solebant, vt se augustiores sacrosanctósque facerent. Capitolinus in Marco philosopho, qui Antoninus cum Seuero fratre in multis iuris nostri locis vocitatur. Post hæc, inquit, Faustinam duxit vxorem: & suscepta filia tribunitia potestate donatus est, ac imperio extra vrbem Proconsulari. Lampridius in Alexandro, Accepit imperium Alexander, cum antè Cæsar esset à Senatu appellatus: mortuo scilicet Macrino, Augustúmque nomen idem recepit. addito vt & Patris patriæ nomē, & ius Proconsulare, & Tribunitiam potestatem, & ius quintæ relationis deferēte Senatu vno die assumeret. Et rursus Capitolinus in Maximo & Bal. Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque insignibus, percepta Tribunitia potestate, iure Proconsulari, Pontificatu maximo, Patris patriæ nomine, meruerunt imperium. Vopiscus in Probo, Decerno igitur Patres conscripti votis omniū cōcinētibus, nomen Cæsareum, nomē Augustū: addo Procōsulare imperiū, Patris patriæ reuerentiā, Pōtificatum maximū, ius tertiæ relationis, tribunitiam potestatem. Neque verò mirū est plenissimā vocitari Procōsulis iurisdictionem: cum Procōsul is sit qui pro Cōsule, id est consulari imperio in prouincia præerat. De Consulis porrò imperio in xii. tab. scriptū erat, Regio imperio duo sunto, iiq; præeūdo, iudicādo, cōsulēdo, Prætores, Iudices, Cōsules appellantor, militiæ summū ius habēto, nemini parēto. Cicero in Philip. iiii, Hūc si Cōsulem illa prouincia putaret, neque eū reciperet, magno scelere se obstringeret. Omnes enim sub Cōsulis iure & imperio debēt esse prouinciæ. Quod dictum Ciceronis intelligēdū est, vbi Cōsul ipse adest. Tūc enim in sua prouincia esse cēsetur, cū omnes prouinciæ populi sint Romani. Cōsularis etiam cognitio summa cognitio vocabatur, vt auctor est Quintilianus lib. iii. Hic etiā Prætoris sētētias rescindere poterat, & Prætori etiā iurisdictionē abrogare: vt ex Valerio intelligimus lib. vii. cap. vii. vbi de Genutio loquitur. Itaq; Plinius in Panegyrico cōpellans quosdā Principes Romanos, qui aut perpetuos Cōsulatus gerebant, aut quotannis nouis assumptis Consulatibus, post aliquot menses alios sibi sufficiebant Cōsularibus iam delibatis: O miseros, inquit, ambitionis, qui ita Cōsules semper, vt sēper Principes erāt. Quāquam nō ambitio magis quàm liuor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summúmque illud purpuræ decus nō nisi præcerptum præfloratúmque transmittere.

Procōsulare imperium. Ius Proconsulare.

Consulis imperium.

Summum decus purpuræ prætextam purpuream appellans, id est Consularem togam. Omnes autem annos possidere dixit, quia anni Consulum nominibus notabantur. Hic tamen tantus, tam augustus magistratus Tribuni plebis iussu in carcerem duci poterat. Vnde Cicero pro lege Agraria contra Rullum, Ego is Consul, quî cōcionem metuam? quî Tribunumpleb. perhorrescam? sæpe & sine causa tumultuer? quî timeam ne mihi in carcere habitādum, si Tribunuspleb. duci iussisset? ego vestris armis armatus, insignibúsque amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, nō horreo in hunc locum progredi posse, vobísque auctoribus improbitati hominis resistere. Verba sunt Ciceronis ad populū cum Consulatum agens Tribunopleb. Agrariam legē ferenti obsisteret. Porrò prouinciæ quædam Cōsulares, quædam Procōsulares fuerūt. Capitolinus in M. Philosopho, Prouincias, inquit, ē Procōsularibus Cōsulares, aut ex Consularibus Procōsulares, aut Prætorias pro belli necessitate fecit. Senatores verò prouincias sortiri Proconsulares solebant. Plinius in epistolis libro secundo, Firminus inductus in Senatum respondit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sententiæ Coss. designatorum. Cornutus censuit ordine mouendum: Nerua in sortitione prouinciæ rationem eius non habendam. quæ sentētia tanquam mitior vicit, cum sit alioqui tristior duriórque: & reliqua, quæ Plinius prosequitur, significās Firminū Prisci Cōsulis Legatū, à Senatu damnatū, illa irrogata pœna, vt in sortitione qua viri Senatorii Procōsulari imperio prouincias sortiebātur, ratio eius nō haberetur: id est nomen eius nō reciperetur in sortibus ducēdis. Hoc enim significat hoc verbū. Priuatus est igitur facultate tenēdi Proconsulatus, vt vulgo loquimur: vel vt antiquitas locuta est, ablata est ei potestas capiēdi Procōsulatus. Cicero pro lege Manilia, Quid tam singulare, quàm vt ex Senatusconsulto legibus solutus Consul antè fieret, quam vllum alium magistratū per leges capere licuisset? Proptereа Cicero in eadē oratione, Pompeio propter singularē eius virtutē à Senatu cōcessum hoc esse affirmat, vt eques Romanus, ac nondum Senator procōsulate imperiū acciperet. Quid tam inusitatum, inquit, quàm cum duo Cōsules clarissimi fortissimíque essent, vt eques Romanus ad bellū maximū formidolosissimúmq; pro Cōsule mitteretur? missus est. Dicebāt autē veteres Procōsulē aliquē esse, & pro Cōsule esse, licet frequētius pro Cōsule dicerent, id est Cōsulari imperio. Cicero in eodē loco, Quo quidem tēpore cū esset nō nemo in Senatu qui diceret nō oportere mitti hominē priuatū pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, Non se illū sua sentētia pro Cōsule, sed pro Cōsulibus mittere: Tanta in eo reipub. bene gerēdæ spes cōstituebatur, vt duorum Cōsulum munus vnius adolescētis virtuti cōmitteretur. Vopiscus in Probo, Accepto igitur hoc Senatuscōsulto permisit Patribus, vt ex magnorū iudiciū appellationibus ipsi cognoscerēt, Proconsules crearent, Legatos Consulibus darent, ius prætoriū Præsidibus darēt. leges quas Probus ederet, Senatusconsultis populis cōsecrarent. Quis autē fuerit status Procos. in prouincia, ex epistolis Ciceronis ad Q. fratrem libro primo intelligi potest, quibus eum docet, (interim artificiosissimè castigans) quæ sunt Procos. partes in regenda prouincia sua, quem vnicuique adire licet, qui hoc plenè intelligere concu-

Cōsul iussu Tribunipleb is in carcerem duci poterat.

Prouinciæ Consulares & Proconsulares.

Rationem alicuius habere.

Capere magistratum.

Pro Consule esse.

Senatus aucta potestas

Status Proconsulis in prouincia.

pierit. Quem locum totum vtinam memoriter teneret, qui Præsides à Regibus nostris regendis prouinciis mittuntur: quos gubernatores nationum appellamus. Harmostæ verbo Græco dici possunt, quasi prouinciarum constitutores. Licet enim hinc copiosè sumere administrandæ prouinciæ præcepta iis, qui se inculpatos prouinciarum rectores esse, atque videri volunt. Quo in loco summum imperium Proconsulis appellat. Quidam opinantur Proconsules dici posse eos, quos Balliuos, Senescallósque vocamus. Ego verò eos nō modò Proconsules, sed ne iustos quidem Præsides esse censeo, vt qui summā cognitionem secūdum Principem in suis prouinciis nō habeant. (Quāquam eorum ditiones non tam prouinciæ, quàm prouinciolæ appellari debeant.) Curia enim amplissima summam in omnibus iis ciuitatibus iurisdictionem habet (nullo etiam reclamante) quæ ad disceptandas prouocationes Parisios cōueniunt. Appellatione Præsidis, inquit Martianus, & Proconsules, & Legati Cæsaris, id est quos locū tenētes Regis dicimus, & omnes prouincias tegētes continentur. Regere autem prouincias de his dici non potest, quorū præter iurisdictionem, eámque obnoxiam nullæ ferè sunt partes in prouincia. Rectorum autem munus laxioribus finibus circunscribitur. Tranquillus in Augusto, Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit. Cæteras Proconsulibus sortito permisit. Adde quòd Macedonia vna prouincia erat, & Syria & Asia & huiusmodi, vt ex oratione Ciceronis de prouinciis Cōsularibus apparet: & Gallia denique comata, quæ nūc Frācia dicitur, vna prouincia erat: quas nūc in plurimas prouincias inscita appellatione partiri solemus. Proinde Balliuos & Senescallos nostros præfectos potius appellandos cēsuerim, aut etiam iuridicos, quàm Præsides aut Proconsules: eorúmq; ditiones præfecturas potius quàm prouincias. Præsides verò nō alios esse, quàm quos tum gubernatores, id est rectores dicimus, tum locū tenētes, id est legatos Regis: quos & vicarios Regis dicimus, id est viceregés. Hi enim demum omniū magistratuū Romanorum vicem implere videri possunt. Spartianus in Hadriano auctor est Hadrianum Imperatorem quatuor Cōsulares iudices Italiæ regēdæ cōstituisse, quorū Antoninus Pius vnus fuit: vt etiā auctor est Capitolinus in Antonio: Itaq; idē de Marco Philosopho loquēs, Datis, inquit, iuridicis Italiæ cōsuluit, ad id exēplū quo Adrianus Cōsulares viros reddere iura præceperat. Præfecturarū autē meminit Cicero in Pisonē, Neq; enim, inquit, regio fuit vlla, neque municipium, neq; præfectura, aut colonia, ex qua nō publicè ad me venerint gratulatū. Idem Philip. secūda, Horum flagitiorū iste vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit. Fuerunt præfecturæ in AEgypto, quæ Nomarchiæ dicebantur & Nomi. Plinius libro quinto de AEgypto loquēs, Summa pars contermina AEthiopiæ Thebais vocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum (quas nomos vocant) duodecim. Traianus ad Pliniū, epistola septima, quæ vulgo non reperitur, Ciuitatem Alexandrinam secundum institutionem Principum non temerè dare proposui. sed cum Latraleptæ tuo ciuitatem Romanam impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. tu ex quo nomo sit, notum mihi

Harmostæ.

Prouinciolæ.

Legati principis.

Rectores prouinciarum.

Præfecti & iuridici.

Præfecturæ Præsides prouinciarum.

Nomi & Nomarchiæ

facere debebis. Diodorus libro secundo AEgyptum in sex & triginta nomos diuisit: sed interpres æquiuocatione deceptus leges pro præfecturis trãstulit: cum tamen apud Græcos nomos pro præfectura accentũ in posteriore sylla-
Satrapia. ba habeat, pro lege verò in priore. Nomos Herodotus & satrapias pro eodem posuit, Darii regnum in viginti satrapias diuidens totidémque nomos, id est
Nomarchæ regiones: vnde Nomarchæ, earum regionum præfecti. Diodorus pro regiunculis accepit, quo modo & Plinius præfecturas, & nos nunc accipere possumus, Galliam in triginta plus minus nomarchias diuidentes.

Ex. l. Nec quicquam est.

Vbi decretum necessarium est, per libellũ id expedire Procõsul non poterit. Accursius multus est in interpretatione istius vocabuli libellus, quasi in verbo abstrusissimo: ac ne sic quidem sibi cõstat, quadruplici expositione vix contentus: cum tamen sensus huius loci latinè scientibus (nisi lõge fallor) pla-
Libellus. nus sit ac dilucidus. Libellus est enim quam vulgo requæstam appellamus. Trãquillus in Augusto, Promiscuis salutationibus admittebat & plebẽ, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, vt quendã ioco corripuerit quòd sic libellum porrigere dubitaret quasi elephanto stipem. Libellum Tranquillus vocauit schedulam supplicẽ, qua postulata populares Principibus exponere solẽt. Idem in Domitiano, Stephanus professus conspirationis indiciũ, & ob hoc admissus, legenti traditum à se libellum, & attonito suffodit inguina. Et in Augusto, In diplomatibus libellísque, & epistolis signãdis initio sphinge vsus est, mox imagine magni Alexandri. Id est, vt nunc dicimus, in
Ministri à libellis. respondendis requæstis. Vnde à libellis dicti ministri, qui Principi in hoc negocio subseruiunt. Idem, Epaphroditum à libellis capitali pœna condemnauit. Lampridius in Alexandro, Postmeridianis horis subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita vt ab epistolis, à libellis, & à memoria semper assisterent: nonnunquam etiam si stare per valetudinem non possent, sederent: relegentibus cuncta librariis, & iis qui scrinium gerebant: ita vt Alexander sua manu adderet siquid esset addendum, sed ex eius sententia, qui disertior habebatur. Sic autem accipitur in lege Rescriptum, infrà De distractione pignorum, Rescriptum est ab Imperatore libellos agẽte Papiniano: id est libellis apud Imperatorem præfecto. Erat autem Seuerus Pertinax, à cuius deinde filio Antonio Caracalla tyrannica sæuitia Papinianus
Magistri requæstarum. Iuris asylũ. contrucidatus est. Non pœniteat igitur, quos hodie magistros requæstarum vocamus, post Papinianum tanti nominis Iurisconsultum, qui iuris asylum dictus est, (ex cuius officina quasi ex equo illo Troiano Vlpianus, Pompo-
Præfecti libellorum. Magistri scriniorum Scrinia. nius, Celsus, aliíque permulti interpretandi iuris proceres prodierunt) præfectos se libellorum vocitari, aut etiam postulationum magistros. Qui tamen (ni fallor) aliquando magistri scriniorum appellati sunt. qualis Vlpianus sub Alexandro fuit, qui etiam tutor eius fuerat. Scrinia autem sunt plutei & armaria, quibus commentarii & libelli literariáque monumenta concludi solent. Plinius libro septimo, Illa fuit vera & incompatabilis inuicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompeii Magni scriniis epistolarum, iterúmque apud Tapsum Scipionis, ea optima concremasse fide atque non le-

gisse. Sunt & scrinia vnguentorum & rerum quæ in deliciis habentur apud eúdem vbi de scriniis Darii loquitur ab Alexandro captis. Hæc autem duorum sunt generum, quædam enim sunt scrinia stataria, in Regia vel alibi cōdita, in quibus monumenta antiqua ad imperium regnúmve pertinentia, & (vt ita dicam) instrumentum imperii regnive asseruatur: qualia sunt Parisiis in recessu editiore sacelli palatini. Thesaurus chartarum appellatur. Scriniarium dici Latinè potest, & præfectus scriniorum, qui thesaurarius chartarum nunc dicitur. quo munere auus olim meus Draco Budæus, & deinde Ioannes pater, cum alio maiore munere functi sunt: nunc verò frater meus nomine Draco, Regis Secretarius fungitur. Qui etiam verbo Græco Chartophylax appellabatur, id est chartarū principalium custos: & locus ipse Chartophylacion. Aliud autem erat munus chartulariorum in lege tertia, De canone largiti. tit. libro decimo Codicis. Huiusmodi scriniorum exemplum est apud Plinium in epistolis ad Traianum, his verbis, Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Augusti ad Anniam pertinens, recitatæ & epistolæ diui Vespasiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eosdē & Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brochum Procōsules, quæ ideo tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbātur: & quia vera & emēdata in scriniis tuis esse credebam. Altera sunt scrinia viatoria, quæ in comitatu principali circūferūtur, in quibus libelli supplices Principia postulantibus porrecti cōduntur, quoad subscribantur: id est quoad Principi vacet libellis & postulantibus operam dare, libellísque respōsitare, cuiusmodi exempla superius apposuimus. Hæc autem subscriptio duobus modis fiebat. aut sponte Principis, vt in iis assolet, quæ Principes liberalitatis suæ, aut beneficii sui fecerunt, id est quæ sui tantùm arbitrii esse voluerunt: aut ex consilii sententia, in iis quæ disceptationis sunt. quo in loco primæ erant partes eorum, quos præfectos libellorum, & magistros scriniorum appellatos esse diximus. Libellorum in hoc significatu, & scriniorum in vtroque fortasse, exempla sunt in titulo, De proximis sacrorum scriniorum, libro duodecimo Codicis. Postulationibus etiam vacare dicitur, pro eo quòd expedire requæstas dicimus. Plinius in epistolis, Senecio cum explorasset Consules postulationibus vacaturos, conuenit me. Adeamus, inquit, Consules, petamúsque ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Inde postulationes iudiciales. Tranquillus in Neronē, In iurisdictione postulationibus nisi sequenti die, ac per libellos non temerè respondit. Antiquitatis autem vestigium, aut certè instar quoddam in antiquis monumētis nostris inuenisse mihi videor. Siquidē anno supra millesimum circiter trecentesimo vicesimo constitutū esse comperi, vt quicunque libelli per dies singulos à postulantibus Principi porrigerentur, qui quidem certè gratiæ, ac liberalitatis, aut etiam clementiæ principalis essent (Iuridiciales enim primo quoque tempore disceptari placuit) ad finem cuiusque mensis reiicerētur, ac tum demum Princeps ex cōsilii sententia, si tamen ita ei videretur, de omnibus statueret. Moris autem fuit, vt in singulos menses cōsilium aulicum cognomēto magnū, in aulam indicaretur: ibique omnis generis postulata reci-

Scrinia duorum generum fuerūt.

Præfectus scriniorum.

Chartophylax.

Postulationibus vacare.

tarentur: atque ita sententiis consilii disquisitis, Princeps tamen(vt ferè assolet in regno)de iis omnibus ex animi sui sententia statueret,sicque aut diplomata & codicillos & rescripta pro rerum varietate cōcederet, aut quouis alio pacto postulantes dimitteret.In hoc menstruo conuētu, qui per aliquot dies (si res ita tulisset)instaurabatur, variis de rebus referri solitum fuit. De ratione atque habitu dispensationis aulicæ,quæ descriptio ministerii, quis modus instrumenti aulici,de rationibus ad fiscū referēdis,de residuis, de omni denique apparatu,& instrumēto regni, si quid perperam positum, aut institutum esset,id vt ibidem agitatum cōstitueretur,id est reformaretur: simul vt huius cēsuræ metu nō modò aulica ministeria in officio retinerētur, sed cuiuis etiā curæ præfecti accuratius munera sua obirent, diutius fallendi spe præcisa in posterum.vsqueadeò frugalitatis studiosi fuimus,antequam hæc quæ nūc est ærarii opulentia,luxum incuriámque peperit, ac fisci(prope dixerim)nomen rationémque obliterauit. Eodem etiā tēpore constitutū esse comperi, atque etiam antea anno trecentesimo septimo, vt eorum magistratuum,qui magistri requæstarum dicuntur, duo omnino à comitatu regio non abnoctarent: quorum alter sacerdos, alter profanus esset : quibus ea cura iniuncta erat, vt quotidie statis horis in loco patēti sederent, audituri ac lecturi, quod quisque postulasset.Qua in re vicarii Principis haud dubie fuerunt. Eis enim licebat postulationes admittere, & libellis subscribere, si iuri aut æquitati consentanea viderentur,atque etiam intercedere,morámque eis facere,qui cōtra constitutiones aliquid impetrauissent. Iisdem autem constitutionibus contubernales esse iubentur,id est eodem hospitio vti,comitésque habere eodem contubernio totidem Secretarios, quorum collegium sexagenarium fuit ab initio institutum. Hos verò ius rectæ cœnæ habuisse cum singulis assectis inuenio,id est buccam ad curiam, & præterea sportulas iumentorum nomine:id est id genus erogationis, quod liberatas liberationésque vocabant. At verò extra comitatum regium hanc eorum conditionem fuisse nouimus constitutione Philippina,vt quinque semper in eo loco essent apud quem curia, id est Parlamentum haberetur : quorū duo profani, tres sacerdotes essent:iique omnes vt matutino ad locum statutū ventitarent,atque eadem hora,qua curia cogeretur,ibi iugi animaduersione postulationibus vacarent,vel ad meridiem vsque,si quando aut per frequentiam postulantiū,aut alio quouis modo citius defungi nō possent.Qua in re administranda notariorum, qui nūc secretarii dicūtur, opera vterentur: qui pro rerum varietate libellorum argumenta hac aut illa formula in re scripta regia componerent:strenuam in eo operā nauare ipsi quoque obstricti. Hanc autē magistratuum Decuriā amplissimæ curiæ appendicem fuisse, atque adeò tertiam tum classem, cum ex aliis multis,tum ex eo coniicere possumus, quòd si quid maioris difficultatis in eorum munere obeundo accidisset, ad primum illum curiæ consessum, id est ad magnū tribunal referre antiqua cōstitutione iubentur:duntaxat à meridie,id est curia iam dimissa, ne quid interpellarent.Quòd si aut per maiorē rei difficultatem, aut quia res forte ad exemplum pertineret, ne sic quidem explicari id potuisset:tum demum inter medium consessum,atque iis etiam

De magistris libellorum.

Recta cœna & sportulæ.

Animaduertere.

diebus quibus illud tribunal admissa circunstantis populi corona iura reddere solet, referre de ea re iubentur. Mitto & alia eodem pertinentia. vt ius ingrediendæ curiæ etiã non accersitis, præter causam prædictã, etiam si eorũ interesset, aut sui negocii gratia, aut cuiusuis amicorũ. Non me latet eo tempore requæstarum magistros (nisi me antiqua scripta fefellerunt) non esse appellatos, sed à requæstis potius, vt apud priscos à libellis, aut etiã viri requæstarum. Sed rara tum erat hæc quæ nũc est passim honorificentia appellationũ. Numerus autẽ eorum alius atque alius diuersis tẽporibus fuit. Anno ducentesimo octogesimo quinto, paulo ante tẽpora Philippi Pulchri constitutum esse comperi, vt duo literati viri Cancellario assisterent: tres autẽ iura redderẽt ad vestibulum regiæ, quos libellorum postulationúmve fuisse magistros propterea existimo, quòd in antiquitatũ commentario, inter viros requæstarum eorũ fit mentio. Antea Triumuiros audiendis admittendísque libellis creatos fuisse lego. Anno autẽ trecentesimo quadragesimo secundo numerũ eorum ad sex auctũ esse, quo tempore requæstarũ magistros vocitari cœpisse video. Postea cõstitutione Regis Ioannis quatuor ea lege creatos, vt bini in comitatu regio alternis mensibus essent. Postremo anno quadringentesimoseptimo, octo (quot nunquã antea) creatos esse. Alia deinde cõstitutione ad eos delata est officiorũ cognitio, & earũ litium disceptatio, quæ iis intenderentur qui in comitatu Principis officio aliquo fungerentur. Nunc & in curia & in aulico cõsilio honoratissimo loco sententiã dicũt, atq; in ordine magistratuũ secũdas partes ac proximè primas obtinere videntur, si modo Cancellarium in numero exemeris. Verũ quandoquidem aulici illius consilii mentio in ordinem incurrit, hoc etiã addendum, eodem etiã tempore constitutũ fuisse ad antiquitatis (vt videtur) effigiem, vt earũ rerum quæ in consilio decernerẽtur, Diariũ fieret (Iornale appellabant) in quod acta cuiusq; consessus referrẽtur, dũtaxat quæ memorabilia viderẽtur, adderentúrque eorũ nomina qui in eo decreto affuissent. Creatus autẽ primum actuarius Petrus consilii Prætoriani quidam Barrierius, cui hoc munus iniunctũ, vt cõmentarios illos & conficeret & asseruaret: quem morẽ si ad hoc æui Principes tenuissent, antiquorũ sane Principũ acta non vsqueadeo ignorarẽtur: sciréque nostra hæc ætas posset quantũ quisque maiorũ nostrorũ de repub. meritus esset. Nunc vero omnia in tenebris latent incuria temporũ, in patriáque sua Galli peregrinari videntur, soli prope hominũ rerũ suarum ignari. Itaque instrumentũ regni nullum ne publicum quidem habemus. quod quidẽ certe magnopere memorãdũ sit. Sed hic est perpetuus huius regni Genius, rerũ gestarum monumẽta, vt nihil ad rempub. pertinere videantur. Quo enim vnquã seculo historiarũ etiam nostrarũ scriptor gregarii militis stipendium, aut etiã venatoris meruisse visus est? In diem certe viuimus, futuri æui securi, nihil per literarũ monumenta consecrandum esse memoriæ putãtes. Macrobius tamen libro primo Satur. Ad Ianum, inquit, solum Italiæ regnũ redactum est, qui creditur geminam faciẽ prætulisse, vt quæ ante quæque post tergũ essent, intueretur. quod procul dubio ad prudentiã Regis solertiámq; referẽdum est, qui & præterita nosceret ex annalibus, & futura prospiceret. Antiqui igitur nostri illi reges

Numerus libellis Præfectorum.

Octo libellorum magistri.

Diarium.

Institutum antiquum.

Acta cõsilii Prætoriani.

Ianus bifrons.

eius instituti auctores, rerum à se gestarũ, rationẽ atque etiã suorum temporũ posteritati cõstare omnino voluerunt. Fuisse autẽ huiusmodi institutũ apud priscos multis monumẽtis literarũ probatur: quale est illud Taciti, Signo vltionis in delatores dato, petit à Cæsare Iunius Maricus vt commentariorum principalium potestatẽ Senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandũ poposcisset. Traianus ad Pliniũ, Dedisse me ius trium liberorũ Suetonio Tranquillo ea cõditione qua assueui, referri in cõmentarios meos iussi. Dicemus alibi nonnihil de huiusmodi commentariis. Non me præterit libellum non vnius esse significati, vt γραμματεῖον Græcè: sed hoc in loco clara mihi esse significatio eius visa est. In. l. Si publicanus, infra, De publicanis, pro epistola assertoria accipitur, quam vulgo certificationem vocamus.

Ex lege, Legatus.

Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius nõ habet. Politianus in Miscellaneis affirmat negationem hic non legi in archetypis Florentinis, maléque hic additam.

Ex lege, Proconsules.

Procõsules nõ amplius quàm sex fascibus vtũtur. Accursius fascibus pro mensibus interpretatur, & citat locum quendam Pomponii, De orig. iuris, de Dictatura semestri, quasi Proconsulatus sit semestris: cum tamen Procõsulatus nõ ante reuocationẽ, id est successoris missionẽ desinat. Fasces fasciculi erant virgarum intra quas virgas securis obligata erat, ita vt ferrum in summo fasce extaret, vt in antiquis picturis videmus. Plutarchus in Probl. διὰ τί τῶν στρατηγῶν αἱ ῥάβδοι συνδεδεμέναι προσηρτημένων τῶν πελέκεων φέρονται; Cur Prætorũ, inquit, Romanorũ virgæ colligatæ adnexis securibus feruntur? nimirum hoc indicium est magistratuum iram promptam ac solutam minime esse debere, aut certe ideo id constitutum est, vt mora tantisper magistratuũ iræ fiat, dum virgæ dissoluantur: id quod sæpe pœnitentiæ occasionem magistratibus attulit. Enimuero quoniam facinorosi partim sunt emendabiles, partim perditissimi, vt virgæ admonẽdis illis, sic secures his tollẽdis de medio institutæ sunt. Hactenus ille. ἐπεὶ δὲ τῆς κακίας τὸ μὲν, ἰάσιμόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνήκεστον. αἱ μὲν ῥάβδοι νουθετοῦσι τὸ μεταθέσθαι δυνάμενον, οἱ δὲ πελέκεις ἀποκόπτουσι τὸ ἀνουθέτητον. Hos autem fasces lictores magistratibus præferebant, id est magistratuum viatores, qui ob hoc à Græcis Rhabduchi dicuntur, id est virgas tenentes. Liuius de Romulo loquens, Vocatáq; ad consiliũ multitudine quæ coalescere in populi vnius corpus nulla re præterquã legibus poterat, iura dedit: quæ ita sancta generi hominũ agresti ratus fore si se ipse venerabilem insignibus imperii fecisset, cum cætero habitu se augustiorem, tum maxime lictoribus xii. sumptis fecit. Idem in secũdo de primis Consulibus loquens, Omnia iura, omnia insignia primi Consules retinuere: id modò cautum est ne si ambo fasces haberent duplicatus terror videretur. Brutus prior concedente Collega fasces habuit. Hactenus Liuius. Bini igitur Consules xii. fasces habebant non duodenos. Vnde ibidem libro octauo, AEmilius, cuius tum fasces erãt, Collegam Dictatorẽ dixit: id est qui ea die imperium habebat. Alternis enim diebus imperabant Consules cũ ambo aderant. Ab huiusmodi fascibus sumpta est illa locutio Sũmittere fasces.

Fasces.

Lictores.

Summittere fasces.

Plinius lib. vii, Gn. Pōpeius confecto Mithridatico bello intraturus Possidonii professione sapientiæ clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit, is cui se oriens occidénsque submiserat. Cicero in Bruto, Nam mihi Brute in te intuenti crebro in mentem venit vereri quodnam curriculum aliquādo sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis industria. Cū enim in maximis causis versatus esses, & cū tibi ætas nostra iam cederet fascésque submitteret, subito in ciuitate cū alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit. Est autē fasces summittere insignia vímque imperii maiestati vel reuerētiæ alicuius submittere, vt Publicola qui primus hoc instituit. cū enim posset imperii summi, id est Consulatus iure vti agendo cū populo: fasces tamen maiestati populi Ro. submisit, hoc est lictores à se tantisper abire iussit quoad concionatus esset, vt auctor est Liuius in secundo. Et Pōpeius laureatos fasces, id est triumphum expectantes ianuæ philosophi Possidonii submisit. Nostro tempore si Princeps ad curiam veniens stipatores suos & omnem illum regium ac terrificū comitatum subsistere in area palatina iubeat, & ciuiliore habitu assumpto consessus iuridici reuerētia, aut reddere ipse iura, aut etiā audire reddentes sibi iura, aut fisco suo velit, iustitiæ fasces submittere dici possit, id est si cū legibus nō teneatur, immodicā illam ac regiam potentiā quam absolutam dicimus, id est legibus nō obstrictam, inhibere in animum induxerit, & iuri æquitatíque cedere ciuili animo cōstituerit. Vt ad rem redeamus, Proconsul cū pro Consule præsit & Consulare imperium habet, sex tamen lictores non duodecim habet, vt meminerit iustum Consulē se nō esse.

Ex lege, Diuus Marcus, De officio Præsidis.

Textus hic duobus in locis vulgo corrupte legitur. Cum forte eo momento, legendum non forte, ex emendatioribus libris. &, Cum si possit videri sentire commiserit, legēdum si cum possit. Minutula sunt ista aliaq; huiusmodi, sed quæ lectorem remorentur, stilúmque Iuriscōsultorum dehonestent. quorum tamen pleraq; cōniuentibus oculis trāsmissuros nos testamur. Et paulo post, Cum autē ex literis tuis cognouerimus tali eum loco atque ordine esse.

Ordo hic ponitur, pro eo quod vulgus statū vocat. Græci taxin appellant. Diximus alibi trēs fuisse Romæ ordines, Senatorium qui amplissimus dicebatur, equestrem, & plebeiū, suis quenq; insignibus distinctos, vt ex Plinio docuimus. Vitruuius in præfatione libri secundi, Dinocrates architectus, cum Alexander rerū potiretur profectus à Macedonia ad exercitum Regis, à propinquis & amicis tulit ad primos ordines & purpuratos literas. Cicero in Diuinatione, Vobis autē tāta inopia rerum vt mihi causam præripere conemini potius, quàm aliquos à colūna Menia vestri ordinis reos reperiatis, Id est fures & seruos nequam, qui apud Triumuiros capitales puniri solent ad columnam Meniam, vt inquit Asconius. Et in Verrē, acti. ii, Homo tamen ordinis sui frugalissimus Petirius hæc eadem Lampsaci cognosse dixit. Id est (vt nunc vulgus loquitur) homo status sui honestissimus. Sic intelligendū illud Apostoli, i. ad Corinth. xv. de resurrectione generali, Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: vnusquísque autē in suo

Ordo. Taxis. Tres Romæ ordines

Menia columna.

ordine.vbi Græce ſcripſit Apoſtolus, οὕτω καὶ ἐν τῷ κυρίῳ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκα-
Τάγμα. ςος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. Diximus etiã alibi prouerbiale antiquis fuiſſe cum fu-
Ad agnatos & gentiles deducere. rere aliquẽ ſignificare volebant,aut mente captũ eſſe, vt dicerent ad agnatos
& gentiles deducendum eſſe.honeſtiores enim furioſi qui gentilitatis ius ha-
bebant,ſuorũ cuſtodiæ permittebantur. Quo modo iſte Helius Priſcus cuius
hic meminit Iuriſcõſultus in villa ſua continebatur à neceſſariis ſuis,tanquã
ordinis honeſtioris furioſus.Cæterum antiqui cũ ſignificare volebant homi-
nem inter ſuæ conditionis homines retinendum continendúmque,id eſt(vt
In ordinem redigere vel cogere. vulgo loquimur)ſuo ſtatu contentum eſſe cogendum,in ordinem cũ redigẽ-
dum,vel etiã cogendum dictitabant,hoc eſt inter vulgares & gregarios adnu
merandum.Plinius ad Falconẽ,Conſulis an exiſtimem te in Tribunatu cau-
ſas agere decere.Plurimũ refert quid eſſe Tribunũ putes.Inanem vmbram &
ſine honore nomen:an poteſtatẽ ſacroſanctam, & quam in ordinẽ cogi vt à
nullo ira ne à ſe quidẽ deceat?Idem libro ſecundo epiſtol.frugalitatem enim
ſuã oſtendere volens,& in victu parſimoniã eleganter hoc verbo vſus eſt:Li-
berti,inquit,mei nõ idem quod ego bibunt,ſed idem ego quod liberti. & me
hercule ſi gulæ tẽperes, non eſt oneroſum quo vtaris cõmunicare cum pluri-
bus.Illa ergo reprimenda,illa quaſi in ordinẽ redigenda eſt ſi ſumptibus par-
cas,Id eſt de rango aliorũ ponenda eſt,vt vulgus loquitur:hoc ſenſu,Si parſi-
moniam conſectari velis, ſatius eſt te iiſdem cibis potúque eodem cũ quali-
bet conuiua veſci vtique, quàm tibi primariũ panem vinúmque cũ reliquo-
rum contumelia ſtomachationéq; ſeponi,quos non iiſdem cibis digneris.Bi-
bendum igitur cũ quolibet conuiua tuo,id eſt populari vino vtendum. Sunt
Eximere numero. & exempla crebra apud Liuiũ.Huic autẽ opponitur eximere numero.Quin-
tilianus in primo de Criticis loquens, Iudicio quidam ita ſunt vſi veteres grã
matici,vt nõ verſus modò cenſoria quadam virgula notare, & libros qui fal-
ſò viderentur inſcripti, tanquam ſubdititios ſummouere familia permiſerint
ſibi: ſed auctores alios in ordinẽ redegerint, alios omnino exemerint nume-
ro. Eximere igitur numero eſt eximiũ habere,id eſt non inter vulgares cõ-
Ἐγκρίτοι. numerare:ſed tanquã præcipuum habere.Græci eadem ratione ἐγκρίτους appel
Ἐπιτεταγμένοι. lant,& ἐπιτεταγμένους in ordinem in numerúmque redactos, quos & ἐγκυκλίους di-
cunt,id eſt circulares,hoc eſt viles & vulgares,vt inquit Priſcianus.Cõtra ve-
Ἐγκύκλιοι. ro numero exemptos ἐκκρίτους & προκρίτους,id eſt eximios & præcipuos.
Ἔκκριτοι. Ex.l.Illicitas,in fine.
Πρόκριτοι. Reprehenſa exactorum auaritia. Legendum repreſſa.
Ex.l.Diem functo.De officiis aſſeſſ.
Salarium comitibus reſidui temporis quod Legatis præſtitum eſt,debetur.
Accurſius præſtitũ eſt pro præſtandum intelligi voluit,pugnante Latine lo
Præſtitutũ. quentium cõſuetudine. Malim igitur præſtitutum legi, vt ad tempus referá-
tur Legatis præſtitutum,id eſt præfinitum.
Ex.l.ſecunda,De in ius vocando.
Sed nec eum qui cum equo publico in cauſa publica trãſuehatur. Accur-
Trãſuectio. ſius præconem Theobaldum intelligit. Nos tranſuectionem equitum intel-
ligimus à Fabio Maximo inſtitutam.Liuius libro nono in fine, Ab eodẽ Fa-

bio institutũ dicitur, vt equites Idibus Quintilibus transueherentur. Tranquillus in Augusto, Equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinẽ reducto more transuectionis. Sed neque detrahi quenquã in transuehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat. Valerius libro secundo, cap. De instit. antiquis, Trabearos verò equites Idibus Iulii Q. Fabius trãsuehi instituit. Idem, Equestris vero ordinis iuuentus omnibus annis bis vrbem spectaculo sub magnis auctoribus celebrabat die Lupercalium & equitũ probatione. Equitum probationẽ huiusmodi trãsuectionem appellans. à Græcis ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς dicebatur. Demosth. ἐπὶ Μειδίαν, ἐχειροτονήσατε τοῦτον ἵππαρχον, ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομπαῖς οὐ δυνάμενον, Hũc, inquit, equitum præfectum creauistis, qui ne in transuectione quidem, quæ per forum fieri solet, equo vehi potest. ὀχεῖσθαι. διὰ τῆς ἀγορᾶς.

Similẽ autẽ legẽ fuisse apud Athenienses testis est idem Demosthenes in eadem oratione: qui etiam eius legis verba ponit, cuius Euagoram latorem fuisse dicit, Ne scilicet in pompa Liberi patris prehendi aliquem, aut pignora capi eius liceret. Transuectionem hodie monstram vocamus cum equites solenniter recensentur.

Ex eadem. l. Iustáve mortuo facientem.

Idem Accursius obsequia intelligit, vt lauare corpus, quod pollinctoris officium est: ignorans quid sint funebria iusta. Liuius libro pri. Nec cœlestes modo cærimonias, sed iusta quoque funebria, placandósque manes vt idem Pontifex edoceret. Iusta, sunt exequiæ, id est sacrificia quæ mortuis impenduntur & funerandi solennitas. Et iusta peragere est funerandi officiũ implere, quod & parentare dicitur, quo Plinius vsus est cap. vltimo libri secũdi, & Vlpianus in. l. Pro hærede, De acquirenda hæred. à Græcis id sumptũ, qui ὁσίαν appellant τὴν δικαίαν, quasi sanctum iustúmque officiũ. propterea Cicero soluere iusta dixit, quasi officium debitum exhibere. pro Roscio Amerino, Hunc miserũ luctu præditum, qui nondum etiam omnia paterno funeri iusta soluisset, dudũ eiecit domo, atque focis patriis diísque penatibus præcipitem exturbat. Sunt enim iusta, id est officia quæ deo, sunt quæ parentibus debentur. Plutarchus, καὶ διαφερόντως τά τε πρὸς θεοὺς καὶ τὰ πρὸς γονεῖς καὶ φίλους διαφυλάττων, id est iura siue iusta & officia in deos hominésque & amicos eximiè conseruans. Cui cõuenit parẽtandi vocabulum ab antiquis vsurpatum. Liuius, Iusta quoque funebria, placandósque manes vt idem edoceret.

Funebria iusta. Iusta facere. Iusta peragere. Parentare. ὁσία καὶ δικαία. Iusta. Parentatio.

Ex. l. Sed si hac lege. §. Primo.

At si vẽditor qui manus iniectionẽ excepit. De manus iniectione nos alibi satis diximus. Recipere autẽ manus iniectionem est retinere facultatem reprehẽdendæ rei alienatæ, vel vt citra vllam in ius vocationẽ alienator possit in prædium alienatũ, si quid factum aut non factum fuerit, rursus ingredi, & in possessionẽ sese ipse mittere: hoc est suapte potestate sæsire, vt nostri loquuntur: vt fieri assolet in alienatione prædiorum quæ aut in emphyteusin dantur, aut vectigali imposito emancipantur, vt Cod. Si seruus exportandus væneat. Hoc autem Accursius non intellexisse videtur: quẽadmodum & suggillare pudorem circa finem legis: quanuis hoc verbum sæpe in iure legatur, pro quo imperiti sigillare dicunt. Suggillare autẽ proprie de facie dicitur cũ

Recipere manus iniectionem. Sæsire sua-pte sponte. Suggillare pudorem.

Suggillata. Vibex. contusa facies liuidis maculis dehonestata est. Sic enim suggillata in facie dicuntur vt vibices in corpore. Plinius libro xiii. de sale loquens, Vtilis ex ictu suffusis cruore oculis, suggillatísque cum myrrhæ pari pondere. Inde metaphoricôs pro inusta infamiæ nota ponitur. vt Plinius lib. vii. de Augusto loquens, Iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio. Vtũtur Liuius & Valerius sæpe. Tertullianus, Atque ideo præfatus hæc ad suggillandam odii erga nos iniquitatem, iam de causa innocentiæ consistam. Ad suggillandam, inquit, id est ad notandam & carpendam gentilium iniquitatem in nomen Christianum.

Ὑπώπιον. Hypopion. Suggillata à Græcis ὑπώπια dicuntur, ob eam causam, quòd sub oculis maxime appareant. hoc autem verbo μεταφορικῶς Cicero vsus est libro pri. ad Atticum, Auli vero inquit, filius ita se gerit, vt eius Consulatus Consulatus non sit, sed magni nostri hypopion. Id est ita se gerit Aulus in Consulatu, vt Consulatus eius nihil aliud quàm suggillare Pompeii pudorem videatur, qui eum Consulem interposita auctoritate sua fecit. hoc Latine

Suggillatio. Tertullianus suggillationẽ dixit. Suggillatio est, inquit, in cœlo iustitia vestra. hoc sensu, cũ vos Romani legibus vestris in facinorosos homines aduertere soleatis seuerissime, diis vestris inuidiam facitis, ac notã inuritis infamiæ, vtpote qui de hominibus ipsi flagitiosissimis in deos recepti sunt errore antiquorũ & consensu tamen gentiũ.

In aulicos qui indignos promouent. Secundum hæc Ciceronis verba interiores aulici, id est aures & oculi Regis, qui primos ordines sanctioris cõsilii ducunt: qui indignos homines suffragatione sua nonnunquã promouent, & primariis sacerdotiis & magistratibus, aliísq; virtutis præmiis ornatos nebulones colendos populo nõnunquã fremente Nemesi præbuerũt: perpetuis notis faciẽ suã inussisse videntur, memoriámq; nominis sui multiplici liuore atq; indelebili suggillasse. Quid enim ii in sese admisisse existimẽtur quibus excutienda dedit iuuenũ præcordia princeps, si aut studio aut offensione aliqua ducti, præteritis & ingentis meriti & cõpertæ integritatis viris, aut inertissimos homines aut indignissimos, atque interdum non tã nobiles quàm notos ad rerum administrationẽ obtrudunt, diris omnibus cunctis hos illósque prosequentibus? (In quo quidem genere nonnulli pseudocatones perniciosissimi, qui bonis viris fronte magis quàm mẽte student) Nónne tot suggillata in facie gestare videri possunt, quot huiusmodi nõ dico homines promouerunt, aut virtute præditos facta Principi impostura suppresserunt: sed quot huiusmodi homines indigna facinora ediderunt, quótq; in repub. errata grauiorum meliorúmque virorum inopia contigerunt? Cuius dicti ratio Ciceronis verbis reddi potest libro tertio de Legibus: Ego autẽ, inquit, nobilium vita victúque mutaro mores mutari ciuitatũ puto: quô perniciosius de repub. merẽtur vitiosi summi in ciuitatibus viri, quòd nõ solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatẽ. Neque solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiã corrumpunt, plúsque exemplo quàm peccato nocẽt. Eorum aulicorũ opera factũ, vt omnem non modo succum & sanguinem, sed etiam colorem & speciẽ priscam amitteremus administrandæ reipublicæ, quam tamen propediem instauratum iri speramus, nisi hominum de se expectationem ii qui primos ordines ducunt, quoquo modo destituerint. Cæterum Lucæ xviii. de

malo iudice, Et si deum non timeo, nec hominē uereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniēs suggillet me; ὑπωπιάζῃ με: recte ab interprete versum, sed perperā à Lyrano enarratū. Oratores Græci hoc verbo raro vtuntur, quantū ego memini, sed pro suggillatione λώβῃ dicunt, & προπηλακισμόν. Et suggillare ἐφυβρίζειν, καθυβρίζειν, λωβᾶσθαι. Huiusmodi tamen multa silentio prætereunda nobis sunt, quæ iam nisi ab indoctioribus ignorari non credimus.

ὑπωπιάζειν. λώβη. προπηλακισμός. Suggillatio. Suggillare.

Ex lege vltima, In ius vocati vt eant.

Ex promissione non videtur eos stetisse. Sic quidem hic & in multis locis titulorū sequentium legitur. Sed stitisse fortasse legendum. Gellius lib. ii. Indocti, inquit, ignorant stitisses vadimonium à Catone dictum, non stetisses: quoniā sisteretur vadimoniū, non staretur. Apud Ciceronē tamen pro Quintio stetisse vbiq; legitur, fortasse eodem errore. Si stitisse legamus, vadimoniū subintelligendum est, & homo enim & vadimonium sistitur. Stitisse.

Ex lege secunda, Siquis cautionibus.

Si iudex vel alter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, lex iubet diē iudicii esse diffusum. Politianus in Miscellan. capite xli. legēdum existimat diffissum, sicq; in archetypis Florentinis legi affirmat. Diffindi enim nō diffundi diē dicendum esse contendit Gellius lib. xiii. cap. pri. Sed enim ego homines cū considerabā, alterum fidei, alterū probri plenū, spurcissimæque vitæ ac diffamatissimæ, nequaquam adduci potui ad absoluendum. Iussi igitur diē diffundi, atque inde à subselliis pergo ire ad Phauorinum philosophum. Vbi etiā corruptum esse verbū Politianus contendit. Et apud eundem quod vulgo legitur, Atque in rerū quidem definitionibus cōperendinationibúsque & aliis quibusdam legitimis rebus: legendum existimat, atq; in rerū quidem diffissionibus. Nec aliud quicquā aut ipse aut alius quispiā, quod equidem sciā, de hoc verbo dixit. Ego verò ne Politiano in totū assentiar, eo loco Liuii adducor libri noni ab Vrbe cond. Papyrius Dictator Iuniū Bubulcū magistrū equitum dixit, atque ei legē Curiatam de imperio ferenti triste omen diē diffudit, quòd Faucia curia fuit principiū duabus insignibus cladibus captæ vrbis & Caudinæ pacis: quòd vtroque anno eiusdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiā clade quæ ad Cremeram accepta est, abominādam eam curiā facit. Dictator postero die auspiciis repetitis pertulit legē. Ex hoc Liuii loco & illo Gellii coniicere facile possumus, diffundere diem id esse aut olim fuisse, quod nos rem in crastinum continuatam dicimus vel remissam. Diffusus dies.

Tria enim erant apud antiquos pronunciandi genera: aut enim dies diffundebatur, id est res in posterum diem reiiciebatur: aut comperendinabatur, id est in tertiū diem differebatur: aut iudex non liquere pronunciabat, quod & amplius pronunciare dicebatur, vnde ampliatio in publicis iudiciis dicta. de qua ipsa & de comperendinatione nos alibi diximus. Gellius igitur cū diem diffundi iussisset, vt eo die Phauorinū consulere posset, postridie ad iudiciū reuersus iurauit sibi nō liquere. Erat enim res eiusmodi, vt neq; absoluere petitione actoris reū, neq; damnare cōmode posset. Vt absoluerē tamen, inquit, in animū inducere nō quiui: & propterea iuraui mihi non liquere. atq; ita iu-

Diffundere diem. Tria pronū ciandi genera. Comperendinare. Amplius pronūciare. Ampliatio.

dicatu illo solutus sum. Defunctus est igitur Gellius iudicandi necessitate inter priuatos iudices à Prætoribus lectus, iuràdo sibi nõ liquere de iure litigantium. Ex quibus verbis intelligere possumus quid illa significent Vlpiani verba in.l. Si de meis. infrà, De receptis arbitris. Proinde si forte vrgeatur à Prætore ad sententiã, æquissimũ erit si iuret sibi nondum de causa liquere, spatiũ ei ad pronunciandũ dari. Augustinus lib. xvii. de Ciuitate, vsus hoc verbo mihi videtur: Iudæorũ, inquit, populus propter Solomonis offensam tẽpore filii eius Roboam, qui patri successit in regnũ, deo vindicante diffusus est. Id est in Iudam & Israel diductus. In recentioribus tamen exemplaribus non diffusus sed diuisus legitur.

Dirimere tẽpus. διακόπτειν. διαλαμβάνειν. διϊστάναι. διαλύειν. Dirimi auspicia.

Dirimere tẽpus & diffundere, vel diffindere diem, cognata sunt verba Ciceronis de Diuinatione libro pri. Quid enim habet Aruspex cur pulmo incisus etiam in bonis extis, dirimat tempus & proferat diem? Est enim dirimere διακόπτειν, διαλαμβάνειν, διϊστάναι, διαλύειν. Sic dirimi auspicia dicuntur, cum rata esse nequeunt. Plinius libro viii, Nam soricũ occentu dirimi auspicia annales refertos habemus.

Ex lege prima, De edendo.

Album Prætoris. Albũ iudicum. Matrix. Pyctatium. Leucoma.

Eum quoque edere Labeo ait qui producit aduersariũ suum ad aliũ. Legendum album, vt Politianus in Miscel. adnotauit. Intelligendúmque de albo Prætoris, in quo edicta Prætorũ proponebantur: cuius crebra in iure mentio. Erat etiam album Iudicum, de quo illud Plinianum in præfatione intelligendum, Quid te iudicẽ facis? cum hanc operam condicere, non eras in hoc albo. Album vulgo matricula dicitur, vt album decurionũ & similia. A quibusdam matrix, à quibusdam recentiorũ pictatium. à Græcis leucoma quasi album, & ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. Vnde apud Pollucem περὶ ληξιάρχων legimus, ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ λευκώματι.

In.l. Cum ii quibus §. Sed & personarũ, De transactionibus.

Sequior. Nequam & nequitia.

Vtrum frugi vitæ sint quæ aliàs sufficere sibi possint: an obsequioris, qui de alimentis pendeat. Legi potest sequioris, pro deterioris: qua dictione aliqui recentiorũ vsi sunt: fit enim à secus sequior. Hermolaus Barba. in Themist. vsus est. Vel legendum nequioris. Nequitia enim frugalitati opponitur apud Ciceronem, & nequam frugi.

Ex.l. Veluti, eodem in titulo, De edendo.

δεύτερον. πάλιν.

Hæc vox iterum duas res significat. Altera est qua demonstratur tempus secundum, quod Græci dicunt. Legendum ex vestigiis antiquorum exemplarium, quod Græci δεύτερον dicunt, id est secundo, hoc est secunda editione. Et paulo pòst, Altera quæ ad sequentia quoque tempora pertinet, quæ Græce. Legendum quæ Graece dicitur πάλιν, hoc est rursus. Hoc sensu edicti iterum edi iubebo, hoc est altera editione: & iterum hoc est rursus, quod significat iterum iterúmque.

Ex.l. prima, De iis qui notantur infamia.

In violatores mandati & societatis Mandati iu dicium.

Qui pro socio, tutelæ, mandati. Huc pertinere videtur Ciceronis illud dictũ pro Roscio Amerino, In priuatis rebus si qui rem mandatam nõ modò malitiosius gessisset sui quæstus aut cõmodi causa, verũetiam negligentius: eum maiores summũ admisisse dedecus existimabant. Itaq; mandati cõstitutum

est iudicium non minus turpe quàm furti. Credo propterea quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omne cōmune præsidiū, & quātum in ipso est disturbat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere: alius est in alia re magis vtilis. Idcirco amicitiæ cōparantur, vt cōmune commodum mutuis officiis gubernetur. Ergo idcirco turpis hæc culpa est quòd duas res sanctissimas violat, amicitiā & fidem: nam neque mandat quisquam ferè nisi amico, neque credit ei nisi quem fidelem putat. Et paulo pòst, In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æquéque turpe atque illud de quo antè dixi. neq; iniuria: propterea quòd auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cū altero rem cōmunicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cū per eius fidem læditur cui se cōmiserit? Atque ea sunt animaduertēda peccata maxime quæ difficillime præcauentur. Tecti esse ad alienos possumus, intimi multa apertiora videant necesse est: sociū cauere quî possumus? quem etiā si metuimus, ius officii lædimus. Recte igitur maiores eum qui socium fefellisset, in virorū bonorū numero haberi noluerunt. Idem pro Roscio Comœdo, Si qua enim sunt priuata iudicia summæ existimationis & penè dicā capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. Æque enim perfidiosum & nefariū est fidem frangere, quæ continet vitā: & pupillū fraudare, qui in tutelam peruenit: & socium fallere, qui se in negocio coniunxit. De fiducia nos alibi diximus.

Ex lege secunda.

Sed etsi eū exauctorauerit, id est insignia militaria detraxerit, infamem efficit. Auctorare obligare est: & auctoritati milites, sacramento astricti, & quasi obærati, hoc est ære stipēdiario obstricti ac iam non sui arbitrii. Cuius exēpla multa apud Liuiū & alios. Vnde auctoramentū. Cicero in pri. Offic. Illiberales autē & sordidi quæstus mercenariorū omnium, quorū opera non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentū seruitutis. Tranq. in Tyb. Munus gladiatoriū dedit primum in foro, secundum in amphitheatro rudiariis quibusdam reuocatis auctoramento centū milium. Inde exauctorare auctoratum & astrictum dimittere, & abire sinere, & suo arbitrio reddere. Id quod citra ignominiam fieri potest, & fit hodie, quod quictare sacramentū dicimus lingua vernacula. Liuius lib. viii, Sine cōmeatu milites in pacato, in hostico errent: immemores sacramenti licentia sola vbi velint exauctorentur. Infrequentia deserantur signa, neq; conueniatur ad edictū. Idem libro vi. de bello Macedonico, Postero die cōcione aduocata de rebus ab se gestis cū disseruisset, milites auctoratos dimisit. Hi Græce ἀφειμένοι ab Aristotele in tertio Politicôn dicuntur: ab aliis ἀφειμένοι τῆς στρατείας: & aliter ἀπεζωσμένοι, id est discincti. Herod. τό τε Σεβήρου ὑπόδειγμα, ὃς τοὺς Περτίνακα ἀποκτείναντας ἀπέζωσε, ᾔει αὐτούς. id est, Exemplúmq; Seueri subit eorū in mentē, qui eos exauctorauit qui Pertinacem interemerant. Ignominiosæ autem exauctorationis exēplum est apud Lampridium in Alexandro, Seueritatis autē, inquit, tantæ fuit in milites, vt legiones integras exauctorauerit, ex militibus Quirites appellans. Idē de exauctorata legione apud Antiochiā, cū nihilo minus fremerēt, exclamauit, Quirites discedite atq; arma deponite. Mirādo exēplo depositis ar

Auctorare & auctorati.

Auctoramētum.

Exauctorare.

ἀφειμένοι.

ἀπεζωσμένοι.

mis, depositis etiã sagulis militaribus, omnes non ad castra, sed ad diuersoria varia recesserunt. Simile illud Lucani in quinto, Vadite, méque meis ad bella relinquite fatis: Inuenient hæc arma manus. Et paulo pòst, Vos defecta senes exhaustáque sanguine turba Cernetis nostros, iam plebs Romana triũphos: id est iam pagani & Quirites ex militibus facti. Et rursus, Iam certe mihi bella gerã, discedite castris, Tradite nostra viris ignaui signa Quirites. Est etiã apud Herodianũ in secundo circa finẽ, exauctoratorũ prætorianorum exemplum. Tranquillus in Augusto, Legiones immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum præmiorum exauctorauit. Quanta autem fuerit seueritas castrensis apud Romanos, ex his verbis Ciceronis pro Cluentio intelligi potest: Statuerunt enim ita maiores nostri, vt si à multis esse flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnis, pœna ad paucos perueniret. Quibus verbis Cicero morem antiquũ significat, quo more in decimũ quemq; militẽ sortito animaduertebatur capitaliter: vnde decimatas legiones legimus. Cæterũ quos quassatos nunc dicimus, antiqui ære dirutos vocabant. Festus, A Ere dirutum, inquit, militem dicebant, cui stipendium ignominiæ causa non est datum, quòd æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. Hoc verbo Cicero facetissime in Verrem vsus est, act. sexta, Dii faciant, vt rei militaris, vt belli mentionem facere audeas. Cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, vt non solum in imperio, verũetiam in stipendiis qualis fuerit, intelligatis. Renouabitur prima illa militia, cum iste è foro abduci, non (vt ipse prædicat) perduci solebat. Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. Id est, quamuis non esset emansor, sed frequens in castris aleatoriis, tamen ære dirutus est: id est stipendia perdidit, alea scilicet omnia absumente. Idem in Antoniana decimatertia, Fraudator creditorum Trebellius, homo dirutus diruptúsque Quintus Cælius. Id est tũ herniosus, tum dissipato patrimonio expeculiatus, atq; omni ære exhaustus. Lusit enim Cicero per paronomasiã dirupti, id est herniosi & diruti. Siquidem ære diruti milites æra nõ merebant, & quasi sine ære erant. Tales autem sunt quibus nihil reliqui esse dicimus, id est quibus ad manticam res rediisse vulgari prouerbio dicitur. antiqui ad incitas redactos dicebant, vel etiã ad incitos si Isidoro credimus, id est ad vltimũ inopiæ. Quod prouerbium à calculis lusoriis deductum est, qui loco cieri nequeunt.

Seueritas castrensis.
Decimatæ legiones.
Sortito in milites animaduertebatur.
Quassati.
AEre diruti
Diruptus.
Herniosus.
Ad manticã res redit.
Ad incitos redactus.

Ex. l. Athletas.

Neq; themelici neq; sexustici. Thymelici & xystici legendũ nemo nõ nouit. Quanquã ego xustici ab Vlpiano scriptũ esse censeo, vt Sullanus dicitur, quo Cicero ad Atticũ vtitur: & sullaturit, à Sylla deducta vocabula: & polupOsus in. l. Qui clauũ. infrà, de AEdilitio edicto: (Sic enim habẽt vetustissima exẽplaria) & purrhicharius pro pyrrhicharius in. l. Aut damnũ, De pœnis. Verum vt locus iste melius intelligatur, & quædam alia etiã iuris loca, cõplectẽda semel cõpendio quodam genera ludicrorũ duxi, quibus antiqui Græci ac Romani sunt vsi. Theatricorum igitur artificum partim gymnici, partim scenici fuerunt: nam gladiaturam & agitatoriam satis erit perstringere. Scenici

Sullanus
Sullaturire.
Polupošus.
Ludicrorũ genera.
Gymnici.
Scenici.

sunt qui scenicos agonas exercent, qui & musici agones & Dionysiaci dicũtur,quasi Libero patri dicati.Quare & homines ipsi scenici vno verbo à Græcis Dionysiaci artifices dicũtur,auctore Aristotele & Gellio libro decimo.In his sunt comœdi & tragœdi,id est fabularũ actores,mimi,pantomimi,archimimi,ethologi,ethopœi: omnes vno nomine hypocritæ,id est alienæ personæ simulatores dicti:& eorũ actio hypocrisis,id est alienæ personæ simulatio. Latine histriones ludionésq; aut etiã ludii dicuntur. Mimi imitatores sunt. Dionysiaci artifices. Hypocritæ. Hypocrisis. Histriones. Ludiones. Ludii. Mimi.

Pantomimi,omnium personarũ imitatores effictorésq;. Plinius in Paneg. Idem ergo populus ille scenici Imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque aduersatur,& damnat effœminatas artes & indecora studio secula. Tranquillus in Calig. Nestorem pantomimum etiã inter spectacula osculabatur. Archimimi,principes sunt histrionũ.Tranquil.in Vespas. Fauo archimimus personam eius ferens,sustinénsque(vt est mos)facta ac dicta viri,interrogantis palam procuratoribus quanti funus & pompa cõstaret, vt audiuit sestertiũ centies, exclamauit centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tyberim proiicerent. Verba sunt histrionis significantis extremam Principis parsimoniã. Ethologi,morũ sunt effictores affectuúmque cuiuscunque personæ.Cicero libro secundo de Oratore,Mimorũ est enim ethologorum si nimia est imitatio sicut obscœnitas.Quibus verbis Cicero nimiã in Oratore imitationẽ reprehẽdit quasi mimicam non oratoriã.Hæc est enim huius generis,inquit,vt ita facta demonstres,vt mores eius de quo narres, vt sermo,vt vultus omnes exprimantur, vt his qui audiunt tũ geri illa fieríque videãtur. Ethologos Sudas inter theatristas enumerat. Sunt & Ethopœi iidẽ, vt opinor,atque ethologi, id est histriones qui mores imitãtur eius personæ quam sustinent, auctore Suda. Vnde Ethopœia Quintilianus lib.ix.id est morum alienorũ imitatio.cuius exẽpla licet apud eundem videre.Meminit & Priscianus in præexercitamẽtis.Ethos autẽ inquit Quintilianus,vno verbo Latine dici non potest:hoc enim omnes mentis habitus continentur,à quo pictores quidam statuariiq; Ethici dicti sunt,vt Polygnotus & alii nõnulli,in quorum operibus mores & sensus expressi cernebantur.Huiusmodi enim artifices nõ modò iconicas imagines effingunt, id est omnibus liniamentis ad exemplar expressas:sed etiã ethicas,id est sensibus expressis propemodum spirãtes. Sũt & inter scenicos thymelici,saltatores,chritonomi.Thymelici sunt citharœdi, citharistæ,psaltæ,lyristæ,tibicines.Citharœdi qui & fidicines dicũtur,citharæ accinunt. Citharistæ cirharã tantum pulsant non etiã accinunt. Thymelici in orchestra actiones suas peragebãt:Comici autẽ & Tragici actores(qui propriẽ scenici dicũtur)in scena,vt auctor est Vitruuius. Propterea, inquit,apud Græcos thymelici à scenicis separãtur. Erat enim in scena prosceniũ,id est locus ante scenã porrectus,vbi pulpitũ excitatũ erat quo actores fabularũ prodirent,ita vt scena altior esset pulpito,pulpitum autẽ altius orchestra: quæ ipsa locus erat saltantiũ, ob id orchestra dicta quasi saltatoriũ. Eodem errore themelici apud Augustinũ lib.vii.de Ciuitate circa finẽ legitur,glossulariis ipsis ita lectitãtibus.Conformationẽ vero theatri ac omniũ partiũ eius descriptionem scire cupiẽtibus,Vitruuius adeũdus est libro quinto de Architectu-

Pãtomimi. Archimimi. Ethologi. Ethopœi. Ethopœia. Ethos. Ethici statuarii. Iconici pictores. Iconicæ imagines. Thymelici. Citharœdi. Citharistæ. Prosceniũ in scena. Orchestra. Pulpitum.

ra:tametsi non cuiusuis est hominis adire Corinthum, vt est in prouerbio, οὐ
Chironomi. παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἐσθ' ὁ πλοῦς. Chironomi sunt gesticulatores,& Chironomia
Maurica. saltatio gestieulatrix:qualis est quam Mauricam vocamus.Iuuenalis,Chiro-
Leda. nomon Ledam molli saltante Batillo, Tuscia vesicæ non imperat. Leda au-
Chironomia. tem Chironomica erat saltatio. Alioqui chironomia lex gestus à Quintilia-
no dicitur in primo. Ab heroicis ipsa tẽporibus orta,& à summis Græciæ vi-
ris atq; ab ipso etiã Socrate probata,à Platone quoque in numero ciuiliũ po-
sita virtutum, à Chrysippo in præceptis de liberorum educatione compositis
non omissa.Quam artem oratori necessariã esse ipse idẽ late in vndecimo do
Palæstra. cet.Hæc etiam Palæstra vocatur,& qui eam docent Palæstrici dicti sunt. Ab
Palæstrici. his enim præceptoribus motus gestúsque formantur,vt recta sint brachia,ne
indoctæ rusticǽve manus,ne status indecorus,ne qua in proferendis pedibus
inscitia,ne caput oculíque ab alia corporis parte dissideant.Quæ omnia anti-
qui ingenuis pueris & liberaliter educatis necessaria cognitu existimauerunt.
Nostrate vulgus vno verbo cõtinentiæ hæc omnia significat. De hac intelle-
27. xit Cicero primo de Oratore his verbis,Sic censeo, neminem esse in oratorũ
numero habendum, qui non sit omnibus his artibus, quæ sunt libero dignæ
perpolitus: quibus ipsis si in dicendo non vtimur,tamen apparet atque extat
vtrum simus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non vtuntur
in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed ipse motus indicat didiceríntne
532 palæstram an nesciant. Et in Oratore perfecto, Vt enim,inquit,athletas nec
multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute,nec petendo
vehementer,in quo non motus hic habeat palæstrã quandam:vt quicquid in
his rebus fiat viriliter ad pugnam,idem ad aspectum etiam sit venustum: sic
oratio nec plagam grauem facit,nisi petitio fuit apta: nec satis recte declinat
impetum,nisi etiam in cedendo quid deceat intelligit.Propterea idem in Bru
to de Phalereo loquẽs, Sed non tam armis,inquit,institutus quàm palæstra.
328 itaque delectabat magis Atheniẽses quàm inflammabat.Quanquam hoc in
Palæstra. loco palæstram pro luctatorum certamine accipi puto.hoc sensu,circo magis
ac ludicris certaminibus Phalereum,quàm iusto ac vero prælio ac certamini
vulnifico aptum fuisse:hoc est concionibus magis & epidictico dicendi gene
re valuisse,quàm forensi & concitatiore,vt ex sequentibus apparebit.Palæstra
igitur decentiã illam significat,qua status,motus,flexúsq; corporis,ac omnes
omnino habitus venustatem quandam leporémque præ se ferunt: quam qui
Apalæstri. non didicerunt,ii apalæstri ab antiquis dicti sunt: vt apud eundem Ciceronẽ
in Oratore perfecto, Itaque qualis eorum motus quos apalæstros Græci vo-
cant, talis eorum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias.
Itaque Quintilianus in nono significare volens orationẽ forẽsem, nec plane
numerosam esse debere, qualis Panegyricus ille est nobilis Isocratis,nec rur-
sus numeris vacare,ita inquit, Sicut enim quos palæstritas esse nolumus, ta-
men esse nolumus eos qui dicũtur apalæstri,& reliqua.Hodie autẽ huiusmo-
Phonasci. di institutores nulli sunt,id est palæstrici:quẽadmodum nec Phonascos habe-
mus, id est formandæ vocis magistros, quales apud antiquos fuerunt, quo-
Phonascia. rum ars Phonascia à Theophrasto dicitur.Qui tamen vtrique hodie non in-

utiles (vt opinor) essent iis qui causas in foro agunt, aut quibus in magna hominum celebritate aliquando dicedum est. Saltationis antiquæ species tres fuerunt, Pyrrhicha quæ & enoplia à quibusdam dicitur, id est armata: à quo pyrrhicharii vel purrhicharii dicti, in lege, Aut damnũ, De pœnis: vbi corrupte puricharii legitur. sunt enim pyrrhicharii qui à Græcis pyrrhichistæ dicũtur, hoc est saltatores armati. Cordax, saltatio est obscœna & comica. Tertiũ genus saltationis Sicinnis appellatur, quæ satyrica esse dicitur. Plinius libro septimo, Saltationẽ armatã Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus. Est & alia quæ emmelia dicitur, id est, pacata saltatio. Plato libro tertio de Legibus, δύο δὴ τῆς ὀρχήσεως τῆς καλῆς εἴδη, τὸ μὲν πολεμικὸν, πυῤῥίχην, τὸ δὲ εἰρηνικὸν, ἐμμέλειαν ἐπονομάσας. Duo, inquit, saltationis honestæ genera. vnum quidem bellicum, quod pyrrhichen: alterum pacatum, quod emmeliam appellauerunt. De generibus saltationum multa Lucianus in capite περὶ ὀρχήσεως, id est de saltatione. In gymnicis artificibus sunt athletæ, qui & pyctæ, id est pugiles dicuntur: quod nomen & ad gallinaceos pugnaces translatum est, cuius exẽpla sunt apud Columellam libro nono: quod genus & apud Græcos frequentabatur, vt idem Columella & Lucianus dialogo de gymnasiis docent. Pollux athletarũ nomine gymnicos omnis intelligi voluit. Hi autem sunt παλαιστικοὶ, id est luctatores: δρομεῖς, id est cursores: πύκται, id est pugiles: δισκοβόλοι, qui discum in sublime iaculantur: ἁλτικοί, qui saltus pernicitate contendunt. Plautus de antiqua puerorum institutione loquens, Ante solem, inquit, exorientem nisi in palæstram veneras gymnasii, profecto haud mediocris pœnas penderes. Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugillatu, saliendo sese exercebant magis quàm scorto. Quod de institutione Græcorũ intelligendum. Romani enim id genus exercitamentis non vtebantur. Gymnici autẽ agones dicuntur quia nudi athletæ iis ludis exercebãtur. Plinius in septimo, Ludos gymnicos Lycaon in Arcadia primus inuenit. Inde gymnasia dicta, exercitationis loca: quæ tria Athenis fuerunt, Lyceon, Academia, Cynosarges: quæ tamen ipsa ab exercitatione corporũ ad animorũ postea traducta sunt. Vnde Academia pro philosophorum schola ponitur. Cicero in Acad. Nam cũ Speusippum sororis filiũ Plato philosophiæ quasi hæredem reliquisset: duos itẽ præstantissimos studio atque doctrina Xenocratẽ Calcedonium & Aristotelem Stagiritem: Qui erãt cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lyceo: illi autẽ qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, cœtus erant & sermones habere soliti, ex loci vocabulo nomen habuerũt. Apud Cynosarges pueri nothi exercebãtur, qui nec à patre nec à matre ciuitatis ius habebant, auctore Suda. Luctaturi verò antiqui ceromate, id est oleo cerato perfundebantur. vnde qui eos vngebant Ceromatistæ dicti. Aphe puluis dicitur, quo post vnctionem inspergebantur, vt corpora ceromate & sudore lubrica mutuas luctantium prehensiones admitterẽt. Vnde prouerbium illud natum, Citra pulueris tactum: quod Græci ἀκονιτὶ dicunt, id est ἄνευ ἀγῶνος, sine certamine: quod de iis dicitur qui facile aliquid assecuti sunt, & citra sudorẽ, quod & citra puluerem dici potest. Plinius libro xxxv, Citra pulueris tactũ, quod Græci vocant ἀκονιτί. Quidam tamen citra pulueris iactum legunt,

Saltationis antiquæ species. Pyrrhicha & enoplia. Pyrrhicharii. Cordax. Sicinnis. Pyrrhichistæ. Satyrica. Emmelia. Pyctæ. Athletæ. Gymnici. Discoboli. Haltici. Gymnasia. Lyceum. Cynosarges. Academia. Peripatetici. Cynosarges. Ceroma. Ceromatistæ. Aphe. Ἀκονιτί. Citra pulueris tactum.

ἀμαχεί. quod Græci dicunt ἀμαχεὶ, id est citra pugnam. Puluis enim à pugnãtibus ex-
ἁφή. citari solet. Sed melius tactum legitur. Aphe enim tactus Græce dicitur. quo nomine puluis ille inspersus significatur: quod Ouidius lib. nono Metamorphoseõn expressit his verbis de lucta Herculis & Acheloi loquens, Ille cauis hausto spargit me puluere palmis, Inque vicem fuluæ tactu flauescit arenæ. De ratione autem ac modo huiusmodi institutorum, Lucianus multa dixit
Palæstra. in tractatu de gymnasiis. Hoc autem genus luctæ palæstra dicitur, vnde pa-
Palæstritæ. læstritæ dicti qui eius sunt periti, & palæstrici. Quintilianus de palæstra illa lo-
Palæstrici. ques, de qua paulo antè diximus, cuius pars esse chironomia dicitur, Ne illos quidem, inquit, reprehendendos puto, qui paulum etiam palæstricis vacauerunt. Non de his loquor quibus pars vitæ in oleo, pars in vino consumitur: qui corporum curã mentẽ obruerunt. Hos enim abesse ab eo quem instituimus quàm longissime velim: sed nomen est idem iis à quibus gestus motúsq; formatur. Idem lib. xii, Et vt palæstrici doctores illos quos numeros vocant, non idcirco discẽtibus tradunt, vt iis omnibus quæ didicerint, in ipso luctãdi certamine vtantur (Plus enim pondere & firmitate & spiritu agitur) sed vt subsit copia illa ex qua vnũ aut alterum cuius se occasio dederit, efficiãt. His verbis Quintiliani satis apparet quid palæstra athletica à palæstra illa differat, quæ motus & flexus decentiã docet. Palæstræ tamen appellatio artẽ omnem athleticã cõplectitur: vt apud eundem lib. ii, Vt si quis, inquit, palæstræ peritus cum in aliquod gymnasium venerit, expertus eorum omni modo corpus animúmq;, discernat cui quisq; certamini præparandus sit. Et rursus, Nanque erit alius historiæ magis idoneus, alius cõpositus ad carmen, alius studio iuris vt nonnullis rus fortasse mittẽdi. Sic discernet hæc dicendi magister quo modo palæstricus ille cursorẽ faciet, aut pugilem, aut luctatorẽ, aliúdve quid ex iis quæ sunt sacrorum certaminum. Eodem pertinet illud Ciceronis supradi-
Pugillatus. ctum de Demetrio Phalereo. At vero Pugillatus quẽ Græci πυγμὴν appellãt cæstibus exercebatur, quales à Virgilio libro quinto AEneidos describuntur, In medium geminos immani corpore cæstus: & reliqua. Qui autẽ halmate,
Halteres. id est saltu certabant, ii halteribus vtebantur (sic enim vocabant plumbeas pilas massulásve quibus vtraque manu se librabant, vt certius assilirent.) Iuue-
Discoboli. nalis, Et lassata manu ceciderunt brachia massa. Discoboli discũ iaculabantur, id est lapidem rotundũ ac pertusum, vt inquit Ammonius. Quintilianus in secundo, Quid tã distortũ & elaboratũ, quàm est ille discobolos Myronis?
Stadiodromi. Cursores pars Stadiodromi vocitati stadiũ percurrebant: pars Diaulodromi
Diaulodromi. dicti, cũ ad metam peruenerant flectentes, eò rursus recurrebãt, vnde cursum inierant. Diaulus enim dicitur huiusmodi circũactus curriculi, id est curri-
Diaulus. culum duplum. Vitruuius libro quinto, In palæstris peristylia quadrata siue oblonga ita sunt facienda, vti duorum stadiorum habeant ambulationis cir-
Dolichodromi. cuitionem, quam Græci vocãt diaulon. Erant & Dolichodromi qui sexies, vt quidam putant, stadiũ curriculo obibant. Dolichus certe longissimus cur-
Dolichus. sus dicebatur. Inter Athletas etiã erant qui Acrochiristæ dicebantur, summis
Acrochiristæ. inter se manibus depugnantes, nullo cõplexu hærentes, vt palæstritæ. Erant
Pãcratiastæ. & Pancratiastæ, qui manibus pedibúsq; quasi omni ope omnibúsq; (vt dicitur)

vngulis cõnixi certabãt, à Pancratio, id eſt huiuſmodi certamine dicti, de quo Pãcration.
latius dicendum cum locus occurrerit. Auctor eſt Feſtus pentathlos Græce Pentathli.
dictos eſſe & Latine quinquertiones qui generibus quinque certarent, id eſt Quinquertiones.
lucta, pugillatu, curſu, ſaltu, & pancratio. Et pentathlon Latine quinquertiũ Pẽtathlon.
dictũ quòd certamina quinq; cõplectitur. Plinius lib. xxxiiii. de Myrone, Fe- Quinquertium.
cit & canem & diſcobolon & Mineruã, Delphicos, pentathlos, pancratiaſtas.

Xyſtici à xyſto, id eſt porticu dicti ſunt, in qua per hyemẽ ſub tecto exerce- Xyſtici.
bantur. Tranquillus in Aug. Nec tamen eo minus xyſticorũ concertationes
aut gladiatorũ pugnas ſeueriſſime ſemper exegit. Vitruuius lib. vi. de græca-
nicis ædificiis loquens, Xyſtos, inquit, Græca appellatione porticus ampla la Xyſtos.
titudine dicitur, in qua athletæ per hyberna tẽpora exercentur. Noſtri autem
hypætras ambulationes xyſta appellant, quas Græci παραδρομίδας dicũt. Idem Hypætræ ambulationes.
libro quinto, de palæſtrarum ædificatione loquens, Hæc autem porticus ξύστος
apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora tectis ſtadiis ex-
ercentur. Idem, Proxime autem xyſtum & duplicem porticum deſignentur,
hypætræ ambulationes quas Græci paradromidas, noſtri Xyſta appellant, in Παραδρομίδαι.
quas per hyemem ex xyſto ſereno cœlo athletæ prodeuntes exercentur. Xy-
ſtus igitur & Xyſtum ſignificatione differunt, cum tamen ambo Græce ſint Xyſtum.
idem, ſed aliter Latine vſurpata ſunt. Palæſtræ autẽ, id eſt ædificia exercendis
& corporis & animi viribus accõmodata, Græcorum conſuetudinis erant, Ro
manorũ non erant: apud quos Ephebia non erant, id eſt loca puberibus exer Ephebion.
cendis cõſtructa, vt in illo Plautino exẽplo vidimus: nec etiã Exhedræ in qui- Exhedra.
bus philoſophi apud Græcos in palæſtra ſedentes diſputabãt, vt docet Vitru-
uius. Quidam Sciamachos adiiciunt. Eſt autẽ ſciamachia vmbratilis pugna, Sciamachia
vt Gellius tranſtulit. ad quam Iuuenalis alludens dixit, Ad pugnam qui rhe-
torica deſcendit ab vmbra. Vmbratilis autem pugna propterea dicebatur, Vmbratilis pugna.
vel quia quaſi cum vmbra ſua, id eſt nullo aduerſario depugnabant, vt Plato
vtitur in Apologia Socratis: vel quia huiuſmodi pugnæ ſimulacra ſub tecto
fieri ſolita erant, non vt vera pugna in ſole & puluere. Hinc illud à Cicero-
ne libro tertio de Legibus μεταφορικῶς dictum eſt, Pòſt à Theophraſto Phale-
reus ille Demetrius mirabiliter doctrinã ex vmbraculis eruditorum ocióq;,
non modo in ſolẽ atq; in puluerẽ, ſed in ipſum diſcrimen aciémq; perduxit. In ſolem & puluerem.
Nam & mediocriter doctos magnos in repub. viros & doctiſſimos homines
non minus in rep. verſatos multos cõmemorare poſſumus. Qui verò vtraque
re excelleret, & doctrinæ ſtudiis & regenda ciuitate princeps eſſet, quis facile
præter hunc inueniri poteſt? Demetrius, inquit Cicero, non modo contentio- Demetrius.
nes illas diſputatrices, & philoſophicas in ſcholis, & ſub tecto quaſi vmbratili
prælia exercuit, ſed etiam in verum iuſtúmque prælium deſcendit armis illis
philoſophici ſtudii inſtructus, id eſt ad concertationes contentionéſque ad-
miniſtrandæ reipub. cuiuſmodi multæ in democratia maxime exiſtere ſolẽt,
qualis erat Athenienſis reſpub. vbi Phalereus vitam egit. Plinius in octauo Phalereus.
epiſtolarum, Niſi forte volumus ſcholaſticas tibi atque (vt ita dicam) vmbra-
ticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cum arma, cũ caſtra:
deniq; cornua, tubas, ſudorem, puluerem, ſoles cogitamus. Id eſt cũ ea medi-

M.iiii.

Vmbratilis pugna. tamur quæ in Senatu & in luce forensi dicenda nobis sunt. Vmbratilis pugna est hodie corũ lanistarũ qui digladiandi artem profitentur. Qui cũ omnes numeros petendi cedendiq́;, vulnera inferendi vitandíque egregie tenere videantur, aut etiã vbi punctim cæsimque feriendum, siquãdo in solem puluerémque prodeundũ sit: Id est ex illa prolusione ad verũ vulnificúmque discrimen veniendum, animo plerique concidere videntur, nec artis suæ præceptorum meminisse. Enimuero athletæ certo quodã victu vtebãtur, & necessario ad comparandas vires firmitatémq; corporis. Quintilianus libro duodecimo de iis loquens, qui ignorantiæ suæ atque inertiæ patrocinãtes, nullam esse eloquentiam nisi naturalem dictitant, ita inquit, Contenti illi quidem promere animi voluntatẽ, nihilque accersiti & elaborati requirentes: quicquid huc sit adiectum, id esse affectionis & ambitiosæ in loquendo iactantiæ, remotum à veritate, fictúmque ipsorũ gratia verborum, quibus solum natura sit officium tributum seruire sensibus. Sicut athletarum corpora etiam si validiora fiant exercitatione & lege quadam ciborum, nõ tamen esse naturalia, atque ab illa specie quæ sit cõcessa hominibus, abhorrere. Huiusmodi victum athleticum

Athletarum victus.

Anancophagia. Aristoteles ἀναγκοφαγίαν appellat in Politicis, quasi cibi sumendi necessitatem.

Coliphium. Panis quo vtebantur coliphiũ dicebatur, ἀπὸ τοῦ κώλου καὶ τοῦ ἶφι, id est robore mẽbrorum. Iuuenalis, Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ: Vos lanam trahitis. Celsus libro quarto, Si malum, inquit, inueterauit, athletico victu corpus firmandum est. Athletico pro valido & ad vires firmandas accommodato dixit. Quintilianus de scribendi exercitatione loquens, Quapropter historiæ nonnunquã vbertas in aliqua exercendi stili parte ponenda est, & dialogorum libertate gestiendum. Ne carmine quidem ludere contrariũ fuerit, sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate, ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. Vnde athletica ha-

Athletica habitudo. bitudo pro corpulẽta & firma dicitur, quam Aristoteles ἀθλητικὴν ἕξιν appellat.

Pugilice aut athletice valere. Inde apud Plautũ pugilicè & athleticè valere, pro optimè & firmissimé. De huiusmodi anancophagia loquẽs Apostolus prioris ad Corinthios nono, ita inquit, πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ὑμεῖς δὲ ἄφθαρτον. Qui locus transferri sic potuit, Omnis agone contendens in omnibus abstinens esse didicit. Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, vos autem vt immarcescibilem. Quo loco Apostolus eleganti metaphora vsus est, quam semel susceptam ad extremũ pertulit. ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτω πυκτεύω ὡς οὐκ ἀέρα δέρων, Ego vero sic curro quasi non temerè: sic pugillor quasi non inaniter aerem cædens. ἀλλ' ὑπωπιάζω τὸ σῶμά μου καὶ δουλαγωγῶ, Sed diligẽter obseruo corpus meum & seruiliter exerceo: id est, sed insto corpori meo, & obnoxium mihi reddo acerbe omnia officia exigendo. Sic enim

Locus Apostoli enarratus. hic locus à Suda enarratur. His autẽ verbis Apostolus vitam nostram instituendam esse docet ad exemplar athleticæ. Cum enim paria nobis athleticis certamina obeũda sint, cautione certe pari & obseruatione victus simili nobis quoque vtendum est. Scilicet ne corpus nostrũ continentiæ & seuerioris vitæ lacertos in delicias mutet, atque in imbelliam vanescat licẽrioris vitæ. Interpres verò locum illum parum scite transtulit, quare enarrator Lyranus non

ſatis intellexit. Agitatores dicti ſunt aurigæ in curuli certamine, & ludis Circenſibus, quorum factiones erant ruſſati, albati, praſini, veneti, à colore panni dicti, quibus Domitianus duas addidit. Iuuenalis Satyra vndecima, Totã hodie Romam circus capit, & fragor aurem percutit, euentum viridis quo colligo panni. Plinius libro octauo epiſto. de Circenſibus loquens, Quô magis miror tot milia virorum, tam pueriliter identidem cupere currẽtes equos, inſiſtentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, eſſet ratio nonnulla: nunc fauent panno, pannum amant, & ſi in ipſo curſu medióque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, ſtudiũ fauórque tranſibit, & repente agitatores illos, equos illos quos procul noſcitant, quorum clamitant nomina, relinquet. Tãta auctoritas, tanta gratia in vna viliſſima tunica. Hæc ille de factionibus agitatorum loquens in ludis Circenſibus, quibus quiſque fauebat obtrectabátve pro ſuo arbitratu. Tranquillus in Calig. Agitatori Cythico comeſſatione quadam in Apophoretis vicies ſeſtertiûm cõtulit. Erant & Deſultores, qui duos equos abſq; ephippiis agitantes, ex altero in alterum ſubinde mira pernicitate deſiliebãt. Liuius, Quibus deſultorum in modum binos trahentibus equos in recentem equum ex feſſo tranſſultare mos erat inter acerrimam pugnam. Hos AElianus de aciebus inſtruendis ἀμφίππους appellat de antiſtomo phalange loquẽs: Valet autem hoc, inquit, inſtruendæ aciei genus potiſſimum cõtra barbaros, qui loca Hiſtro amni vicina incolunt, quos Amphippos cognominant à mutatione equorum: ex aliis enim in alios tranſſultare conſueuerunt. Ab iis deſultoria leuitas prouerbialiter dicitur. Ioannes Picus, Homo, inquit, variæ ac multiformis & deſultoriæ naturæ animal. Deſultoriam hominis naturam dixit quaſi verſipellem, & ſubinde ſeſe in aliam, aliámque formam mutantem, vt Proteum factitaſſe fabulantur. A Martiano Capella hoc ſumptum, qui leuitatem deſultoriam dixit, Leuitate, inquit, pernix deſultoria geſtiebat. Vſus eſt etiam Apuleius in principio Aſini ſui. Deſultores ab aliis dicũtur quos Græci Celetes dicũt, id eſt equites nõ bigis aut quadrigis in certamine vtentes, ſed equo vno inſidentes, cuiuſmodi certamen hodie quoque nonnullis in locis celebratur. Tranquillus in Cæſ. Quadrigas bigáſque, & equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes. Plinius libro triceſimoquarto, Græci κέλητας tantùm dicebant in ſacris victores. poſtea verò & qui bigis vel quadrigis viciſſent, vnde & noſtri currus nati in his qui triumphaſſent. Eoſdem celetas interdum Plinius Celetizontas vocat participio Græco. Varro libro ſecundo de re ruſtica, Equíque alii ſunt idonei ad rem militarem, alii ad vecturam, alii ad admiſſurã, alii ad curſuram, alii ad prædam: non itidem ſunt ſpectandi atque habendi. Itaque peritus belli alios eligit atque alit, ac docet aliter, aliter quadrigarius ac deſultor. Hoc verbo vſus eſt Papinianus in. l. Apud Labeonem. infra, De præſcriptis verbis. Gladiatorum genera retiarii, ſecutores, mirmilones, hoplomachi, Thraces: quorum exempla apud auctores crebra ſunt. Horum autem magiſtri atque inſtitutores Laniſtæ dicebantur. Verum vt aſſenſum Vlpiani prædicta accommodare poſſimus, adnotandum id quod Pollux libro tertio de vocabulis rerũ ad Commodum Cæſarẽ ſcripſit,

Agitatores. Deſultores. Ἀμφίπποι. Amphippi. Deſultoria leuitas. Celetes. Equi deſultorii. Celetizontes. Gladiatorũ genera. Laniſtæ.

Agones Stephanitæ & Phyllinæ. agonum quosdam Stephanitas & Phyllinas, qui sacri dicuntur, appellatos: quorum præmia in corona & frondibus erant. quosdam thematicos dictos Argyritæ. quasi posititios, qui etiam Argyritæ dicebantur ab argenteo pecuniarióque Thematici. præmio. Demosthenes, πρὸς Λεπτίνην, Εἶτα μεγίστας δίδωσι ἐκ παντὸς τοῦ χρόνου δωρεὰς τοῖς Certamina sacra. τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας νικῶσι τοὺς στεφανίτας. Quatuor autem in Græcia certamina sacra fuerũt, quos agonas appellãt, nemeæa, pythia, isthmia, olympia. Inde hie- Hieronicæ. Olympionicæ. ronicæ dicuntur, qui in illis sacris certaminibus vicerant, quo modo Olympionicæ, qui in olympico. Tranquillus in Nerone, Ac ne cuius vlterius hieronicatum memoria, aut vestigium extaret vsquam, subuerti & vnco trahi in latrinas omniũ statuas & imagines imperauit. Qui verò quatuor hæc obi- Periodouictor. erant & vicerãt, periodouictores dicti sunt, auctore Festo. Ingẽtes autẽ honores habitos esse olim hieronicis testis est Vitruuius lib. nono his verbis, Nobilibus athletis qui olympia, epythia, isthmia, nemeæa vicissent, Græcorũ maiores ita magnos honores instituerũt, vti non modò in cõuentu stantes cum palma & corona ferant laudes, sed etiã cum reuertãtur in suas ciuitates cum victoria, triũphãtes quadrigis in mœnia, & in patrias inuehantur, éque repub. perpetua vita cõstitutis vectigalibus fruãtur. Qui locus à Vitruuio ex Panegyrico Isocratis sumptus est. Trãquillus in Nerone, Reuersus è Græcia Neapolim albis equis introiit disiecta parte muri, vt mos hieronicarũ est. Plinius in libro septimo de Pompeio loquens, Postea ad tot maria, & deinde solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus vincẽtiũ. Neq; enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Idem libro decimosexto de coronis frondeis loquẽs, Nouissimè, inquit, & in sacris certaminibus vsurpatæ, in quibus hodiéque non victori dant, sed patriam ab eo coronari pronũciatur. Cicero pro Flacco, Quid si etiã occisus est à piratis homo nobilis Acinas olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius quàm Romæ triũphasse. Hactenus ille. Oleastri frõdibus olympionicæ coronabantur. Plinius libro decimoquinto, Athenæ quoque victores olea coronant. Græci verò oleastro olympiæ. Lucianus περὶ γυμνασίων auctor est hieronicarum præmium fuisse olympiæ coronam ex oleastro: apud Isthmum ex pinu: in Nemeæa ex apio: in pythiis mala ex fano Apollinis: Athenis verò in Panathenæis oleum. Plinius de apio lib. xix, Honos ei in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ. Iuuenalis, Atque apiũ Graiæ meruisse coronæ. Ex supradictis apparet quomodo intelligẽda sit lex vnica, De athletis, libro decimo Codicis. Cæterũ musicis agoni- Critici. bus, id est scenicis præerant critæ, id est iudices, à quibus Critici poematũ iudices dicti sunt, quales Aristarchus & Aristophanes grãmatici fuerũt, de quibus Fabius libro decimo, Apollonius, inquit, in ordinem à grammaticis datum non venit, quia Aristarchus atque Aristophanes poetarum iudices neminem sui temporis in numerũ redegerunt. Et in primo, Iudicio quidam ita sunt seuerè vsi veteres grãmatici, vt nõ versus modo censoria quadam virgula notare, & libros qui falsò viderentur inscripti, tanquam subdititios summouere familia permiserint sibi: sed auctores alios in ordinẽ redegerint, alios Brabeutæ. omnino exemerint numero. Gymnicis agonibus præerant Brabeutæ, qui &

Mastigonomi & Rhabduchi dicuntur à Græcis, auctoribus Polluce & Suda: Mastigonomi.
Latinè designatores ab Vlpiano dicuntur. Legendum igitur hic, designatores Rhabduchi
quos Græci brabeutas appellant. sic enim in antiquo exemplari legimus li-
teris pseudogræcis, vt ab imitante exaratis. Tranquillus in Nerone, Luctaba-
tur assiduè, nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectauerat, quàm bra
beutarum more in stadio humi assidens, ac si qua paria longius recessissent,
in medium manibus suis protrahens. Brabeutæ à verbo brabeuo dicti sunt,
quod constituere & arbitrari significat. Isocrates in Panegyrico, ἐν μὲν γὰρ τῇ
κληρώσει τὴν τύχην βραβεύειν, In sortitione enim fortunam omnia arbitrari & cō- Brauium.
stituere. Inde brabium quod & brauium dicitur, præmium Hieronicarū, hoc
est corona: vt apud Apostolum ad Corinthios, Omnes quidem currunt, vnus
verò brabium capit, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον. Athlothetæ eti- βραβεῖον.
am in gymnicis ludis dicti, vt agonothetæ in musicis, hoc est curatores con- Athlothetæ
stitutorésque certaminum, iidem scilicet qui brabeutæ. Archadius in lege vl- Agonothetæ.
tima, De muneribus & honoribus, Mastigophori quoque, qui agonothetas in Mastigophori.
sacris certaminibus comitantur. Quo in loco anothetas corruptè in vulgatis
exemplaribus legitur. Agonothetæ & athlothetæ Decemuiri erāt sacris cer-
taminibus præpositi, vt inquit Pollux. Eorum autem viatores mastigophori
dicuntur à flagris quæ gestabant, quasi flagriferi. Videamus cur designatores Designatores.
dicti sint Latinè, quos Græci βραβευτὰς appellant. Designare (inquit Donatus Designare.
in Adel.) est rem nouam facere in vtranque partem, id est & bonam & ma-
lam. Et designata, rectè & prauè facta dicebantur. Inde illud Terentianum,
Nam illa quæ facta sunt omitto, modò quid designauit? fores effregit, atque
in ædes irruit alienas. Nam & designatores, inquit, dicti qui ludis funebribus
præsunt: credo ob eam causam, quòd in ipsis ludis multa fiant noua & spe-
ctanda, vt turba retineatur. Idem, Puto autem designationem, cōtractionem,
conductionémque populi in vnum intelligi. Hoc enim contingit ei, qui ali-
quo flagitio populi in se oculos, oráque couertit, & spectaculo est vulgo: quē-
admodum designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. Apu-
leius libro octauo de Asino, Infit vaticinatione clamosa conficto mendacio
semetipsum incessere atque criminari, quasi contra fas sanctæ religionis de-
signasset aliquid. insuper iustas pœnas noxii facinoris ipse de suis manibus
exposcere. Idem libro decimo, Post dies plusculos ibidem designatū scelestū
& nefariū facinus memini. Horatius, Quid non ebrietas designat? operta re-
cludit: Spes iubet esse ratas: ad prælia trudit inermē. designat, τί ἡ μέθη οὐ χειροτο-
νεῖ; Designare etiam est ἀποδεικνύειν καὶ παρασκευάζειν καὶ ποιεῖν. Cicero in pri. de na-
tura Deorū, Anaxagoras primus omnium rerum descriptionem & mundū,
mentis infinitæ vi ac ratione designari ac confici voluit. Idem alibi, Non in-
telligens cœlum mundi esse partem, quam alio loco ipse designauerit deum.
id est ὃν ἀπέδειξε ἐν ἄλλῳ τόπῳ θεὸν, & designatio ἀπόδειξις καὶ παρασκευὴ καὶ ποίησις. Idē Ci-
cero in eodē, Requiro ministros, machinas, omnem totius orbis designatio-
nem atque apparatum. Et de diuinatione quodam loco, Neq; enim ignorāt
dii, quæ ab ipsis designata sunt: hoc est ἀποδεδειγμένα καὶ παρεσκευασμένα, vel po-
tius eo in loco pro προωρισμένα ponitur, quæ vulgo prædestinata dicuntur. de

signis enim rerum futurarum ibi loquitur. Designati autem cõsules vel prætores, sunt ἀναδεδειγμένοι & ἀποδεδειγμένοι. Sunt qui designatores esse putent (& rectè nostra quidem sentẽtia) eos qui constituẽdæ funebri pompæ, aut etiam cuicunque præsunt, vnicuique incedendi locum, ordinémque præscribentes: simili ferè munere eorum qui Romæ magistri cærimoniarũ vocantur. Cuius significationis exemplũ inuenimus apud Plautũ, qui designatores ludorũ scenicorum vocat his verbis in prologo Pœnuli, Nive lictor verbum aut virgæ mutiat, neu designator præteriens obambulet, neu sessum ducat, dum histrio in scena siet. Propterea Vlpianus brabeutas non iudices, & agonothetas intellexisse videtur, vt Tranquillus in loco supradicto: sed Mastigonomos & Rhabduchos, qui virgas gestantes spectatores (vt fit) in officio continent in spectaculis, præsertim cum ipsi inter ministeria nominentur. Sudas tamen rhabduchos, id est virgas gestãtes, etiam pro iudicibus intelligi voluit, vt fortasse designatores vtrunque munus obire solitos existimare possimus, iudicandi arbitrandíque ludorum rationem, & spectatoribus moderandi virgarũ terriculo. Verumenimuero quod paulo antè in fine legis secundæ dicitur, omnes in scenam propter præmiũ descẽdentes famosos esse, mirari quisquam iure possit quomodo intelligendum sit: an quòd in scenam ambitiosa ostentatione prodeuntes infames non sint? Augustinus libro secundo de Ciuitate dei, docet artem omnẽ scenicã probrosam Romæ fuisse, atq; etiã omnes scenicos Censoria nota tribu moueri solitos. apud Græcos verò etiam in honore, nec eo quidem paruo habitos. Liuius tribu moueri solitos esse ait libro septimo ab vrbe condita circa principium. Nos certè hunc locum in compendio iuris ciuilis, quod est Romæ in bibliotheca Pontificis per indicis seriem ordine alphabeti sermone Græco compositum, in hæc verba legimus, ὅτι πάντες οἱ διὰ κέρδος εἰς ἀγῶνα καθιέντες ἄτιμοί εἰσι, καὶ οἱ διὰ φιλοτιμίαν ἐπὶ σκηνῆς προϊόντες. οὐκ ἔστι δὲ παιγνιώδης τέχνη ἡ τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν ἄλλως ὑπουργούντων οἱ τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσι, Quòd omnes qui quæstus gratia in certamen descendunt, infames sunt, simul qui in scenã per ambitionem prodeunt. verum ludicra athletica ars non est, nec eorũ qui quouis modo sacris certaminibus subseruiunt. Hæc igitur semel de ludis & agonibus antiquorum dicta sint, non modò ad hunc locum pertinentia, sed & alia multa, & Pandectarũ, & Codicis Iustiniani. Quibus tamen & alia addemus, siquando locorum interpretandorum ratio id tulerit.

Magistri cærimoniarum.

ῥαβδοῦχοι.

Ex. l. Non debet, in titulo, De dolo malo.

Sed ne humili aduersus eum qui dignitate excellit debet dari, vtputa plæbeio aduersus Consularem præceptæ auctoritatis. Præceptæ, inquit Accursius, id est præ aliis acceptæ. Ego verò non præceptæ sed receptæ legendũ affirmauerim, ea coniectura ductus, quòd nemo vnquam Latinus aliter locutus est. Receptum enim id dicitur, quod à plerisque prudentium approbatũ est. Fabius in primo, Cædi verò discipulos quãquam & receptum sit, & Chrysippus non improbet, minimè velim. Et libro secundo, Libera enim vel contra receptas persuasiones rationem sequenti sententia est. Et rursus in vndecimo de Chironomia oratoria loquens, Auerso pollice demonstrare aliquid receptum magis puto, quàm oratori decorum dicitur, & ab eodem, in mores

Receptum.

aliquid receptum esse, pro eo quod Græci dicunt εἰς τὸν βίον παρεισῆχθαι. Inde recipere pro approbare. Idem libro octauo de Metonymia loquẽs, Ex eo quod continetur, inquit, vsus recepit bene moratas vrbes, & poculum epotum, seculum fœlix. Inde ius moribus receptum, vt alibi diximus.

Recipere:

Ius moribus receptũ & in mores.

Ex lege prima, De minoribus.

Et ideo hodie in hanc vsque ætatẽ adolescentes curatorum auxilio reguntur, nec antè rei suæ administratio eis committitur. Hũc locum Accursius ita intelligendũ putauit, duntaxat vt gestum ab adolescentibus ratum sit. nõ enim cogi adultos curatorem accipere, vt libro primo Instit. cauetur in titulo, De curato. Ego autẽ in hoc loco hærere soleo, moucórque testimonio Capitolini, qui in Marco Philosopho (qui diuus Marcus vocitari in iure solet) ita inquit, Prætorem tutelarem primus fecit, cum antè tutores à Consulibus poscerentur. De curatoribus verò cum antè non nisi lege Lectoria, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur, ita instituit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis causis.

Ex lege tertia, in §. Minorem. eodẽ in titulo, de bisexto.

Nam id biduum pro vno die habetur, & posterior dies Calend. intercalatur, id est vt inquit Accursius, de medio tollitur, vt pro die non computetur.

Intercalare. Intercalarius mensis.

Intercalare interserere est, si Macrobio credimus: & mẽsis Februarius intercalaris ob hoc dicitur, quòd ei dies vnus interseritur: diésq; ipse insititius intercalaris Latinè dicitur, & Græcè ἐμβόλιμος, atque etiam ἐμβολιμαῖος eadem ratione, & ἐμβολισμὸς intercalatio. Quãquam apud antiquos præsertim Græcos non eadem ratio intercalationis erat: id quod Libanius docet in argumento orationis Demosthenis, quæ κατ' Ἀνδροτίωνος inscribitur, & apud nos Macrobius. apud eos enim & dies & menses non intercalares dicti sunt, sed exhæresimi, id est exemptiles: propterea sic dicti, quòd ex mense eximi solebant, vt annus cum solis ac lunæ ratione congrueret. Cicero in Verrem, acti. tertia, Consuetudo Siculorum est cæterorúmque Græcorum, quòd suos dies mensésque congruere volunt cũ solis lunǽq; ratione, vt nõnunquam si quid discrepet, eximant vnum aliquem diem, aut summum biduum ex mense, quos illi exhæresimos dies nominant. Intercalare igitur, interponere est & inserere, quod Græci ἐμβάλλειν dicũt, & παρεμβάλλειν. Vnde quod Elianus de aciebus instruendis παρεμβολὴν appellat, Theodorus eius interpres intercalationem dixit. Est autem huiusmodi intercalatio in re militari, cum inserimus per directum interuallis præpositorum militum aliquos ex iis quos postponi placuerat. Sensus est autem in hoc loco, etiam si bisextili anno & intercalari die natus est minor, id est sexto Calẽdas Martii, qui dies est quartus, & vicesimus Februarii, nihilominus maiorem censeri anno quinto & vicesimo eodem die & momento. quippe sextus dies Calendarum pro vno die cedit. Posterior enim dies Calẽdarũ intercalatur, id est posterior dies bidui (quod biduum pro sexto die Calẽdarum cedit,) intercalari inserique fingitur, nõ prior, sicque cum priore in vnum diem confundi. Male igitur Accursius & inscite intercalare de medio tollere interpretatus est, cum sit non eximere, sed inserere interponeréque. Proinde nec sensum huius loci satis assecutus esse videtur.

Embolismos.

Exhæresimi dies.

Ἐμβάλλειν. Παρεμβάλλειν. Παρεμβολὴ. & Intercalatio.

Ex.l.Minor,eodem titulo.

Dum ea quæ pro causa sunt dicta nō allegat. Accursius hunc locū quadrupliciter interpretatur,& in eodem tamē luto,vt aiunt, hærere mihi videtur. Ego verò inuersum textum arbitror: qui si rectè legatur,dilucidus apparebit, hoc modo, Dum ea quæ pro causa sunt,non dicta allegat: id est dum omissa esse causatur ea quæ causæ conductura erāt. Accursius verò quęcunq; textum arripuit,tuendum ad extremū arbitrabatur,etiam pugnante loquēdi consuetudine, vt cum dicta pro dicēda ab Vlpiano vsurpatum esse credi sibi voluit,& alibi præstitum pro præstandum. Cum interim multa comminiscēdo tam fœde sese implicet in huiusmodi mendis, quàm mus in pice solet, vt Græci in prouerbio dicunt.

Allegare. Cæterum allegare pro in medium afferre,& voce nuncupare,verbū est post Ciceronē(vt opinor)receptū. Quintilianus de exordio loquēs,Nam tum dignitas eius allegatur:tum cōmēdatur infirmitas. Idem, Sed si laudē eius ad vtilitatē nostræ causæ cōiunxerimus,vt allegemus pro honestis dignitatē illi suā; pro humilibus iustitiā. Trāquillus in Aug. Cū Lectorius adolescēs in deprecāda grauiore adulterii pœna,præter ætatē atque natales patricii generis,hoc quoque patribus cōscriptis allegaret,se esse possessorē,ac veluti æditū soli,quod diuus Augustus nascēs attigisset. Plinius Proculo, Adhibēs preces,allegas exēplū, hoc Cicero nō allegare,sed proferre appellar,vt lib.de Inuentione poster.

Proferre. Oporrebit eū qui sibi vt ignoscatur, postulabit,maiorū suorū beneficia,siqua extabūt,proferre: sua etiā si poterit beneficia cōmemorare. Idē, Deinde cæteros proferre oportebit, quibus maiora delicta concessa sunt. Quod ex more Græcorum translatum est, qui προφέρειν id dicūt,hoc est προτείνασθαι,προβάλλεσθαι,δικαιολογεῖσθαι. Quare & in iudicio prolata dici possunt τὰ δικαιολογήματα. Et allegare citaréque leges,est Ciceroni proferre,vt in eodem libro,Deinde postulabit vt legem qua lege fecerit, proferat. Et pro Sylla,Multa mea in se,nōnulla etiam sua in me proferebat officia. In Philip. secunda,Quid prandiorum apparatus?quid furiosam vinolentiam tuam proferam? Plinius ad Traianum vtroque eodem in loco vsus est, de Archippo Philosopho:Ille nihil proferebat,quo restitutum se doceret, allegabat tamen

Prætendere pro restitutione libellū à se Domitiano datum. Prætendere autem,est causari,προφασίζεσθαι,σκήπτεσθαι. Cicero in Vati. Tu qui te Pithagoricum soles dicere, & hominis doctissimi nomen tuis immanibus, ac barbaris moribus prætendere. Quintilianus de falsis Philosophis, Sed vultū & tristitiam,& dissentientem à cæteris habitum pessimis moribus prætendebant. Liuius in tertio, Appius decreto præfatus,quam libertati fauerit,eam ipsam legem declarare,quā

Obtendere. Virginii amici postulationi suæ prætēdant,hoc est obtendant. Quintilianus, Hi sunt enim qui suæ imbecillitati sanitatis appellationem, quæ est maximè contraria,obtendant, & obtentus πρόφασις,πρόσχημα,prætextus,color. Allegare autem Ciceroni est summittere,& deprecatores mittere, vt in Prætu.vrbana,

Allegatio. Petit à me Rabonius, & amicos allegat. Facile impetrat. Et allegatio in eadē, Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles:omnes aditus arduos,ac potius interclusos viderent. Id est amicorum intercessiones τῶν φίλων [illegible]. Idem in eūdem Verrem, O dii immortales,quanta iste cupiditate,quibus al-

legationibus illam ſibi legationem expugnauit? πόσαις πρεσβείαις. Multa ſunt huiuſmodi verba vocabuláque, quæ poſt Ciceronem in vſum frequentem recepta ſunt, vt quidem ipſe arbitror. Quorum quædam hic enumerabo, quæ in mentem mihi venerunt. Sugilare, pro pudorem & exiſtimationem lædere. Vlpianus, Si famoſa actio non ſit, vel pudorem non ſugilet. Et ſugilatio maieſtatis Plinio lib. vii. λαβὴ περιπλεκισμός. quo etiã verbo Valerius ſæpe vſus eſt. Et Liuius lib. iiii, Viros domi militiæq; ſpectatos, primis annis ſugilatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: καταβεβλημένους, λελωβημένους, ἐφυβρισμένους, πεπαρῳνημένους. Cicero ad Atticum libro primo, Aut filius ita ſe gerit, vt eius cõſulatus, non conſulatus ſit, ſed magni noſtri ὑπώπιον. Græcè dixit, quod Plinius ſugilatum ſæpe vocat. Inceſſere, pro laceſſere, inſectari, moleſtiã exhibere, conturbare: nunc datiuo, nunc accuſatiuo iunctum. Liuius, Tanta cura patres inceſſit, vt pariter eam ſuſceptam neglectámque timerent. Idem, Timor inceſſit Liuiũ, ne auxiliares circũuenirentur. φόβος εἰσέπεσε Λιβίῳ. Salluſtius, Mulieribus inſolitus timor inceſſerat. vt Virgilius, Regibus inceſſit regnandi dira libido. Quintilianus de Seneca, Sed potioribus præferri eũ non ſinebã, quos ille deſtiterat inceſſere. λόγῳ βάλλειν, περιπλακίζειν. Exprobrare ἐλέγχειν, cũ re fit exprobratio, nõ verbis. vt Seneca, Nõ te fæcunditatis tuæ, quæ exprobraret ætatem, puduit, τὸ τῆς ἡλικίας ἐξελεγχούσης. Liberi enim grandiores coarguunt matrẽ non eſſe iuuenem. Sic Plinius iunior, ſic Tacitus, ſic Tranquillus vſi ſunt. Cicero coarguere & arguere id vocat: Pro Sylla, Illum multorum literæ, ac nuncii coarguerant. Pro Rabyr. Non intelligis quos viros mortuos ſummi ſceleris arguas? Dicitur & ab eodẽ refutare & refellere, vt in libro de Finibus, Ita enim viuunt quidam, vt eorũ vita refellatur oratio. Prætexere pro obtẽdere προφασίζω, colorem quærere. Virgilius, Non tamen Anna nouis prætexere funera ſacris Germanã credit. Et prætextũ pro obtentu. Prouocare pro vincere. Quintilianus in decimo, Elegia Græcos quoque prouocamus. Plinius libro xxxiii, Acceſſit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Quo modo intelligi poteſt illud Lucani in nono, Cogit tantos tolerare labores Sũma ducis virtus, qui nuda fuſus arena Excubat, atque omni fortunam prouocat hora. Facere ad ſtomachũ, & ſimilia. Martialis in Xeniis, Prætereas, ſi quid non facit ad ſtomachum. Dioſcor. ποιεῖ δὲ πρὸς εὐστομάχους. Quintilianus in decimo, Nec verſicolorem illam, qua Demetrius vtebatur, veſtem bene ad forenſem puluerem facere: id eſt accommodatã eſſe. Seneca de Tranquil. vitæ, Quorũdam parum idonea eſt verecundia rebus ciuilibus, quæ promptam frontem deſiderant. Quorũdam cõtumacia non facit ad aulam. Id eſt incõmoda eſt & inepta. Auſpicari pro incipere & aggredi, vtique Plinius, Tranquillus, Seneca vtuntur, & Liuius vt opinor quodam loco, pro quo Græci κατάρχομαι, ὁρμᾶσθαι, ἐνάρχεσθαι, ἐπιχειρεῖσθαι, ἐξάρχειν, ἐνίσταμαι dicunt. Nuſquam Cicero in ea ſignificatione. Appetere pro inſtare, aduentare. Liuius, Iam nox appetebat, cum Thraces prælio decedũt. Curtius libro nono, Et fatum iam cuius ineuitabilis ſors eſt, appetebat. Cæſar lib. ſexto libri Gal. Iámque dies appetebat ſeptimus, quem ad diem ad impedimẽta Cæſar reuerti ſtatuerat. Nuſquam autem Cicero quod

Sugilare.

Inceſſere.

Exprobrare.

Prætexere.

Prouocare.

Facere ad ſtomachũ, & ſimilia.

Auſpicari.

Appetere.

Tolerare. meminerim vsus est. Tolerare pro ἀνέχειν,& vitã quoquo modo agere,& per inopiã traducere & prorogare Cæsar non semel dixit, vt libro tertio de bello ciuili, Libenter etiam ex perfugis agnoscebamus equos eorũ tolerari: reliqua verò iumenta interiisse. Et rursus, Erat summa inopia, adeò vt foliis ex arboribus strictis,& teneris arborum radicibus cõtusis equos alerent,& cogerẽtur iis rationibus equitatum tolerare. Id est in summa pabuli inopia alere, ἱκανωμένως θρέψαι. Tacitus, Multos militia, quosdam exercendis agris tolerare vitam. Hoc est διακαρτερεῖν ἑαυτοὺς πενίας ἀπαλλάττειν. Terentius lana ac tela victum quæritans dixit, συλλεγομένη τὸν βίον, τυχόντως τὸν βίον πορίζομένη, ὅπως δήποτ' οὖν διαζῶσα, vel τὸν βίον ἐργαζομένη. Columella libro septimo, Pinguis & campestris situs proceras oues tolerat, gracilis & collinus quadratas. διακαρτερεῖ. Plinius libro septimo, pro vno spiritu currere dixit, Nũc quidem in circo centumsexaginta passus tolerare non ignoramus. ἀπνευστὶ τρέχειν, vel quod illi dicunt, πρὸς τὸν δρόμον καρτερεῖν, vel οἱ δὲ τρέχειν καρτερεῖν. vnde & ἀποκαρτεροῦντες dicti, qui inediam ad exitum vsque tolerãt. Quintilianus in octa. ἀποκαρτερῶν luxuriosus simu-

Imputare. lauit. Vnde ille apocarteros apud Ciceronem libro primo Tuscul. Imputare pro exprobrare & præmiũ reposcere. Tacitus lib. vndeuices. Reip. haud dubiè intererat Vitellium vinci. Sed imputare perfidiam nõ possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum à Galba desciuissent. Id est speciosè nõ possunt à Vespasiano gratiam reposcere perfidiæ suæ. Idem lib. xvii, Non tamen quisquam in modum contionis, aut è suggestu locutus: neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitii Hordeonius aderat, nõ cõpescere ruẽtes ausus. Id est nõdum erat quisquam in locum Galbæ designatus aut destinatus imperio, à quo inire gratiam viderentur ob defectionem à Galba, ὅτῳ γὰρ ἦν ἔτι ἐνδείκνυσθαι δύναιντο. Tranquillus in Tyber. Mirum Agrippinam pandatariam relegauit. conuiciantique oculum per Centurionem verberibus excussit. Imputauit etiam quòd non laqueo strangulatum in Gemonias abiecerat. Idem in Nerone, Cum quidam crimen vltro faterẽtur: nõnulli etiã imputarent, tanquam aliter illi non possent, nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Plinius lib. vndetrices. Stertinius imputauit principibus quòd quingenis sestertiis cõtẽtus esset. χαρίζεσθαι ἔφη. Sic Plinius iunior in Pa-

Breuiare. negy. Imputanti similis. ἀπολογιζομένῳ ἐοικώς. Breuiare etiã Cicero nõ vtitur, quod meminerim, quo Quintilianus sæpe vsus est. Figurare verbo rarissi-

Renũciare. mè vsus est, eiúsque compositis. Renunciare pro nuncium remittere,& salutem vltimùm dicere, Cicero nunquam dixit. Quintilianus in decimo, Mea

Imponere. quidem sententia ciuilibus officiis renunciabit. Imponere pro fallere. Vi-

Visere. sere pro videre, quo Liuius & Plinii duo vsi sunt, & alii: seu pro ad vidẽdum adire, vel videre cupere, vt in Verrẽ de simulachro Dianæ, Colebatur à ciuibus, ab aduenis visebatur. Alibi, Propter hoc vnũ visuntur Thespiæ. hoc est

Visendus. ἱστοροῦνται. Et visendus. Idẽ, Nihil Syracusis quod magis visendũ putaretur.

Subscribere Subscribere pro fauere,& astipulari & assentiri, Cicero non vsus est. Celsus de Asclepiade loquẽs, Vlterioribus diebus cubãtis etiam luxuriæ subscripsit, primis vero tortoris vicẽ exhibuit. Marcel. in. l. Non aliter, supra, De adoptio: Non aliter enim volũtati eius, qui arrogare pupillum volet, etiam si causam

eius ob alia probauerit, ſubſcribendũ erit, συγκατάθεσιν. Traianus ad Pliniũ, Tuo tamẽ deſiderio ſubſcripſi. Columella, Quòd ſi voto fortuna ſubſcribet, agrum habebimus ſalubri cœlo. Liuius libro decimo ab vrbe, Subſcripſit orationi eius cõſul. Id eſt fauit, adiuuit. Et ſubſcriptio, approbatio, aſtipulatio, vt Græcè ἐπιγραφή. Subſcribere vero cũ accuſatiuo eſt cauſam ſentẽtiæ teſtari & addere. Cicero pro Cluen. Video igitur Iud. animaduertiſſe Cẽſores in Iudices quoſdã illius iudicii Iuniani, cum iſtã ipſam cauſam ſubſcriberẽt. Idem, Nam hæc quidem quæ de iudicio corrupto ſubſcripſerunt, quis eſt qui ab illis ſatis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? In Marcum Aquilium, & in T. Guttam video eſſe ſubſcriptum. Et ſubſcriptio pro cenſura. Idem, Ne ſubſcriptio cenſoria, nõ minus calamitatis ciuibus, quàm proſcriptio acerbiſſima poſſit afferre. Subſcriptores etiam erant aduocati, & adiutores patronorum in cauſis: qui etiam tanquam cuſtodes patronorum adhibebantur, ne corrupti præuaricarẽtur. Qui defendit alterum inquit Aſconius, aut patronus dicitur, ſi orator eſt: aut aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiam ſuam commodat amico: aut procurator ſi negotiũ ſuſcipit: aut cognitor, ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur vt ſuã. Cicero in Diuinatione, Ac venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis & diſertis. Eſt tamen hoc aliquid, Etſi nõ eſt ſatis. omnibus enim rebus is, qui princeps in agẽdo eſt, ornatiſſimus & paratiſſimus eſſe debet. Subſcribere etiam eſt iudiciũ dictare, quaſique dicam ſcribere, vt Cicero loquitur. Plinius libro quinto epiſt. Poſt hoc ille cum cæteris ſubſcripſit centumuirale iudicium, mecum non ſubſcripſit. Appetebat dies iudicii. cohæredes mei componere rem cupiebant. Idem, Scis te nõ ſubſcripſiſſe mecum, & iam biennium tranſiſſe, omniáque me vſu cepiſſe. Deſpondere animum apud Ciceronem, vt opinor, nuſquam legitur, pro eo quod Græci dicũt ἀπεγνωκότως ἔχειν, θανατᾶν, ἀπεισιωπηκέναι πρὸς τὸ ζῆν ἀποκνᾶσθαι, hoc eſt deplorata ſpe vitæ eſſe, tædio lucis affectum eſſe. Plautus in Menæch. Pater eius poſtquam perdidit puerum, animum deſpondit. τῷ βιῶναι ἀπέγνω. ἀλύειν ἤρξατο. Idẽ alibi, Quæſo hercle animũ ne deſponde. Vtuntur Varro, Liuius, & Columella. Faceſſere pro concedere & abire, quo Terentius & Liuius vſi ſunt, puto Ciceronem non vſum, vel rariſſimé. Fragrare nõ memini apud eũdẽ me legiſſe, cum apud Virgilium legatur, Redolẽntq; thymo fragrãtia mella.

Nõ quiritare aut quiritari pro χετλιάζειν, & πτοιεῖσθαι, quo & Varro, & Plinius iunior, & Quintilianus vſi ſunt. Apud Liuiũ lib. ix, de bello Macedo. queritari legitur, Ne vox queritãtis audiretur. Et lib. x, Si comploratione nocturna excitus mihi queritãti interueniſſet. Candidus apud omnes ferè præter Ciceronem, eſt qui à Græcis ὑγιὴς λέγεται, εὐήθικος, χρηστός, ὑγιὴς τὴν γνώμην, & ἀφελὴς dicitur. At Cicero Græcè maluit dicere ad Atticũ ſcribẽs, Illud de hiſtrionis geſtu tu ſceleſte ſuſpicaris: ego ἀφελῶς ſcripſi. Sũt & permulta quibus vti vel noluit, vel non auſus eſt, vt refragari verbo, quo tamen Liuius vſus eſt, pro ἀντιπράττειν καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι. Et Quintilianus, & Plinius iunior conſumatum pro abſoluto omnes præter eum dixerunt. Quintilianus in præfatione, Eſt certè aliquid conſumata eloquentia, ἀποτετελεσμένη πάντη πάντως τελεία. Præſumere Quintilianus, & æquales eius dixerunt, quod Cicero & eius ætas dixit præ-

Subſcriptio. Subſcriptor. Patronus, Aduocatus, Procurator, Cognitor. Deſpõdere animum. Faceſſere. Fragrare. Quiritari & queritari. Candius. Refragari. Cõſumare. Præſumere. Præcipere.

cipere, vt præsumere cogitatione, quod nondũ vsu habeas Quintilianus, & Plinius Octauio, Vt tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te præsumo. Et præsumere spe, προκαταλήζειν. Et præsumptiones Quintiliano libro nono, id est ἀντιλήψεις. Cicero in primo Officiorum, Illud etiam ingenii magni est præcipere cogitatione futura: & aliquanto antè constituere, quid accidere possit. Liuius, Quãquam fama prius præcepra res erat. Idem, Spem vniuersæ victoriæ, tentato paulatim euentu certaminum præcipere. Cæsar in septimo, Quoniam hæc vsu ventura opinione præceperat. προειλήφει.

Grauari. Grauari pro ægro animo aliquid facere vel ferre, cum accusariuo Cicero non dixit, nisi me fugit. Quintilianus in quarto, Præterea in omni partitione est vtique aliquid potentissimum, quod cum audiuit iudex, cætera tanquam superuacua grauari solet, τ' ἄλλα βαρύνεσθαι δοκεῖ. Plautus in Milite, Oro & quæso, vt eius mihi sit copia, quod cupiam ne grauetur. Vtitur & Virgilius.

Infestare. Infestare, Plinius, Celsus, Tranquillus, & alii dixerunt pro ἐνοχλεῖν, ἐπηρεάζειν, κακουργεῖν, λυμαίνεσθαι, quod apud Ciceronem non legitur.

Boni consulere. Boni consulere, quo & Fabius, & Plautus, & Seneca vtuntur, pro in bonam partem interpretari, & benigne iudicare, Ciceroni videtur non placuisse. Quintilianus in præfatione sexti, Boni autem consulere nostrum laborem, vel propter hoc cæcum est: quòd in nullum iam proprium vsum perseueramus, ἀλογιστεῖν μέν τι πρὸς τὰ ἡμῖν πεπονημένα οὐχ ὑγιές.

Gliscere. Gliscere etiam apud eundem non legitur, nisi me fefellir obliuio. Quo Liuius & Virgilius pro augeri vsi sunt. Quidam ἀντὶ τοῦ ἀνθεῖν καὶ θυμηρεῖν vtuntur, & πληθύειν.

Substantia. Idem pro substantia naturam semper dixit, nec essentiã: id est οὐσίαν καὶ αὐθυπόστατον. Quo modo & Græci φύσιν pro substantia dicunt: vt Aristoteles in quatto τῶν μετὰ τὰ φυσικά, naturæ significationes exponens, his verbis significat, μεταφορᾷ δ' ἤδη καὶ ὅλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία τίς ἐστιν. Non potest naturæ vocabulo id omne exprimi, quod ipse οὐσίαν vocat, vt ex eodem libro & sexto apparet eiusdem tractatus. Quare hac dictione substantia lingua latina carere non potest. Quare Quintilianus non verecunde vsus est. Nam & substare verbo, Cicero nõ abstinuit. vt in Topicis, Non esse rursus ea dico, quæ tangi demonstrarique nõ possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt, vt si vsucapionem, si tutelam, si agnationem definias: quarum nullum substet quasi corpus: hoc est substantia sit. Vbi in aliquibus exẽplaribus subest, legitur.

Translatitius. Trãslatitium ἀντὶ τοῦ ἐπεισάκτου, & aliunde sumpto dicere solet, vt edictũ trãslatitium in Prætura vrbana, & translatitium caput legis ad Atticum. Recentiores autẽ translatitium dicunt, εἰκαῖον, εὐτυχὲς, ἐγκύκλιον, & quasi triuiale, vsitatum, obsoletum. Huius etiam nomẽclaturæ sunt nouissimus, ciuilitas, id est πολιτική. Principalis pro primario, vniuersalis, visibilis, intelligibilis, sensibilis, possibilis, genuinus, id est αὐτοφυής, causidicus, legalis, id est νόμιμος. Pullatus pro plebeio, vt pullata turba ὁ ἁπλοῦς ὄχλος καὶ συρφετώδης, quo omnes post eum vsi sunt.

Deprehẽdi. Deprehensus. Deprehendi pro æstuare dubitatione, conturbari, labascere, hærere. Quintilianus de patronis, qui causam non satis cognouerunt, Deinde (inquit) deprehenduntur: & causam quam ex suis litigatoribus discere noluerũt, ab aduersariis discunt, διαπορῶνται. Idem, Vt parua quædam animalia in angustiis mo-

bilia in campo deprehendūtur. Id eſt, ἀπορoῦνται, & nō habēt quo confugiant,
inopia præſidii anguntur. Significat etiam ex tempore, & nec opinato ali-
quid cogi agere. Plinius Arriano, libro ſexto epiſt. Quid enim iucundius,
quàm ſub alterius inuidia, quandiu velis, & in alieno auditorio quaſi depre-
henſum dicere? καθαπερεὶ αὐτοσχεδιάζοντα λέγειν. Quintilianus in decimo, Scribē-
dum ergo quoties licebit: ſi id non dabitur, cogitandum. ab vtroque excluſi,
debent tamen vincere, vt neque deprehenſus orator, neque litigator deſti-
tutus eſſe videatur. Ab eodem deprehenſi teſtes dicuntur, titubantes in teſti-
monio dicendo, quos variare vocamus. In quinto, Turbantur enim (inquit)
& à patronis aduerſæ partis deducūtur in laqueum: plúſq; deprehenſi nocēt,
quàm firmi & interriti profuiſſent. Exemplum pro pœna & ſupplicio. Ta- Exemplum.
citus de Chriſtianis, Vnde quāquam aduerſus ſontes, & nouiſſima exempla
meritos, miſeratio oriebatur. Liuius, Omnia belli exempla habita in ſe cædi-
bus, ruinis, incendiis, direptione vrbis. Sic Ariſtid. πάντα τὰ ἔσχατα ἀπειλῶν. Cur
id in vſum venerit apud antiquos docet Gellius libro ſexto. Quibuſdā ver-
bis idem Cicero rariſſimè vſus eſt: ac vix iterum fortaſſe. vt in Tuſcul. Apud
quos autem venandi & equitandi laus viget, qui hanc gloriam peteſſunt, nul Peteſſo.
lum fugiunt dolorem. τῆς δόξης ταύτης ἐφίενται. Plautus, Vltro amas, vltro expe-
teſſis. Alibi, Quāquam illū multæ ſibi expeteſſunt. In tertio de legibus, Do-
mum cum laude repedandum, οἴκαδ' ἀξιεπαίνως ἀνακομιστέον. Et in tertio Tuſcul. Repedo.
Non eſt enim in noſtra poteſtate fodicantibus iis rebus, quas malas eſſe opi- Fodico.
nemur, diſſimulatio vel obliuio. lacerant, vexant, ſtimulos admouent, ἐγὰρ
ἔστιν ἐφ' ἡμῖν τὸ μὴ προσποιεῖσθαι ἢ ἀμνημονεῖν πεσόντων ἐν τῷ δοξαζομένῳ κακῷ. Refractarius Refracta-
ad Atticum, Fuit enim mihi commodum, quòd in iis orationibus, quæ Phi- rius.
lippicæ nominantur, enituerit ille tuus Demoſthenes. Et quòd ſe ab hoc re-
fractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, vt σεμνότερός τις καὶ πολιτικώ-
τερος videretur. Refractariū σκληρὸν, χαλεπὸν, ἀντίτυπον, ἀπεμφαῖνον. Iniurium ἄδικον Iniurius.
in tertio de Offi. Si tabulam de naufragio ſtultus arripuerit, extorquebítne
ſapiens ſi potuerit? negat quia eſt iniurium. Terentius, Tu nunc tibi id laudi
ducis, quod feciſti inopia: iniurium eſt. Cicero pro Cornel. In ſocios verò ip-
ſos iniurioſum & contumelioſum eſt. Indulgere pro addictum eſſe, vehe- Indulgere.
mentius ſtudere & propenſe incumbere. vt Indulge ordinibus, apud Vir-
gilium. Cicero in Lælio, Videre licet eos proſperis rebus immutari: ſperni
ab iis amicitias veteres: indulgeri nouis. Quintilianus, Non multum indul-
ſere eloquētiæ ſtoici veteres, οὐκ ἄγαν προσέθεντο. Valere pro poſſe cū infinitiuo Valere.
vſus eſt libentius: vt pro Cluentio, Nec Metellus, nec Popilius clariſſimi viri
vim tribunitiam ſuſtinere valuerūt. Et de ſenectute, Nemo adhuc conueni-
re me valuit, quin fuerim occupatus. In Lælio, Amicos quot haberet, dicere
non valeret. Culpare in Salluſtium iterum dixit. Plautus, Hoc etiam ipſi Culpare.
culpabunt mali. κακιῶσι. Prædictus pro ſupradicto non adeò frequenter legi-
tur, vt in Acade. Quǽque ab iis dicuntur, ſic perſequamur, vt nihil in præ-
dictis relinquamus. Et pro domo ſua, Si omnia ſolennibus verbis, veteribus
& prædictis inſtitutis acta eſſe dicerem. Liuius, Quintilianus, Plinius, Colu-
mella, & alii frequētius vſi ſunt. Munerare, pro Deiotaro, Mùnerari in præ- Munerare.

Sanequam. fatione poster. de inuentione. Sanequam, ad Quintum fratrem. Et Brutus ad Ciceronẽ, & Sulpitius. Cicero, Nam quod de Pompeio Caninius agit, sanequam refrixit. Sulpitius ad Ciceronẽ, Sanequam pro eo ac debui, grauiter molestéque tuli. Brutus, Sanequã sum gauisus. Temere pro fere, cõtra quàm Valla censuit. Ad Quintum fratrem, Id maiores non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temere, nisi libertis suis deferebant. Liuius, Non temere incerta casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit. Minus autem in epistolis religiosus fuit: vt ad eũdem Quintum, Ego me in Cumano & Pompeiano, præterquam quòd sine te, cæterum satis commode oblectabam. Id est alioqui. Et ad Atticũ libro vii, Cum sit necesse persuaderi Cæsari, vt tradat prouinciam atque exercitum. Aut si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atque obtinente prouinciam. Aut si per Trib. pleb. nõ patiatur, tamen quiescat rem adduci ad interregnũ. quiescat pro sinat dixit. Plautus in Mercatore, Quiesce inquam isthanc rem: ego recte videro. Multiiugis pro multiplici. Ad Atticum libro xiiii, Veruntamen de republica multa cognoui ex tuis literis, quas quidem multiiuges accepi vno tẽpore. Dignationem pro dignitate & maiestate, hoc est, τὸ ἀξιωματικόν, semel ad Atticũ dixit: vt Plinius, Tranquillus, Tacitus. Calculus pro ratione consilii capiendi. Idem ad eundem libro octauo, Quare nunc saltem ad illos calculos reuertamur, quos tum abiecimus: vt non solum gloriosis cõsiliis vtamur, sed etiam paulo salubrioribus. Plinius in epist. Sed planè an sit recitandum examina tecum: omnésque quos ego moui in vtraque parte calculos pone, ídque elige in quo vicerit ratio. Ab eadẽ libertate est illud, tricatus est, ad eundem libro decimoquarto, Publius tecum tricatus est. Et libro sequenti, Vectenum accusat. Tricatur scilicet. Punitus est pro Milone, pro puniuit. Quintilianus figuratum esse ait. Et punitus sit in secundo Rhetoricorũ, Leges quoque & iudicia demonstranda sunt, per quæ potuerit id peccatum, quod sponte sua reus punitus sit, moribus & iudicio vindicari, ἐτιμωρήσατο. Citat & punitur pro punit Nonius in primo Officiorũ.

Temere.

Cæterum.

Quiescere.

Multiiugis.

Dignatio.

Calculus.

Tricari.

Punitus est.

Suppeditatus. Suppeditatus est pro suppeditasti. Ad Atticũ lib. decimoquarto, De Petulciano nomine quod mihi suppeditatus es, gratissimũ est: & simile tuorum omnium. Antiquarii etiam hominis illud esse videtur in Pisonem, vt caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit: ratio quidem hercle apparet, argentũ decoctũ ὤχετο. Eiusdem generis est Faxint in Verrem, & Cuiares, cuium periculum, in frumentaria, Apronius certiorem facit istum cuia res erat, quid rei esset. Sunt etiam quædam ipsius Ciceronis, quæ admodum placuisse posteris non videntur, vt inualetudo, insanitas, insicientia, infinitio, immoderatio, tactio, inuidentia, confisio, fidentia. vt in Tusculanis, Fidentia est firma animi cõfisio. De sermocinari verbo Quintilianus dubitasse videtur, vt in tertio tertiam adiecit προσομιλητικὴν, quam sanè nobis permittamus dicere sermocinatricem. Idem, Sermones hominum dicere διαλόγους malunt. quòd Larinorum quidam dixerunt sermocinationem. Cicero in Prætura vrbana, Respondit illa vt meretrix non inhumanè, libenter ait se facturam: & se cum isto diligenter sermocinaturam. Et in secundo Rhetoricorum, Cum

Sermocinor

quibus in rebus homines in cõsuetudine scribẽdi aut sermocinãdi vti eo verbo soleant, considerabitur. Insatiabili nouo more, pro non saturante dixit. Insatiabilis.
In secundo de natura Deorum, Quotum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Idẽ de sole & sideribus, Hæc enim quanquã ad mundi cohærentiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent. Nulla est enim insatiabilior species: nulla pulchrior. ἀκμία γὰρ ὄψις ἥττον κεραστική. Contrà autem intolerantem pro intolerabili dicere solitus est. vt in Intolerans.
secundo de Oratore, Sed etiam superioribus inuidetur sæpe vehementer. Et eo magis si intolerantius se iactant. Et in Vatinium, Quoniam pecuniam aliorũ despicis, de tuis diuitiis intolerantissime gloriaris. Et intolerantiam Intolerãtia.
pro intemperantia, insolentia. De lege agra. Perspicite quanta potestas permittitur. Non priuatorum insaniam: sed Regum intolerantiam esse dicetis. Quod imitatus est Trãquillus in Tybe. Protulit Augusti codicillos de acerbitate & intolerantia morum eius. A quo haud ita multum abest, quod Liuius intolerantem pro impotẽte dixit. Et loquimur (inquit) de Alexãdro nõdum merso rebus secũdis, quarũ nemo intolerantior fuit. Tacitus libro duodecimo, Clementiam ac iustitiam, quanto ignoratiora barbaris, tanto tolerantiora capesseret. Id est tolerabiliora.

Ex. l. Succurritur. Ex quibus causis maiores.

Nam etiam inclusus veluti latumiis vinculorum numero haberi placet: quia nihil intersit, parietibus, &c. Lego, Nam etiam inclusos veluti latumiis, vinctorũ numero, & reliqua. Latumiæ, inquit Asconius, lapidicinæ dicũtur, Latumiæ.
& loca cæsis lapidibus execta, & carcer Syracusanus. Cicero in Prætura vrbana, Lucius Suetius homo omnibus ornamentis præditus, iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in Latumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse mulctatos. Idem in eundem, actione vltima, Latumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorũ, ex saxo in mirãdam altitudinẽ depressum, & multorum operis penitus excisum. Nihil tam septum vndique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri nec cogitari potest. Sed vbique lautumiæ pro latumiæ legitur. Erat & carcer Romæ sic dictus, cuius meminit Liuius. Sic autem appellari possunt omnia hypogea, quæ in saxo incisa sunt. Sunt alioqui latumiæ vel latomiæ lapidicinæ, vel potius, vt Plautus protulit, lapicidinæ, id est metalla saxaria, & veluti saxifodinæ, cuiusmodi sunt ad vrbem Parisiensem. Et latomi artifices ipsi, id est lapicidæ, quo verbo Liuius vtitur. Philoxenus poeta in latumias Syracusanas Dionysii tyranni iussu detrusus est ob egregium, & memorabile facinus huiusmodi. Dionysius in poetica laude præter modum ambitiosus, tragœdiam quãdam parum emendatam composuerat: quam cum ab omnibus laudari vellet & obtinuisset, nouissime Philoxeno nobili poetæ, egregiũque spiritus viro emendandam tradidit. Homo assentationis imperitus tragœdiam protinus totam à fronte ad calcem, vt dicitur, vna litura circunduxit. Sic enim inquit Plutarchus, ὡς ἦν ἀπαλὸν Διονύσιος ὁ τὴν ποιητικὴν φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβάλλων, ὅτι τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι κελευσθεὶς, περιέγραψεν
εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος περιέγραψεν. Ferunt eũ cum aliquanto post Λατομίαι.

(margin: Latumiæ. Latomiæ. Lapidicinæ Lapicidinæ Latomi. Philoxenus)

ex tenebris illis extractus à Dionysio interrogaretur, quale sibi videretur poema quoddã eius (existimabat enim ferociam illã spirituum Philoxeni in carcere perdomitam) cõfestim exclamasse, ἄγετέ με εἰς τὰς λατομίας, id est, Mitte me in latumias. videlicet significãs nullũ carceris teterrimi cruciatum viro celsi animi tam graue esse, quàm ad laudes indignissimas cogi, more assentatorũ. Si duos Philoxenos ætas nostra in comitatu regio, vel in aula potius interiore habuisset, quingenariã illã cohortẽ assentatorũ, quæ moribus nostris, ne digitũ quidẽ trãsuersum discedere ab iis solet, qui primos ordines aulicæ auctoritatis ducũt, ingẽti omnium approbatione exauctoratã ignominiose videremus. Modo diuorũ aliquis præstitisset, vt ne quouis aulico machinamẽto (vt assolet) deturbari inde præcipites possent, & (vt ita dicam) excuriari. sed rara hæc fœlicitas: quæ vt omnibus seculis exoptanda, sic paucis speranda est.

Mitte me in latumias.

Ex. l. Abesse, eodem titulo.

Qui ad ærarium delati aut in cõmentarium Principis delati sunt. Hanc legem Accursius prorsus non intellexisse videtur. Nos igitur alibi multa de ærario diximus, in quîs & illud ex Cicerone & Tranquillo docuimus: Senatusconsulta ad ærarium deferri solita olim esse, legésque in æreis tabulis incisas. In eodem ærario quod erat in æde Saturni, acta quoque publica recondebantur ad memoriam publicam posteritati prodendam. Commentarius autem liber est, quem sibi quisque nostrum priuatim facere consueuit, quasi quoddam memoriæ promptuarium eorum quæ agimus, id est Diarium & Ephemeris actionum nostrarum. Registrum vulgo vocatur, quod Latinè Regestum dici potest, cum Quintilianus regerendi verbo vtatur. Huiusmodi autem librum factitasse sibi Principes Romanos multis auctoritatibus probari potest. Trãquillus in Tyber. Cõmentario, inquit, quem de vita sua summatim breuitérque composuit, ausus est scribere Seianum se punisse, quòd comperisset furere aduersus Germanici liberos filii sui. Tacitus, Signo vltionis in delatores dato, petit à Cæsare Iunius Maricus, vt commentariorũ principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandũ poposcisset: de cõmentariis Claudii & Neronis loquẽs. Cicero in pri. Antoniana, An in commentariolis, & chirographis, & libellis se vno auctore prolatis, acta Cæsaris firma erunt? quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa perpetuásque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur? Quibus verbis Cicero significat cõmentarios priuatam esse memoriam, acta autem debere esse memoria publica testata, quæ in ærario esse solebat. Traianus ad Pliniũ. Dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua assueui, referri in cõmentarios meos iussi. Huiusmodi cõmẽtarios, aut publicos, aut priuatos Principes nostri, nec à maioribus accipiũt, nec posteris relinquunt. Ita rerum nostrarum eatenus memoriam habemus, quatenus ab auis tantùm ad nepotes per manus tradi possunt. Vnde fit vt fabulamenta multa pro rebus gestis recepta sint, vnoquoque auditis aliquid affingẽte: quibusdam etiam noua atque inaudita (quæ modò commoda videantur aut plausibilia) comminiscentibus. Commẽtarius igitur & Cõmentarium dicitur quicquid ita cõficimus, vt memoriæ tantùm gratia, non plenæ narrationis facere videamur,

Commẽtarius. Diarium. Ephemeris. Registrum. Regestum.

Commẽtarioli. Acta.

Improbandus mos Gallorum.

Commẽtarius & commẽtarium.

in quo scilicet capita tantum,& summas rerum adnotare solemus. A Græcis dicuntur ὑπομνήματα. Quo verbo Cicero ad Atticum vsus est, de cõmentario consulatus sui loquens. Inde commẽtarii Cæsaris dicti, in quibus res eius in Gallia,& bello ciuili gestæ non late & plene enarrãtur,sed veluti perstringunrur:id quod ex Cicerone in Bruto & Tranquillo in Cæsare apparet. Plutarchus, ἱστορικὰ ὑπομνήματα vocat. Idem Cicero alibi,Ipsa illa Cẽsoria cõtra C. Domitium collegam nõ est oratio,sed quasi capita rerũ & orationis cõmentarium paulo plenius. Cõmentarium paulo plenius appellat id quod vulgo dicunt memorias bene amplas,quales aduocatis dari solent,cum causas acturi sunt, aut iis qui rescripta regia cõficiunt. Inde Cõmentarienses nõ à cõmentario carceris loco dicti sunt, vt Accursio diuinare libuit, sed quia in cõmentarium custodias referebant,& veluti diarium custodiarũ cõficiebant. In proposito igitur sensus est, Proconsulares Legatósque corũ & prouinciarum præsides,procuratores principum, Tribunos,Præfectósque militũ,eorúmque omnium comitatum, nõ aliter reipublicæ causa abesse cẽseri, quàm si in acta ærarii quæ publica sunt,aut in priuatũ cõmentariũ Principis referẽdos se curarint:id est registrandos, vt vulgo dicimus,vt in cõmentarium relati potius, quàm delati legendũ sit in fine legis. Hoc modo: Qui ad ærarium aut in cõmentarium principis relati sunt. Similis error inter iurisperitos inualuit,cum inter reos delatos dicũt,qui iam in reatu sunt. Hoc est,quorũ nomina delata sunt, & in acta iudiciorũ relata. Cicero philip. secũda, Absentẽ credo in reos relatũ:absentẽ indicta causa iudicatũ:vi oppressum & armis. Sic Vlpianus infrà ad.l.Iuliam De adulre. ne quis inter reos referat eum, qui tũc sine detrectatione reipub. causa aberit. Post delationẽ enim inter reos,& in reos referebãtur olim. Deferre enim in ærariũ dicebãt,& referre in cõmẽtarios. An autẽ hũc sensum Accursius vel olfecerit tantũ,ex glossematis eius intelligere licet.

Commẽtarienses.

Deferre in ærarium. Referre in cõmẽtariũ.

Ex.l.sequenti.

Eos qui notis scribunt acta Præsidum,reipub. causa non abesse certum est.

Notis scribere,est cõpendioso scribẽdi genere excipiẽdo vti. Tranquillus de Tito Principe Romano, E pluribus cõperi notis quoq; excipere velocissime solitũ,& cum amanuensibus suis per ludũ iocúmq; certantem,imitari chirographa quæcunq; vidisset. Huiusmodi exceptores sunt hodie in curia Parlamenti mirãda solertia omnia propemodũ dicta,aduocatorũ quoq; nedum Iudicum excipiẽtes. Quales olim etiam in iudiciis fuisse Romanis multis testimoniis cõstat. Trãquillus in Cæsare, Orationes aliquas reliquit,inter quas temere quædam feruntur,vt pro Q. Metello:quam nõ immerito Augustus existimabat magis ab actuariis exceptam male subsequẽtibus verba dicentis, quàm ab ipso editam. Et Pædianus auctor est orationẽ Ciceronis pro Milone exceptã esse, quæ adhuc tẽpore suo extaret:& alteram quam nũc habemus à Cicerone scriptã illa multo absolutiorem. Quidam autẽ oratores (vt Cicero docet in Bruto) orationes suas nõ edebant,cõtenti in foro egisse: quidã domi confectas in publicum emittebant. In curia autem nostra aduocati actiones suas ab actuariis exceptas,ociose recognoscere solent postridie, aut alio quouis die. Olim verò in officio actorum, id est apud acta,erant qui actuarii,qui

Notis scribere. Notis excipere. Exceptores.

Edere.

ſcribæ,qui exceptores,quíque etiam aliquãdo ſubadiuuæ dicti ſint.Quæ miniſteria hodie ferè omnia, aut eis ſimilia in officio actorũ ampliſſimæ curiæ eſſe cernimus. Huiuſmodi autem exceptores, quorum hoc in loco meminit Modeſtinus, prouinciales fuiſſe crediderim, qui illã ſolertiã in qualibet prouincia profiterẽtur, & præſidibus in prouinciam aduenĩẽtibus operam nauarent: ideóque reipublicæ cauſa abeſſe nõ videri,licet in comitatu præſidis eſſent.Exceptores ταχυγράφοι à Græcis dicuntur,& ταχυγραφεῖν verbum.

Ex.l.ſequenti.

Qui operas in publico,quod vectigalium cauſa locatum eſt dat, reip.cauſa non abeſt. Publicum non pro repub.accipitur hic,vt Accurſius cenſuit,ſed pro vectigali,vnde publicani dicti. Cicero ad Quintũ fratrem, Hic te ita verſari vt & publicanis ſatiſfacias præſertim publicis male redẽptis, ac ſocios perire nõ ſinas,diuinæ cuiuſdam virtutis eſſe videtur.id eſt tuæ.Tranquillus in Caligula, Additúmque ad caput legis, vt tenerentur publico,& quæ meretricium,& quæ lenocinium feciſſent. Tacitus lib.xiii.de Publicanis loquẽs, Ergo edicit Princeps,vt leges cuiuſque publici occultæ ad id tempus proſcriberentur: omiſſas petitiones nõ vltra annum peterent. Vlpianus etiam alicubi vſus eſt. Publicum aliquando pro populi cõuerſatione & frequentia ponitur,vt cum dicimus prodire in publicum, abſtinere publico, vel non credere ſe publico,quod vulgo dicunt non ſe monſtrare. Tranquillus in Claud. Senatum per præcones propere conuocauit,lachrymíſque & vociferatione miſeratus eſt conditionẽ ſuam, cui nihil tuti vſquam eſſet,ac diu publico abſtinuit.Et in Nerone, Quare nũquã poſtea publico ſe illud horæ ſine Tribunis cõmiſit procul & occultè ſubſequẽtibus. Hoc à Græcis ἐνδημεῖν dicitur. Demoſthenes ἐν Μειδίαν, Μυσνείοις ἐνδημοῦντος ἐπεδήμει. Dicitur & in mediũ prodire.

Publicum. Publicani. Prodire in publicum. Abſtinere publico. Nõ credere ſe publico. Publico ſe cõmittere. ἐπιδημεῖν. In medium prodire.

Ex.l.tertia,De receptis arbitris,in fine.

Et quidem arbitrum cuiuſcunque dignitatis, coget officio quod ſuſceperit perfungi etiam ſi ſit Conſularis, niſi fortè ſit in aliquo magiſtratu poſitus Conſul forte,& reliqua. Hunc locum Accurſius ignorantia verborum non intellexit,pudẽdo errore ac fuſtuario propemodum digno. Nemo enim hodie ignorat Conſulem tum dici, cum eſt in Conſulatum, hoc eſt, ὑπατεύοντα. Conſularem, cum magiſtratu abiit, τὸν ὑπατευκότα καὶ ὑπατικὸν ἄνδρα. Spartianus in Adriano,Conſulares quatuor per omnem Italiam iudices conſtituit. Valerius libro ſeptimo de Quinto Metello, Fecit ea vt eodẽ tempore tres filios Conſulares,vnum etiam Cenſorium, duos Triumphales,& quartum Prætorium videret. Cõſul igitur & Prætor & Dictator & Cẽſor & Quæſtor, à Cõſulari,Prætorio,Dictatorio,Cenſorio,Quæſtorio differunt.

Conſul. Conſularis.

Ex lege prima. Nautæ,caupones,ſtabularii §. Qui ſunt igitur.

Nec enim debet(inquit Põponius)per remigẽ aut meſonautã obligari, ſed per ſe,vel per nauis magiſtros. Meſonauta(vt Hermolaus exiſtimauit)ita in naui vilis mãcipii nomẽ eſt,vt mediaſtinus domi. Eſt enim mediaſtinus mãcipiũ abiectius quod viliſſima & ſordidiſſima miniſteria obire domi cogitur, domũ verrere,purgamẽta efferre,ligna cõgerere,& huiuſmodi alia facere.Ipſum ob hoc ita dictũ, quòd in media domo ad imperia omniũ nutúſq; excubare

Meſonauta. Mediaſtinus.

ſoleat. Exempla ſunt apud Columellā libro pri. cap. ix, & decimotertio. Sunt & apud Ciceronē, & apud Vlpianū in. l. Item apud. infrà, De iniuriis, & in. l. Cum de ſerui. De operis ſeruorū. Sic dicti ſunt meſonautæ qui in media naui ſimili ſeruitutis conditione omnibus præſto ſunt. Hoc tamen verbū alibi nuſquā legi, ne apud Græcos quidem. Verùm in naui multa ſunt miniſteria.

Proreta, eſt qui proræ præfectus eſt, quēadmodū Gubernator qui puppi: Plautus in Ruden. Si tu proreta iſti naui es, ego gubernator ero, ἐγὼ κ πρωρατεύσω. Vſus eſt Vlpianus hoc verbo, in titulo De publicanis: Græce πρωρεὺς & πρωράτης dicitur. Remiges ſunt qui ſcalmis hærēt, id eſt labro nauis, vbi remi adnexi ſunt, à quo Interſcalmia ſpatia inter remiges dicta ſunt. Celeuſtes, eſt qui remiges hortatur, quaſi nauigationis moderator: qui à Plauto Latine hortator appellatur, quòd ea hortamēta faciat, quæ verbo Græco celeuſmata dicuntur etiam à Latinis. Hoc vero celeuſma quod & celeuma dicitur, in nauibus claſſiariis aſſa voce interdum, interdum tibia canebatur, ita vt remiges pro modulorum atq; harmoniæ ratione vel concitarent vel inhiberēt remos. Pædianus auctor eſt cani remigibus celeuma per ſymphoniacos ſeruos ſolitum olim eſſe, & per aſſam vocem, id eſt ore prolatam, & (vt in Argo naui) interdum per citharam. Cicero in Diuinatione, Ab hac muliere præfectus Antonii quidam ſymphoniacos ſeruos abducebat per iniuriam, quibus ſe in claſſe vti velle dicebat. Quē locū Pædianus enarrans, Poſſumus, inquit, intelligere ad hoc ſymphoniacos ſeruos capi ſolere, vt in claſſe claſſicum pugnantibus canant, vnde ipſi tubæ claſſis claſſicū nomen eſt poſitū. Hieremiæ viceſimoquinto cap. Celeuma quaſi calcantiū cōtinetur aduerſus omnes habitatores terræ. Quo verbo allegoricôs Propheta ſignificauit hortamentum mutuū populos conturcidantium, quòd per celeuma vuas calcantium quaſi ſanguinem exprimentiū intelligitur. Sic enim ſolent celeuma facere & nautæ & helciarii, id eſt qui onera funibus moliuntur: vel qui naues deducūt, ſubducúntve ad officia inuicē adhortantes: vt vno connixu pariter conſpirantes, admoliri vniuerſis viribus poſſint quod ſingulis nequeūt, vt fieri interim videmus. Et cap. duodetriceſimo, Nequaquā calcator vuæ ſolitū celeuma cātabit. Sunt etiam in naui qui vectores dicūtur, qui ob hoc tantùm in naui ſunt vt vehātur, quo modo hoc in titulo accipiūtur: qui ſi milites ſunt, Epibatæ dicūtur verbo Græco, ſed Latinis vſitato, Latine Claſſiarii vocātur. Quanquā epibares & vectorē & claſſiariū ſignificat apud Demoſthenem: ac ne vectorē quidem modò, ſed etiam equirem, qui equo vehitur. Gregorius, μηδὲ καθίστασθαι ἵππῳ θερμῷ καὶ δυσκαθέκτῳ τὸν ἀναβάτην λογισμὸν ἀπορρίψαντας. Et verbū ἐπιβατεύειν in vtraq; ſignificatione accipitur apud auctores magnos Græcorū. Nauicularii nauiū ſunt domini, qui Græcè naucleri dicuntur, meritorias naues habentes. quos parronos appellamus. Tacitus, Atq; inde decurſu in littora vim in mercatores aut in nauicularios audebant. Vnde nauiculariā facere. Cicero in Verrē, actione vltima, Quid eos qui hoc audiebāt arbitrabare: inanem te nauē eſſe illam in Italiā dedúcturū? nauiculariam te cum Romam veniſſes eſſe facturum? Hi & nauiculatores ab eodem dicuntur in oratione pro lege Manilia. Vegetius tamen libro quarto, nauicularios eos eſſe dicit, qui in claſſe ſingulis nauibus præſunt, quos

Proreta. Gubernator πρωρεύς. πρωράτης. Remiges. Scalmus & interſcalmium. Celeuſtes & Hortator. Aſſa vox. Celeuſma. Symphoniaci ſerui. Celeuma calcantium apud Hieremiam. Helciarii. Vectores. Epibatæ. Claſſiarii. ἐπιβατεύειν Nauicularii Naucleri. Nauiculariā facere. Nauiculatores.

Græci nauarchos vocant. Cæterùm verba quædam Græca hic desunt, quæ restitui nisi ab eo qui Florentinas Pandectas adierit, non possunt.

Ex.l.prima, De Iudiciis.

Qui tribunali præest, vel aliam iurisdictionem habet. Accursius parũ constare sibi videtur in huius vocabuli interpretatione. Videndum igitur quid sit
Subsellia. tribunal. Asconius Pædianus in Diuinationem Ciceronis, Subsellia, inquit, sunt Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorũ, & huiusmodi minora iudicia
Tribunalia. exercentium: qui non in sellis curulibus nec tribunalibus, sed in subselliis cõsidebant. Erant & subsellia iudicum, id est eorum qui publicis iudiciis disceptandis operam dabant auctore eodem Asconio in quarta in Verrem act. Cicero pro Cluentio, Accusabat Tribunus pleb. idem in concionibus, idem ad subsellia. Ad iudicium non modò de concione, sed etiam cum ipsa concione veniebat. Idem in Varinium, Quæro ex te num quis reus post vrbem conditam in tribunal sui quæsitoris ascẽderit, cúmque vi deturbarit, subsellia dissiparit, vrnas deleuerit, eas denique res in iudicio deturbando commiserit quarum rerũ causa iudicia sunt constituta? Hoc in loco tribunal Cicero Prætori assignauit, qui iudiciis publicis præerat, & Quæsitor vocabatur: subsellia vero iudicibus, qui reos sententiis suis tabellaribus iudicabant. Itaque in Verrem, actione quarta, aram legum tribunal Prætoris & iudicũ subsellia vocat. Fabius libro vndecimo, Multa ex his quæ diximus mutari necesse est ab iis qui dicunt apud tribunalia. Nam & vultus erectior, vt eũ apud quem dicitur spectet, & gestus vt ad eum tẽdens elatior sit necesse est. Tribunal Fabius ad differentiam subselliorũ significandam dixit. Plinius minor, Cũ dicturus, inquit, apud Cẽtumuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur. Hoc in loco tribunal Prætoris intelligo qui Centumuiris præsidebat, vt suprà dixi. Quæ autem forma
Tribunalis forma. tribunalis fuerit, Vitruuius libro quinto de Architectura docet, de basilica Iulia loquens, quam ipse architectatus erat. In basilicis enim iura ferè reddebãtur. In ea basilica ædem Augusti fuisse dicit, & in ea tribunal. Verba autem eius hæc sunt, Itẽ tribunal est in ea æde hemicyclio schematis minoris curuatura formatum. Eius aurẽ hemicyclii in fronte est interuallum pedes quadraginta sex, introrsus curuatura pedes quindecim, vti qui apud magistratus starent, negociãtes in basilica ne impedirent. Quibus verbis Vitruuius significat formã illius tribunalis non semicircularẽ fuisse, sed arcuatam. Non enim iusti ambitus plenique centri hemicyclium illud fuisse, sed ita modulatum vt in fronte, id est (vt mathematici dicunt) in chorda, sex & quadraginta pedes: introrsus verò, id est in linea perpẽdiculari quæ quasi sagitta est in arcu, quindecim pedes pateret. Si enim iustum plenúmq; hemicycliũ fuisset, linea hæc perpendicularis trium & viginti pedũ esset introrsus, quæ media pars est diametri. Propterea schema vocauit Vitruuius curuatura hemicyclio minore formatũ. Ex his dictis apparet magnificum aspectũ tribunalis fuisse, nec immerito maioribus iudicibus assignatum. In hunc vero locum Accursius multa cerebri afflictatione incurrisse videtur, nec ad extremum etiã intellexisse, quẽ tamen nemo posthac volens, ac nisi obaudiens non intelliget. Erat enim

tribunal Consulum, Prætorum, Præfecti vrbis, Proconsulum & Præsidum in prouinciis, & Imperatoris in castris quod cespititiũ dicebatur. Plinius in Panegyri. Decora facies Cõsulis, multa post secula tribunal viridi cespite extructum: nec fascium tantum, sed pilorum signorúmque honore circundatũ. Et ad tribunal igitur & ad subsellia in iudicẽ litigatoribus consentientibus, haud dubie iusta & plena est iurisdictio, quanquam alioquin non futura. *Cespititiũ.*

Ex. l. secunda, in fine, eodem titulo.

Iis datur mulctæ dicendæ ius, quibus publice iudiciũ est. Mulctam dicere antiqui tum dicebant, cum ad populum & in comitio mulcta disceptanda irrogabatur, quod ipsi certare mulctã dicebant. Liuius libro quinto secundi belli Punici, Sp. & L. Caruilii cum rem inuisam infamémq; cernerent, ducẽtum miliũ æris mulctã Marco Posthumio dixerunt. Cuius certandæ cũ dies aduenisset, conciliúmque frequens plebis adesset, vna spes videbatur esse si Casca Trib. pleb. qui propinquus erat cognatúsq; Posthumio, prius quàm ad suffragiũ tribus vocarentur, intercessisset. Idem paulo pòst, Hæc cũ ab optimo quoque pro atrocitate rei acta essent, vímq; eam contra remp. pernicioso exẽplo factam Senatus decerneret, confestim Caruilii Trib. pleb. omissa mulctæ certatione rei capitalis diem Posthumio dixerunt, ac ni vades daret, prehendi à viatore, atq; in carcerẽ duci iusserunt. His verbis apparet moris fuisse, vt Trib. plebis mulctam dicerent, quæ postea populi suffragiis vel irrogaretur vel abrogaretur, vel etiam remitteretur, quo tempore mulcta certari dicebatur. non enim Tribuni damnare mulctæ poterant, sed tantùm rogare populum, apud quem cum reus non iure mulctatum se cõtenderet, lis illa mulctatitia disceptabatur. Sic fit hodie cum iudicum edicta gestantes viatores iubẽt vetántve quid fieri, mulctã dicentes, ni edicto pareatur. Cui si non paruerint, ii ad quos ea res pertinet, diem tũ ad iudices dicunt, à quibus edicta manarunt, quo die cõmissam esse mulctam pronũciatione iudicum amplius audituri sint, id est se incurrisse pœnas, vt nunc diximus. Cicero in Antoniana xi, Crassus Consul Pontifex maximus, Flacco collegæ flamini Martiali mulctã dixit, si à sacris discessisset: quam mulctam populus Romanus remisit, Pontifici tamen flaminẽ parere iussit. Plinius in epistolis, Licinius Nepos Prætor acer & fortis mulctam etiam dixit Senatori. Egit ille in Senatu causam suam sic vt deprecaretur: remissa est mulcta. In duodecim autem de magistratuum imperiis ita cautum olim esse legimus, Iusta imperia sunto, iísque ciuis modeste ac sine recusatione pareto. Magistratus nec obedientem & nocuum ciuem mulcta, vinculis, verberibúsve coercento, ni par maiórve potestas prohibessit: ad quos prouocatio esto. Cum magistratus iudicassit irrogassitve, per populum mulctæ, pœnæ certatio esto, militiæ ab eo qui imperabit prouocatio ne esto. De hoc verba Ciceronis hæc sunt in tertio de Legibus, Nec vero solũ vt obtẽperent, obediántq; magistratibus, sed etiã vt eos colant diligántque, præscribimus, vt Charondas in suis legibus facit. Noster vero Plato Titanum è genere statuit eos, qui vt illi cœlestibus, sic hi aduersantur magistratibus: Plato de magistratibus loquens in libris de Legibus, ita inquit, δεῖ γὰρ ὥσπερ οἱ ὑπὲρ τ' ὑμένιοι ἰσία γίνεται τοῖς χρόνοις, ὥστε καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν πρὸς τοὺς ἀρχομένους, Quo modo

Mulctam dicere.
Mulctam certare.
Tribuni plebis mulctã dicebant.
Cõmittere mulctam.
De magistratibus.

enim ſtamen ex alia ab liciis lana factitari videmus, eãdem rationem eorum eſſe oportet qui rempub. regunt ad eos qui reguntur. Hoc autem dictum ad cenſus differentias referendũ eſſe ex Ariſtotele apparet libro ſecundo Politicôn. A Græcis τιμήματα dicuntur. Quẽadmodum enim Romani Seruii Tullii inſtituto ex cenſu in claſſes quinq; diſtributi erant, (id quod docet Liuius) ſic Solon Athenienſes in quatuor timemata diſtribuiſſe dicitur, vt auctor eſt Ariſtoteles. Is autem politiæ ſuæ rationem ita moderatus eſt, vt magiſtratus omnes ex optimatibus iiſque qui facultatibus excelleret, conſtitueret, qui ex tribus primis cenſibus conſtarent: quartam autem claſſem, quæ mercenariorum ordinem complectitur, à magiſtratibus ſummoueret. τὸ θητικὸν Græce dicitur. Propterea Ariſtoteles in tertio eorundem librorum dubitans, vtrum in bene conſtituta repub. optimates an populum dominari præſtantius ſit, Solon, inquit, & nonnulli legumlatores creandis magiſtratibus populum & cauſæ à magiſtratibus dicendæ præficiunt: ſingillatim autem imperium habere non ſinunt. Etenim omnes in vnum conuenientes ſatis intelligere creduntur, & cum melioribus mixti ciuitatibus vſui eſſe poſſunt: (non aliter quàm impurum alimentum cum puro mixtum, vniuerſum alimentum vtilius pauciore alimento facit) Singuli autem diſceptandis rebus non ſufficiunt. Hanc tamen quæſtionem vt dubiã Ariſtoteles copioſe ibidem exequitur. Alibi autem de hoc eodem loquens ita inquit, Solon autem videtur poteſtatem maxime neceſſariam populo tribuiſſe, vt & magiſtratus crearet, & eos ad dicendam cauſam cogeret, id eſt vt eos magiſtratus geſti rationem expoſceret. Qui autem populus harum rerum cõpos non fuerit, eum ſeruum neceſſe eſt eſſe, & hoſtili animo in magiſtratus effectum. Apud nos verò cum magiſtratus creandi poteſtas ad Principem qui populi loco eſt, delata ſit, cauſæ dicẽdæ ratio omnino exoleuit, vt alibi diximus. Huius autem inſtituti ratio (ſyndicationem nunc appellant) ex his verbis eiuſdem auctoris, vbi de pleno regno loquitur, intelligi poteſt, ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους. ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί, Enimuero, inquit, qui legem volunt ciuitati dominari, ii videntur deum & leges dominari velle. Qui vero hominem dominari volunt, ii addunt & feram. Siquidem huiuſmodi quiddam eſt cupiditas, excandeſcentiáque magiſtratus ipſos deprauat, & viros quamlibet etiam bonos. Atqui lex mens eſt appetitione vacans. Eodem pertinet illud Iſocratis in Panegyrico, quod etiam in Panathenaico repetiit vt ſcite dictum, ἔστι γὰρ ψυχὴ πόλεως οὐδὲν ἄλλο ἢ πολιτεία, τοσαύτην ἔχουσα δύναμιν ὅσηνπερ ἐν σώματι φρόνησις, Eſt enim anima reipub. nihil aliud quàm politia, tantam in ea vim obtinens, quantam habet in corpore prudentia. Non omittendum autem videtur bimembre præceptum Marci Catonis vel oraculum potius ad magiſtratus pertinens, quod quidem Plutarchus ita Græce retulit, τὸν δὲ ἄρχοντα ἢ κριτὴν ἔλεγε δεῖν μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι, Magiſtratum autem, inquit, & iudicem dictitabar, nec de obtinendo iure orari oportere, nec de iniutia exorari. Quod vtinam præceptum magiſtratus ac iudices meminiſſe ita inſtituiſſent, (mitto nunc alia) vt

Claſſes & timemata.

τὸ θητικόν.

Magiſtratus cauſam dicebant finito magiſtratu.

De imperio legis & hominis.

Lex.

πολιτεία.

Præceptum Catonis.

ærumnosa antelucanarum salutationum necessitate litigatores defungerentur, porrigendorúmque supplicum libellorum solenni instituto. Alibi in xii. ita additum fuit, Omnes magistratus auspicium iudiciúmque habento, éxq; iis Senatus esto. De quo Cicero libro supradicto, Deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur. Iudicia, vt esset populi potestas ad quam prouocaretur: Auspicia, vt multos inutiles comitatus probabiles impedirent moræ. Sæpe enim populi impetum in iustum auspiciis dii immortales represserunt. Quo in loco comitatus pro conuentibus intelligo, hoc sensu, quòd sæpe comitia populi temere coacta auspicia disturbauerunt. quod fieri solebat obnũciatione Augurum. De hoc autem iure auguratus loquens in secundo, ita inquit, Quid enim maius est si de iure quærimus, quàm posse à summis imperiis & summis potestatibus comitia tollere? & consilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid grauius quàm rem susceptam dirimi si vnus Augur aliter dixerit? quid magnificentius quàm posse decernere vt magistratu se abdicent Consules? Idem libro tertio de magistratuum imperio loquens, ita inquit, Videtis igitur magistratus hanc esse vim vt præsit, præscribat quæ recta & vtilia & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus. Vere dici potest magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. De mulctarum generibus & mulcta dicenda, Gellius satis multa dixit libro decimo Noctium Atticarum.

Iudicia & auspicia omnibus magistratibus data.

Comitatus.

De iure auguratus & obnunciatione.

Ex. l. Hæres §. Si quis tutelam.

Et quasi à viatore emit, vel ab eo qui transuehebatur. In Annotationibus Politiani, & in antiquo exemplari legimus, vel ab eo qui παρέπλει, id est ab eo qui prænternauigabat.

Ex. l. Sed etsi susceperit. eod. tit. De iudi.

Si libertis suis tesseras frumẽtarias emi voluerit. Tesseræ frumẽtariæ signa erant frumẽtaria quibus exhibitis frumentũ à principe dabatur populo Ro. vt hodie quibusdam in locis nummi plumbei vel ærei, vel quid simile quod pro symbolo sit. Ex quo factum est vt tessera pro iure percipiendi frumentũ ponatur. Tranq. in Aug. Romani populi censum vicatim egit. ac ne plebs frumentationũ causa frequentius à negociis auocaretur, in annum quaternorũ mensium tesseras dare destinauit. Sed desideranti consuetudinẽ veterem concessit rursus vt sui cuiusq; mensis acciperet. Alibi frumẽtationes appellat his verbis, Impetũ se cepisse frumẽtationes publicas in perpetuũ abolendi, quòd earũ fiducia cultura agrorũ cessaret. Idem, Frumentũ quoque in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo precio admensus est: tesserásque nummarias duplicauit. Et rursus in Nerone, Sparsa & rerum omnium missilia per omnes dies. singula quotidie milia auium cuiuscunque generis, multiplex penus, tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumẽta, atque etiam feræ mansuetæ, nouissime naues, insulæ, agri. Quibus verbis intelligimus tesseras argentarias, iumentarias, vestiarias, nauicularias, agrarias, insularias, & huiusmodi alias. Eæ autem Romæ tantùm dari solebant, vt nõ sit mirum id quod Vlpianus hic censet, fru-

Tesseræ frumentariæ.

Tesseræ nummariæ.

mentariæ tesseræ legatum Romæ tantùm non etiã in prouincia deberi. Non admodum dissimiles erant tesseris frumẽtariis quæ apud Atheniẽses σιτήσεις dicebantur, id est annonæ, quæ bene de repub. meritis dabantur, & ius epulandi publice in Prytaneo. Itaque Socrates in iudicio reus factus interrogatus à iudicibus ex more Atheniensiũ, quam pœnã cõmeruisse se maxime fateretur, Respõdit se meruisse vt amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & vt sibi victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur, qui honos apud Græcos maximus habebatur. Cuius in respõso sic exarserũt iudices, vt capitis innocentissimũ hominẽ condemnarent. Auctor Cicero libro primo de Oratore. Tesseræ tamen frumentariæ (vt arbitror) à Græcis σιτηρέσια dicũtur, id est τὰ διδόμενα εἰς τροφήν, quæ Pollux lib. viii. inter honores publicos enumerat.

σιτήσεις. σιτηρέσια.

Ex. l. Antiqui, Si pars hære. petatur.

Sed & tres geminos Senatores cunctos vidimus Oratios. Non tres geminos, sed ter geminos legendum censeo, atque etiã affirmo, ne hoc in loco mi-serè cum Accursio conflictemur. Plinius lib. vii, Tergeminos nasci certũ est Oratiorum Curiatiorúmque exẽplo. Supra, inter ostẽra adducitur, præterquã in AEgypto vbi fœtifer potu Nilus. Proxime supremis Augusti annis Fausta quædam è plebe Ostiæ, duos mares totidem fœminas enixa famẽ quæ secuta est portendit. Idem, In AEgypto septenos vtero simul gigni auctor est Trogus. Liuius libro pri. de Romanis & Albanis loquens, Forte, inquit, in duobus tum exercitibus erant tergemini fratres, nec ætate nec viribus dispares. Oratios Curiatiósque fuisse satis constat, nec ferè antiqua res est alia nobilior. tamen in re tam clara nominũ error manet, vtrius populi Oratii, vtrius Curiatii fuerint, auctores vtroq; trahũt: plures tamen inuenio qui Romanos Oratios vocent. Cũ tergeminis agunt reges, vt pro sua quisque patria dimicet ferro: ibi imperium fore vnde victoria fuerit. Apud Solinũ tamen Fausta quædam ex plebe quatuor geminos edidisse legitur, corrupte (vt arbitror) pro quatergeminos. Idẽ Solinus, Trogus auctor, inquit, affirmat in AEgypto septenos simul gigni: quod ibi minus mirũ cum fœtifero potu Nilus non tantùm terrarum, sed etiam hominum materna arua fœcundet. Sensus igitur est Pauli, Sed & nos tergeminos Oratios vidimus, in ordine omnes senatorio. Quod de aliis Oratiis quibusdam intelligendũ, quàm quorũ Liuius Pliniúsq; meminerunt, quanquã verbum cunctos suspectũ mihi videtur. Verum quãdoquidem Paulus hic superfœtationis meminit (Sic enim vocatur secundarius cõceptus prægnãtis, quàm superimprægnationẽ vulgus appellat, vt hic eius mulieris Alexandrinæ quæ post quadragesimum diem quintum edidisse dicitur) pauca hic Aristotelis verba eo pertinentia subiicienda putaui, ex libro quarto de generatione animalium, in quo libro Aristoteles de ratione conceptuũ copiosissime disseruit. Homo autẽ, inquit, cũ omnibus generibus ambigit. Nã & vniparum, & pauciparũ, & multiparũ interdum est (animal subaudiẽdum) sed maxime sua natura vniparũ est. Humore profecto caloréq; corporis multiparũ est: seminis enim natura humida & calida est. Sed suæ magnitudinis ratione pauciparũ atque vniparum est. Hinc tempus etiã vteri ferendi enorme vnum hoc animal sortitum est. Cæteris enim vnũ est tẽpus: homini vero

Tergemini. Superfœtatio.

plura sunt. Quippe cũ & septimo mense & decimo nascatur, atq; etiam inter septimũ & decimũ positis. Qui enim octauo mense nascuntur, & si minus, tamen viuere possunt, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπαμφοτερίζει πᾶσι τοῖς γένεσι. καὶ γὰρ μονοτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ καὶ ὀλιγοτοκεῖ ποτέ. μάλιστα δὲ μονοτόκον τὴν φύσιν ἐστί. διὰ μὲν τὴν ὑγρότητα τοῦ σώματος καὶ θερμότητα, πολυτόκον. τοῦ γὰρ σπέρματος ἡ φύσις ὑγρὰ καὶ θερμή. διὰ δὲ τὸ μέγεθος, ὀλιγοτόκον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τοὺς τῆς κυήσεως χρόνους μόνῳ τῶν ζώων ἀνωμάλους εἶναι συμβέβηκε. Ambigere autẽ cum omnibus generibus, Theodorus Aristotelis in iis libris interpres pro eo accepit, quod est ancipitẽ naturã habere ad omnia animalium genera, verbo non minus apto, vt videtur quàm Aristoteles vsus. Cuius verba ideo huc trãstulimus, quòd ille optimus Græcorũ interpres fuisse à doctissimis existimatur. Idẽ de vrtica pisce, ἡ δὲ ἀκαλήφη ἐπαμφοτερίζει φυτῷ καὶ ζώῳ, Vrtica autẽ, inquit, est ambigens & plantæ & animali: id est mediũ quiddam inter animal & plantã. Cuiusmodi sunt quæ mediam naturam inter sensibilia & vegetabilia habent, ob hoc Zoophyta dicta (nos fortasse plantanimantes dicere possumus vel plantanimalia) vt ostrea, spongiæ, & similia inter animalia & stirpes ambigua. Nõ aliam ob causam illud Marci cap. vltimo, dictum esse affirmant, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Homini enim cum plantis anima vegetabilis, cum brutis sensus, cum naturis intelligibilibus, id est cum angelis mens & ratio conuenit: propterea omnis crearuræ appellatione significatur. Idem Aristoteles de superfœtatione loquens, Animalium verò, inquit, alia nunquam superfœtant, alia superfœtant. Quæ autẽ ex iis magnitudine prædita sunt vt homo, si alter coitus proxime ab altero accessit, enutrire quod superfœtatũ est, possunt. (iam enim id euenisse visum est.) Sed si iam aucto conceptu coitus adhibetur, superfœtari quidem potest, sed raro: quoniam vterus magna ex parte ad partum vsque se cõprimit. Si tamen aliquando accidit vt superfœtetur (iam enim id euenisse constat) perfici non potest, sed conceptus abigũtur similes iis quos abortus vocamus. Et paulo pòst, Sola, inquit, animalium mulier & equa, grauida coitum patiũtur. Homo enim sua natura præfœcundũ animal est. Aliquid etiã in vtero tũ spatii tũ excrementi superest, quan quã non tantũ vt vel alterum possit alere. Mulier itaq; ob eã causam coitũ recipit. Equa autẽ soliditate suæ naturæ, & quod aliquid spatii in vtero supersit, amplius quidẽ quàm vt ab vno occupetur, sed arctius quàm vt alterũ perfecte possit superfœtari. μόνα δὲ τῶν ζώων ἐχόμενα ἐπιδέχεται κυοῦντα, γυνὴ καὶ ἵππος, διὰ τὸ τὸν ἄνθρωπον φύσει πολυτόκον εἶναι, καὶ περιεῖναί τι ἀπὸ μεγέθους τῆς ὑστέρας καὶ τοῦ περιττώματος, οὐ μέντοι τοσοῦτον ὥστε ἐκτρέφειν. Et rursus, Sunt autẽ nõnulla superfœtantia, quæ longo etiã interposito tẽpore coeundi possint enutrire conceprũ quẽ superfœtarint, videlicet ea quorũ genus semine genitali, & magnitudine corporis caret, & multa generat. Ita enim corpus eorũ principio cõstitutũ est. Quale corpus leporũ est, hoc enim animal superfœtat, vteri enim eorũ non se cõprimũt, quoniã excremẽtũ purgationis superest, quod mulieribus quoq; euenit: fit enim grauidis nõnullis purgatio, & interdũ quæ ad finẽ vsq; perseueret. Sed iis præter naturã hæc euenit, quaobrẽ fœtus afficitur detrimẽto. Hæc nos ex Aristotele pauca de multis transcripsimus, non quidem eo ordine quo ab eo scripta sunt: quæ

Ambigere.

Ἐπαμφοτερίζειν.

Zoophyta.

Plãtanimantes.

Marci locus

Omnis creatura.

enim ſparſim ab eo dicta ſunt, nos in vnius ſententiæ ſeriẽ collegimus. Idem libro vii. de hiſtoria animalium. Mulier & equa, inquit, omniũ maxime animalium grauidæ coitum patiuntur. Cætera vbi grauida fuerint, fugiunt mares, ea ſcilicet quorum natura ſuperfœtare more leporis recuſat. Verum equa nunquã ſuperfœtat, ſed magna ex parte vnũ tantum generat. At verò in muliere raro quidẽ euenit vt ſuperfœtetur, ſed factum tamen aliquando eſt. Qui itaque longo pòſt tẽpore cõcepti ſunt, nihilo perfici poſſunt, ſed præmaturius dolorẽ quo & ipſi & primus fœtus intereat mouent. At verò ſi proxime à primo conceptu ſecundus ſit factus, abſolui edíque poteſt quod ſuperfœtarit, vt quaſi gemini naſci videantur: quo modo Herculem & Iphiclem creatos eſſe fabulantur. nam id etiam conſtitit adultera quadam quæ alterũ ſuo marito, alterũ adultero ſimilem peperit. Iam & cũ geminos quædam ferret, primum vitalem peperit, ſecundum quinto mẽſe eliſit, qui ſtatim mortuus eſt, μοιχευομένη γάρ τις, τὸ μὲν ἐν τῷ τέκνων ἐοικὸς τῷ ἀνδρὶ ἔτεκε, τὸ δὲ, τῷ μοιχῷ, ἤδη δὲ καὶ δίδυμα κυοῦσά τις ἐπεκύησε τρίτον. προϊόντος δὲ χρόνου τοῦ καθήκοντος τὰ μὲν, τελεόγονα τῷ χρόνῳ ἔτεκε, τὸ δὲ, πεντάμηνον, καὶ τοῦτ᾽ ἀπέθανεν εὐθύς. His Ariſtotelis verbis apparet geminos pleroſque vno cõcubitu concipi, nõnullos tamen pluribus. Id quod diuus Auguſtinus ignoraſſe videtur, qui lib. v. de Ciuitate, cap. vi. contra Chaldæos loquẽs, qui ſe ex Geneſi hominũ fata prædicere poſſe profitentur, ſic inquit, At enim, inquiũt, plurimũ vis horoſcopi valet. Hoc quàm nihil ſit, iam ſatis diſſerui. Sed qualecunque ſit, in ortu valere dicunt, nunquid non & in conceptu? vbi & vnum conceptum eſſe manifeſtum eſt, & tanta naturæ vis eſt, vt cum cõceperit fœmina, deinde alterum concipere omnino non poſſit. Vnde neceſſe eſt eadem eſſe in geminis momenta conceptus. Verum hoc fortaſſe ſecutus eſt Auguſtinus quod idem Ariſtoteles libro quarto, de generatione dixit, τοῖς δὲ νῦν ἐκ θέσεως ἀπειρίας μᾶλλον ἄν τις θαυμάσειεν ἐπὶ τῶν πολυτοκούντων, ἐπειδὴ φαίνεται πολλάκις ἀπὸ μιᾶς ὀχείας κυϊσκόμενα τὰ τοιαῦτα. Huius autẽ quæſtionis, inquit, maxime quis miretur in iis quæ multa pariunt, quòd plerunque vno initu id genus animalia impleri cernuntur. Plinius libro ſeptimo naturalis hiſtoriæ velut hæc ab Ariſtotele lib. vii. de hiſtoria animaliũ mutuatus, Præter mulierem, inquit, pauca animalia coitum nouere grauida: vnũ quidem omnino aut alterum ſuperfœtat. Extat in monumentis etiã medicorũ & quibus talia conſectari curæ fuit, vno abortu duodecim puerperia egeſta. Sed vbi paululum tẽporis inter duos cõceptus interceſſit, vterque eſt perfectus, vt in Hercule & Iphicle fratre eius apparuit: & in ea quæ in gemino partu alterum marito ſimilem, alterũ adultero genuit. Item Proconneſia ancilla quæ eiuſdem diei coitu alterũ domino ſimilem, alterũ procuratori eius. Et in alia, quæ vnũ iuſto partu, quinq; mẽſium alterũ edidit. Ariſtoteles, ἤδη δὲ γενομένης διαφθορᾶς, καὶ δέκα σωῖζει καὶ δώδεκα ἐκπεσεῖν ὑπερκυηθέντα. Idem lib. viii, Lepus omniũ prædæ naſcẽs, ſolus præter Daſypodẽ ſuperfœtat, aliud educans, aliud in vtero pilis veſtitũ, aliud implume, aliud inchoatam gerens partem. Et rurſus lib. x, Daſypodes omni menſe pariunt, & ſuperfœtant ſicut lepores, à partu ſtatim implẽtur. In quibus duobus locis Plinius hallucinatus eſſe creditur, qui daſypodem & leporẽ diuerſa animalia eſſe putauerit cũ idem ſit. Theodorus certe daſypodem vbique leporẽ

Gemini.

Hercules & Iphicles.

An gemini vno concubitu concipiantur.

Daſypodes.

Plinius hallucinatus.

ex Aristotele vertit:& ex Aristotele id satis percipitur,qui in locis supradictis dasypoda nō lagon dicit. Duobus id prouerbiis ostendi satis putant:vno, πρότερον χελώνη παραδραμεῖται τὸν δασύποδα.id est,Prius testudo cursu leporem præuerterit:quod in rebus,quas vsuuenire non posse cōtendunt,vsurpare solent. Altero, δασύπους τῶν κρεῶν ἐπιθυμεῖ.quod Terentius transtulit,Lepus tute es,& pulpamētum quæris. Si igitur Augustinus & Plinius viri tanti cum opera nobilia conderent,in rebus tam apertis hallucinari potuerunt:næ homunculis nobis dari veniā candidis à lectoribus par est, eorū quæ nonnunquā inscitiùs dicta à nobis videbuntur. Quibus vtinā ipsis ita hoc opere delectari,atq; nonnunquā adiuuari etiā contingat,vt cū primū in manus id sumpserint, nihil præiudicatæ opinionis in vtrauis partē ad eius iudiciū æstimationémq; attulerint. Verum illi officii sui rationē viderint: nos ad institutum reuertamur. Quod igitur circa finē huius legis dicitur, Quidam ergo prudentissimi iuris auctores medietatē quandam secuti sunt,vt quod fieri non raro admodum potest, intuerentur:id est quia fieri poterat vt tergemini nascerētur,quartam partem superstiti filio assignauerunt, vt ait Theophrastus. Ego hunc locum ita lego vt post verbū Assignauerunt,hāc lacunam his verbis impleam, τὰ γὰρ δίκαια ἐν τοῖς ἐπιπλεῖστον καθίστασθαι δεῖ, οὐκ ἐν τοῖς ἐκ παραλόγου,vt ait Theophrastus. Est enim dictū Theophrasti ex libris de Legibus,quorū meminit Cicero lib.v.de Finibus,quod Pomponius retulit supra,in titulo, De legibus,& nos illic ex Pādectis Florentinis restituimus. Sic igitur vertenda Latine hæc verba sunt, Iura enim constitui oportet in iis quæ plerūque,non in iis quæ nec opinato accidunt,vt ait Theophrastus.Quoniā igitur plures quàm tergeminos nasci portentificum esse solet,vt suprà ex Plinio vidimus, ideo Iurisconsulti rationem eius speciei habendam non putauerunt.

Ex.l. Vtique, De rei venditione.

Culpa non intelligitur,si nauem peritam tempore nauigationis trans mare misit,licet ea perierit. Vegetius lib.iiii. de mensibus loquens, quibus tutius nauigatur, Ex die,inquit, tertio Iduum Nouēbris vsq; ad diē sextum Iduum Martii maria clauduntur, nam lux minima nóxque prolixa, nubiū densitas, aeris obscuritas,ventorū,imbriū,vel niuiū geminata sæuitia, nō solum classes à pelago,sed etiā commeantes à terrestri itinere deturbat. Post natalem vero (vt ita dicam)nauigationis, qui solenni certamine publicóq; spectaculo multarum gentium celebratur,plurimorum siderum, ipsiúsque temporis ratione vsque in Idus Maias periculose maria tentantur. His verbis apparet quod tēpus nauigationis Paulus hic intellexerit. Maria clausi. Nauigandi tempus.

Ex.l.Hactenus, De vsufructu.

Hactenus tamē vt sartatecta habeat. Accursius nec hic,nec vsquā alibi in iure quid sint sartatecta percepit. Sartè(inquit Festus) ponebāt pro integrè: ob quam causam opera publica quæ locantur vt integra præstētur, sartatecta vocantur. Sarcire enim est integrū facere. Hactenus ille. Sartatecta exigendi cura ad Censores spectabat, interdum etiā ad AEdiles, raro ad Prætores, nec nisi cum Senatus decreuerat. Cicero in Prætura vrbana, Cū L. Octauius,C. Aurelius Cōsules,ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia sartatecta Sartè. Sarcire. Sartatecta.

exigere neque ipsi neque ii Prætores quibus erat negocium datum: factũ est Senatusconsultum, quibus de sartistectis cognitum non esset, vti C. Verres, P. Cælius Prætores cognoscerent & iudicarent. Idem paulo pòst, Verres quæsiuit quis ædem Castoris sartamtectã deberet tradere. Et rursus, Monumẽtum illa amplitudine, illo opere quãuis sartũtectũ integrũmq; esset, tamen aliquid inuenturum in quo moliri prædariq; posset, arbitrabatur. Ex cuius orationis lectione facile intelligimus quo modo sartatecta locari solerent, exigiq;. Simile est enim atque si hodie ædes diuæ Mariæ Parisiensis, aut etiã Basilica Palatina tuenda locaretur, ea lege, vt redẽptores suo lapide sua calce ac sua etiam materia sartamtectã præberent, certo precio in annos singulos addictã: quod fieri Romæ solebat minimo licitantibus: curãq; exigendorũ huiusmodi operum ad eos quos diximus pertinebat. Locandorũ vero cura ad Censores spectabat, vt & vectigaliũ antequã Censura sublata esset. Vnde in xii. tab. de Censorio munere ita cautum legimus, Censores populi, ciuitatis soboles, familias pecuniásque censento. Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuento. Populíque partes in tribus distribuunto. & reliqua: Quod vtinam institutum in Frãcia hodie esset, ne Basilicæ & Regiæ ædes & magnificentissima proauorum atauorúmq; nostrorũ memoriæ monumenta, vetustati exedenda nostri seculi incuria relinquerentur. Huiusmodi sartorumtectorũ exemplum est in lege secunda, De cõditis in publicis horreis, Cod. Nam si per incuriam officii grauitatis tuæ sartorumtectorum neglecta procuratione, aliqua pluuiis infecta perierint, ad damnũ tuum referentur. Marcel. Ad legem Iuliam repetũd. Ne in acceptum ferãtur sartatecta tuenda antequã perfecta, probata, præstita lege erunt. Et libro quarto Regum, Quare sartatecta non instauratis templi? Et rursus, Vt instaurent sartatecta domus, si quid necessarium viderint instauratione. Vbi sartatecta pro farciendis tegendisq; diuus Hieronymus antiquitatis peritus posuit, quod interpres Lyranus inscitè enarrauit. Itaque idẽ Hieronymus libro secundo Paralipom. quasi sese interpretans, Vt instaurent, inquit, templum, & infirma quæque farciant. Dicitur autem interdum cũ coniunctione, sarta tectáque, & sartum & tectum, cum plena est locutio, vt inquit Asconius, quo modo Cicero sæpe vsus est. Ex hoc autem factum est vt sartũtectum habere, sit integrum & incorruptum seruare, & vt vulgus loquitur, intertenere, quod Latine tueri dici debet. in qua significatione hic accipitur, & alibi non semel in Pandectis. Vtuntur & hac locutione antiqui metaphoricôs. Cicero ad equites Rom. pridie quàm iret in exilium, Si igitur aliquo tẽpore iis hominibus consuluistis, quorum animus religione pietatis est defunctus, debetis quoque mihi prospicere, qui numini deorum consecratum sartum ac tectum ab omni periculo conseruaui: & vos vt tutam & tranquillam fortunã traheretis, mea perfeci vigilantiã. Quo tamen in loco non periculo, vt in omnibus exemplaribus legitur, sed piaculo lego: hoc sensu, vt Cicero significet animũ suum integrum intactúmque ab omni piaculo conseruasse: id est indigno facinore & graui aliqua pœna expiãdo, ac nihil in sese scelestum admisisse. Idem ad Cæliũ, lib. xiii. epist. Si vllam in amicitia mea spem habes, si ea quæ in me officia Brundusii contulisti, vis mihi etiam gratiosa efficere,

Sarta tectáque: & sartũ & tectum.

Ciceronis locus.

quanquã sunt gratissima, si me à tuis omnibus amari vides, hoc mihi da atq; largire, vt Marcũ Curium sartum & tectũ, vt aiunt, ab omníque incommodo, detrimento, molestia syncerum integrúmq; conserues, ὅπως αὐτόν τε ἀδρυφορῶς πάντῃ ὑγιῆ, ἀβλαβῆ τε παρέχῃς. Plautus in Trinũ. ioculari metaphora vsus est hoc verbo, Sartatecta tua præcepta pater vsque habui mea modestia. Hoc est, exacta & vndique constante obœdientia præceptis tuis parui: nec vnum iota (vt vulgo dicitur) præteriui: quod Latine dicitur omnibus numeris obœdiẽtiæ tibi parui: vnguem latum aut digitum transuersum, à tuis præceptis nõ discessi. Hæc habui quæ de sartistectis in præsentia dicerem, verbose fortasse, sed ex his aliísque quæ diximus dicemúsque, intelligi volumus quàm multa verba in iure aut perperam aut parum intelligantur à multis. Quorum non pauca scientes prudentésque prætereunda duximus, ne volumen in immensum excresceret. Cæterum ex instituto nostro etiam hoc addemus, quòd sartatecta à Græcis ἐπισκευαὶ καὶ κατασκευαὶ τῶν δημοσίων dicuntur. Polyb. πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τῶν τιμητῶν διὰ πάσης Ἰταλίας εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ κατασκευὰς τῶν δημοσίων. Id est cum multa opera locata essent à Censoribus per omnem Italiam, ad sartatecta publica. Dicitur & ἐπισκευή. Plutarchus, τῇ πόλει δοὺς εἰς ἐπισκευὴν πεντήκοντα τάλαντα. Demosthenes, γενόμενος ἐπιμελητὴς τῆς τῶν τειχῶν ἐπισκευῆς.

Ex. l. Item, si fundi §. Seminarios, eodem tit.

Debet tamen conserendi agri causã seminarium paratum semper renouare quasi instrumentũ agri. Accursius hunc locũ de frumento seminario intellexit, vt ex scholio vel glossula eius apparet super verbo, Instrumentũ, citata per eũ lege, Quæsitũ, infrà, De fundo instructo, vbi & hunc locũ allegat. Qui etiã quodam in loco Pandectarũ, seminariũ locũ esse dicit vbi frumentũ electum ad seminanda arua reponitur. Quod eius dictũ quãtum à vero aberrauerit, ex iis quæ dicemus apparebit. Seminarium igitur locus est subactus in quo semina aut vitiũ aut arborũ panguntur, vt cum ad certam quantitatem exercuerint, in vinetũ vel arbustum vel pomariũ transferantur. Quo tẽpore quæ prius semina dicebantur, Viuiradices vocantur: id est plantulæ cũ sua radice translatæ in aliud solum. Græce φυτευτήριον dicitur. De seminario vitiario & arbustiuo Columella lib. iii. Qui vineã vel arbustum constituere volet, seminaria prius facere debebit. Sic enim sciet cuius generis vitem positurus sit. Nã quæ precio parata disponitur, certã generositatis fidem non habet: quoniã dubiũ est an is qui vendidit, legendis seminibus adhibuerit diligentiã. Semina Columella appellat non grana, sed surculos depactos, qui cũ radices egerunt, in vinetum transferũtur. Idem paulo pòst, Optimum est itaque eodem agro, quo vitem positurus est, vel certe vicino facere seminarium. Idem libro sexto de oleis loquens, Seminarium olineto præparetur cœlo libero, modò modice valido & succoso, neque denso neq; soluto solo. Idem de pomario loquens, Semina lege crassa non minus quàm manubriũ bidentis, recta, læuia, procera, sine vlceribus, integro libro, ea bene & celeriter comprehendent. Semina huiusmodi aliquando etiã plantæ dicuntur, & seminaria plantaria. Plinius libro decimotertio, de palmis loquens, Ergo plantaria instituũt, anniculásque transferunt, & iterum bimas: gaudent enim mutatione sedis. Et libro

Seminariũ.
Viuiradices
φυτευτήριον
Semina.
Planta.
Plantariũ.

quinto, At nunc etiam in plantariis ferunt oleæ, trãſlatarúmque altero anno decerpuntur baccæ. Et rurſus libro decimoſexto, Vulgóque dotem filiarũ antiqui plantaria appellabãt. Idem de ſtolonibus loquens & arborum ſobole,
Stolones. Omnia ea, inquit, ſtatim opus eſt nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterúmque migrare. Nutricem appellat Plinius ſeminariũ in quo tenella ad-
Nutrix. huc ſemina educanda depanguntur deponuntúrque. Vnde ipſe alibi, Quamobrem & ſeminarii curam antè conuenit dici quàm trãſeatur in alia genera. Nam & huic principio eligi ſolum refert, quoniã nutricem indulgentiorẽ eſſe quàm matrẽ ſæpe conuenit. Inde illud Virgilii, Mutata ignorẽt ſubito ne ſemina matrẽ. Seminarium nec vitiariũ nec arbuſtiuum noſtrates nunc faciũt,
Arbuſtiua vitis. vt qui arbuſtiuas vites nullas habeant, quæ à Græcis ἀναδενδράδες dicũtur, quaſi arbores ſcandentes, inſtituendíſque ipſi nouelletis malleolis & mergis vtã-
Malleoli. Mergi. tur, Marquotas Sotelláſque vocantes, quos humi depactos poſtea non transferunt, vt Itali ſolebant, quem morem noſtrum Columella non ignoraſſe videtur, qui lib. iiii. de vite ponenda loquens ſic inquit, Sationis autem duo genera malleoli vel viuiradicis, quod vtrũque ab agricolis vſurpatur, & in prouinciis magis malleoli, neque enim ſeminariis ſtudent, nec vſum habent faciendæ viuiradicis. Pomariorum autem ſeminaria nonnulli noſtrorum inſtituere ſolent, vt Normanni, quæ pepinaria appellant, ex quibus viuiradices adultas in pomaria transferunt. Theophraſtus in libris de plantis, ſerendi genera multa tradit. Quædam enim plantæ depoſito ſemine ſeruntur, id eſt plã-
Serendi genera multa. tula: (σπέρμα etiam Græce dicitur) vnde ſeminarium quaſi ſurcularium. nam
Sperma. legumina ferè & ſegetes fuſim ſeri ſolent. Quædam igitur ſurculo ſeruntur,
Κλάδος. qui Græce κλάδος dicitur. Quædam talea, quam Theophraſtus ξύλον appellat,
Talea. Ξύλον. id eſt lignum, vt olea & ſalix, Plantale vulgus appellat. Quædam auulſo ra-
Παρασπὰς. mo ab arbore, παρασπὰς Græcè dicitur. Quædam prægrandi ramo, qui ἀκρέμων
Ἀκρέμων. dicitur. Quædam ramulo, id eſt ἀπὸ τῆς βλαστῶν. Quædã multipliciter. De qui-
Βλαστὸς. bus idem lib. pri. de cauſis plantarum ita inquit, ὅσα δὲ πλεοναχῶς φύεται, φύσεις ἔχει καὶ ἐν αὐτοῖς διαφοράς. τὰ γὰρ ἀπὸ παρασπάδος καὶ ῥίζης καὶ κλῶνος, οὐ πάντως δύναιτ' ἂν καὶ ἀπὸ ξύλου καὶ ἀκρέμονος. καθάπερ ἄμπελος καὶ συκῆ, τὰ δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς βλαστῶν, ὥσπερ καὶ ἐλαία, Quæ autem pluribus exeunt modis, differentiã in iis quoque ipſis habere videntur. Non enim quod auulſione & radice & ramulo prouenit, ligno etiam prægrandíque ramo exurgere poteſt, vt vitis & ficus. Neque quod contrà hiſ ipſis proueniat, ramulis etiam poteſt, vt olea. Sunt etiam quædam quæ ra-
Μόσχευμα. dice proueniunt, id eſt ἀπὸ τοῦ μοσχεύματος, quales ſunt mergi, qui vbi radices
Μοσχεύειν. egerunt, transferuntur: vnde μοσχεύειν τὰ κλήματα, id eſt viuiradices ex ſar-
Τὰ κλήματα. mentis efficere. Theophraſtus de palma loquens, τάς τε γὰρ ῥάβδους φασὶ μοσχεύειν περὶ Βαβυλῶνα τὰς ἁπαλωτάτας, καὶ ὅταν ἐμβάλωσι μεταφυτεύειν, id eſt virgas etiam tenerrimas Babylonios viuiradices efficere aiunt, adultáſque transferre. Hæc autem omnia Plinius libro xvii. à Theophraſto, Catone, Varrone, & Columella accepta, copioſè proſequitur. Verumenimuero ſeminarii ſignificatio eleganti metaphora ad alia transfertur. Cicero in Antoniana xiii, Huc accedunt alaudæ, cæterique veterani ſeminariũ iudicum tertiæ Decuriæ: qui ſuis rebus exhauſtis, beneficiis Cæſaris deuoratis, fortunas noſtras concupierunt.

Alaudarum legio Gallica quædam erat, ex quibus Antonius tertiam iudicum Decuriam fecit: quapropter iudicum seminariũ legionẽ illam appellat. Quẽadmodum enim ex seminario pomaria arbustáq; conseruntur translatis inde stirpibus, sic ex Decuria illa iudicũ forẽsium numerus supplebatur. Idẽ in Pisonẽ, de prouincia Macedonia loquens, quã Piso pro Cõsule obtinuerat: Ex illo, inquit, fonte & seminario triumphorum cum arida folia laureæ rettulisses, cũ ea abiecta ad portum reliquisti, tum tu ipse de te videris fecisse iudicium. Macedoniam Cicero seminarium triumphorum vocat, significãs prouinciam bellicosam & identidem rebellem, triũphorum materiã nunquã non affatim Rom. Imperatoribus suppeditasse, qui quidem strenui ipsi impigríq; essent. Curtius lib. vii. de cohorte regia apud Macedonas loquẽs: Hæc cohors, inquit, velut seminariũ ducum præfectorúmque apud Macedonas fuit. Id est hinc duces præfectíque sumi solebant. Vnde Alexander Princeps Romanus dicere solebat seminariũ Senatorum equestrem ordinẽ esse, auctore Lampridio: Propterea, inquit, libertinos nusquã in equestrem locũ redegit. Et nos alicubi diximus honestiorum causidicorũ ordinẽ Parisiis seminariũ amplissimæ curiæ esse. Qui enim & ingenii & facũdiæ & honestatis specimen patrociniis aduocationibúsque officiose benignéque præstandis dederunt, ũ popularẽ fauorem emeriti, eóque apud aulam innorescẽres, Principis mox beneficio in curiam asciscuntur. Proinde seminarium (inquit Celsus) quasi instrumentum est agri. Quemadmodum enim instrumentum id dicitur sine quo re aliqua vti commode non possumus, ita sine seminario vtile satis arboratori aut vinitori ager esse non potest: vt ex iis quæ diximus apparet, dũtaxat in iis locis vbi seminaria institui solent: vt hodie apud Normannos. Alaudæ. Seminariũ triũphorũ. Seminariũ curiæ.

Ex.l.sequenti.

Ex sylua cædua pedamẽta & ramos. Accursius hoc verbũ perperã intellexit, quod etsi hodie nemo nisi plane indoctus ignorat, tamen vt hæc res tota innotescat, aliquid ab auctoribus rerũ rusticarũ repetendũ. Columella lib. v, Adminiculandæ, inquit, vineæ melior est ridica palo: neque ea qualibet. nam est præcipua cuneis fissa olea, quercus & suber. Tertiũ obtinet locũ pedamen teres. Varro lib. pri. de re rust. Pedamentum iam fere trium generum. Vnũ robustũ, quod optimum solet afferri in vineã è quercu ac iunipero, & vocatur ridica. Alterũ palus è pertica, melior è dura. Tertiũ quod horũ inopiæ subsidio misit, arundinetũ. Pedamentũ igitur & adminiculum, aut fissile est, vt ridica, quo hodie plurimũ vtimur: aut teres, vt palus. Statumen etiã pedamentũ dicitur. Columella lib. prædicto, Cum mensem tricesimũ excessit posita vinea, id est tertio autumno, vehementioribus staturninibus statim impedanda est. Sic enim lego, nõ impedienda, vt vulgo impressum est. Vitium quædam pedatæ sunt, vt nostræ: quædã subrectæ, quæ adminiculo nõ egent. vt Plinius lib. vii. docet. Et multæ sunt huiusmodi in Gallia. Pedatarum autẽ quædam iugatæ, quædam compluuiatæ sunt, quædam neutrum, vt circa Parisios. Sed nihil nunc ad rem. Et ista vix digna sunt quæ attingãtur. Quẽadmodũ & specularia in lege, Sed etsi, hoc eodem titulo: quæ Accursius instrumẽta domus esse dicit ab inspiciendo dicta. Plinius libro xxxvi, Specularis, inquit, lapis fa- Pedamen. Pedamẽtũ. Ridica & Palus. Adminiculum. Statumen. Impedata vitis. Pedata vitis & subrecta. Specularia.

cillime in quamlibet tenues crustas finditur. Idem de Phengite lapide, Hoc, inquit, Nero cōstruxerat ædem Fortunæ, quam Seiani appellatione dicebat à Seruio Rege sacratā, aurea domo cōplexus. Quare etiā foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat haud alio quàm specularium modo, tanquā inclusa luce nō transmissa. Ab hoc lapide specularia dicebantur integumēta ex speculari lapide, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis Saty. iiii, Quæ vehitur clauso latis specularibus antro. Hic autē Vlpianus de iis specularibus intelligi voluit, quibus fenestrarū hiatus obstruebātur ad transmittēdam lucē: quæ tamen exēptilia erant, vt cum liberet auferrentur. Nunc vitro vtimur. Plinius, In Arabia esse lapidem aiunt vitri modo translucidum, quo vtūtur pro specularibus. Possumus & de specularibus intelligere quibus pars quædam domus ad voluptatem operiebatur: varium enim vsum specularia præstabant. Martialis, Hibernis obiecta notis specularia puros Admittunt soles & sine fæce diem. Est etiā exemplum apud Pliniū lib. xix. vbi de cucumeribus loquitur, Huiusmodi autem specularia hyeme vsui erant, æstate eximebantur interdū. Simile est illud in. l. Malum. infrà, De verborū significationibus, Structurā loci alicuius ex tabulis factam, quæ æstate tollerentur, hyeme ponerentur, ædium esse ait Labeo, quoniam perpetuo vsui parata essent. Neq; ad rem pertinere quòd interim tollerētur. Et in eadem paulo superius, Plumbum, quod pro tegulis poneretur, ædificii esse Labeo ait. Sed id quod in ripa theii tegendi causa poneretur cōtrà esse. Vbi in antiquo exemplari legitur hypa ethrii tegendi, neutrobi rectè. Itaque locus ille sic à nobis restitutus est, Sed id quod hypæthrii tegendi causa poneretur. AE enim diphthōgus in secunda syllaba ab ignaris in duas syllabas diuisa est. Sunt autem hypæthria hypæthráq; loca sub dio exposita, id est cœlo patente. Vitruuius lib. pri. Ioui Fulguri & Cœlo & Soli & Lunæ ædificia hypæthra constituētur. horū enim deorum & species & effectus in aperto mundo, atque lucenti perlucentes videmus. Idem lib. v, Media verò spatia quæ erūt sub diuo inter porticus adornanda viridibus videntur, quòd hypæthræ ambulationes habent magnā salubritatem. Latine subdialia dicūtur & subdiualia. vnde subdiuales deambulationes Plinius lib. xvii, & subdialia pauimēta, lib. xxxvi. huiusmodi sunt loca quas terracias vocamus. Quod igitur ad obtegēda huiusmodi loca comparatū est, siue velū, siue aliud integumentū, Iabolenus ædificio nō accedere censuit. Quo in loco Accursius hoc verbum se non intelligere fassus est.

Locus ex quinquagesimo Digestorū libro restitutus. Hypæthriō. Hypæthrō. Subdialia. Subdiualia.

Ex. l. AEquissimum. §. Si ædium, eodem titulo.

Nerua scribit nec obstruere eū posse, id est claudere lumina, inquit Accursius. Obstruere luminibus verbū est antiquū iuris. Cicero pro domo sua ad Pōtifices, Habitare, inquit, laxe & magnifice voluit, duásq; magnas & nobiles domos coniungere, ac seuere contendit, vt Quintus Vestius sibi domum venderet. Cū ille negaret, primo se luminibus eius obstructurum minabatur. & reliqua. Idem in Bruto per metaphoram vsus est, Nam vt Philisti, inquit, & Thucydidis concisis sententiis, interdum etiā non satis opertis officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suæ (quod idem Lysiæ Demosthenes) sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata

Obstruere luminibus.

altius oratio. Qui locus Ciceronis corrupte impressus est. Quemadmodum Ciceronis locus.
enim, inquit, claritati antiqui nominis Thucydidis tanquā luminibus Theopōpus officit historicus grandiloquētia stili tanquā altitudine ædificii, & Demosthenes orator Lysiæ: sic fusciorē illum splendorē orationis Catonianæ recentiores oratores sublimiore ac florido dicendi genere quasi præumbrantes obscurauerūt. Proinde proprietatis dominus obstruere luminibus vsufructuarii non potest. Propterea in l. Si is qui binas, infrà eodem titulo, non obscurare luminibus, vt vbique legitur, sed obstruere legendum contenderim. Hoc in Pandectis Græcis ἐμποδίζειν τῷ ἀέρι dicitur. Elegātius tamen ἐπιπροσθεῖν à Gregorio dicitur, ὡς ὁ ζόφος ὅταν ἐπιπροσθῇ τοῦ ἡλίου κατανοῆσαι. Alibi, ἐπιπροσθοῦντος ὥσπερ ἐν ὅπτῳ, ὥσπερ ἐπιπροσθεῖται ὁ ἥλιος ὑπὸ τῆς σελήνης ἐν τῇ ἐκλείψει. Dicitur & ἐπισκιάζειν, quasi præumbrare: & ἀποκρύπτειν. Cum accus. obstruere etiā significat contrastruere, quasi obædificare: quod Græci παροικοδομεῖν vocant: quod etiam ἐπισκοτεῖν significare potest, & hoc in loco obstruere.

Ex §. proximo.

Nec per cœnacula diuidere domū. Atqui locare potest, sed oportebit quasi domum locare. Hunc locū haud dubie Accursiū non intellexisse affirmare ausim. Cœnacula, loca sunt altiora domus, ad quæ scalis aut cochleis ascēditur. Hæc autem incolebant tenuiores & inquilini. vt Iuuenalis Saty. x. docuit, Lateranorum obsidet ædes Tota cohors, rarus venit in cœnacula miles. Cœnacula.
Id est, ad inquilinos & pauperes qui ibi cōducto habitant. Cœnatio verò potentiorum erat, vt apud eundem, Et argentem rapiat cœnatio solem. Tertii Regum cap. sexto, Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum. Cicero de lege Agraria, Romam in montibus positā & cœnaculis sublatam atque suspensam, non optimis viis, angustissimis semitis, præ sua Capua planissimo in loco explicata, ac præ illius semitis irridebunt ac contemnent. Quibus verbis Cicero indecoram vrbis Romæ formam fuisse significat propter cœnaculorū frequentiā, qualem Parisiis videmus. quod etiā Vitruuius lib. ii. Architecturæ dicit his verbis, Cum enim aucto mirum in modum Romano populo necesse fuisset in cœnaculis habitari, (Nam antea cū per vrbis laxitatem licebat, vnius tantū contignationis erant ædificia) ad ædificiorū altitudines deuentū & ædium frequentiā. Inde Cœnacularius Vlpiano, infrà, De pignor. acti. in l. Solutum: Videtur, inquit, tacite & cū domino ædium hoc conuenisse, vt non pactio cœnacularii proficiat dominō, sed sua propria. Quo in loco Accursius molestè obmutuit. Propterea cœnaculariā facere dicebatur, qui domus totas conductas, per singula cœnacula inquilinis locabat, vt inde quæstū facerent pluris in summā locando. quō modo accipitur in l. Si vero, infrà, De iis qui deiecerūt. Ita enim cœnaculariā facere dicitur, vt argentariā & furnariā apud Ciceronē & Trāquillū. Cœnaculū à Græcis ὑπερῷον dicitur, vel vt Marci vltimo ἀνώγεον. Ipse vobis demōstrabit cœnaculū grande stratū, illic parate nobis, ἀνώγεον μέγα, ἐστρωμένον, ἕτοιμον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε. Sic autem verti debuit, vel etiā versum est, sed postea corruptum, vt quædam alia loca, Cœnaculum grande, stratum, paratū, illic parate. Et paulo antè, Vbi est refectio mea, vbi pasca māducem. Diuersorium nō refectio verti debuit, τὸ κατάλυμα. Sed &

Margin notes: Cœnationes. — Cœnacularius. — Cœnaculariā facere. — ὑπερῷον. — ἀνώγεον. — Marci locus — Κατάλυμα

totum illud caput oscitanter versum est. In proposito autē sensus est, vsufructuarium vt locare posse vniuersam domū, ita distrahere diuellereq; locationibus cœnaculatim cubiculatimque nō posse: quod sine incōmodo domus fieri non potest, quæ à domus vniuersæ forma ad cœnacula transfertur.

Ex. l. Vsufructuarius, eodem titulo.

Quia tametsi meliorem excolendo ædificiū domini causam facturus esset, non tamen ē iure suo facere potest. Meo iure, tuo iure, suo iure, verba sunt apud doctos frequētissima, sed certæ cuiusdam significationis. Est enim meo iure aliquid agere facere've, idem quod mea facultate vel auctoritate, vel cōcessa mihi omnium consensu libertate & potestate. Cicero in ii. de Oratore, Duo illa quæ facillima videntur (quoniam quæ difficiliora sunt nō possunt) mihi pro meo iure sumo. Idē pro Roscio, Tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, vituperare. Non enim vereor ne quisquam alienum me animū habuisse à causa nobilitatis existimet. Id est, quanquā ego is sim cui maxime omnium id facere licet citra reprehensionē. Et illud Terentianum in Adelphis, Do, prætermitto, non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Verba sunt patris indulgentissimi. Ius est (inquit Donatus) quod omnia recta & inflexibilia exigit. Æquitas est quæ de iure multū remittit. Non necesse est ergo sæuire patrē, tametsi potest suo iure. Cicero pro Cælio, Certe in armis militum virtus, locorū opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multū iuuant, maximam verò partē quasi suo iure fortuna sibi vēdicat: & quicquid est prospere gestū, id pene omne ducit suū. ac si diceret, nemo vnquam fortunæ in bello non primas detulit partes. Vnde illud Satyr. Plus etenim fati valet hora benigni, Quàm si te Veneris cōmendet epistola Marti. Inde iure suo decedere dicitur, qui nō omnia pro iure suo agit. Idem pro Roscio Amerino, Esto, causam proferre non potes, tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure decedā, & tibi quod in alia causa non cōcederem, in hac concedam, fretus huius innocētia. Liuius lib. iii, Caius Iulius Decemuir diem Sextio dixit, & accusator ad populū extitit, cuius rei iudex legitimus erat. decessitque iure suo, vt demptū de vi magistratus populi libertati adiiceret. ἐξίσταται τοῦ δικαίου τοῦ ἰδίου dicitur: vel τοῦ ἑαυτοῦ. Plutarchus, καὶ ταῦτα λέγω τοῦ δικαίου τοῦ ἑαυτοῦ ὑφιέμενος. Potest & multis aliis modis dici. Vulgo dicunt præterire ius: vel, hæc est iuris præteritio, quam ego cōcedo. Cui opponitur iure suo agere, vel pro iure suo agere: quod etiā summo iure agere dicitur, id est rigorē tenere, vt alibi docuimus. Hoc verbo Diuus Augustinus libro decimoquarto de Ciuitate vsus est perleganter: de membro enim genitali loquens, Merito, inquit, huius libidinis maxime pudet, merito & ipsa membra quæ suo quodam (vt ita dixerim) iure non omni modo ad arbitrium nostrum mouentur, aut non mouentur, pudenda dicuntur, qualia ante peccatum hominis nō fuerunt. Quinetiam ius pro potestate ponitur interdū. Liuius, Quæ ex iis habere victori, quibus mulctari eos velit: ipsius ius atq; arbitriū esse. Plinius lib. secundo naturalis hist. Imperfectæ verò in homine naturæ, præcipua solatia ne deū quidem posse omnia, nullúmque habere in præterita ius præterquam obliuionis. Idē de intercicula vitæ loquēs lib. xiiii, Carbnnculari hæc negatur,

Meo iure, tuo iure, suo iure.

Decedere suo iure.

Suo iure agere.

Ius.

magna dote si verum est aliqua in vite, cœlo non esse ius. Quid sit autē carbunculatio, nos alibi dicemus. Matthæi septimo, Et admirabātur turbæ super doctrinam eius. Erat enim docens sicut potestatē habens, & non sicut Scribæ & Pharisæi, ἦν γὰρ διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων. Nisi ad verbum transferretur, transferri fortasse sic significantius potuit, Erat enim veluti iure suo docens. Vnde Marci primo, & Lucæ quarto, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo eius. Admirabantur enim omnes Christum disserentem, & merito, vtpote qui de diuinis iure suo dissereret, quæ ipse vnus omnium hominum perfectè nosset. Ius etiā pro conditione ponitur. Cicero de lege agr. Optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima conditione sunt. Libera meliore iure sunt quàm serua. Paulo pòst causam pro iure dixit, Soluta meliore in causa sūt quàm obligata. Immunia meliore cōditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Idem in Ver. Quæ est ista conditio Siciliæ? Cur quæ optimo iure propter vetustatē, fidelitatem, propinquitatē esse debet, huic præcipua lex iniuriæ definitur? Ius etiā vocatur, quod vim habet sanctionis & legis. Idem de legibus, citans verba xii. tabul. Quod is qui bellū gerat, imperassit: ius ratúmque esto. Sic Vlpianus De legibus, Non ambigitur Senatum ius facere posse. Id est Senatusconsulta omnes tenetē, qui imperio Romano parent.

Matt. locus. ἐξουσία. Lucæ locus

Ex.l. Quid ergo, eodem titulo.

Interim tamen quādiu summittantur & suppleātur capita quæ demortua sunt, & reliqua. Iurisc͠osultus hic proprio verbo vsus est. Est enim submittere, propagandæ sobolis gratia matricibus supponere, atque alendos præbere fœtus. Columella libro viii. de ouibus loquens, Hoc qui faciet, seruare debebit, ne minori quadrimæ, néve ei quæ excessit annos octo, prolem submittat. neutra enim ætas ad educandum est idonea. Idem de bobus, Sed non est dubium vbi pabuli sit lætitia, posse omnibus annis partum educari: at vbi pœnuria est, alternis submitti. Idem, Summitti tamen & in vicina vrbis quoque oportebit, cum præsertim boni pastoris, vel cura prima sit omnibus annis in demortuarū vitiosarūmve ouium locum, totidem vel etiam pluta capita substituere. Virgilius in iii. Georgicorū, Tu modo quos in spem statuis submittere gētis. Et in Tityro, Pascite vt antè boues pueri, submittite tauros. Quod verbum etiam ad vites transfertur. Columella libro quinto, At e contrario ad meridiem plures palmites submittantur, qui laborantem matrem feruoribus æstiuis opacent. Idem, Itaque vna tantùm materia iugo proxima, & vnus infra eam custos submittendus, qui vitem mox in annum renouet.

Submittere

Ex.l. Quidam Hyberus. De serui. præ. vr.

Non licet autē tribulos habere admotos. Sic quidem in multis libris legitur, sed in emendatis tubulos legimus. Tubi & tubuli, id est σωλῆνες, canales sunt fictiles variis vsibus accōmodati. Tribuli verò vel vt Græcè dicitur τρίβολοι, machinulæ sūt ferreæ, dolosæ, trigona aut tetragona forma, quæ in quācunque partem incubuerint, vnum aut plures aculeos infestos protendunt. Plutarchus in Apophth. κατασπείρειν τριβόλους σιδηροῦς, ὅπως μὴ ἐξελαύνοντες οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασιν, Spargere tribulos ferreos, ne hostes aggeribus insistē-

Tubulus. Tubus. Tribulus. τρίβολος.

res pugnam illinc ciere possent. Polit. in Herodiano lib. quarto, Simulata fuga tribulos, aliáque ferramenta acuminata proiiciebant. Latinè murices dicuntur. **Murices.** Curtius libro quarto, Bion quidam transfuga nunciat regi murices ferreos in terram defodisse Darium, quà hostem equitem emissurũ esse credebat. Valerius libro tertio, de Scipione AEmiliano loquens, Suadentibus quibusdam vt circa mœnia vrbis, quam obsideret, ferreos murices spargeret, ne subita eruptione hostes impetũm in præsidia nostra facere possent, & reliqua. **Muricati gressus.** Hinc muricati gressus Fulgentio, id est formidolosi & pauendi: Intuemur, inquit, atua quibus adhuc impressæ bellantium plantæ muricatos (quod aiunt) sigillauerunt gressus. Et formidine menti nondum extersa hostes in vestigiis ponebamus: terrorẽ enim pro sui memoria miles hostis hæredem reliquerat. Tribulorum meminit Vegetius libro tertio. Lingua vernacula calciatrappæ vocantur. A cuius similitudine eodem nomine herba spinosa vocatur vtraque linguã. **Matt. locus** Matthæi septimo, μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ τῶν τριβόλων σῦκα; Nunquid colligunt de tribulis ficus? Hanc lingua vernacula, codẽ etiam nomine, quo decipulam ferream appellat.

Ex. l. Arborem, eodem titulo.

Heliocaminus. Si vero Heliocamino vel solario. Heliocaminus ad verbũ solaris fornax dici potest. Est autẽ solare, vaporariũ in aprico loco situm ad calorẽ solis excipiendũ, quo antiqui vtebãtur. Plinius in epist. lib. secũdo de Dieta quadam loquẽs, In hac heliocaminus quidã alia xystum, alia mare, vtraq; solem prospicit. Id est vtraque parte soli opposita est. **Solarium.** Solarium autẽ præter alia significata locũ significat, in quo horæ ad solem denotãtur, veruto vmbrã faciente, vel pinnula, cuius rei inuentionem & rationem gnomonici profitẽtur. Cicero pro Quintio, Non ad solariũ, nõ in cãpo, non in conuiuiis versatus est. Id est in foro Romano vbi erat solariũ. Solaria etiã sunt ipsa horoscopa vasa.

Ex. l. Qui in sella, De seruitu. rust. præd.

Qui in sella aut lectica vehitur, ire non agere dicitur. Accursius male de equo intellexit. Sella enim curulis intelligenda est, vt sella qua magistratus Romæ vehi solebãt. Iuuenalis, Visne salutari sicut Seianus, habere Tantundem, atque illis sellas donare curules, Illũ exercitibus præponere? **Sella curulis** Sella enim curulis vectabulum erat, quo sedẽtes magistratus gẽstabantur. **Gestatoriũ.** quod gestatorium etiam dicitur, & gestatoria sella. Tranquillus in Nerone, **Gestationes** Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum. Et gestationes, loca gestandis hominibus apta, quod sanitatis causa factitabant, ea forma qua cœnationes ambulationésque dicuntur. Plinius in epistolis, Ortum & cœnationem videt, qua ortus includitur. gẽstatio buxo, aut roremarino vbi deficit buxus, ambitur. Idem, Adiacet gestatio in interiore circuitu vinea tenera & vmbrosa. Sicque illud intelligi debet in lege, AEquissimum, suprà; De vsufructu, Viridaria vel gestationes arboribus infructuosis opacas. Gestari **Ephippium** autem ὀχεῖσθαι à Græcis dicitur, & διφροφορεῖσθαι. Ephippium autem de equo **Genera equorum.** dicitur, nõ sella: vnde ephippiarii equi dicuntur, vt clitellarii & dorsuarii, qui & dossuarii dicuntur, & iugales. & qui desultorii vocantur, id est quibus equites sine ephippiis insident, vt suprà diximus.

Ex lege, Lucius, eodem titulo.

Et dono tibi digitum in domum tuam, quæ in hysothomo est. Digitus hic modum aquarium significat, cuius diametros digitalis est. Omnis autem modulus aquarius (inquit Frotinus) colligitur aut diametro, aut perimetro. Digitus igitur pro fistula digitaria intelligēdus, aut etiam vnciaria. Vnciæ enim modulus habet diametri digitum vnum, & digiti trientem. Verum de modulis alibi fortasse videndum erit. Accursius nescio quid nugatur hic diuinaciter (vt solet) de digitis & rostris statuarum. Hysothomum autem terram inter duo maria interpretatur. quod si est, non hysothomum, sed isthmum legendum. Isthmus autem propriè collum significat, à cuius similitudine terra oblonga & angusta inter duo maria isthmos etiam dicitur. Cui porthmos, id est fretum etiam opponitur, maris scilicet inter duos continentes angustiæ. Vnde per antonomasiam isthmus Peloponnesi dictus inter AEgæum & Ionium mare quinq; milium passuum interuallo, cuius fauces Corinthus obsidet. Plinius de Peloponneso loquēs, Angustiæ, inquit, vnde procedit, Isthmos appellatur. Et paulo post, Angusta ceruice Peloponnesum contingit Hellas: Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatus sinus. Quibus verbis Plinius significationem Isthmi expressit. Sic enim Isthmus à latiore terra protinus gracilescit, vt ceruix à corporis cōpage deductior eminet. Vnde Paristhmia partes quædam in homine dicuntur à medicis circum fauces, quæ Latinè Tonsillæ dicuntur.

Digitus. Modulus aquarius. Isthmus. Porthmos. Paristhmia. Tonsillæ.

Ex l. Proprium. in titulo, Communia prædiorum.

Seruitutem recipere nisi sibi nemo potest. Et paulo post, Ita vt tota seruitus ad eum qui receperit, pertineat. Alias excipere, inquit Accursius: videlicet id commentus, quia verbū hoc non intelligebat. Recipere (inquit Nonius) est exceptum facere. Plautus in Trinummo, Vbi nūc adolescens habet? posticulum hoc recepit, cum ædes venderet. Quo in loco habet pro habitat intelligendum. Est autem recipere antiquum verbum iuris. Cato Voconiam legem suadens verbis hisce vsus esse dicitur, Principio nobis mulier, cum magnam dotem attulir, tamē magnam pecuniam recipit: quam in viri potestate nō committit, eam pecuniam mutuam dat viro. postea vbi irata facta est, seruum receptitium sectari, atque flagitare virum iubet. Gellius, Quando mulier, inquit, dotem marito dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neq; ad virum transmittebat, ea recipere dicebatur. Sicuti nunc quoque in venditionibus quæ excipiuntur, neque væneunt. Receptitius ergo seruus mulieris est proprius, quem cum pecunia reliqua mulier receperat, neq; dixerat doti, sed retinuerat. Græcè ἐξαίρετος dicitur. Recipere etiam repromittere significat, & in sese suscipere. Marcus Tullius in primo de Oratore, Quo quidem in genere Marcus Bucculeius homo, neque meo iudicio stultus, & suo valde sapiens, & à iuris studio non abhorrens, simili quodā modo nuper errauit. Nam cum ædes L. Fusio vēderet, in mācipio lumina vti tum essent, ita recepit. Fusius verò simul atq; ædificari cœptū est in quadā vrbis parte, quæ modo ex illis ædibus cōspici posset, egit statim cū Bucculeio, quòd cuicunq; particulæ cœli officeretur, illa quanuis esset procul, mutari lumina credebat. Recipere ergo est

Recipere. Receptitius seruus. ἐξαίρετος.

ἀναδέχεσθ. τὸ ἐφ' ἑαυτῷ δέχεσθαι. praestaturum ſe promittere. ſic Græci ἀναδέχεσθαι dicunt, τὸ ἐφ' ἑαυτῷ δέχεσθαι.

Ex.l. Venditor, eodem titulo.

Legem dederat ne contra eum piſcatio tignaria exerceretur. Sic quidem Accurſius legit, & neſcio quid de huiuſmodi piſcatione dicit. Nos verò nõ tignaria, ſed thynnaria legendũ arbitramur, haud dubia coniectura. *Thynni. Thynnoſcopi. Thynnarii.* Thynni enim piſces ſunt prægrandes, à quibus Thynnoſcopi dicti homines è littore editiore thynnos ſpeculari ſoliti. Latinè thynnarii thunnariíque dicuntur: quo verbo Theodorus Ariſtotelis interpres in libris de Animalibus vſus eſt. *θυννοσκοπῶ* Eſt & verbũ apud Græcos θυννοσκοπῶ, id eſt thunnos capto obſeruóque. *Demagogi. Δημαγωγοί.* Ariſtophanes ἱππεῦσι de Cleone Athenienſi demagogo loquẽs, id eſt homine populariter factioſo, quaſi quodam plebicola. Sic enim apud Athenienſes vocabantur duces quidam vulgi popularem auram concionibus aucupantes, κἀπὸ τῆς πέτρας ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπῶν: id eſt peruigili ſpeculatione obſeruans. Siquidem, vt inquit enarrator thunnarii in editiore rupe ſtantes, ſubeuntes retia thynnos tanquam è ſpecula deſpectant. *Thynnoſcopia.* Propterea factum eſt, vt Thynnoſcopia pro accurata, & inconuenienti obſeruatione accipiatur. Syneſ. ἀπὸ θυννοσκοπίας ὡδὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀνέλαβεν, è piſcatore dux deſignatus. Thynnos autem ſimulatque in retia inſinuaſſe videbant, fuſcinis eos conficere adoriebantur, *θυννίζω. θυννάζω.* vnde thynnizo verbum, & thynnazo apud Græcos pro lancino & configo. Vtuntur & hodie in Hiſpania huiuſcemodi piſcatione, vt ex Hiſpanis hominibus audiui.

Ex.l. Sicuti. Si ſeruitus vendicetur.

Supráque eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtineant. *Columnæ & pilæ.* Columnæ ſtructiles ſunt, quæ aut lapide quadrato, aut laterculis extructæ ſunt, quæ pilæ etiam dicũtur. *κίονες. στῆλαι.* Eſt enim hæc differentia inter columnas, quæ à Græcis κίονες, & pilas, quæ στῆλαι ab illis dicuntur. Columnæ vno ſcapo conſtant, id eſt lapide oblongo perpetuo. Pilæ ſtructura conſtant aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Propterea hic ab Vlpiano ſtructiles columnæ dicuntur. Noſtrates pilaria vocant. *Stelæ.* Plinius Græcè ſtelas vocat libro ſexto, capitulo vigeſimooctauo, & vigeſimonono. Stelæ autem ſunt propriè lapideæ pilæ ſurrectæ, in quibus fœdera inſcribi ſolebant, vt omnibus innoteſcerent, & in quibus etiam homines proſcribi ſolebant. Iſocrates in Panegyr. circa finẽ vtitur, & Demoſthenes identidem. Hodie ſtelæ propriè vocari poſſunt lapideæ cruces, vel huiuſmodi monumenta quæ in militaribus viis extructa videmus, literis interdũ inſculptis ad memoriam alicuius rei prodendam. *Cippi.* Latinè Cippi dicuntur, quales ſuper ſepulchra extruuntur. Pauſa. ὧδε δὲ τῷ τάφῳ στῆλαι τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων ἔχουσι. Perſius, Aſſenſere viri: nunc non cinis ille poetæ Felix? nũc leuior cippus nõ imprimit oſſa? Et apud Horatium in pri. Sermo. Mille in frõte pedes: trecẽtos cippus in agrum Hic dabat, hæredes monumẽtum ne ſequerentur. & στηλίτης apud Demoſthenem ἄτιμος, καὶ ἐν στήλῃ ἀναγεγραφείς. vnde στηλιτευτικοὶ λόγοι, orationes infamantes, & programmata ignominioſa. *Columnæ partes.* Columnæ partes ſunt, ſcapus quaſi columnæ corpus. ſupra ſcapum capitulum, infra ſcapum ſpira, quæ baſis ſæpe appellari ſolet, infráque ſpiram ſtylobates. Auctor Vitruuius

libro tertio. Structilis igitur à structura dicitur. Idē libro quinto de hypæthris ambulationibus loquens, Fodiantur & exinaniantur quàm altissime, & dextra ac sinistra structiles cloacæ fiant. Idē libro octauo, Ductus autē aquæ fiūt generibus tribus: riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus. Structiles canales appellat, structuta & fabrica cōstantes, quales hodie Romæ semiruti visuntur. Idem libro secundo, Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorū ad summas vtilitates perficiunt despectationes. Structura etiam à contignatione differt. Idem libro quinto, Cōcamerationes verò si ex structura factæ fuerint, erūt vtiliores: sinautē contignationes fuerint, figulinum opus subiiciatur. Eodem pertinent verba eiusdem Vlpiani in. l. Si forte §. Modus, suprà hoc eodem titulo, Forte vt reficiat lapide quadrato, vel lapide structili, vel quolibet alio opere. Structuræ enim genera tria sūt: Quidam enim lapides quadrati vocantur, id est orthogoni, & ad normam respōdentes, quos vulgo cæsos vocamus. Sunt alterius generis lapides rudes & informes, quæ cæmenta vocantur, quibus ad farturas operum vtūtur inter pilares, vel quadratas eductiones, quas artifices gambas appellant. Vtuntur & his lapidibus ad parietes villaticos extruendos. Hoc genus structuræ incertū est & sine venustate, quasi lapide temerè inuento constructum. Est & tertium genus inter hoc & illud medium, ex lapide ordinario, nec temerè cōgestum, nec ad perpendiculum respondens, sed tamen ordine coagmentatum. Vitruuius libro secundo, Itaque non est contemnenda Græcorum structura. Non enim vtuntur è molli cæmento polita: sed cum decesserūt à quadrato, ponūt de silice, ceu de lapide duro ordinaria. Idem de hiantibus structuris loquēs & vitiosis, Quòd si quis noluerit in id vitiū incidere, medio cauo seruato secundum orthostatas intrinsecus ex rubro saxo quadrato, aut ex testa & silicibus ordinariis struat bipedales parietes. Ordinarios appellat non incertos, sed eiusdem formæ & ordinis, & inter se similes. Structilem autem lapidem Vlpianus, aut ordinarium, aut incertum intelligi voluit. Hæc tamen magis lapidis genera, quàm structuræ dici possunt. Propterea Plinius libro tricesimósexto, cap. vicesimosecundo, structuræ genera quatuor ponit, isodomon, pseudisodomon ab æquabili inæquabilíque structura dicta, emplecton, dictyotheton. Quæ si quis intelligere cupit, adeat Plinium: satis est enim nobis locum notasse, quod ad hunc locum attinet. Structura autem exacta qualis esse debeat, idem Plinius his verbis docet: Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpēdiculum respondere oportet. Normam nostri quadram vocitant, libellam niuellum, perpēdiculum plumbum. Vitruuius libro septimo de tectorio opere loquens, Lōgitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondentes exigantur.

Structilis. Structiles canales. Structura. Lapis quadratus. Cæmenta. Lapis ordinarius. Ordinarii silices. Structuræ genera. Norma. Libella. Perpendiculum.

Ex. l. Qua actione, Ad legem Aquiliam.

Si quis in colluctatione vel in Pancratio. Diximus alibi multa de exercitamentis antiquis, pancratium autem dicendum huc reiecimus. Est igitur pancration, certaminis genus, ex eo dictum (vt videtur) quòd aduocatis omnibus corporis viribus, omniúmque neruorum contentione transigitur.

Pācration.

Pãcratiastæ. Calcibus enim etiam & cubitis non modò pugnis pancratiastæ vtebantur, omníque petẽdi æmulũ prehendendíque modo. Lucianus περὶ γυμνασίων, id est de gymnasiis, Anacharsin Scythen his propemodũ verbis Solonẽ de institutis Atheniensium rogitantem vt admirabundum inducit: Quam tandem ob rem ô Solon iuuenes vestri hæc faciunt? Quidam enim eorũ mutuo se supplantant: quidam obstricta gula strangulant: nõnulli inter se vi flectuntur, & in cœno more suũ volutati mutuo se conspergũt. iamprimum positis vestimẽtis pingui alter alterũ affricantes placidissime, mox nescio qua vi impulsi obtrudũt inuicem sese nutatu obuersario, frontésq; oblidunt pecudum more inter se obarietantes. & ecce tibi cruribus hic illũ tollens, humi allidens, mox in eum sese librans erigi vltra nõ sinit in cœno proculcatũ, cruribúsque cõprehensum cubitis in ventrem connixus fœdissime miserũ angit. Et reliqua, quæ ille de exercitamentis Græcorum luculentissime prosequitur. Ex quibus apparet huiusmodi colluctationes in cœno, & arena exerceri nudis corporibus solitas esse. Et paulo inferius in persona Solonis, Huiusmodi autẽ, inquit, exercitamẽtorũ id quod in cœno exercetur pale (id est lucta) vocatur. Qui verò in puluere exercẽtur, ipsi quoq; luctantur. Cum verò feriunt vicissim cõ-

Παγκρατιάζειν. certatione arrectaria, pãcration dicitur. τὸ δὲ παίειν ἀλλήλους ὀρθοστάδην, παγκρατιάζειν λέγομεν. Et rursus, οἱ δὲ ὀρθοστάδην κεκονιμένοι καὶ αὐτοὶ, παίουσιν ἀλλήλους προσπίπτοντες καὶ λακτίζοντες. Qui autem, inquit, arrecti puluere obsiti sunt, feriunt & ipsi alter alterum petẽtes procursu calcitratúque. Quintilianus lib. ii. de Instit. orat. Si verò liberalior natura contigerit, & in qua merito ad spem oratoris simus aggressi, nulla dicendi virtus omittenda est: sicut ille exercendi corpora peritus, non si docendum pancratiasten susceperit, pugno ferire vel calce tantùm, aut nexus modò, atque in iis certos aliquos docebit, sed omnia quæ sunt eius cer-

Pentathli. taminis. Sunt qui pancratiastas pro pentathlis intelligi velint, id est iis qui quinque illa antiqua certamina Græciæ obierunt & vicerunt, παγκρατιάζοντας πάντων κρατοῦντας intelligi volẽtes, id est omnium victores. idque Hermolaus libro tricesimoquarto emendationum suarum scripsit. Quod vnde acceptũ sit

Pancratiastæ. nescio. Sudas certe pancratiasten manibus pedibúsque pugnãtem interpretatur. Plinius lib. xxxiiii, Fecit & Satyrũ admirãtem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, pancratiastas. Gellius lib. xii, Panetii sententiam quãdam referens, Vita autem, inquit, hominum qui ætatem in medio rerum agunt, ac sibi suísq; esse vsui volũt, pericula negociaque ex improuiso assidua, & propè quotidiana fert. Ad ea cauẽda atque declinanda perinde esse oportet animo semper prompto atque intento, vt sunt athletarum, qui pancratiastæ vocantur. Nam sicut illi ad certandum vocati, proiectis antè brachiis cõsistunt, capútque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmuniunt, membráque eorũ omnia priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata: ita animus atque mens viri prudentis, consilia cogitationésque contra fortunæ verbera, cõtráque insidias iniquorum quasi manus & brachia prætendens. Aliqui tamen apud Græcos παγκράτιον πένταθλον interpretantur, id est pancrarium pentathlum, nempe πυγμὴν, id est pugillatum, δρόμον cursum, ἅλμα saltũ, δίσκον discum, πάλην luctã, quos Hermolaus secutus est.

Ex eodem loco.

Nisi domino committere hoc factum sit. Committere, est ad contentionem & concertationem exhibere. Vnde committi gladiatorum paria dicebantur in spectaculis & athletarum certaminibus; id est ad digladiandum copulari, compararíque. Similiter & poetæ & oratores committi dicebantur, id est bini ad ingeniorum ostentationem exhiberi. Indéque cōmissiones dictæ scenicæ scilicet & poeticæ & etiam ludicræ, quas Prætores ludis præsidentes faciebant. Tranquillus in Claud. Circenses etiam frequenter in Vaticano commisit, nonnunquam interiecta per quinos missus venatione. Idem in Augu. Componi tamen aliquid de se nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur: admonebátque Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri. Inde illud Satyricū, Committit vates, & comparat inde Maronem. Ex hoc autem factum vt committere pro irritare ponatur, & ad iram accēdere. Tranquillus in Calig. Non cessauit ex eo criminari alterum alteri, & inter se committere. Hoc Græci dicunt συγκρούειν. Isocrates, τοσαύτας κακῶν συγκρούειν τὰ τῶν ἰδίων πραγμάτων ἃ ποιεῖν σπουδάζειν. Inde apud Liuium bellum cōmissum legimus; id est (vt vulgo dicunt) guerram apertā esse, cum aliqua iniuria lacessente bellum inter duos populos irritatur, quasique re ipsa indicitur.

Cōmittere. Commissiones. Συγκρούειν. Cōmissum bellum.

Ex. l. Si seruus. §. Si fornicarius.

Lego fornacarius à fornace. Erat autem fornacarius seruus idem, qui pistrinarius vel pistor. Fornacalia (inquit Festus) feriæ sunt institutæ farris torrendi gratia, quòd ad fornacem quæ in pistrinis erat, sacrificiū fieri solebat. Idem alibi, Fornacalia sacra erant, cum far in fornaculis torrebāt. Seruius autem Grammaticus auctor est apud priscos molarum vsum non fuisse. fruges enim torrebāt, & deinde in pilis pinsebāt: & hoc erat molēdi genus, quod & suo tēpore adhuc factitatū esse ait. Ex quo more illud Vergilianū esse in primo AEneidos, Et torrere parant flammis, & frangere saxo. Molæ autē postea inuētæ sunt asinariæ quædam, quædam trusatiles, id est hominum opera versatiles. Gellius libro tertio de Plauto comico loquēs, Sed enim Saturionē & Addictum & tertiam quādam comœdiam, cuius nūc mihi nomē nō suppetit, in pistrino eum scripsisse Varro, & plerique alii memoriæ tradiderunt; cum pecunia omni, quam in operis artificum scenicorū pepererat, in mercationibus perdita, inops Romam rediisset, & ob quærendum victum ad circūagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset. Hoc autē non sine ingenti labore, ac fatigatione virium fiebat: propter quod factum est vt pistrinum pro loco fatigationis pleno, & pro negocio operoso ac molesto, virésque conficiente ponatur. Hieronymus in præfatione Danielis, Denique ego adolescentulus post Quintiliani & Tullii lectionem, cum me in linguæ Chaldaicæ pristinum reclusissem, & multo labore vix cœpissem anhelantia stridentiáque verba resonare, & quasi per cryptam ambulans rarum desuper lumen aspicerem, impegi nouissime in Danielem. Pistrinum pro ærūna dixit studii difficillimi. μυλὼν à Græcis dicitur. Lucianus de vili mancipio, τὸν μυλῶνα ἐκεῖνον ἀνεκτότερον πονοῦντι. Aquariarum autem molarum loca quibus nunc vtimur, moletrinas, vt arbitror, appellare possumus, vt ex Nonio colligo.

Fornacarius. Molæ asinariæ & trusatiles. Pistrinum. Moletrina.

Ex eadem,paulo poſt.

Cum eo planè qui vinum ſpurcauit vel effudit. Spurcum Nonio tradēte multa habet ſignificata,ſed tamen ex Feſto enarrandum hic videtur. **Spurcum vinum.** Spurcum,inquit,vinum dicebant;aut aqua mixtum,aut igne calefactum,aut muſtum antequam deferueſcat. **Spurcare.** Vt ſit ſpurcare vinū,aqua infuſa viciare. Tametſi Græcorum vina legimus perfundi aqua ſolere ad lenitatem excitandam, ſed marina & ſalſa,vt auctor eſt Plinius libro xiiii.In Italia autem cōdiri muſta mos erat. **Prouerb.** Prouerbium eſt apud Græcos, ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ, Perdidiſti vinum aqua infuſa. De iis dictum qui beneficia commode collocata importune commemorantes,eorū gratiam perdunt:aut qui res præclare geſtas paruulo aliquo errato dehoneſtant. Dici etiam poteſt de iis qui liberalitates alioqui commendabiles illiberali detractiuncula delibantes veluti prælloratas mittunt,nec ſynceras,nec meracas conferentes; Cuiuſmodi eſt eorū factum,qui ſibi ius aliquod in res donatas recipiūt, aut ius repoſcendi ſi quādo pœnituerit eos benignitatis,aut huiuſmodi aliquid,nec candidi,nec ingenui conſilii comminiſcuntur. Propterea Iſocrates ad Demonicon ſcribēs inter prudentiæ præcepta,& hoc addidit, μὴ δὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζου. Ac ſi dicas ad verbum,Nec gratias ingrate gratificari. Quod multi, inquit,faciunt, qui cum benefici quidem re vera ſint,iniucundos tamen amicis opitulatores ſeſe præſtant. **Inſpurcare.** Noſtra autem ætate inſpurcare vinum dici poſſunt,qui erogationes & benignitates ingentes ab ambitioſa pietate profectas,gentilitiis inſignibus,aliiſque commentis deprædicantes, **Aquulam in vinū infundere.** quaſi aquula in vinum infuſa deperdere videtur. eas enim nō magis religioni,vt opinor,quàm ambitioni expenſas ferre poſſunt.ſicque recipiunt mercedem ſuam,inquit dominus.

Ex eadem,paulo inferius.

Eiicere. Si mulier pugno,vel equa ictu à te percuſſa eiecerit. Eiicere verbum,eſt ad immaturum partum accōmodatū. Vnde eiecti partus dicūtur pro abacti. quo verbo Plinius lib.duodetriceſimo vſus eſt. & eiectitia vulua,quæ à Græcis **Ἐκβολάς.** ἐκβολάς dicitur à Plinio libro vndecimo. A quorum imitatione hæc locutio tracta. **Eiectitius.** Apud eos enim ecbolimi eiecti eiectitiique & abortiui dicuntur. Et **Ecbolia.** ἐκβόλια, medicamenta , quibus medici vtuntur, abigendis infantibus in vtero **Phthoria.** enectis,quæ & φθόρια dicuntur. Verba ſunt crebra apud Dioſcoridem. Latina eiectoria , & eiectrices medicinæ dici poſſunt. Plinius libro decimoquarto, Thaſiam vuam AEgyptus vocat apud ſe prædulcem, quæ ſoluit aluum. Eſt contrà in Lycia,quæ ſolutam firmat. AEgyptus & ecbolimam habet abortiuos facientem. Vbi in quibuſdam libris ecbolada legitur , vtrobique recte. Idem de Scammonite vino,Hoc vinum,inquit,phthoriam vocant,quoniam **Plinii locus** abortus facit. Sic enim in antiquis exemplaribus legitur manu ſcriptis , licet in impreſſis ectromatium legatur verbū ſubdititium. Ea autem medicamēta quæ ſterilitatem afferunt, & conceptum adimunt,hoc eſt vim cōcipiendi, **Atocia.** Atocia dicūtur. Dioſcorides de cedria loquens, περιχρισθεῖσα δὲ αἰδοίῳ πρὸ τῆς συνουσίας, ἀτόκιόν ἐστι, Circūlita, inquit, genitali ante coitum atocii vim habet. Ariſtoteles libro ſeptimo de Animalibus **Ἐκρύσεις. Effluctio.** ἐκρύσεις, id eſt effluctiones vocari tradit **Abortio.** eas cōceptus corruptiones,quæ intra ſeptimum diem fiunt. Abortiones verò

ἑκφασμὼς vsque ad quadragesimũ vocitari. Cuius dicti causam Censorinus explicat in libro De die natali. A quadragesimo igitur die partus immaturi dicũtur, eorũ partim vitales, id est ζῶσιμοι καὶ βιώσιμοι, partim non vitales, vt quinto sexto octauóque mense. Ἐκφασμοὶ. Partus immaturus. Partus vitalis.

Ex eadem. l. Si calicem diatretum.

In antiquo emendatè diatretũ legimus. Tretum enim & diatretũ Græcè foratile, pertusum, tornatile, aut torno factũ significat, à verbo τιτρῶ ἢ διατιτρῶ, vnde θύρετρον. Sunt igitur calices diatreti cælati, & tornatiles, quæ toreumata Græco verbo dicũtur Sallustio, Ciceroni, Tranquillo. Martialis lib. xii. Epigr. O quantum diatreta valent, & quinq; comati: Tunc cum pauper erat non sitiebat aper. Aliter tamen ab interpretibus legitur ille locus. Quod autem sequitur de margaritis, Vt pertusis in linea vteretur, Linea hic pro lineo filo intelligẽdum, id est funiculo, qui per medios vniones transfigi solet. Vitruuius lib. iiii. ca. iiii, Nam si duæ colũnæ æquè crassæ lineis circũmetiãtur, è quibus vna sit striata, altera non striata, & circa strigilium caua, & angulos striarum linea corpora tangat, tametsi columnæ æquè crassæ fuerint, lineæ quæ circũdatæ erũt, nõ erũt æquales. Hoc loco qui vulgò corruptissimè legitur, lineam Vitruuius pro funiculo posuit. Extricatos autẽ vniones Vlpianus eos intellexit, qui ex rudi & natiuo habitu arte gẽmarii politi sunt. Est enim extricare quod Græci ἐκλέπειν dicunt, hoc est, dempto cortice expolire. Accursius extricatas margaritas abinuicem separatas interpretatus est: nãturã vtiq; margaritarum ignorãs: de quibus Plinius lib. ix. ita inquit, Dos omnis in cãdore, magnitudine, orbe, læuore, põdere, haud promptis rebus, intantum vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen Vnionũ Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nã apud Græcos nõ est, nec apud barbaros inuẽtores eius aliud, quàm margaritæ. Cum ergo nulli duo reperiãtur cohærẽtes, vnde ab vnitate vniones dicti, extricare Accursius malè pro separare intellexit. Indiscreti tamen vniones apud Pliniũ intelligi possunt omnino similes, id est similitudine indiscreta. Sic enim Plinius id verbũ vsurpare solet, vt lib. vii, Magno Pompeio Vibius quidã è plebe, & Publitius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probũ reddẽtes, ipsũmq; honorẽ eximiæ frontis. Idem Plinius de his loquẽs, Sani quidẽ cõcharũ partus multiplici cõstãt cute, nõ impropriè callum vt existimari corporis possit. itaque purgãtur à peritis. Calices diatreti. Toreumata. Extricatus. Vniones.

Ex fine eiusdem legis.

Item si tectori locaueris lacum vino plenum curandum. Legẽdum puto Viectori. Viere (inquit Nonius) vincire est & inflectere: vnde illud Varronis libro primo de re Rustica, Vt habeã vimina in viẽdo. Idem Varro de lingua latina, libro primo, Viere, inquit, est vincire: vnde apud Enniũ, Ibant viere veneriam corollã. Viere, inquit Festus, alligare: vnde vimina & vasa viminea. Donatus in Eunuchũ, Victus, inquit, mollis, flaccidúsq; & flexibilis corporei vnde & vimina vites victores dicũtur: & viere, religare: quia vietis virgis religare possumus. Hactenus Donatus. Terentius, Hic est victus vetus veternosus senex. Plautus in Mercatore, Acheronticus senex, vietus, decrepitus. Gellius, Poma præmatura vieta sunt & putria. Sunt igitur victores cupparii, qui Vietor. Viere. Vietus.

P. i.

Vitilia. vitilibus cuppas sarciunt vinciúntque. Vitilia auté sunt quæcunque sic lenta sunt, vt commodè flectantur, cuiusmodi sunt vimina. Græci ἱμαντώδη & λυγινὰ vocant. exempla sunt apud Plinium libro decimotertio, capite quarto, & libro tricesimoquarto, capite decimosexto. Lacus. Lacus autem sunt, qui torculari supponuntur ad excipiendum mustum, & labra lignea, quibus vindemiæ apud nos importantur, quibúsque ad balneum vtimur. Italia olim fictilibus vasis vtebatur. Plinius libro decimoquarto, Magna & collecto iam vino differentia in cella. Circa alpes ligneis vasis condunt, circulísque cingunt: mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota.

Ex. l. Si quis testamentum, eodem titulo.

Quemadmodum, inquit, æstimario inhibetur. Sic quidé legit Accursius, sed inibitur haud dubiè legendū est. Inire æstimationem seu rationē. Inire æstimationem dicimus, vt inire rationem, hoc est inuenire modum, & rationem alicuius rei æstimādæ: cuius verbi frequētior est vsus apud auctores, quàm vt exemplo opus sit. Meminit Laurentius copiosè lib. v. Elegan. Terētius in Heaut. Crucior bolum tantum mihi esse ereptum tam subito è faucibus. Quid agam? aut quid cōminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.

Ex. l. Si ex plagis § primo.

Ille flagello quod in manu habebat, in quo dolor inerat, verberare tabernarium cœpit. Beroaldus dolon hic legēdū cēsebat: nec ab re quantū mihi videtur, Dolones. cum Seruius libro septimo Æneidos dicat, Dolonem flagellum esse intra cuius virgā latet pugio, à fallēdo Græcè dictū, id est dolo, quòd decipiat ferro, cum speciem ligni præferat. Tranquillus in Claud. Reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro, præstolantes alter vt egressum theatro, alter vt sacrificantē apud Martis ædem adoriretur. Huiusmodi hodie visuntur. Dolon etiā minus est velum in naui, ex Polluce & Suda. Liuius lib. xxxvi, Cæterū posteaquam Prætoriā nauē Polyxenidæ relictis sociis vela dantem videre, sublatis raptim dolonibus, Ephesum petunt fuga. Idem Polyxenidas enim vt virtute militum, haud dubiè superari se vidit: sublatis dolonibus effusè fugere intendit.

Ex lege, Si verò, De iis qui deiecerunt.

Exhedræ. Ex cūius cubiculo vel exhedra deiectū est. Accursius diuinaci cōiectura fenestram interpretatur. Vitruuius libro quinto de palæstrarum ædificatione loquens, quæ Græcanica nō Italica ædificia erant: Constituantur autē, inquit, in tribus partibus exhedræ spatiosæ, habētes sedes in quibus philosophi rhetorésque, ac reliqui qui studiis delectātur, sedētes disputare possint. Cicero libro quinto de Finibus, Hoc autē tēpore, etsi multa in omni parte Athenarū sunt in ipsis locis indicia summorū virorū: tamen illa moueor exhedra. modò enim fuit Carneades, quem videre videor. Est enim nota imago, à sedéque ipsa tāta ingenii magnitudine orbata desiderari illam vocē puto. Verba sunt Ciceronis fingēris dialogum illum suum in Academia Atheniēsi habitum, vbi Academici disputare olim soliti erāt. Idem de prouinciis Consularibus, Itaque ille alter & ipse est homo doctus, & è suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum iam in exhedra helluatur. Verba sunt Pisonē mordaciter cōpel-

lantis, quasi sub obtẽtu philosophiæ cum Græculis in exhedra, id est, in loco disputationũ pergræcaretur, id est perpotaret verius, quàm cum Græcis dissereret. Exhedræ hodie dici possunt loca, quæ in peristyliis sodalium canonicorum aut monachorũ, id est claustris, vulgò capitula dicũtur. Exhedra enim Grecè à sedium frequẽtia & sessitandi cõmoditate nomen accepit. Idem Cicero primo de Natura deorũ, apud Romanos exhedrarum vsum fuisse docet his verbis, Nam cum feriis Latinis ad eum ipsius rogatu accersitúque venissem, offendi eum sedẽtẽ in exhedra, & cum Caio Velleio Senatore disputantem. Hic autem pro cellula studiaria accipi videtur, in qua grabbatulus ad meridiandum accõmodatus esse solet. quo modo & apud eundem Ciceronẽ in tertio de Orat. de meridiana enim quiete loquẽs, Tum dedita, inquit, opera quiescentibus aliis in eam exhedram venisse, in qua Crassus lectulo posito recubuisset. cúmque cũ in cogitationẽ etiam defixum sensisset, statim recessisse. Hieronymus lib. primo Paralipomenôn, cap. xxiii, Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultu domini, in vestibulis, & in exhedris, & in loco purificationis, & in sanctuario. Quòd autem sequitur, Quòd si ex mediano cœnaculo quid deiectum sit. Medianum pro medio architectonicum verbũ est, vt **Medianum.** apud Vitruuium medianæ colũnæ ab angularibus distinguũtur, & medianæ testudines. Similiter medianũ cœnaculũ hic dicitur, quod tamen pro mediano cubiculo cœnaculi intelligo. Est enim cœnaculum, vt alibi diximus, supe- **Cœnaculũ.** rius mẽbrum domus, quod inquilini Romæ habitare solebant, quasique corpusculum, suis quoque mẽbris constans, cubiculo, exhedra, cellula, & huiusmodi cubiculi appẽdicibus. Quòd verò superius paulo dicitur, Sed si quis ho- **Hospitalia.** spitalia habeat, solus ipse tenebitur, id quo modo intelligi debeat, ex Vitruuio libro sexto coniicere possumus. Sic enim inquit, Præterea dextra ac sinistra domunculæ constituuntur habẽtes proprias ianuas, triclinia & cubicula cõmoda, vt hospites adueniętes non in peristylia, sed in hospitalia recipiantur. Adde quæ suprà in titulo, De officio Proconsulis, diximus.

Ex eadem. l. De iis qui deiecerunt.

Prætor ait, Ne quis in suggrũda protectóve. Suggrũdæ & suggrundia vo- **Suggrundę.** cantur partes tecti prominẽtes, quibus stillicidia à parietibus arcẽtur. Qualia **Suggrũdia.** sunt ferè Lugdunensia tecta. A Græcis γεῖσα & γεῖσα dicuntur. Inde verbũ sug- **Suggrundatio.** grundatio Vitruuio libro quarto, capite secundo: Sub tectis, inquit, si ma- **Vitruuius.** iora spatia sunt, columen in summo fastigio culminis. vnde & columnæ dicuntur, & transtra, & capreoli. si commoda, columen & canterii prominentes ad extremam suggrundationem. Quæ verba mendosissimè in impressis libris leguntur, vt totus penè tractatus ille de architectura decem libris constans. Quare à paucissimis legitur. Alioquin etiam intellectu perdifficilis, &, vt Euripides tragicus de libro Heracliti cognomento Scotini dixit, si Laertio credimus, Δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενος, id est Delio natatore indigens. In illa **Delio natatore indigens.** enim rerum verborúmque obscuritate non mediocre etiam ingenium, quasi æstuoso freto obrutus natator submergitur. Nobis verò in ea lectione contigit præceptorem eximium nancisci Iucundum sacerdotem, architectum tũc regium, hominem antiquitatis peritissimũ: qui graphide quoque non modò

verbis intelligendas res præbebat. Quo tempore Vitruuium nostrum ociose, alióſque nonnullos antiquos ſcriptores eodē benigniſſime adiuuanre emendauimus. Accedit Græcarum literarum mediocris, vel modica potius cognitio, quæ in eius auctoris lectione multū confert. Eſt tamen ille auctor Latinæ linguæ ſtudioſis, nedum architecturæ vtiliſſimus. Vt ad rem redeamus, ſuggrundationem Græci γεῖσωμα vocant, quod ad verbum ſuggrundamentū dici poteſt: quod tamen verbum Theodorus ex Ariſtotele grundam, & imbricamentum tranſtulit. Idem Ariſtoteles libro quinto de genere animalium, nōnullorum animalium aures ſuggrundatas eſſe dicit, ἀπογεισωμένα ὦτα appellans. Quem locum interpres eleganter ita vertit, Auriculæ etiam longæ imbricatæque amplius quaſi grundis, intúſque anfractu longiore intortæ (quales nonnullarum quadrupedum ſunt) melius auditum adminiſtrant, quippe quæ motum eminus excipientes ad cenſorium reddant, ὅσοις τὰ ὦτα ἀπογεισωμένα πέφυκε, καὶ ὅσα τὴν ἕλικα μακρὰν ἔχει. Protecta autē & proiecta partes ſunt domus prominētes, qualia ſunt meniana & podia penſilia. vnde aſpectus eſt nobis in vicos & plateas. Proiecturæ Vitruuio prominētiæ ſunt & veluti ſupercilia quædā parietū arcendis ſtillicidiis inuenta: fabri larmieros appellant & intabulamēta. Quāquam etiam proprio nomine coronæ vocentur ſiue ſtructura, ſiue inteſtino opere conſtent, quod minutiariam lingua vernacula dicimus. Vitruuius libro ſecūdo, Summis parietibus ſtructura teſtacea ſub tegula ſubiiciatur altitudine circiter ſeſquipedali. habeátque proiecturas coronarum. Ita vetari poterunt, quæ ſolent in iis fieri vitia. Protecta à protegēdo dicta ſunt: eſt enim protegere, tectū proiicere. Cicero in Top. Quoniam Publius Scæuola id ſolum ædium eſſe dixit, quantum parietis cōmunis tegendi cauſa tectum proiiceretur: ex quo tecto in eius qui protexiſſet, aqua deflueret, ius tibi videri. & reliqua. Pergulam, cuius hic quoq; fit mētio, pro parte domus exporrecta, & propendente accipi debere hoc in loco eius generis, quas ſalientes artifices noſtri appellāt, nemo ſemidoctus ignorat. Plinius libro triceſimoquinto de Apelle, Perfecta opera proponebat in pergula trāſeuntibus: atque poſt tabulam latens, vitia quæ notarentur, auſcultabat, vulgum diligētiorem iudicem, quàm ſe præferēs. In his autem pergulis venales res proponebantur: ſicque intelligendum in lege, Hæres, ſuprà, De iudiciis.

γεῖσωμα. Imbricamentum. Protecta. Proiecta. Proiecturæ Coronæ. Opus inteſtinum. Protegere. Pergula.

Ex. l. Tigni. in titulo, Ad exhibendum.

Vel anſam ſcypho iniūxeris, vel emblemata phialæ. Emblema vermiculatū opus ſignificat ex teſſellis inſititiis aptū atq; cōſertū. Inde illud Ciceronis in Bruto de Marci Calidii oratione, Nullū niſi loco poſitū, & tanquam in vermiculato emblemate (vt ait Lucilius) ſtructū verbū videres. Et in Oratore perfecto de collocatione verborū loquēs ex Lucilio, Quàm lepidè lexeis cōpoſitæ, vt teſſerulæ omnes, arte pauimēto, atque emblemate vermiculato. Lexeis, inquit, id eſt dictiones in oratione tam lepidè compoſitæ, quàm in pauimentis vermiculato opere factis teſſerulæ. De quibus Plinius libro xxxv, In terraſo, inquit, marmore, vermiculatiſque ad effigies rerū & animalium cruſtis. Huiuſmodi hodie viſitur in Italia in æde Senenſi pulcherrimum opus. Emblemata etiam in vaſis argenteis, aureiſque & Corinthiis ornamēta erant

Emblema. Vermiculatum opus.

apud antiquos, exemptilia cum libitum erat, cuiusmodi ætas ista non nouit vt arbitror. Id autẽ ex Marco Tullio intelligi facile potest in Verrem, actione v. in qua Verrem Siciliæ Prætorẽ criminosẽ refert Haluntinos vasa omnia, quæ tum apud Haluntium erant, in vnum aceruum cõferre coegisse: quo facto Verrem ex omnibus vasculis emblemata, id est preciosissimam partem reuellisse: ita vt Haluntini domum pura nudáque vasa referrent, id est emblematis abstersis, & toreumata, id est cælaturæ, & emblemata apud Verrem remanerent impudentissimo latrocinio. propter quod factũ Verrem per paronomasiam verriculum appellat. Verba Ciceronis hæc sunt, Vasa autem ad Verrem deferuntur, Cibiratæ fratres vocantur: pauca improbant. quæ probarent, iis crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis deliciis cum argento puro domum reuertuntur. Quod vnquam Iudices huiusmodi euerriculum in illa prouincia fuit? Et paulo post, Tum illa ex thuribulis & patellis quæ vellerat, ita scitè in aureis poculis illigabat, ita aptè in scyphis aureis includebat, vt ea ad illam rem nata esse diceres. Emblema insertum quid & insitum significat iniunctúmque: ideò factum vt emblema pro ornatu temporario, & exemptibili ponatur. Inde illud Fabianum libro secundo Institutionis oratoriæ, de locis communibus loquentis: Hoc, inquit, adeò manifestum est ad forenses actiones pertinere, vt quidam nec ignobiles in officiis ciuilibus, scriptos eos, memoriǽque diligentissimè mandatos in promptu habuerint, vt quotiens esset occasio, extemporales eorum dictiones his velut emblematis exornarentur.

Ex. l. Iulianus § Quantum, eodem titulo.

Possit exequi actione quod destinauit, & in nullo casu quam intendit læsa. Sic quidẽ vbique legitur post Accursium. Causa verò nõ casu legendũ esse nemo nisi tardissimus non intelligit, vt sit causa quam intẽdit in nullo læsa, id est nullo modo. Quod autem sequitur, Nisi paratus sit repetita die intẽtionẽ suscipere, simile illi in titulo, De dãno infecto, repetita die repromittere. Repetita die. Verbum est peculiare Iurisconsultorũ: quemadmodum & alia pauca ab aliis scriptoribus non recepta. Vt per auersionem locare, vel conducere, vel emere, in iure frequẽtissima, & castratus pro eunucho natiuo, & versicoloria, quæ natiuum colorem mutauerunt. & reliqua quæ nunc in mentem nõ veniũt.

Repetere, est retrorsus petere, vt cum altè repetitam orationem dicimus. Repetere. Cicero in tertio de Oratore, Quorsum igitur hæc spectat tam longa, & tam altè repetita oratio? Altè repetita pro à principiis rerum exorsa dixit, quod ipsum interdũ viciosum est: vnde illud Horatianũ in Arte, Nec reditũ Diomedis ab interitu Meleagri, Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo. Et repetita longius interrogatio apud Fabium libro quinto: At in eo, inquit, qui verum inuitus dicturus est, prima felicitas interrogantis est extorquere quod is noluerit. Hoc autẽ nõ aliter fieri potest, quàm lõgius interrogatione repetita. Respõdebit enim quæ nocere causæ nõ arbitrabitur. Idem, Patronus quoque altius, & vnde nihil suspecti sit repetita percunctatione, priora sequẽtibus applicãdo eò sæpe perduxit homines, vt inuitis quod prosit, extorqueat. Vulgo dicimus longissime rem quærere, vel lõgissime vestigare. Inde etiam

Repetita consuetudo repetita consuetudo & institutum dicitur, hoc est longo interuallo relata, id est (vt clarius dicam) à lôgissimis retrorsum temporibus petita. Cicero in Diuinatione, Neque enim magis animos hominum nocentium res vlla cômouit, quàm hæc maiorum consuetudo longo interuallo repetita atque relata. Non ab re igitur hæc locutio repetita die à Iurisconsultis vsurpatur, pro eo quod Antidatam appellant, vt infrà, De fide instrumentorum, Repetita quidem die cautionẽ interponi nô debuisse, & reliqua: id est die retrorsus emẽtita. Vbi dies pro tempore intelligi debet, cum fœminino genere sit positum, vt in illa locutione, annua, bima, trima die. Iuuenalis Satyra x, Lôga dies igitur quid côtulit? Et Vergilius, Multa dies variúsque labor mutabilis æui Rettulit in melius. Repetita die scribere vel aliud agere Græci dicunt, ἀνεφίχειν ἐκ χρόνου. Cui opponitur prolata die, supra in tract. De edendo.

Ex.l.pri. De ser.corru.§.Quòd ait Prætor.

Sed persuadet Græcè etiam bonum consilium quis dando, potest suadere & malum. Lego, sed persuadet Græcè καταπείθει etiam bonum, & reliqua. Quanquam id est ariolari, huiusmodi lacunas replere velle sine exemplari prisco. Suadere. Suadere, est hortantis & impellentis: persuadere, exorantis & Persuadere. perpellentis. Suadere actus & affectus, persuadere effectus. Cicero in Philip. secunda, Duo tamen tempora inciderunt, in quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim, ea velim reprehẽdas si potes. Vnum ne in quinquennium Cæsari imperium prorogaretur. Alterum ne pateretur fieri, vt eius absentis ratio haberetur. Quorum si vtrumuis persuasissem, in has miserias nunquam incidissemus. Propterea finem rethorices nonnulli ad persuadendi vim retulerunt, vt auctor est Quintilianus in secundo: quod tamen ipse non probat, vt qui officium oratoris in bene dicendi scientia, non euentu positũ esse censuerit. Persuasio Fides. πίστις. Laurẽtius Vallensis persuasionem propriè vocari posse côtendit, quam Latini Christiani fidem, Græci πίστιν appellant: hoc est certam quãdam opinionem & sententiam, quam nobis persuasimus. Id quod mihi Laurentius rectè cẽsuisse videtur, cum à verbo Græco πέπεισμαι, id est persuasi mihi, πίστις apud eos dicatur, quam nos fidem dicimus. Hoc autem ex Quintiliano liquet, qui libro quinto sic inquit, Pro certis autẽ habemus, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si nô omnium hominum, eius tamen ciuitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt. Latinè autem fides in hoc significatu certam deriuationem non habet, sed Græcorum imitatione vsurpatũ est ab antesignanis fidei Christianæ, qui aliud verbum significantius esse nullum existimabant. Suadendi & persuadendi differentiam Augustinus libro secundo de Ciuitate, his verbis expressit, de Platonis politia loquens, Confer nũc Platonis humanitatem à ciuibus decipiendis poetas vrbe pellentem, cum deorũ diuinitate honori suo ludos scenicos expetẽte. Ille, ne talia vel scriberentur, etsi non persuasit, disputando tamen suasit leuitati lasciuiæque Græcorum: Isti vt talia agerẽtur, iubendo extorserunt grauitati, modestiæque Romanorum. Pitho. Persuadere Græcè καταπείθειν dicitur, vt suadere πείθειν. Inde Pitho dicta est Suada. dea dicendi præses, quam Ennius Suadam, Quintilianus persuadendi deam, Suadela. suadelam Horatius, Cicero lepôrem vocat. Hæc & flexanima dicitur, quasi

animum flectens, à Græcis psychagogos, quasi ductrix & oblectatrix animæ. Huius autem deæ quàm sanctum olim numen apud Gallos fuerit, nos verbis Luciani auctoris Græci ostendemus, quæ nobis hoc vertenda esse duximus. Hercules, inquit, apud Celtas Ogmios lingua vernacula vocitatur. Eius autem speciem multum ab Hercule Græcorum abhorrētem, monstrificámque pingunt. Senex est illis Hercules admodum confectus, inculto capite glabróque, atque extrema canitie, obrugata cute, victus, retorridus, cuiusmodi ferè maritimos artifices videmus ad vltimam senectutem perustos. Omnia denique magis cum quàm Herculem esse crederes. Atque is huiusmodi cum sit, habet nihilominus Herculis cultum, & gestamina. Amictus est enim leonino tergore, dextera clauam tenet: arcúmque sinistra protendens, pharetram ex humero pendulam habet: & vt semel dicam, Hercules est vsquequaque. Hunc autem eo habitu cum vidissem, confestim arbitratus sum cōmentum esse illud Gallicum, ludibriúmque quoddam hominum Herculis Græci diuinitatem suggillare maxime volentium. Verùm (id quod in primis in ea tabula admirandum esse duxi) senex ille Hercules confertissimam quandam hominum multitudinem trahit, omneis auribus vinctos. Vincula porrò illi sunt habenulæ prætenues, auro electróque fabrefactæ, spirulis collaribus honestissimis persimiles, δεσμὰ δὲ εἰσὶν αἱ σειραὶ λεπταὶ χρυσοῦ καὶ ἠλέκτρου εἰργασμέναι, ὅρμοις ἐοικυῖαι τοῖς καλλίστοις. Atque ii tam exilibus vinculis ducti (quod mireris) ne fugam quidem circūspectare videntur, tametsi nullo propè negocio explicare se possint. Nec omnino restitātes, aut in diuersum renitētes, resupinatósq; videas. hilares illi verò, lætitiáq; perfusi sequūtur, ducētē se deū laudibus efferētes, trahenti se vltrò eousq; obsecūdātes, vt præueniēdi studio vincula etiā laxa incōtentáq; relinquāt. Diceres eos tristes futuros, si huiusmodi vinculis eximi se sentiant. Age, quod absurdissimū mihi visum est, id verò addere nō verebor. Cum enim pictori reliquū iam nihil esset, vnde cathenularum extrema innecteret (quippe dextera quidē claua gestāda: sinistra verò arcu tenendo occupata) perfusa dei lingua alligatos eos homines ductitari ab eius summo finxit, identidem duce ridibūdo ad eos se cōuertētē. Hæc ego, inquit, diutule cum cōsiderassem, admirabundus & hæsitans, atque adeò indignatione plenus, ibi Gallus quidā qui tum forte aderat, haud ignarus ipse rerum nostrarum, vt qui linguam Græcam exacte doctus esset, vt postea patuit Græcè eo loquēte, philosophiæ quoq; more gentis studens quantum coniicere licet, Tibi (inquit ad me) mi hospes picturæ huius sacramentum interpretari volo: videris enim nonnihil hac de re conturbari. Nos igitur Celtæ sermonem, nō quemadmodum vos Græci, Mercurium esse dictitamus, sed Herculi similem sermonem affingimus, quòd viribus admodū præualere cum Mercurio credimus. Quòd autem senex fingitur, ne id tute magnopere admireris, solet enim sermo in senectute demum vim suam iustā plenámq; exhibere. τὸν λόγον ἡμεῖς οἱ Κελτοὶ οὐχ ὥσπερ ὑμεῖς οἱ Ἕλληνες, Ἑρμῆν οἰόμεθα εἶναι, ἀλλ' Ἡρακλεῖ αὐτὸν εἰκάζομεν, ὅτι παρὰ πολὺ Ἑρμοῦ ἰσχυρότερος οὗτος. εἰ δὲ γέρων πεποίηται, μὴ θαυμάσῃς, μόνος γὰρ ὁ λόγος ἐν γήρᾳ φιλεῖ ἐντελῆ ἐνδείκνυσθαι τὴν ἀκμήν. Siquidem poetæ vestri verè id censuerunt, iuniorū hominum mentem volucrem instabilémque esse: senectutem autem scite

Lepos. Galli olim elegantiæ studiosi. Hercules Gallicus.

dicere posse, & commodius iuuentute. Sic tibi apud Homerum ex Nestoris senis lingua profluere mel creditur, & Troianorum oratores floridã ore vocem emittere dicuntur. Proinde si auribus homines ad linguam illigatos senex hic Hercules, idem & sermo trahit, ne hoc quidem est cur mireris: vtiq; qui linguæ auriúmque cognationem noris. Ad summam Herculem nos Celtæ hominem sapientem fuisse censemus, sermone omnia perficientem, flexanima illa suada quam vos Pithò dicitis, pleraque eluctari peruincerèque solitum. Teláque ipsius sermones fuisse interpretamur acutos, celeres, à scopo nõ aberrantes, plerunque collimãtes, animas quoque consaucientes. Vos certe ex Homero verba volucria esse dictitatis. τὸ δ᾽ ὅλον καὶ αὐτὸν ἡμᾶς τὸν Ἡρακλέα λόγῳ τὰ πάντα ἡγούμεθα ἐξεργάσασθαι, σοφὸν γενόμενον, καὶ πειθοῖ τὰ πλεῖστα βιάσασθαι. Hui quãdiu de nugis? dixerint quidã fortasse, qui nullum præsentius numen esse sancta rusticitare putant. Cuius spiritu sese actos esse significantes, simplicitatem amare se, & exosculari scriptorũ canonicorũ aiunt, seculariáque scripta propterea auersari, quòd inde dicendi lenocinia, non etiam sentiendi argumenta abunde comparari possint: bellissimum hoc nactos se putãtes inertiæ atque inscitiæ patrocinium. Ceu verò fidei nostræ antesignani Tertullianus, Iustinus, Cyprianus, Lactantius, Nazianzenus, Basilius, Eusebius, ac reliqui probæ notæ scriptores, Leo, Hieronymus, atque etiam Augustinus, dicendi facultatem neglexerint, neque his potissimum armis contra gentilium scripta dictáque depugnarint, licet nõ æquè certis ac fulgentibus. Id quod tamen ii adhuc sese ignorasse excusare probabiliter possunt, qui barbara tantùm scripta intelligere, legeréque didicerunt. Homines vtique noctuinis oculis, qui clarè in tenebris cernentes Cimmeriis, splendore latinitatis, atque elegantiæ præstringantur. Quos quid nominis appellem, non satis comminiscor. Antiqui onos lyras appellitauerunt. Vnde illud Varronis dictum, Si quis mihi filius vnus pluresve in decem mensibus gignantur, ii si erunt ὄνοι λύρας (id est asini ad lyram) exhæredes sunto. Id quod ex Menandro Comico in prouerbiũ assumptum est, ὄνος λύρας ἤκουε, καὶ σάλπιγγος ὗς, Asinus, inquit, lyram audiebat & classicũ sus. Quod de iis dici solet, qui nulla voce harmonica titillantur. Quo modo & isti Priscianomastiges (vt vulgus nostrum loquitur) alternis verbis impingentes, qui nullum verbum nisi putidum auribus percipere cum valeant, suauiloquentia offendi se simulant, vt fallaci & impostrice, cum reuera ad eloquentiam priscam obsurdescant atque hebescant. Orationem enim latinam si audiant, superciliosos videas, cõtemptim transmittere se fingentes, quæ apprehendere nequeunt, vt si quod Græci dicunt, ὄνος τὰ ὦτα κινῶν. Quo prouerbio crassioris Mineruæ homines compellãtur, qui cum interdum auriti æquè vt asini sint: nihil tamen exaudientes omnia intellexisse se ementiuntur, vnà cum iis quæ dixeris: dicẽda etiam connectentes. Hi sunt qui humanitatis nomen leue, atque etiam probrosum esse putant. quam, cum se dicunt aspernari, eruditionem institutionémque ad bonas artes, atque adeò in bonis artibus & literis eam esse nesciunt, vt doctissimi tradiderunt. Quas artes qui syncerìter appetunt, hi ab antiquitate dicti sunt humanissimi: eò quòd vni omnium animantium homini huius sciẽtiæ cura & disciplina data est. Verùm isti ne-

Hercules Gallorum.

Digressio in latinitatis cõtemptores.

Prouerbiũ ex Varrone Asinus lyrã

Humanitas

sciunt hæc esse rudiméta atque incunabula virtutis, quibus cum iuuenũ animi ad veræ gloriæ cupiditaté aluntur, tum sunt hæc eadem potentissima vitæ retinacula aut in rebus aduersis, aut in infirma valetudine. Cæteræ res neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorũ: humanitatis studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium ac solatium præbent. delectãt domi, in senectute animũ tanquam emeritis stipendiis ambitionis, cõtentionum, cupiditatum, voluptatum, receptui canere hortantur, omniúmque rerum securum secum (vt dicitur) viuere cogunt. Plena est exemplorum vetustas, plena sententiarum, quæ iacerent in tenebris, nisi literarum accedente lumine (quod isti obtueri nequeunt) incolumia seruarentur. Quàm multas nobis imagines fortissimorum virorũ elegantiæ stilo expressas non modò ad intuendum, sed etiã ad imitandum, scriptores Græci & Latini reliquerũt? quas in administranda repub. magistratus sibi proponétes, animum & mentem ipsa cogitatione hominum excellentiũ conformare debent. Nisi verò existimabimus ea quæ acute aut sententiose dicta sint, perinde auribus insidere sordide ac laute, aspere ac rotũde, barbare ac Latine dicta: aut eodem modo in sensus irrepere, eundem aculeum in animis audientiũ relinquere. Quasi verò idem cibus fatuus iuxta conditúsq;, fastidiose & suauiter sumptus, perinde ad stomachũ faciat. An nihil interesse putamus, ex quo filo textura quæque fiat? An contexendo filo & cãdido & tereti, & egregie neto, artificis manũ non referre, nõ artem, nõ texturæ genus credimus? Quod ipsum si cæcis etiã clarũ est, nisi ab iis defendi non posse, qui candida nigris, cretatáque (vt dicitur) carbone notatis, perplexa explicitis, dubia certis, controuersa confessis, syncera adulteratis, proba improbis, cohærentia hiulcis, quadrantia inconcinnis, apta collisis, consentanea dissidentibus, optima deterrimis, odorata putidis, scita absurdis, acria hebetibus, lucida obscuris, salsa insulsis, sapientia fatuis, digesta inconditis, descripta confusis, cõsona absonis, culta horridis, selecta obuiis, Latina barbaris: postremo qui humãna brutis, lucem tenebris, decus denique dedecúsque permiscent, placita omnis æui delentes: quid causæ est cur non isti intemperiis acti videãtur, qui orationem ratione certa contextam (vnde nomen contextus) qua vna re maxime genus humanum brutis animãtibus præstat: nihil à sermone fortuito & incondito interesse cõtendunt? qui alba (quod aiunt) linea discrimen rerum: & (vt inquit Persius) frontem de rebus, ac decorum ex hominibus tollunt? Quid? in damnandis vitiis æque grauem plagam facit fortuita confusaneáque verborũ congeries, quàm dictionum constructio concinna quadratáque, aut adamussim modulata? Eadem vi fertur effusus temere sermo, vixque ore excidẽs, qua artificiose emissa, ac tereti stilo intorta librátaque oratio? Num virtutibus commendandis, artibus illustrandis, meritis hominum amplificandis, indignitate rerum exaggeranda, honestate asserenda, voluptate explodenda, cõmiseratione in calamitosos cieanda, ira placanda, cõponendis affectibus, hominibus in officio cõtinendis, sæuitia execranda, placabilitate emerẽda, venia extorquenda? Denique vetustis nouitate dãda, nouis auctoritate, obsoletis nitore, obscuris luce, fastiditis gratia, dubiis fide, omnibus eo quod maxime interest aut tẽ-

porum,aut locorum, aut personarum, aut causarum? Num his inquã omnibus transigendis(pergam enim & ineptus & immodicus esse indignationi indulgẽs)æque pollere potest nuda & inermis, omníque ornatu defecta oratio, nedum barbara,vt proprietate cõmendabilis,translationibus atque omni dictionis lepôre instructa? Verborũ sordibus horrida & tenebricosa,atq; sermonis lautitia nitẽs,& figurarum splendore illuminata? Nimirũ pondera sensuũ sententiarúmque perferre ictum suũ nequeunt,nisi & verborũ emphasi quasi libramento incitentur, & ambitu quodam cõplexúque certo incisorũ membrorúmque deferantur. Adde quòd vt in plerisque rebus mire hoc natura fabricata est(vt Marcus inquit Tullius) sic vt in oratione,vt ea quæ maximam vtilitatem in se continerent,plurimum eadem haberẽt vel dignitatis, vel etiã venustatis. Hæc illa est eloquentia quæ orbem terrarũ duorum nominũ gloria Demosthenis Græci,Latini Ciceronis impleuit.quorũ hodie quoque permulta ingenii monumenta circunferuntur,vbique propè terrarũ honori magis habita,quàm in Frãcia qua vna in prouincia & Minerua & Musæ,& Mercurius,atque etiã (si diis placet) Celticus ipse Hercules, Accursianorũ Momo (sic enim vocant derisionis deum)non modò concedere coguntur: sed etiam inde conuiciosè probrosèque quatiuntur. Id quod eo indignius esse mihi videtur, quòd ab iis hominibus humanitas in Francia veluti fabula quædã iners theatro exigitur & exploditur: qui ne suspicari quidem vnquã potuerunt nedũ exaudire,quid illa profiteretur. Ab iis(inquam)iudicibus eloquentia indicta causa damnatur, qui ne de facie quidem eam nouerunt: qui albáne an atra sit,iudicare nequeunt. Quòd si fato non Gallico sed Frãcorum,facessere Gallia lepos omnis literarum cogitur,facessat sane quando ita genius fert hu-

Prouerbiũ. ius regni.Sed suspendio arbor eligenda (vt aiunt) & vt Aristophanes inquit, δεῖ ἀξίου γοῦν ξύλου ἀπάγξασθαι,Si suspendio vita finienda est,ex digna saltem arbore pendendum est. Sic si hoc semel decretũ est, vt Francorum suffragiis humanitatis & eloquentiæ,id est rerum pulcherrimæ studiũ damnetur, ab iis certe damnetur qui eam pernouerint. Nunc verò quis cœlum terris nõ misceat & mare cœlo,si cæcutientes de dicendi coloribus, & de poeticæ cãticis surdastri in consilium mittantur? qui eloquentiã blateratricem quandam esse putant, cuius sit propositum voces inaniter fundere,non sententiarũ pondera conse-

Eloquentiæ munera. ctari. Ignorantes eã esse disciplinã quæ de magnis mire & sublimiter,de paruis proprie ac subtiliter,de mediocribus iucunde & grauiter,de omnibus sẽtẽtiose & luculenter dicere perdoceat.Quæ vt legibus soluta,& inusitata quadam conditione,accusatrix eadem & causam dicens,atque vtrobique optima fide agens,suopte etiã tantum iudicio absolui, damnariq; si res ita tulerit,sua facundia possit. Verum hæc ipsa dicendi facultas permultos illa quidẽ amatores,sed paucos imitatores habet,quod quõdam de libertate dictũ est. Quotus enim quisque est ex istorum etiã numero durioris oris hominũ,qui hanc facultatem verbis eleuare solent,atque etiam aspernandam dicere:cui si inter disserendum censendúmve scitum aliquod verbum in buccam forte venerit,

Prouerb. non flammam ore inardenti facilius opprimere possit (vt prouerbio dicitur) quàm elegans dictũ illud tenere? Vt enim hominis decus omniũ confessione

est ingenium:sic ingenii ipsius lumen est eloquentia. Quid igitur hoc hominum genere facias qui humanitatem ex homine tollunt? Philippus Alexandri Magni pater cũ causam aliquando duorum hominum malitia præditorũ cognosceret, vnum Græco verbo fugere iussit,id est exulare, & alterum persequi. ἐκέλευσε τὸν μὲν φεύγειν, τὸν δὲ διώκειν. Sic ego,si quis me sententiã roget de istis obtrectatoribus elegãtis humanitatis,facere fortasse ausim, vt & qui sordibus sermonis oblectari,& qui pure loquẽtibus obtrectare cupide solent,hos quidẽ in Timonion quoddam,id est in auiam solitudinẽ deportandos esse: illos verò deportatis comites ire censeã,vt morari prima longa, posthac isti inter homines desinant qui humanitate delectari nequeunt, & vero qui offenduntur doctrinæ elegantia. Vt enim Timon ille Atheniensis Philosophus, humani generis odio infamis,Misanthropi cognomẽtum propterea meruit,sic isti nimirum pessime de genere humano mereri censendi sunt , qui homines humanitate abdicare se iubent. Atque ideo classicos & assiduos auctores (vt antiquo verbo iuris vtar) ex quorum lectione humanitas quæritur, omneis ad vnum,vno illo addito elogio damnauerunt, quod nihil ad stomachum facerent, alimentis assuetũ Mineruæ sordidæ atq; illotæ, scilicet sic est natura cõparatum,vt prius cauum à cõuexo(vt inquit Aristoteles) quàm hircosam inscitiam ab improbitate disiunxeris. Ex eorũ sunt illi genere,qui literarum studium ad calculum vocandum putant: non vt par sit ratio acceptorum & expensorum,sed vt multo amplior acceptorum. Atque ideò eos in sese pessime consuluisse pronunciare non erubescũt, qui humanioris studii curriculũ ingredi institerunt & peragere. Videlicet studiosis hominibus literas decoxisse interpretantur,quos capturas forenses expiscari nõ vident,aucupiáque Basilicana omni ope consectari:quẽ vnicũ finem studiorum esse cõmunis prudentia statuit. Verũ illi suæ prudentiæ rationẽ viderint,nos quod agitur,agamus.

Timonion. Misanthropos. Prouerb.

Suada à suadẽdo dicta est:vnde illud Virgilii in sexto, Et male suada fames. Imitatione cuius Augustinus lib.xiiii.de Ciuitate, de præuaricatione primorũ parentũ loquẽs, Male suada,inquit, versutia in hominis sensum serpere affectãs.& reliqua. Inde Cornelius Cethegus propter suauiloquẽtiã Suadæ medulla dictus est. Cicero in Bruto, Pitho vocãt Græci cuius effector est orator, hãc Suadã appellauit Ennius. Eius autẽ Cethegũ medullã fuisse vult,vt quã deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitauisse,huius hic medullam nostrũ oratorẽ fuisse dixerit. Pitho autẽ vt Sappho declinatur & Echo,& similia. Hæc à Græcis Psychagogos quasi flexanima dicta est, animos hominũ quoquouersus ductitans,quasique arbitrii frænos regens & iudicii.

Suada. Suadæ medulla. Psychagogos.

Ex eadem lege.

Sed vtrum ita demum tenetur,si bonæ frugi seruum pepulit ad delinquendum. Frugi bonæ & bonæ frugi cum dicebant, probum officiosúmque consumatè significabant,quanquã apud Gelliũ frugis bonæ legitur. Sic enim frugi bonæ dicunt,vt frugi hominẽ,vt Piso frugi. Cum autẽ contrariũ huius significare volebant,nequam hominẽ appellabant,id est prodigum,asotum,libidinosum,improbũ,nihili,& interdum scelestum: præsertim cũ de seruis loquebãtur. Hoc verbo Iuriscõsulti interdum vtuntur,vt hic & alibi nõ semel.

Frugi bonæ. Nequam.

Apud Plautum in Caſ. cũ Stalinus de vxore ſua excandeſcente diceret, Nũc
in fermento totaſt, ita turget mihi, ædepol ego illam mediam ruptam velim.
Reſpondit Olympio villicus, Credo pol eſſe, ſi quidem tu frugi bonæ es. Id eſt
ſi tu virilis maritus es, media dirupta eſt, alludens ad hymenẽ muliebris ge-

οἰκέτης. ἐπιεικής.

nitalis. Frugi bonæ ſeruum Græci οἰκέτην ἐπιεικῆ appellant, quo verbo cõſuma-
ta probitas ſignificatur, vt alibi diximus. Iſocrates in Areopag. ἐν καπηλείῳ δὲ
φαγεῖν ἢ πιεῖν, οὐδεὶς οὐδ' ἂν οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησε. Id eſt, In caupona eſſe aut perpota-
re nemo ne ſeruus quidẽ auſus duntaxat frugi bonæ. de antiquis Athenienſiũ

Ad frugem bonã ſe recipere.

moribus loquens. Inde ad frugem bonam ſe recipere dicebãt, pro eo quod
vulgatis ſermo dicit, Ex nihili homine fieri hominẽ boni amantẽ, id eſt fru-
gi. Cicero pro Cælio, Equidẽ multos & vidi in hac ciuitate & audiui, nõ mo-
dò qui primoribus labris guſtaſſent genus hoc vitæ, & extremis (vt dicitur) di
gitis attigiſſent: ſed qui totam adoleſcẽtiam voluptatibus dediſſent, emerſiſſe
aliquando, & ſe ad frugem bonã (vt dicitur) recepiſſe, graueiſque homines atq;

Euadere ad frugẽ bonã.

illuſtreis fuiſſe. Dicitur & euadere ad frugem bonam, de eo tamen qui ante
nequam non fuerat. Lactan. libro ſexto de Pythagorea litera loquens, Si du-
cem nactus fuerit qui ducat ad meliora titubantem: hoc eſt, philoſophiã didi-
cerit aut eloquentiã, aut aliquid honeſtæ artis quo euadat ad bonam frugem,
quod ſine labore maximo non poteſt, honeſtam vitã diſputant peracturum.

Ad frugem bonã redire

Ad frugem bonam redire. Lamprid. in Heliog. Milites ſe parſuros dixerunt, ſi
ad frugem bonam rediret. εἰ χρηστὸς αὐτὸς γένοιτο.

Ex. l. Liminarchæ, De ſeruis fugitiuis.

Limenarchæ. Bigena vitanda.

Legendum Limenarchæ & hic & in. l. Munerũ, infrà, De muneribus & ho-
noribus, λιμενάρχαι. Non enim à limine dicitur, vt Accurſio placuit, ſed dictio
merè Græca eſt nõ bigena. Raro enim antiqui huiuſmodi dictionibus vſi ſunt
quæ ex Latino peregrinóque componuntur, qualis eſt epitogii compoſitio, &
epirhedii. toga enim Latinũ eſt cum præpoſitione Græca, & theda Gallicum.

λιμὴν.

λιμὴν Græce, Latine portus dicitur, vnde limenarcha, qui locis maritimis
præeſt, vnde traiectus eſt ad exteras nationes. Hos autẽ Ariſtoteles lib. ſexto

Limina imperii. Seruus ad limina.

Politicôn circa finẽ limenophylacas vocat, quaſi portuum cuſtodes. Limina
verò imperii non eo modo dicũtur quo limen domus: vnde ſeruus ad limina
dictus, pro atrienſi apud Apuleium in ſecundo de Aſino: & apud Virgilium

Stationarii milites.

lib. ix. AEneidos, Fidúſque ad limina cuſtos. Stationarii vero milites (quo-
rũ hic fit mentio) milites ſunt præſidiarii, quos ordinarios appellamus, qui in
locis hoſtium finitimis ſtationes agitare ſolent, ad repentinos hoſtium incur

Limitanei.

ſus intenti. Ex his limitanei à limitibus dicti ſunt.

Ex. l. vlti. Si menſor falſum modum dix.

Machinarii Geometræ & geodætæ.

Et ſi menſor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. Machinarius mẽſor
ab Vlpiano dicitur ad decempedatoris differentiam. Geometræ enim vel
geodætæ potius, id eſt terræ diuiſores, & agrimẽſores, nõ tantùm pertica vtũ-
tur & decẽpeda, ſed etiã machinula, qua formas quadratas aut trigonas deſi-
gnantes, earúmq; latera metientes, arearum ſpatiũ facile ex iis colligunt, quo
modo noſtri hodie vtũtur, partim eorũ quadrata machinula vtentes, partim
orbiculata. Vtrunq; autem genus arrectas in ambitu pinnulas habet rimulis

perspicuas, in meditullióq; columellam rimulentam. hæ autẽ ad æquilibriũ, & ad lineam rimularum pinnulariũ ita inter se respondent, vt lineæ decussatæ à circunferentia ad centrum machinulæ contendentes & coeuntes, per columellæ rimulas nulla offensione pertineãt. per quarum linearũ ductus mensores collimantes, orrhogonos exactè deprehendunt. Tota enim machinula normarum anconibus conserta & apta est, quæ res responsus illos linearum per mediam columellam efficit. Quam machinã qui viderit, facile hæc verba intelliget, alioqui futura subobscura. Gnomon hæc machina ab Herodoto Gnomon.
vocatur, quod verbũ Laurentius Latinè normã vertit, & rectè. Est enim norma Latine (queãdmodũ Græcè gnomon) pars & geometrici & architectonici Norma.
instrumenti, qua norma vt recti anguli à geometris, sic lapides ac structuræ orthogonæ, id est tectis angulis exactæ, ab architectis & fabris deprehẽduntur. Vulgo quadra vocatur, id est squierra, vt canon id quod regula Latinè dicitur. Lucianus, ὁποῖον χρὴ τὸν κανόνα εἶν καὶ γνώμονα τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, Qualem, inquit, oportet canonem & gnomonem esse vitæ secundum virtutem degendæ. Leo Albertus lib.iii.de AEdificatoria, Normam, inquit, veteres cõficiebant tribus rectis regulis in vnum triangulum coniunctis, quarũ vna erat cubiros tris, altera quatuor, tertia cubitos erat quinque longa. Hoc autẽ inuentũ est Pyrhagoræ, vt auctor est Vitruuius libro nono: vnde Albertus supradicta mutuatus est. Quintilianus lib.xi. de pronunciarionis gestu loquens, Sinistrũ brachiũ cousque alleuandum est, vt quasi normalẽ illum angulum faciat, super quod Normalis
ora ex toga duplex æqualiter sedeat. Normalem pro recto posuit, qualẽ norma efficit. Eadem tatione Cẽsorinus de die Natali normalem lineam vocat, angulus.
quam Græci catheton dicunt, Albertus perpendentem vocat, id est perpendi- Κάθετος.
cularẽ. Talis enim linea à recto angulo normæ fit, & ipsa rectũ angulum fa- Perpẽdicu,
cit, proptereáque ancones dicuntur in norma quasi flexus cubiti quem nor- laris,
malis figura efficit vel describit. Vitruuius lib.iii.in fine de striatis columnis loquens, Columnarũ striæ faciendæ sunt xxiiii. ita excauatæ, vti norma in cauo striæ cum fuerit cõiecta, circumacta anconibus striarum dextram ac sinistram tangat, acuménq; normæ circũrotundatione tangẽdo peruagari possit. Et libro octauo de chorobate loquens, quo aquæ perlibrantur: Ea, inquit, regula habet ancones capitibus extremis æquali modo perfectos, ínque regulæ capitibus ad normã coagmentatos, & inter regulam & ancones à cardinibus compacta transuersaria. Ancones Vitruuius appellat cõflexum qui rectum Ancones.
angulum describit. Transfertur & ad alia. Vnde Plinius Latinè cubitũ appellar libro tertio de Ancone vrbe Italica loquẽs, vulgo nota: In ipso, inquit, flectentis se oræ cubito sita. his verbis significans cur Ancon dicatur. Et lib. secundo, Cõflexa in cubitos, aut confracta in humeros. sic enim Hermolaus emendauit. Vt enim in parietibus ancones, ita & in promontoriis dicũtur. Vitruuius verò lib.vii, Longitudines ad regulam & lineã, alritudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondentes exigãtur. Plinius lib.xxxvi.de reticulato opere loquens, Structutã ad normã & ad libellam fieri, & ad perpendiculũ respondere oportet. ad perpẽdiculum Græce κάθετος dicitur. Amus- Amussis.
sis autem, filum est quod fabri materiarii rubrica oblinunt, aut alio colore, à

Στάθμη. Græcis στάθμη dicitur: vnde prouerbiũ natum λευκὴ στάθμη auctore Suda: Latine alba linea dicitur. Gellius libro vltimo, Hi varia lectitãres in quas res eunq; inciderant, alba (vt dicitur) linea sine cura discriminis solam copiam sectari conuertebant. Hoc autẽ prouerbium in eos valet, qui sine discrimine aliquid faciunt, vt si in albo pariete alba linea vtatur aliquis. Politianus hoc ita reddit, In albo lapide alba linea vel amussis alba, Græcorũ more qui ἐν λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη dicunt. Plato in Charmide ab eodem traducto, Quòd enim ad formosos attinet, alba sunt regula carpẽtarii: omnes enim ferè qui ea ætate sunt, formosi mihi videntur: id est nullum discrimen facio, nullo delectu formosos omnes iudico. Amussis enim alba nullum discrimen in lapide albo etiã ipso facit. Ammonius in prædicamenta Aristotelis, ὡς γὰρ ὁ τέκτων τῇ στάθμῃ κέχρηται ὀργάνῳ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ τε ὀρθοῦ ξύλου καὶ τοῦ καμπύλου, ὁμοίως καὶ ὁ οἰκοδόμος τῇ καθέτῳ ἐξετάζει τοὺς ὀρθοὺς καὶ τοὺς μὴ τοιούτους τῶν τοίχων. Vt faber, inquit, vtitur amussi instrumẽto ad exigendam materiæ rectitudinẽ, sic structor vtitur perpẽdiculo, id est catheto ad parietes dirigẽdos. Ex eo autem factum, vt gnomon forma geometrica dicatur normæ similis, hoc est parallelogrammũ cũ supplementis duobus: cuius meminit Euclides in principio libri secũdi, quæ forma à Martiano Capella Latinè norma vocatur in septimo, de qua Aristoteles in Prædicamẽtis, τὸ τετράγωνον γνώμονος περιτεθέντος ηὔξηται μὲν, ἀλλοιότερον δὲ οὐδὲν γέγονεν: quo in loco Argyropylus normam pro gnomone recte transtulit. Quadrangulum (inquit Aristoteles) addito gnomone, id est norma augetur quidem: non autẽ aliud fit quippiam, id est non transit in aliud schema geometricum. Quod si quis intelligere velit, Euclides adeũdus in primo capite libri secũdi, cuius hæc verba sunt, παντὸς δὲ παραλληλογράμμου χωρίου, τῶν περὶ τὴν διάμετρον αὐτοῦ ἓν παραλληλογράμμων ὁποιονοῦν, σὺν τοῖς δυσὶ παραπληρώμασι, γνώμων καλείσθω.

Tetragonũ. Cõstat autẽ tetragonũ, id est quadratũ duobus gnomonibus: duæ enim normæ iũctæ absolutũ quadratũ efficiunt. Sunt & alia significata huius vocabuli, vt gnomon pro vmbilico solis, à quo ars gnomonice dicta, quæ solariorũ rationẽ perquirit, vt suprà diximus, nũc ad rem non pertinens. Sensus est autẽ huius loci, Siue mensor machinarius falsum modum renũciauerit, vt agrimensor & metator: siue architectus & redemptor, qui ipsi non machinula, sed decẽpeda & pertica vtuntur, hoc edicto teneri.

Decẽpeda. Decempeda autẽ à Græco decapus dicitur: à masculino autẽ fœmininũ factum est, vt inquit Priscianus, eodem modo quo à crater fit cratera fœmininũ. Hac etiam agrimensores & metatores interdum vtuntur. Cicero in Antoniana xiii, Si vero coloniarum & municipiorum sine vlla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis vrbis, quam ille ad expilandas egestates latrocinii sui concupiuit, quã iam peritus metator & callidus

Saxa. decẽpeda sua Saxa diuiserat? Saxa in hoc loco propriũ est nomen amici Antonii.

Decempedator. Ab hoc decẽpedator dictus, qui decẽpeda metitur. Idem, Cauebat etiã Lucio Antonio qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decẽpedator. Nostri hodie mẽsores & metatores perticis vicenũm pedũ aut vicenũmquinũm vtũtur, qua etiã antiqui vtebantur: vnde natũ prouerbiũ, Vna pertica metiri & tractare, vt Plinius octauo epist. Ex his etiam quos non vna (vt dicitur) pertica, sed distinctè gradatímq; tractaui, quãto quis melior & probior, tãto mihi

obligatior abiit; id est, quos non æqua benignitate prosecutus sum, sed pro cu iusque merito, & quorũ merita non vlna vna (vt vulgò dicimus) mẽsus sum. Ad metiendas verò structuras redemptores nostri perticis senûm pedũ vtuntur, quas hexapedas fortasse appellare possumus, vt decẽpedas antiqui dixerunt: Est enim Græcè vt decapus sic hexapus, nisi tutius est hexapodem vt tripodem dicere. Mensurarum nomina multa apud antiquos leguntur. Stadium pedum sexcentenûm. Herodotus centenûm orgyiarum dicit in secũdo vbi de labyrintho loquitur. αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυιαὶ δίκαιαί, εἰσι στάδιον ἑξάπλεθρον, ἑξαπόδου μὲν τῆς ὀργυιῆς μετρεομένης καὶ τετραπήχεος, τῶν ποδῶν μὲν τετραπαλαίστων ἐόντων, τοῦ δὲ πήχεος ἑξαπαλαίστου, Iustæ, inquit, orgyiæ centum, stadium implent sexplethrorum, ita vt orgyia senûm pedum sit & quaternûm cubitorum. Cubitũ verò senûm palmorũ, & pes quaternûm. Plethrum mensura est centũ pedum (vt inquit Sudas) & sexta pars stadii: Laurentius iugerũ ex Herodoto vertit. Diaulus, mẽsura est duorum stadiorum. Milium, stadiorum est septem semis vel etiam octo. Dolichos, stadiorum xii. vnde diaulodromi & dolichodromi, de quibus alibi diximus. Schœnus, mẽsura est AEgyptiaca sexaginta stadia capiẽs, auctore Herodoto, licet Plinius libro quinto & duodecimo quadraginta stadia dicat, id est quinq; milia, nisi sit error notarum. Parasanga quod verbum est Persicum, teste eodem Herodoto triginta stadia cõplectitur. sic enim inquit in secundo de AEgyptiis loquẽs, ὅσοι μὲν γὰρ γεωπεῖναί εἰσι ἀνθρώπων, ὀργυιῇσι μεμετρήκασι τὴν χώρην, ὅσοι δὲ ἧσσον γεωπεῖναι, σταδίοισι. ὅσοι δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι. δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριήκοντα στάδια. ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος μέτρον ἐὸν Αἰγύπτιον, ἑξήκοντα στάδια, id est, Quotquot enim inopes soli sunt, ii terram suam orgyiis metiuntur: qui verò minus inopes soli sunt, stadiis: qui autẽ latifundia habent, parasangis metiũtur. Constat parasanga triginta stadiis: schœnus autẽ, quod ipsum verbum est AEgyptiacũ, sexaginta. Stathmos, id est mansio, milia cõtinet xxviii. semis. Inde mansiones militares, quarum mentio fit in Codice Iustiniani. Stathmi, diuersoria sunt tabellariorũ, id est τῶν ἀγγελιαφόρων καταλύσεις, hoc est certa quædã spatia quæ cursores vno actu conficere debent, postas hodie vocant à pegasariis cursoribus imposito nomine, qui statis locis mãsiones suas positas habẽt. Stathmus autẽ maxima est mensurarum. Orgyia secundum Herodotũ sex pedum est. Theodorus ex Aristotele interdũ passum vertit, & Laurẽtius vbique ex Herodoto interdum tres passus. Sudas, ὀργυιά φησι τὸ μετὰ τῶν ἰδίων χειρῶν μέτρον, Orgyia, inquit, mensura est quæ inter manus expansas continetur. vulgò brassa dicitur quasi amplexus. est autem trisyllabum vocabulum, vt harpyia diphthongũ Græcam in penultima habens. Plinius vlnam appellat libro decimosexto, Arboris, inquit, crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Passus à passis manibus dici videtur. alii passum quinq; pedum esse putant, id est duorum gressuũ: vt sit gressus, id est βῆμα cubiti vnius & pedis, hoc est pedum duorũ semis. Cubitũ sesquipedale. Pes quatuor palmorũ. Palmus quatuor digitorum. Græcè palæste dicitur, antiqui Doron vocabant: ideò (vt inquit Plinius) quòd doron, id est donum propriè dicitur munus, quod manu datur, vnde antidoron remuneratio: quo verbo Vlpianus vsus est in titulo, De petitione hæreditatis. Inde dorodocia, corruptio muneri-

Hexapeda. Mensurarũ nomina. Stadium. Orgyia. Cubitum. Plethrum. Diaulus. Milium. Dolichos. Diaulodromi. Schœnus. Parasanga. Stathmos. Pegasarii cursores. Orgyia. Vlna. Passus. Gressus. Cubitum. Pes. Palmus. Doron. Antidoron. Dorodocia.

bus facta, quam Iurisconsulti sordium verbo significare solent. Dicitur autem & de corrumpente & de corrupto, vnde dorodocos iudices Demosthenes appellat, quos nummarios nonnulli Latinorũ appellant, id est sordidos. Hesiodus dorophagos appellat, quasi doniuoros & dona esitantes. Nostro tempore nonnulli cupedipetæ vel etiam cupediuori appellitari possunt, qui nisi ferina aut cupediis incitentur, cunctantiores sunt Academicis, aut ipso etiam cũctatore Fabio. Nam porrectio libellorum ieiuna, vix vnquam apud eos litem satis instructam inuenit. Ad sacram igitur anchoram, id est ad libellũ (vt inquit Plautus) ferentarium recurrendum est, si litium finem, id est ærumnæ exitum cupis, in foro quidem huiusmodi iudicum. Hic autẽ libellus ferẽtarius, ex foro cupedinis in forum iudiciale ferendus. Visceratores autem sunt litigatores quidam qui visceratione factitare solent, quam Græci creanomiã appellant, id est carnis dilargitionem. Quæ tamen hodie plerunq; honeste fieri solet apud nos, ac citra sordiũ aut cupiditatis suspicionem. Vt à donis ad dora redeamus, Vitruuius libro secundo: Doron autẽ, inquit, Græci appellabant palmum, quòd munerum datio Græcè doron appellatur, id autem spargitur per manus palmum. ita quod est quoquo versus quinq; palmorum, pentadoron: quod quatuor, tetradoron dicitur. Hactenus ille. Ab hoc doro tetradori lateres dicti sunt & pentadori. Idem, Quæ sunt, inquit, publica opera, pentadoro, quæ priuata tetradoro struuntur. Palmus autem duplex est, maior & minor. Minor est quem diximus, id est quaternũm digitorũ: Maior est duodenũm, qui etiã Spithama Græco vocabulo dicitur, & Latino dodrans, cuius exemplũ apud Plinium libro vii. Cubitus aut cubitũ sesquipede constat, id est digitis xxiiii. à Græcis pygon dicitur, vnde pygmei dicti, auctore Eustathio. vel vt quidam volunt in secundo articulo digiti auricularis definit, & xx. digitorum est. Apud Herodotũ ab eo cubito differt qui Græcè πῆχυς dicitur. Sudas vtrũque pro eodem accipit. Sunt & alia nomina apud Græcos, sed à Latinis non vsurpata. Pes sedecim digitis cõstat, id est palmis quatuor, & duodecim vnciis, id est pollicibus: vnde in mensura illa nomina ab asse deriuata vsurpãtur, semis, bes, dodrãs, & reliqua: de quibus alibi dicemus latius, si locus occurrerit. Verùm quoniã & hoc in loco, vt in aliis multis in iure architectorũ fit mentio, dicendũ esse putaui quid sit architectus. parum enim, vt arbitror, vulgò id intelligitur. Accursius certe in l. vltima, infra, De iure immunitatis, architectos, tectorũ principes esse perhibuit, quasi ex Græco & Latino dictione coagmentata. Architectus est igitur quem Græci architectona vocãt, quasi structorũ, qui Græcè tectones dicũtur, principem. Hic ædificiorum ratione cõminisci & instituere didicit, & graphide, id est lineamentorũ ductu & vmbratili pictura eas formas describere, quæ triplici specie dispositionum continẽtur. Ichnographia, orthographia, scenographia. Ichnographia est quæ vulgo plana forma vocatur. Hæc circini reguleq; modicè continet vsus: ex ea enim capiuntur formarũ descriptiones in solis arearũ, ichnographiáq; dicitur quasi vestigii descriptio, in quo quasi vestigio totum opus insistit. Orthographia est, cũ iam non planum opus imaq; operis vestigia imaginamur, sed subrectũ, & frontem attollens, quasi erecti operis aduersique descriptio. Hæc est erecta

Sordidi. Dorodoci. Nummarii. Dorophagi. Cupedipetæ. Libellus ferentarius. Visceratores. Visceratio. Tetradoros. Pẽtadoros. Palmus duplex. Spithama. Dodrans. Cubitus. πῆχυς. Pes. Architectus. Graphis. Ichnographia. Orthographia.

frontis imago, modicéq; picta futuri operis figura. Scenographia vel (vt aliis Scenographia.
placet) sciographia, est non iã vestigiaria, nec frontalis aut aduersaria tantùm
operis futuri afformatio, sed etiã lateralis, id est frontis & laterũ abscedentiũ
prominentiúmq; adumbratio, & ad circini centrũ omnium linearum respon
sus, vt inquit Vitruuius. & propterea sciographia à nõnullis dicitur quasi ad- Sciographia
umbrata descriptio. Scenographia verò dicitur quasi scenæ imaginaria exci-
tatio, quod ex præfatione libri vii. Vitruuii intelligi potest: Democritus, in-
quit, & Anaxagoras scripserunt queadmodum oporteat ad aciem oculorũ ra
diorúmq; extensionẽ certo loco centro constituto, ad lineas naturali ratione
respondere: vti de incerta re certæ imagines ædificiorũ in scenarum picturis
redderent speciem, & quæ in directis planísque frõtibus sint figurata, alia ab-
scedentia, alia prominentia esse videantur. modellam fabri vocant hodie. Ar- Architectura.
chitectura, inquit Vitruuius, est scientia pluribus disciplinis & variis eruditi-
onibus ornata: cuius iudicio approbantur omnia quæ à cæteris artibus perfi-
ciuntur opera. Eius duæ sunt partes, fabrica & ratiocinatio. Fabrica est cõti- Fabrica & ratiocinatio
nuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur. Ratiocinatio est quæ
res fabricandas solertia, ac ratione proportionis demõstrare atque explicare
potest. Architecturã omnium disciplinarũ cognitione constare, & (quod ma-
xime quis miretur) legum etiã ac iuris nonnulla peritiã, Vitruuius lib. primo
persuadere contendit. Ne autẽ mirum videatur nonnullis posse naturam hu-
manam tantum numerum doctrinarũ addiscere & memoria complecti, ani-
maduertẽdum omnes disciplinas inter se coniunctionẽ rerum & cõmunica-
tionem habere, vnde encyclopædia dicta quasi orbiculata disciplinarũ series: Encyclopædia.
veluti ductus quidam scientiæ ex multis disciplinis consertus & aptus, de qua
nos alibi diximus. Quod tamen queadmodum intelligi debeat in architecto
qui crassiore Minerua in literis versatur, Vitruuius ipse his verbis docet, Neq;
verò debet, nec potest architectus esse grãmaticus, vt fuit Aristarchus: nec mu
sicus, vt Aristoxenus, sed nec amusos: nec pictor, vt Apelles, sed graphidos nõ
imperitus: nec plastes queadmodum Myron seu Polycletus, sed rationis pla-
sticæ non ignarus. Nec denuo medicus, vt Hippocrates, sed non ἀνιατρολόγητος.
Nec in cæteris doctrinis singulariter excellens, sed illis non imperitus. Ania-
trologetos dicitur à Vitruuio rationis medicinæ imperitus. In omni autem
opere magnifico tres personæ cõsiderantur, dominus, architectus, & structor,
qui & officinator ab eo dicitur. Idem circa finem libri sexti, Itaque omnium
operum probationes tripertito considerantur, fabrili subtilitate, magnificen-
tia, & dispositione. Cum magnificenter opus perfectum aspicitur ab omni
parte, impensæ laudabuntur: cum subtiliter, officinatoris probabitur exa-
ctio: cum vero venustate, proportionibus & symmetriis habuerit auctorita-
tem, tunc fuerit gloria architecti. Addendum & illud ex eiusdem libro pri-
mo, Animaduertere autem debemus ex duabus rebus singulas artes esse cõ-
positas, ex opere & eius ratiocinatione. Ex iis autem vnũ proprium esse eo-
rum qui singulis rebus sunt exercitati, id est operis effectus. Alterum com-
mune cum omnibus doctis, id est ratiocinatio, vt medicis & musicis & de
venarum rhythmo, & de pedum motu. At si vulnus mederi, aut ægrum cri-

pere de periculo oportuerit,non accedet musicus, sed id proprium erit medici. Item in organo non medicus,sed musicus modulabitur,& reliqua quæ de

Omnis artis duæ partes.

cæteris persequitur. Galenus libro nono Therapeu. omnis artis & scientiæ duas partes facit,vt alibi diximus,methodon & ascesin,id est viam & exercitationem. Neque enim possumus,inquit, alicuius nobis artis scientiam comparare, nisi & commentationū in vniuersum viam quandam pernouerimus, & per singularum rerum exempla artis meditationem exercuerimus. χρὴ δὲ τὴν μέθοδον μὲν ἴσχειν διὰ τῶν καθόλου λεγομένων θεωρημάτων, ἄσκησιν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβάνειν παραδειγμάτων. Ab architecto qui Græcè architecton à Plauto dicitur, archite-

Architectonicus.

ctonicus deriuatur,id est ad architectum pertinens. & architectonica ars ipsa architecturæ vocatur. Quintilianus libro secundo, Aliæ quoque artes minores habent multiplicem materiam,velut architectonice: nanque in omnibus, quæ sunt ædificio vtilia, versatur. Aristoteles in principio statim Ethicôn ad

Architectonicæ quædā artes.

Nicomachum,architectonicas artes vocat,principes quasdam artes, quæ suffectas sibi alias artes habent, veluti suggestrices quasdam & ancillantes. Sic enim propemodum inquit, Multarum autem actionum, artium & scientiarū multi sunt & fines: medicinæ,sanitas: fabricæ naualis,nauis: Imperatoriæ artis, victoria: œconomicæ,id est dispensationis domesticæ,diuitiæ. Harum autem & huiusmodi nonnullæ sub vnam quandam facultatem coeunt,vt verbi gratia sub hippicam,id est equitandi artem,artificium frenorum,atque omnis ad equitatum pertinentis instrumenti. Hæc eadē rursus & præterea actio omnis bellica,sub Imperatoriā artem. Et itidem aliæ sub alias. In omnibus verò artium architectonicarum fines expetēdi magis sunt omnibus iis qui sub ipsos coeunt: quippe cum illa horum gratia consectari soleamus. ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων ἐσὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ' αὐτά, τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. Idem libro sexto, de prudentia loquens, ἔτι δ' αὖ ἕξις ἡ ἀρχιτεκτονική. ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις, τὸ μέν τοι εἶναι, οὐ ταὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική, ἡ δὲ ὡς τὰ ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα πολιτική. Quæ verba sic mihi transferri posse videntur, Fuerit autem fortasse & prudentia quædam architectonica. Siquidem ciuilis scientia & prudentia cum sint idem habitus, non tamen eadē sunt essentia. Etenim eius quidem prudētiæ quæ circa ciui-

Nomothetica.

litatē versatur, Nomothetica,id est legum ferendarum peritia,tanquā architectonica prudentia est: at quæ in singulis rebus occupata est,nomen est ei commune politicæ,id est ciuili. Nomotheticen Aristoteles architectonicam prudentiam politicæ prudentiæ vocat, quasi principem prudētiam, architecturæ rationē obtinentem. Architectura enim structoriæ præscripta dare solet,quæ

Graphis.

sequi ipsa debet, id est descriptionē operis futuri deliniatā, quam graphidem antiqui vocant,& Latinè forma dicitur. vulgus nostrū nunc philographū vel philographiā vocat vernacula lingua. Idem lib. iii. Politicorum, In omni arte

Tres homines in omni arte cōsiderandi.

tres homines considerandos esse dicit,opificem,architectonicū, & in arte institutum eruditúmq;. Mouens enim illam quæstionē,an eiusdem sit mederi, & an recte medicina adhibita sit iudicare,& itidem de aliis artibus. Quemadmodū igitur,inquit, medicū approbare actiones suas inter medicos tantū oportet,sic & alios artifices inter sui similes. Medicus porrò est & opifex & ar-

chitectonicus & tertius ille in arte eruditus. (Sunt enim huiusmodi nõnulli & circa omnes propè dixerim artes.) Iudiciũ vero concedimus nihilominus eruditis quàm scictibus, & reliqua. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δ' ὅ, τε δημιουργὸς καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι καὶ περὶ πάσας ὡς εἰπεῖν τὰς τέχνας. ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐθὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις ἢ τοῖς εἰδόσιν. Huius autem vocabuli vsus frequens est apud auctores. Cicero libro primo de Finibus in persona Triarii Epicurei loquens, Sed vt perspiciatis, inquit, vnde omnis iste natus sit error voluptatem accusantium, totam rem aperiam: eàque ipsa quæ ab illo inuentore veritatis, & quasi architecto beatæ vitæ dicta sunt, explicabo. Idem in secundo irridens Epicureos, Cur tandem sapientia tanto opere laudatur? an quòd ita callida est, vt optimè possit architectari voluptates? Architectari dixit, id est formam & rationem fruendarum voluptatum comminisci & præscribere, quemadmodum architecti opera maioris sumptus, & magnifica ingẽti ratiocinatione architectari solent. Et in Bruto, Stoicos verborũ architectos appellat. Et de lege agraria, Nunc quisnã tam abstrusus vsquã nummus videtur, quem nõ architecti huiusce legis olfecerint? Et pro Cluẽtio, An illi qui Fabricii libertũ quia minister in maleficio fuerat, patronũ quia conscius condẽnassent, ipsum principem atq; architectum sceleris absoluerent. Id est, qui omnia in scelere perpetrando arbitratus est. Et pro Roscio, Verum vt hæc missa faciam quæ iam facta sunt, ex iis quæ nũc maximè fiunt, nónne quis potest intelligere omniũ architectũ & machinatorẽ vnum esse Chrysogonũ? Apostolus prioris ad Corinthios tertio, architectũ se vocat in ædificanda ecclesia, quanquam Christus dominus noster re vera primus eam architectatus est. Propterea dicit idem, κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δοθεῖσάν μοι ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος δὲ παροικοδομεῖ, Secundum gratiam dei datam mihi, vt sapiens architectus fundamẽtum posui, alius autẽ superstruit. Proinde & mensor & architectus & structor redẽptórve & tabellarius, id est logistes qui totius dimensionis rationẽ subduxit, à tabula abaci dictus tabularius, omnes hoc edicto tenentur, si fefellerint. Ad hunc locũ pertinere mihi visum est quod Vitruuius in præfatione libri decimi scripsit, Nobili (inquit) Græcorũ & ampla ciuitate Ephesi lex vetusta dicitur à maioribus dura cõdicione, sed iure esse non iniquo constituta. Nã architectus cũ publicũ opus curãdum recipit, pollicetur quanto sumptu id sit futurũ. Tradita æstimatione magistratui bona eius obligantur, donec opus sit perfectũ. eo autem absoluto, cum ad dictum impensa respõdet, decretis & honoribus ornatur. Cum vero amplius quàm quarta pars in opere consumitur, ex eius bonis ad perficiendum pecunia exigitur.

Architectus

Architectari.

Pauli locus.

Ex. l. Si quis, De rebus cred.

Nam etsi colonus post lustrum cõpletum fructus perceperit, cõdici eos cõstat. Lustrũ quinquẽnale spatiũ significat, auctore Festo, in quot annos prædia locari olim solebant, vt nunc in ter ternos, id est nouenos. Lustrũ enim à luendo dictũ est, id est soluẽdo, vt Varroni placuit: ideo quòd quinto quoque anno vectigalia tributáq; exigebãtur. Plinius iunior, Nã priore lustro quãquã post magnas remissiones reliqua creuerũt. Inde pleriq; nulla iã cura minuẽdi

Lustrum.

æris alieni quod desperant posse persolui, rapiunt cõsumúntq; quod natũ est, vt qui iam putant se nõ sibi parcere. Lustrum à Latinis vocatur quod Olympias apud Græcos dicitur, id est quinquenniũ, ita tamen vt quadriẽnio exacto, quinto quoq; anno ineunte lustrũ peractũ esse intelligatur. Plinius auũculus lib. ii, Omniũ quidẽ si libeat obseruare minimos ambitus, redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorũ modo, verum & reliquarũ tempestatum magna ex parte. Et est principiũ lustri eius semper intercalari anno caniculæ ortu. Intercalarem annum dixit quem bisextilem dicimus.

Olympias. Intercalaris

Ex. l. vltima, eodem titulo. §. Labeo ait,

Cum decem tu dari stipulatus sis, ideo non posse te decẽ dari oportere intendere, quia etiã reum locupletiorẽ dando promissor liberari possit. Hunc locum deprauatum esse puto, sicque restituendum, Cũ decem tu danda curari stipulatus sis, non ideo posse & reliqua. Non ideo autem, pro non continuo, non protinus intelligendum. nam quòd Accursius dari curari legit, latinitas nõ admittit, nec loquendi Iurisconsultorũ consuetudo. Latini enim ita loqui solent, Curabo faciendum, & mandaui faciẽndum, & delegaui, & cõduxi, & recepi, & talia huiusmodi. Plinius in epistolis, Is petit vt si sunt istic imagines, exscribendas pingendásq; delegẽ. Idem, Petis vt libellos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos emendandósque curem. Cuius locutionis rationem si quis forte non nouit, adeat Laurentium Vallensem libro primo Elegantiarum, cap. de Gerundiis.

Non ideo.

Ex. l. Iusiurandum & ad pecunias, De iureiurando.

Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatũ, conceptio eius in arbitrio iudicantis est. Et paulum infrà, Ideo si quid tale inciderit, officio iudicis conceptio huiusmodi iurisiurãdi terminetur. Hæc verba Accursius neutrobi intellexisse videtur. Concipere iusiurandũ quid sit, ex verbis Taciti intelligere possumus libro secundo: sic enim inquit, de delatoribus loquẽs, Signo vltionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius, vt cõmentariorum principalium potestatẽ Senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandũ poposcisset. Consulendum tali super re Princeps respondit. Senatus inchoantibus primoribus iusiurandum cõcepit. quo certatim omnes magistratus, cæteri vt sententiã rogabantur, deos testes aduocabãt, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur: neque se præmiũ aut honorẽ ex calamitate ciuiũ cepisse, trepidis & verba iurisiurandi per varias artes mutantibus quis flagitii cõscientia inerat: id est iis qui delationũ conscientia vrgebãtur, conceptionẽ: hoc est formulam iurisiurandi mutantibus, vt solent qui fallaciter iurant. Idẽ alibi, Auxilia è Gallia hortantibus Præfectis statim à Vitellio desciscũt, vetus miles cunctabatur, sed adigente Flacco dixit sacramentũ, non vultu neq; animo satis affirmans. Et cum cætera iurisiurandi verba conciperẽt, Vespasiani nomen hæsitantes, aut leui murmure & plerunq; silentio transmittebat. Conciperent, inquit, id est exprimerent, & integram sacramenti formulam pronũciarent, vt illi qui asseuerantes & præfidenter iurant cõscientiæ fiducia. Est ergo concipere, ad certam formulam exprimere. Celsus, Quicquid astringendæ obligationis causa dictum est, id nisi palam verbis exprimitur, omissum esse

Concipere iusiurandũ. Concipere.

intelligendum est. Aut certe secundum promissorē interpretamur, quia stypulatori liberum fuit verba latè concipere. Paulus, Libellorū inscriptionis cōceptio talis est. Inde cōceptis verbis iurare, id est, dictatis à deferente iusiurandum, & ex arbitrio adiurantis, hoc est adigentis ad iusiurandum pernotatis. Plautus in Pseud. Iurastin' te illam nulli venditurū nisi mihi? Bal. fateor. Cal. nempe conceptis verbis. Bal. etiam consultis quoq;. id est, non modò dictatis à te verbis, sed etiam cogitatis, animaduersis, præmeditatis. Idem in eadem, Rogato me xx. minas si ille hodie illa sit potitus muliere. rogato obsecro, hercle gestio promittere. Sim. nullum periculum est (quòd sciam) stypulari vt cōcepisti verba. xx. minas dabin'? Bal. dabuntur. Idem in Bacchid. Ego iusiurandū conceptis verbis dedi daturū id me hodie mulieri ante vesperum. nunc pater ne peierem cura. Est autem verbis conceptis peierare inexpiabili periurio sese contaminare. Valerius libro quarto, de Aphricano loquens, Centurias recognoscens equitum, postquā Licinium sacerdotem citatū processisse animaduertit, dixit illum se scire verbis conceptis peierasse. Proinde si quis cum accusare vellet, vsurum testimonio suo. A Græcis, vt arbitror, ἐπακτὸς ὅρκος dicitur, id est alio dictante delatus. Isocrates, ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις. Pro quo tamen legimus sæpe apud oratores, διαῤῥήδην ὀμνύειν. ad verbum dici potest διὰ τεταγμένων λόγων, καὶ διωρισμένων λόγων, vel προωρισμένως. Is autem qui iurisiurandi verba concipit, & iuraturo dictat, præire verba iurisiurandi dicitur. Plinius in Panegyr. ad Traianū, de iureiurando Consulari loquens, Nescio iam, nescio pulchriusne sit istud quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iurasti. In rostris quoque simili religione te legibus subiecisti. Hoc modo Cancellarius hodie præire iusiurādum solet iis qui ad magistratus assumūtur & honores publicos, & curia amplissima præfectis iurisdictionū, iisque qui in curiam ipsam adoptātur. Hoc autē & sacramento adigere dicitur, quod Græci ἐξορκοῦν dicunt. Idem, Adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cū iurare cogerent alios. Et rursus, Stabant candidati ante Curulem Principis, vt ipse ante Consules steterat: adigebantur in verba in quæ paulo antè ipse iurauerat. Cancellarius in verba Principis adigere eos proprie dici potest, qui in fidem Principis assumūtur, id est beneficiarios regales. Idem in epistolis ad eūdem Traianū de quibusdam pseudochristianis loquēs, Cū præeunte me deos appellarent, & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure ac vino supplicarent. Præeunte me, inquit, id est verba præloquente. Plinius enim Bithyniæ Proconsul nefaria verba concipiebat in Principis sui gratiā: quibus meticulosi quidā nec germani Christiani adacti, cultum Christo debitum, pœnarum terrore, dæmoniorum simulacris & Imperatoriæ imagini exhiberēt. Et rursus in Panegyr. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimū illud carmen præire dignatus es. Capitol. in Marco Philosopho, de Saliatu loquens, Fuit in eo sacerdotio & præsul & vates & magister, & multos inaugurauit atq; exaugurauit nemine præeūte, quòd ipse carmina cūcta edidicisset. Liuius lib. viii. de Decio deuouēre se loquens, Agedū Pōtifex populi Ro. præi verba quibus me pro legionibus deuouea. Præire hodie verba damnationis actuarii aut eorū vicarii carnifici solent, cum dam-

Conceptis verbis iuris.

Peierare cōceptis verbis.

ἐπακτὸς ὅρκος.

Præire verba iurisiurandi.

Adigere sacramento. ἐξορκοῦν.

Adigere in verba.

Præire.

nati facinorosi ad supplicia trahuntur, sed de scripto id faciũt. Id enim de scri-
Præire de scripto. pro præire dicitur. Plinius auũculus, lib. xxviii, Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum prætereatur aut præpo-
ἐξηγεῖσθαι. sterũ dicatur, de scripto præire aliquem. A Græcis præire, ἐξηγεῖσθαι dicitur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας, (si recte memini) ὑπογραμματεύων ἃ ὑμῖν αὐτὸς ἐξηγεῖτο τὸν νόμον τοῦτον τῷ κήρυκι. id est, Cũ enim scribæ officio fungeretur, ipse apud vos (ad iudices loquens) pronuncianti præconi legis huius verba præibat. Dici-
προσδιτεινᾶν tur & προσδιτεινᾶν.

Ex.l.Seruus, De conditione indebiti.

Magis. Seruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit. Magis apud Pollucem in coquinario instrumento enumeratur. Sic enim inquit lib. ii, ἡ δὲ
Mactra. μάκτρα καὶ μαγὶς καλεῖται καὶ σκάφη, Mactra, inquit, & magis & scapha appellatur. Est autẽ mactra (vt Gellius inquit) arca panaria, quæ alio nomine κάρδοπος à Græcis appellatur. Mactram lingua vernacula hucham appellat, in qua & panis & cõspersio quæ dicitur, siue massa triticea καὶ τὸ φύραμα recõditur: à verbo Græco μάττω dicta, quod subigere, cõspergere, pinsere, cõmollireq; significat. Vnde
Massa. massa dicta triticea vel ordeacea cõspersio, quæ Græcè maza dicitur. & mag-
Magma. mata apud medicos vnguentorũ veluti massulæ, quasiq; pastilli, quæ Plinius
Μάγματα lib. xiii. vnguentorũ fæces interpretatur, id est vnde vnguentũ expressum est. Dioscorides μαγίδας & μάγματα pro eodẽ accipit, quasi magis sit magma. Su-
Magis. das pro parte panis subacti, quasi pro offula. Idẽ Pollux libro vii, Magis, inquit, & mactra, vas in quo farinæ subiguntur. Et rursus libro decimo, Quæ autem tripodibus imponuntur, & trapezæ, id est mensæ & magides appellãtur.
Dulciarii pistores. Sic hodie vocitari potest orbiculatum instrumentũ quo panifices & dulciarii pistores quos pastillarios dicimus, subigendis farinis opificii sui vtuntur, rõdellum appellant. hoc tamen in loco pro genere lancis eiusdẽ formæ accipitur, vt ex Plinio lib. xxxiii. patet his verbis, Cornelius Nepos tradit tympana, se iuuene, appellata stateras & lances quas antiqui magidas appellauerãt. Pla-
Magas. tellum nostri vocant. Magas verò magadis instrumentũ est musicum, quadrata tabula constans, leuiter conuexa, intentis in ea citharæ fidibus. Dicitur etiam ea pars lyræ in quam plectrũ illiditur, id est vbi percutio fit chordarum
Iugum. manu dextra. Iugum vero dicitur, vbi sinistra manu chordæ premuntur. Vnde Gregorius per metaphoram, τίς ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθους μαγάδα; Quis est qui
Magadium. cicadæ magadẽ in pectusculo dedit? Lucianus μαγάδιον vocat, de Mercurio loquens citharam compingente, πήχεις γὰρ ἐναρμόσας τῇ χελώνῃ καὶ ζυγώσας, ἔπειτα κολλάβους ἐμπήξας, καὶ μαγάδιον ὑποθείς.

Ex.l.Si vt certo §. Interdum, in tit. Commodati.

Vel si quis ludo sedens Prætor scenicis cõmodauit. Sic quidem vbiq; legi-
Prætor. tur, astipulante etiã Accursiũ glossemate. Perperam verò adhuc lectum esse facile, vt arbitror, demonstrabimus. Prætor hoc in loco pro Imperatore populi Ro. accipitur, qui ludos faciebat pro victoria de hostibus habita. Iuuenalis Satyra x, Quid si vidisset Prætorẽ in curribus altis Sedentem, & medio sublimẽ in puluere circi? Et paulo inferius, Et sibi Cõsul Ne placeat, curru seruus portatus eodem. Prætorem & Consulem pro eodem posuit. Docuimus alibi ex

Asconio, Prætoré olim dictum esse omnem magistratum cui exercitus pareret. Vnde Prætoria porta in castris,& Præfectus Prætorio dictus. Idem Satyra viii, Quanti sua funera vendant Quid refert? vendunt nullo cogēte Nerone, Nec dubitant celsi Prætoris vendere ludis. Sic igitur legēdum haud dubiè affirmauerim, Vel si quis ludos edēs Prætor. Dicimus enim edere ludos,& edere spectacula. Edere ludos Tranq. in Cæs. Edidit spectacula varii generis, munus gladiatorum, ludos etiā regionatim vrbe tota. Ludi etiam pluraliter dicuntur pro spectaculis, nō ludus. Ludi. Propter quod ludo sedens, pro ludis præsidēs, defendi omnino non potest. Potest etiam de Prætore Vrbano intelligi, ad cuius curam pertinebat ludos Apollinares facere. Cicero Philip. x. de Bruto loquens, Qui cum Prætor Vrbanus esset, vrbe caruit, ius non dixit, cū omne ius populi Romani recuperauisset, qui ne Apollinares quidem ludos pro sui, populiq́; Ro. dignitate apparatos præsens fecit, ne quam viam patefaceret sceleratorum hominum audacia. Erat autē honorificum in Prætura ludos quàm magnificentissimos facere: quare Prætoris intererat, quippe qui choragium præbendū scenicis locaret, id est instrumētum scenicum, quemadmodum & AEdiles in ludis quos edebāt. Plautus in Persa, Pothen ornamenta? ab chorago sumito, Pothen. præbenda AEdiles locauere. Pothen Græcum est. Vnde, inquit, sumemus ornamenta? & alter respondet ridicule, sumito ab chorago, qui omnia suppeditanda scenicis redemit, & cōduxit ab AEdilibus, vt moris erat. Choragus autem à consuetudine Atheniensiū dictus est, apud quos choragia, redemptura Choragus. Choragia. & munus huiusmodi dicebatur, quod potētiores plerunq; vltronea liberalitate subibant. Vnde illud Isocratis in Panegyr. οὐ γὰρ ἐκ τῶν πομπῶν, οὐδ' ἐκ τῶν περὶ τὰς χορηγίας φιλοτιμιῶν, οὐδ' ἐκ τῶν τοιούτων ἀλαζονειῶν τὴν εὐδαιμονίαν ἐθαύμαζον, ἀλλ' ἐκ τοῦ σωφρόνως οἰκεῖν καὶ τοῦ βίου τοῦ καθ' ἡμέραν. Est autem choragus ad verbum, dux chori & suppeditator instrumenti ludicri & expensarum. Quo verbo Tranquillus in Augusto vsus est. Vitruuius libro quinto, Post scenam porticus sunt constituendæ, vti cum imbres repētini ludos interpellauerint, habeat populus quo se recipiat ex theatro, choragiáque laxamentum habeant ad comparandum. Choragia pro instrumento ludorum posuit, simul & pro ipsis choragis: vt sit Choragiū. choragiū locus vnde omnia promūtur ad ludos necessaria. De choragis multa Libanius in argumento orationis Demosthenis quæ κατὰ Μειδίου inscribitur. Choragia Græcè χορηγία dicitur. Vnde perissochoregia verbum cōpositum in Perissochoregia. lege posteriore, De frumento Alexādrino, lib. xi. Cod. Perissochoregiæ nomē penitus amputetur,& tesseræ designentur. Quo in loco (vt comicum verbum vsurpem) purus putus ipse est Accursius, id est ipsissimus & sui simillimus. Perissochoregius, inquit, officii nomen est, quo qui fungitur, iuxta regem est, à peri quod est iuxta dictus. Et quia male in officio versatus est, ideo hoc nomen officii sublatū est. Diximus alibi quid sint tesseræ frumētariæ: loco autē tesserarū irrepserat aliud nomen perissochoregia, quasi redundans frumēti dilargitio, quod tanquā inuidiosum & liberalitati Principis non conueniēs Imperator tollendum curauit iussitq́;, & antiquū ac legitimum tesseræ verbum reponi. Operæprecium est pertinaciā quorundam æstimare, qui portēti simile esse putant, aliquod in iure dictum, eos qui doctores iuris vocatur, latuisse,

quasi verò non trecenta Iurisconsultorũ verba in Pandectis tantùm demonstrare possimus, quorũ ipsi partim perperã intellexerint, partim intacta prætererint. Nec tamen in iis numero eximia quædã Iuriscõsultorũ dicta, ignoratione antiquitatis ab ipsis deuorata, vt dicitur: id est quæ ipsi aure hebeti exaudita ac non regustata transmiserunt. Quòd si nobis aliquãdo per ocium & valetudinem facere licuerit, iis (vt spero) persuadebimus, qui non magis in recentiorum doctorum verba, quàm in priscorum auctoritatẽ, & in ipsius denique veritatis nomen dignitatémq; iurarunt. Sin nobis in hoc scribẽdi curriculo intersistentibus, alius quispiam doctiorũ anteuerterit, præclarè nobiscum actum esse arbitrabimur, qui præterquã quòd huic incœpto impares nos esse sero tandem sensimus, rei etiam inuidiam facilius cum alio perferemus. Quòd vero ad eos pertinet qui non modò ignorantia præditi, sed etiam perditi sunt: non magnopere laboro, immo verò certe scio actum me (vt aiunt) agere, vt qui non ignorem geminum in his opus esse, dedocendi quæ male didicerint, & docendi meliora. id quod ætas illa vix admittit, quæ callum multum diuturni iam erroris obduxit. Propter quod (inquit Fabius) Timotheus clarus in arte tibiarũ, duplices (vt ferunt) ab iis quos alius instituisset, solebat exigere mercedes, quàm si rudes traderentur. Sed rursus illud Apollonii Tyanei in mentem venit, quod memoriæ prodidit Philostratus libro quinto, in vita eiusdem Apollonii: Vespasiano, inquit, Apollonium interrogãte quo pacto imperium Romanum constituere posset, sceleratissimis imperiis Neronis superiorúmque Principũ infame. hunc in modum Apollonius, αὐλητὴς ἔφη τῶν πάνυ σοφῶν, τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς παρὰ τοὺς φαυλοτέρους τὴν αὐλητικὴν ἔπεμπε, μαθησομένους πῶς δεῖ μὴ αὐλεῖν. τὸ μὲν δὴ πῶς δεῖ μὴ ἄρχειν, μεμάθηκας ὦ βασιλεῦ παρὰ τούτων οἳ πονηρῶς ἦρξαν. τὸ δὲ ὅπως δεῖ ἄρχειν, συνδιάσωμεν, Fuit olim, inquit, tiabiarũ arte quidã præstantissimus, qui discipulos ad se ventitantes ad vilissimum quemq; tibicinum audiẽdum ire iubebat, videlicet vt ab eis discerent quo modo non canere tibiis oporteret. Agedum ô Imperator, cũ tu iam didiceris quo modo imperitandum non est, eorum exemplis qui male imperitauerunt, videamus iam quo modo imperandum sit. Fortasse igitur & nos iuuabit malis aliquando auctoribus vsos esse, antequã literæ meliores octingentorũ, plus minus annorum incuria obrutæ emerserunt. Literarũ enim Latinarũ lucem, quæ patrum memoria affulgere in Italia, cis Alpes nostra cœpit, præ tenebris illis barbaricis visendã auidius intuebimur. Nos igitur pro cuiusque ingenio aut propositi cõpotes, aut irriti erimus: vtra pars autem in summa voti nostri præualeat, id verò iudiciorum alea viderit, quæ arbitrari rerum euenta, nõ hominum merita expẽdere plærunque solita est. Nos vtcunque cesserit, æqui boni faciemus.

Deuorata verba.

Timotheus tibicen.

Tyaneus.

Ex.l.Si necessarius, De pigno.acti.

Si annua bima trima die xxx. stypulatus fuero. Hæc locutio frequens est apud Iuriscõsultos, de qua Laurentius libro quarto Elegan. ita inquit, Annua bima trima die apud Iurisconsultos pro tempore biennii, triennii, quadriẽnii ponitur, quod tamen Iurisperiti nostri nõ intelligunt. Hactenus ille. Hæc locutio eiusmodi est, vt cũ à nemine non percipiatur (quotus enim quisque hæc verba quid velint nõ nouit?) à paucis tamen eius ratio satis intelligatur. Hu-

iuſmodi& aliæ ſunt in iure,vt præiudicium,& iuſtum filium eſſe,& expēſum
acceptúmque ferre,& locare cōducerēque præbendum faciendúmve, vel etiā
redimere, & obreptitiæ preces, & huiuſmodi alia, quæ ſi quando in ordinem
incurrerint,dicentur. Dies cum abſolutè dicitur,tēpus ſignificat, & tūc fœ- Dies.
minino genere pronunciatur. Vergilius,Multa dies variúſque labor mutabi-
lis æui Rettulit in melius. Iuuenalis de Priamo loquēs,Lōga dies igitur quid
contulit?id eſt,quid ei longæuitas profuit? Huius autē exemplum inſigne eſt
apud Ciceronem in Verrem,actione prima, Itaq; cum ego diem in Siciliam
inquirendi poſtulauiſſem, inuenit iſte qui ſibi in Achaiam, biduo breuiorem
diem poſtularet. Diem inquirendi vocat dilationem inquiſitionis faciendæ,
quam nos informationem vocamus.Quo in loco Aſconius,Dies,inquit,fœ-
minino genere tempus dicitur, & ideo diecula,breue tempus & mora. Dies Diecula.
horarū xii.maſculini generis eſt,vnde Hodie aduerbium,quaſi hoc die. Ha- Hodie.
ctenus Aſconius. Terētius in Andria,Eho tu impudens non ſat habes, quòd
tibi dieculam addo, quantum huic promoueo nuptias? Dieculam, id eſt ho-
ram inquit Donatus:& hypocoriſticōs,inquit,id eſt diminutiuè tempuſculū
ſignificat. Ab eo enim quod eſt hæc dies ſumitur diecula,pro mora parui tē-
poris. Plinius libro nono epiſt. Ero ergo ſuſpenſus pro homine amiciſſimo,
dum admittere auocamenta, & cicatricē pati poſſit, quam nihil æquè ac ne-
ceſſitas ipſa,& dies,& ſatietas doloris inducit. Dies,id eſt tempus lōgum,quo
dolendo ſatiamur.Quo in loco in omnibus exēplaribus aduocamēta corru- Locus Plinii emen-
ptè pro auocamenta legitur,perperam d interiecta. Sunt enim auocamenta dandus.
τὰ ἴδια τῶν ἀπασχολημάτων, negocia iucundiora,animum à mœrore auocantia,id Auocamē-
eſt reuocantia. Cicero ad Atticum,Dies autem, inquit,non modò non leuat tum.
luctum hunc,ſed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur vetuſtate, hic
non poteſt. Dies autem pro tempore poſitum apud Eſaiam identidem legi-
mus, Et erit in die illa. Auguſtinus libro ſecundo de Ciuitate dei circa prin-
cipium, Scripturarum,inquit,more ſanctarum diem poni ſolere pro tempo-
re,nemo qui illas literas quamlibet negligenter legerit, neſcit. Quin & ſenſu
anagogico dies vnus pro mille annis ponitur, vt idem eodem libro docet in
cap. ſeptimo,in poſteriore epiſtola Petri, cap.tertio, ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς Locus Pe-
ἀγαπητοί,ὅτι μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς μία ἡμέρα. Vnum autē ne tri.
lateat vos chariſſimi,quòd vna dies apud dominū,vt mille anni,& mille anni
vt vna dies. Vnde Chiliaſtæ dicti ſunt quidā,quòs ipſe Auguſtinus miliarios Chiliaſtæ.
vocat,in quorū errore ſe aliquando fuiſſe fatetur. cuius auctor fuiſſe,aut cer-
tè aſſertor Lactantius videtur,vt ex libro eius ſeptimo diuinarum Inſtitutio-
num intelligere poſſumus,cap. decimoquarto. ad cuius operis imitationem
Auguſtinus opus illud egregiū & operoſum de Ciuitate dei inſtituiſſe vide-
tur,atque adeò ad eius præſcripta plæraque afformaſſe.ſed tanquam ex com-
mentario ſumeret, copioſius omnia executus eſt, videlicet maiore Chriſtia-
norum dogmatum cognitione fretus: permultum tamen ab eo adiutus, vt is
antea nonnihil à Tertulliano,& ab Euſebio fortaſſe & Cypriano.Neque ve-
rò mirum eſt diem pro tēpore poni, cum & horæ pro diebus ponantur. Ci-
cero in Verrem,actione ſecunda, Menſes mihi tres cum eripuiſſetis ad agen-

dum maximè appositos, reliquum omne tẽpus huius anni me vobis remissurum putastis, vt cum horis nostris nos essemus vsi, tubinis ludis interpositis quadragesimo post die responderes. Horas suas vocat (inquit Asconius) viginti dies, qui accusatori dabãtur ad accusandum legitimi, totidémque defensori. Idem, Hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittã. Horis (inquit idem Asconius) mirè dixit cum sint dies, vt ostenderet nimiam diligentiam. Legitimi autem hodie dies dici debent, quas dilationes ordinarias vocant. Annua igitur bima trima die stypulari est, anno biennio triennio soluendum stypulari.

Horæ. **Legitimi dies.**

Ex.l.Solutum.§.Solutam, eodem titulo.

Friuola. Non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionem insulæ friuola mea teneantur. Friuola (inquit Festus) vasa sunt propriè fictilia quassa. Vnde verba friuola dicta, quæ minus sunt fide subnixa. Plinius libro septimo de generatione hominis loquẽs, Miseret atque etiam pudet æstimãtem, quàm sit friuola animaliũ superbissimi origo, cum plerunque abortus fiat odor à lucernarum extinctu. Friuolam pro fragili & infirma dixit, & veluti friabili: nam & friuolum à verbo frio dictum, non immerito existimatur, id est contero, comminuo: & friabile θραυστόν, ψαθυρόν, χαῦνον, κραῦρον, εὔθρυπτον. Hic autem friuola pro supellectili tenui, & vili accipiuntur, qualis eorum esse solet, qui in cœnaculis habitant: quo modo & Satyricus vsus est Satyra quinta, Et ne te teneam Romanorum omnia regum Friuola. Quibus verbis paupertatem regum Romanorum significauit, quos etiam Samiolis vasis vsos esse constat. Idem in tertia, Viuendum esse illic vbi nulla incendia, nulli Nocte metus, iam poscit aquam, iam friuola transfert Vcalegon, tabulata tibi iam tertia fumant. A Græcis γρυτάρια dicũtur, id est τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν σκευάρια λιτά. Vnde & Grytopolæ ab eis vocantur, qui huiusmodi supellectilia venditant, quos Larinè Friuolarios appellare possumus. Nonnulli Fribolarios dicunt, vt Albeolos pro Alueolis. Nostrate vulgus quiuquallierios eos appellat.

γρυτάρια. **Grytopolæ.** **Friuolarii.**

Ex.l.vltima, eiusdem tituli.

Intertrimẽtum, & intertritura. Respondi secũdum ea quæ proponerentur, ob id quòd eo nomine intertrituræ accidisset non teneri. Intertritura & intertrimentum damnum rei detritæ significat. Varro libro primo de lingua Latina, Detrimentum, inquit, à detritu dicitur, quòd ea quæ trita sunt, minoris precii sunt. Ab eadem mente intertrimẽtum, ab eo quòd duo quæ inter se trita sunt, etiam diminuta sunt, à quo etiam intertrigo dicta. Hactenus Varro. Liuius libro secundo de bello Maced. Carthaginenses eo anno argẽtum in stipendium aduexerunt: id quia probum nõ esse Quæstores renunciauerũt, experientibúsque pars quarta decocta erat: pecunia Romæ mutua sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt. Intertrimentum Liuius pro euanida argenti parte accepit, quæ in excoctione deperit, Dechetum aurifices appellãt. Vsus est & alibi eodẽ modo, eadem decade. Cicero in Prætura Vrbana, de æde Castoris loquẽs, quam P. Iunius sartam tectam tradere debebat: L. (inquit) Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. Is casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris, cum eo fine

vllo intertrimento conuenerat iam,quemadmodum traderetur. Quo tamen in loco in impressis libris nutrimēto mendosè legitur. Asconius autem, Detrimētum,inquit, vnius partis esse potest. Intertrimentum verò dantis & accipientis. secundum quod Cicero intertrimentum pro communi conficiēdi alicuius negocii iactura posuit,quam vulgus perditam vtrinque appellat. Intertrigo malū est quoddam cum femina equitatu, aliàve simili de causa atteruntur,aduruntúrque,à Græcis παράτειμμα dicitur. Dioscorides autem paratrimma, id est intertriginem vocat,cum pes pedem, vel vngula vngulā terit,vt in genere veteriuario contingit. Columella libro octauo, Subluuies & intertrigo pice liquida,vel alumine & sulphure, atq; aceto mixtis litæ cruentur. Hodie in equis & mulis intertalliare vocamus, cū scilicet vitioso ingressu calces maximè posteriores,aut etiam suffragines atterūtur. Verùm quadoquidem in mentionem incidimus intertrimenti, & intertrituræ, quæ damnū rei detritæ significant, vt intertrimentum auri & argenti excocti, addendum & aliud nō absimile. Versurā enim facere honesta locutione apud Romanos dicebatur, quod nos nunc dicimus pecuniam ad interesse mutuari,vel ad iacturam finantiæ. Cicero ad Atticum libro quinto, Salaminii cum Romæ versuram facere vellent,nō poterāt,quòd lex Gabinia vetabat. Et paulo post, Fit gratia Bruti Senatuscōsultum,vt néve Salaminiis, néve qui eis dedissent, fraudi esset,pecuniam numerauerunt,& postea venit in mentem fœneratoribus nihil se iuuare illud Senatuscōsultum,quòd ex syngrapha ius dici lex vetaret. Idem in Verrem,actione tertia, Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significabant multis nominibus eos homines versuram à Carpinario fecisse,qui pecuniam Verri dedissent,id est multis de causis pecuniam fœneratitiam sumpsisse. In vulgatis exemplaribus vsurā corruptè legitur. Hinc natū prouerbium apud Lactantium libro secundo Institutionum, Cum igitur,inquit, ortum rerū tribus naturæ,ac detrahis deo, in eodem hæsitans luto,versurā soluis. Quod ex Terentii Phormione sumptum est,cuius hæc verba sunt, In eodem luto hæsitas, versuram solues Geta; præsens quod fuerat malum in diem abiit,plagæ crescūt nisi prospicis. Id est, debitas tandem pœnas dabis etiam cum fœnore: simili cōditione atque ii solent,qui vt syngrapham vnam dissoluant,& vna cautione se liberent,pecuniā mutuam maiori fœnore iterum accipiunt. in dies enim deteriorem cōditionem suam faciunt, quod frugi homines non solent. Huiusmodi commentis multos quotidie videmus fortunis omnibus euerti, qui dum tueri in publico fidem suam volunt, ære alieno vsqueadeò se obruunt, quoad ad extremū fide labefactata,cum iam versuram facere non possunt,aut foro cedere,aut solum etiam vertere cogātur. Labefactatam autem fidem nunc appello,quod nos creditur perditum dicimus. Tranquillus, Rediit certè nihilo opulentior, vt qui propè labefactata fide omnia prædia fratri obligaret. Id est, cum iam versuram facere non posset à fœneratoribus. Tueri autem fidem suam, est seruare illæsam famam locupletis debitoris. Cicero ad Atticum libro vndecimo, Literas tuas accepi pridie Nonas Februarii,eóque ipso die ex testamento creui hæreditatē. Ex multis illis & miserrimis curis est vna enata,si(vt scribis)

Intertrigo.

παράτειμμα.

Versuram facere.

Versuram soluere.

Labefactata fides.

Tueri fidē suam.

ista hæreditas fidem & famam meam tueri potest. Idem, Ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertiûm bis & vicies. Huius pecuniæ permutatione fidem nostram facilè tuebere. Et fidem suam liberare pro eo dicebant, quod nunc negociatores & coactores tenere promissum dicunt, & non deesse promisso.

Fidem suam liberare.

Idem pro Flacco, Pecunia petitur ab Hermippo, Hermippus ab Heraclia petiit. Ipse tamen Fusiis satisfacit absentibus, & fidem suā liberat. Vlpianus in .l. Si verò. infrà, Mādati, Si autem sub maioribus vsuris fœnus accepit, vt fidem suā liberaret, nō dubito debere cū mandati iudicio & vsuras consequi. Est & illa locutio in iure frequens, fidem alicuius sequi, pro eo quod est eligere aliquem, cum quo rem habere, aut negocium esse nobis velimus. Sic enim dici solet de iis quos aut locupletes, aut probos debitores esse credimus. Vsus est Vlpianus in lege prima, suprà, De rebus cred. Est etiam exemplum in .l. secunda, Cod. De bonis auct. iudi. possid.

Fidē alicuius sequi.

Est & illa locutio fide sua esse iubere, id est sponsorem se constituere & appromissorem, & periculum in se recipere, εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεσθαι. Cuius exemplū eiusdem in lege, Vbi autem, De verb. oblig. Paulus, Si filiusfa. ita stypulatus fuerit, quantam pecuniam Tirio credidero, fide tua esse iubes? Inde etiam alia locutio, Fide alicuius sumere, id est non sua, sed aliena cautione.

Fide sua esse iubere.

Fide aliena sumere.

Cicero pro eodem Flacco, Nam hunc Hermippum hominem eruditum, cui debeat esse notissimus percussit. eius enim fide sumpsit à Fusiis. Securus Hermippus Tennum proficiscitur, cum iste sese pecuniam quam huius fide sumpserat à discipulis suis, diceret Fusiis persoluturum. Idem in epist. Etsi quid satis dandum erit, amplius eo nomine non peti: cures vt satis detur fide mea, id est fideiussione & sponsione, ἐπ' ἐμῇ ἐγγύῃ δέχονται. Assidui autem fideiussores dicebantur locupletes, quam Burgesiacam cautionem nunc dicimus.

Assidui.
Assiduus.

Gellius libro decimoquinto, Assiduus in xii. tabulis, & pro locuplete, & facile munus faciente dictus, ab assibus, id est ære dando, cum id tempora reipublicæ postularent, aut à muneris pro familiari copia faciendi assiduitate. Cicero in Topicis, Ex verbi vi argumentum sumitur hoc modo: Cum lex AElia sanctia assiduo assiduū vindicē esse iubeat, locupletem iubet locupleti. Locuples enim assiduus, vt ait AElius, appellatus est ab asse dando. Idem Gellius libro decimooctauo, Ite ergo nūc, & quādo fortè erit ocium, quærite an quadrigā & arenas dixerit è cohorte illa antiquiore, vel oratorū aliquis, vel poetarum, id est classicus assiduúsque aliquis scriptor non proletarius. Assiduum hic Gellius pro locuplete, & probatissimo auctore posuit, quem Græci ἔχεγγυον καὶ φερέγγυον vocant, hoc est ἀξιόχρεων: cuius sit tāta in literis auctoritas, vt fidem eius sequi debeamus, quasi idonei sponsoris alicuius verbi. Classicus eiusdem penè significationis est.

Classicus.

Diximus alibi ex Liuio populum Romanum in classes ex censu distributum fuisse. Quomodo & apud Græcos τιμήματα dicebantur, vt ex Aristotele docuimus. Ab hoc igitur more classici dicebantur, nō omnes qui in classibus erant, sed primæ tantùm classis homines, qui centum & vigintiquinque milibus æris, ampliúsve censi erant, Apud Græcos πρῶτον τίμημα dicitur, id est primus census.

Τιμήματα
Classici.

Infra classem autem appellātur, qui in secunda & sequentibus classibus erant, id est qui minore summa censi erant. Meminit Gellius in septimo. Propterea (vt inquit

Infra classem.

Festus)classici testes dicebantur,qui signandis testamentis adhibebantur, hoc Classici testes.
est primæ classis homines quasi primæ auctoritatis, & idonei veritatis sponsores. Ita metaphoricôs Gellius auctores classicos appellat, quasi testes idoneos latinæ puritatis, & primæ notæ scriptores: quales sunt Cicero, Quintilianus, Liuius, Cæsar, Plinius, Vergilius, Horatius, Catullus. Côtrà, Proletarii capite censi dicti sunt. Gellius tamē libro decimoquinto, Qui in plebe, inquit, Romana tenuissimi pauperrimiq; erant, neque amplius quàm mille & quingenta æris in cēsum deferebant, Proletarii appellati sunt. Qui vero nullo aut perquàm paruo ære censebantur, capite censi vocabantur. Extremus autem census capite censorum æris fuit ccclxxv. Proletariorum tamen ordo honestior aliquanto, & re & nomine, quàm capite censorum fuit. Nam & asperis reipublicæ tēporibus, cum iuuentutis inopia esset, in militiam tumultuariam legebantur, armáque iis sumptu publico præbebantur, & non capitis censione, sed prosperiore vocabulo à munere, officióq; prolis edendæ appellati sunt, quòd cum re familiari parua minus possent rempublicam iuuare, sobolis tamen gignēdæ copia ciuitatem frequentarent. A Græcis τὸ θητικὸν τίμημα dicitur, id est mercenariorum cēsus, vel opificum. In lege autē Aelia sanctia ita cauebatur, Assiduo vindex assiduus esto. Proletario ciui quiuis volet vindex esto. Hodie igitur classicos testes & assiduos dicere possumus omni exceptione maiores, & irrefutabiles, κρείττους ἀντιγραφῆς, quales in testamentis signandis àdhibebantur. Contrà verò proletarios, & capite censos, tenues & ex pullata turba sumptos, hoc est leues & (vt vulgus loquitur)diobolares(quo modo & antiqui diobolares meretrices dixerunt auctore Festo.) quos ipsos inopia ipsa refellit, quos fames magis, quàm fama cômouere creditur. Vnde illud Iuuenalis, Iures licet & Samothracum, Et nostrorum aras, côtemnere fulmina pauper Creditur, atque deos diis ignoscentibus ipsis. Propterea Græci huiusmodi plebeculam συρφετὸν appellāt, & συρφετώδη ὄχλον τὸν ἀγυρτώδη, id est quisquilias, & quasi dicas turbā quisquiliosam, a leuitate inditis vocabulis. Cicero ad Atticū, de iudicio Clodiano loquens, Elapsum scito esse de manibus vno hoc iudicio statum illum reipublicæ si iudicium est, triginta homines populi Romani leuissimos ac nequissimos, nummulis acceptis ius & fas omne delere: & quod omnes non modò homines, verum etiam pecudes factū esse sciant, id Caluum, & Plancū, & Spongiam, & cæteras huiusmodi quisquilias statuere non esse factū. Vt ad versuram reuertamur, Versurā facere vel soluere(vt inquit Donatus)est creditorē mutare, & fœnus fœnore dissoluere, quasi nudato Petro Paulum tegere, vt vulgò dicunt, & ita dicam nomen nomine expungere. Cui nô absimile est illud Græcum ἥλῳ τὸν ἧλον ἐκκρούειν, id est clauo clauum elidere. quod etiam de iis dicitur, qui flagitium flagitio tegere, & obliterare côtendunt, quod Græcè dicitur ἁμαρτήματι ἁμάρτημα ὠθεῖν ἐξελάσαι. quod Terentius his verbis transtulit, Malitia alia aliam trudit. Ad verbum dici potest, Culpam culpa exigere, scelus scelere expungere. Hoc tamen prouerbium Aristoteles aliter in Politicis interpretatur. Quos autem huiusmodi versuras facere diximus, de iis prouerbium lepidissimum apud antiquos Græcos fuit ἐχῖνος τὸν τόκον ἀναβάλλει, vel ἀναβάλλεται, Echinus parturiens cunctatur, Echinus

Marginalia: Classici auctores. Proletarii. Capite cēsi. Diobolares. Συρφετόν. Versuram facere. Echinus parturiens cunctatur.

partum procrastinat, Echinus parturiens diem de die ducit. Echini enim terrestres, id est erinacei existimantur propter aculeos catulorum suorum partum morari solere, ac deinde aculeatioribus factis catulis ægerrimè eniti. Hoc igitur prouerbium in eos vsurpari solet, qui in perniciem suam morarum causas innectunt, cuiusmodi sunt illi versuram facientes, qui dum fidem suam labefactari ad tempus aliquod nolunt, ad extremum fortunis o-
Creui hæreditatem. mnibus euertuntur. Cæterum creui hæreditatem, quo in superiore exemplo Cicero ad Atticum vsus est verbo antiquo iuris, adii hæreditatem signi-
Creui. ficat, vt antea dictum est. Creui (inquit Festus) modò hæreditatem adii, modò maior ætate, vel censu factus sum, modò dimicaui, modò diuisi. quæ omnia à duobus verbis cresco & cerno trahuntur. Idem Cicero ad Dolabellam, A te autem peto, vt me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere, méque aliqua ex parte in societatem tuarũ laudum venire patiare. quanquam mi Dolabella (hæc enim iocatus sum) libentius omnes meas (si modò sint aliquæ meæ) laudes ad te transtulerim, quàm aliquam partem exhauserim ex tuis. Peto à te, inquit, ô Dolabella, vt sinas me hac fama frui rerum à te præclarè gestarum, quasi particeps fuerim tuorum consiliorum, id quod omnes falsò existimant. Alibi idem à cresco dixit, Galeonis hæreditate
Collybus. creui: id est locupletior, & maiore cẽsu factus sum. Porrò Collybus id detrimentum pecuniæ est, quod in ratiociniis emptionem auri appellant, & vulgò cambium dicitur, cum pecunia ad exteras nationes exportanda est, & apud nummularios aliis nummis commutãda. Vt si argentea moneta aurea mutetur, aut genera quædã pecuniæ abrogata & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in vna prouincia, alio quo genere permutanda sint, rato receptóque, & promulgato in ea prouincia. Id enim quod ex summa apud nummularium decedit, & veluti deperit, collybus verbo Græco appellatur. Cicero in Verrem, actione quarta, Ex omni pecunia quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant. primum pro spectatione & collybo. deinde pro nescio quo cerario. Hæc omnes Iudices nõ rerum certarum, sed furtorum improbissimorũ sunt vocabula. Nam collybus esse quî potest, cum vtantur omnes vno genere nummorum? Collybum appellat pecuniæ permutationem, & nummorum quasi intertrimentum. Tranquillus in Augusto, Manibus, inquit, collybo decoloratis Nerulonensis mensarius. Quo in loco pro contrectatione pecuniæ ponitur, qua nummularii liuentes manus habere solent. Collybus inquit Pollux ἀργυρίου ἀλλαγή, id est pecuniæ permu-
Collybistæ. tatio. Ab hoc Collybistæ dicti nummularii. Spectatio autẽ in exemplo Ci-
Spectatio. ceronis probatio est pecuniæ. Spectatores autẽ sunt, quos Græci argyrogno-
Spectatores monas appellãt. Hæc ex diuerticulo, & vt Græci dicũt, ἐκ παρέργου dicta sunt. Sed fidem nostram liberare voluimus. Circa principium enim opusculi nostri polliciti sumus, vt quisque locus nos commonefecerit huiusmodi verborum iuris antiqui, aut etiam ad mores nostros pertinentium, ita nos esse dicturos, quid de iis compertum habeamus, atque etiam fortasse quicquid de iis ab antiquis auctoribus seruari hodie potest, qui quidem ipsi in manus hominum venerint, aut certè ex officinis prodierint.

Ex.l.pri.§.Nauem, De exercitatoria act.

Siue finedria sit. Legendum puto siue schedia sit. Schedia Græcè, ratis est Latinè, id est nauigium temerè factum & inconditum, vt trabes connexæ & sine fabrica compactæ, quæ nauigii vicem præbent: id est, Sudas inquit, ἡ ἐκ τῶν τυχόντων συμπεπηγμένη ναῦς. Ponitur & pro ponte, & pro loco fluminis, quoquo modo iuncto, eodem auctore. Herodotus certè pontem quo Darius Bosphorum iunxit, schediam vocat. Festus, Schedia, inquit, genus nauigii inconditũ, id est trabibus tantùm inter se nexis factum: vnde mala poemata schedia appellantur. Schedion dicitur à Græcis extemporaneum, id est quicquid inelaboratum, quicquid temerè factũ est, nec satis confectum, quod αὐτοσχεδιαζόμενον dicitur. A rate Ratiarius dicitur, vt nauicularius, non opifex sed negociator, vt.l. Qui ratiario, suprà proximo titulo. Schedia. Schedion. Ratiarius.

Ex eadem lege.§.Igitur.

Sed si vt certis mercibus eam locet puta legumini, cannapæ. Legendum canabi. Canabis herba est, ex cuius cortice funes intorquentur. Plinius libro decimonono, Deinde vtilissima funibus canabis seritur à fauonio. Et paulo post, Ipsa canabis vellitur post vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Canabis in Gallia & telis texendis, & funibus faciendis accommodata est, à lino tenuitate differens & candore. Quòd autem sequitur, Quædã enim naues onerariæ, quædam (vt ipsi dicũt) emphatæ sunt: melius in quibusdam embatæ legitur. Est autem vulgare verbum aut nauticum, quòd ad hãc significationẽ attinet, alioquin tamen Græcum ἐμβάται verbum in hoc significatu apud scriptores, nec Græcos, nec Latinos repertum, à verbo ἐμβαίνω deductum, quod conscendo nauem significat. Quòd si epibatæ legatur, sensus non alius erit. Epibatæ enim milites classiarii dicuntur, hoc est milites in nauibus merentes, quo verbo nonnulli Latinorum vsi sunt. sed apud Græcos epibatæ pro vectoribus accipiũtur, id est ἀντὶ τῶν ὀχουμένων. Naues igitur epibatæ ἐπιβάται, quasi scansiles castrensi, aut etiã nauali verbo dici possunt, quæ vectoribus traiiciẽdis aptæ sunt. ἐμβαίνω enim cõscendo nauẽ significat. Actuariæ naues à Latinis dicuntur, id est quæ remis aguntur, non modò velis. Canabis. Embatæ. Epibatæ. Actuariæ naues.

Ex.l.sec. Ad legem Rhodiam de iactu.§.pri.

Aut si quid exarmauerit. Hoc verbum Accursius inscitè interpretatur. Exarmare ea forma dicitur qua excalciare, hoc est armis dispoliare, vt Cæsar locutus est. A Græcis ἀφοπλίζω dicitur. Exarmare nauẽ, est armamẽtis suis spoliare, vt malo, rostro, antenna, carchesio, clauo, pede, anchora, & reliquis. Exarmare feras, est dẽtes, vngues, vel alia noxia membra adimere, vel etiam tutamina, quæ Græci ἀμυντήρια appellant, quibus vim propulsare nata sunt. Lampridius in Heliog. Habuit & leones, & leopardos exarmatos in deliciis, quos edoctos per mãsuetarios subito ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere, ignorantibus cunctis quòd exarmati essent, ad pauorem & ridiculũ excitandum. Exarmare accusationem Plinius libro tertio epist. metaphoricôs dixit, pro debilitare & infirmare his verbis, E testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, vt accusationem exarmaret, Norbanum, Licinianum, Legatum, & inquisitorem, reum Exarmare. ἀφοπλίζω. ἀμυντήρια. Exarmare accusationẽ

postulauit tanquam in causa Castæ præuaricaretur. Huius verbi vsus multiplex esse potest, si quis vim eius intellexerit. Prætera in eodem titulo vrinatores Accursius malè interpretatus est. Sunt enim vrinatores, qui à Græcis ὕφυδροι κολυμβηταὶ dicuntur, id est natatores subaquatiles. Latinè eos quidam ab vrna dici volunt, cum in aquam mergitur. Homerus κυβιστῆρες vocat à verbo κυβιστᾶν, quod in caput ferri, deuoluíque significat. Huiusmodi est enim habitus vrinantium, cum gurgites subeunt. Et vrinari, in caput mergi est, quo verbo Plinius sæpe vtitur. Columella libro nono de anseribus loquens, inurinare dixit, neutra voce. Cybisteteres etiā à Græcis, quasi vrinatores dicti sunt saltatores quidam, qui in caput conuolui manibus, pedibúsque adductis didicerunt. Quod genus saltationis aut exercitii cybistema dicitur à Luciano in capite de gymnasiis. Factitari id hodie à petauristis videmus, cum corpore in spiram contracto in caput prouoluuntur. Trinabola lingua populari dicitur. A cubo, id est tessera verbum id deductum, qui cum in alueolum iacitur, hoc modo conuoluitur. Inter vrinatores sunt purpurarii, quos Græci porphyreis appellant: Laurentius ex Herodoto purpuratores transtulit. Et spongiatores, id est spongiarum piscatores, σπογγεῖς à Græcis dicuntur. Et conchyliarii, id est κογχυλευταί. Plautus conchytas appellat, qui conchylia conquirunt in mari. In Codice Iustiniani murileguli dicuntur quasi muricarii, à muricibus legendis. Vrinatorē dudum vidimus sacerdotem ranæ modo in caput se mergentem, diuaricatis sursum cruribus pessum euntem, ac per riparum caua gurgitúmque pisces latitantes perscrutantem referentémque.

(Margin: Vrinatores. Cybistete-res. Vrinari. Purpurarii. Spongiato-res. Σπογγεῖς. Cōchyliarii Conchytæ. Vrinator insignis.)

Ex eodem titulo. l. Qui leuandæ.

Volutius Metianus ex lege Rhodia libro Epitomatorū. In vetusto exemplari Epitomarū emēdate legitur. Epitome genere fœminino opus concisum dicitur, & Latinè breuiarium. Tranquillus in Augusto, Fecit & breuiariū totius Imperii, quantū militum sub signis vbique esset, quantū pecuniæ in ærario, & fiscis, & vectigaliorū residuis. Sic Plinius, Vt pariter, inquit, totius culturæ breuiarium quoddā peragatur. Pro eo accepit quod vulgò borderellum dicimus. Breuis etiam & breue dicitur in. l. vlti. De cōueniendis fisci debitoribus, C. libro decimo, Inter chartulas confiscati breuis quidā asseueratur inuentus, qui nomina debitorū cōtineret. Lampridius de Alexād. Milites suos sic vbique sciuit, vt in cubiculo haberet breues, & numerū, & tēpora militantium. Flauius in Aurel. Breue, inquit, nominū cōscripsit. Diximus alibi quid sit Breuiariū Principis hodie, quod & breue & breuis dici potest. Inualuit autem peruersa consuetudo, vt Epitoma neutro genere dicatur, vnde Epitomata libros Flori inscribūt. Id autē nec analogia, nec vsu, nec auctoritate doctorum defendi potest: errore verò eorum inductū est qui epitoma, vt epithema & anathema, & similia dici putanerūt: cui errori similis est eorū, qui diacones & diaconibus dicūt, quasi diacon in recto, vt Dracon & Solon dicatur. Quòd autem sequitur, Deprecatio endæmonis, verba sunt è Græco ad verbum traducta: vbi nicomedensis, non nicomedis legendum est, νικομηδεύς.

(Margin: Epitome. Breuiarium. Breuis & breue. Epitoma. Diaconi.)

Ex l. secunda, eiusdem tituli in principio.

Amissarū mercium domini, si merces vehendas locauerint, ex locato cum

magistro nauis agere debent. Hoc verbum (inquit Accursius) promiscuè accipitur. Horum verborum locare & conducere frequens est vsus hic, & in titulo, Mandati. Locare. Propterea vt eorum vsus intelligatur, sciendum est præter notam eorum significationem esse & aliam elegantem, tum apud Iurisconsultos, Cōducere. tum apud alios scriptores vsitatam. Quanqnam enim locator sit plerunque qui precium accipit, & conductor qui dat, vt sit locator dominus, con- Locator. ductor inquilinus: tamen nonnunquam viceuersa euenit, vt locator precium Cōductor. det, conductor accipiat. Cicero in Verrem, actione secunda, Quum L. Octauius, C. Aurelius Consules ædes sacras locauissent, nec potuissent omnia sartatecta exigere. & reliqua. Idem, Locatur opus, id quod mea pecunia reficiatur. Et rursus, Hoc tu D. milibus locauisti, atque in illis columnis dico esse, quæ à tuo redemptore commotæ non sint. Et iterum, Qui redemerit, satisdet damni infecti. Iulianus, Si quis vitulos pascendos, vel sarciendum qnid poliendúmve conduxit, culpam eum præstare debere. Vlpianus, Si quis seruum docendnm conduxerit, cúmque peregrè duxerit, &c. Condu- Cōducere. cere igitur de eo dicitur, qui precium accipit, quod & redimere dicitur. Vnde Redimere. redemptor huiusmodi cōductor dicitur, qui & manceps à Cicerone & Tran- Redēptor. quillo dicitur. Cicero libro secundo de Diuinatione, Magis enim id munere Manceps. deorum factū est qnàm casu, & redemptorū, qui colūnam illam de Torquato cōduxerant faciendam. Idem in Prætura vrbana, Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullā prædā esse videt. Idem in secunda actione in eundem, Etenim qua stultitia ipse fuissem, si quam diem, qui istum eripiendū redemerunt, in cautione viderent, cum ita cauerent, si post Calendas Ianuarias in consilium iretur, in eam diem cum potuissem vitare, incidissem. Redemerūt, inquit, id est qui susceperūt procurationem corrumpēdorū iudicum, & cōduxerunt corrumpendū iudiciū. Labeo in. l. vltima huius tituli, locare & cōducere pro eodē accepit. Laurentius Vallensis promiscuam huius verbi loco significationē esse dixit de gerundiis loquens libro primo Elegātiarum. Locare enim sepulturam faciendā, inquit, Locare. tam significat dare alicui faciendā, quàm se ad faciendā eam locare. Cuius dicti nec rationē iniui: nec exemplū vllū memini, præterquam hoc Labeonis, vbi & ego errorem esse non dubito: & pro locasset, legendum locasses secūda persona. Quod enim nos locare opus dicimus, vel locare fundum, hoc Græci μισθοῦν dicunt, & ἀπομισθοῦν, id est dare faciendum opus mercede cōstituta, vel Μισθῶ & Ἀπομισθῶ fruendum fundum pensione accipiēda & stipulata. Demosthenes, παρ' ὧν οὗτοι εἰσπραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας: id est, A quibus isti cum talentum exegerunt, talento naues præbendas locant. quasi dicat, nihil suæ pecuniæ impendunt. Idem, ἐμίσθωσε τράπεζαν μὲν Φορμίωνι τούτῳ: id est, Mensam hnic Pasion locauit: certa scilicet pecunia nō data vel promissa, sed accipiēda. Qui autē cōducit, Phormio, scilicet ἐμισθώσατο, id est cōduxit à Pasione. Sic μισθοῦμαι Μισθοῦμαι. τὸ ἔργον, conduco opus faciendū, vt redemptores operum solent. Idem, ἢ ὀπώρας πρίαιντο, ἢ θέρος μισθοῖντο ἐκθερίσαι, Aut poma legēda redimerent, aut messem demetendam cōducerēt. Idem in Timocratem, τὰ τέλη ὠνουμένους καὶ μισθουμένους μεμισθωμένους pro publicanis & mancipibus dixit. Conductores etiam ἐργολαβοῦντες Ἐργολαβοῦντες.

dicũtur. Quo verbo etiã metaphoricè vocãtur apud oratores homines forenses iudiciorũ corruptores & sycophantæ, quos Cicero sequestres emissarios, & interpretes iudiciorũ corrũpẽdorũ vocat. Cæterũ verbũ spectaret, quod hic legitur, mihi suspectũ mẽdi videtur, Quominus remissa sibi ea pœna spectaret

Ex. l. Quicunque, De institoria actione.

Idem ait, Si libitinarius quem Græcè vocant, seruũ pollicitorem habuerit. Lego, Si libitinarius quẽ Græci ταφεῖς vocant, seruum pollinctorẽ habuerit. Pollincere est mortuum curare, à quo pollinctor dictus huiusmodi curator. Plautus in prologo Pœnuli, Eorum alter viuit, alter est mortuus. Propterea apud vos dico confidentius, quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat. Et in Sticho, Hodie pollinctura est. Ezechielis xxxix, Vt sepeliant eũ pollinctores in valle multitudinis Gog. Pollucere autẽ est Herculi sacrificiũ facere: quod quia lautè fieri solebat, ideo pollucibiliter à Plauto in Mustel. pro lautè & splendidè ponitur, Pergræcamini, parasitos pascite, obsonate pollucibiliter. Et pollucibilis cœna à Macrobio pro opipara & splendida vsurpatur. Pollucere enim verbum est ad sacra pertinens, vt ex Marco Catone apparet his verbis, Ioui dapali culignam vini quantamuis polluceto. Et rursus, Cum pollucere oporrebit, sic faciro. Polluctores igitur à pollinctoribus differũt, in quo Hermolaus Barbarus vir præstãtis doctrinæ falsus est, vt videtur, qui duo hæc verba confundit in emendationibus Plinianis. Quare apud Plinium libro trigesimosecundo, pollincere & pollinctum cõtra fidem antiquorum exemplarium legit: in quibus sic legimus, Numa constituit vt pisces, qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus vt conuiuia publica & priuata cœnæque ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad pollucũ emerent, prtecio minus parcerent, eáque præmercarentur. Polluctum, vt ex verbis Plinianis apparet, cœna est pollucibilis & opipara. Pollinctum verò cœna feralis, quæ gentili more in rogum delata cum corpore cremabatur. Persius, Sed cœnã funeris hæres Negliget, iratus quòd rem curtaueris. Plautus in Sticho, Hæc venisse iam opus est quantum potest, vt decimam partem Herculi polluceam. Idem in Ruden. Spectatores vos ad cœnã vocem, ni daturus nihil sim, neque sit quicquam pollucti domi. Id est, si nobis esset cœna tam lautè apparata, quàm esse solet eorũ, qui votiuum epulum faciũt, hoc est pollucũ, ad cœnam vos vocassem. Epulum autẽ funebre dicitur, quod in funere potentiorum fiebat, quale hodie quoque factitari videmus. A Græcis περίδειπνον dicitur, quam circumpotationem a Cicerone vocatã existimo in secundo de Legibus. Moris autem fuit apud antiquos, vt decimam partem bonorũ suorũ Herculi vouerent, quæ pars Herculanea dicebatur. Plautus in Trinum. Nam iam de hoc obsonio diminui modò quinque numos, mihi detraxi partem Herculaneam. Et in illo exemplo superiori, Vt decimam partem Herculi polluceam. Et pollucere patrimonium in illo exemplo Pliniano, pro decimare: hoc est decimam partem votiuo epulo in Herculis honorem impẽdere. Hoc Plutarchus in Σύλλᾳ sic Græcè scripsit, ἀποθύσας δὲ τῆς οὐσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην τῷ Ἡρακλεῖ, ἑστιάσεις ἐποιεῖτο τῷ δήμῳ πολυτελῶς. Et iisdem penè verbis in Crasso. De huiusmodi decima (quod minimè Accursius suspicaretur) intelligẽdũ illud Vlpiani

[Margin notes: Ταφεύς. — Pollincere. — Pollinctor. — Pollucere. — Pollucibiliter. — Pollucibilis cœna. — Polluctor. — Plinii locus — Polluctum. — Pollinctum — Epulum funebre. — περίδειπνον — Herculanea pars. — Decimare.]

dictum in.l.secunda, De pollicitationibus, Si decimam quis bonorum vouit, decima nō prius esse in bonis desiit, quàm fuerit separata. Plautus in Mustel. de homine maxime prodigo, Is vel Herculis, inquit, conterere quæstum potest. Id est decimas, quæ Herculi vouentur. Pollucere hodie patrimonia dici possunt, qui decimam facultatum suarum in erogationes pias vouerūt, quòd nōnullos superstites nos factitasse optima fide scimus. Multæ sunt huiusmodi voces antiquæ, quarum vsus multiplex hodie esse potest, si quis vetustatē interpolare solertia quadam, & in vsum nostrum instaurare didicerit. Libitinarii à libitina dicti sunt, vt inquit Varro, in cuius æde (vt Acron auctor est) constituti erant, qui efferenda corpora conducebant, & funebribus necessaria præbēda. Tranquillus in Nerone, Triginta funerum milia in rationem libitinæ venerunt. Liuius, Pestilentia in agris, forísque & conciliabulis, & in vrbe tāta, vt vix libitina sufficeret, τῷ κηδεστῶν πλήθει: id est opere libitinariorū. Horatius, Autumnúsque grauis libitinæ quæstus acerbæ. Ii igitur ad quos funera pertinebant (qui & funus facere, & parentare, & iusta facere, persoluerėque dicuntur) libitinariis funera accuranda locabant, illíque præbenda omnia cōducebant. In qua re administranda seruorum opera vtebantur pollinctorum qui à Græcis νεκροφόροι dicuntur, quasi defunctiferi: quorum appellatione vespillones, sandapilariíque continentur. Huiusmodi sunt apud nos hodie vulturii illi codonophori, id est tintinabula gestantes, quos anteambulones atratos Latinè appellare possumus, & ferales præcones, ex quorum grege sunt funerum indictores, quorum omnium vota sunt eadem quæ Orci. Hos diris ominibus ad morientium vestibula vltro aduolare videmus, vt in prouerbium venerint horum apud nos vota, vt apud antiquos libitinariorum. Quorū tamen improbitas sacerdotali iam auaritia vincitur, aliis super alia quotannis capturarum nominibus excogitatis.

[Margin: Libitinarii. Libitina. Necrophori. Vespillones Sādapilarii. Codonophori. Anteambulones atrati Ferales præcones.]

In eadem lege.§.sequenti.

Si pecunia accepta præsenti, vt per dies singulos panem ei præstaret, cōturbauerit. Hoc verbum non esse intellectum ab Accursio minime mirādum est, cum à nullo enarratorum rectè interpretatum videam. Cicero pro Plancio, Verùm fac me multis debere, & in his Plancio: vtrum igitur me conturbare oportet? an cæteris cum cuiusque dies venerit, hoc nomē debitoris quod vrget nunc competitor dissoluere? qui locus sic mihi legendus videtur, an cæteris, cum cuiusque dies venerit, nomen debitoris, hoc quod vrget, nunc cum petitur dissoluere? Idem ad Quintum fratrem, Iocum autem Cæsaris de sua egestate ne sis aspernatus. ad quem ego rescripsi nihil esse, quod posthac artis nostræ fiducia conturbaret. Conturbare, decoquere, & pecuniā suam dissipare significat. & propriè de seruis dicitur, qui cum rationibus dominicis paria nō faciunt, vt in.l.Quidā, infra, De in rē verso. Plena autē locutio est cōturbare rationes, vt in Eunucho Terētii, Ita conturbasti mihi rationes omneis. Vel conturbare fortunas, vt Cicero ad Cæliū in octauo epist. Sic intelligi debet conturbabit Atlas apud Martialem in nono Epigrammatôn, Grandis in æthereo licet auctio fiat olympo, Cogantúrque dei vendere quicquid habēt: Cōturbabit Athlas, & nō erit vncia tota Decidat tecum qua pater ipse deûm.

[Margin: Cōturbare. Cōturbare rationes. Cōturbare fortunas.]

id est cœlum totum tibi decoquet. Sic in decimo, Hic preciosa fames, cõturbatórque macellus. Sic conturbatorem macellum dixit, vt in septimo conturbatorem aprum, Noster te non capit ignis Conturbator aper, vilius esurio. Qui enim ex macello viuebant Romæ, & cupediis mensas & apro onerabát: ad extremũ patrimonia vorabant, & decoctores vel inopes certè fiebant. Iuuenalis, Sic Pedo conturbat, Matho deficit. Quem locum nullus enarratorũ (nisi fallor) intellexit. est enim verbum iuris antiquum, quo Vlpianus & Alphenus tanquam noto sunt vsi.

Iuuenalis locus.

Ex. l. illud. §. Si cuius dolo, De trib. act.

Sed re comparata si non tribuat dolo, non caret. Lego comperta pro deprehensa, explorata, rescita.

Ex. l. prima, Ad senatusc. Macc. in principio.

Qui pecuniã ne quid amplius diceretur in certis nominibus crederet. Accursius hunc locũ insciтè interpretatus est. Nomen interdũ pro causa ponitur. Tranquillus in Galb. Nam cum in verba eius absentis iurãtibus donatiuum grãdius subito præpositi pronũciassent, neque rem ratam habuit, & subinde iactauit se legere militem nõ emere, atque eo quidẽ nomine omnes, qui vbique erãt, exacerbauit. Cicero in Verrem, actione tertia, Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio cõfectas tabulas societatis, quæ significabant multis nominibus eos homines versuram à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Nomina Cicero appellare solet causas & negocia, & personas, quibus in cõficiendis rationibus expensæ pecuniæ feruntur. Idem in Frumẽtaria, Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione & collybo, deinde pro nescio quo Ceratio. Idem in secunda actione, His nominibus solis Gneo Dolabellæ ad sestertiũm tricies litem esse æstimatã. Id est (vt inquit Asconius) his titulis & capitibus criminum. articulos vulgò nunc dicimus. Arrianus Iurisconsultus, Exauctoratus, inquit, eo nomine nõ vtique infamis erit. Sensus est igitur huius loci, Macedonem incertis nominibus in creditũ ire instituisse, ne manifestus aliquãdo fraudis ac scelerum fieret. Non enim credendi causas & negocia, in quæ pecuniã mutuam dabat, in cautionibus asscribi volebat, vt interdum fit, cum turpi de causa mutuati certa quadam de causa mutuũ nos accepisse cauemus. De significatione huius vocabuli satis multa diximus in titulo, De officio Procõsulis. Nomẽ igitur hic Accursius malè pro cautione intellexit, quanquã sæpe ita accipiatur: vt apud eũdem Ciceronẽ, Cũ pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, prædia vendidisse diceretur. Et apud Columellã libro primo, Nam vel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixisse seuerissimè fertur. Id est non interpellando.

Nomen.

Ex. l. Quòd si seruis. §. pri. De in rem verso.

Sed si pecunia accepta domum dominicam exornauit tectoriis. Et paulo post, Pati debet dominus creditorẽ hoc auferre sine domus suæ videlicet iniuria. Mirari forsitã quis possit, quomodo tectoriũ sine domus noxa possit auferri. Quod vt intelligamus, sciendum est perfectorum operum expolitionem tribus rebus contineri, ruderatione, quo nomine & statuminatio, & nu-

Expolitionũ genera.

cleus comprehenditur: albario opere, & tectorio, sub quo & marmoratum & arenatum opus, & trullissatio intelliguntur. Quorum omnium explicationem Vitruuius libro septimo de Architectura prosecutus est. Tectoriũ autem super trullissationem fiebat: tribus interdum inductis coriis ex arenato, totidémque superinductis ex marmorato deinceps extenuatioribus, adeò numeris omnibus exactum, vt longitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondentes exigerentur. Ita enim demum emẽdata tectoriorũ in picturis erat species. Ita nulla nec eminentia, nec lacuna in opere intuentibus videbatur, nec humorem tectorium remittebat. Pigmentis verò madente adhuc tectorio inductis, totum rursus baculis prouolutis subigebatur, fricationibúsque læuigabatur, vsqueeo vt speculorum modo rerum imagines redderet. Vitruuius, Quæ autem, inquit, tectoria fundata arenati & marmorati soliditate sunt, cum sint politionibus crebris subacta, non modò fiunt nitentia, sed etiam imagines expressas aspicientibus ex eo opere remittunt. Arenatum autem est apud Vitruuium, Varronẽ, & Plinium, quod fit ex calce & arena. Marmoratũ quod ex calce & marmore tuso triplici varietate comminuto, prout trium coriorum exigebat vsus. Varro libro primo de re Rustica, Parietes & solum opere tectorio marmorato loricandi. Idem, Ideóque in iis cameras marmorato, & parietes pauimentáque laudabiliter faciũt. Et rursus, Vbi libraueris de glarea & calce, arenatũ primo corio facito. Plinius libro trigesimosexto, Tectorium nisi ter arenato & bis marmorato inductũ est, nõ satis splendoris habet. Arenatũ hodie mortarium vocamus, cum mortarium Latinè sit locus, vbi arenatũ rutro subigitur. Vitruuius de tectorio loquens, Cum ab arena præter trullissationem non minus tribus coriis fuerit deformatum, tunc è marmore grandi directiones sunt subigendæ, dum ita materies temperetur vti cum subigatur non hæreat ad rutrum, sed purum ferrum è mortario liberetur. Idem, Græcorũ verò tectores non his rationibus solum vtendo faciunt opera firma, sed etiam mortario collocato calce & arena ibi confusa, decuria hominum inducta ligneis vectibus pinsant materiam, & ad certamen subacta tunc vtuntur. Tectorium continet arenatum & marmoratũ, quæ supra trullissationem fieri solita sunt, & omnino hodie obsoleuit. Albariũ verò ex pura calce fit, & hodie est in vsu. Trullissatio ex gypso fit freques hodie, vt & arenatio. Trulla enim instrumẽtum est, quod vernaculæ linguæ allusione satis intelligitur. Eo enim linendis muris, & arenato gypsatóque inducendis vtuntur. Tectoriũ verò opus adeò olim durescebat in crustas, vt in abacorum vsum, & speculorũ facilè eximeretur, quod ex Vitruuio intelligere possumus lib. vii. his verbis, Itaque veteribus parietibus nonnulli crustas excidentes pro abacis vtuntur, ipsáque tectoria abacorum & speculorum diuisionibus circa se prominẽtes habẽt expressiones. Abacus nunc tabula est complanata, qua logistæ, quos algoristas dicimus, numeros subinde deletiles ducũt. Abacus autem in opere intestino genus id scrinii est super quod in tricliniis argẽtea vascula exponi solẽt, Dressorium lingua vulgari dictum. Cicero in Verrem, actione quinta, Diocles est Pãphili gener Popilius cognomine, ab hoc iste abaci vasa omnia, vt exposita

Albarium opus. Tectorium. Arenatum. Marmoratum. Mortariũ. Albarium. Trullissatio Trulla. Tectorii induratio. Abacus logistarum. Abacus in tricliniis.

fuerũt abſtulit. Iuuenalis Satyra ſexta, de tectorio tanquam exemptili dixit, Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit: Incipit agnoſci. Per tectorium fucamentum muliebre ſignificãs, quod ponitur, deponitúrque pro earum arbitrio ad ſplẽdorem & nitorem malarum. Eadem ratione (vt arbitror) dictum illud eſt à Perſio Satyra quinta, Dignoſcere cautus Quid ſolidũ crepet, & pictæ tectoria linguæ. Tectorium à Græcis κονίαμα dicitur, & κονιάτης tector. In Actis apoſtolorum cap. xxiii, τοῖχος κεκονιαμένος, paries albario opere, vel tectorio illitus dicitur, τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς τοῖχε κεκονιαμένε. Et Matth. xxiii, τάφοι κεκονιαμένοι, Sepulchra albario illita. Lib. x. Cod. in titulo, De excuſat. artificum, Albinii quos Græci coniatas appellant.

Tectorium. Κονίαμα.

Ex. l. Ideo. De compenſ.

Ideo condemnatus quòd arctiorem annonam edulitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videbitur. Accurſius edulitatem famem interpretatur: ego verò ædilitatis lego. Ad AEdiles enim cognitio menſurarum, & annonæ pertinebat: qui propterea Græcè agoranomi dicuntur, id eſt foro venalium legem imponentes, & macello ius dicentes. Hæc cognitio ad procuratores regios delata eſt: quorum ianua piſtoribus, & huiuſmodi hominibus, quibus ius dicere ſolent, non tam patere vulgò creditur, quàm hiare. Certè vt illi ſeuerè, aut comiter cum circũforaneis hominibus agunt, ita nos vt bono aut malo pane veſcamur neceſſe eſt. De AEdilibus ita in duodecim tabulis cautum eſt, Suntóque AEdiles curatores vrbis, annonæ, ludorúmque ſolennium, olliſque ad honoris amplioris gradum is primus aſcenſus eſto.

Agoranomi

Ex. l. prima. §. pri. in titulo, Depoſiti.

Eum tamen deponere tumultus, vel incẽdii, vel cæterarum cauſarum gratia intelligendum eſt, qui nullam aliam cauſam deponendi habuit, quàm imminens ex cauſis ſupradictis periculũ. Tumultus hoc in loco quomodo intelligẽdus ſit ab Accurſio, & ſequacibus eius Iuriſperitis, parum animaduerſum eſſe puto. Seruius grammaticus in octauum AEneidos, Tria, inquit, genera olim militiæ fuerunt. Sacramentum, quæ legitima erat militia, cum ſinguli milites iurabãt. Tumultus, id eſt bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus. & quoniam ſingulos interrogare non vacabat, qui conuenerant, ſimul iurabant, & dicebatur iſta militia cõiuratio. Qui enim ducturus erat exercitũ, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo vexilla, vnum roſeum quod pedites euocabat, & vnum cæruleum quod erat equitum (Nam cæruleus color eſt maris, à cuius deo conſtat equũ inuẽtum) dicebat, Qui rempub. vult ſaluam eſſe, me ſequatur. Erat & euocatio cum ad diuerſa loca diuerſi cogebantur exercitus. Hactenus Seruius. Vergilius, Extẽplò turbati animi, ſimul omne tumultu Cõiurat trepido Latium. Cicero in Antoniana octaua, Poteſt enim bellũ eſſe ſine tumultu, tumultus ſine bello eſſe non poteſt. Quid eſt enim tumultus, niſi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur: vnde etiam nomen ductũ eſt tumultus. Itaque maiores noſtri tumultũ Italicum, quòd erat domeſticus, tumultũ Gallicũ, quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullũ tumultũ nominabãt. Grauius autem eſſe tumultũ, quàm bellũ hinc intelligi licet, quòd bello Gallico vacationes valent,

Tumultus. Militiæ genera tria. Sacramẽtũ. Euocatio.

tumultu nõ valent. Hactenus Cicero. Liuius libro octauo ab Vrbe cond. Nõdum perfunctos cura Priuernatis belli tumultus Gallici fama atrox inuasit, haud fermè vnquam neglecta patribus. Et paulo post, Mamercus, inquit, cui Gallicum bellum euenerat, scribere exercitum iussu sine vlla vacationis venia, quin opificum quoque vulgus, & sellularii minimè militiæ idoneum genus, exciti dicũtur. Idem libro septimo, Dictator cum tumultus Gallici causa iustitium edixisset, omnes iuniores sacramento adegit, ingentique exercitu ab vrbe profectus est. Insignia autem omnia tumultus Cicero vno in loco expressit Antoniana quinta, his verbis, Rem sine mora administrandã, & cõfestim gerendam censeo, tumultum decerni, iustitium indici, saga sumi dico oportere, delectum haberi sublatis vacationibus in vrbe & in Italia. Idem in octaua, Delectus tota Italia decreti sublatis vacationibus, saga cras sumẽtur. Ex prædictis satis apparet omnia in tumultu præproperè administrari publicè, priuatimq; solita, cum bellũ vigens, & quasi muris imminẽs solẽnes actus nõ admittit. Indéque factum vt tumultuarium pro præpropero & subitario, & rapidè facto aut quæsito accipiatur. Græcè αὐτοσχέδιον dicitur, & παρατύχην, & tumultuaria manus ὁ συγκλύδης. Idem Liuius libro primo de bello Macedo. Duabus legionibus subitarius tumultus eius causa scriptis, additísque ad eas quatuor cohorribus de exercitu suo, Caium Appium Præfectũ sociorũ hac tumultuaria manu per Vmbriam agrũ Boiorum inuadere iussit. Tumultuarium & subitariũ pro eodem posuit. Quod verbum si Accursius intellexisset, melius verba Iuliani enarrasset in. l. Nauis, suprà, De institoria actione, Ibíq; tumultuariis armamẽtis comparatis ad præsens Hostiam nauigauit. Vbi tumultuaria Iulianus pro subitaneis, & ex tempore cõquisitis, non iustis & planè fabrefactis eleganter accepit. Proinde in huiusmodi tumultu fraudem admittere pœnale erat, non in quolibet. Nobis autem iustum tumultũ esse dixerim, vel olim potius fuisse (Nunc enim omnia nobis cum illis conueniunt) Britãnorum, id est Anglorum classis appulsum ad littora nostra, aut Germanorum ad Burgũdiam, aut Campaniam incursionẽ, & si quod eiusmodi bellum est, cuius tumultuosi nũcii esse, trepidíque soleant. Sic enim vocabãtur. Tranquillus in Nerone, Cœnæ quoq; tẽpore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excãduit, vt malũ iis qui desciissent minaretur. Et tumultuari verbum eodẽ fermè pertinebat. Idem in Galb. Carthagine noua conuentũ agens tumultuari Gallias comperit. Quo modo & à Græcis θορυβεῖν vsurpatur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας, καὶ μὴν μετὰ ταῦτα ὁρῶντες πρὸς τὸ βήματι ἢ πρὸς μεγάροις ἀκούοντες Λακεδαιμονίοις Φιλίππῳ καὶ ξένοις, ἐθορυβεῖτε. θορυβεῖν, id est tumultuari dixit, pro in tumultu esse, & quasi tumultũ decernere: id fermè quod lingua vernacula dicimus emoueri, aut etiã mutinari: quod verbũ à mutiendo, id est mussando, deductũ est. Populus enim multa in huiusmodi cõsternatione summissim dicere solet, quæ apertè nõ audet. Plutarchus in Cæsare ψηφίζεσθαι ταραχὴν pro tumultũ decernere dixit, in tumultu, vt ex verbis illis Ciceronis & Liuii apparet, iustitiũ indicebatur. Id est iudicialia fora claudi, ac silere iura iubebãtur: vacationes nõ valebãt, vt hodie in Gallia cum bannum & retrobannum edicitur, & id verbum adiicitur, Priuilegiati, & non priuilegiati. Nos euoca-

Tumultus insignia.

Tumultuarium. Αὐτοσχέδιον. Παρατύχην

Tumultus iustus Gallis.

Tumultuari.

Θορυβεῖν.

Ψηφίζεσθαι ταραχήν.

Euocatio. Subeuocatio. Euocare. tionem fortasse,& subeuocationem Latinè dicere possumus,sublatis vacationibus edictam.Euocare enim verbum ad vocationem bellicam accommodatum est, vt ex verbis Seruii grammatici suprà vidimus. Cicero pro Rabirio, De te ipso inquam Labiene quæro, cum ad arma ex Senatusconf. Consules euocassent,cum armatus AEmilius in comitio stetisset,& reliqua. Euocatorum etiam meminerunt Cæsar & Tranquillus,sed nihil nunc ad rem.In tumultu etiam sagatus populus Ro.erat. Est enim sagum vestis index belli,vt toga pacis. quam tamen Cõsulares nõ gestabant, id quod ostendit Cicero in Anton.viii,Equidem patres cõscripti quanquam honore vsi togati esse solẽt, cum est in sagis ciuitas:statui tamẽ vobis, cæterísque ciuibus in tãta atrocitate tẽporis,tantáque perturbatione populi Rom.nõ differre vestitu. Nõ enim ita nos gerimus hoc bello Consulares, vt æquo animo populus Rom. visurus sit nostri honoris insignia. Sagati etiamnum erant ad bella exeuntes, vt paludati Consules,& reliqui exercituum duces,qui Imperatores etiam vocabantur. Sagum autẽ militare,ac bellicũ gestamen fuisse,cum ex Nonio,tum ex Tranquilli verbis in Augusto intelligimus: Consulatũ (inquit) xx.ætatis anno inuasit admotis hostiliter ad vrbẽ legionibus, missísque qui sibi nomine exercitus deposcerent.Cum quidem cunctante Senatu Cornel.Centurio princeps legationis reiecto sagulo ostendens gladii capulum, non dubitasset in curia dicere,Hic faciet si nõ feceritis vos.Capitolinus in Mar.Philosopho, Per Brundusium veniens in Italiam,togam & ipse sumpsit,& milites togatos esse iussit: nec vnquam fuerunt sagati sub eo milites. Est alioqui sagum vestis stragulæ genus non dissimilis cilicio. Tranquillus in Othone, Ferebatur & vagari noctibus solitus,& inualidum quemque obuiorum, vel potulentum corripere,ac distento sago impositũ in sublime iactare. Plinius libro decimosexto de visco loquens, Sacerdos candida veste cultus arborem scandit, falce demetit, candido id excipitur sago. Vtitur & Hieronymus Exod.xxvi. Cæterum quòd Tranquillus in sublime sago iactare dixit, vulgò bernare dicũt,id est sago excutere sursum versus. A sago sagaria negociatio dicitur in.l. Cum duobus,infrà,Pro socio.Quod verbũ Accursius mirè interpretatur.De Paludamẽtum,à quo paludatus. paludamẽto quæ chlamys est Imperatoria, vt diximus,id est eorum qui exercitus educebãt. Valerius libro primo de Crasso loquẽs, qui apud Parthos occubuit,Pullum,inquit,ei traditũ est paludamentum, cum in prælium exeuntibus album,aut purpureum dari soleret. Plinius in Panegyr. Gestus Cõsulatus non hoc vrbis ocio & intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes,vt illi solebant,quibus erat moris paludamento mutare prætexram, id est pro prætexta,quæ consulare gestamen erat in vrbe, paludamentum, quod gestamen est bellicum,& castrense sumere. Trãquillus in Vitel. Vrbem quoq; ad classicum introiit paludatus, ferróque succinctus inter signa,atque vexilla sagularis comitibus. Iuuenalis, Cúmque paludatis ducibus præsente marito Ipsa loqui.Paludamentum hodie cottam armorum vocamus.

Ex.l.Si hominem.§.Quoties,eodem titulo.

Quoties foro cedũt nummularii,solet primo loco ratio haberi depositariorum. Foro cedere Foro cedunt(inquit Accursius)id est litigare nolunt,sed bonis cedunt:

quasi de foro iudiciorũ Vlpianus intellexerit, quod longe secus esse ostendã.

Foro igitur cedere dicebantur argentarii, cũ tabernis, id est mensis suis cedẽtes quæ in foro Romano erant, aliò habitatum migrabant. Argentarii enim Romæ tabernas in foro publico cõductas habebãt. Plautus in Asinaria, Quatriduum hoc vnũ modo foro operam assiduam dedi, dum reperiã qui quæritet argentũ in fœnus. Terentius in Phormione, Sed trãsi sodes ad forũ, atque illud mihi argentũ rursus iube rescribi Phormio: id est per mensæ scripturam reddi. Plautus in Persa, Mirũ quin tibi crederẽ, vt ipse mihi faceres quod partim faciunt argentarii, vbi quid credideris, citius extẽplo à foro fugiunt, quàm ex porta ludis cũ emissus est lepus. Idem in Curgul. In foro infimo boni homines atque dites ambulant, sub veteribus ibi sunt qui dant, quíq; accipiunt fœnore pone ædem Castoris, ibi sunt subito quibus credas male. In æde autẽ Castoris, quæ in foro erat Romano, solebãt pecuniæ mercatorum fœneratorúmque deponi. Vnde illud Iuuenalis Satyra xiiii, Quanto capitis discrimine constant Incrementa domus, ærata multus in arca Numus, & ad vigilẽ ponendi Castora numi. Quem morẽ Venetiis hodie quoque seruari aiunt. Herodianus lib. primo, in tẽplo Pacis diuites pecunias suas deponere solitos esse ait. indéque crebra in iure mentio pecuniarũ in æde sacra deponẽdarum. De huiusmodi tabernis intellexit idem Vlpianus in l. Qui tabernas argentarias, infrà, De contrahenda emptione: quo in loco Accursius nihil prorsus intellexit. Id autẽ ex Vitruuio libro quinto intelligi potest, vbi de foris ædificandis loquitur: Italiæ verò vrbibus, inquit, non eadem ratione est faciendum, ideo quòd à maioribus consuetudo tradita est gladiatoria munera in foro dari. Igitur circũ spectacula spaciosiora intercolumnia distribuantur, circáque in porticibus argentariæ tabernæ, menianáque in superioribus coaxationibus collocentur, quæ ad vsum & vectigalia publica rectè erunt disposita. Inde circũforaneum æs Ciceroni pro fœneratitio: sic enim inquit ad Atticũ, Tusculanũ & Pompeianum me valde delectãt, nisi quòd meipsum illum vindicem æris alieni, ære non Corinthio sed hoc circũforaneo obruerunt. Cedere foro vulgus facere bancquam ruptam dicit, hoc est negociationẽ mensariam abrumpere. Quod & solum vertere dicitur. Iuuenalis Satyr. xi, Hi plerunq; gradus, conducta pecunia Romæ, Et corã dominis consumitur: inde vbi paulum Nescio quid superest, & pallet fœnoris auctor, Qui vertere solũ, Baias & ad ostia currunt, Cedere nanq; foro iam non est deterius quàm AEsquilias à feruenti migrare suburra. Vertere solum, est aliò migrare, hoc est regionẽ mutare, siue exilii causa, siue ob æs alienũ. Cicero in Antoniana v, Sunt itẽ lecti iudices qui forte excusabuntur: habent enim legitimã excusationẽ exilii causa solum vertisse, nec esse postea restitutos. Idem pro domo sua, Qui erant, inquit, rerum capitalium damnati, non prius ciuitatẽ amittebant, quàm erãt in eam recepti, quo vertendi, id est mutandi, soli causa venerant. Antiqui enim vertẽdo solo legum pœnas euitare poterant, vt ex Liuio nõnullis in locis, & ex Cicerone intelligere possumus in oratione pro Cecinna, de ademptione ciuitatis loquente, Exiliũ enim, inquit, non suppliciũ est, sed perfugium portúsque supplicii. nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere & calamitatẽ, eò so-

Argentarii in foro tabernas habentes.

AEs circũforaneum.

Cedere foro

Vertere solum.

De exilio.

lum vertunt, hoc est sedem & locũ mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur nec apud cæteras ciuitates maleficiũ vllum exilio esse mulctatum. Sed cum homines vincula, neces, ignominiásque vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram in exilium. Qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatẽ, quàm vitam amitterent. quia nolunt, non adimitur iis ciuitas, sed ab iis relinquitur atque deponitur. Hactenus Cicero. Liuius libro sexto de bello Macedonico, de Fuluio perduellionis reo loquẽs, Igitur prius quàm dies comitiorum aderat, C. Fuluius exulatum Tarquinios abiit: id ei iustum exiliũ esse plebs sciuit, id est plebiscito decreuit. Adde quod idẽ Cicero in oratione in Vatiniũ dixit, domi sese cõtinere exilii loco Romæ habitum esse: Cúmque, inquit, nõ maiestate Imperii, non iure legum, sed ianuæ præsidio & parietum custodiis Consulis vita tegeretur, quæro miserísne viatorem qui Marcum Bibulum domo vi extraheret? vt quod est in priuatis semper obseruatũ, id de Tribuno plebis Consulis domus exilium esse non posset?

Domi sese cõtinere exilii loco.

Cedere igitur foro, & solum vertere, dici propriè potest de argentariis, qui & nummularii dicuntur & mensarii mensulariíque, & Græcis verbis trapezitæ & collybistæ. qui & ipsi rursus duorum sunt generum. Nam minutuli illi nũmularii, id est cãpsores vulgò dicti, quos Græci argyrognomonas vocant, quasi pecuniæ spectatores, & collybistas & ἀργυραμοιβοὺς, publicam causam habere non videntur: nec rationem accepti expensíque facere, vt argẽtarii illi & mensularii, qui nõ tam pecuniarum permutationẽ, quàm maiorem negociationẽ exercent. quibus olim moris fuit pecunias custodiendas dari, fœnerato interdum, interdum gratuito. Hos Demosthenes τραπεζίτας vocat. Et ἀφορμὴ dicitur pecunia quæ apud eos deponebatur, vt in oratione ὑπὲρ φορμίωνος. Romæ autẽ argentarii etiã auctionibus interueniebãt: cuius exẽplum est in. l. Filiæ. ff. De solutionibus: & pecunias ibi à licitantibus stipulantes, auctionantibus repræsentabant. Cicero pro Cecinna, Ebutio negocium datur: adest ad tabulam: licetur Ebutius: deterrẽtur emptores multi, partim gratia Cecinnæ, partim precio: fundus addicitur Ebutio: pecuniã argentario promittit Ebutius. Quintilianus in xi, Et forsitan in hoc sunt adiuti qui auctione dimissa, quod cuique vẽdidissent, testibus argentariorũ tabulis reddiderunt: quod præstitisse Hortẽsium dicunt. de arte memoriæ loquens. Hos ego inuenio ἀργυροπράτας vocatos in Pandectis Græcis, vel ἀργυροπράκτας fortasse, ab exigendis venditarũ rerũ preciis. Merito igitur huiuscemodi argentarii publicã causam habere dicuntur à Caio in titulo, De edendo. Horum nũc instar ferè sunt apud nos qui vinarii venditores pecuariíque dicuntur, & cetarii piscariíque, operam negociatoribus præbentes identidem cõmeantibus, ne in foro diu sedere cogantur, & à singulis emptoribus precia expectare. Qui foro cedunt, ἀνασκευάζειν τὴν τράπεζαν dicũtur apud Demosthenẽ πρὸς Ἀπατούριον. & ἀνασκευάζεσθαι. Idẽ alibi, ἤδεσαν δ' αὖ ἴσως πυθόμενοι ὑμῶν οἱ ἐργάζεσθε τοῖς ἀνασκευασμένοις τῶν τραπεζιτῶν. Dicũtur & μετοικίζεσθαι, quod significat solum vertere, & ἀνασπᾶσθαι τὴν τράπεζαν. Decoquere vero dicuntur qui priuatam causam habẽt: id est χρεωκοπεῖν. Et decoctores dicti sunt id genus ferme hominum qui Asoti dicuntur verbo Græco, id est luxu & ganeæ studio perditi, & Latinè nequam verbo significãtissimo: eorúmque vitiũ aso-

Argentarii. Mensarii. Mensularii. Argyrognomones. Collybistæ. Aphorme. Argyropractæ. Decoquere. Decoctores. Asoti. Nequam. Asotia.

tia & nequitia, quam Gellius luxum & popinationem interpretatur. De quibus Cicero in secundo de Finibus bonorũ & malorũ loquens, ita inquit, Nolim enim mihi fingere asotos, vt soletis, qui in mensam vomant, & de conuiuiis auferantur, crudíque postridie se rursus ingurgitent: qui solẽ (vt aiunt) nec occidentẽ vnquã viderint nec orientem, qui consumptis patrimoniis egeant. Nemo nostrũ istius generis asotos iucũdè putat viuere. De huiusmodi quodam asoto iocus est ille oratorius apud Ciceronem relatus in secundo dialogo de Oratore, Gallus olim testis in Pisonẽ, cũ innumerabilem Magio Præfecto pecuniã dixisset datam, atque Scaurus tenuitatem Magii redargueret, Erras, inquit, Scaure, ego enim non Magiũ cõseruasse dico, sed tanquam nudus nuces legeret, in ventrẽ abstulisse. Decoquere igitur est vorato patrimonio creditoribus fidem non præstare, aut certe fidem suã obstrictam per inopiam non liberare. Decoquere. Plinius lib. xxxiii, Non erat apud antiquos numerus vltra centum milia. Itaque & hodie multiplicatur, vt decies centena milia aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit numúsq; percussus. & sic quoque æs alienũ etiamnum appellatur, vel potius etiã tantum. Postea diuites cognominati, dummodo notum sit eũ qui primus accepit hoc nomen, decoxisse creditoribus suis: de Crasso loquens qui diues cognomento dictus est, cuius meminit Valerius lib. vi. cap. ii. Decoctores in Francia paucis annis permultos vidimus, qui obliguritis haustísq;, aut in aleã deperditis, aut in Venerem profusis, aut in cultũ fastúmque effusissimũ absumptis, non modò patrimoniis, sed etiam publicis priuatorúmque pecuniis, partim ad aras asyláque confugerunt, partim solum verterunt, partim etiã in carcerem emigrauerũt. Decoctoribus Romæ certus locus in spectaculis assignatus erat, vt insignes omnibus essent, etiã si infortunio aliquo nõ nequitia decoxissent. Cicero in Antoniana ii, Tenésne memoria prætextatũ te decoxisse? patris inquies ista culpa est, cõcedo. etenim pietatis est plena defensio. Illud tamẽ audaciæ tuæ quòd sedisti in xiiii. ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus: quãuis fortunæ vicio non suo decoxissent. Spartianus de constitutionibus Adriani Principis loquens, Decoctores, inquit, bonorũ suorum si suæ auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit. Catamidiare. Id est deridẽdos omnibus per theatrũ præberi. A verbo Græco catamidio, quod deridere & ludibrio habere significat: vt id propemodum ludibrii genus esse suspicer, quo polygami afficiũtur, Polygamorum pœnæ. id est qui multis vxoribus eodem tempore abutuntur, cum mithellati in scalario suggestu, lasciuientis plebeculæ scurrilitates obaũdire perfricta fronte ad aliquot horas cogũtur. Mithrari id appellant. Cui nõ dissimile est illud quod traduci Latine dicitur, & Græce παραδειγματίζειν. Traducere. παραδειγματίζειν. Matthæi primo, μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίζαι, ἐβουλήθη λάθρᾳ ἀπολῦσαι αὐτήν, Ioseph autẽ vir ipse iustus nolens eam traducere, voluit occulte dimittere. Liuius libro secundo ab Vrbe cond. de Volscis loquẽs publico cõsilio ac voce præconis à spectaculis exactis, Vos, inquit, omnibus ciuibus, peregrinis populis spectaculo abeuntes fuisse: vestras coniuges, vestros liberos traductos per ora hominum. Huiusmodi traductio Traductio. hodie charivariũ vocatur in quibusdam vrbibus. Tranquillus in Vespas. Inter aduersa temporũ & delatores mandatorésque erant ex licentia veteri. hos

assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos per amphitheatri arenã, partim subiici in seruos ac venire imperauit, partim in asperrima insularum aduehi. Verum decoquere verbum & ad alia transfertur. Columella in principio libri xii, Nam quãuis interdum emendatũ sit perperam factum vel imprudentia vel negligẽtia: res tamen ipsa iam domino decoxit. Nec mox in tãtum exuberat, vt iacturam capitis amissi restituat, & quæstum resarciat. Decoxit, id est frugum fœturã quasi fœnus debitum non reddidit. Hæc autem significatio ex eo tracta est, quòd decoquere paulatim diminuere significat & coquẽdo absumere. Liuius, Eo anno Carthaginenses in stipendiũ argentum aduexerunt, id quia probum non esse Quæstores renunciauerunt, experientibúsq; pars quarta decocta erat, mutua pecunia sumpta intertrimẽtum argenti suppleuerunt. Quintilianus in ii, Materiã esse primum volo vel abũdantiorẽ, atq; vltra quàm oporteat fusam, multum deinde decoquent anni. Id est diminuent, limabunt, atterent, & quasi exugẽt. Vnde decoquere mustum vel aliud ad tertias & ad quartas Columellæ lib. xiii. & Plinio sæpe. Argentum decoctũ Cicero in Pisonẽ pro pecunia in luxum, & ganeam absumpta posuit, his verbis scõmaticẽ & mordaciter in Pisonẽ dictis, Ita enim sunt rationes perscriptæ scitè & literatè, vt scriba ad ærarium qui eas rettulit, perscriptis rationibus secũ, ipse caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit: Ratio quidem hercle apparet, argentũ decoctum œchetæ vel ochero, ἔχει: Id est reliqua non cõparent, non extant. Verba autẽ sunt Plauti ex Trinummo, à Cicerone per Parodian: id est (vt Fabius inquit) per cantici ac sermonis similitudinẽ, in orationem suam translata: quæ tamen in omnibus Ciceronis exemplaribus deprauatissime leguntur. His enim verbis describitur habitus hominis profusi, de reliquiis rationũ suarum anxii. Cedere autẽ foro eodem modo dictum est quo cedere patria. Iuuenalis, Cedamus patria: id est migremus Roma. sic cedere vrbe, cedere vita. Cicero ad Octauiũ, Cedã vrbe, quam per me conseruatam, vt esset libera, in seruitute videre nõ potero. Cedam vita, quæ quanquã solicita est, tamen si profutura est reipub. bona spe posteritatis me consolatur: qua sublata non dubitãrer occidã: atque ita cedam, vt fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Cedã vita honeste dictum, pro eo quod est, vltro ad mortem accedam, mortem mihi consciscam. Sic cedere legibus, pro Milone, Si ille Milo Clodii morte patriã liberare voluisset, non dubitaturũ fortem virum quin cum suo periculo salutem populi Rom. attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam: vobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipsa seruasset. Cederet legibus, id est quãuis commendabili facinore edito exilium tamen sibi consisceret, ne leges violare velle videretur, si in vrbe maneret. Cedere fortunæ, id est succumbere. Cedere oneri vel etiam honori, vt apud Virgiliũ per datiuum dicta, aliam significationẽ habent. Cedere Græcè ὑποχωρεῖν dicitur ὑποχωρεῖν, εἴκειν, ὑπείκειν, ἐνδιδόναι, μεθίστασθαι, secundum varios significatus.

Decoquere.

Locus Ciceronis restitutus.

Cedere patria, vrbe.

Cedere vita

Cedere legibus.

Cedere fortunæ, oneri, &c.

Ὑποχωρεῖν

Ex. I. Publia. §. vltimo.

Item costrophinati decem. Sunt qui legãt cistofori, quod nummi genus est apud Liuium lib. vii. de bello Maced. quod non probo. nominatiuus enim

ciſtophori ad verbum debetis referri non poteſt. Hic locus igitur vix emendari poteſt, niſi inſpectis archetypis Florentinis. Sunt autẽ & alia nõnulla loca huiuſmodi, quæ non tã doctrinæ ſunt quàm fortunæ. vt quiſq; enim aut in antiquiſſimũ aliquod exemplar forte inciderit, aut etiam maiore aliquo fato archetypos legerit, facile hæc emẽdabit, ſi tamen locus ille incolumis extiterit: ſunt enim in iis multa loca in quibus literæ vetuſtate exoleuerũt, vt animaduertiſſe mihi videor cũ eas inſpicerẽ. Ciſtophori Cicero ad Atticũ libro vndecimo meminit his verbis, Ego in ciſtophoro in Aſia habeo ad ſeſtertiûm bis & vicies. Huius pecuniæ permutatione fidem noſtrã facile tuebere. Quod autẽ ſequitur, Ex ratione patris veſtri decẽ & quod excurrit: hunc ſenſum habet, decem aureos & aliquot denarios vel ſeſtertios. Summa enim excurrens Latinè dicitur, quam lingua vulgaris ruptam appellat: vt cum dicunt ſolidos fractos, id eſt briſatos. Auguſtinus lib. xii. de Ciuitate, Quapropter quod nos modò quærimus poſt quinq; milia & quod excurrit annorũ, poſſent & poſteri poſt annorũ ſexcenties milies eadem curioſitate requirere. Idem libro decimoſexto, Vt ergo iſtum numerum minorẽ credamus eſſe veriorẽ, de mille ſexcentis quinquaginta ſex annis ducenti quadraginta detrahuntur: nunquid credibile eſt per mille quadringentos (& quod excurrit) annos qui reſtant vſq; ad diluuium progeniẽ Cain generationibus vacare potuiſſe? In priore exemplo excurrentem ſummã vocat minorẽ milenaria, id eſt ſexcentos plus minus annos, qui tum vltra quinque milia à conſtitutione mundi numerabantur, cum illum librum ſcriberet. Mortuus eſt enim Auguſtinus anno mundi ſupra quinquies milleſimum circiter ſexcẽteſimo triceſimo. In poſteriore exemplo excurrens id appellat, quod vltra centenarium progreditur: id eſt ſedecim, vt cum dicimus centũ quadraginta, aut quamcunq; ſummã infra centum, quæ in ordinem cẽtenarium incurrere non poteſt. Excurrere enim id dicitur quod ordinem aut modum, id eſt menſuram numerúmve egreditur. Cicero in Oratore perfecto, de numeris oratoriis loquẽs, Mutila, inquit, quædã ſentit auris quaſi decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur. productiora alia & quaſi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures. Excurrentia appellat verba quæ vltra rhythmum legitimũ adducũtur. Inde excurſio oratoria, quæ & excurſus dicitur. A Græcis παρέκβασις. Cuius meminit Quintilianus in quarto, de Narratione loquẽs. Quadrans autem ſumma dicitur & ſolida in qua nihil excurrit. Cicero in Prætura vrbana, Expenſa Chryſogono ſeruo ſeſter. ſexcẽta milia, & accepta pupillo Malleolo rettulit. quo modo ex decies ſeſter. ſexcenta ſint facta. quo modo dicta eodẽ modo quadrarint, vt illa de Gn. Carbonis pecunia reliqua ſeſter. ſexcenta facta ſunt. quo modo expenſa Chryſogono lata ſunt. cur id nomen infimũ in lituráque ſit, vos exiſtimabitis. Fraudem Cicero in orationibus Verris arguit ex eo quòd accepti & expenſi eadẽ erat quantitas, ita vt expenſi pagina quadraret cũ accepti. Quadrarint (inquit Pædianus) id eſt ſolida facta ſint, vt neq; plus quicquã, neque minus inueniatur in ſumma. Vbi enim ratio ſine fraude eſt, difficile eſt ſexcenta quadrare & ſolidare, vel ſolida fieri in expenſo & accepto, quin aut plus aut minus reperiatur. Hoc Græci ἀπαρτίζειν dicunt quaſi

Summa excurrens.

Excurrere.

Excurſio oratoria. παρέκβασις

Quadrans ſumma.

Ἀπαρτίζειν,

ἀπαρτιλογία.

adæquare,& ex æquo implere,& ἀπαρτιλογία dicitur ἀπηρτισμένος καὶ πλήρης ἀριθμός:id eſt ſumma quadrans & rotunda,cũ ſumma alteram ſummam æquat.

Ex.l.Si quis mihi,Mandati.

Sphæriſterium.

Pheriſterium & hypocauſta. Sphæriſteriũ legendum eſſe vno ac ſimplici verbo nemo hac ætate ignorat:quanquam Accurſius ſolers etymologicus aliter exiſtimauerit. Locum autẽ in balneis fuiſſe ſphæriſteriũ exẽplis apparebit,quãuis huius verbi Vitruuius nõ meminerit. Tranquillus in Veſpaſ. Valetudine proſperrima vſus eſt, quãuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteráque membra ſibimet ad numerũ in ſphæriſterio defricaret, inediámq; vnius diei per ſingulos mẽſes interponeret. Plinius ad Apollinarem, Apodyterio,inquit,ſuppoſitũ eſt ſphæriſterium,quod plura genera exercitationis,pluréſq; circulos capit. Idem libro tertio, Vbi hora balinei nũciata eſt. eſt autẽ hyeme nona,æſtate octaua,in ſole ſi caret vento,ambulat nudus, deinde mouetur pila vehementer & diu. Nam hoc quoque genere exercitationis pugnat cũ ſenectute. Lamprid.in Alexand.pro loco ad pilarem vſum accommodato accipere videtur his verbis,Poſt lectionem operam palæſtræ aut ſphæriſterio,aut curſui,aut luctaminibus mollioribus dabat. Spherizo Græcè

Sphæriſtæ.

pila ludo ſignificat, auctoribus Suda & Polluce. A quo Sphæriſtæ dicuntur

Sphæriſtici. Hypocauſtũ

ſphærularis ludi ſtudioſi:& Sphæriſtici,eius ludi periti. Hypocauſtum autem ſeu hypocauſis(vtroq; enim verbo idẽ ſignificatur)locus eſt in balneis, quod ſuccenſum vel ſubuſtum Latinè interpretari poſſumus.Huius autem os præ-

Præfurniũ. Cellæ caldariæ,&c.

furnium vocatur. Ab hoc hypocauſto cellæ caldariæ & tepidariæ calorem temporémque concipiebant,promiſcuo vſu ex eodem hypocauſto ad virilia muliebriáque caldaria tepidariáq;,vt Vitruuius docet. Hypocauſto ſuperpoſita

Ahena tria.

erant ahena tria,vnum frigidariũ,aliud tepidariũ,& tertiũ caldarium, ita collocata vt ex tepidario in caldarium quantum aquæ exiret, tãtum ex frigidario in tepidarium influeret. Hypocauſtis Gallia vtitur, ſed publicis pleriſque & ſui generis:id eſt non ſimilibus antiquorum: Germania etiam priuatis paſſim,vt ferunt.

Ex.l.tertia,Pro ſocio.

Iuſtus.

Quæritur quæ ſit iuſta hæreditas, vtrum quæ iure legitimo obuenerit, an etiam quæ ex teſtamento. Hæc dictio iuſtus apud Iuriſconſultos frequens, non ſatis (vt arbitror) intelligitur. Caius de arrogatione loquens,Is qui adoptat,inquit,rogatur an velit eum quem adoptaturus ſit, iuſtũ ſibi filium eſſe. Iuſtum intelligo nõ verum,vt aliqui cenſent,ſed omnibus partibus(vt ita dicam)filiationis veri filii vicem obtinentem, naturalis & legitimi filii loco cedentẽ. In.l.In vniuerſis, Qui dare tutores vel curatores poſſint,Cod. Minor ante impetratam veniam ætatis non habet iuſtam perſonã litem inſtituendi. Iuſtam pro idonea & plena intelligo. Iuſtum vadem(inquit Feſtus) idoneum ſponſorem vocabãt. Sic iuſtum prælium. Liuius,Deinde eos qui in mõtibus erant,leuibus præliis fatigauit:poſtremo coactos in aciẽ deſcẽdere iuſto prælio deuicit. Iuſto pro pleno intelligo,id eſt quod verè & propriè prælii nomine cẽſeri poſſit. Sic iuſtum exiliũ. Idem libro ſexto ſecũdi bel. Punici,de Fuluio perduellionis reo loquens,Priuſquã dies comitiorũ aderat,Caius Fuluius

exulatum Tarquinios abiit, id ei iustum exilium esse sciuit plebs: id est plebs decreuit spontaneũ exilium Fuluio, plenũ & verũ esse, aut pro pleno ac legitimo exilio cedere. quod formale nunc appellant. Simile est ac si dicamus fideicõmissarium non esse iustum hæredem, id est plenum, vel plane hæredem. Iustum enim est omnibus numeris plenum, quod Græci ἀκριβὴς dicũt. Galenus identidem vtitur ἀκριβὴς ἐρυσίπελας, id est iustum plenúmq; erysipelas, & huiusmodi alia appellãdo libro xiiii. Therapeut. Iusta magnitudo hominis dicitur non tam mediocris, quàm plena & cõgrua, quæ scilicet minor est enormi, nihilo tamen defecto. A Græcis ἱκνούμενον μέγεθος dicitur. quod Theodorus ex Theophrasto debitam magnitudinẽ transtulit. Dicitur & εὐαρμόζον. Idem Theophrastus ἱκνούμενον καιρὸν, pro iusto tempore dixit. Aristoteles in principio quarti Polyticorũ, de gymnastica loquens, τὴν ἱκνουμένην ἕξιν, καὶ τὴν ἱκνουμένην ἐπιστήμην, pro iusta habitudine, & pro iusta scientia dixit. Hanc autẽ iustam habitudinẽ Plautus athleticam appellat: hoc est plenã, duntaxat in eo qui gymnasticam exercet. alioqui illa habitudo plenior est iusta, vt Quintilianus ait, & nos alibi diximus. Sic iustam palæstræ scientiam apud Aristotelem intelligere oportet, omnibus numeris palæstricis perfectam, qualis olim erat in pentathlis, qui quinque certamina obibant. Leonardus exactam transtulit, sed significantius iustam dicere potuit. Dicitur etiã iustum Græcè ὑπάρχον, & ad verbum δίκαιον. Columella lib. ii, Iusta enim fieri nequeũt cum induruit ager. Id est plenæ operæ, & iornatæ integræ, vt vulgus loquitur. Idem lib. iii, Iugerum vineæ quinq; operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur. Iugerũ valẽtis & iam constitutæ vineæ quatuor operis putatur, sex alligatur, arbusto eiusmodi nihil potest aptè finiri: quoniam inæqualitas arborum non paritur operis iusta comprehendi. Sic in sexto, Iusta cibariorũ conficere. Et in decimo de apibus, Iustis operũ peractis recipiunt se, nec remeant ad aquam. Plinius lib. xxxiii, Miscẽt æra falsæ monetæ, alii è põdere subtrahũt, cũ sit iustũ, lxxxiiii, è libris signari. Iustum vbique positum est pro pleno: hoc est, nec redundanti nec defectuoso. Trãquillus in Claudio, Gladiatoria munera plurifaria ac multiplicia exhibuit. Anniuersariũ in castris Prætorianis sine venatione apparatúque, iustum atq; legitimũ in septis. Ibidem extraordinariũ & breue dierúmque paucorũ. Iustum & legitimũ munus dixit, pro eo qui ex formula munerum dabatur. Id est, in quo nihil deerat prorsus nec rerũ, nec dierũ, nec apparatus. γινόμενον, id à Demosthene dicitur identidem & δίκαιον. ὁ δὲ δικαίαν ἀλλὰ γινομένην χάριν περὶ ὑμῶν κομίζεσθαι. Id est iustam ac legitimam gratiã. Et γινόμενον τόκον, legitimã vsuram vocãt. Et γινόμενον ἀργύριον ἀποδοῦναι, probos & legitimos nũmos reddere, id est δόκιμον. Herodo. in. ii, αἱ δὲ ἑκατὸν ὄργυιαι δικαιαί, εἰσὶ σταδίου ἡμίπλεθρον, iustæ vlnæ vel orgyiæ. Iusti dies alia & noua quadã ratione dicti sunt (vt videtur) in lege xii. tab. his verbis, AEris cõfessis rebúsq; iure iudicatis triginta dies iusti sunto: pòst deinde manus iniectio esto. De his Gellius lib. xix. ita inquit, Cõfessis igitur æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati cõquirendæ pecuniæ causa quam dissoluerent: eósque dies Decemuiri iustos appellauerant, velut quoddam iustitiũ, id est iuris inter eos quasi interstitionẽ quãdam & cessationem, quibus diebus nihil cum iis iure agi posset. Iustos igitur

ἀκριβὴς.

Iusta habitudo.

ὑπάρχον.

γινόμενον

Iusti dies.

dies dicere possumus,qui de rigore(vt dicimus)datur,& quibus pauciores dari non possunt.Iusti etiã dies dicebantur triginta dies,cũ exercitus esset imperatus,& vexillum in arce positum,vt auctor est Festus. Macrobius libro primo Satur. Præliares,inquit,dies ab iustis non separauerim. Siquidem iusti sunt, triginta dies continui quibus exercitui imperato vexillum ruffi coloris in arce positum est. Præliares autẽ omnes quibus fas est res repetere , vel hostem lacessere. Iustos dies hodie quadraginta dies dicere possumus, qui legitimis hæredibus dantur ad constituendum ac deliberandum an hæredes esse ve-

Iustitium. lint, & si qui sunt eiusmodi dies quibus cũ aliquo iustitium sit.quo verbo (id est iustitio)significare possumus id genus rescripti principalis quod statũ vocamus,quasi litis sistendæ gratiã,quæ militibus extra regnũ merẽtibus ad ali-

Status. quot meses indulgeri solet. Status enim à sistendo dicitur, vt status dies di

Dies status. citur dies constitutus, quem nũc præfixum vocãt. Festus,Status,inquit,dies

Iustitium. dicebatur iudicii causa constitutus. Iustitiũ autẽ iuris statio est,quasi inhibitio.quod verbum olim licet publicam iuris cessationẽ significaret, quo tẽpore lege agi non poterat,nec tria verba Prætori dicere licebat,do,dico, addico: potest tamen & priuam iuris cessationẽ moribus nostris significare. Antiqui

Indicere iustitium. indicere iustitium dicebant. Liuius lib.x.ab Vrbe condita, His nunciis Senatus conterritus,iustitium indici,delectum omnis generis hominũ haberi iussit.

Remittere iustitium. Iustitium autẽ remitti dicebatur,cum pristinam facultatem tractandarum litium publicè restituebant.Idem eodẽ libro,Itaque & supplicationes ob rem bene gestam Cõsulis nomine decernunt,iustitiũ remittunt, quod fuerat dies

Supplicationes. decem & octo.supplicatióque perlæta fuit. Supplicationes erant quas pro-

Remittere cessationem sacrorum. cessiones dicimus. Cessum hodie tollere dicunt,pro sacrorum cessationem remittere.Indicere enim & remittere interdictum dici debet.Hoc autem fortasse sacristitium dici potest,vt interstitium & iustitiũ. Verũenimuero in pro-

Sacristitiũ. Iusta hæreditas. posito iusta hæreditas dicitur,id est verè & planè hæreditas quæ iure legitimo obuenit, id est cognationis nomine, ἡ κατ' ἀγχιστείαν κληρονομία. Hic enim titulus

Hæres. hæredis plenissimus est, & omnibus partibus iuris nixus . Hæres (inquit Fe-

Hæredium. stus) apud antiquos pro domino putabatur. Hæredium,paruum prædium. Varro lib.primo,de re Rust.Quantum autem ad antiquos nostros ante bellum Punicũ pendebant bina iugera,quot à Romulo primum diuisa dicebantur viritim:quæ quòd hæredem sequerẽtur,hæredium appellauerunt. Plinius libro vndeuicesimo,In duodecim tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa,semper in significatione ea hortus:in horti verò hæredium. Columella in præfatione,Quintus Cincinnatus obsessi Consulis & exercitus liberator ab aratro vocatus ad Dictaturã venit: ac rursus fascibus depositis,quos festinantius victor reddiderat quàm sumpserat Imperator, ad eosdem iuuencos & quatuor iugerum auitũ hærediolum rediit. Id est, εἰς τὸ χωρίδιον τὸ πατρῷον. Hæres igitur propriè, id est dominus bonorũ defuncti dicitur:cui legitimo iure,id est cognationis id obuenit,quasi debitum sit id bonum, non aduentitiũ. vnde hærediũ dictum quod huiusmodi hæredem sequeretur.nos hodie proprium vocamus,quod illi hæredium auitum vocabant. Quo modo autẽ iu-

Verum. stum pro vero,ita & verũ pro iusto vicissim accipitur. Cicero ad equites Ro-

manos, Nam neque maius est defendere vnũ quàm populum, neque verius à singulis quàm ab omnibus repetere officii præmiũ & frui. Verius pro iustius & æquius dixit. Idem pro Murena, At enim agit mecũ austerè & Stoicè Cato, negat verum esse, allici beneuolentiã cibo, negat iudiciũ hominũ in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. Verum, inquit, id est iustũ par & æquum. Et in Sallustium, Quem honorẽ ita gessit, vt nihil venale non in eo habuerit cuius aliquis emptor fuerit: ita egit, vt nihil non æquum atque verum duxerit, quod ei facere collibuisset. Et pro domo sua, Sed quid ad te qui neges esse verum, quenquam vlli rei extra ordinẽ præfici? Vbi perperam in plerisque libris pro verum iuris legitur. Vergilius libro xii. AEneid. Parcite iam Rutuli, & tela inhibete Latini, Quæcunque est fortuna, mea est, me verius vnum Pro vobis fœdus luere & decernere ferro. Horat. ad Mœcen. Metiri se quenque suo modulo ac pede verum est. Vtitur & Liuius & Iurisconsulti interdum. Sic intelligitur fortasse illud Prouerbiorũ xx, Misericordia & veritas custodiunt regem. Veritas enim pro iustitia ponitur. Græcè tamen sic legitur, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια φυλακὴ βασιλεῖ, Misericordia & veritas custodia regi. vt ad verbum de veriloquio intelligamus. Cicero pro Deiotaro, Quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis grauissima sunt: ad motum animi & ad omnẽ impetum dicendi leuiora. Veritatem pro iustitia posuit: hoc est πρὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ τυχεῖν τοῦ δικαίου. Iustum autẽ è Græcis non pro vero, sed pro digno ponitur, vt δίκαιος ἐγκωμίων τυχεῖν, ἀντὶ τοῦ ἄξιος. sic illud Ciceronis etiã intelligi potest. Sed quid ad te, qui negas verum esse quenquã reipublicæ extra ordinẽ præfici? id est dignũ & par esse. Qui enim iusti sunt, hos dignum & par est rerumpublicarum administrationi & honoribus præfici. Et vice versa qui digni sunt honoribus, eos quoque cæteris præferri iustum est. Sed plerunq; aliter fieri moribus receptum est. Sic est enim ratio huius tẽporis comparata, quatenus ad ius distributiuũ attinet, vt in eo iure dicẽdo reddendóque, fortuna, id est cæca rerum humanarũ arbitra, longè primas partes haud dubiè obtineat, vtque in eius sententiã plerique eorum qui in consiliũ mittuntur, pedibus ire soleant, atq; in diuersissimã partem ab dignitate trãsire. Ita fit vt ex dignitatis solitariæ ac destitutæ sententia vix decima quæq; res decernatur. quippe quæ in iis decretis paucissima puncta plerunq; ferre soleat, in quîs numerantur sentẽtiæ non ponderantur. Addè quòd qui apud nos Principibus à memoria adsunt, quorũ auribus & oculis & iudicio Principes omnia ferè credũt, ii (vt Aspẽdius ille citharistes) plurima sibi intus, id est in interiore illo ac sanctiore cõsilio canunt. studiis enim suis sæpius, aut etiã cõmodis, quàm reipublicæ cõsulere creduntur. Huc accedit quòd quantũuis quidã innotuerint, & claritate nominis & integritate famæ, haud vnquã ferme sola virtutis cõmendatione apud aulã penitus insinuãtur. Principes enim nostri acres interdũ oculos habere dicuntur & acutos, aures plerunq; hebetiores. Mitto quòd nõnulli quasi admissionis officio præfecti, ad aulicos aditus stationes agunt dracõtea vigilantia, vt nemo nisi amicus aut ab eis excussus, atq; etiã eorum pace, id est fide data, auctoratus, penitus admittatur, vt mirum nõ sit obnoxiè interdũ gestos magistratus à viris etiã grauioribus. Proinde nisi suffragatorem aut paraueris, aut nactus

Veritas.

Δίκαιος.

Digressio in mores præsentes inuehens.

Aspẽdius citharistes.

ſis,qui viã tibi ad aulã interiorẽ muniat, næ ille arduus magis acceſſus quàm dexter aſcenſus eſt literæ Pythagoricæ. Quare non cuiuſuis eſt Corinthũ adire(vt dicitur)ſed quorum meritis fortuna ſubſcribens ſuffragatores cõciliauit. Iam verò moribus aulicis conſtitutũ eſſe vſitatúmque nouimus, vt ne abſentium nomina recipiãtur in mandandis magiſtratibus. Atqui moleſtiores aut ambitus ignari,petitores profiteri ſe nõ ſolent: excipio quoſdam beatos quibus dormientibus omnia ſuperi conficiunt, aut etiam qui in crepundiis non in toga magni fiunt. Honores igitur aut ab iis teneri neceſſe eſt,qui opibus & neceſſitudinibus præualent,aut ab iis certe proſtitutæ frontis petitoribus, qui ambiendo,efflagitando,ſeſe venditando,aulicos obtundere atque etiã enecare ſuſtinent. Sic enim aſſolet interdum,faciúntq; homines cynomyia procaciores (Sic muſcam caninam vocant)vt quod impetrare non poſſunt, extorqueant:quod exorare aut emereri nequeunt, eblandiantur & extũdant. Præſtat autẽ egregios viros in ſeceſſu latere,aut in vita priuata cõſeneſcere,quàm turpiter & obnoxiè in prætexta innoteſcere. Magnúmque eſt ſolatium hoc

Catonis dictum.

modo præteritis, obſolẽtia videre in hominibus indignis honorum inſignia. Maius & illud ex dicto Catonis ſenioris, qui cum multas erectas ſtatuas ſpectaſſet eorum qui præclaras res geſſerant, Equidem,inquit,malo homines de me percunctari, quamnam ob cauſam Catoni quoque ſtatua poſita non eſt. Auctor Plutarchus his verbis, περὶ ἐμοῦ δὲ, ἔφη, βούλομαι μᾶλλον ἐρωτᾶν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τί ἀνδριὰς οὐ κεῖται Κάτωνος. Sunt & literarum auocamenta, quæ homines aula ac republica aut interdictos aut reiectos,ſumma cum tranquillitate ſecum ipſos(vt dicitur)viuere,quaſique apud ſe eſſe hortantur: id quod iis non licet, qui vel in aula vel in magiſtratibus vitam agunt:& plerunque vitam in aulæ comitatu. Quando enim ipſis ſecum loqui aut cõmentari ſecum licet? Vtcũque felices eos eſſe cenſeo,quibus in huiuſmodi tempeſtate in portu nauigãtibus,id eſt à gubernaculis reipublicæ aut deiectis, aut inhibitis, ſpectare imperitorum temerariorúmque naufragia,ac ſecuris eſſe licet. Nec ideo tamen compreſſas(vt aiunt)manus tenere libet,ſed (quod vnum poſſunt) exaudibili vel voce vel ſtilo teſtari,publicam ſe vicem dolere,cæterũ meliorem fortunã

Votum Achilleum.

vectoribus,mentem vero optare æquiorem rectoribus. Quibuſdam etiam fortaſſe paulo vehemẽtioris animi ſuaue nonnunquã fuit Achillei (quod aiunt) voti compotes ſe videre,quod votum Furius Camillus Liuiano elogio nobilis Imperator concepiſſe aut etiam nuncupaſſe dicitur,olim exilio indigniſſimo ſolum vertere coactus,móxque vrbe à Gallis capta,ſummo reipublicæ tẽpore publico decreto honorificentiſſimè reuocatus, velut vnicum accíſarum rerum Romanarum ſubſidiũ: Precatus eſt enim à diis immortalibus (inquit Liuius)vt ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret,primo quoque tempore deſiderium ſui ingratæ ciuitati facerent. quod idem Achilli antea bello Troiano cõtigerat, vt prouerbio Græco & Homeri carmine teſtatum eſt. Nunc tamen omnes ſperant fuiſſe hunc verius quàm eſſe ſtatum reipublicæ. Affulſere enim haud ita multis menſibus aulica ex arce crebri veluti ignes,prænuncii(vt ſperamus) iamiam aduentantis atque adeò ineuntis felicioris ſeculi. Quæ ſi nos expectatio(quod ominari vereor)quoquo modo deſtituerit,præciſa nimirum ſpes erit in poſterum rerum conſtituendarum. Decretoria certe vtranque in

partem hæc tempestas in multorum annorum conditionem erit. Vsqueadeo mulra paucis annis præsentissimo numine administrata cernere nobis licuit. Quippe(vt alia nunc mittam) alienissimo reipublicæ tempore duorum Principum nostrorum altero ex cõfertissimis hostibus diuina manu recepto, hoc deinde in aduersa valetudine conclamato, móxque contra omnis æui medicorum placita incolumem sese miráre, quæ duo aur ostenta aut miracula inclinationem quandam temporum significasse mihi videntur: proximis retrorsus principatibus quãtum ipsi vidisse aut meminisse possumus, aut etiam audisse, summa vororum fuit, vt ne ad extremum afflictas res nostras accisásque adeò videremus inertia publica, atque etiam ne de focis arísque dimicandum nobis esset. Tanta malorum Ilias (vt aiunt) impendere nobis quasi saxum Tantalo videbatur. Huius principatus ea est ratio (quo nequitia propè dixerim in frugalirarem vertit)vt nisi ad tranquillirarem reddiram, ad res nostras ex afflictis excitatas, ex accisis redintegraras, sarrásque & tectas ex semirutis redditas, constitutæ etiam reipublicæ gloria accesserit, præsumptæ indiciis haud obscuris magnæ cuiusdam spei, permultis mortalibus constare ratio non videatur: sicque tanquam debito, aut certè promisso non contemnenda ex parte fraudari existimentur. Obliuiscuntur enim homines qui dudum nihil nisi extremum quodque deprecabantur, nunc se de lucro viuere vt dicitur. Ac nisi maxima quæque labes reipub. abstergeatur, nisi quicquid maxime dolet percuretur, hoc statu rerum non acquiescent. Prægestit igitur animus noster videre (id quod iam fieri cœpit) cum honores & magistratus ab iis hominibus gerentur: quibus non magistratus dati, sed crediti ac commissi videri possint. Cum maiores magistratus iis demum viris mandabuntur, qui in minoribus imperiis continentia & integritate famæ pignora multa magnáque dederint prudentiæ atque innocentiæ. Quippe cum constet in hac nostra repub. huiusmodi cautione in primis opus esse, in qua cum perpetuos magistratus, tum vero causæ dicendæ immunes esse receptum est. Lamachus dux quidam Græcorum increpitãs ordinum ductori erratum quoddam bellicum, cum errorem ille deprecans non vltra se admissurum id confirmaret: Perinde vero, inquit, quasi in bello irerum peccandi locus sit. Sic apud nos in magistratibus collocandis vix est emendabilis error. Peruelim autẽ in primis videre cum ii homines iuri dicundo sedebunt, aut certè præsidebunt, qui nec de iustis orari se, nec de iniustis exorari sustineanr, quod verbis Plutarchi nos alibi diximus, μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μὴ δ᾽ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι. Moribus enim bonis conuenit(vr opinor)vt qui honores publicos gerunt, meminerint se non magis singulorũ ciuium magistros, quàm legum atque vniuersitatis ministros esse debere. Quarum legũ omnes ideo serui sumus, vr liberi esse possimus. Tũ ciuiratis administros orari non oportere, aut etiã obsecrari libello, ea vt munera obeant, ea negocia suscipiant, quæ actus sui ipsi esse nouerunt. Nunc vero vtilitatis causa paucorũ receptum est, quæ quisque muneris sui esse nouit, ea vt beneficii sui faciat: quæ necessitatis esse leges iusserunt & constirutiones, ea vt arbirrii esse existimentur. Ex quo fit vt si eas operas quas debent præstiterint, benignitati acceptæ referantur conni-

De magistratibus.

Lamachus.

S.ii.

uentia publica. Atqui ingenui animi officiũ est, cũ is nihil promereatur, gratiam quoque inite nullam velle. Sed locus hic spinosus est fortasse, atque id periculum est ne incautius incedens, aculeũ quendam molestum seræ resipiscentiæ referam. Et melius viderint eius ordinis ductores ad quẽ ea res pertinet, quid sui muneris sit, quóque modo omnia sibi officia cõstare posthac in rempublicam possint. Enimuero cõstituendæ reipublicæ summa in eo ferme vertitur, si iis hominibus primi imperii magistratus concedentur, qui publica vice cõmoueri soleant, quod rarissimũ genus est: quíque citra aras tantùm (vt dicitur) obsequiosi esse didicerint. Multi enim dum gratiosi apud omnes ordines esse cupiunt, nihil pensi habere putantur quin per fas nefásque ab omnibus gratiã ineant: plerunque etiã falsam, quod illiberale magis est. Sed hoc nimirum est illud, Cum multi sint gradus honorũ, natura autem comparatũ sit, vt ambitiosissimus quisque genesim se summã habere persuasum habeat: quidam aucupanda omnium gratia, colligenda comitaris fama, auram quandam popularitatis excitaturos se sperant, qua vel ad summũ honorũ apicem aut tractim aut persultim, per varias rerum inclinationes attolluntur. Ita nulla propè cura vectorũ, rectores clauum sibi non multitudini moderantur, nec tam officii quàm commodi rationem habendam esse putant. Qui mores eousque inoleuerunt infelicitate præteritorum temporum, vt huiusmodi popularitatis aucupatio prudentia summa vocitetur. Nota sunt vocabula huiusmo-

Cõniuẽtes. di artificii, dissimulatores appellant. Conniuentes & obaudientes in loco,

Cũctatores. aut etiam obsurdescentes. Cunctatores & (vt Pythagoricorum verbo loquar)

Echemythi. Echemythos, quod significat sermonis homines parcissimos: qui aures duas habere se, vnicam tantum linguam in caussis (si diuis placet) publicis meminerint. quod tamen ipsum ne ex philosophiæ præceptis ac non philotimiæ potius manare videatur: Echemythos cum dicunt, non tacẽdorum tenaces, sed

Echemythia. dicendorum palàm, & verò vociferandorũ intelligunt. En præclaram Echemythiam, multo certe Pythagorica vtiliorẽ, duntaxat eorum rationibus. Sed sit hæc prudentia, quando ita magnis viris visum est, modo hoc constet apud omnes, vtiliore ista quàm honestiore prudentia neruos omneis imperiorum succisos esse, feruorem omnẽ charitatis publicæ priuatæq; extinctum, omnes spiritus magnitudinis animi fractos, omnia publica iura prodita, magistratuũ denique maiestatem imminutam ac prostitutam esse. Nisi verò existimamus charitatem illam publicã (quem zelum appellamus) in huiusmodi animis cũ illa echemythia incuriæ filia versari insideréq; posse, perinde quasi ira eos non sit fortitudinis (vt sapientissimi viri dixerunt) quæ indignitate rerum in animis eorum hominum accenditur, qui nihil humani alienum à se putant, id est qui publicam omniúmque vicem non dolere, cum opus est, non possunt. Verùm isti cum omneis animi vires in ambitionem effuderunt, cum recto & honesto salutem multam dixerunt, cum omneis rationes ad vtile rettulerunt: secundo flumine nauigandum esse dictitant, atque etiam obsecundante vento, id est in partes fortunatorum subinde transeundum. O pietatem singularem, neç minus prudentia illa commẽdabilem. Neque enim in tantam vecordiam prolapsuros se aiunt, vt Gigantum exemplo Theomachiã mediten-

tur. Theomachos autē antiqui appellarūt, qui etiam cōtra deos bellum suscepisse memorantur à poetis non sine allegoria. Atqui apud nos dii vulgi sermone dicūtur, qui immodicā potentiam aut in repub. aut in aula maioribus fatis adepti, supra priuatum fastigiū se coli inciuili insolentia sustinēt: nec verò dii huiuscemodi vnius tantùm ordinis sunt. maiorū enim sunt minorúmque gentiū. minoribus hi hostiis, maioribus illi coluntur: vtriq; tamen diuinos primū honores vt omni memoria, sic hac ætate adepti: neque enim sunt deorum pronepotes. Huiusmodi igitur humanos Ioues (vt comico verbo loquar) aucupes quidam gratiæ, ambitione perditissimi, anthropolatriæ ritibus colendos suscipiētes, omni ope placare, atque omnibus (quod dicitur) vngulis adnitūtur, vel humano (si ita res ferat) sanguine litare iis parati. Sanguinē nūc appello non caput, sed fortunas hominū. Visi sunt enim qui claris facinoribus improbitatis editis, tanquā pignora perpetuæ deuotionis dedisse magnis diis illis existimarentur. Ex quo tandem factum, vt dum deuotissimus quisq; maximè placere numinibus suis cupit, resp. studiis huiusmodi priuatis fœdissime distraheretur, atq; hos tamen pro tanta pietate (vt cernere est etiam hodie) vtilitatē velis remisq; (quod aiunt) cōsectantes, prosequitur surgens à puppi ventus eunteis, vsqueadeo præsentissima numina coluisse eos constat. Cōtrà autem qui antiquissimam curam honestatis habent, hos omni vento fauoris destitutos, ad scopulos etiam offensionū impingere, in vadísque inopiæ & interdum egestatis adhærescere videmus. hoc verò quid est aliud tandem quàm fortunæ triūphantis, virtutis triūphatæ atq; traductæ spectaculū edere bonis omnibus lamētabile? Eorū porrò honestiores, & qui famæ suæ cōsulūt, in occulto id faciūt. Quidā vero visi sunt tā apertè sese venditātes, quasiq; Regibus suis (vt dicitur) palā supparasitātes, nec sese nec magistratuū insignia respicientes, vt plus exēplo quàm peccato nocerēt. Super omnes tamen perniciosissimi omni æuo fuerunt pseudocatones quidā, qui vel Rosciū illū histrionum decus hypocrisi, id est arte mimica superāt, quos tamen præcordia charitatis populus esse credit: vt quorū omnia dicta factáq; multis simulationum inuolucris obtegantur. Sinuosissimos enim mētis recessus habētes, frōte insuper omnia animi sensa obtēdunt, oculis & vultu quicquid cōmodū est ementiūtur, apud populū quidem qui hebetioribus oculis introspicere per faciem vultuosam non potest, tectorióq; histrionico omnia assimulantē. Hi sunt qui ex insidiis vulnificè feriunt, iaculis etiā venenatis reipublicæ vitalia cōsauciātes. Horū nec ictus inopinati prouideri, nec vulnera cæca sanari possunt. Hi sunt deniq; qui ad prima subsellia nō euadere sed erepere, atque arduū quodque inceptū, non corona aut operibus expugnare, sed cuniculis artéque Sinonia solent: vulpina pelle peruincētes, id quod Herculibus leonino tergore amictis etiā desperandū esset. Proinde magna operæ precia facere, mereríq; videbuntur aures & oculi Principis, si vt iā fieri cœptū est (tametsi vna aut altera hirundo ver nō facit, vt dicitur) ab huiusmodi personatorū hominū imposturis cauerint, qui (vt est vicinia quædā virtutū ac vitiorū) aut seueritatem superciliosa fronte, aut charitatē immodica comitate, aut clementiā ambitiosa placabilitate, aut quoduis aliud præstantis animi ornamentū, exquisito leno-

Theomachi.

Pseudocatones.

cinio ementiri didicerunt. Hactenus animi causa ineptire nobis licuerit, & planè ἀκαιρολογεῖν.

Ex.l.Cum duobus .§. Si in coeunda, eodem tit.

Aut agrum pollicitatori damus. Legendum puto agrũ colendum licitatori damus. Id est colono partiario plurimo omniũ licitãti. Sic enim fieri solet, vt hanc mendam ex cõpendio scribendi inoleuisse credam, duabus dictionibus in vnam coagmentatis, hoc modo, agrum col. licitatori. Fuisse autem moré per notas scribendi in iure ciuili, satis ex Valerio Probo constat. Accursius auté facile deceptus est, propter verbũ pollicitus est, quod præcedit. Pactũ est (inquit Vlpianus) duorum consensus atq; cõuentio. Pollicitatio verò offerentis solius promissum. quo modo accipitur per totum titulũ, De pollicitationibus. Plinius ad Traianũ in libris integris, Huic theatro ex priuatorũ pollicitationibus multa debentur, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam. De iis verò quæ in contractibus promittuntur, pollicitationé dici, vel promissoré pollicitatoré vocari nusquam lectum est, licet polliceri verbũ ad omnia promiscuum sit. Adde quod cum dixerit, veluti si pecus pascendum, debuit subiungi agrum colendum. Nos tamen æstimandum relinquimus, ne in re non cõperta audacius iusto periclitemur. Verùm ex eo quod sequitur, Precium enim operæ artis est valementũ, vel velamentũ potius: sensus mea quidé sententia elici vix potest, qui quidé congruus sit elegantiæ Vlpianæ, nisi quis hũc sensum esse putarit, operæprecium enim artis est velamentũ. pro eo quod est magni æstimandum est, & magni pédendum. Liuius in præfatione operis, Facturus ne operæpreciũ sim si à primordio vrbis res populi Rom. perscripsero, nec satis scio, nec si sciam, dicere ausim. Operæprecium dixit pro re in primis censenda & magni facienda. Idem alibi, Ibi dies aliquot frustra absumpti: & quia vix operæprecium erat, abscessere: id est vix tanti fuisset vrbs capta vt tépus tandiu tereretur. Et alibi, Fraus fidem in paruis sibi præstruit, vt cum operæprecium sit cum mercede magna fallat: id est vt vulgo dicimus, cũ res tanti sit. Quod etiam Latinè dici potest, cũ tanti esse cœperit periclitari. Et rursus, Quales igitur experiundo cognouerit, perinde eorum operæprecium faciat: id est tanti eorum operam atque industriam æstimet. Idem, Tempus est opulenta vos ac ditia stipédia facere, & magna operæprecia mereri: id est magna præmia militiæ. Cicero pro Roscio, Si nihil in ista pugna Roscii quod operæprecium esset fecerunt, quam ob causam à Chrysogono tantis præmiis donabantur? Id est nihil quod valeret, vt vulgus loquitur. In exemplis autem supradictis varios in vsus hoc verbum accipitur. A Græcis προὔργου τι ποιεῖν dicitur: id est τὸ ἐν προκειμένῳ παντὸς ἄλλου ἔργου: id est quod omni operi, omni rei præuertendum est. Synesius, ὅτι καλῶς οἴει οὐ προὔργου τι ποιήσειν εἰς τὸ φιλόπατρι, Quoniam operæprecium quoddam facturus tibi videris ad patriæ charitatem pertinés. Aristoteles, ὡς οὐδὲν προὔργου ὄντος: id est tanquam nullum sit operæprecium, tanquam infructuosum sit. Dicitur autem operæprecium & precium operæ, vt verisimile & simile veri, & per tmesin precium enim operæ, qua figura Cicero & Gellius frequenter vtuntur. Velamentum auté ornamentũ significat & prætextum. Curtius libro sexto, Nec aut commercio linguæ, aut supplicum

Operæprecium.

Velamentũ.

velamentis inhiberi crudelitas potest. De sacerdotum infulis & insignibus loquens. Tacitus, Mox velamenta & infulas pro muris ostentant. Oratores ad Romanos cum infulis & velamentis miserunt, id est, σὺν ταῖς ἱκετηρίαις καὶ στέμμασιν ἔπεμψαν. Velamenta dixit gestamina sacra quibus obuiã euntes victi victorum acerbitatẽ mitigare solent vrbibus expugnatis. Iuuenalis, Clari velamen honoris Sufficiunt tunicæ summis AEdilibus albæ. Quòd si legas valementũ, vt sit, Preciũ enim operæ & artis est valemẽtum: hoc est ἀντάξιος γὰρ ἡ τιμὴ τῆς τ' ἐργασίας καὶ τῆς τέχνης, occurrit nõ esse dictionẽ Latinam valementũ, nec Vlpiano conuenientem. Proinde neutra lectio (vt existimo) omne feret punctum: sed Accursius nos admonuit hunc locum citra præuaricationis crimen præteriri silentio non posse, qui multum in eo æstuasse videtur post Azonem.

Ex. l. Si fratres §. Item si in communem, eodem tit.

Si vicini semipedes inter se contulerint, vt ibi congratitium parietem inter se ædificarẽt. Congratitius paries quid sit, ne ipse quidem Papinianus huius legis auctor vnquam nouit. Concratitiũ autẽ vnius literæ immutatione legẽdum esse ex Vitruuio apparebit. Vt enim ille refert, cũ iam aucto mirum in modum Romano populo necesse esse cœpisset in cœnaculis habitari (Nam antea cum per vrbis laxitatem licebat, vnius tantùm contignationis erãt ædificia) ad altitudines ædificiorum deuentum est & ædium frequentiam. Huiusmodi ædificiis cum lateritii parietes accommodati non essent, ad alterius generis structuras necessario transitum, id est lapideas, cæmentitias, testaceas. tandémq; inopia rerum angustiáq; cogente ad cratitias deuentum est. Verba autem eius ex secundo Architecturæ libro ascripsimus, Leges, inquit, publicæ non patiuntur maiores crassitudines, quàm sesquipedales constitui loco communi. Cæteri autẽ parietes ne spatia angustiora fierẽt, eadem crassitudine collocãtur. Lateritii verò nisi diplinthii aut triplinthii fuerint sesquipedali crassitudine, non possunt plus quàm vnam sustinere cõtignationem. In ea autem maiestate vrbis & ciuiũ infinita frequentia innumerabiles habitationes opus est explicare. Ergo cum recipere non posset area planata tantam multitudinem ad habitandum in vrbe, ad auxilium altitudinis ædificiorũ res ipsa coegit deuenire. Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorum ad summas vtilitates perficiunt despectationes. Et paulo pòst, Cratitii verò parietes velim quidem ne inuenti essent: quantum enim celeritate & loci laxamẽto prosunt, tanto maiori & communi sunt calamitati, quòd ad incendia vti faces sunt parati. Itaque satius esse videtur impensa testaceorum esse in sumptu, quàm compẽdio cratitiorum esse in periculo. Etiámque in tectoriis operibus rimas faciunt arrectariorum & transuersariorum dispositione. Et rursus in septimo, Sin autem in cratitiis tectoria erunt facienda, quibus necesse est arrectariis & transuersariis rimas fieri, id vt non fiat, hæc erit ratio. Concratitius igitur paries in proposito, paries est cratitius inter duos communis. Verum enimuero, vt verba Vitruuiana intelligantur, quæ à multis fortasse non percipiuntur, aliquid ad explicationem eorum verborum addendum est: vtique postea quàm nos ita huius operis rationẽ instituisse nõ semel testati su-

Côcratitius

Côcratitius paries.

S.iiii.

mus, vt quæcunque aut res, aut verba ab antiquitate repetenda in ordinem di cendorũ incurrerẽt, ea vt omnia pro ingenii, aut memoriæ facultatula attingeremus, ac siqua præterea in ipso scribẽdi feruore succurrerẽt quæ ad ea pertinere viderentur: non enim vetustatis promptuarium memoriam nostrã existimari volumus. In quibus tamen sæpenumero stilũ inhibere soleo, veritus ne scribendi libidini nimium indulgere videar, aut quasi ieiunam materiã na ctus sim, extra rem quam nunc agimus, absurda scribendi diuerticula quærere. Verum interdum rerũ quædam turba, aut dici aut perstringi se debere admonentiũ, ex portu me quasi quidam æstus in altũ (vt dicitur) refert. Ibique me reputantẽ quàm multa à multis cognitu digna, pleraq; non admodũ abstrusa ignorentur, libido quædam incessit vel ea persequẽdi quæ stomachum mouere fortasse fastidiosis poterunt. Sed quid facerem? publica vice moueor, pudet me nostræ sortis, apud quos solos lingua Latina exoleuit. Ille igitur affectus quem zelum vulgò dicimus, qui publicam vicẽ dolere æquè ac priuatam officiosum hominẽ cogit, sinus interdũ nostros implens, per altum velificari nos perpulit. In quo tamen deliciis nostrorum seruiuisse mihi videor. Noui enim noui tandem quorundam eorum stomachum vsque eo delicatũ, vt nisi repetantur omnia sæpius, & multipliciter retractentur, quasique subigantur, vt mansos (vt dicitur) cibos & colliquefactos, tanquam infantibus in osculum ingeras, concoquere vix possint, ac mox etiam reiiciant. Huiusmodi delicias hominũ libellis quibusdam è Græco versis expertus sum. In eis enim σκοτεινὸς alter visus sum, neq; quicquã profuit, legem operis excusare apud eos homines qui omnia vna (vt aiunt) pertica metiuntur, quo minus ob libellum vnum vnus & alter criticulorum censoria nota ex numero me scriptorum in perpetuum expungerẽt, qui nec Plinio ipsi, nec Quintiliano, nec Tacito, nec reliquis eiusdem ætatis parcerent, si hac ætate scripsissent. Eorum nũc seueritatẽ reueritus, auctore Aristophane vsus sum, Indoctius dicere institui, vt apertius atq; explanatius dicerem: quod ille ita Græcè faciendum admonuit, ἀμαθέστερον φράσαι καὶ σαφέστερον. Faciendũ igitur mihi putaui, vt quoad eius fieri posset, ad intelligentiam omnium descenderem, nisi forte sicubi per rerum maiestatem hoc mihi non licuit.

Lateritii parietes.
Lateritii igitur parietes Vitruuio dicuntur, qui ex crudo latere fiebant, cuiusmodi parietũ ruinas Romæ dudum vidimus silicis duritia.

Later & testa.
Lateres autẽ ex terra albida fiebant & cretosa, siue etiam rubrica aut masculo sabulone, diúq; eos siccescere sinebant, vt docet Vitruuius: Itaque vtiliores erunt (vt inquit) si ante biennium fuerint ducti: nam antè non possunt penitus siccescere.

Testaceus. Laterculus coctilis.
Testacea autem structura ex latere cocto fit: quẽ Curtius latereulum coctilem appellat, quali hodie Gallia etiam vtitur ad caminos & fumi emissaria, & farcturas ædificiorum inter pilas lapideas, & inter eas eductiones aut lapideas aut materiatias, quæ ossa ædificiorũ ab architectis appellantur.

Diplinthii parietes. Cæmenta.
Diplinthii & triplinthii parietes dicũtur à duplici & triplici ordine laterum, qui Græcè plinthi vocantur. Cæmenta sunt quæ à lapide quadrato cæsóq; differunt, vt alibi diximus. Vitruuius libro secundo, Incerta verò cæmenta alia super alia sedentia, inter se imbricata, non speciosam sed firmiorẽ quàm reticulata præstant structurã.

Imbricatũ.
Imbricata appellat inter se hærẽ-

tia imbricum modo. Sunt autem imbrices tegulæ conuolutæ, quales Lugdu-
ni visuntur. Liuius, Cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto. Ac-
cursius aliter censuit in lege, Qui domum, infrà, Locati. His parietes villatici
fiunt, & ea structura quæ incerta vocatur, & venustate caret. Fiunt & iis far- Farcturæ.
cturæ, quibus aut interstitia pilarum, aut caua operum implentur. Vitruuius,
Sed nostri celeritati studẽtes erecta collocantes frontibus seruiunt, & in me-
dio farciunt farctis separatim cum materia cæmentis. Itaque tres suscitantur
in ea structura crustæ, duæ frontium, & vna media farcturæ. Græci non ita.
sed plana collocantes coriis alternis in crassitudinem instruentes, non media
farciunt, sed è suis frontatis perpetuam, & in vnam crassitudinem parietum
consolidant. Præterea interponũt singulos perpetua crassitudine vtraque par-
te frontatos, quos diatoros appellant, qui maximè religando cõfirmant pa-
rietum soliditatem. Hactenus Vitruuius. Coria sunt in architectura singuli Coria.
ductus structuræ, qui vno tenore dũcũtur, aut in altitudinem, aut in crassitu-
dinem, assidentias nostri artifices vocãt, id est assietas. Lapides vtraque par- Frontati lapides.
te frontati, sunt qui vtraque parte parietis faciem certam ostendunt, ex qui-
bus fiunt, quæ vulgò catenæ & crura dicuntur, quibus totius operis firmitas
constat, quæ eam rationem in ædificio habent, quam ossa in homine. Græcè
Diatori dicuntur, quasi perpetua soliditate vtrinque extantes, vel vt in qui-
busdam exemplaribus legitur diatoni, id est ab vna parietis parte ad aliã per-
tinentes, pertendentésque. Artifices ob hoc perpennas appellant, quasi per-
petuo lapide constantes, id est solido. Contignationes vulgò estagia dicun- Cõtignatio
tur: quarum supremæ, aut etiam superiores cœnacula dicuntur. στέγαι Græcè
vocantur: vnde τρίστεγον in Actis apostolorum pro tertiæ cõtignatiõnis cœna- Tristegon.
culo. Et πύργος δεκάστεγος apud Strabonem, pro turri decem cõtignationũ. Pla- Plana area.
na autem area dicitur, quæ plano pede instituitur, & ad planã terram, vt lin-
gua nostra dicam. Quæ sic dicitur ad differentiam hypogeorum, cõtignatio-
num, concamerationum, palationum. Hypogeorum appellatio complecti- Hypogea.
tur cellas vinarias, camarias, olearias, penurias, promptuarias. Concamera- Concamerationes.
tiones sunt, quæ arcuato opere cõstant. Vitruuius libro sexto, Aedificia quæ
plano pede instituuntur, si fundamenta eorum facta fuerint, ita vt in priori-
bus libris de muro & theatris à nobis est expositum, ad vetustatem hæc erũt
sine dubitatione firma: Sin autem hypogea concamerationésque instituen-
tur, fundationes eorum fieri debẽt crassiores, quàm quæ in superioribus ædi-
ficiis structuræ sunt futuræ. Palatio id fundamenti genus est, quod in aquis, Palatio.
aut in vliginosis, aut congestitiis locis fieri videmus, à palis qui in terram de-
panguntur dictum vocabulum. Idem libro secundo de alno loquens, Itaque
quia non nimis habet in corpore humoris, in palustribus locis infra funda-
menta ædificiorum palationibus crebrè fixa, recipiens in se, quod minus ha-
bet in corpore liquoris, permanet immortalis ad æternitatem, & sustinet im-
mania pondera structuræ. quæ verba mendosè vulgò leguntur. Palatio quæ
vulgò pilotium dicitur, fistucatio etiam appellatur, à fistuca machina vulgò Fistucatio.
nota, qua etiam pauitores vtuntur vtrinque ansata. hac enim pali magna vi
in terram adigũtur. Est & alia fistuca magnæ molis, qua trabalis materies in Fistuca.

terram pangitur, aut in alueum fluminis, quæ funibus tollitur, & pōdere suo remissa alliditur, cuiusmodi Parisiis sæpe uisitur. De hoc genere intelligēdum illud Cæsaris in quarto de bel. Gal. Hæc cū machinationibus immissa in flumen defixerat, fistucísque adegerat. De secundo illud Vitruuianum in septimo, Si plano pede erit ruderandum, quæratur solum si sit perpetuo solidum, & ita exæquetur, & inducatur cum statumine rudus: Sin autē omnis aut ex parte cōgestitius locus fuerit, fistucationibus cum magna cura solidetur. Vti-

Festuca. tur & Plinius libro tricesimosexto. Quidam festucā & festucare legunt per e. Leo Albertus qui de ædificatoria scripsit, non fistucā, sed figisticam legit apud

Coaxatio. Cæsarem. Coaxatio autem, opus est axibus constans. Axes enim transuersis tignis impositi contignationum sola fulciunt. ex eo autem opere intertignia constant, quod genus apud nos non est vsitatum, sed alibi fortasse dicetur. Verùm huiusmodi paries quem Papinianus cōcratitium appellat, Latinè

Intergerinus. propriè intergerinus appellatur, qui à vicinis constructus veluti intergerit, id est communiter gerēdo est. Vulgus medianum appellat, cum medianus Latinè aliter accipiatur, vt antea diximus. Plinius libro tricesimoquinto, de ædificiis Græcorum lateritiis loquēs, Romæ, inquit, non fiunr talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus, quàm vnam contignationem tolerat. cautúmque est ne cōmunis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur. Festus, Intergerini parietes dicuntur, qui inter confines struuntur, & quasi intergerunt.

Arrectarii. & transuersarii. Cratitius verò dicitur ab asseribus, qui arrecti transuersíque in modum cratis texuntur, quos Vitruuius arrectarios transuersarióſque appellat.

Ex. l. Actione. §. Morte, eodem titulo.

Item dolus & culpa in eo quod ex antegesto pēdet, tā ab hærede quàm hæredi præstādū est. Si præstādū legas, dolū & culpā quoq; necesse est vt legas cōstructione Græca. Vergilius lib. xi, AEneid. Alia arma Latini Quærēda, aut pacē Troiano ab rege petēdū est. Liuius, Itaq; bellū cū haud dubiis hostibus gerēdū, perdomādúmq; feroces animos esse. Cicero ad Atticū lib. xiiii, Irerādum eadē ista mihi, Λύτρον τοῦτο τεῦχος. Quod Seruius adnotauit. Si dolus & culpa legatur præstāda sunt, legendū erit schemate tam Latinis quàm Græcis vsitato. Liuius, Magna res in principio statim belli Chalcis, & Euripus adempta Regi forent. Idem, Formiis portā, murúmque de cœlo tacta nunciabatur.

Ex. l. prima, De contrahenda emptione.

Sabinus Homero teste vtitur. Locus est ex septimo Iliados circa finem.

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρίσταζεν οἶνον ἄγουσαι,
ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Affuit ex Lemno ratibus tunc copia vini,
Cæsariæ insignes redimunt hinc vina Pelasgi.
Pars dedit æs nitidum, ferrum pars alrera, bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

Plinius libro tricesimotertio, Vtinam posset è vita in totum abdicari Aurum sacra fames, vt celeberrimi auctores dixere, proscissum conuiciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum. Quantum feliciore æuo cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit. Ita enim vt opinor commercia victus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro, captiuisque rebus emptitasse tradit. Quãquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permutasse Glaucũ diceret, cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua cõsuetudine mulcta legum antiquarum pecore etiam constat Romæ. Hactenus Plinius. Locus autem cantatissimæ illius permutationis, cuius meminit Plinius, apud Homerum legitur libro sexto Iliados his verbis,

ἔνθ᾽ αὖτε Γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
ὃς πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε᾽ ἄμειβε.
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων.

Iuppiter eripuit mirè hic præcordia Glauco,
Qui cum Tydide demens crepitantia mutat
Arma, subæratis auro visenda corusco.

Est autẽ huiusmodi historia, Diomedes Græcus, & Glaucus Troianus cum in medio pugnæ feruore inter se obuiam facti essent, vterque magna sui fiducia fretus, in eóque iam essent, vt manu conserturi viderentur, inuiceẽ (vt fit) sciscitantes alter alterius genus & patriam, amicitiam tandem hospitiúmque auitum agnouerunt. quo facto cum pugnare nollent, atque ideo diuersi abire cœpissent, ibi Diomedes Glaucum ita alloqui cœpit,

τεύχεα δ᾽ ἀλλήλοις ἐπαμείψομεν, ὄφρα καὶ οἵδε
γνῶσιν ὅτι ξεῖνοι πατρώϊοι εὐχόμεθ᾽ εἶναι.

Heus tu (inquit) quin arma inuicem commutamus, vt omnibus his innotescat paternum auitúmque hospitium nobiscum intercedere. Quo dicto confestim ex equis desilientibus illis, & mutuis complexibus accepta, datáque fide, in tantam amẽtiam Glaucus Ioue mentem eripiente prolapsus est, vt arma aurea accentum bobus æstimata, æreis armis nouẽmque bobus æstimatis continuo commutaret. Huius autem permutationis meminit Iustinianus in procemio Pandectarum his verbis, Quia vestris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem & apud Homerũ patrem omnis virtutis Glaucus & Diomedes inter se faciunt dissimilia permutantes. *Permutatio Diomedis & Glauci.*

χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων.

Id est, aurea æ teis, cẽtenaria nouenariis. sic enim Græcè in Pandectis archetypis legitur. Quo in loco operæpreciũ est legere Accursii hominis diuinaculi fanaticum deliramentum, cuius inscitia locus ille pulcherrimus iam diu obsoleuit. Gellius libro secũdo de Græcarum & Latinarum comœdiarum cõparatione loquens, Sed enim (inquit) postquam in manus Menander venit, à principio statim dii boni quantum stupere atque frigere, quãtũmque mutare à Menãdro Cæcilius visus est? Diomedis hercle arma & Glauci nõ dispari magis precio æstimata sunt. Ad hoc alludens Cicero ad Atticum libro sexto ita inquit, Habes ad omnia, non vt postulasti χρύσεα χαλκέων, sed paria paribus

respondimus. Pomponius enim Atticus vt coniicere licet, scripserat his verbis aut huiusmodi Ciceroni, Vide vt pro epistola ista quam ad te scripsi, nõ magnopere commemoranda, aliam scribas mihi: sed tam bonam tam venustam vt videar ego æreas literas aureis permutasse. Propterea Cicero respondet ad omnia se ita respõdisse, vt paria cum Attico fecisse se putaret, nõ meliora scripsisse. Plutarchus in Theseo, Nummum præterea statuit, bouémq; in eo incidit, vel ob Marathonium taurum, vel ob Minois ducem, vel quòd ad agriculturam ciues prouocare vellet. Ab eo (inquit) nũmo dicitur hecatombœon, quod est centum boum, & decabœon decem boum nomen traxisse. Pollux etiam libro nono auctor est bouem genus nummi fuisse Atheniẽsibus, à bouis forma sic dictum, quæ in eo sculpta erat, ex quo Homerũ hecatombœon enneabœónque dixisse. Quod igitur in Institutionibus Iustiniani eodẽ in titulo dicitur, Proculum aliis Homericis versibus nixum, opinionis eius auctorem fuisse, quæ venditionem à permutatione distingueret, de iis versibus intelligi puto, cuius hic extremus Chrysea chalceiis, hecatombœa enneabœis. Bos enim quod verbũ est Græcum, nummum aliquando significat, vnde prouerbium natum βοῦς ἐπὶ γλώττης, id est, bos super linguam, quod de iis dicebatur auctore Suda, qui loqui liberè non audebãt mulctæ metu deterriti, quã luere eos oportebat, qui paulo licentius loquerentur. Apud Pollucem legitur βοῦς ἐπὶ γλώττῃ βέβηκεν, id est bos linguæ insidet, de iis (inquit) dictũ, qui precio silentium venale habuissent. Eôdem pertinet illud quod in Demosthenem Athenis exclamatum est. Demósthenes enim pecunia à Milesiis corruptus, cum postridie à concione flagitaretur, vt in eos orationem haberet, excusauit synanchen, cum in cõcionem obuoluta ceruice prodiisset. Vnus autẽ ex turba suspicatus id quod erat, exclamauit non synanchen eum pati, sed argyranchen, quasi dicas argentaginam: quibus verbis significauit silentium Demosthenis pecunia à Milesiis redemptũ. Synanche Latinè angina dicitur: morbus est fauces præcludẽs ac strãgulans, vnde nomen vtraque lingua accepit. Ab ignaris medicis non synancha, sed squinantia dicitur, simili errore atque epilẽsia pro epilepsia, & sciatica pro ischiade, vel ischiaco dolore, qui & ischiadicus dicitur, & scotonia pro scotomate, id est vertigine, & huiusmodi alia permulta, quæ iam tamen apud nos nisi ab ignarissimis nõ ignorantur, propter linguæ Græcæ cognitionem, quam artis professores apud nos assecuti sunt. Verum quod in principio huius legis dicitur, Eáque materia forma publica percussa, vsum dominiúmque non tam ex substantia præbet, quàm ex qualitate, hoc quo modo intelligi debeat ex Aristotele, apparebit libro quinto Ethicorum. De iure enim commerciario loquẽs, quod ipse allacticon appellat, in hanc prope modum sententiã inquit, Enimuero omnia quæ in cõmercium cadunt, comparabilia quodammodo esse oportet. quam ob causam nomisma in vsum venit, fitque quodãmodo medium: omnia enim metitur, & exuperantiam & defectũ: vt (verbi gratia) quot tandẽ calcei æquare, aut domum, aut cibaria possint. Proinde vt est structor ad sutorem, totidem calcei sunt ad domum, aut ad cibaria. Alioquin nec commercium, nec communio erit. Commercium porro non erit, nisi æqua quadantenus hæc sint. Vnũ ita-

Bos.
Prouerbiũ.
Synanche.
Medicinæ vocabula reposita.

que esse oportet, quo hæc omnia metiri possimus. Id autem est reapse quidē indigentia, quæ continet omnia. Quippe si nulla re homines indigeant, aut si non eodem modo, aut iam cōmercium non erit, aut certè non idem. Ideirco veluti succidaneum quiddam pro indigentia subiit hominum instituto, numus, indéque nomen habet à nomo, id est lege dictus: lege si quidē nō natura numus est. Ideóque in nobis sitū est, an mutare numū, an abrogare velimus. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι ὧν ἐστιν ἀλλαγή. ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον. πάντα γὰρ μετρεῖ. Et paulo inferius, δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι. τοῦτο δ' ἐστι τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία ἣ πάντα συνέχει. εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας, τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην. καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. Hic locus poscere videtur omnino, vt videamus quantū valeat auctoritas poetica. Accursius igitur in eodem Institutionum loco: Nota argumentum (inquit) quòd auctoritates philosophorum & poetarum sunt in causis allegandæ, quanquam interdum redarguantur vt hic. Hoc dictum Accursianum, quòd ad poetas attinet, falsum videtur, (non enim redarguitur illic dictum Homeri, sed Iurisconsulti vnius dictum alia Homeri auctoritate reprehēditur. Sed hoc mox videro.) Quod verò ad philosophos pertinet etiā inscitissimū. siquidem iuris scientia, vt alibi diximus, pars est ciuilis scientiæ, quæ rursus ipsa pars est moralis scientiæ. Porro moralis scientia, tertia pars est philosophiæ, etiam cùm philosophia angustissimis finibus circūscribitur. Latius enim patet philosophia, cum pedissequis suis comitata orbem illū doctrinarum complectitur, qui encyclopædia dicitur, vt alibi vidimus. Sed hoc Accursio inauditum, qui nullam partem philosophiæ præter hanc iuris attigit. Nunc ad poetas veniendum. Quintilianus igitur libro xii, Imprimis verò (inquit) abundare debet orator exemplorum copia, tum veterum, tum etiam nouorum, adeò vt non ea modò, quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus, velut per manus tradita, quæque quotidie agūtur, debeat nosse, verúmne ea quidem quæ sunt à clarioribus poetis ficta negligere. Nam ea quidē propria, aut testimoniorum, aut etiam iudicatorū obtinent locum. Sed hæc quoque aut vetustatis fide tuta sunt, aut ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quàm plurima. Vnde etiam senibus auctoritas maior est, quòd plura nosse & vidisse credūtur, quod Homerus frequētissimè testatur. Idem libro quinto, de auctoritate loquens, Nam illa septem præcepta sapientum, nónne quasdam vitæ leges existimamus? Si causam veneficii dicat adultera, non Marci Catonis iudicio damnata videatur, qui nullā adulteram non eandem esse veneficam dixit? Iam sententiis quidem poetarū non orationes modò sunt refertæ, sed libri etiam philosophorū. qui quāquam inferiora omnia præceptis suis ac literis credunt, repetere tamen auctoritatē à plurimis versibus nō fastidierunt. Neque est ignobile exemplū, Megareos ab Atheniensibus, cum de Salamine cōtenderent, victos Homeri versu, qui tamen ipse nō in omni editione reperitur, significās Aiacem naues suas Atheniensibus iunxisse. Hactenus Quintilianus. Interpres verò Demosthenis in ea oratione, quæ de falsa legatione inscribitur, id est περὶ παραπρεσβείας. Contendentibus (inquit) Atheniēsibus cum Megareis de Salamine insula, Solon

Numus.

Auctoritas poetica quantum valeat.

Philosophia.

Encyclopædia.

Homeri auctoritas.

Atheniensis Homericis versibus causam suã iudicibus approbasse dicitur, versum commentitium Homericis versibus intercalando. Cum enim Homerus dixisset, Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δύο καὶ δέκα νῆας, id est vt Lapus ex Plutarcho vertit, Bis senis Salamine Aiax cum nauibus ibat, addidit Solon hunc versum, στῆσε δ' ἄγων ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Cecropidum quo castra loco posuere phalanges.

Hoc modo docuit Salamina omni memoria Atheniensium fuisse, sicque disceptatoribus Lacedæmoniis Salamina Megareis abiudicata. Auctore etiam Plutarcho, qui eius historiæ in Solone meminit. Et est quisquã qui post tãta testimonia, poetarũ auctoritatẽ in iudiciis nihil ad rem pertinere cõtẽdat, vel Accursio iudice? Quid? num in dubiũ forte venit vtra præualere debeat auctoritas Quintiliani? qui in foro & Senatu Romano, id est in Iuriscõsultorũ seminario Cõsularis etiã versatus est: an Accursii? hominis vt minimè mali, ita qui nec poetas vnquã, nec oratores legerit, ne Latinos quidẽ vllos auctores præter hos Iuriscõsultos, quorũ elegantiã ac doctrinã permultis luculentisque vestigiis ignorãtiæ suæ impressit. quæ sagacissimè persecuta iuris peritorum cohors quingenaria, iisdẽ erroribus aliis atq; aliis ætatibus subscribẽs, trecentis circiter annis ad extremũ indignitatis perduxisse videtur. Faciũt sanè quidam iuris studiosorum improbitate sua, vt dum omnia vitæ instituta præ sua sorte despiciunt, aliorũ silentium rumpant, & stilum etiam vltra modum lacessant. Itaque inuitus facio, vt identidem in istos humanitatis obtrectatores infesto stilo me cõuertã. Non enim alioquin id magnopere mea refert, qui nec poeticam nec oratoriam profiteri, nec vllã omnino humanitatis partem, aut velim, aut possim. Verum vtriusque studio delectari me nõ inficior, quo nomine sæpe malè me ab nõnullis audisse cõmemini. Agedum videamus de Homero, quid proceres scriptorũ censuerint, vt stomachũ tãtisper hisce hominibus moueamus. Iuuat etiã paucis in illos destomachari, qui patientia literatorũ irritati, in literarũ delicias petulantissimè debacchati sunt: sic se quammaximũ dolorẽ nobis inurere existimantes. Inprimũ igitur Cicero in quinto Tuscul. Traditum est (inquit) Homerũ cæcũ fuisse, at eius picturam non poesim videmus, quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus animorũ, qui ferarũ nõ ita expictus est, vt quæ ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? Plutarchus in eo libro, quem de Homero cõposuit, qui liber nõdum Latinus ex professo factus est, licet Politianus vir ille quidẽ excellentis doctrinæ, sed animi nõ satis ingenui, ex eo libro rerũ summas ad verbũ transcribens, quasique flores præcerpens, non erubuit id opus pro suo edere, in quo nullã præterquam transcribendi ac vertendi operam nauauerat. In eo igitur libro Plutarchus ad hũc propè modũ inquit, Duas autẽ Homerus poesis reliquit, Iliadem & Odysseam, ab Aristarcho grammatico in numerũ librorum diuisas, vtranque secundũ alphabeti Græci numerum & ordinẽ. In Iliade bellũ Iliacum scripsit, & res ad Ilium gestas à Græcis, Barbarisque propter Helenæ raptum: in primis tamen consectatus edita in eo bello ab Achille strenuitatis ac fortitudinis exempla. Odyssea Vlyssis reditum in patriam complexus est,

In humanitatis oblocutores.

De Homero doctiorũ sententiæ.

Plutarchi opus.

Homeri poeses.

variis meandris errorũ implicitum, vímque etiam mentis atque consilii præstantissimi solertiã, quibus Vlysses errorum difficultates superauit, inimicósque homines sibi, suísque struentes insidias, ex sentẽtia animi sui ad extremũ vltus est. Proinde (inquit) Homerus vniuerso opere ambas hominis partes cõplexus est. Quippe qui in Iliade vim fortitudinémque corporis persecutus, animi præstantissimi specimen in Odyssea exhibuit. Et eodẽ libro circa finẽ, Cæterũ (inquit) perquàm scitum est illud, quod à quodã dictũ est olim, Poeticam picturã esse loquentẽ: picturã verò poeticam silentem. Ecquis est igitur, qui aut prius, aut amplius Homero, vel sententiarũ sensuúmque cõceptu, vel verborũ in carmine delectu, deos, homines, loca, actiones varias, ac multiplices excoluerit? Hic est enim vnus qui verborum materie omnifaria animalia effinxerit: præsertim strenuissima quæque, leones, pardos, apros. Quorũ impetus animæ affectúsque veluti deformans, humanísque rebus accõmodè cõponens, vtrasque proprietates expressit. καὶ εἰ φασί τις τὴν σοφῶν ὅτι ἐστὶν ἡ ποιητικὴ ζωγραφία λαλοῦσα, ἡ δὲ ζωγραφία ποιητικὴ σιωπῶσα, τίς οὖν πρῶτος ἢ τίς μᾶλλον Ὁμήρου, τῇ φαντασίᾳ τῶν νοημάτων, ἢ τῇ εὐφωνίᾳ τῶν ἐπῶν, ἐκόσμησε θεούς, ἀνθρώπους, τόπους, πράξεις ποικίλας. ἀνέπλασε δὲ τῇ ὕλῃ τῶν λόγων καὶ ζῷα παντοῖα, καὶ μάλιστα τὰ ἀλκιμώτατα, λέοντας, σῦας, παρδάλεις, ὧν τὰς ὁρμὰς καὶ διαθέσεις ὑπογράψας, καὶ ἀνθρωπίνοις πράγμασι παραβαλών, ἔδειξεν ἑκατέρας τὰς οἰκειότητας. De Homero loquens Columella in præfatione ita inquit, Nam neque territus Cicero cesserat tonantibus Demostheni Platoníque, nec parens eloquentiæ deus ille Mæonius vastissimis fluminibus facũdiæ suæ posteritatis studia restinxerat. Deum Mæoniũ à patria Homerũ appellãs. De hoc Cicero pro Archia ita inquit, Quàm multos scriptores rerũ suarũ Alexãder secum habuisse dicitur: at is tamen cum in Sigeo ad Achillis tumulũ astitisset, O fortunate (inquit) adolescens, qui virtutis præconem Homerũ inueneris. Et verè. Nam nisi illi ars illa extitisset, idem tumulus qui corpus eius cõtexerat, nomen etiã obruisset. Quintilianus in decimo, de legendis auctoribus Græcis ac Latinis loquẽs, Igitur vt Aratus ab Ioue incipiendũ putat, ita nos ritè cœpturi ab Homero videmur. Hic enim quemadmodũ ex oceano dicit ipse amnium vim, fontiúmque cursus initiũ capere, omnibus eloquẽtiæ partibus exẽplũ & ortũ dedit. Hunc nemo in magnis rebus sublimitate, in paruis proprietate superauit. Et paulo post, Quid? In verbis, sentẽtiis, figuris, dispositione totius operis, nónne humani ingenii modũ excessit? vt magni sit viri virtutes eius nõ æmulatione, quod fieri non potest, sed intellectu sequi. Verum hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit. Hactenus ille. Itaq; fremant licet literarũ bonarũ inimici: immo verò si placet & stomacho & cachinnis disrũpantur: nunquã tamen efficient, vt nõ hunc Plinius libro secundo naturalis historiæ, literarũ principẽ iure appellasse videatur. Et libro septimo, ingeniorũ fœlicissimũ: Magni etiã Alexãdri elogio omnis æui memoriæ cõsecratũ. Et libro decimoseptimo, ingeniorũ fontẽ. Vt nõ hunc denique Iustinianus legũ sanctionúmque genius, omnis virtutis parẽtem, in præfatione Pandectarũ meritò esse dixerit, ciúsque poetæ testimonio Iurisconsulti identidẽ in responsis suis vtantur, vt auctoris grauissimi. Hactenus de Homero. De poetica verò hoc dici in vniuersum potest, quod Quin-

Homeri præstantia.

Poeticæ laudes. tilianus libro decimo scribēs ex sententia Theophrasti philosophi nobilissimi, A poetis, inquit, & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Ecce autem de integro nugæ inquiunt isti, quid (malū) nobis cū Homero, aut Mæonio, aut Mantuano? Quid cum dicendi lepôre, cum studiorum amœnitate, cum politioribus literis, cum omni denique carminū, numerorúmq; ratione? Viderint ista malè feriati homines, qui gratuita ac ieiuna, ingrataque studia consectantur: nobis nullū festiuius acroama esse potest, quàm cum strepitū altercationū forēsium aduocati apparitorū voce vocantur, aut cum ad pomeridianas illas capturas litigatores, cōsultorésque constituunt, & fœnerandū studiis tempus, argentúmque censemus, non cōdonandū deperdendúmque, quod mente quidam capti solent facere, à musis infatuati, qui nunquam rem faciunt. Nam quid dissimulo, aut quæ me ad maiora reseruo? cū eousque indignitas creuerit, vt me aliquando propinquorum nonnulli, istorum successu permoti, seuerè simul & amicè admonuerint, vt ab his nugis literarū ad frugem bonā palatini quæstus tandē me reciperem, neque hic ingeniolum qualecunque est, nihil agēdo atque etiam operam ludendo (vt dicitur) à seriis studiis, ac nostris hominibus dignis diutius distinerem. Respicerem hunc & illum (sordidissimū quenque mihi, & ad rem attentissimum obiicientes quasi frugalitatis exemplar.) non tu te respicis (aiebant) non tu te cohibes ab insano isto frugiperdæ philologiæ studio? Quòd si tam Accursii admirator, quàm Ciceronis fuisses, haud dubiè ista assiduitate studii pauculis annis ad frugem bonam euasisses. Cultor enim iuuenum purgatas inserit aures Fruge palatina. Soléntque nūc certatim petere hinc iuuenésque senésque Finem animo certum, miserisq; viatica canis. hoc illud est, scilicet, homines imperiti, expertésque disciplinarū elegantiæ, nihil æquum esse censent, nisi quòd ipsis placitum est: omnésque insanire putāt, qui non secū sentiant. Ecce autē iterū: maius enim certamen restat cum illis, qui cum multorū iudicio in Accursiana doctrina non mediocres esse credantur, suo verò tam magni sint, vt caput ad fornicem Fabii submittere etiam possint (vt Crassus olim orator de Memmio quodā dixit) nullum Iurisperitum esse posse putant, vel volunt potius, non eundē Latinitatis contemptorem. Atque ideò in obtrectationē meliorū literarū præcipites acti, nullo delectu auctores omnis Latinos, præter Iurisconsultos antiquos (quos elegantiæ studiosos scribendo fuisse non percipiunt) interdicere suis solent. Quanquam reuera nō aqua & igni (vt est in prouerbio) pluribus locis vti possimus, quàm oratorum, historicorum, poetarum auctoritate: ex quorū lectione Latinitatis & eloquētiæ cognitio existit. id quod attestari possunt honestiores, facundioresque Iurisperiti, & iudices, & causidici, quales iam nō pauci sunt, quibus tamen isti qui numero præualent, eadē de causa tanquam transfugis, aut deliris infensi sunt, qui ab illa vera germanáq; (vt ita dicam) Accursianitate desciuerint. Ex huiusmodi areopagitarum numero (proh pudor) extiterunt aliquot non pridē stoicorum simiæ, qui in amplissima curia pro tribunali cēsuerint poetas omnis cremandos, poeticámque adeò trans alpes relegandam, vnde inauspicatis auibus eam venisse superciliosè fremebant: dira

Scomma.

etiam iis imprecantes,qui ad nos poetas & oratores,literásq; huiusmodi quasi certam reipublicæ perniciem attulerunt:tragœdias enim mirificas in venerando illo consessu, non sine assensu excitauerant, arrepta occasione ob vecordiam cuiusdam facinorosi perditissimi, qui nescio quid de Ioue, atque aliis poeticis numinibus in dira dementia, furoréque somniauerat, homo vix prima literarum elementa edoctus.Quorum sententia(vt fama est)risu paucorum, sed prudentiorum excepta, ac confestim suppressa, memoriæ tamen eximi non potuit. Manauit enim ad populum , tametsi auctores vt arbitror ignorantur , quorum vtique temeritate nota turpitudinis amplissimè curiæ aliquãdiu hæsit. Hi tam mihi bene meriti de republica nostra videntur grauissimi censores,quàm de imperio Romano,atque etiam de genere humano Caius olim Princeps cognomento Caligula,furia fáxque orbis terrarum, qui Homeri carmina,ac Liuii Maronísq; scripta, Platonísque auctoris Græci vesania stimulante abolere cõcupiuit: nec tamen inceptare ausus est:qui etiam Iurisconsultorum superbiam nõ ferens , deierauit se haud dubiè effecturum, nequid præter æquũ bonúmque respondere illi possent.Hi autẽ quãquam in nulla aut iuris,aut auctoritatis arce,præsidiũ oppugnãdis Latinis scriptoribus cõstituere possunt: meliora tamẽ iura,superioráq; interdũ simulatione circũueniunt.Diximus superius iudicio multorũ in Accursiana ipsos,scientia dicã, an inscitia?(quæ tamẽ sæpe homines in cœlũ effert)nõ mediocres esse.Exemplum certè priscæ iuris prudẽtiæ, Iuriscõsultorũ decus, columen deniq; reip. dices te intueri,si incedentes videris,nõ etiam si homines excusseris. Ita fit vt in istis,quæ populari trutina examinantur,omnes ferme tribus ferant(vt dicitur)id est vt omnium ciuium iudicio de literis,aut antiquãdis, aut probandis hi sentire rectissimè,suóque iure videantur. Augustus Cæsar primus Romanorum Princeps,ac de iure ciuili optimè meritus,vt etiam ex multis elogiis Iurisconsultorum apparet,Homeri Mantuani poesim ciuilis iuris auctoritate antiquiorem habuit,id quod testantur notissima eius carmina,

Sed legum seruanda fides,suprema voluntas
Quod mandat fieríque iubet,parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctésque diésque labores
Hauserit vna dies.

Eant igitur ignorãtiæ patroni,frõtẽ perfricẽt,& se plus vidisse,quàm Augustũ dicãt,Principẽ vtraq; lingua nõ mediocriter doctũ,sapiẽtia singulari præditũ: sub cuius imperio, lux etiã æterna humano generi affulsit. Vereor mediusfidius ne plura dicã in homines infantissimos,aut vehemẽtius fortè cõtẽdam, quàm modestis hominibus audire vel vacet, vel libeat. Proinde suscepti patrocinii fidẽ exoluisse mihi videor,quod iure meo quodãmodo suscepisse me puto. Melius verò hanc causam egerint,qui poeticã & oratoriã,& huiusmodi facultates profitentur, immo verò congruentius literis periclitantibus Iurisperitorum quidã patrocinabũtur,qui probæ doctrinæ nõ expertes sunt,& reuerentes. Rem ego abundè(vt arbitror)exposui, illi argumenta explicabunt, & iudices in consilium cõmodius missuri sunt.Qua verò de re agitur operæ-

precium est interim meminisse: id est autem huiusmodi, Num iuri æquitatique consentaneum sit, num bonis moribus conueniat, num ex vsu, aut è dignitate reipublicæ, num in rem famámque huius regni esse videatur, homines (vt parcissimè dicam) Prisciano mastigas: id est tertio quoque verbo (vt est in prouerbio vulgi) Priscianum per Latini sermonis inscitiam cædentes, censuram omnis generis literarũ agitare, poetarúmque Aristarchos oratorúmque fieri, atque inusitata non modò inclementia, sed etiam dementia à caluo ad caluum, Græcos Latinos, bonos malos, recentes antiquos, omnísque memoriæ, omnis generis, omnis meriti eadem nota ex numeris, aut albo legendorum expungere. Neque verò me præterit quid isti de Græcarum literarũ studiosis loquitari soliti sint, ignorãtes id quod Liuius libro ix. ab vrbe cond. tradidit, morem suo tempore fuisse, vt Romani pueri literis Græcis erudirentur. Quod etiam Quintilianus ab infantia fieri debere contendit. Ignorantes Romanos philosophiam, atq; omnes ingenuas artes à Græcis habuisse, in quîs & decẽ legũ tabulas, vt fassus est Cicero in secundo de Finibus, ipse quidem minimè inter Græcos popularis, vtpote qui Græcis omnia derogare soleat: quíque videri voluerit (id quod erat) facultatem dicendi, atque omnes orationis lepôres à Græcis hausisse, quasíque clauam Herculi, sic Græcorum nationi decus eloquentiæ detraxisse. Non animaduertentes illa verba eiusdem ad filium in præfatione librorum de Officiis, Tamen vt ipse ad meam vtilitatem semper cum Græcis Latina coniunxi, neque id in philosophia solùm, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, vt par sis in vtriusque orationis facultate. Audiant igitur M. Catonem Censorium, Senatorem omnibus numeris ciuilis facultatis consumatissimum, ita apud Ciceronem dicentem in Catone Maiore, Literas Græcas senex didici, quas sic auidè arripui, quasi diuturnam sitim explere cupiens, vt ea mihi nota essent, quibus me nunc exemplis vti videtis. Discant nunc denique linguã Latinam, linguæ Græcæ imitatricem esse, quasíque quãdam Græcorũ linguæ simiam, ac sine Græcæ linguæ cognitione Latinam mancam atque debilem esse: quod nemo doctiorum diffitebitur. Nisi verò credimus ducenta Pandectarum loca sine eius cognitione satis intelligi posse, aut nisi inficias ibimus totum penè titulũ, De excusationibus, à iuris auctoribus Græcè scriptũ fuisse, sicque à Tribuniano relictum: quod ipsum facilè est cernere ex genere stili, qui sordidus & obscurus videtur cum stilo Iurisconsultorũ cõpositus: nec ex Græco traductus, sed extortus vtriusque linguæ ignorãtia, quomodo & in multis aliis locis Pandectarũ. Sed quid cũ iis hominibus agas, qui ne audierũt quidẽ quid gallus gallinaceus in lege Põpeia, à gallo semiuiro differat? aut quid ius Prætoriũ à iure Apitiano? Nonne concedas interdũ vt excusatione summæ ignorantiæ, summæ improbitatis odium deprecentur? Proinde libenter eos postremũ nunc (vt dixi) allocuturus admonuerim, si paucorũ annorũ studio literarissimos esse se vulgò persuaserunt, in vno tantùm genere literarum occupati, gaudeant in sinu (vt dicitur) & gloriosè ac superbè, atque etiam contumeliosè loqui desinant. Iamiam enim futurum est (vt auguror) vt quod adhuc pauci perspexerũt, omnibus luculento quorũdam rubore innotescat.

De literis Græcis.

Fiéntque fortasse nõnulli asini inter simias, qui nunc ferocia subnixi inciuiliter incedunt. Res ipsa iam clamitat, omnia fora palatiáque personant, diu fallere imponeréque populo non possunt. Omnibus palàm fiet altissimã illã, & vastam multorũ scientiã multo minus operis, quàm ostentationis habere. Vtar hic exẽplo (si quid iudicii habeo) quàm appositissimo. Titus Quintius Imperator populi Romani Græcia à seruitute liberata, ac suis legibus restituta celeberrimus, cum ei AEgei in Achaia datũ esset cõcilium, eóque Antiochi legati, & AEtolorum accedentes huiusmodi orationem habuissent ad Achæos fide Romanorũ abducẽdos, equitum innumerabilem vim traiici Hellesponto in Europam, partim loricatos, partim sagittis ex equo vtentes, quibus copiis equestribus, vel totius Europæ exercitus obteri, & obrui possent, si in vnũ essent coacti: ad hæc multiplices copias peditum addentes, nominibus quoque gentiũ vix fando auditis Achæos terrerent, Dacas, Medos, Elymeósque, & Cadusios, Tyrios, Sidonios, Aradios appellãtes. Ad ea Quintius AEtolorum omnẽ ferociam dicere in verbis, non in factis esse, & in cõciliis magis cõcionibúsque, quàm in acie apparere. Regem Antiochum peditũ equitúmque nubes iactare, & maria consternere suis classibus. Est autẽ (inquit) res simillima cœnæ Chalcidensis hospitis mei, hominis & boni & sciti cõuiuatoris. Apud quem solstitiali tẽpore comiter accepti, cum miraremur, vnde illi eo tẽpore anni tam varia, & tam multa venatio, homo non quàm isti sunt gloriosus, renidens, condimentis ait varietatẽ illã, & speciem ferinæ carnis ex mãsueto sue factã. Hoc idem dici aptè in copias regis, quæ paulo antè iactatæ sunt, posse, & in varia genera armorũ, & multa genera gentiũ inauditarũ. Dacas enim & Medos, & Cadusios, & Elymeos viros omnes esse, haud paulo mancipiorũ melius propter seruilia ingenia, quàm militũ genus. Auctores historiæ Liuius in quinto de bello Macedo. & Plutarch. in Problematis, ἔπειτα δὲ τὸν ξένον εἰπεῖν ταῦτα πάντα χοίρειά ἐστιν, ἡδύσμασι καὶ σκευασίαις διαφέροντα. μὴ τοίνυν θαυμάζειν τὴν βασιλικὴν δύναμιν λογχοφόρους, καταφράκτους πεζεταίρους ἀφιπποτοξότας, πάντας γὰρ Σύρους εἶναι ὁπλαρίοις ἀλλήλων διαφέροντας. Ad ea hospitem dixisse, Omnia hæc quæ vides suilla carne constant, condimentis & apparatu differunt. Proinde (inquit) regiam istam potentiã, ne magnopere stupendam putetis, lanceatos, cataphractos, pedites, ex equo sagittis figentes. Omnes enim Syrii sunt, armis inter se ad speciẽ ingẽtis exercitus distincti. Hanc Quintii similitudinẽ omnibus numeris in istos quadrare promptius est intelligere, quàm vt à nobis sigillatim explicare necesse sit. Omnia enim cohærentia in oculos (vt ita dicã) æstimantis incurrũt. Nam quo modo Antiochii Legati peditum equitúmque nubes monstris quibusdã verborũ, atque alia quæ supra dicta sunt iactare videbantur, eadem isti vaniloquẽtia doctores priscos, modernos (verbis enim eorum vtor) & mediæ cuiusdã ætatis intonant. Adde & legistas, canonistas, cismontanos, vltramontanos, & huiuscemodi sesquipedalia verba, quibus imago vocis plenioris in locis cameratis cõsiliorũ resultat. Iã Baldi, Bartholi, aliorúmque doctrinas quasdã distingunt, veluti philosophiæ sectas multipliciter partientes. simul ad miraculũ excitandũ nomina quædã auctorũ citant, ne nomenculatoribus quidẽ nota. Palmarium est enim inter eos ignobilissimi cu-

De cõmẽtariis recẽtiorũ Iurisperitorum.

iusque & omnibus inauditi auctoritatem afferre. Translatitium verò & obsoletum veteres commemorare: id est omnium optimos, sed qui iam ad manum sunt omnibus, & veluti obsorduerunt. Tam sunt sua cuique verba quædam mirifica, omnium tamē barbarica: Hoc enim vnum maximè inter omnes conuenit. Adde quòd interim doctores suos honorificentissimis appellationibus inter diuos propemodum referunt, eorúmque adnotata quædam apophthegmata pro oraculis ediscunt. Huiusmodi illi sonitu verborum inani non modo pullatam turbam, sed etiam primarios homines literarum ignaros in stuporem adducunt: quasi arcana sapientiæ ex altissima mente proferant. Niuibus enim hibernis crebriora, copiosioráque iura allegasse dicuntur, omniáque maiorum placita inaudita facundia recensuisse. Quod cum ipsi obaudientes audiunt, digito se cœlum attingere propediem posse confidunt, etiam si in omni genere literarū, præter hoc vnum ab imis vnguibus ad verticem summum toti ex inscitia concreti sint. Verum hoc illud est eis Amaltheæ cornu, vbi inest quicquid volunt: hæc illa est eisdē encyclopædia. Vnus eis Accursius omnium instar est, omnísque generis auctorum. Ex eius recōdita doctrina, vel lac gallinaceum (vt dicitur) haurire didicerunt. sub Accursii nomine intelligi alios glossularios velim iuris pontificii, quando eadem auctoritate præditos esse videmus. Ceu verò nesciamus vnius, aut Alexādri Felini lectione, aut alterius recentiorum mirificam istam doctrinæ speciem facilè præberi posse, qui ex antiquorum ipsi commentariis ad vnum excussis, rerum summas haurientes, huius scientiæ breuiaria summo studio & labore composuerunt. aut perinde quasi doctorum illa turba (haud dubiè peringeniosa) alia aliáque semper, aut in aliam potius, atque aliam versa speciem, antiquis addiderit, ac non exquisitis lenociniis vetusta iterum iterúmque interpolans, nō sine stellionatus crimine insignem imposturam fecerit. Siquidem posteriores præreptam sibi à prioribus ingenii gloriam indignantes, quæ ab illis inuenta, ac literis mandata compererant, ea variis mangoniis interpolata, magna ex parte posteris pro suis tradiderunt interuersa maiorum suorum laude. At verò recentiores cum nec noua comminisci possent, nec vetera toties interposita vltra aliquid moliendi argumentum vllum præberent (quod vnum reliquum erat scribēdi argumentum) & antiquos & recentes & inter medios forulis omnibus excussis, nullo negocio legēdos huic ætati dederūt, frementibus istis qui cornicum (vt aiunt) oculos à cornicibus confixos indignantur. Sexcenta enim volumina, quæ ad speciem operosissimi studii aperta in bibliothecis habere solent, situ plerunque obsita, ad paucissima volumina esse redacta scriptoribus illis malè feriatis succensent: scientiámque antehac omni machinamēto ad obscuritatē adductam, in mediū positā nūc omnibus esse. Equidem ipse quid de iis doctorū commentariis sentiam, bona fide fatebor ad extremū. Memini enim legisse me apud Pliniū verba quædam ad hunc locū admodū pertinentia. Is igitur de commentitiis & magicis quibusdam herbis loquens, quæ virtutes mirificas, & supra fidem violentas habere monumētis Democriti & aliorū traduntur, libro vicesimosexto naturalis historiæ ita inquit, Mirum est profecto hucusque prouectam credulitatē anti-

quorum,saluberrimis ortam initiis,si in vlla re modum humana ingenia nouissent. Sed hæc est in omni re animorum conditio, vt à necessariis orsa primum cũcta venerint ad nimium. Hactenus ille. Quemadmodũ igitur herbarum inuentioni saluberrimæ rei,derogata tandem est fides suadẽte Asclepiade(vt idem Plinius inquit)qui nouam medicinæ rationem instituisse,& ad compendium artem redegisse dicitur: ita legum interpretatio iuris prudentibus olim concessa sub Augusto,& eius successoribus,ab Iustiniano postea seuerissime interdicta est,vt labori studentiũ consuleretur. Et vt herbariæ medicinæ inuenta nimia magorum vanitate abrogata sunt,qui vires herbarum supra fidem tradebant: sic iuris interpretandi spes omnibus abscissa est sub Iustiniano Principe propter Iurisconsultorum insanam scribendi libidinem, qui stilo temperare iam nõ posse cernebantur. Quod rursus idem facere pergunt nostri seculi Iurisperiti, multo tamen antiquis illis deteriores. Hócque perpetuũ est(vt videtur) vtpote cum Cicero non dubitauerit Seruio Sulpitio palàm in iudicio præsentiq; obiicere,cum multa præclara legibus essent constituta, ea Iurisconsultorum ingeniis, pleraque corrupta, ac deprauata esse. Atque etiam ea quæ olim à Iurisconsultis,tanquam arcana petebantur,postquam opera Flauii scribæ peruulgata,atq; in manibus iactata,& excussa sunt, inanissima prudentiæ reperta esse,fraudis autem & stultitiæ plenissima: & sic quoque nunc in manu sunt illis istius scientiæ peritissimis,qui Gallicæ reipublicæ iuridiciale imperiũ moderantur. Melius igitur ipsi viderint,an hoc statu rerum res iuridiciales rectè, atque ordine administrari possit. Vnum hoc si addidero,finem dicendi faciam, quanquam huius orationis difficilius est mihi quidem certè exitum quàm principium inuenire, dicentíque non tam copia quærenda erat,quàm modus magnopere adhibendus, quem nescio cur tenere non potuerim. Hoc igitur affirmauerim,Franciam sub regio imperio liberam esse posse,si per istorũ intemperias licuerit in posterũ, qui prouinciã suis legibus post hominum memoriam viuere solitã, id est institutis patriis, & regum constitutionibus, haud ita multis annis, legibus nõ Romanorũ(ferendum enim esset) sed Gotticorũ hominum fœdissimè mancipantur. Contrà verò humanitatis doctrina, plus operis minus ostentationis habet. Quæ quo labore cõparetur,quid ad vitã transigẽdã cõferar,vel vnico dicto Isocratis auctoritas grauissimi apparebit. Ad Demonicũ enim de præceptis sapientiæ scribens post multa exhortamẽta ita inquit(Græcè enim eius verbis prius dicam ex meo instituto,ne quid cõminisci videar,præter quam quòd nonnihil eadem opera literarum Græcarum cupidos hoc labore subleuabo, Græca in Latinum sermonẽ vertendi) χρὴ δὲ μὴ μόνον τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις ἐμμένειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιητῶν τὰ βέλτιστα μανθάνειν, καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν εἴ τι χρήσιμον εἰρήκασιν ἀναγινώσκειν. ὥσπερ γὰρ τὴν μέλιτταν ὁρῶμεν ἐφ' ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα καθιζάνουσαν, ἀφ' ἑκάστου δὲ τὰ χρήσιμα λαμβάνουσαν, οὕτω χρὴ καὶ τοὺς παιδείας ὀρεγομένους, μηδενὸς μὲν ἀπείρως ἔχειν, πανταχόθεν δὲ τὰ χρήσιμα συλλέγειν. μόλις γὰρ ἐκ ταύτης τῆς ἐπιμελείας τὰς τῆς φύσεως ἁμαρτίας ἐπικρατήσειεν, Te autem oportet non his solũ quæ diximus acquiescere,sed & optimũ quodq; dictum poetarũ ediscere, ac si quid alii quacũque dicẽdi facultate præpollentes scitè dixisse videntur,id perlegere. Quomodo enim apes videmus variis stir-

pium germinibus insidentes, ab vnoquoque desumere, quod sibi maximè sit vsui: sic eos qui doctrinæ desiderio capti sunt, vt nihil intactum relinquere, sic vndique colligere, quod sit operæprecium conuenit: vel hac autem diligentia vix naturæ vitia peruincere poterunt. Nam & Quintilianus libro primo, de encyclopædia loquens, & mathematicis artibus, quibus oratorē carere cōmodè non posse cōtendit, ita inquit, Similiter oratorē qui debet esse sapiens, non geometres faciet aut musicus, quæque his alia subiūgam: sed hæ quoque artes vt sit consumatus iuuabunt. nisi fortè antidotū quidē, aut alia quæ oculis & vulneribus medentur, ex multis atque interim contrariis quoque inter se effectibus componi videmus, quorum ex diuersis fit illa mixtura vna, quæ nulli earum similis est ex quibus constat, sed proprias vires ex omnibus sumit. & multa animalia mellis illum inimitabilem humanæ rationi saporem vario succorū, ac florum genere perficiunt. nos mirabimur si oratio qua nihil præstātius homini dedit prouidētia, pluribus artibus eget? quæ cū se nō ostēdunt in dicēdo nec proferunt, vim tamē occultā suggerunt, & tacitè quoque sentiuntur. Eodem illud pertinet eiusdē Isocratis, τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε, Vt enim corpora laboribus modicis, & ad naturā accōmodatis, sic animū bonorū scriptorū lectione augescere natura cōparatum est. Eodem quoque pertinet illud Basilii Magni in oratione, qui Parænticus inscribitur, quam ad exhortationē iuuenū scripsit, docens eos quomodo rationē studiorū suorū instituere debeant. Is igitur de vita beata loquens, quam vnā omnibus neglectis exoptādam esse ait, in hanc propemodum sententiam inquit, Est igitur operæprecium existimare certamen quoddā propositū nobis esse, vt si quod vnquam maximū, cuius ineundi gratia nihil intētatum nobis relinquendum sit, quin omni ope, atque scriniis omnibus excussis contendamus, vt vndique ad id instructi, præmeditatíque simus. Et poetis enim & historicis, & oratoribus, & omni denique homini adhærendū, vnde aliqua modò spes sit ad institutionē animæ futurū quid in rem fore. Quomodo autē tinctores nouimus pigmentis quibusdā tingendas res primū inficiētes, vt colores melius cōbibere possint, floridos mox colores purpureum, aut alium quēuis inducere solitos: eodē nos quoque modo si iustam recti, honestíque opinionē in animis nostris insidere volumus, cū his externis, secularibúsq; disciplinis instituti, quasique initiati fuerimus, tum demū sacris illis scriptis, arcanísq; disciplinis audiēdis admittemur, ac veluti solē in aqua cernere præsueti, deinde lumen ipsum, obuersis etiam oculis intuebimur. ὥσπερ οὖν οἱ δευσοποιοὶ παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὅ τι ποτ᾽ ἂν ᾖ τὸ δεξόμενον τὴν βαφήν. οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἄν τε ἁλουργὶς, ἄν τέ τι ἕτερον ᾖ, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμᾶς τρόπον εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἡ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὁρᾶν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Quoquo igitur se verterint isti, manifesti sint, aut iniquitatis necesse est, aut summæ ignorātiæ, qui testimoniis & Græcorū, & Latinorū, & Gentilium, & Christianorū reuincuntur. Qui tamen (vt opinor) qua sunt animi pertinacia, vt quæque res quādocunque nata erit, de hoc non conquiescent, quin odio suo indulgeant, omnia vndique

crimina colligētes,arripientes,cōminiſcētes,quæ delendo humanitatis nomini eſſe videantur,atque eloquētiæ memoriæ hominū noſtrorū eximēdæ. Sed iam vela cōtraham. Vereor enim ne aut rei indignitate trāſuerſus, aut indignatione incōſulta,in altū rurſus ferat. Tantámne autē eſſe proteruitatē quibuſdam,quicquid ſcire ſe poſſe deſperent, quicquid nō didiciſſe pudeat,quicquid inchoare pigeat,vt id ſibi dānare permittat? tātam væcordiā,vt inertiæ ſuæ neuū luculēto reip. vulnere reſecare nō dubitēt? tātā peruerſitatē,vt quòd apud Cimmerios alti ſint,& tenebricoſis literis inſtituti,ideò ſereniſſimos ſcriptores capitaliter oderint,inſectētur iis,obtrectēt deniq;:quoniā glādē barbarica diſtēti ſint,icirco à frugibus Latinis omnes arceant? Sed retro inhibēdus impetus. Melius enim hoc viderint profeſſores ipſi,quorū ſūma res agitur. ego me tandē ad meū munus, pēſúmq; reuocabo ſetius,vt ſentio quàm oportuit.

Ex.l. In venditionibus,eodem titulo.

Ego in vino conſentio,quia eadem eſt vſia,ſi modò vinum acuit.

Vſia Græcè, Latinè eſſentia dicitur(Si Plauti verbo vti non recuſamus, quod Quintiliano nō admodū diſplicuit.) quæ vſia & hyparxis & hypoſtaſis dicitur. quo verbo medici pro ſedimento vrinæ vtuntur,quaſi ſubſidentia. Aliqui tamē vſiam eſſētiā eſſe propriè dicūt,hypoſtaſin autē ſubſtātiā,quæ & ſubſiſtētia dicūtur. Sunt etiā ὑποστάσεις diuinæ, quas Latini perſonas vocāt. vnde τριὰς τρισυπόστατος dicta ἡ τριπρόσωπος. Acuit autē præteritū eſt ab aceo. acere enim vinum dicitur,cum in acetū degenerauit, Græci ὀξίζειν dicūt,& παροξίζειν. Cato de re ruſti. Vinum in doliis hoc modo vænire oportet. Vini in culeos ſingulos quadragenæ & ſingulæ vrnæ dabūtur,quod neque aceat neque muceat. Acidum vinum dicitur,quod coacuit. à Græcis ὀξίνης dicitur,& ὀξίζων. Mucidum eſt quod emucuit, id eſt quod mucorē reſipit. Plinius lib. xiiii, Propriū autē inter reliquos humores vino muceſcere,aut in acetū verti. Vappa dicitur,cum odorē ſaporémque amiſit,vt inquit Acron. Græci ἐκτροπίας vocant. Ab huiuſmodi vitio vini vappa probroſum nomen eſſe cœpit homini, cum à piſtrina ſolertia, & animi vigore, & induſtria degenerare cœpit. Horatius in primo Sermonū, Non ego auarū,Cum veto te fieri,vappam iubeo, ac nebulonem. Plinius libro ſupradicto, Vitium muſto quibuſdā in locis iterū ſpōte feruere: qua calamitate cum deferbuit,deperit ſapor,vappæ accipit nomē, probroſum etiam hominū cum degenerauit animus. Vinū etiam fugiens dicitur dubiū, & in vitium inclinans eodem auctore. Et fugere in vino Latinè dicitur,quod vulgò non ſeruari dicimus. Cicero lib. iii. de Officiis,Qui vinū fugiens vēdat ſciens,debeátne dicere? Nō neceſſe putat Diogenes, Antipater viri boni exiſtimat. Fugiēs Cicero pro ætati cedēte dixit. Inde Plinius mala perſica fugacia appellat his verbis libro xv, Preciúmque ſingulis triceni nūmi fuere,nullius maiore,quod miremur, quia nō aliud fugacius. Lōgiſſima nāque decerpto bidui mora eſt,cogit ſe venūdari. A Græcis hoc ἐξίσταται dicitur,& vinū fugiens ἐξιστάμενος οἶνος,& quod iam fugit,id eſt vappa ἐξεστηκώς, detritum vulgò dicimus & præteritum. Theophra. ἅλες βάλλονται εἰς κεράμια ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξίστασθαι μὴ δὲ ὀξίζειν ταχέως. Sal(inquit)in dolia vini mittitur, ne vinum facilè aut fugiat,aut aceſcat. Interpres tamen deſinere & ſeneſcere vbique vertit, cum melius fu-

Vſia. Hyparxis. Hypoſtaſis. Acere vinū. Acidū vinū & mucidū. Vappa. Vinum fugiens. Fugere. Fugax pomum.

gere esset,& magis Latinum, vir alioqui doctissimus, & verba reddere Latina Græcis solitus. Contraria autẽ fugiendi qualitas à Theophrasto παρίστασθαι dicitur, quod idem Theodorus consistere vertit, cum vinum firmitatem & austeritatem propriam retinet. Fugere autem cedere est, vnde vina quæ ætatẽ ferre non possunt, id est fugientia, annis cedere dicuntur, vt cedere oneri dicimus onus non perferre. Ab eadem ratione fictitiæ gemmæ scarificationi cedentes fugere dicuntur. Plinius libro xxxv, Fictitiæ gẽmæ scarificationis candicantiam fugiunt. Vbi fortè candicantia septimo casu legi debet. Fugientes etiã literæ dicũtur exolescentes, quæ vetustati cedunt, id est ἐξίτηλα γράμματα, quasi diffluentes dilabentésque: quod fit etiam cum membranæ præpingues, literas non retinent.

Vinum cõsistens.

Annis cedens.

Gemmæ fugientes,& literæ.

Ex.l. Qui fundum, primo responso, eodem titulo.

Nam si ita dictum sit, vt emptor & reliqua. Hunc locũ Accursius obscurum esse dicit, videlicet constructionẽ non percipiens, licet mentem assecutus sit. Mihi satis clarus videtur, si rectè ac distinctè legatur. Hoc autẽ modo eum lego, vt post verbũ Nihil ei profuturũ, distinguã, id est colon apponã: deinde inferã, Si ita pactũ esset. & initium alterius mẽbri faciam, hoc sensu, Si verò ita pactũ. Et alioquin in hoc textu tria esse errata existimo. Primum est eo in loco vbi legitur, Quærebatur an id quod minoris esset, consequi à suo vẽditore posset. Legendũ enim censeo, An id quo minoris esset: vt sit quo pro quanto, vt sæpe apud magnos auctores legimus, & intelligamus quanto is modus minor esset. Secundũ est illic, Et domino renũciet intra id quanti modus agri minor sit. Legendũ enim quanto, id est quanto spatio. nam si quanti legatur, ad preciũ referri necesse erit, quod non congruit. Tertium est in fine, Posse eũ quo vel qui potius, minoris modus agri fuisset repetere. vbi similiter minor is duobus verbis legendũ, qui minor is, id est quãto is minor. Renũciatio autẽ cuius hic fit mentio, id est testimonii genus, quod reportũ vulgò dicunt, cuiusmodi edere solent architecti & magistri vniuscuiusque opificii cum opus est, qui propterea publicè sacramento adiguntur. Qui tamen plerunque, vt bene aut malè appositi sunt, vel comiter aut secus accepti, cõmodè aut incõmodè renũciare solent, fidem publicè præbitam valere iubentes. Maximè autem refert vter litigatorũ ad corrũpendã renunciationẽ præuerterit, vt occupãtis haud dubiè melior sit cõditio, vnúmque demũ litigatori occuparo perfugium, si licitationẽ operarum animosè vicerit. Multa sunt eiusmodi scelera, nec tamen moribus nostris crimina, quorũ ab vniuersis impunitas est perpetua, cum à singulis capitalia esse cẽseantur: & quorũ quæstio, aut raro, aut nũqnam decreta est: quæ quidẽ non frustra ad extremũ fuerit, quanquam publica & certæ auctoritatis fama, ea sint testatissima. Vt enim ab omnibus accusantur, ita à nullo dãnantur. In causa est segnis conniuentia magistratuũ, qui nulla memorabili charitate reipublicæ affecti sunt. quos vt suspectos legũ tutores remoueri decebat. Huiusmodi renũciationis fit mẽtio in titulo, Si mẽsor falsum modũ dixit. Est enim renunciatio Legatorũ. Cicero in Philippica sexta, Cũ enim Legati renũciarint (quod certè renunciabunt) nõ in vestra potestate, non in Senatus esse Antonium, quis erit tam improbus ciuis, qui illum

Renũciatio

ciuem habendum putet? Idem in ix. de Seruio Sulpitio loquens, in legatione defuncto, Nec verò dubito quin si ille vir renũciare legationem potuisset, & reditus eius vobis fuerit & reip. salutaris futurus. Quod etiā nunc processum verbalem dicunt, renunciatio dici debet, qualis est viatorũ & apparitorũ: omniúmque eorũ qui edicta aut sententias iudicum aut curiæ exequũtur. Renunciare autē magistratum, id est quod nominare dicimus, atque etiā proclamare, vt Venetiis more memorabili factitari vidimus ad comitia honoris gratia admissi. Primò enim aliquot sortitione deliguntur (si tamen satis animaduerti) qui suo arbitrio renunciare magistratus possint ac designare, quasi prærogatiuæ ius habeant. Ab hac prima renunciatione suffragia omniũ disquiruntur, exactis prius omnibus qui renunciatũ hominem aliquo iure necessitudinis contingant. Suffragiis autē disquisitis quæ ipsa calcularia sunt (discurrentibus enim subselliatim mira celeritate calculigerulis, in sitellam coniici pillulares calculos mos est) qui comitiis præsunt septē viri (vt opinor) editiore loco atque vndiq; conspicuo sedentes, inspectantibus omnibus numerant, & ex euentu suffragiorũ aut magistratum renunciant, aut ad prærogariuam illam decuriam iterũ rem reiiciunt, quandoquidem comitio renunciatus non placuit, hoc est maiori parti nobilitatis. Ea est autem ratio comitiorũ, vt nec vlla prorsus impostura in suffragia euntibus fieri possit, nec in suffragia missi aliquo studio deprauari, quo minus id censeant quod maximè aut è republica, aut è dignitate reipub. futurum videatur. Romano autem more res explicabatur suffragiis tributim centuriatímve latis, prout comitia aut curiata aut centuriata erant. de quibus alibi diximus. Cicero in Philippica secunda, Ecce Dolabellæ comitiorũ dies, sortitio prærogatiuæ: quiescit Antonius, renunciatur, tacet. Prima classis vocatur, renunciatur. Deinde (vt assolet) suffragia. tum secunda classis vocatur. Renunciatur (inquit Cicero) id est vndique exaudibili voce nuncupatur & proclamatur, vt cæteræ classes, si ita visum esset, prærogatiuæ classis exēplum sequerētur. Erat enim prærogatiua tribus vel classis quæ sortitò obtinuerat, vt prima in suffragia iret, & quem ei videretur, creandũ renunciaret. Idem pro lege Manilia, Nam cũ propter dilationem comitiorum ter Prætor primus cēturiis cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præscriberetis. Idem pro Murena, Neq; enim vestrum quenquā fugit, cum multi pares dignitate fiant, vnus autē primus solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis & renũciationis, propterea quòd renunciatio gradus habeat, dignitas autē sit persæpe eadē omnium. Renunciare à Græcis ἀναγορεύειν dicitur. Valerius libro tertio, Manibus Tribunorũ pro rostris Consul Piso collocatus, cũ hinc atque illinc cum ambiissent, ac Palicanum suffragiis Consulem creatũ an renunciaturus esset, interrogaretur, primò respōdit non existimare se tantis tenebris offusam esse rempub. vt huc indignitatis veniretur. Deinde cum perseueranter instarent, ac dicerent, age si ventum fuerit? non renunciabo inquit. Hæc autē renunciatio extrema, Consulis est aut eius magistratus qui comitia habuit. peractis enim omnibus designati magistratus exaudibiliter nuncupantur.

Renũciare.

Ἀναγορεύειν

In titulo, De in diem adiectione.

Addictione legi debere nemo nunc ignorat, vel refragantibus exẽplaribus. Laurentius enim Vallensis iamdiu id admonuit. Emendari itaq; hic per totũ titulum & passim in iure debet. Neque verò de die hic agitur emptioni præ-

Addicere. stituta, sed de re addicta in diem certũ, id est venundata. Addicere est licitanti rem auferendã permittere, hoc est lingua vernacula deliberare. Quo modo accipitur Cod. in titulo, Ne pro dote mulieri bona quondam mar. addi. Ex quo factũ vt addicere pro destinare deuouereq; ponatur. Cicero lib. iii. de Offic. Cum is qui morti addictus esset, paucos dies commendandorum suorum gratia postulasset. de duobus Pythagoricis loquẽs. Addicere etiam est auctio-

Ἀποκηρύττειν nẽ facere, hoc est bona sua proscribere & licitantibus obiicere. quod ἀποκηρύττειν Græcè dicitur. Quintilianus, Omnes facultates in precia collegi. rus, seruulos,

Addicti & nexi. & omnia vtiliora properanti festinatione parentis addixi. Ob hoc addicti vocati sunt homines obærati, qui & nexi dicuntur, qui lege xii. tab. ob æs alienũ creditoribus in temporariam seruitutem addicebantur. Hos ἀγωγίμους Græci di-

Καταδεδουλωμένους. xerunt, id est καταδεδουλωμένους, quos creditori ducere domũ à Prætore permittebatur. Quod ius à Solonis lege manauit. Plutarchus in Solone, οἱ χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν, ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν, qui oppigneratis corporibus mutuabantur, creditoribus addicebantur. Liuius libro secundo ab vrbe condita, Sed & bellum Volscum imminebat, & ciuitas secũ ipsa discors intestino inter patres plebémq; flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienũ. Et paulo pòst de quodam insigni iniuria in vinculis habito ob eandem causam, qui eũ euasisset, ad populum iniuriã creditoris expostulare cœpit: propè (inquit) in cõcionis modum. Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, sed villa incẽsa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributũ iniquo suo tempore imperatũ, æs alienum fecisse. id cumulatũ vsuris, primo se agro paterno auitóque exuisse, deinde fortunis aliis: postremo velut tabem peruenisse ad corpus. ductũ se à creditore non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam. Inde ostentare tergum fœdum re-

Ergastulũ. centibus vestigiis verberum. Ergastulum Liuius appellat locum in quo mancipia deteriora in vinculis opus facere cogebantur, vt metallarii serui solent. Idem libro octauo, Eo anno plebi Romanæ velut aliud initiũ libertatis factũ est quòd necti desierũt. Mutatum ius ob vnius fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatẽ insignẽ. Lucius Papyrius is fuit, cui cũ senatusconsulto Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quem ætas formáque ad misericordiã elicere poterant, ad libidinem & contumeliam animũ accenderũt, & florem ætatis eius fructũ aduentitium crediti ratus, primo perlicere adole-

Inire nexũ. scentem sermone incesto est conatus. Inde inire nexum, est lege nexus addici. Quare apud Liuium loco supradicto non nexũ dedisset: sed nexum iniisset legendum puto. Idem libro septimo, Non eadem domi quæ militiæ erat fortuna plebi Ro. Nam etsi vnciario fœnore facto leuata vsura erat, sorte ipsa obruebantur inopes, nexúmque inibant. Hoc ius reuocatum est per Diocle-

Neruus. tianum in. l. Ob æs alienũ, De acti. & obligat. Cod. Nexus etiã neruus vocabatur à Plauto in Pœnulo, Vtinam mihi argentum reddas priusquam in ner-

uum abducare. Terentius in Phormione, Cæterũ cum argentum repetẽt, nostra causa, scilicet in neruum potius ibit: nexu igitur obligati sunt, quorũ corpus vt pignus, capi potest obligationis iure atq; cõdicione. Erat & nexus quod & nexum dicebatur, transferendi rerũ dominii genus. Cicero pro Murena, In iis rebus repetendis quæ mãcipi sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligauit, id est qui mancipio dedit & promisit: qui euictionem præstare spopõdit. Huiusmodi autẽ addicti apud Hebræos quoq; fuisse videntur, vt quarti Regum cap.iiii, Ecce creditor venit, vt tollat filios meos ad seruiendum sibi. Quintilianus lib.vii. de Finitione loquens, serui & addicti differentiam his verbis ponit, Seruus cum manumittitur, fit libertinus, addictus recepta libertate est ingenuus. Seruus inuito domino libertatẽ non consequitur, addictus dissoluto ære alieno inuito creditore cõsequitur. Ad seruũ nulla lex pertinet, addictus legẽ habet. Propria liberi quæ nemo habet nisi liber, prænomen, cognomen, nomen, tribum, habet hæc addictus. Addictorum autem lex quondam fuisse durissima videtur, cuius idem meminit in tertio, Sunt enim quædã non laudabilia natura, sed iure concessa, vt in xii. tabulis debitoris corpus inter creditores diuidi licuit, quam legẽ mos publicus repudiauit. Et aliquid æquum, sed prohibitum iure, vt libertas testamẽtorum. Gellius lib.xix, Confessis igitur æris ac debiti iudicatis xxx. dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa quam dissoluerent, eósque dies iustos Decemuiri appellauerunt velut quoddam iustitiũ: id est iuris inter eos quasi interstitionẽ quandam & cessationẽ, quibus diebus nihil cum iis iure agi posset. Pòst deinde nisi dissoluerent, ad Prætorẽ vocabantur: & ab eo quibus erant iudicati addicebãtur. Erat autem ius interea paciscendi: ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies lx. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorẽ in comitium producebantur, quantæque pecuniæ iudicati essent, prædicabatur. Tertiis autẽ nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregrè vænum ibant. Sed eã (inquit) capitis pœnã, sanciendæ fidei gratia horrificam atrocitatis ostentu, nouísque terroribus metuendam reddiderunt. Nam si plures forẽt, quibus reus esset iudicatus, secare si vellent atque partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt. Verba legis hæc sunt, Tertiis nundinis partis secãto. si plus minúsve secuerint, se fraude esto. Et paulo pòst, Dissectũ esse antiquitus neminem equidem neque legi neque audiui, quoniã sæuitia ista pœnæ contemni non quita est. Inde tria verba illa prætoria. Macrobius in pri. satur. Fasti dies sunt (inquit) quibus licet fati tria verba solennia do, dico, addico. His cõtrarii sunt nefasti. Et fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest. In. l. Ita, supra, Mãdati, circa principiũ, abiicere corruptè pro addicere legitur, Quid enim fiet si exiguo pretio hi cũ quibus tibi cõmunis fundus erat, rẽ abiicere vel necessitate rei familiaris vel alia causa cogerẽtur? Addicere enim pro venundare legi debet. Tranquillus in Cæsare, Bello ciuili super alias donationes amplissima prædia minimo addixit. Quo in loco nummo rectè quidam legunt. Est enim prouerbiale Addicere nummo, quod nostrates dicunt, fragmento panis vendere. quod donationis est instar, cum obtentu venditionis rem donantes, inuidiam donationis vitamus, aut pudori accipientis consulimus. Valerius li-

Lex durissima.

Addicere nummo.

bro quinto, Marco, inquit, Cornuto Prætore funus Hitci & Pãsæ iussu Senatus locante, qui tunc libitinam exercebant. tum rerum suarũ vsum, tum ministerium suũ gratuitum polliciti sunt, quia ii pro repub. dimicantes occiderant, perseuerantique postulatione extuderũt, vt exequiarũ apparatus sestertio nummo ipsis præbentibus addiceretur. Meminit Vlpianus in.l. Siquis, infrà, Locati, Si quis conduxerit nummo vno, conductio nulla est.

Ex.l.pri.§.vlti. De peric.& com.rei ven.

Vinum doliare. Si doliare vinum emeris. Doliare vinum quid sit, ex Marci Catonis verbis scire possumus. hic enim de lege doliaris vini loquens, ita inquit, Vinũ in doliis hoc modo vænire oportet. vini in culeos singulos quadragenæ & singulæ vrnæ dabuntur. quod neque aceat neque muceat id dabitur. In triduo proximi boni viri arbitratu degustato. si nõ ita fecerit, pro degustato erit. Quot dies per dominũ mora fuerit quo minus vinum degustetur, totidem dies emptori procedent. Vinũ accipito ante Calend. Ianuarias primas: si nõ antè acceperit, dominus vinũ admetietur. quod admẽsum erit, pro eo domino resoluito. Si emptor postulauerit, dominus iusiurandum dabit verũ fecisse. Locus vinis ad Calend. Octobris primas dabitur. Si antè non deportauerit, dominus vino quod volet faciet. Vinum pendens. Doliare vero vinũ dicitur ad vini pẽdentis differentiam. de quo idem sic inquit, Lege hac vinum pẽdens vænire oportet. vinaceos illutos & fæcem relinquito. Locus vinis ad Calend. Octobris primas dabitur. Si non ante eas optaueris, dominus vino quod volet faciet. Quod vinũ per corbem admetiendum Vlpianus censet, id Cato per labrum culeare pertusum in fundo faciendum præcipit.

Ex.l. Ex empto, De actio. empti.§.vltimo.

Satis autem non dantem condemnari, quanti plurimi actorem periclitari oportet. Elegantia Vlpiani & Latinè loquentiũ cõsuetudo poscunt, vt quanti plurimo legatur & hic & multis aliis in locis, vbi sic scriptũ esse à Iurisconsultis vel affirmare ausim. Sic paulo superius, Quanti minor modus, pro quãto. Et alibi, Quanti precii in arca habeo, pro quantum precii. Hoc autẽ in loco quanti plurimo sic resoluitur, tanti damnari debet venditor, quanti periclitari oporret emptorem, cũ plurimo periclitatur, id est plurima pecunia. Quanti plurimo, non, Quanti plurimi. Cicero in Frumentaria, Quæro si ipse excogitare nõ poterat, queadmodum quàm plurimo venderet. & reliqua. Non enim periclitari plurimi dicimus, sed plurimo, vt fortunis periclitari dicimus, id est periculum vitæ & fortunarũ adire. Idem Vlpianus lege sequẽti, Emptorẽ noxali iudicio cõdemnatum, exempto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit. Id est quanti explicari potest cum minimo explicatur, & quanti diligentissimus explicare se potuisset. Tanti autem & quanti genitiuo enunciantur adiuncta quidem verbis sibi accommodatis, sed per ablatiuum respõdetur illis. Quanti emisti? vili vel magno. Scæuola, Si fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est. Post comparatiua verò ablatiuo enunciantur. Iuuenalis, Quanto delphinis ballena Britannica maior. Sic igitur quãto minor modus, nõ quanti. Idem, Quãto metiris precio quòd ni tibi deditus essem. Plinius lib. xxxvi, Docuit neminẽ minoris talento decẽ annis. Põponius suprà, De in diem ad-

dicti. Si fundus in diem addictus fuerit pluris, vt quædam ei accedant quæ nõ accesserunt priori emptori, si nõ minoris sint hæ res, quàm quo pluris postea fundus vænierit, venditio prior valet: id est quàm quanto pluris, non quanti. Sunt enim in hoc genere modi quidam loquendi non cuiuis facile intelligibiles, vt illud Ciceronis in quarto Finiũ, Omnia quæ secundum naturã sint, æstimatione aliqua esse digna, eáque pro eo quantum in quoque sit ponderis æstimanda. Iabolenus supra, Mandati, A reo autẽ fideiussor non aliud triticũ repetere poterit, quàm quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Plinius libro secundo, Solem abesse à luna vndeuiginti partes quantum lunam ipsam à terra, multi prodiderũt, id est decies & nouies plus quàm luna à terra abest. Sed frigida hæc videbuntur fortasse, ideóque huiusmodi multa intacta scientes prudentésque præterimus.

Ex lege sequenti.

Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantũ consequi, quanti minimo defungi potuit. Defungi, est explicari negocio aliquo aut molestia, & finẽ ei imponere. Liuius, Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Idem, Tempestas cũ magnis procellis coorta, coegit plerosq; tabernacula in foro statuere. eadem paulo postea, quum vndiq; differenasset, sublata, defunctósque fato vulgò ferebant, quòd inter fatalia vates cecinissent necesse esse tabernacula in foro statui. Quorũ verborũ sensus est, vulgò ita dictitatum, populum Romanũ eiusmodi castrorũ imagine quæ in foro fuerat, videri cum fatis decidisse, quæ diram olim castrorum metationẽ in medio foro minitari credebantur. Defunctos igitur fato, id est solutos & exemptos, nec vltra illi fato obnoxios. Idem lib. x, At ex parte altera Pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iusserátq; Proprætorẽ esse, vociferari vicisse Romanos defunctos Consulis fato. Id est Consulis sese deuouentis spontanea morte, ab imminentibus periculis liberatos & exemptos. Tranquil. in Neron. Britannia Armeniáque amissa, ac rursus vtraq; recepta, defunctũ se fatalibus malis existimabat. Liuius lib. ii, Sed adeò coorta erat infensa plebs, vt vnius pœna defungendum esset patribus. Id est vt Marci Coriolani damnatione ab illa populari consternatione liberandus esset Senatus. ἀπαλλάττεσθαι & ἀπαλλάττειν id à Græcis dicitur. Demosth. ἀλλὰ καὶ τούτων πολλοὶ χεῖρον ἡμῶν ἀπαλλάχασι: id est, Sed eorum permulti duriore, quàm nos cõditione defuncti sunt, id est ἀπηλλάχασι. Aphth. ὅτι ᾧ ἂν Ἀντιφῶν σύμβουλος γένοιτο, ἄριστα ἐκεῖνος ἀπήλλαττεν εἰς τὰς δίκας, Nam quicunque consulebat Antiphontem, is præclare in iudiciis defungebatur: id est optimũ exitum litis habebat. Elegãtius autem voce actiua dicitur apud eos, quàm passiua. Simile est autẽ ac si dicamus, Vnius Christi morte defungendũ humano generi fuisset, id est cũ seueritate iustitiæ æternæ decidendum. quod Caiaphas Ioãnis xi. prophetice dixit homo minimè omniũ propheta, ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, Conducibile est nobis, vt vnus homo moriatur pro populo. Similiter dicere possumus, Christianorũ dogmatũ hãc summã esse, filii hominis morte humanũ genus defunctũ esse, id est ab omni molestia & anxietate imminentis atque etiã grassantis in hominibus mortis liberatũ esse, & à diuturno reatu exemptũ, nexuque hostili perpetuo ereptũ:

Defungi.

ἀπαλλάττεσθαι.

ἀπαλλάττειν.

Quod quidem ad eos pertinet quibus participes esse contigit orthodoxæ religionis,& eius sacramenta amplecti fideliterque retinere. Propterea defuncti absolutè dicuntur qui mortē obierunt,quasi ærūnis seculi liberatos & exem-

Defunctus.

ptos significemus. Defunctūmque etiā more Græcorū pro cadauere intelligimus substantiue. Vnde scitum illud Plinianum in secundo Naturalis histo. de terra habitabili loquentis, Et vt publicos gentium furores transeam, hæc est in qua cōterminos pellimus, furtóq; vicini cespitē nostro solo assodimus: vt qui latissimè rura metatus fuerit, vltráq; famā exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad mensurā auaritiæ suæ propagauerit,quā tandem portionem defunctus eius obtineat? Græci νεκρὸν hoc modo accipiunt,

Defungi.

quo Lucianus vti solet. Defungi etiā dicimus,nō toto conatu,non magnopere aliquid accurare,sed tepide & instrenue:& eo tantū animo,vt officio functi videamur, & quatenus satis sit ad vitandam reprehensionē aut emerendā veniā. Liuius lib.pri.de Remo & Romulo, Sorte quadam diuinitus super ripas Tiberis effusus lenibus stagnis,nec adiri vsq; ad iusti cursum poterat amnis, & posse quāuis languida mergi aqua infantes spem ferentibus dabat: Ita velut defuncti regis imperio, in proxima alluuie vbi nūc ficus ruminalis est, pueros exponūt. Defunctos regis imperio dixit eos qui quasi satisfecissent regis imperio. Ille enim in aquam fluentē pueros demitti iusserat,hi in stagnātibus aquis exposuerunt. In quibus tamen sperabant mersum iri itidem,vt in

Defunctorie.

amnē. Inde defunctorie agere,pro languide & remisse. Vlpianus in.l.secūda, Ad Tertul. Nō solum autem quæ non petit coercetur,sed etiā quæ defunctorie petiit,vel priuilegio munitū vel oneratum tribus tutelis.id est neglecte & oscitanter. Hoc autem & perfunctorie dicitur ab eodem,in.l. Aut qui,in-

Perfunctorie.

frà,Quod vi aut clàm, Neq; quidem perfunctorie aut obscure dicere aut denunciare debet:id est non bona fide,nec ex animo,nec iusta denunciatione. Lingua vernacula per acquictū dicitur,vt cū dicimus rogatus rogo,hoc tantū laborantes,vt orasse videamur non vt exorasse,quod facere ambitiosi homines solent ab omnibus gratiam inire volētes, vel falsam si ita res ferat, aut re aut verbis mentientes ea se amicitiæ gratia fecisse,quæ ne facere quidem co-

Perfungi.

nati sunt. Perfungi tamen plus est quàm defungi. Est enim perfungi,ad extremum obire munus suum,& strenue operam nauare. Liuius lib.vi.secundi bel.Puni. Romani Consules perfuncti quòd ad Capuam attinebat cura, Caio Neroni ex legionibus quas ad Capuam habuerant, sex milia peditum & tre-

Defunctorie suscipere.

centos equites decernunt. In.l.vnica Cod. Qui numero tutelarū se excusant, Si tres tutelas vel curas eodem tempore non defunctorie susceptas admini-

προφάσεως ἕνεκα.

stras, onere quartæ tutelæ non grauaberis. Defunctorie hic non transitorie susceptas,aut etiā simpliciter affectatas significat, vt Accursius diuinauit, sed

πρὸς ἀφοσίωσιν.

eo animo susceptas vt in numerū cedant,& vt Græci dicunt, προφάσεως ἕνεκα, id est quæsito prætexto , vt sub leuium tutelarū obtentu iustis ac molestis tute-

ἀφοσιώσεως ἢ ὁσίας ἕνεκα.

lis eximatur. Hoc enim significat defunctorie munus suscipere. Defunctorie & perfunctorie Græce πρὸς ἀφοσίωσιν vel ἀφοσιώσεως ἕνεκα & ὁσίας ἕνεκα dicitur, & per

ἀφοσιοῦσθαι.

verbum ἀφοσιοῦσθαι, quasi defungēdi gratia, hoc est parce & more delibantis. Isocrates in Panathenaico circa finē, οὐχ ὁμοίως δὲ διελέγοντο περὶ τούτων τοῖς ἀφοσιουμένοις,

ἀλλ' ὑπαρχπαροιῶτες, Neq; verò defunctoriè de his differebant, quasique delibantibus similes, sed in laudes effusi in cœlum ferebant. Vtitur hoc & Herodotus sæpe. Hoc idem pene translatiuè etiã dicitur Latinè. Martianus, Præuaricatorem esse cum ostendimus, qui colludit cũ reo & translatiuè munere accusandi fungitur. Translatiuè, inquit, id est vulgari & nõ accurata diligẽtia vtitur. Vlpianus in lege prima, De iure patronatus, Patronorum querelas aduersus libertos præsides audire, & non translatiuè exequi debent. Translatiuũ enim & translatitium, vel vt aliqui loquuntur, tralatitium, vulgare & publicum dicitur, & vt Græci dicunt ἀδιάφορον, hoc est indifferens, quod significat non eximium, sed plebeium, & (vt ita dicam) circulare, hoc est ἐπιπολαῖον, ἐ τυχὸν, quod & ἐγκύκλιον dicitur: id est in orbem vel ordinẽ cogendum ἀγοραῖον. Plinius in epistolis, Nec tuæ naturæ est translatiua hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere. Et ego te constantius amo, quàm verear ne aliter ac velim accipias, nisi te Calendis statim Cõsulem videro. Translatiua officia appellat vulgaria, & ab omnibus vsurpata, nõ ab intimis modo, & iis qui exquisitè amicitiam colunt. Cicero in Ver. act. secunda, Sed in re vsitata satis est ostẽdere omnes antea ita ius dixisse, & hoc vetus edictum translatitiúmque esse. Id est nõ nouum & nuper inuẽtum, sed ab omnibus Prætoribus antea vsurpatũ, & ex veteribus Prætorum albis translatum. Vnde Plinius maior pro vsitato accepit, & pro eo quod frequentatur, Translatitium, inquit, in AEgypto & octauo mense gigni. id est vulgò solitũ & consuetũ. Alibi pro importato lib. x, Translatitiorumq; inuecta moti. Contrà verò antiqui cum fieri aliquid non perfunctoriè nec translatiuè, sed accuratè & enixè & totopere intelligi volebant, bona fide facere dicebant, & vt vulgò dicunt, ad bonũ etiamnum: hoc est citra vllum figmentum, quasi ἀπροσποιήτως, κατὰ παντὸς ἀληθείας, ἀπλῶς, ἀδόλως, etiam dici potest, & ἀκιβδήλως. Plautus in Aulul. Dic bona fide, tu istuc aurũ non surripuisti? Lyconid. bona non. Euch. istuc quoque bona? Idem in Capt. Bona fide tu mihi istæc verba dixisti? Erg. bona. Terent. Bonán' fide? Syr. bona hercle. Quintilianus in decimo de secessus amœnitate loquens, Nanque illa ipsa quæ delectant, necesse est auocẽt ab intentione operis destinati. Neque enim se bona fide in multa simul intendere animus totum potest. & quodcũq; respexit, desinit intueri quod propositum fuerat, ἀπὸ τοῦ ὁλοσχερῶς, ἀπηχῶς. Plinius libro septimo optima fide dixit, pro citra omnem prorsus simulationẽ remissionémque. Sic enim inquit, de Cæsare loquens, Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas, captis apud Phasaliam Pompeii Magni scriniis epistolarũ, iterúmque apud Tapsum Scipionis, ea optima concremasse fide atque non legisse, ἁπλῶς καὶ ἐπὶ πίστει. Aristoteles in viii. Ethicôn, ἐπὶ πίστει συναλλάξωσι.

Translatiuè. Trãslatiuũ. Trãslatitiũ. Ἐπιπολαῖον, ἐ τυχὸν. Ἐγκύκλιον. Ἀγοραῖον. Bona fide. Optima fide.

Ex eadem lege §. vltimo.

Veluti cum futurum iactum retis à piscatore emeris, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel pantherã ab aucupe. Indago (inquit Seruius) ferarum inquisitio est. Virgilius lib. iiii. AEneid. Dum trepidant alæ, saltúsq; indagine cingunt. Inde indagare pro vestigare. Hic autem indago pro effectu & proposito indaginis accipitur, id est pro captura, quo modo & Græcè thera- Indago.

ma(quod Gellius indaginem vertit.) nõ magis venatum significat,id est actũ quàm effectum,hoc est τὸ θήραμα. Nonnulli tamen cẽsent (quibus ego assentior)indaginem apud Virgiliũ non ferarũ indagationẽ, sed plagarum seriem significare in varros arrectarũ,id est in furcas venatorias,qualem describit Lucanus in iiii. Pharsaliæ, Aut dum dispositis attollat retia varris Venator,tenet ora leuis clamosa molossi. & reliqua. Et in vi, Magnóq; recessu Amplexus fines,saltus,nemorosáq; tesqua, Et syluas,vastáq; feras indagine claudit. Polit. in Herodianum lib.ii. de militibus prætorianis ab exercitu Seueri circũdatis, Quos vbi velut indagine armorũ conclusos capriuósque habuit,magna voce ita ad eos verba fecit. Plinius in Panegyr. de delatoribus loquẽs in insulas deportatis à Traiano, Memorãda facies,delatorũ classis permissa omnibus ventis,coactáque vela tẽpestatibus pandere, iratósque fluctus sequi quoscũque in scopulos detulissent. Et paulo pòst, Cũ insulas omnes quas modò Senatorũ, iam delatorũ turba compleret, quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille pœnarum indagine inclusos, id est sanctionũ seuerissimarũ terrore à delationibus coercitos cohibitósque. Quo in loco indaginé non inquisitione exposuerim, vt quidam censuerunt, sed ambitu potius & septo, & veluti cãcellis circũdatis. Est enim indago propriè id quod à Græcis στοιχισμὸς dicitur, id est αἱ λεγόμεναι στάλικες ἐξ στοῖχον κάμωνται. Stœchi enim Græcè varri sunt. vnde stœchismos indago, id est plagarum expãsio varris subrectarum, ferarũ lustra & stabulationes ambiẽs, quos dumeta ferina venatores appellant, à verbo stabulari eodem pertinente vocabulum deductum. Stabulari enim de feris dicitur, hoc est versari & locũ capere. De indagine Demosthenes in pri. Philip. καὶ οὐχ οἷός τε ἐστὶν ἔχων ἃ κατέστραπται, μένειν ἐπὶ τούτων, ἀλλ' ἀεί τι προσπεριβάλλεται, καὶ κύκλῳ πανταχῇ μέλλοντας ὑμᾶς καὶ καθημένους περιστοιχίζεται, Neque verò potest (de Philippo loquẽs) iis vrbibus acquiescere, quas iam ditioni suæ subegit, sed latius latiúsq; in dies suarũ expeditionũ ambitũ circunscribẽs, cunctantes vos ignauéq; sedentes tanquã indagine cingit. Alioquin indago inquisitionẽ significat, quæ Græcè thera & therama dicitur. Vnde sciatheras instrumentum gnomonicon, quo etiã architecti metandis vrbibus vtebãtur. Hoc enim sciathera octo cœli regiones exactè colligentes, ventorũ vim molestam vrbibus, oppositis platearũ angiportorúmque angulis frangebant aut amoliebantur: aurásque corporibus salubres platearum directionibus admittebãt, vt docet Vitruuius libro primo. Sunt autem plateæ verbo Græco vici in vrbibus latiores, quas vias Cicero Latine appellare solet, vulgo autẽ pro areis accipiũtur. Vitruuius de colligendis regionibus loquens, Collocetur, inquit, ad libellam marmoreũ amussium mediis mœnibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam vt amussiũ non desideretur. supráque eius loci centrũ mediũ collocetur æneus gnomon indagator vmbræ, qui Græcè σκιαθήρας dicitur. Ab hoc Sciathericon horologium apud Plinium dictum est libro secundo, id est vmbræ indagatoriũ. Est autem solarium quo hodie vtimur ad horas æquales æquinoctialésque colligendas, antiqui autem ad inæquales & temporales.

Iactus verò retis etiã iactus absolute dicitur. Valerius lib.iiii. cap. pri. circa finem, A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus quidam ia-

Varri. Στοιχισμὸς. Stabulatio. Stabulari. Sciatheras. Platea. Σκιαθήρας Sciathericõ Iactus.

ctum emerat. Vbi historia memorabilis à Valerio narratur ad hunc locum pertinens, cuius admonuisse sufficiat, si quis adire Valerium velit. A Græcis hoc tractũ, apud quos bolos, id est iactus in eadem significatione accipitur, au- Bolos. ctore Suda. Quo verbo aleæ etiã iactus significatur. Vnde iocus ille Plauti- Plauti iocus nus in Rudẽte male ab aliquibus enarratus, O h Neptune lepide salue, nec te aleator vllus est sapientior. Profecto nimis lepide iecisti bolon, periurum perdidisti. Verba sunt Trachaleonis serui existimantis lenonẽ naufragio periisse. Perdere autem perimere & euertere interdum significat, vnde iocus resultat: & aleatores autẽ & piscatores bolon iaciunt. Perdidisti igitur Neptune hominem perditissimum: id est lenonem maximè perdendum. propterea Neptune aleam pulchre iecisti, pulcherrimum iactũ fecisti. Idem in Curgul. Si vis tribus bolis βάλλειν chlamydem. Id est si vis tribus iactibus mittere vel opponere chlamydem. Mil. Quin tu is in malam crucẽ cum bolis cum bullis. Ab hoc ἐυβολᾶν Græci pro venereũ iacere dicunt, qui in alea fœlicissimus est iactus: de quo Cicero in pri. de Diuinatione, Quatuor tali iecti, casu venereũ efficiunt: num etiam centum venereos si cccc. talos ieceris casu futuros putas? Bolus priore producta frustum significat. Terentius in Heaut. Crucior bolum tantum mihi esse ereptum subito è faucibus. Panthera autẽ hic pluraliter intel- Panthera. ligo, potius quàm pantheram genere fœminino. Pantheron enim retis genus est ex eo nomen habẽs quod omnes aues cõcludat, eadẽ ferè ratione qua panagron, quod rete piscatoriũ est. Thera venatũ significat & aucupiũ. vnde Pãtheron dictũ, & ὀρνιθοθήρας auceps. Est autẽ huiusmodi rete quod nostri saltabundũ appellant, quod cũ humi exporrectũ est, & in oblongã tenuitatẽ contractũ, tegitur quisquiliis, ne ab auibus prouideri possit. Deinde cũ opus est, adducto magna vi fune, repente expãditur, inescatásq; aliquot diebus auiculas vno ictu vniuersas cõtegit. Hoc rei nostri ad passeres & sturnos vtuntur, & ad grues & otidas, quas stardas vocãt, quasi tardos anseres. Hic autem in plurali per metonymiã accipitur pro captura, eo modo quo indago. Ab eadem tamẽ etymologia panthera dici possunt, quicquid auceps ceperit. Sudas huius vocabuli meminit, licet non interpretetur. Quid si non panthera, sed panthera- ma legã? id est quicquid aucupio ceperit. Aliud est retis genus bimẽbre, quod duabus alis constat, humique expansum deuolantibus auibus adducto fune in se complicatur ad eas irretiendas, nec semel, vt illud simplarium genus, sed identidem contrahitur, expanditúrque. Hoc ad corydalos vtuntur, & ad eas auiculas quas peregrinas appellant, de quo hic intelligi nõ potest non magis, quàm de eo genere aucupii venatorũ, quod hodie vbique gentiũ notũ & frequentatũ, mirũ est priscis inauditũ fuisse. Neq; enim Aristoteles, neq; Plinius, qui genera aquilarũ accipitrúmq; tradidere, vsquã eius rei meminerũt, nec alius prorsus veterũ scriptorũ qui extant, vt arbitror. Iulius tantùm Firmicus lib. v. cap. viii. mentionẽ prædonũ accipitrum, & falconũ facit, qui tẽpore Constantini Imperatoris fuit, Constantini Magni filii. Quin & Plinius lib. x. ita inquit, In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres socie- De aucupio accipitrario tate quadam aucupantur. hi ex syluis & harũdinetis excitant aues, illi superuolantes deprimũt. rursus captas aucupes diuidunt cũ eis. Idem genera acci-

pitrũ ſedecim meminiſſe ſe dicit,nec tamen proſequitur, ne nominatim quidem, cum Ariſtoteles genera tantùm decẽ ponat, vt fortaſſe erratum eſſe in notis numeri apud Pliniũ ſuſpicari debeamus. Quæcũque enim de aquila & accipitre dicit,ex Ariſtotele ad verbũ vertiſſe videtur. Hodie nomina ſeruari (vt arbitror) vix poſſunt, quo modo permulta in reliquis auibus piſcibúſque.

Accipitrum differentiæ. Primam differentiã faciunt pugillarium & pinnariorũ,quidam enim prætento pugno reuocãtur emiſſi : alterũ genus nõ niſi pinnatum ſcapo reuocatur. Secunda differentia eſt inuolantiũ & deprimentiũ,quod alterum genus inuolare prædam ſolet, alterũ tantum deiicere ac deturbare. Eſt & alia differentia eorũ qui ſublimes prædam in vepretis latentẽ circunuolitare ſolent,& cum à canibus aut venatoribus excitata eſt(Sic enim vocauerim potius,quàm aucupes)ſuperne ſeſe librare,deuolantes,ſubuolantes,prouolantes ſpectanda celeritate, ſic interdũ prædam lancinantes vt humi afflictã enecent eliſis interaneis:quod teſtari oculata fide poſſumus,qui eius oblectamenti ſtudioſi magis in prima & plena pubertate,quàm literarum fuimus. punctim ſubrigi caſitaréq; quaſi lineis rectis appellant.hi autẽ omnes ex genere pinnario ſunt. Grauiores & qui ſublimi volatu luſtrare prædã, atq; humi conditam prodere ac circũſcribere circinatu nõ ſolent,quales ſunt omnes pugillares,& nõnulli pinnarorũ,arboripetæ dicũtur & ſtatarii,porrectóq; volatu contendunt.Qui autem manſiones obſeruare nõ aſſueuerunt, temerè tranſuolantes, errones appellantur & ſtationis deſertores. Quidam ſublimipetæ prædam non niſi volantem petunt, quam ſi prouolatu aſſequi nequiuerint, in fruteta cadentem ſubſequentibus magiſtris emicatu produnt,ſagittæ modo ſurſum verſus eliſi. Humipetæ deorſum cum præda deferuntur.Sunt quos ſublimiuagos dicant, qui neglecta interdum præda iam deſignata,cũ differenauit,ad meridiem plerunque apricatione delectati,in nubes licentius attolli ſolẽt, & diu ex hominum proſpectu auferri expatiãtes,quaſi quidã emãſores,id quod prouidentes magiſtri receptui continuo ſtentorea voce canunt, interim ſcapum oblongo loro rotantes,quos oportet vocaliſſimos homines eſſe vociſque præconiæ. Si verò nubilauerit, nullum eſt periculum. Nidularios manſuefactarii vocant, qui ex nidulo rapti ſunt, & domi adoleuerunt. Ramales ſunt qui iam fermè adulti & nido oberrantes,ramulatim volitantes capiuntur. Hos (vt arbitror) præferunt,celeritate enim nidulariis præualent.Nidularii vt obſequioſiſſimi, ſic deterrimi.Peregrini vt in primis volucres,ſic contumaces,& maiore negocio curabiles, vt qui ab infantia non obduruerint. Hi tamen duorum generum,hornotini præſtantiſſimi putantur:id eſt qui antequã deplumeſcant,mãſueſcunt.anniculi,qui aut bimi,aut trimi & deinceps,feri capti ſunt, ad obſequium redigi non poſſunt. Accipitribus ingluuiem reieciſſe letiferum, quod nonnullis generibus contingit ſi paulò incautius curentur. Aduentitii hodie pinnarii anniuerſaria negociatione ex Creta importãtur, ſacros ſacellóſq; appellãt,quaſi ἱέρακας & ἱερακίσκους. Supradictis autẽ generibus alii aliter vtuntur. Cãpeſtres appellãt perdicarios,leporarios,picarios cornicarios,miluarios.Lacuſtres & riuularios lacunarióſq; dicũt,anatarios atq; ardearios. Vidimus pridẽ accipitrẽ ex genere perdicariorũ palũbis magnitudine,gruẽ tractim deturbantem,viſenda ſolertia oculis inuolatam, ita vt præda torpẽs & in terrã de-

eidẽs secum auem inuolatricem detraheret,& humi cum cecidisset: raptim à cane leporario exciperetur,ad id condocefacto,stupente Principe Carolo,qui ob rei miraculum quingentis aureis licitus est. Adnectuntur eorum pedibus tintinabula, cum orbiculis argenteis indice circunscriptis,vt si amissi inuenti fuerint,ad dominos referantur, repertos autem suppressisse inter nobiles iure recepto criminosum est. Sæpe enim euagari lõgissimè & vltra famam solent ii qui sublimiuagi dicuntur. Anniuersaria cura plumas in auiariis amittunt. Ineunte autumno accipitrarii saginam auiarii medicamentis exinaniunt(extenuare id appellant,quod nostri exaginare dicunt) rursúsque ad prædam instituunt,inediáque perdomitant, inditis in os stupeis turundis carũcula præditis aut inuolutis ingluuiem eorum ludificantes:simul enim sic euocatis pituitis & excremẽtis volaciores reddi perhibent, simul famem irritari, atq; ita ad obsequium redigi. Hyeme etiã ad gelu sub dio nonnullos noctu alsisse iuuat,nonnulli si alserint,continuo inhorrescunt, cum morte periclitantur reiecta ingluuie. In omni genere veterani difficilius extenuantur, & minus vo lucres sunt,sed ad prædam solertiores & minus obnoxii. terram enim volatu stringentes, deuolantem auem excipere nouerunt, aut angustissimis finibus latebram eius circunscribere,ne venatores aberrent. Tyronẽs vt volaces & ra pidi,sic errones & expatiatores. Magna nunc gratia huius artificii,quod mirum est olim inauditum fuisse,præsertim cũ venationis genera omnia(vt arbitror)fuerint antiquis percognita & vsitata.

Ex .l. Iulianus.§.Quòd autem diximus,eodem titulo.

Hic nõ debuit facilis esse ad temerariã indicationem. Indicatio hoc in loco quid significet,pauci(vt opinor)percipiunt. Indicare (inquit Nonius) promittere atque addicere est: quæ significatio mirè hic quadrare videtur, atque haud scio an vsquam alibi ita expressam legerimus. Indicare igitur æstimare est,& preciũ rei venalis statuere. M. Tullius in tertio de Offic. Quintus quidem Scæuola Publii filius, cum postulasset vt sibi fundus,cuius emptor erat, semel indicaretur, idque ita venditor fecisset, dixit se pluris æstimare: addidit centum milia nummorum. Nihil expressius his exemplis. Sed apud Ciceronem multi vulgariter intelligunt indicare pro demonstrare. Indicare venden tis est,τιμᾶσθαι. vt mercari & liceri emptoris. Plautus in Persa, Indica, fac precium,τιμῶ, τουτέστι τὴν ἀξίαν. Dord. Tua merx est,tua indicatio est. Id est(vt vulgò dicũt)qui bouem venalem habet,is precium imponit. Idem, Vín' bene emere?age,indica prognariter. Hoc est æstima, dic quanti vendes vno verbo. Et rursus in Aulula. Venio ad macellum,rogito pisces,indicant caros,agninam caram, caram bubulam. Licetur emptor, id est πλειστηριάζει,quod etiam ὑπερθεματίζειν dicitur. Fortasse autẽ apud Plautũ sic legendum, Rogito pisces:indicãt caro: agninam caro:caro bubulam. vt hic apud Vlpianum, Asseuerauit autẽ bonæ frugi & fidum,& caro vẽdidit? Quod autem sequitur, Atqui ignorauit: atqui vna est particula,καὶ μὴν,ἀλλὰ μὴν per hypophorã posita,& obiectiuè pronuncianda. Indicat venditor,id est τιμᾶται.quanquam Lucianus aliter expres sit his verbis,πόσου πρατέας μοι τοῦτον,Quanti hunc indicas. Indicatio æstimatio est,atque etiam probatio. Plinius lib.xxii, Mellis causas atq; differentias na-

Indicatio.
Indicare.
πλειστηριάζειν
ὑπερθεματίζειν.
τιμᾶσθαι.
πρόστιμον.

tionésq; & indicationẽ, in apium ac deinde florum natura diximus. Vbi imperiti, aut qui non satis animaduerterũt, iudicationẽ legunt. Indicatura etiã in eundem sensum ab eodẽ dicitur in præfatione his verbis, Hæc fiducia operis

Indicatura. est, hæc indicatura: id est preciũ & æstimatio operis, & quo maximè opus probatur, & censetur. Idem lib. xxxvii, Traditur Hismeniã coraulẽ multis fulgentibúsq; gemmis vti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussisse enumerari: & cũ duo relati essent imminuto precio, male me hercules curatũ

Plinii locus dixisse. multum enim detractũ erat gemmæ dignitati. Qui locus vulgo corruptissime legitur. Vbi etiã nos non enumerari, sed. c. id est centum numerari legimus. Et rursus, Nec est hodie Murrini alterius præstãtior indicatura. Hoc autem in loco indicatio significantissime accipitur pro verbosa illa ac scurrili propemodũ venaliũ rerũ cõmendatione, qua vẽditores vti solent emptoribus alliciẽdis. Sic enim solent vltro gratissimas res futuras emptoribus spondere, & futurũ vt bene secum actum esse dicant. Maximè autẽ omnium Iuriscõsultorum Vlpianus proprietatis atque elegantiæ studiosus fuisse mihi videtur.

Ex. l. Limes & labra, eodem titulo.

Funes non limes proculdubio legendum censeo. Hunc autẽ errorem litera maiuscula & miniata induxit, quales fieri in capitibus legũ solent. funésq;

Labra. haustorios intelligendum. At vero labra crateres lapideos significãt, quibus

Crater. aqua saliens ex siphũculis concipitur. Crater est enim quẽ vulgò peluim appellant in fontibus manu factus, id est salientis aquæ conceptaculum. Plinius in v. epist. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent iucũdissimum murmur. Idem, Stibadio aqua velut expressa cubãtium pondere siphunculis effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, vt impleat nec redundet. Sunt alioqui labra vasa vinitoribus accommodata, queadmodnm lacus & cuppæ, quibus labris apud nos vindemiæ exportantur in vehiculis. Labra etiã lapidea balneis vsum præstant, fossáq; lapideæ in balneis labra vocabantur, cuius significationis exẽpla sunt apud Vi-

Salientes. truuium lib. vii. πύελοι & πλυνοὶ Græcè dicũtur, hoc est solia balnearia. Salientes autẽ capita sunt fistularũ, atque etiam ipsæ tubulorũ fistularúmq; scaturi-

Siphunculi. gines, quæ & siphunculi dicuntur & sipunculi, ab aquæ expressione tanquam

Κρουνοί. ex siphone salientis. hos Græci κρουνοὺς vocant. Lucianus, ἐμφορήσομαι χερσὶν ὑπὸ

Enneacrunos fons. ἐκ κρουνῷ τῶν κεφαλῶν. Vnde enneacrunos fons Atticæ ab nouem saliẽtibus sic dictus. Et κρουνίζειν verbum Galeno, quod fundere aquam gracili saliente signifi-

Κρουνίζειν. cat. Cicero ad Quintũ fratrem, Piscina & saliẽtibus additis mira suauitate villam habiturus es. Vitruuius lib. viii, Collocẽtur in castello tres fistulæ æqualiter diuisæ in tria receptacula coniunctas: vti cum abundarit, ab extremis in medium receptaculum redundet: ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & salientes. Accursius de his omnibus aliter prorsus censuit.

Ex. l. Fundi §. Si ruta, eodem in titulo.

Si ruta & cæsa excipiatur. Quid sint ruta & cæsa Vlpianus hic, & in. l. sequẽti apertè docuit. aliquid tamen his addendũ. Cicero in fine Topicorũ de rutis & cæsis ita inquit, scribens ad Trebatiũ hominem Iuriscõs. Nam ne prætcrirẽ

aliquid quod ad argumentum in omni ratione reperiendum pertineret, plura fortasse, quàm à te desiderata erant, sum complexus: fecique quod sæpe liberales venditores solent, vt cum ædes fundúmve vendiderint rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emptori quod ornandi causa apte & suo loco positum esse videatur. Sic nos ad id quod quasi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere. Inde illud Crassi in Lucium Brutum Bruti Iurisconf. filium, ex secundo lib. de Orat. Quid patri nũciari vis? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere? patrimonióne augendo? at id non est nobilitatis. sed fac esse, nihil superest, libidines totum dissipauerũt. An in iure ciuili? est paternum. sed dices te cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solum tibi paternum reliquisse. Prouerbialiter à Crasso dictũ est in hominis nequitiam, qui adeò effusus fuit paternis bonis addicendis & dissolutus, vt nihil cauerit sibi in rutis saltẽ & cæsis recipiẽdis, in quibus vt ex illis verbis Ciceronis apparet, maiorum memoria conseruari solebat. Crassus enim cum Brutorum gentis imagines in funere anus cuiusdam ferrentur, quæ ex familia Brutorum erat (vt moris fuit antiquis) scommatis occasione arrepta ita ad Brutum in foro inquit, vnde pompa funeris videri poterat, Tu lucem aspicere audes? tu hos intueri? tu illam mortuam? tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modò imitandis sed ne collocandis quidem locum tibi vllum reliquisti? Plinius libro tricesimoquinto de iis loquẽs, Aliæ, inquit, in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erãt, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. In rutis igitur & cæsis huiusmodi imagines & stemmata familiarium erant. Neque verò Mutius in titulo, De verborum signific. rutorum cæsorum significationem tam arcte complexus est, quàm hic Vlpianus fecit. In rutis, inquit, & cæsis ea sunt quæ terra non tenẽtur, quæque opere structili tectorióve non continentur. Secundum quæ verba opus intestinum in rutis & cæsis continetur, quod cum ex dicto loco Ciceronis in Topicis intelligitur, tum verò ex iis quæ § superiore de pluteis dicuntur. Est autem opus intestinum, instrumentum domus, vt scamna, sedes, grabati, abaci, subsellia, fulcra, plutei, armaria, scrinia, foruli, loculamenta, mensæ, tripodes, monopodes vel potius monopodia, dorsualia quæ igni opponuntur cum accumbimus, repagula, & claustra lignea, & omnia denique quæ materia constant. Vitruuius libro secundo, de abiete loquẽs, Ima autem cum excisa quadrifluuiis disparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur. Idem libro sexto, de cauædiis displuuiatis loquens, Itaque redundantes canales restagnant, & intestinũ & parietes in eis generibus ædificiorum corrumpunt. Vbi intestinũ pro fenestris posuit. Et rursus alibi, Habent autem hæ domus vestibula egregia, & ianuas proprias cum dignitate, porticúsque peristyliorũ albariis & tectoriis, & ex intestino opere lacunariis ornatas. Materiaria autem incrustatio, quam lambritium dicunt, tectorii vicem implet. Coaxatio enim quæ & coassatio dicitur, tabulis id genus conserta est, quibus cuppæ & lacus conficiuntur. Asses enim quæ & axes dicuntur, tabulæ sunt sectiles non absimiles scandulis, quibus tecta tegularum vice in

Ruta & cæsa recipere.

Opus intestinum.

Incrustatio materiaria.

Coaxatio & coassatio.

Asses & axes & assamenta.

quibusdam locis teguntur. Plinius assamenta etiã appellat libro decimosexto,
Σανιδώματα. vt Græci σανιδώματα. Coaxatione antiqui ad intertignia vtebãtur, quod nuper in vsum rediit. Lignea verò incrustatio tympanis & orthostatis cõpacta est,
Orthostatæ panella & mordesias à mordendo appellãt artifices, & tenones quasi tenaces. Axes ii sunt excauati cardinatíque, quibus tympana vndique ambiũtur & cõ
Arrectaria & transuersaria. tinẽtur. Arrectaria etiã trãsuersariáq; iugamenta dicũtur. Cardo summa pars
Cardo. est iugamenti quod in cauũ inditur. Cõtabulatio generale nomen est. Asse-
Contabulatio. res ab assibus differunt. Sũt enim asseres oblongi, triẽtali circiter materia, lati-
Asseres. tudine ferè ac crassitudine æquales, vulgo membraturæ dicuntur.

Ex eadem lege.

Castellum. Castella plumbea putea opercula puteorũ epitonea. Lego castella plumbea putealia, id est opercula puteorum, epistomia. vt fortasse hæc verba, id est opercula puteorũ, sint ex margine in textum addita. Castella in aquæ ductibus duplicẽ vsum præbent. Sunt enim castella conceptacula quædam laxiora certis spatiis emodulata, ex quibus aqua per fistulas in varia loca distribuitur, id est in villas & prætoria nobilium indultu principali, vt docet Frontinus in libro de Aquæductibus. Vitruuius libro octauo, Ductus aquæ fiunt generibus tribus, riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus, quorum hæ rationes sunt. Si canalibus, vt structura fiat quàm solidissima, solúmque riui libramenta habeat fastigiata ne minus in centenos pedes semipede. Eæque structuræ confornicentur, vt minimè sol aquam tangat. cúmque venerit ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniunctũ ad recipiendum aquam triplex immissarium. Collocentúrque in castello tres fistulæ æqualiter diuisæ in tria receptacula coniuncta, vti cum abundauerit, ab extremis in medium receptaculum redundet. Ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & salientes, in altero in balneas quæ vectigal quotannis populo præstent. Ex quibus tertio in domos priuatas ita ne desit in publico. Immis-
Lacus. saria Vitruuius & receptacula pro iisdem accipit. Lacus autẽ pro iis conceptaculis aquæ in quibus mulieres lintea abluebant. Canales structiles semiruti hodie Romæ visuntur. Tubulis & fistulis Gallia vtitur. Castellorum altera est vtilitas, quòd aqua per canalium aut tubulorum angustias magno spiritus impetu elisa, cum in castellorum laxitatem inciderit, impetũ illum à spiritu elidente per angustias cõceptum amittit, qui alioquin aquæductibus propter rapiditatem noxius esse posset. Propterea crebra in aquæductibus erant castella certis spatiis astructa. Vlpianus autem hic de priuatis castellis intellexit, hoc est de quibusdam conceptaculis atque immissariis aquæ vel tubis deriuatæ, vel haustæ machinis, quæ eũ vsus venit per emissarium, vel per salientes emittitur ad eum locum quo emitti opus est. Vitruuius libro decimo, de organis haustoriis loquẽs, Cum autem altius extollendum erit, eadem ratio cõmunicabitur sic. Rota fiet circum axem ea magnitudine, vt ad latitudinẽ quæ opus fuerit conuenire possit. circum extremum latus rotæ, figentur modioli quadrati, pice & cera solidati. Ita cum rota à calcantibus versabitur, modioli pleni ad summum elati, rursus ad imum reuertẽtes infundent in castellum ipsi per se quod extulerint. Idem de ctesibica machina loquẽs, Ita ex in-

teriore loco castello collocato ad saliēdum aqua subministratur. Epistomion æramentum est quo ora salientium obturantur & laxantur cū opus est, dnm manu ducitur vertibulum illud pertusum, qnod admittit vel arcet aquā, prout hoc aut illo modo versatur. Epistomion enim Græcum est quasi oris obturaculum dicas. Hoc ad hauriendum ad quotidianum vsum vinum in hypogeis vtimur, fontem appellantes. Vitruuius libro decimo, de hydraulicis organis loquens, Singulis autē canalibus singula epistomia inclusa sunt, manubriis ferreis collocata, quæ manibns cum torquentur, ex arca patefaciunt nares in canales. Idem, Motione verò vectiū vehementiore spiritus vehemēs compressus epistomiorum aperturis influit, & replet anima canales. Epistomion accepit pro eo obturaculo qnod in musicis organis spiritum continet & laxat vt opus est. Vbique tamen apud eum epithomion corrupte legitur. Varro libro tertio de re Rustica, Epistomiis, inquit, versis ad vnumquēque actum sic vt influat in conuiuium. Epistomizo verbum contineo & suffreno significat. Vnde epistomion dictum, quia ori vasis pertusi opponitur, vt fluētem liquorem cohibeat, & rursus transmittat cū opus est. Fistulæ porrò applumbatæ sunt quæ eliquato plumbo in lapidū cauis ferruminatæ sunt, quæ interdum extra parietes prominenr, interdum introrsus latent eminente tantùm mamma ærea, quæ Mastos verbo Græco dicitur, cuiusmodi passim visuntur Parisiis. Ferè enim mastis erumpunt non epistomiis, cū perenniter fluāt. Epistomion Epistomizo Fistulæ applumbatæ. Mastos.

Sigilla parua sunt signa, id est simnlacra in snis ædiculis collocata quasi pa rietum honestamēta. Iuuenalis, Si quis in ædicula deus vnicus. Vel etiam simulacra colnmnarum abacis insidentia. Sigilla.

Ex. l. Si venditor, eodem titulo.

Si de plumbeo castello fistulæ sub terram missæ aquam ducerent in equū lateribus circunstructum. Legendum est in specum, licet Accursio aliter visum sit. Specus enim inrer opera aquariorum numerantur. Frontinus de Aquæductibus, Quicunque post hanc legem rogatam, riuos, specus, fornices, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum, quæ ad vrbem ducūtur, forauerit, ruperit. & reliqua. Idem, Placere circa riuos qui sub terra essent & specus citra vrbem & extra vrbem ad continentia ædificia, vtraque ex parte quinos pedes vacuos relinqui. Specus.

Ex. l. Creditor, in fine, eodem titulo.

Ante domum mari iunctā molibus iactis pyram constituit. Legēdum pilam. Pilæ lapideæ in ædificiis sunt columnæ structiles, aut structuræ ex lapide cæso, quasi quædam ædificiorum femora, quibus Mutuli (quos coruos vocant) incumbentes trabes & epistylia sustinenr, de quibus alibi diximus. Pilæ etiā opera sunt informia quæ in aqua construūtur, cuiusmodi magnifica Genuæ visimr. molem vulgò appellant. Earum vsus est ad tuendas a fluctibus naues intra portus & naualia. De quarum cōstructione Vitruuius libro quinto sic inquit, Deinde super eā exæquationē pilā, quàm magna constituta fuerit, ibi struatur, eáq; cū erit extructa, relinquatur ne minus duos mēses vt siccescat. Tunc autem succidatur margo quæ sustinet arenā, ita arena fluctibus subruta efficiet in mari pilæ præcipitationem. Huiusmodi pilam Vergilius li- Pilæ. Mutuli.

bro nono deſcribit his verbis,

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit,magnis quam molibus antè
Conſtructam ponto iaciunt:ſic illa ruinam
Prona trahit,penitúſque vadis illiſa recumbit.

Huiuſmodi autẽ fiebant ex puluere Puteolano qui in aqua lapideſcit. Fiũt & alia ratione intra aquam circundatis tabulationibus,quas arcas Vitruuius appellat ab arcendis aquis ab opere. Aliĭ aquaria ſepta vocãt. Noſtrates fabri & ſtructores baſtardellos dicũt.cuiuſmodi dudũ in ponte Pariſiẽſi vidimus ſuſcudatis lignis ad perpendiculũ depactis,ne aqua per rimas erũpere poſſet. Sũt autẽ ſuſcudes ſubcudéſq;,lignea retinacula quæ etiã ſecuriclæ à forma dicuntur quaſi ſecuriculæ,quibus duo tigna tenaciſſima inter ſe vinciũtur,vnde ſecuriclati cardines apud Vitruuiũ libro decimo, licet vulgò ſecuridati legatur. noſtri(vt arbitror)hirundinum caudas appellant.Cato,Subcudes iligneas addito:eas vbi confixeris,clauis corneis occludito.Apud Auguſtinũ libro decimoquinto,de Ciuitate,ſuſcudines legitur. Vitruuius libro decimo cap.octauo,de tympano ad molendam farinam loquens,Secundum id tympanũ maius,item dentatum planũ eſt collocatum, quo continetur axis habens in capite ſummo ſubcudem ferreã quo mola continetur. Quod Vitruuius ſubcudem hic appellat,noſtri ferrũ molendini appellãt, ex quo forma ſubcudis intelligi poteſt. In codicibus tamen impreſſis locus ille mutilatus eſt. Deſunt enim decem verba à verbo priore continetur, vſque ad alterũ idem verbum.

Suſcudes. Securiclæ. Securiclatus

Ex.l.penultima,eiuſdem tituli.

Puta enim eum fuiſſe ſeruum qui per catadromum deſcendere,aut in cloacam demitti ſolitus eſſet. Catadromus de quo mirãda cecinit, id eſt vaticinatus eſt Accurſius, Latinè decurſorium ad verbum transferri poteſt. Dromos enim curſum ſignificat. Tranquillus in Nerone,Nobiliſſimus eques Romanus elephanto ſuperſedẽs per catadromon decucurrit. Id eſt per ſtadium in quo equites decurrere ſolebãt imaginario prælio,vt fit ſæpe in Gallia Principe ſpectante: licias vocant. Nonnulli catadromum & hippodromum pro eodem accipiunt.Eſt autem hippodromus equorũ curriculum,in quo de pernicitate certatur citra ſimulacrum pugnæ. Neutra autem ſignificatio hic conuenit. Quid enim ſimile catadromo cum cloaca? aut quid ſeruo cum decurſione equeſtri? Propterea ſuſpicor locum hunc mendoſum eſſe. Decurrere autem quid ſit vnde decurſorium dictum,docet Liuius libro decimo de bello Macedonico his verbis, Mos erat luſtrationis ſacro peracto decurrere exercitum,& diuiſas bifariã acies cõcurrere ad ſimulacrũ pugnæ. Regiĭ iuuenes duces ei certamini ludicro dati. Gellius libro ſeptimo, Vt in decurſibus, inquit, ludicris aut ſimulacris præliorum fieri videmus. Virgilius de Palantis funere loquens in vndecimo,

Catadromus. Hippodromus. Decurrere. Decurſoriũ

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos,ter mœſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis,
It cœlo clamórque virûm clangórque tubarum.

Huiusmodi autē decursione equites Romanos vti solitos ex Tranquillo apparet in Nerone, Deductus, inquit, in forum tyro populo congiarium, militi donatiuum proposuit indicta decursione. Torneamenta edicere hodie appellant, aut etiam indicere.

Ex.l. Videamus, in titulo, Locati.

Inter cōductorem & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum cōponeretur. Quid sit villa vrbana, non omnes, credo, Accursius scire voluit, quum de hoc nihil dixerit. Ab aliquo igitur antiquorum id requirendum. Is erit Varro, qui libro primo de re Rustica sic inquit, temporū suorū luxuriā taxās, Fructuosior certè fundus est propter ædificia, si potius ad antiquorum diligentiam, quàm ad horum luxuriam dirigas ædificationē. Illi enim ad fructuum rationem faciebant, hi ad libidines indomitas. Itaque illorū villæ rusticæ erant maiores, quàm vrbanæ, quæ nūc sunt plæræque. Idem paulo post, Item cætera vt essent in villa huiusmodi, quæ cultum quærerēt, prouidebant: nunc contrà, villam vrbanā quàm maximam, ac politissimam habeant, dant operam, ac cum Metelli ac Luculli villis pessimo exemplo ædificatis certant. Villa vrbana.

Villam vrbanā Palladius prætorium appellat his verbis, Ipsius etiam prætorii situs sit loco aliquatenus erectiore & ficciore, quàm cætera propter iniuriam fundamentorum, & vt læto fruatur aspectu. Tranquillus in Augusto, Ampla & operosa prætoria grauabatur. Id est iniquo animo ferebat Augustus villas quasdam elegātius & sumptuosius extructas. Et in Calig. In extructionibus villarū & prætoriorum omni ratione posthabita, nihil tam efficere cupiebat, quàm quod effici posse negaretur. Vlpianus etiā alibi prætoriū, quod hic villam vrbanā, appellauit his verbis, Plenum autem vsum habere debet, si & villæ & prætorii ei relictus est. Villa rustica est ea pars villæ, quam villicus colonus, vel vinitor, vel arborator habitandam sibi obtinet, & familiæ villaticæ, atque instrumēto omni rustico condendo, aut continendo. Villa vrbana, quæ & prætorium dicitur, ea pars est quam dominus sibi recepit. quæ quia elegantius amœniúsque ædificari solet & instrui, ideò vrbana vocatur, quasi vrbani nitoris & elegantiæ plus habens, quàm rusticæ. Propterea Vitruuius huiusmodi ædificia pseudourbana appellat. sic enim inquit libro sexto, Earum autem rerum nō solùm erūt in vrbe ædificiorum rationes, sed etiam ruri, præterquam quòd in vrbe, atria proxima ianuis solent esse, ruri in pseudourbanis statim peristylia. Columella villam tripertito distribuit, partem vnam vrbanam, rusticam alteram, & tertiam fructuariam appellans. In proposito igitur nihil mirum dominum villam sibi vrbanam recepisse in locatione fundi, ne fœnilis vsum colono præberet. Prætorium. Villa rustica. Villa vrbana. Pseudourbana. Villæ partes.

Ex.l. sequenti, Item quæritur si cisiarius.

Cisium vehiculi genus est biroti, vt inquit Nonius. Marcus Tullius in secunda Philip. Cum hora diei decima ferè ad Saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponula, atque ibi se occultans perpotauit ad vesperum. Inde cisio celeriter ad vrbem aduectus domum venit capite inuoluto. Ita enim locum illum legunt Nonius & Gellius, licet corruptè cassia in impressis libris legatur. Hoc autē verbo vtitur Plinius libro duodetricesimo. Multa sunt autem Cisium.

Vehicula oneraria. nomina vehiculorum, vt carrum qui & carrus dicitur, plaustrum, carpentum, & sarracum, quod vehendis marmoribus, & gradi materiæ accommodatum est apud Vitruuium & Iuuenalem, Longa coruscat Sarraco veniente abies. Vehicula gestatoria. Supradicta igitur vocabula sunt onerariorũ vehiculorum. Gestatoria verò sunt carruca, cisium, essedum, rheda, petorritum, & staticulum. Cicero in eadem Philip. Vehebatur in essedo Tribunus plebis. lictores laureati antecedebãt, inter quos aperta lectica mima portabatur. sequebatur rheda cũ lenonibus, comites nequissimi. Plinius libro xxxiiii, Argentũ incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamẽtis, iumentorúmque iugis. Cœpere inde esseda, & vehicula, & petorrita exornari, similique modo ad aurea quoque & argẽtea staticula luxuria peruenit. quæque in scyphis cerni prodigiũ erat, hæc in vehiculis atteri cultus vocatur. Hactenus Plinius. Ex cuius verbis apparet multum olim vsum gestatoriorum fuisse etiam viris. Vidi certè nuper gestatorium currum Præfecti prætorio in quodam libro pictum quadrirotũ, æratũ, aut inauratum magnifica specie, extante in eo sella curuli. Lampridius in Alexandro, Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus, vt argẽtatas haberent, permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, vt iis tantæ vrbis senatores vteretur. Vehicula sacra. Thensæ. Erant & sacra vehicula, quæ Thẽsæ vocãtur, auctoribus Seruio & Festo. Trãquillus in Cæs. Ampliora etiã humano fastigio decerni sibi passus est, sedem aureã in curia, & pro tribunali, thensam & ferculũ Circensi Fercula. pompa. Ferculis autẽ pompa traducebatur, & deorũ simulacra gestabantur. Idem in eodẽ, Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborũ prætulit titulũ. Cur autẽ sic vocarẽtur, diuus Augustinus libro secundo De ciuitate dei docet. Sic hodie vocari possũt gestatoriola, quibus Eucharistia, & sanctorũ Vectabula muliebria. Pilenta. reliquiæ in supplicationibus circunferuntur. Pilenta muliebria erant vectabula, quibus matronæ gestabãtur, auctore Festo: quibus tamen solis castis vti licebat, vt inquit Seruius. Vergilius in octauo, Castæ ducebant sacra per vrbem Pilentis matres in mollibus: id est pensilibus. Gestatoria pensilia. Bigæ, &c. Sunt autem pẽsilia gestatoria, quos tremulos currus vocamus. Bigæ, trigæ, quadrigæ, ad curule certamen, & sacra certamina pertinent. His enim verbis non tam vehiculũ, quàm equi biiuges, triiuges, quadriiuges significantur.

Ex. l. Ex conducto. §. primo.

Calamitas. Si vis tempestatis calamitosæ contigerit. Calamitatem (inquit Donatus) proprie grandinem rustici dicũt, quòd calamum, hoc est culmum, ac segetem cõminuat. Plinius libro decimooctauo naturalis hist. Ordeum ex omni frumẽto minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Vnde Cicero metaphoricôs in Ver. actione secũda ita inquit, Eadémque vi & iniuria cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te tanquam aliquã calamitosam tẽpestatem, pestémque persuasisse demonstro. Idem alibi de eodem, Quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, vt nõ Legatus populi Romani, sed vt quædã calamitas peruadere videretur. Non potuit Cicero significantius Verris Prætoris furta ac rapinas & iniurias exprimere. Quo verbo vocari potest nostro tempore militum improbitas pagatim grassantium, qui quacũque iter faciunt, impotentissimæ petulantiæ vestigia ad finem

anni vertentis impressa relinquere soliti sunt, vsqueadeò omnia diuexata, omnia exhausta, omnia disiecta, quasique grandine, ac procella proculcata, obtritáque digressis illis visuntur, simul ignorante Principe, simul iis quos editiore loco positos hic turbo percellere non potest, nihil ad se attinere eam calamitatem interpretantibus. Quis enim (si ad normam veritatis loqui volumus) publica vice commoueri, aut certè permoueri in huiusmodi rebus visus est, eorum quidem qui populo apud Principem adesse, & debent, & possunt? Noui vnũ & alterũ eorũ, qui summarum rerum actui aliquãdo præfecti fuerunt, quos compertum habeo difficillimis plebis temporibus, cum ad eos huiusmodi calamitates deferrentur (Sunt enim quocunque tempore viri boni, qui vicem miserorum non dolere nequeunt) cúmque his aliísque permultis ærumnis iamiam cessura plebis inopia diceretur, ad Principémq;, & sanctius Principis consilium referri de hac re debere primo quoque tempore: hactenus vice publica commotos esse: vt responderent, non sibi id negocium esse, vt afflictæ plebeculæ illachrymando, periculum nõ quidem sibimetipsis, sed fortunis suis creatum irent, & tanquam popularibus ærumnis piacularẽ fortunam suam subderent, publicæ calamitatis succidaneam. sic enim loqui solent, bellissimum esse putãtes, improbius quàm facetius dictum risu etiã prosequi. Atenim huiusmodi nuncii, nec Principibus festiui sunt, & in nõnullorum aliquando potentium offensionem incurrũt. Itáne verò tauris ipsi à natura datũ esse fatebuntur, vt pro vitulis imbellique armento summa vi, summóque discrimine cum leonibus dimicẽt: ad se autem præter naturalem hominum inter homines commendationem, etiam in magistratibus aut honoribus positos, popularia incommoda pertinere negabũt? primos honores ipsi gerant, coli se à populo supra modum quoque velint? stipendia immensa, & (quod indignitatem auget) collatione plebeculæ corrasa mereant, & calamitosæ plebis querelas nihil ad se pertinere dictitent? Videant quæso rectúmne sit, aut num id tueri citra grauem animæ noxam possint. Verum illi fortasse plus viderunt. Vt enim in membris & partibus corporis humani aliqua sibi tantùm quodammodo nata esse videntur, vt aures & oculi, alia cæteris membris subseruire, suúmq; munus obire aliorum causa nata sunt, vt crura, vt manus, vt pedes: sic aures & oculi reipublicæ, id est hi quos primos ordines in administrandis rebus ducere Princeps voluit, more hominum sæpe faciunt, vt sibi suísque consulere in communibus rebus agendis, id est publicis, satis habeant: reliquos omnis vectores, qui procul gubernaculis agunt, & plebeculam præsertim quæ ad scalmũ interdiu noctúque adhærescere cogitur, & remis incumbere, tanquam asinum ad clitellas, sic ad inopiam & ærumnã natos esse censeant: vt clauum tenentibus ipsis, & omnibus fœlicibus feriatis esse liceat, atque etiam si diis placet, laboribus ærumnosorum frui. Quasi verò nõ eadem naui, id est eodem periculo tempestatum, & gubernatores, & remiges, & vectores, per huius vitæ varios euentus, quasi per fretum aliquod vndabũdum, transmittantur. Aut quasi remigio disiecto ociose etiam ac placidè velificari possint. Atqui isti, vt videtur, cum ad summa honorum fastigia euaserunt, rem ita inter se componunt, vt inuicem Plautinum illud dicant, Si tu

In eos qui vicem calamitosæ plebis non dolent.

proreta huic naui es,ego gubernator ero:atque ita distributis sibi suisque primis quibusque muneribus,summissum inter se(quasi ad populares & oppidanos homines loquētes)dicere solent, Nunquam sic cura deorum Se premit, vt vestræ morti,vestræque saluti Fata vacēt, procerum motus hæc cuncta sequuntur,Humanum paucis viuit genus. Deos autem more nostro nunc appello (vt antea diximus) quos immodica potentia viuos, viuentésque inter diuos rettulit,in quorum manibus tanquam in cardinibus summa rei Gallicæ vertitur. Qui tandiu in cœlo esse solent(vt Ciceronis verbo vtar hic appositissimo)id est omnium ore celebrari, ac nominis sui fama,fora ac conciliabula,omnésque conuentus,circulósque implere, quandiu fortunæ collibuit. Quorum diuinitas toto hoc imperio quamlibet latè patet ipsum, locis omnibus,omnibúsque horis,omnium vocibus inuocatur,nominatur,agitur rea, laudatur,arguitur,& interdū cum conuiciis colitur. Volubilis tamen & cæca existimata,vaga,inconstans,incerta,varia,indignorúmque fautrix,desultoria celeritate subinde in alium,aliúmque transiens. Cui omnia expēsa,omnia feruntur accepta, & quæ in nostrorum hominum ratione sola vtranque paginam facit,vt inquit ille. Vt enim quicquid publicè priuatímque rectè secúsve cesserit,ita bene eos,aut malè audire ilico necesse est. Quibusdam verò corū in ista beatitudine tanta humanitatis obrepit obliuio (quasi ad lethæas aquas biberint)vt se velut onagros omni lege solutos, omnis ærūnæ ac laboris immunes esse,nimia fortunæ indulgentia cæci interpretētur, nec populariū calamitatibus veluti iniquis asellorum clitellis condolescant. In quo tamē lōgè mihi falli videntur homines ambitiosissimi. Amplissimum est enim homini viribus,aut corporis,aut animi præualenti, aut etiam opibus, quamplurimos homines iuuisse,Deus est mortali iuuare mortalem(inquit Plinius)& hæc ad æternam gloriam via,& Herculem, Liberum, AEsculapium,Castorē & Pollucem in cœlum(vt inquit Marcus Tullius libro secundo de Legibus)merita vocauerunt. Quod quomodo intelligi debeat,ex verbis eius colligi potest libro tertio de Natura deorum, Atqui(inquit) in plerisque ciuitatibus intelligi potest augēdæ virtutis gratia, quo libentius reipublicæ causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium cōsecratam. A quo etiam mutuatus ex professo Lactantius libro primo Institu.ita inquit, Suscepit autem vita hominum, consuetudóque communis,vt beneficiis excellentes viros in cœlum fama,ac voluntate tollerent. Hinc Hercules,hinc Castor,hinc Pollux,hinc AEsculapius,hinc Liber. Et rursus, In plerisque autem ciuitatibus intelligi potest acuēdæ virtutis gratia,aut quo libentius reipublicæ causa periculum adiret optimus quisque , virorum fortium memoriam honore deorum immortalium cōsecratam. Sed hoc nimirum est illud. Quemadmodum membrorum,id est partium corporis alia videntur propter vsum à natura esse data, vt manus,vt pedes, vt ea quæ sunt intus in corpore: alia nullam ob vtilitatē,sed quasi ad ornatum,vt cauda pauoni,pennæ versicolores columbis,viris mammæ & barba: sic eorum qui ad primos magistratus vocantur,quasi ad vnum corpus reipublicæ administrādum,quidam rebus egregie gestis perficiunt, vt non sibi nati esse , sed omni-

In cœlo esse.

Deus qui fias.

bus videatur: quibus morte extinctis gloria perpetua succedit. quidam socordia tanta præditi sunt, vt non magistratus gerere, sed magistratuum personā induisse videantur, vt reipublicæ suarū interim partium si minus ratio, at numerus certè constet. Sed fuisse nobis huiusmodi homines speramus reipublicæ præfectos, vt alibi dictum est. Omnia iam nobis meliora non modò fore, sed etiam esse spopondimus. Et alioquin hoc Principe iandiu in portu nauigare videmur. Qui cum ad semiermē huius reipublicæ nauem, atque in alto luxus, & incuriæ publicæ fluitantem nauarchus accessisset, in multos eam tumultus ingruentium, instantiúmque bellorum iamiam incursuram, sacra quadā anchora frugalitatis haud dubiè stabiliuit. Vt ad rem redeamus: Terētius in Eunucho, Sed ecca ipsa egreditur nostri fundi calamitas. Propterea factū vt calamitas pro dispendio & sterilitate accipiatur. Cicero pro lege Manilia, Nam in cæteris rebus cum venit calamitas, tum detrimētum accipitur. At in vectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatē. Calamitosus ærumnosus est, malis calamitatibúsque prægrauatus, inquit Nonius, Cicero in Diuinatione, Honoris amplissimi esse puto, & accusare improbos & miseros, calamitosósq; defendere. Inde calamirosus ager Catoni, & calamitosum periculosúmque cœlum. Calamitas etiā in ludis scenicis dicebatur, cū fabula exigebatur. vt in prologo Hecyræ, à Græcis πτῶμα dicitur, cum alioqui calamitas λύμη & συμφορὰ dicatur, & πταῖσμα. Vlpianus igitur omnis antiquitatis peritissimus vt hic, sic vbiq; ferè sermonis proprietatem seruauit. His enim verbis talem procellam significauit, quæ segetes frugésque procellere solet, qualem Virgilius primo Georgicorum describit, Calamitosus. Calamitas.

Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis
Sublimè expulsam eruerent. & reliqua.

Hæc χαλαζοκοπία à Græcis dicitur, id est grando procellosa. Cæterū sturnus cuius hic Vlpianus meminit, auis est maculosa, quæ Græcè Psarus dicitur, magnitudine merulæ, vt inquit Aristoteles, gregatim volans vt passer. Sturnellus vulgò dicitur. Auis est docilis, vt turdus, & galerita, & monedula, & reliquæ humanæ vocis imitatriculæ. Sturnus. Psarus.

Graculus, genus est monedulæ, coracias ab Aristotele dicitur à coruina nigritie, rostro tamen rutilo, docilis etiam, & facilè mansuescens. Huiusmodi videntur ad viuarium Vincenarium innumeræ, rostro ferè nigrante. Et sturni & monedulæ aues sunt gregariæ quotannis migrantes, remigrantésque, nonnunquam tanta vi earum ingruente, vt frugibus & vitibus latè depopulatis sterilitatem afferant. Graculus.

Ex eodem. §.

Si raucis aut herbis segetes corruptæ sint. Rauca vermis est, cuius Plinius in vitiis segetum non meminit: sed in decimoseptimo, de cultura talearū loquens, Olea, inquit, vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui raucæ vocantur, in radice quercus nascūtur, & transeūt. Idem in decimooctauo, Nascūtur & vermiculi in radice, cum sementē imbribus secutis incluserit repentinus calor humorē. Gignūtur & in grano cū spicæ in pluuiis calor inferuescit. De herbis autē noxiis idem ita inquit, Nam loliū & tribulū & car- Rauca.

duum lapámque, nō minus quàm rubū, inter frugum morbos, potius quàm
Lolium. inter ipsius terræ pestem numerauerim. Lolium herba est, quæ Græcè æra
dicitur, de qua idem alibi, Triticum enecat æra, ordeū festuca, quę ægilops
AEra. dicitur, lētem herba securidaca. Et hæ quidem cōplexu necant. AEræ granum minimum est in cortice aculeato, quod cum est in pane, celerrimè vertigines facit. herba vulgò nota est, hibraia à nostris dicta. AEgilopem Vergi-
AEgilops. lius Latinè auenam appellauit in hoc versu, Infelix lolium & steriles domi-
Auena. nantur auenæ. Plinius, Primum omnium, inquit, frumenti vitium auena est, & ordeum in eam degenerat, sicut ipsa frumenti fit instar. Quippe cum Ger-
Runcatio. maniæ populi edant eam, neque alia pulte viuant. Runcatio contra inuti-
Runcare. les huiusmodi, aut etiam noxias herbas inuenta est. Vnde runcare verbum quod Græcè βοτανίζειν dicitur, id est herbas noxas vellere, & runcatio botanismos. Plinius libro decimooctauo, Postea pauci runcāt, quod botanismon vocant. Idem, Runcatio cum seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis frugum radicem vindicat, segetémque discernit à cespite. Et rursus, Faba runcari
Sarritio. non gestit, quoniam euincit herbas. ποασμὸς à Theophrasto dicitur. Sarritio quæ à Græcis σκάλσις dicitur (vt sarrire σκάλλειν) sarculo perficitur. Vnde etiam Sarculatio dicitur, de qua idem Plinius, Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouósque soles admittit. Qui sarriet, caueátne frumenti radices suffodiat. Triticum, ordeum, semen, fabam bis sarrire melius.

Ex eodem.

Sed & si labes facta sit, omnémque fructum tulerit, damnum coloni non
Labes. esse. Et paulo post, Sed & si vredo fructum oliuæ corruperit. Labes hoc in loco pro ruina & agri considētia accipi potest, quæ Græcè συνίζησις dicitur. Labes enim à lapsu dicitur, vt inquit Seruius in illum Vergilii locū, Hinc mihi prima mali labes. Est autem labes agri, cū ager repētè terræmotu, aut quauis
Chasma. alia ratione subsidet in vastam voraginem, quæ Græcè chasma dicitur, id est hiatus terræ, quo verbo Vlpianus vsus est suprà, De periculo & cōmodo rei
Chasmaticus terræmotus. venditæ. Vnde chasmaticus terræmotus dictus, cum mouente terra huiusmodi hiatus existūt. Plinius libro secundo, de terræmotu loquens, Hiatus verò alias remanet ostendens quæ sorbuit, alias occultat ore compresso, rursúsque ita inducto solo, vt nulla vestigia extent, vrbibus plerunque deuoratis,
Chasmatiæ agrorúmque tractu hausto. Aristoteles chasmatiam appellat in libro De mūdo, τῶν δὲ σεισμῶν, οἱ μὲν συνιζήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι λέγονται, Terræmotuū
Locus emēdatus in Luca. inquit, hi qui soli considentias in cauernas faciunt, chasmatiæ dicūtur. Lucæ decimosexto inualuit erratum, vt chaos pro chasmate legatur, his verbis, Et in omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est. vbi Græcè χάσμα μέγα ἐστήρικται, id est chasma magnum firmatum est, legitur. Est enim error librariorum, aut eorum, qui locum emendare se putauerunt, non interpretis.
Locus restitutus in libro Ecclesiastico. Cuiusmodi alia inoleuerunt in iisdem libris. Simile est Ecclesiastici cap.vii, Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum. vbi interpres scripserat, noli arare, μὴ ἀροτρεία ψεῦδος ἐπ᾽ ἀδελφῷ σοῦ. antea enim dixerat, Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. Sed ridebunt illi, qui euan-

gelia Græca,& totum instrumentũ nouum fidei nostræ, id est Apostolorum & Euangelistarum editionem,nullius auctoritatis esse credunt, præiudicio illo vtentes, quòd hæc nostra traductio ab vniuersa ecclesia occidentis recepta sit. Quasi verò errata etiam nominatim recepta sint, aut quasi hæc traductio publico decreto Græcæ origini prælata sit,ab iis præsertim qui Græcę prorsus nihil sciuerunt, id est qui post Hieronymum, Ambrosium & Augustinum fuerunt.Quod simile est,atque si traduces ex vite,aut arbore ductas,præstantiores stirpibus ipsis esse cõtendant vnde sint enatæ.Huiusmodi hominũ pertinaciã Hieronymus insectati multis in locis solet. nec ab re id fecit. Iniquũ est autẽ & literis incõmodum,opinionem seculorũ aliquot errore constanrer assertam,facile extorqueri è manibus mordicus retinentiũ non posse. Cum aurem ille liber Sapientia Solomonis inscriptus Græcè sit mirè sententiosus, Latinè ira corruptus est,vr sæpe absurdi sint sensus & incongrui:partim errore interpretis supra modum oscitantis & imperiti:partim emendatorum culpa:vt cap.secundo, Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillæ ad cõmouendum cor nostrum:ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, Quoniã fumus, spiratio, vel anima in naribus nostris: & modica scintilla in motu cordis nostri.Sic enim verti debuit,nisi interpres præ imperitia & stupore ingenii ὁ λόγος, id est sermo, pro ὀλίγος, id est modicus intellexisset. Quod sequitur, Qui extinctus cinis,erit corpus nostrũ.legi debet,quæ extincta,scintilla scilicet.In eodẽ capite, Quoniam deus creauit hominẽ inexrerminabilẽ, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. lego, Quoniam deus creauit hominem ad naturam non interituram,& effigiem proprietatis suæ fecit illum.Cap.iii,Maledicta creatura eorum, quoniam fœlix est sterilis: ἐπικατάρατος ἡ γένεσις αὐτῶν, Execrabilis eorũ genitura,quando beata sterilis non inquinara. Er paulo post, Filii adulterorum cum consumatione erunt. lego, Liberi adulrerorum imperfecti erunt,id est non consumati. Error est emendatorum, τέκνα μοιχῶν ἀτέλεστα. Et inferius, In die agnitionis allocutionis. lego, In die diiudicationis solamen , vel solatium, ἐν ἡμέρᾳ διαγνώσεως παραμύθιον. Cap. iiii.circa finem,Et quare minuerit illum dominus.legendum,munierit:id est securitate donarit,ἠσφαλίσατο. Error est librariorum,aut enarratorum.Cap.vii. cum multa perperam sint versa , tum illud in fine absurdissimè de sapientia, Attingit ergo à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, διατείνει δὲ ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας εὐρώστως, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρηστῶς, Perspirat autem ab extremo ad extremum firmiter,& administrat omnia commodé. Et in cap.sequenti, Doctrix est enim disciplinæ dei, & doctrix operum illius, μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ αἱρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ, Initiatrix est enim scientiæ dei,& inuẽtrix operum eius. Vbi interpres corruptum exemplar secutus est,& permultis in locis.Illud miror in cap.primo,Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει σοφίας, cognitionem habet sapientiæ,vel notitiam:quanquam sunt huiuscemodi multa temerè immutata. Appetit autem tempus,cum hæc & alia huiusmodi à plerisque intelligẽtur,propter literarum Græcarũ studium. Sed vt in viam redeam, est etiam chasma

In libro Sapientiæ.

Labes. cœleste, cuius meminit Plinius lib. ii. & Seruius lib. ix. AEneid. De labe autē Cicero libro primo de Diuinatione sic inquit, Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitā altitudinem terra desedisset, Apuliáque maximis terræmotibus cōquassata esset. Quibus portētis magnæ populi Romani, pernicioséque seditiones denunciabantur. Verum quoniā vredinis Vlpianus hic meminit, & paulo pòst infrà, Agri terræmotu corruētis, propterea Tabes. non labes hic, sed tabes legendū existimo ex Plinio & Theophrasto. Plinius libro decimoseptimo, de vitiis & morbis arborum loquens, Quædā, inquit, temporum causæ aut locorum, propriè dicuntur morbi, quoniā protinus necant: sicut tabes cum inuaserit arborem aut vredo, vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia atabulus, in Eubœa olympias. Hic enim si flauerit circa brumam, exurit frigore arefaciens, vt nullis solibus postea recreari possint. Hoc genere conualles, & apposita fluminibus laborant, præcipuéque vitis, olea, ficus. quod cum euenerit, detegitur statim in germinatione. Quæ verba Plinii ad verbū ferè ex quarto Theophrasti, de plantis transcripta sunt, qui hanc tabem ἔκπληξιν τῶν δένδρων vocat, quasi perculsionem aut stuporem arborū, cum stirpes arescunt tabido morbo exucti, eo modo quo homines ægri lōga tabe emaciati, defectíque. Id tamen quod Plinius ex Theophrasto dicit, exurit frigore arefaciēs, vt nullis solibus postea recreari possint, nos ita apud Theophrastum legimus, ἀποκάει δὲ τὰ δένδρα, καὶ οὕτως αὖα ποιεῖ καὶ ξηρὰ, ὡς μηδ᾽ ἀφ᾽ ἡλίου καὶ χρόνου πολλοῦ γίνεσθ᾽ αὖ. διὸ καὶ καλοῦσι καυλμόν. Id est, Exurit autem arbores, eousque arefaciēs, vt ne sol quidem eodem modo multo tempore arida facere possit, Vredo. quare & vredo vocatur. Qui sensus congruentior videtur, sed Plinius in tumultuaria lectione aliud exemplar secutus est. Similis vredini est sideratio, quæ Græcè σφακελισμὸς dicitur, & Latinè etiam carbunculatio. Plinius libro Sideratio. xvii, Sideratio tota è cœlo constat, quapropter & grando in his causis intelli- Carbunculatio. gi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim verno tempore inuitatis, & erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, ac ne aura quidem vlla depellitur, quoniam nō fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est sub ortu canis siccitatū vapor, cum insitæ ac nouellæ arbores moriūtur, præcipuè ficus & vites. Idem libro decimooctauo, In hoc temporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod caniculā appellamus, vnde carbūculatæ dicuntur, vt quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandinis procellæ, nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem: agrorum quippe mala sunt. carbūculus autem regionum latè patentiū. Hactenus Plinius. Columella libro quarto, Sed ea tamen præcipua est, si nec nimis celeriter frondet: & primo quoque tempore deflorescit, nec nimis tardè mitescit, quin etiam pruinas, & caliginem, & carbunculum facilè propulsat. Huc autem pertinet, quod dicitur in lege, Si merces. §. Vis maior, Vis maior. infrà hoc eodem titulo, Vis maior, quam Græci appellant, non debet conductori damnosa esse. Quo in loco libenter quæsierim ab Accursianis Iurisperitis, quid per vim maiorem Iurisconsultus Gaius intelligi voluerit. Hæremus,

inquiunt, dic ipse. Agedum audiant Plinium lib. xviii, de ſterilitatum cauſis loquẽrem his verbis, Ante omnia autem duo genera cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus, vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque ſimilia intelligũtur, quæ cum acciderunt, vis maior appellatur. Hæc ab horridis ſideribus exeunt, veluti arcturo, orione, hœdis. Alia ſunt quæ ſilente cœlo, ſereniſq; noctibus fiunt, nullo ſentiente niſi cum facta ſunt. Publica hæc & magnæ differẽtiæ à prioribus, aliis rubiginẽ, aliis vredinẽ, aliis carbunculũ appellantibus, omnibus verò ſterilitatem. Ex his verbis apparet vim maiorem eſſe, quam Vlpianus ſuprà calamitoſam tẽpeſtatem vocauit. Columella libro primo, Nam vbi ſedulo colitur ager, plerunque cõpendium: nunquam niſi, ſi cœli maior vis, aut prædonis inceſſit, detrimentũ affert. Quo modo autem Gaius Græcè appellauerit, ex antiquis exemplaribus conîicere nõ potui, niſi quòd thian in ſecundo verbo legiſſe mihi videor, id eſt diuinã: ſed quod ſit ſubſtãtiuũ vocabulũ nõ facilè dixerim. Vis diuina appellatur in titulo, De dãno infecto. Theophraſtus libro quinto, de cauſis plãtatũ τὴν ἐκ τοῦ δαίμονος αἰτίαν appellat: id eſt cauſam diuinitus demiſſam, vel vt interpres vertit, deorum numine vrgentẽ, cuius exemplũ χαλαζοκοπίαν ponit, id eſt grandinem procellẽtem. Dicitur etiam à Græcis μεγάλας πνευστάς. Hæc autẽ quatuor eſt generum. Repentini enim flatus exhalante terra coorti, rurſúſque in terram deiecti, obducta nubium cute multiformes exiſtũt. Vagi quippe & ruẽtes torrentiũ modo tonitrua edunt & fulgura. qui maiore illati pondere incurſúque, ſi latè ſiccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ Ecnephias vocatur à Græcis, quaſi è nube erũpens: ſin verò depreſſo ſinu arctius rotati effregerint ſine igne, hoc eſt ſine fulmine, ecnephian illũ faciũt, qui typhon à Græcis, id eſt vibratus appellatur, & à Latinis vertex. Defert hic ſecũ aliquid abreptũ è nube gelida conuoluens verſanſq;, & ruinã ſuã illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine, præcipua nauigãtium peſtis. Qui etiã illiſu ipſo repercuſſus, correpta ſecũ in cœlũ refert, ſorbétque in excelſum. Quòd ſi maiore depreſſæ nubis eruperit ſpecu, ſed minus alto quàm procella, nec ſine fragore, turbinẽ vocãt, proxima quæque proſternẽtẽ: idem ardẽtior accẽſúſque dum fuerit, præſter vocatur, amburens cõtracta pariter & proterens. auctor idem Plinius lib. ſecũdo, & ante eum Ariſtoteles lib. tertio Meteorologicõn, qui δίνην, id eſt vertiginem appellat, quam Plinius verticem. In libro tamẽ de Mũdo ſtrobilon appellat, vbi genera multa ponit vẽtorum, quos violẽtos vocat. Proinde ex prædictis colligere poſſumus ſterilitatũ cauſas alias inteſtinas, alias externas eſſe. Interiores cauſæ ſunt, quæ ex re ipſa oriuntur, & dãno coloni cedũt, vt vermiculatio cũ enatis vermiculis & beſtiolis ſegetes, arboréſve infeſtãtur, quod vermiculari dicitur, & à Græcis σκωληκιᾶσθαι, & θριπᾶσθαι. Eadem ratio eſt herbarũ exitialium, contra quas runcatio inuenta eſt: aut earũ in quas fruges ipſæ degenerant, cuiuſmodi eſt auena in ordeo, aut loliũ in tritico. Theophraſtus αἰρᾶσθαι vocat, quaſi loliéſcere, id eſt in lolium degenerare. In eadẽ cauſa etiã eſt luxuria ſegetum, cum nimia pabuli vbertate laſciuiunt, quod ἀυβελίζειν dicitur, & in arboribus ὑλομανεῖν, id eſt ſyluéſcere. & itidem de aliis. Externæ cauſæ duorũ ſunt generum, aut enim iniu-

Horrida ſidera.

Grãdinum iiii. genera.

Ecnephias.

Typhon.

Vertex.

Turbo.

Præſter.

Sterilitatũ cauſæ.

Vermiculatio.

Luxuria.

Syluéſcere.

ria humana accidūt,vt si viator aut prædo aliquid abstulerit,huiusmodi causæ damno coloni cedunt,aut iniuria cœlesti:& hæ rursus bifariam distribuūtur.aut enim vi maiore accidunt,quæ & calamitosa dicitur,in quo genere est grando procellosa,turbo, vertex, & reliqua,quæ tempestatis nomine censentur. Sub hoc genere chasma nunc & labem agri cōprehēdi volumus,tametsi aliud genus sit. Aut vi silente,& quæ nullo sentiente obrepit,& hoc genus cū superiore dāno coloni cedit. In eo sunt vredo,quæ Græcè καυθμὸς dicitur,pruina quæ πάχνη,irroratio, vel vt Plinius appellat roratio, quæ ῥοὰς,tabes quæ ἐκπληξις,carbunculatio,sideratio, quæ ipsa tamen tāquam genus multas species

Sideratio. complectitur. Sideratio enim tota(inquit Plinius)è cœlo constat. Pruina est

Pruina. quæ lapsa persidet & gelat,nec fit nisi immoto aere & sereno. Hoc genere alternis propè annis in Gallia vites, arbores & frumēta interdum præcocia vitiantur. Etenim pruina à perurēdo dicta est,quasi perurina:vrit enim germina cum sole liquefacta est,vt sæpe vidimus. Vulgò gelu vocamus. Aristoteles in libro de Mūdo, κρύσταλλος μὲν ἐστιν ἀθρόον ὕδωρ ἐξ αἰθρίας πεπηγός. πάχνη δὲ δρόσος πεπη-

Gelu. γυῖα, Gelu,inquit,est aqua cōferta,à serenitate cœli concreta. Pruina verò ros

Carbunculatio. concretus. Gelu igitur est glacies, pruina est quod gelu vulgò dicitur. Carbunculatio & carbunculus in arboribus est(quantum ego coniicere possum) eiusmodi corruptio,quam vulgari sermone pruinam appellamus, quæ verno tempore adurit lactescentes germinum oculos,& cum flores adusserit,carbūculus tum vocatur. Apud Theophrastum nomen eius nō memini me legisse. At verò in vitibus carbunculatio,quæ circa Idus Augusti in Italia accidit, vitium est cum vuæ nō satis foliis tectæ, præferuidis solibus interdum retorridæ fiunt & exuctæ,ex quo tādem acescunt,vt quodā vredinis carbone exustæ,aciníque tunc præcoquuntur in callum , vt quodam in loco Plinius ait. Quod fit ad canis ortum interlunio accidēte. Quanquam Plinius paulo pòst ita inquit,Plerique tamen dixere rorem inustum sole,agri frugibus rubiginis causam esse,& carbūculi vitibus. Quod ex parte falsum esse arbitror,omnémque vredinem frigore tantùm innoxio constare sole. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium hoc non euenire nisi noctibus, & ante solis ardorem deprehēditur,totúmque lunari ratione constat: & reliqua,quæ ille solertissimè indagata,prosequitur magis,quàm explicat, vt mihi quidem videtur. nec mirum, quippe qui in his multa dixisse se affirmet à nullo ante dicta,vtcunq; certè memorabilia. Hæc igitur vitia Plinius noctu cōtrahi existimat nō interdiu. Vnde illud ab eodē dictū est, Alia sunt quæ silēte cœlo,serenísque noctibus fiūt nullo sentiēte,nisi cum facta sunt. Publica hæc & magnæ differētiæ à prioribus,aliis rubiginē,aliis vredinē,aliis carbūculū appellātibus. Et rursus, Cœlestis,inquit,sterilitatis alterutrū fore in causa,hoc est plenilunium aut interlunium,nō erit dubiū:& in hoc admirari mirabilē naturæ benignitatē succurrit. Iam primū hanc iniuriam omnibus annis accidere nō posse propter statos siderum cursus:nec nisi paucis noctibus anni,ídque quādo futurū sit facile nosci. Sic quoque non sine remedio. Deinde remediū addit. Vnde iterum alibi de carbūculo loquens, Nō difficili remedio,inquit,nisi calumniari magis rerum naturā homines,quàm sibi prodesse mallent. Tum

astruit historiam Democriti, qui primus intellexit, ostẽditque cœli cum terris societatẽ. Rubigo in segetibus est, quam Theophrastus eruginẽ appellat, id est ἐρυσιβᾶν: quo genere vt ipse inquit frumentacea præcipuè corripiũtur, & inter ea triticum præcipuè & ordeum, ἐρυσίβη δ' αὐτῆς ἐστὶ τῶν ἐπισκυμένων ὑγρῶν, id est, Est autẽ erugo incidẽtis segetibus humoris putrefactio. Propterea cum multum pluerit, humor ille abluitur, nec in eruginẽ putrescit. Cũ verò rores permulti stillauerint, & sol subsecutus cum tranquillitate fuerit, tunc erugo putrescit. Ideo in locis editioribus minus fit, in conuallibus autẽ plerunque, vbi venti consilescunt. Cuius tamen pro parte in causa est lunaris calor, proptereáque plenilunio, id est præualente luna magis fit. Quæ verba Theophrasti ex libro quarto de Causis plantarũ Plinius supradicto loco reprehendere videtur. Rubigo vel erugo (nisi fallor) est quam nuillã nostrates agricolæ vocant. Spicæ enim marcidæ fiunt hoc vitio, & in puluerẽ fœtidum cõfriatiles. A rubigine rubigalia dicta, id est festi dies amoliẽdæ rubigini instituti ab antiquis, quales sunt supplicationes amburbiæ, aut ambaruales, quæ hodie propter eiusmodi causas factitantur. Plinius, Rubigalia Numa cõstituit, quæ nũc aguntur ad septimũ Calẽdas Maii, quoniam tũc ferè segetes rubigo occupat. Erugo. Rubigo. Rubigalia.

Roratio quam Theophrastus rhoada, quasi defluxũ appellat, morbus est vitium, quem vulgò colaturã vocamus. de quo Plinius lib. xxvii, Siderationis genus est in vitibus deflorescentibus roratio. Theophrastus lib. iiii, de plantis, Roratio, inquit, fit cum vitis deflorescens irrorat. Fit autem id genus affectionis cum acini defluunt, & qui remanent paruuli sunt. Idem Plinius alibi, Pessimum est inter omnia cum deflorescentem vitem, & oleam percutit imber, quoniam simul defluit fructus. Propter hoc vitium floralia ab antiquis instituta sunt auctore Plinio his verbis, Floralia instituerunt anno vrbis quingentesimo ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene deflorescerent. Fuerũt & Florales ludi, quæ floralia etiam dicũtur in honorẽ Floræ instituti, qui cum omni obscœnitate rerũ verborumq; celebrabãtur. Vnde natũ prouerbiũ, Florales agentẽ spectari à Catone. Horũ meminit Lactãtius lib. pri. Valerius lib. secũdo, cap. quinto: Augustinus lib. ii. de Ciuitate. Erucæ sunt, quas Græci campas appellant, vnde Pityocampæ, id est erucæ in pinu nascentes. inter venenata numerãtur in lege Eiusdem, Ad legem Corneliã de Sicariis. vbi corruptè legitur hoc verbũ. Plinius, Sunt eadẽ causa, id est ex imbre nascentes, & erucæ dirũ animal, erodũtq; frõdẽ, aliæ florẽ, oliuarũ quoq;, vt in Mileto: ac depastã arborẽ turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malũ tẽpore humido & lento. Sideratio apud Pliniũ morbus est arborũ afflatarũ sidere, quocunque modo id acciderit. Peculiare autẽ nomẽ siderationis est sub ortu canis siccitatum vapor, cum insitæ ac nouellæ arbores emoriuntur, præcipuè ficus & vites. A Græcis sideratio astrobolismos dicitur, quasi sideris percussio, quã sphacelismon quidã appellãt, vt inquit Theophrastus lib. quinto de causis, qui sideratas arbores astrobletas appellat, quasi sidere percussas. Siderãtur autem, inquit, præcipuè plãtæ nouellæ, ac surculi suæ causa imbecillitatis, quod accidit cum siccata tellure humorem trahere nequeunt. quapropter plurima pereunt sub sidus. At maiores ætate vtpote validiores magis resistunt, & alimẽ- Roratio. Floralia. Erucæ. Pityocãpæ. Sideratio.

tum lōgè trahunt. Idem sphacelismum morbū esse radicis ait lib. quarto de plantis, ὅταν αἱ ῥίζαι μελανθῶσι, id est, Cum radices nigrescunt. Siderationis nomen ad homines per similitudinē trāslatū est arescēte corpore. Vnde homi-

Siderati. nes hoc modo affecti ἀστροβλῆτες, & Latinè siderati dicuntur. Hoc etiā σφακελίζειν ab Aristotele, & Paulo AEginita dicitur. Aristoteles, γυμνούμενα τὰ ὀστᾶ τῶν ὑμένων σφακελίζει. id est, Ossa suis mēbranulis nudata siderātur. AEginita, sphacelon, id est siderationē appellat partes carnis in corpore marcidas, & iam sine sensu, vt in carcinomate perfecto cōtingit, id est, νεκρώσεις σαρκὸς ὅταν ἀναίσθητα γίνονται τὰ ὅλα πεσόντα μέρη. Gangrenas verò vocat morbū eūdē nōdum incurabilem. Plinius lib. nono, Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur, & aliàs semper fulgure sopitur, id est obtorpescit. Nā Aristoteles in libris de Animalibus, καρῶται ὑπὸ βροντῆς dixit. Herodotus, σφακελίσαντος δὲ σαπέντος τοῦ μηροῦ, id est Siderato & marcēte femore. Sunt autē & alii morbi, corruptionésque arborū & frugum apud Theophrastū, & apud Pliniū: sed supradicta maximè ad rem pertinere mihi visa sunt. Sideratio autē arborū cōmunis est omniū. Plinius, Arborum, inquit, cōmunes quidā morbi, quidā priuati generū. cōmunis vermiculatio, sideratio, & dolor membrorū. Vermiculātur magis minúsve quædam, omnes tamen fere. Addendum & illud quod Theophrastus libro iiii. de hist. plātarum ait, Affectiones quasdā temporarias ὑπὸ τὴν καθ' ὥραν, id est statis anni tēporibus euenientes, necare solere arbores, quas nemo morbos dixerit, vt tabem, & quam vredinē appellant. Cæterùm quod statim sequitur, Idémq;

Lasciuia. dicendum est, si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid abstulerit, hūc intellectum habet. non si aut populabūdus, aut pabulabūdus exercitus segetem abstulerit, id ad colonū pertinere: sed si per lasciuiam, id est per ludū improbiorem, & noxium aliquid dāni dederit: vt solent petulantes viatores. Varro lib. primo de re Rustica, Inter septa, inquit, primum est naturale sepimētum, quod obseri solet virgultis aut spinis, quod habet radices viuæ sepis, ac viatoris

Lasciuire. prætereuntis lasciui nō metuet facem ardentē. Lasciuire, est petulanter agere, vt equi indomiti solēt, aut qui diu in ocio fuerūt, qui aut calcitrare præter solitum, aut lusitare, exultaréque solent. Propterea Liuius libro secūdo ab vrbe cond. Appius, inquit, Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio, illinc patrum laudibus, non miseriis ait, sed licētia tantùm concitū turbarum, & lasciuire magis plebem quàm sæuire. Id est plebem nimio ocio ma gis petulantem se præbere, quàm veram seditionem meditari, nulla satis digna iniuria nobilitatis concitatam. De plebe enim tanquam de equis, qui ab aurigante reguntur, locutus est. Idem, Correpti à Patribus Cōsules, cum quid ergo se facere vellent, percontarētur, decernunt vt delectum, quàm acerrimū habeant. Ocio enim lasciuire plebem. Lasciuire etiam arbores dicuntur, cum nimia pabuli vbertate eluxuriant, id est ἐξυβρίζειν. Arrianus lasciuiā sic intelligi voluit in lege, Omne delictum, infrà, De re militari, Per vinum autem, aut lasciuiam lapsis capitalis pœna remittenda est.

Ex lege, Sed addes §. Illud nobis.

Fiscus. Fiscos autem quibus ad premēdam oleam. De fisco & eius deriuatis nos alibi satis multa diximus. Hoc autem in loco fiscus pro qualo oleario poni-

tur,qui ceruici torcularis supponitur, ne fraces in lacū cum oleo defluant.vel etiam pro qualo in quo oliuæ ponūtur,cum prelo supponūtur: vt amurca,id est oleū crassius aliquātisper exanietur, id est exudet, & per vimina perfluat. Columella lib.xiii, Sereno cœlo manibus destringi oportebit,& substratis tegetibus,aut cannis cribrari & purgari,tum diligenter mundatam protinus in torcular deferri, & integram in fiscis nouis includi, prelísque subiici,vt quātum possit,paulisper exprimatur. Idem alibi,Deinde intrita oliua nouo fisco includitur,& prelo subücitur,vt tota nocte exprimatur. Et rursus,de cōdiendis oliuis loquens,Postero die cribratur,& nouo fisco inclusa prelo supponitur,vehemētérque premitur,vt exudet quantulūcunq; habet amurcæ. Plinius lib.xv. fiscinam appellat.vnde fiscella diminutiuum Virgilio, Fiscellam texit hibisco. Fiscella. Trapetum mola est olearia, vt inquit Seruius. Virgilius in secundo Georgicorum, Venit hyems,teritur Sicyonia bacca trapetis. Trapetum.

Ex eodem, Quòd si regulis olea prematur.

Vt prelum & suculā,& regulas,& tympanū,& trochleas.& reliqua. Regula & fiscus eundē vsum,vt arbitror,præbet in olei factūra. Regula. Columella eodē libro, Aut regulis,inquit,si cōsuetudo erit regionis, aut certè nouis fiscis sansæ exprimi debet. Idem alibi, Suspēsa mola oleam frāgito, eámque,vel in regulas,vel in nouos fiscos adiicito, subiectámq; prelo sic premito, ne vasa intorqueas:sed tātùm ipsius preli pōdere,quātulūcunque exprimi patiaris. Meminit regularū Plinius lib.xv. in principio, Prelum trabs est,qua vua vel oliua premitur,auctore Seruio à premēdo dictū. Prelum. Virgilius, Tum spisso vimine qualos Colláque prelorū.& reliqua. Nostri hodie in torcularibus cochleis vtuntur:per quarū capreolatos anfractus tollitur,demittitúrq; prelum,aut suculæ, aut rotæ versatione. Prela etiā dicūtur instrumēta pressoria,quibus pannarii, Prela. chartarii,& librorum impressores vtūtur. Plinius lib.xiii,de chartis loquens, Premūtur deinde prelis, & siccantur sole, atque inter se plagulæ iunguntur.

Cochlea in torculari lignū est erectū, clauiculatim,id est spirulatim, & ca- Cochlea. preolatim striatū,quod per mediū prelum striatū & ipsum,transfactū,vertigine sua tollendo, demittendóque prelo inuentū est: vulgò vifa torcularis dicitur.vnde & cochlea in ædificiis dicta,quæ scalæ cochlides etiā dicuntur.ob id sic dictæ,quòd anfractuosæ sint in modū cochlearis testæ,& quòd clauiculata & tortili structura à tricliniis in cœnacula euadāt.cuiusmodi ferè sunt in ædificiis Gallicis scalæ. Eadémq; ratione cochlea dicitur haustorium organum, quod vulgus pompam appellat,cuiusmodi vidimus dudum in pōte Parisiensi,cum pilarum fundamēta iacerētur. In medio enim eius rota est, quæ dum à calcantibus versatur, machina introrsus clauiculatim detornata,inter strias & strigles aquas exorbet ex aquario septo, & retrorsus emittit. Huius autem machinæ cōficiēdæ ratio à Vitruuio in decimo describitur. Sucula machina est tractorii generis. Sucula. Cōstat autē ex tereti ligno,duobus aut pluribus vectibus traiecto,vtrinque æqua extantibus longitudine. Hæc dum versatur,funis,qui ductarius dicitur,circū eā obuoluitur,onera sensim adducēs. Huiusmodi machina hodie vietores,id est cupparii vina ex hypogeis subuehūt,aut in ea demittūt,turnū eam appellantes. Vectes autem baculi sunt validi per mediā Vectes.

machinam traiecti, quibus manu ductis machina dum versatur, funē ductarium aduoluit. Ab his vectibus vectiarii dicti sunt homines, qui vectes versanda sucula manu ducunt. Hæc autē machina trium generū est. Vnum genus iam dictū, porrecta scilicet sucula & iacēs, duobus tignis incūbens ad parietem admotis: qualis etiam passim visitur, cum vina, aut doliaria, aut culearia ex hypogeis educuntur. Alterū genus est erectū, suis fulcimētis, & sua veluti basi nixum. quod non ductu brachiorū, vt illud primū versatur, sed ambientibus machinā vectiariis, ac brachiis, & pectore connitētibus. Huiusmodi etiam Parisiis vidimus, qua lapides cædēdi e nauigiis extrahebātur. Simia (vt arbitror) à fabris appellatur. A Vitruuio etiā ergata dicta. Tertium genus est etiam erectū quaternis tignis fibulatis cōstans. quod genus Parisiis vidimus, cum in ponte sublicio fabri sublicas in aquam magna vi adigerēt. Hac enim machina ad tollendā fistucā vtūtur, quæ fistuca identidem sublata demissáq; sublicas in alueum defigit. Hoc autē genus alterno brachiorū ductu, quomodo & illud primū versatur, eodem vestigio vectiariis insistentibus. Vitruuius lib. x. de tractoriis machinationibus loquens, Cum autē funis habet caput ad suculam religatū, & vectes ducētes eam versant, funis inuoluendo circum suculam extenditur, & ita subleuat onera ad altitudinē, & operū collocationes. Idem, Vectibus autem coacta sucula versabitur, erigētque per se machinam sine periculo. ita circa dispositis funibus, aut retinaculis in palis hærentibus, ampliori modo machina collocabitur, trochleæ & ductarii funes vt suprà scriptum est, expediantur. Hactenus ille. Trochlea totam illā machinationē significat, quæ continet rotulam, & axiculū per rotulā traiectū, circa quem rotula versatur, & præterea ductarium funem, qui circa orbiculum æneum currit, qualem in puteis videmus. A Græcis τροχίλιον dicitur. Huiusmodi meminit Cato libro de re Rust. In instrumento torcularis, in quo suculas quinque, funes ductarios quinque, trochleas decē oportere esse tradit. Quintilianus metaphoricōs vsus est libro vndecimo his verbis, Iam tussire & expuere crebro, & ab imo pulmone pituitā trochleis adducere, etsi nō vtique vocis sunt vitia, quia tamen propter vocē accidūt, huic loco potissimū subiiciantur. Vitruuius alterius generis trochleam describit multiplici machinatione instructā, qualē aliquando vidimus, quam & rechamum interdum appellari dicit. Sin autem, inquit, colossicotera amplitudinibus & ponderibus onera in operibus fuerint, non erit suculæ committendum. Sed quemadmodū sucula cheloniis retinetur, ita axis includatur, habens in medio tympanum amplum, quod nonnulli rotam appellant, Græci peritheon vel peritrochium vocant. In his autem machinis trochleæ nō eodem, sed alio modo cōparantur. Habent enim & in imo, & in summo duplices ordines orbiculorū: ita funis ductarius traiicitur in inferioris trochleæ foramen vti æqualia duo capita sint. Hæc verba apud Vitruuium ita deprauata sunt, vix vt intelligi queant. Colossica onera, sunt onera magnæ molis, quales sunt colossi. Plinius, Nero, inquit, Princeps iusserat colosseum se pingi. Colossicotera autem comparatiuum est Græcū, pro grādiora, vastiora, colossi instar habētia. Chelonia vtrinque suculā cōtinent, à similitudine testudinis dicta. Chelonium enim tegumētum est testudinis

Marginal notes: Vectiarii. — Ergata. — Trochlea. — Rechamus — Colossica onera. — Colossicotera. — Cheloniū.

animalis. Eius autem integumenti similitudinem habent chelonia, id est retinacula, quibus intra tigna sucula retinetur. Tympanum rota est, quæ à calcantibus versatur, qualem passim videmus in ea machina, qua saxa subuehuntur in magnificis ædificationibus, verbo Græco Geranion, id est grus dicitur, quo verbo etiam lingua vulgari appellatur. In ea trochleæ sunt in summo carchesio, id est in versatili & superiore parte machinæ, & in trochlea ductarius funis, qui circum tympanū aduoluitur, & à fune dependētes, qui forfices dicuntur, quibus onera euehenda prehendūtur. Vitruuius, In quadris autem tignorū, quo loci sunt diuaricata figuntur chelonia, in quæ coniiciuntur sucularū capita, vt faciles axes versentur. Hæ suculæ proxime capita habent foramina bina, ita tēperata, vt vectes in ea cōuenire possint. Ad rechamū autem imum ferrei forfices religantur, quorū dentes in saxa forata accomodātur. Idem alibi, Harum autē machinarū, quæ suprà sunt scriptæ rationes, non modò ad has res, sed etiam ad onerandas, & exonerandas naues sunt paratæ, aliæ erectæ, aliæ planæ in carchesiis versatilibus collocatæ: nec minus sine tignorum erectionibus, in plano etiam eadem ratione, & temperatis funibus, & trochleis, subductiones nauium efficiunt. Tympanū etiam machina haustoria dicitur, quæ dum versatur, aquam adnexis permultis modiolis haurit, & iterum circumactu defundit, qualem in ponte Pariensi vidimus, dum pilæ intra septa aquaria substruerentur. à Vitruuio in decimo describitur. passim in pistrinis aquariis videntur. Ex iam dictis (vt arbitror) apparet quomodo intelligenda sint hoc in loco supradicta Vlpiani verba. Instrumentū enim torcularis describēs fiscos, prelum, suculam, regulas, tympanum, trochleam enumerauit. Erant autem torcularia, quæ & torcula dicebātur, alterius etiam generis apud antiquos, quàm apud nos passim viderim, vt ex Vitruuio colligere possumus lib. vi. Ipsum autem torcular, inquit, si non cochleis torquetur, sed vectibus & prelo premitur, ne minus longum xl. pedes constituatur. ita enim erit vectiario spatium expeditū. Latitudo eius ne minus pedum senundenum. nam sic erit ad plenum opus facientibus libera versatio & expedita. Quo in loco corruptè trochleis pro cochleis impressum est. Torcular autem tam olearium, quàm vinarium apud antiquos legitur. Idem, Torcular autem proximum sit culinæ: ita enim ad olearios fructus cōmoda erit ministratio. Quod autem hoc in loco sequitur, Item æneum quo olea calida lauatur: legendum ahenum, ex Catone in enumeratione instrumenti villici.

Tympanū. Geranion. Tympanū haustoriū. Torcularia

Ex lege, Sed addes. §. Si inquilinus.

Si inquilinus arcā cameratā in ædes cōtulerit, & ædiū aditū dominus coangustauerit. Camerata arca est arcuata & cōfornicata. Camera fornix est, vnde camerata vehicula, quæ Græci camarota vocant, qualia sunt pēsilia, quibus matronæ gestātur. Huiusmodi arcā hic Vlpianus intellexit: quales etiam hodie fiunt corio cōtectæ. Camera quam Græci camaram vocant, fornix, arcus, testudo, cognata sunt vocabula: sed tamen nonnihil inter se differentia, si quis scrupulosius inquirat. Cameratum opus, & cōcameratio ad similitudinem pergularum hortensium factū est, quæ iunipero conflectūtur ad ambulationes opacādas: nomē lingua nostra à cunabulis infantium habet, quo ge-

Arca camerata. Camera. Camarota. Cameratū opus. Cōcameratio.

nere in hypogeis vinariis ſtructuræ fieri ſolent. Plinius de cucurbitis lib. xix,
Vires ſine adminiculo ſtandi nō ſunt, velocitas pernix, leni vmbra cameras,
& pergulas operientes. Inde hæc duo prima genera, camerarium & plebeium
quod humi creditur. Camerarium genus cucurbitæ vocat, quod in pergulas
arrepit in hortis, non quod humi ſerpit. Tranquillus in Auguſto, Tonitrua
& fulgura paulo infirmius expaueſcebat, vt ad omnem maioris tempeſtatis
ſuſpitionem in abditum, & concameratum locum ſe reciperet. Varro lib. iii.
Periſteron. de re Ruſtica, Periſteron fit vt teſtudo, magna camera tectus. Et paulo pòſt,
Intrinſecus, quaſi leuiſſimo marmorato toti parietes, ac cameræ oblinuntur,
ne mus, aut lacerta adrepere ad columbaria poſſit. Periſterona Varro colum-
barium appellat, vt ornirhona auiarium & gallinarium: qui teſtudinem & ca
Teſtudo. meram pro eodem accepiſſe videtur. Teſtudo ex duobus arcubus conſtat in
centro ſe ſecantibus. A Græcis ψαλὶς dicitur. Quatuor enim arcuatæ pilæ in-
uicem tranſuerſæ, & crucem configurantes, teſtudinem abſoluunt. Huic fi-
Hemiſphe- rium. guræ proximum eſt hemiſpherium, niſi quòd exactè ſphæricum eſt, vt Ro-
Fornix. mæ Pantheron. Fornix nō vnius eſt generis, vt fornices ſubcuneales in thea-
Cōfornica- tum opus. tris, quorum hodie veſtigia extant aliquibus in locis. Ab hoc confornica-
tum opus dicitur. Accurſius cameratam arcam, habentem plures cameras in-
terpretatur, ſcilicet de àrca Noe intelligi voluit Vlpianus. Adde quod came-
ram Accurſius pro cubiculo intellexit, quam ſignificationem Vlpianus nun-
quam nouit. Dignus (credo) interpres propter quem edictum illud Iuſtinia-
ni de ſacroſanctis Pandectis nullo commentario profanandis, antiquaretur.
Admirari certè ſæpe ſoleo hominis fiduciam, ne dicam an confidentiam? in
iis rebus intrepide enarrandis, quæ ætate eius omnibus Iuriſperitis ignotæ
prorſus erant. Sexcenta ſunt huiuſmodi, quorum permulta, vel admonitio-
ne indigna nunc putamus. Puerile eſt enim iam iſta non noſſe, non ingenio-
rum præſtantia, ſed temporum felicitate. Cuius generis illud eſt (vt ſpecimen
aliquod demus) in primo ſtatim libro Pandectarum, in titulo, De offi. Præfe-
Accurſiana errata quædam. cti vigilum. vbi inſulam Accurſius impropriè pro domo accipi dicit. quod ſi
verum eſt, miror quid Tranquillus in Nerone intelligi voluerit, cum dixit,
Inſula. Formam ædificiorum vrbis nouam excogitauit, & vt ante inſulas, ac domos
porticus eſſent, de quarū ſolariis incendia arcerentur. Et rurſus, Tunc propter
immenſum numerum inſularum domus priſcorum ducum arſerūt, hoſtili-
bus adhuc ſpoliis adornatæ. Nimirum domus & inſulas pro eodem à Tran-
quillo accipi nemo ſanæ mentis dixerit. Proinde inſulæ (inquit Feſtus) dictæ
propriè, quæ non coniunguntur communibus parietibus cum vicinis, circui-
túque publico, aut priuato cingūtur, à ſimilitudine videlicet earum terrarum,
quæ fluminibus ac mari imminent, ſúntque in ſalo: à Græcis ὑνία περιάμφοδος
Inſularius. dicitur. Ab inſula inſularius dictus, qui lingua vernacula conciergus voca-
tur: cuiuſmodi homines eſſe ſolent in domibus Principum, quæ inſulæ ple-
runq; ſunt, id eſt à priuatorum domibus diſtinctæ. Hoc verbo inſularius Pō-
ponius vſus eſt in. l. Si ita, De vſu & habitatione. Eiuſdē inſcitiæ eſt, quòd Ac-
curſius cōpilatis horreis, pro ruptis expoſuit, in. l. Dominus, hoc codē titulo,
qui expilatā fortè hæreditatē pro effracta interpretari potuiſſet. Hos autē eius

errores hodie ii demũ sequũtur inter iuris studiosos, qui nefas esse putãt alios
libros quàm iuris attingere. quos ipsos ab aliis elegantioris sermonis amanti-
bus tam facilè internoscas, quàm hircosos & alliatos ab vnguẽtatis & nitidis.
Ex.l. In naue, eodem in titulo, Locati.

Veluti cum argentum pusillatum fabro daretur vt vasa fierẽt. Quid si pa
stillatum legam? vt informe argentũ infectúmq; aurifici datum esse intelliga
mus. Sunt enim pastilli à pane per diminutionẽ dicti, auctore Festo, massæ cu Pastilli.
iuscunque materiæ, vnde pastilli medicinales. Horatius libro primo Serm. Pa
stillos Ruffinus olet, Gorgonius hircum. Trochisci Græcè dicuntur ab orbi-
culari forma. Pastilli medicis arida sunt medicamenta, contrita humore non
pingui, aut vino vel aceto incocta, quæ à coctione rursus inaruerũt, quæ cum
vtendũ est, subinde eiusdem generis humore diluuntur, deinde vulneribus il-
linuntur: non autem imponuntur vt emplastra. Plinius lib. xxxv. de Stimmi
quod in argenti metallis inuenitur, Quod ibi subsedit, inquit, flos intelligitur,
ac linteolo interposito in sole siccatur, vt nõ petarescat iterũ, in mortario teri-
tur, & in pastillos diuiditur. Pastilli, emplastra, malagmata cognata sunt gene-
ra in instrumẽto chirurgico: inter se tamen differentia, vt late docet Celsus li
bro quinto medicinæ. Vno hodie verbo vnguẽta appellantur praua loquen Vnguenta.
di consuetudine, cũ vnguenta non medicamentaria sint, sed voluptaria, & ad
suaueolentiã & delitias inuenta: vt diapasmata quæ aridis odoribus constant,
vt inquit Plinius libro xiii. & lib. xxi, Diapasmata, inquit, fiunt ad sudores co-
ercendos, vt à balneis inarescant corpora. Vnde illud Plautinum in Mostel.
Non omnes possunt olere vnguenta exotica sicut tu oles, sine me alliatũ fun
gi fortunas meas. Exotica vnguẽta appellat ab externis gẽtibus importata &
preciosa. Pastillatum igitur argentum intelligere possumus, in pastillos for-
matum, cuiusmodi hodie argentum Germani promercale afferunt, quas cen-
dreas appellant. Ac nihilo secius tamen pustulatum legendum conrenderim
ex Tranquillo in Nerone his verbis, Exegítque ingenti fastidio & acerbitate
nummũ asperum, argentum pustulatum, aurum obryzum, vt plerique omnẽ
collationem palàm recusarent. Vbi pustulatum argentum pro purgatissimo Pustulatũ ar
& excoctissimo posuit, cuiusmodi aurum obryzũ à Græcis appellatur τὸ πολ- gentum.
λάκις ἑψηθὲν, hoc est multipliciter excoctum. Inde obryzati nummi in. l. vltim. Obryzum aurum.
De veteris numismatis potestate, lib. xi. Codicis. & obryzati solidi lib. xii. in le
ge vnica, De oblat. votorum. licet obryciati corrupte legatur. Vnde autem pu
stulatum dictum sit, non facile dixerim. Pustulæ sunt apud Celsum lib. v. Pustulæ.
id genus morbi quod vulgo variolas & rubeolas vocãt, morbus in ætate pue-
rili maximè eueniens, vt inquit ille, raro in medio corpore, sæpe in eminẽti-
bus partibus. Inuenio apud Gelliũ libro sexto, Alphenum Iurisconsultũ Ser-
uii Sulpitii discipulum, Digestorũ lib. xxx. scriptũ reliquisse, in fœdere quod
inter Romanum populum & Carthaginenses factum est, cautũ fuisse vt Car-
thaginenses quotannis populo Romano darent certum pondus argenti puri
puti. Vbi purum putũ Gellius intelligi voluit expuratũ excoctúmque, atq; Purus put⁹.
aliena omni materia carens, omnibúsq; ex eo vitiis detractis emaculatum &
cãdefactũ. quo verbo antiquos vti solitos esse ait. Propterea Plautus in Pseu-

dolo ridicule ita inquit, Oho purus putus est ipsius noui herus polymacheroplacides:quasi diceret ipse est omnino,& nullus alius prorsus, verus nō adulterinus est,translatione ab argento tracta cū merum prorsus & omni parte verum est.verba sunt Ienonis in epistola symbolon militis agnoscētis. Idem alibi in eadem, Purus putus sycophanta est.hoc est merus sycophanta,in quo nihil probitatis inest,ex omni vitio concretus, qualis delator & calumniator esse debet.Festus,Putum(inquit)antiqui pro puro dicebant; vnde putum aurum putatum dici solet,id est expurgatum.Meminit & Nonius.

Putatus.

Ex eadem lege.

Quòd si separatim tabulis aut eronibus aut in alia cuppa clausum vniuscuiusque triticū fuisset. In antiquis vbique heronibus legitur:vt fortasse beronibus legendū sit.Sunt enim Berones sacci quasi perones à pera dicti.Plinius lib.xxxi.de templo Ephesiæ Dianæ loquens,Summa miracula epistylia tantæ molis attolli potuisse: id cōsecutus est architectus ille beronibus arena plenis molli puluino super capita columnarū exaggerato, paulatim exinaniens ab imo.Aliqui tamen peronibus apud Pliniū legunt,quasi perones à pera dicãtur.Quo verbo Vitruuius circa finē libri quinti vsus est his verbis,Arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatæ in eo loco qui finitus erit constituantur: & inter destinatas arcas creta peronibus ex vlua palustri factis calcetur. Alioqui pero rusticum est calciamentū,vt inquit Seruius.Virgilius libro vii. AEneid.Crudus tegit altera pero. & Iuuenalis Satyra ix,Nil vetitum fecisse volet quem non pudet alto Per glaciem perone tegi. Vnde peronatus arator Persio. Tibialia sunt laxa quibus nostrates rustici vtuntur, sic dicta (vt arbitror)quòd peræ modo sint informia. In vetusto Plinio eronibus legitur,quare nihil hic cōstituo. Paro genus est nauigii apud Festū,vnde myoparo piraticum nauigiū.Brigantinus hodie aut Gallo vocatur. Cuppæ vasa sunt vinaria prægrandia ea forma(vt arbitror)qua lacus torcularis.

Berones. Perones. Tibialia. Parones. Cuppæ.

Ex lege,Qui fideiussor existit apud mancipē pro colono. Mãceps est (inquit Festus)quisquis à populo aliquid emit conducitve,quia manu sublata significat auctorem se emptionis esse.Mancipes(inquit Pædianus) erant publicanorū principes, Romani homines qui decumas quæstus sui causa redimebant,aut publica pascua,quorum ratio scriptura dicebatur.Hi enim exigenda à sociis suo periculo redimebant,& populo repræsentabant prospicientes cōmodis suis.Cicero in Diuinatione,Mancipes à ciuitatibus pecuniã exegerūt. Horum autem tabelliones scripturarii dicebantur ex Nonio & Festo,id est ii qui eorum rationes faciebant,quales hodie sunt,quos clericos & cōmissarios vocant octauanorum & vicesimanorum. Hi enim ephemeridas faciūt.id est diurna,papyros diarias appellant,& præterea breuiaria.id est epitomas, summas acceptas continentes,quæ summaria vocãt. Scriptura tamen proprium nomen erat vectigali,svt portorium & decima.Cicero in Verrem,acti.tertia, Furta quoq; istius permulta nominatim ad socios perscripserat,eáq; sine portorio Syracusis erant exportata. Portum autē & scripturas eadem societas habebat.Ita factū est vt essent permulta quæ ex societatis literis dicere in istum

Manceps. Scriptura. Scripturarius. Ephemeris Breuariū.

ac proferre possemus. Portum & scripturam pro duobus vectigalibus posuit. Idem pro lege Manilia, Nam cum hostiũ copiæ non longe absint, etiam si irruptio nulla facta sit: tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio cõquiescit. ita neq; ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conseruari potest. Scripturã pro eo posuit quod ex pascuis publicis pensitatur. Varro libro secundo rerũ Rusti. Itaque greges ouium longe abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum: atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptũ pecus pauerit, lege cẽsoria committant mulctam. Scripturarius ager (inquit Festus) dicitur in quo vt pecora pascantur certum est, quòd publicanus scribendo conficit rationem cum pastore. Scriptura huiusmodi hodie est eorum mancipum qui glandarios & pascuos saltus redimunt.

Mancipum fideiussores, prædes proprie appellantur vt alibi diximus. Cicero epist. libro secundo, Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ: vt & mihi & populo cautũ sit sine vecturæ periculo. Manceps ab eodem in Prætura vrbana pro redemptore sartorum tectorũ accipitur, Si opus (inquit) pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancupe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse videt. Tranquil. in Vespas. pro priuato redemptore posuit his verbis, Non negarim iactatum à quibusdam Petronii patrem è regione Transpadana fuisse, mancupem operarum quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturã agrorum quotannis cõmeare solent, id est conductorem mercenariorũ & operariorum seruorũ, vt operis eorum ad quæstum vteretur. Plinius libro decimo, de coruo loquẽs, qui populũ salutare solitus erat, Hunc siue emulatione incitatus manceps proximæ sutrinæ, siue iracundia subita, vt voluit videri, excremẽtis eius posita calceis macula, exanimauit. Mancupem pro magistro officinæ dixit, quasi operis opificum redẽptis vteretur ad quæstum. Vel propolam voluit intelligi, id est venditorem qui res minoris emptas pluris postea vendit. Plinius iunior metaphoricõs vsus est epist. libro secundo, Sequuntur auditores actoribus similes. conducti & redempti mancipes. conuenitur à conductis & redẽptis. Mancipes inquit, id ẽst ii qui causidicos in causis agendis cõducta ad hoc corona vulgi plaudentis laudandos redemerunt. Secundũ quod mancipes vocari possunt emissarii homines in creationibus antistitum, qui emerendorum suffragiorum curam ac nõnunquam etiam emercandorum sibi deposcere solent, quasique creandos pontifices redimere, omnẽ ambiendi depeciscendiq; molestiam, atque etiã inuidiam in sese transferentes. Quorũ diligentia interdum factũ est, vt homines honorum præcupidi, sed qui cupiditatẽ ante rem peractam promere vererẽtur, ambitus infamiã apud multitudinẽ interim elucrarentur: quasi inuiti & restitantes ex vmbratili vita ad lucem & solem gerendorum honorum attraherentur. Verũ in tanto iam lumine simulatio existens fallere porro nequit, præsertim cũ re peracta impune prodere se posse sciãt, nec iã simulationis grande aliquod operæ preciũ esse intelligãt. Et alioqui scitum est illud Biantis, ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει. cuius Aristoteles meminit in quinto Ethicorum, Magistratus (inquit ille) aut primaria dignitas virum qualis sit ostenderit.

Prædes.

Manceps.

Ex.l.Qui domum,eodem titulo.

Terram in eā areā amplius,quàm fundamēta cæmentitia locatoris erāt,cōgessit. Cæmentum non calcem & arenam commixta significat,vt Accursius putauit,sed lapides,vt alibi diximus. Liuius,Cæmenta non calce durata erāt, sed interlita luto. Cæmenta sunt lapides temerè cæsi,atque etiam rudes:id est vulgares,non quadrati aut ordinarii, quales sunt quibus farturæ inter pilares ductus fiunt. Cato de re Rustica, Villam ædificandam si locabis nouam à solo,faber hæc faciat oportet,parietes omnes calce & cæmentis, pilas ex lapide angulari. Erit igitur in proposito sensus, vt intelligamus inferiorem partem cæmentitiam fuisse,cuiusmodi parietes sorbere humorem non solent quo abundant propter calcis copiam,vt docet Vitruuius. Superiorē autem partem lateritiā vel cratitiā,id est ex crudo latere nondum perarefacto. Cratitii enim parietes exuctiores cito fiunt: & ideo auidius humorem admotum imbibūt, quo tandem exputrescunt. auctor Vitruuius his verbis,Cum enim linūtur,recipientes humorem turgescunt,deinde siccescendo contrahuntur,& ita extenuati disrumpunt tectoriorum soliditatem. Lateritii verò antequam assiccati sint,humore vitiantur. Huiusmodi parietes Galliæ ignoti sunt,vt opinor. Fundamenta igitur cæmentitia pro parte inferiore parietis intelligenda sunt,quasique quadam basi ex lapide constructa. Solent enim parietes sursum versus sensim extenuari,atque ex leuiore materia substrui. Conductor autem in culpa fuit qui area conducta improuidentius vsus est,altius aggesta humo quàm quanta esset cæmentitia structura,quæ humori obnoxia non erat. Quod verò sequitur,Parieti eius qui locauerat humore præstituto: legēdum arbitror perstillato,aut aliquid simile.

Cæmentū.

Ex.l.Cum in plures §. Mandaui,eodem titulo.

Mandaui tibi vt excuteres quanti villam ædificare velles, renunciasti mihi ducentorū impensam excutere. Excutere impēsam Accursius male pro exigere interpretatur. Excutere autē præter notas significationes has quoque exquisitiores habet. Accipitur enim interdum excutere pro scrutari,& diligēter inquirere. Trāquillus in Claudio,Neque ægrum quenquam visitauit nisi explorato prius cubiculo,culcitrisq; & stragulis prætentatis & excussis. id est diligenter contrectatis & diuentilatis, ne gladius intus esset. Cicero pro Roscio Amerino,Nihil est. Glaucia quod metuas,nō excutio te. si quid forte ferri habuisti,nō scrutor. Plautus in Aulularia, Excutedum pallium,ne inter tunicas habeas. Plinius libro septimo, A ianitore semper excussa nequid inferret cibi, deprehensa est vberibus suis alens eam. Hoc modo excutiūtur hodie deprehensi improbiores fures, quos Plautus Zonarios sectores appellat in Trinūmo. Aristophanes comicus βαλαντιοτόμους,id est crumenisecas vocat. Sic enim crumenisecа Latinè dici potest,& crumenisex, vt fœniseca & fœnisex ab antiquis dicitur falcarius operarius. & crimen ipsum crumenisecíū, vel crumenisiciū potius, vt fœnisecíū & fœnisicium,quibus verbis Varro & Columella vtuntur. Quo modo & veniseca & venisecium pro phlebotomia,quo nōnulli vtuntur. Huiusmodi igitur veluti præstigiatoribus omnia pertentantur ad interulā vsq; & diuētilantur,vt si quis vncinus vsquā latet is decidat: quod ex-

Excutere.

Zonarius sector.

Crumeniseca.

cutere vno verbo dicitur. Excutere etiam est cómouere se,& spiritus omnis Excutere.
sensúsq; suos ad intelligentiã colligere & excitare,quod fit cum res aliqua intellectu difficilis obiicitur nobis. Cicero in secundo de Offic. Explica atq; excute intelligentiam tuã. Inde factũ vt excutere sit diligentius æstimare & exactius aliquid expendere:quo modo hic accipitur. Vlpianus, Si tibi mandauero vt excuteres vires hæreditatis. Et alibi, Si tibi mãdauero vt vires excuteres eius cui eram crediturus. Cicero pro Plancio, Facilis est illa occursatio & blãditia popularis: aspicitur non attrectatur, procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur:id est non accuratè æstimatur. Valerius libro septimo, excussum consiliũ & exploratum pro eodem ferè posuit. Excutere est etiam nomen exigere,& debitorẽ appellare: in qua significatione in iure persæpe accipitur. Paulus, Non prius pupillus ad magistratus reuerti potest, quàm omnes tutores excussi fuerint:id est quàm actione tutelæ expertus sit, an ab eis suum seruare possit. Inde factũ vt excutere pro spoliare,& pecuniis exhaurire accipiatur. Cicero de Aruspicũ responsis, Non ignouit, mihi crede, non, nisi fortè ignotũ putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iudicio absolutũ omnium condemnatũ. Id est exhaustum pecuniis quibus eos corrupisti,&(vt vulgo dicitur) deplumem te reliquerũt, nihil tibi reliqui fecerunt.

Ex. l. Si vir vxori, De præscriptis verbis.

Vt eos fundos si ipse vellet, eodem precio mulier trãscriberet viro. Trãscribere (inquit Seruius) tradere significat. Vergilius in septimo AEneidos, Turne tot incassum fusos patiere labores, Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis? μετατάττειν Græci dicunt. Hic autẽ sermo tractus est de pecunia: nam scribere est dare. Horatius, Scribe decem Nerio, non est satis? adde Cicutæ Nodosi in tabulas centum. Rescribere vero reddere. Terentius, Argentum illud denuo rescribi iube. Hactenus Seruius. Verum rescribere apud Horatium nõ significat tradere. sed iuris verbo mutuum sumere, vt inquit Porphyrio. Rescribere vero restituere. Donatus autem in Phorm. Quoniam ad numerationem, inquit, pecuniæ antecedit scriptura:ideo rescribere dicebant pro renumerare. Terentius, Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi argentum rursum iube rescribi Phormio. Phor. Quid? egóne perscripsi porro illis quibus debui? id est per scripturã reddidi vel dedi, vt inquit Donatus. Hic enim sermo sumptus est à rationibus fœneratorum. Scribere enim est per mensæ scripturam dare. Transcribere(inquit Agretius) dicitur cum ius nostrum in alium trãsit, quæ significatio hoc in loco quadrare videtur: vt sit transcriberẽ fundum, iure cesso tradere. Trãscribere in libris censualibus dici debet, cũ res censualis ab vno nomine in aliud transfertur, quod vulgò super aliũ onerare dicunt. Quo modo & in rationibus, cũ id quod mihi expensum latũ est, in aliud nomen trãsfertur,& nomen meũ ex rationibus eximitur. Hoc modo accipitur in lege vltima, Codice, De prædiis nauicul. Hac tamẽ, inquit, pactione seruata vt si ad minus idoneũ fuerit trãslata possessio, etiã auctores trãscripti prædii teneãtur obnoxii. Gaius in lege Aliquãdo, suprà, Ad Velleianũ, Si hæreditatẽ emerit,& æs alienũ hæreditarium in se transcribat. Liuius libro quinto de bello Macedonico, Instabat alia cura, quòd ciuitas fœnore laborabat,&

Trãscribere. Μετατάττειν. Rescribere. Scribere. Trãscribere.

cum multis fœnoribus legibus constricta auaritia esset, via fraudis inita erat, vt in socios qui non tenerentur iis legibus nomina transcriberēt. Seneca, Philosophia te in virum transcripsit: μετέταξέ σε εἰς ἄνδρας.

Ex eodem titulo in.l. Si apud te.

Fugitiuari⁹. Non enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus. Fugitiuarii apud antiquos fugitiuorum seruorum reprehensores erant, qui eam operam profitebantur vt fugitiuos inuestigatos reducerent. Hoc verbo Varro metaphoricôs quodam modo vsus est libro tertio de re Rustica, Idoneus, inquit, sub dio sumendus est locus cochlearis, quem totum circum aqua claudas, ne quas ibi posueris ad partum, non liberos earum, sed ipsas quæras. Aqua inquā fundenda ne fugitiuarius sit parandus, id est φυγαδοθήρας. id est ne, si locus fugæ pateat cochleis, cogaris postea tanquam fugitiuos seruos sic cochleas fugitiuas persequi & vti ministerio reprehensorum. Ferunt piratas hodie fugitiuariis canibus vti ad reprehensionē remigum vinctorū, qui ad scalmū damnati aufugerunt. Fugitiuarius autē ea forma dicitur qua thunnarius, de quo alibi

Aquila anataria. diximus. & anataria quædam aquila apud Plinium, id est anarum insectatrix, quam Aristoteles nessophonon appellat. & leporaria, quam ille lagophonon, à necandis leporibus & anatibus inditis nominibus.

Ex.l. Apud Labeonem.

Vascularius Si cum emere argentum velles, vascularius ad te detulerit. Vascularius est qui vasa argentea & aurea facit. sunt enim inter aurifices vascularii, cælatores,

Bractearii. inauratores, & bractearii: id est qui aurū malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile, rebus inaurandis inducunt. Cicero in Verrem, acti. quinta, Verres postea quàm tantam multitudinem collegerat emblematum, vt ne vnum quidem cuiquā reliquisset, instituit officinā Syracusis. In regiam maximā palàm artifices omnes cælatores ac vascularios conuocari iubet, ipse suos cōplures habebat. Eò conducit magnam hominū multitudinem, menses octo continuos opus iis non defuit, cū vas nullum fieret nisi aureū. Cælatores qui sint

Cælatura. Sculptura. docet Fabius his verbis lib. secūdo, Cælatura est quæ auro, argento, ære, ferro, opera efficit. Nam sculptura etiā lignum, ebur, marmor, vitrū, gemmas: præterea ea quæ suprà dixi cōplectitur. Hactenus ille. Toreutice sculpturam, vel

Toreumata vt aliqui loquuntur, scalpturā & cælaturam cōplectitur, à qua toreumata huiusmodi opera dicuntur, aut sculpta aut cælata ex quacunque materia quæ in

Tornata opera. delitiis habeatur: quo verbo Cicero, Salustius, & reliqui vtuntur. Latinè tornata opera quædam dicūtur à torno instrumento quo huiusmodi opera fiūt. Nam cælum ferrū est cælatoris. Fabius in fine secundi, Neq; enim sciētia de-

Tornus. siderat instrumentum, vt cælator cælum, & pictor penicilla. Tornus instrumentū est quo vasa detornantur, id est scalpuntur & striatim interdum cauātur. Hic autē non vnius generis est, sed diuersis artificibus variè accommodatus. Torni exēplum videmus in officina eorum opificum quos fulcrarios appellare possumus, qui spōdas & fulcra lectorū fabricantur, & turbines puériles, & rhōbos muliebres, quibus fila agglomerantur. qui & crepitacula lignea

Ferramentū puerilia, & huiuscemodi opera tornatilia faciūt. Ferramētū est manubrio inclusum, fune appēso obuolutū, quod pede artificis ducitur & manu dirigitur.

Ex.l.penultima, De pignoribus.

Fœneratus à te denaria sexaginta rogaui te non certificatorẽ, sed suppositionẽ à me accipere. Hic locus Græcè à Scæuola scriptus, ab imperito quodã ineptè traductus est, quo modo permulta in Pandectis loca, quæ tamen posthac intacta prætéribo, vt admonitione nulla indigentia. Sic autẽ verti debuit: Fœneratus à te denarios vel denaria lx. orandum te duxi ne spõsorem à me, id est ἀβεβαιωτήν, sed pignus acciperes. Et quod sequitur, Et vt seuero homini credidisti, vel securo potius dicendum fuit, vt fido homini. Pignus est quod Græcè hypotheca, quasi obligationi suppositũ dicitur, vel quasi ob fidem debiti suppositum, quod Latinè pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de immobili, quàm de re mobili dicitur. Terentius in Phormione, Ager oppositus est pignori ob decem minas, ædiculæ item ob decem alias. Tacitus in libro decimonono, Credebatur affectam eius fidem præinuisse domo, agrísque pignori acceptis: Quo modo etiam Iurisconsulti aliquãdo vtuntur. Hoc Græcè ὑποθεῖναι, id est supponere dicitur. Inde ille titulus, De rebus eorũ qui sub tutela sunt, non alienandis vel supponendis: quanquã ille qui pignori opponit, id est mutuũ sumẽs ὑποθέσθαι dicitur: hoc est ὁ δανειζόμενος. Creditor vero & fœnerator dicitur ὑποτίθεσθαι, idest pignori accipere. AEschines, ὑπέθεσαν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους, Publicos ei redditus talento oppignerarũt. Demosthenes ἐξ Ἀφόβου, ποῦ δὴ φανερά ἐστιν; ὡς τὰ ὑποκείμενα τοῖς δανείσασιν; ἀλλὰ τῶν ὑποθεμένων ἦν. ὑποθεμένοις & δανείσασι pro iisdẽ dixit, id est pro creditoribus pigneratitiis. Dicitur etiam ab eodem τίθεσθαι pro pignus accipere, οὐ γὰρ πρὸς Νικόστρατον, καὶ οὐδὲ χωρίον οὐκ ἐκ γειτόνων μοι τοῦτο οὐδεὶς ἠθέλησεν οὔτε πρίασθαι οὔτε τίθεσθαι, Quòd nullũ vicinũ mihi fundũ vel emere vel pignori accipere vellet. Et paulũ infrà itidẽ, οὔτε ὠνήσασθαι οὔτε τίθεσθαι. Pignerari ex eorũ imitatione est pignora accipere, vel etiam pignus capere. Cicero Philip.ix, In fuga fœda mors, in victoria gloriosa: etenim Mars ipse ex acie fortissimum quenq; pignerari solet. Pignerari dixit pro eo quod est quasi pignus accipere & sibi asserere, quasiq; obnoxiũ sibi debitúmq; rapere. cuius dicti hic sensus est, Fortissimus enim quisq; primus in prælio occũbere solet. Tranquillus in Claud. Armatos pro concione in nomen suũ iurare passus est, promisitq; singulis quindena sestertia: primus Cæsarũ fidem militis etiam præmio pigneratus, id est quasi pignore obligatam obnoxiámq; sibi & auctoratam sumens. Liuius, Postea conscientia sibimet exilium consciscẽtes, bona tantum quæ publicari poterant, pigneranda pœnæ præbebant. Iuuenalis per actiuũ dixit, Cuius & albeolos & lænam pignerat Atreus. Atreus autẽ pro fœneratore ponitur. Est enim pignerari id quod vulgò per executionem capere dicimus: hoc est pignora capere. quod Demosthenes ἅψασθαι τῶν κτημάτων dicit. dicitur & ἐνεχυράζειν καὶ κατενεχυράζειν. Cicero in Verrem, actione quarta, Cũ in his quidem rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator non ereptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, id est de aratoribus ea iura cõstituebas quæ omnibus aliis essent contraria. Edixerat enim Verres vt publicani possent iure suo ab aratoribus decumarum nomine quantum vellent capere, non iudicis auctoritate (vt assolet) pignora eorum capere. Bona verò publicè possidere, id est quod

Pignus.
Hypotheca.
ὑποθεῖναι.
ὑποθέσθαι.
ὑποτίθεσθαι.
τίθεσθαι.
Pignerari.
Pignero.
ἅψασθαι τῶν κτημάτων.
Pignerator.

in manum regiã ponere dicimus. Cicero Philip. xi, Itaque non aſſentior ſolũ, ſed etiam gratias ago Quinto Fuſio. dixit enim ſeueram, grauem, réque publica dignã ſentẽtiam. iudicauit hoſtem Dolabellam, bona eius cenſuit publicè poſſidenda. Quo cum addi nihil poſſet (quid enim atrocius potuit, quid ſeuerius decernere?) dixit tamen ſi quis eorum qui poſt ſe rogati eſſent, grauiorẽ ſententiã dixiſſet, in eam ſe iturum.

Ex. l. Si prior, in principio, Qui potiores in pignore habeantur.

Expenſum ferre, & acceptũ referre.

Acceptũ & expenſum.

Vt primam tantùm pecuniã expenſam ferat, non etiam quam poſtea credidit. Expenſum ferre dicimus, & acceptum referre, quod & accepto ferre à Iuriſconſultis dici ſolet, tracta à ratiocinationibus metaphora. Duæ enim partes rationũ ſunt: prior accepti eſt, & poſterior expenſi, receptã vulgò dicimus & impenſam. Cicero in Verrem, actione tertia, Nunc ad ſociorũ tabulas accepti & expenſi reuertemur. Acceptũ referre, eſt ſcribere ſe accepiſſe: hoc eſt in acceptorum paginam referre. Tranquillus in Tiberio, Nihil quicquam poſt adoptionem pro patrefamilias egit, aut ius quod adoptione amiſerat, vlla ex parte retinuit. Nam neque donauit quicquam, neque manumiſit, neq; hæreditatem quidem, aut legata percepit vlla aliter, quàm vt peculio referret accepta: id eſt in peculium aſcriberet. Cicero in ſecũda Philip. Ego enim amplius ſeſter. ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Inde acceptilatio non accepti relatio dicta. Vnde illud metaphoricè ab eodem dictũ in eadem Philippica, Omnia denique quæ vidimus, (quid autẽ mali non vidimus?) ſi rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Id eſt horum omniũ malorum in cauſa fuiſſe ſolum Antoniũ exiſtimabimus. Antonio, inquit, imputabimus, & ideo parem vicẽ reddendam ei arbitrabimur. Hoc Græci προσλογίζεσθαι in vtroque ſignificatu dicunt & ἀναλῶσαι. Seneca tamen, philoſophiæ acceptũ fero quòd ſurrexi, dixit: pro acceptũ refero.

προσλογίζεσθαι.

ἀναλῶσαι

Nomina.

Expenſum ferre, eſt ſcribere ſe pecũniam dediſſe, vt inquit Aſconius, vt cum per ſingula expenſi nomina ſummã quandam expenſam aſcribimus. Nomina autem vocãtur in rationibus quos nunc articulos dicimus, quo verbo Cicero in Verrinis identidẽ vtitur, vt alibi diximus: Homo, inquit, amentiſſime tabulas cũ conficeres, ſatis te elapſurũ omni ſuſpitione arbitrare, ſi quibus pecuniã credebas, iis expenſum non ferres? neq; in tuas tabulas vllum nomen referres? Idem, Cũ tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent, quid proderat tibi expenſum illis non tuliſſe? Gellius lib. xvi, Dixi probari apud me debere pecuniam datam conſuetis modis, expenſi latione, menſæ rationibus, chirographi exhibitione, teſtium interceſſione. Ex conſuetudine autem antiquorum hæc tracta ſunt qui tabulas conficiebant, de quibus alibi dicendum. Cicero ad Atticũ libro ſecundo, Feciſti mihi gratũ quòd Serapionis librũ ad me miſiſti, pro eo præſentẽ pecuniã ſolui tibi imperaui, ne tu expenſum muneribus ferres, id eſt ne te donaſſe eũ mihi exiſtimares: volo enim eum emptum mihi eſſe. Plautus in Aulula. Bene igitur ratio accepti atque expẽſi inter nos cõuenit, tu me amas, ego te amo, merito id fieri vterque exiſtimat. Id eſt vterque noſtrũ ſeſe obnoxium alteri putat mutuis beneficiis, quod non faciunt qui beneficia inuicẽ exprobrãt. quod enim alter expendiſſe ſe contendit, alter accepiſſe ſe inficiatur. Hinc illud Pli-

nianum in secundo naturalis historiæ, Toto quippe mũdo & locis omnibus omnibúsq; horis omniũ vocibus fortuna sola inuocatur, vna nominatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur. huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola vtranq; paginã facit. Id est quicquid lucri aut damni quasi expensi & accepti mortales faciunt, omnia fortunæ ascribunt. Dicitur & referre datũ. Cicero pro Flacco, Cũ illam, inquit, pecuniam nominatim Flacco datam referant. Referre ad ærariũ rationes & quæstores & reliqui magistratus dicebãtur, pro eo quod nunc computũ reddere dicũt. Cicero, Andistis rationem tribus versiculis relatam. Idem, Solus est hic qui nunquã rationes ad ærariũ referat. Et in Pisonẽ, Rationẽ ad ærarium retuli continuo, sicut tua lex iubebat. Referre rationes ad ærarium.

Referre autẽ est rationibus ascribere, hoc est impẽsam vel receptam facere, vt vulgus loquitur. Tranquillus in Vespas. Expugnatus autẽ à quadam quasi amore sui deperiret, quum perductæ pro concubitu sester. quadraginta donasset, admonẽte dispensatore quemadmodum summam rationibus referri vellet, Vespasiano inquit adamato. Dicitur & referre in rationes, vt referre in publicas literas, quod Iuuenalis referre in acta dixit, hoc est registrare. Dispũgere rationes, est computum (vt nostri dicunt) examinare. Vlpianus Dispungere, inquit, est conferre accepta & data. Idem alibi, Percontandas, inquit, atq; examinandas rationes & dispungẽdas atque discutiendas. Et iterũ alibi, Vtrũ semel an etiã sæpius recognitio & dispunctio cõcedenda sit creditoribus. Expunctæ autem rationes dicuntur, cum vltima manus calculo & dispunctioni imposita est. Hermo. Iurisconsul. Reipub. rationes subscriptæ & expũctæ, aduersus eum quidem qui administrauerit, vltra xx. aduersus verò hæredem vltra x. annos retractari non possunt. Expungere enim est punctis circunducere & tollere, & quasi rem iam confectã eximere è codice. vt expunctus miles dicitur, qui è numeris exemptus est, & ære dirutus. Plautus in Curcul. Miles pulchrè centuriatus est expuncto in manipulo. Sic apud Persinm, Pupillúmve vtinã quem proximus hæres Impello expungã. Apud Tertullianũ expungere reum & pœnæ eximere, vt contraria ponuntur, quia expungere est tollere, aut designare vt tollendum & damnãdum. Græci vocant διαγράφειν & ὀβελίζειν. Summa rationũ quadrans dicitur, in qua nihil excurrit, & in qua nulla sunt reliqua, id est cum æqualis est summa accepti & expensi. Cicero in Verrem, Expensa Chrysogono seruo sexcenta milia & accepta pupillo Malleolo retulit. Quo modo igitur sexcenta eodem modo quadrarint, vt illa de Gnei Carbonis reliqua sester. sexcenta facta sint, vos æstimabitis. Referre. Dispungere rationes. Expungere rationes. διαγράφειν ὀβελίζειν. Summa quadrans.

Ex.l. Rescriptum, De distra. pigno.

Quia ex contractu qualiquali obligatione à debitore interposita. Qualisqualis pro qualiscunq; dicitur eo modo quo quisquis pro quicunq;. Iuuenalis, Maiorũ primus quisquis fuit ille tuorũ. Et quantusquantus pro quantuscunq; auctore Donato. Terẽtius in Adelph. Nimiũ inter vos Demea ac pernimiũ interest. tu quantusquãtus nil nisi sapientia es. Ille futilis, somniũ. Sic quotquot pro quotcunq;. & vtut pro vtcũque. vbiubi pro vbicũque. Terẽtius in Andria, Iam vbiubi erit, inuentum tibi dabo, & mecum adductum tuum Qualisqualis & similia

Pamphilum. Vbi Donatus hæc verba adnotauit, Vbiubi, inquit, in prima parte vim suam tenet, in secunda productionẽ: & est quemadmodum vtut, quaqua, vndeunde, pro vtcunque, quacunque, vndecunque.

Ex. l. pri. §. Sed sciendum, De AEdilitio edicto.

Ego puto AEdiles tollendæ dubitationis gratia bis idem dixisse, ne qua dubitatio superesset. vbi inter bis & idem areola relicta est scribendo Græco. hãc lacunam hoc verbo replendam cẽseo ἐκ παραλλήλου, hoc modo, bis ec parallelu idem dixisse, id est per alternitatem, vel vt Gellius vertit, ex geminatione. Græci enim cum duo verba idem significãtia iunguntur, ec parallelu, id est alternitate quadam posita esse dicunt, quasi geminato sensu, quale est illud ex vltimo Iliados libro, βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα, id est, Vade î Iri citata. Et alibi, βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε, Vade î noxie somne. Gellius libro duodecimo ita inquit, Cæterùm quis tam obtuso ingenio est, quin intelligat apud Homerũ verba duo idem significantia, nõ frustra posita esse, vt illa, βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε. καὶ, βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα, id est Vade î somnium agens. & I, perge Iri citata. neque ec parallelu, id est ex geminatione (vt quidam putant) sed hortamentũ esse acre iussæ imperatǽq; celeritatis. Virgilius, Vade age nate dea. similia sunt ἄγ' ἄγ. & ἀμφιπεριστρέφω. Sẽsus est igitur in hoc loco, verba hæc edicti, Quid morbi vitiiue cuique sit, ab AEdilibus per geminationem apposita esse tollẽdæ dubitationis gratia, cum idem propè significent. Meminit horum verborum Gellius libro quarto, ex monumentis veterum Iurisconsultorum. Cicero libro iiii. Tuscul. Morbum appellant, inquit, totius corporis corruptionem: ægrotationem morbum cum imbecillitate: vitiũ cum partes corporis inter se dissident, ex quo prauitas mẽbrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo morbus, ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur.

Ex §. Exempli.

Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset.

Fanatici. Enthei. Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati, qui verbo Græco enthei dicũtur, & θεοφορούμενοι, quod non sua spõte, sed diuino numine ferantur, cuiusmodi Cumæa Sibylla à Virgilio describitur in sexto, Cui talia fanti Ante fores subito nõ vultus nõ color vnus, Non cõptæ mansere comæ, sed pectus anhelum: Et rabie fera corda tument, maiórq; videri, Nec mortale sonans, afflata est numine quãdo Iam propiore dei. & reliqua. Huiusmodi erãt Galli matris deûm Cybeles, qui propterea Corybantes dicũtur quasi furibũdi saltãtes. Illi enim in sacris suis vel sacrilegüs potius caput quatiebãt, & vrinantiũ more in caput se iactabãt. vnde & Cybele dicta à verbo cybisto, quod in caput rotari significat, vt petauristæ solẽt. Iuuenalis Satyra ii, Et crine senex fanaticus albo Sacrorũ antistes. Liuius, Galli matris magnæ à Pessinunte occurrere cũ insignibus suis, vaticinãtes fanatico carmine deam Romanis victoriam dare. Idem lib. ix. de bel. Maced. de bacchanalibus loquẽs, Viros velut mẽte captos cum iactatione fanatica corporis vaticinari. Quintilianus in xi, Frequens etiã capitis nutus non caret vitio. adeò caput iactare, & comas excutientem rotare, fanaticũ est. Fanatici à fanis dicti sunt: fana autẽ à fando, quòd ea Pontifex

certa verba fando dedicat, auctore Festo. Inde Profani dicti sunt βέβηλοι, ἀμύητοι qui sacris initiati nõ erant. quod Vergilius lib. vi. significat cũ inquit, Procul ô procul este profani, Cõclamat vates. Nunc laicos vocamus, quasi populares. Profani.

Laicum enim vulgò attrectabile significat, sicut sacrum dicitur & sanctum cuius tactu populo interdictum est. Sic accipiũtur laici panes primi Regum, cap. vicesimoprimo, ad sacrorum differentiam, & Ezechielis vltimo. Profana vrbis propriè accipiuntur pro iis partibus, quæ vsibus populi & vsui promiscuo dedicatæ sunt. Propterea profanos appellaui vbique homines sacris nõ initiatos. Non enim libens facio, vt Græcis verbis vtar, vbi Latina suppetunt idem significantia. Fanaticus autem seruus hoc in loco pro maniaco accipitur, quales sunt qui melancholici dicuntur. AEgineta libro tertio, de mania & melancholia loquens, τινὲς δὲ δοκοῦσιν ὑπό τινων μειζόνων ἐφορᾶσθαι δυνάμεων, καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα καθάπερ οἱ θεάζοντες, οὓς καὶ ἐνθεαστικοὺς ἰδίως ὀνομάζουσιν, Sunt qui videantur, inquit, à maioribus quibusdam potentiis regi, & futura prædicere, instar eorum qui numine afflati dicuntur, quos etiam peculiari nomine entheasticos appellãt, id est fanaticos. Hoc idem bacchari paulo pòst Vlpianus vocat, hoc est Baccharũ more lymphaticè vaticinari. Quãquam Accursius occupari interpretatur, diuinacior ipse interdum omnibus fanaticis. Ex quo apparet quid illa verba eiusdem Vlpiani significent, Et aliqua profatus esset. Profari enim Latinè dixit, quod Græci prophetare dicunt, id est futura prædicere. Cæterùm Plato libro secundo de Legibus, poetarum genus thion, id est diuinũ, & entheasticon, id est deo plenum diuinitus inspiratum vocat. Quo nomine merito ac verè vocitari possunt vates nostri, id est prophetæ, qui aduentũ lucis æternæ in mundum prædixerunt. Ii enim demũ enthei & entheastici fuerunt, & theophorumeni, id est diuino illo spiritu pleni, quo ad veritatẽ proferendam & ducebantur & ferebantur. Quos verò antiqui sic vocabant, dæmonistici dici debent. quem enim deum putabant dæmon erat, id est genius deprauatus. Dicemus & mox aliqua eodem pertinentia. Laicum. Profari. Entheastici. Dæmonistici.

Ex eodem loco, Superstitiosum, iracundum.

De superstitione Cicero libro secũdo de Natura deorũ, Non enim, inquit, philosophi tantùm, verum etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur, & immolabant vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi. Ita factum est alterum vitii nomen, alterum laudis. Idem in primo, de atheis quibusdam loquens, id est qui deos esse nullos affirmabant, atque adeò omnem vim diuinam tollebant: Horum enim sententiæ, inquit, non modò superstitionem tollunt, in qua inest timor inanis deorum, sed etiam religionem quæ deorum cultu pio continetur. Cuius dicti meminit Augustinus libro quarto de Ciuitate, si quis latius hoc persequi fortè velit. Fabius, Vt à diligenti, inquit, curiosus, à religione superstitio distat. Augustinus libro sexto de Ciuitate, Quale autem illud est quòd Varro religiosum à superstitioso ea distinctione discernit, vt à superstitioso dicat timeri deos, à religioso autem tantùm vereri vt parentes, Superstitio. Religio. Athei.

non vt hostes timeri? Græci superstitionem δεισιδαιμονίαν appellant, & desidæmonas superstitiosos, ab inconsulta & absurda diuinæ potētiæ formidine. Huiusmodi meticulos, scrupulos nunc appellant nō inepto verbo, & inde superstitiosos scrupulosos. Inest enim semper aliquid quod malè eos habeat, & tanquā lapillus, id est scrupulus in calceo identidem punctitet. Sic accipitur ab Vlpiano in. l. Quæ sub, De cōd. institutionū. Propterea factum vt superstitio pro inani etiam obseruatione ponatur. Fabius in quarto, Amentis est enim superstitione præceptorum contra naturam causæ trahi. Ponitur etiam à doctis superstitio pro ea quam hæresim vocamus. Idem libro tertio de laude & vituperatione loquēs, Et est conditoribus vrbiū infamiæ cōtraxisse aliquā perniciosam cæteris gentē, qualis est primus Iudaicæ superstitionis auctor, de Mose loquēs. Eadem de causa Tacitus libro decimoquinto Christianorū dogma exitiabilem superstitionē appellat, videlicet temporibus suis inseruiēs, quibus in Christianos maximè sæuitum est. Cicero in Partitionibus, Cernenda autē sunt diligēter ne fallant ea nos vitia quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiā malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis extollendis, & despicientia in cōtemnendis honoribus, & liberalitatē effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia inanis, & iustitiam acerbitas, & religionē superstitio, & lenitatem mollitia animi, & illam disputādi prudentiam concertio captatióque verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquēdi. Quo in loco Cicero superstitionē pro desidæmonia, id est incōsulto deorū

Hæresis. timore accepit. Hæresis autē verbū apud vulgus infame, opinionē firmatā de aliquo dogmate significat, quales sunt quæ sectæ dicuntur. Cicero in præfatione Paradoxorū, Cato autē ea sentit quæ non sane probantur in vulgus, & in ea est hæresi quæ nullū sequitur florē orationis, neque dilatat argumentum, sed minutis interrogatiūculis, quasi punctis quod proposuit efficit. de secta Stoicorū loquēs, Sectas enim, id est hæreseis dicimus habitus animorum & instituta philosophiæ circa disciplinā, vt auctor est Seruius in librum decimum AEneid. Aug. lib. viii. de Ciuitate, Aristoteles vir excellentis ingenii cū sectam Peripateticā condidisset, quòd deambulans disputare consueuerat, plurimos discipulos præclara fama excellens viuo adhuc præceptore in suā hæresim cōgregauit. Lactantius libro quarto Institutionū, religionis nomen aliter interpretatus est, Hac inquit, conditione gignimur vt generati nos deo iusta & debita obsequia præbeamus: hunc solum nouerimus, hunc sequamur: hoc vinculo pietatis obstricti deo & religati sumus, vnde ipsa religio nomen accepit: non vt Cicero interpretatus est à relegendo. Et paulo pòst, Quid ergo est? nimirū religio veri cultus, superstitio falsi. Et omnino quid colas interest, nō

Religio. quemadmodum colas. Religionis verbo significantissime antiquitas vsa est. Plinius in epist. Sed parentibus solis ius præceptores conducēdi relinquatur, iisdémque religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur. Id est solicita & anxia cura probos præceptores idoneósq; deligēdi liberis suis. Columel-

Obstringere religione la religiosè pro solicite & accurate dixit, Nihil, inquit, curiosè administrāt, nihil religiosè. Obstringere religione & obligare dicebant pro eo quod di-

cimus conſciétiæ metum incutere. Cicero in Philip. ſecunda, Obſtrinxiſti populum Romanum religione, Augur Auguri, Conſul Conſuli nunciaſti: δεισιδαιμονίαν τῷ δήμῳ περιέθηκας. Id eſt de cœlo ſeruaſſe te dixiſti, ne populus eo die comitia haberet: & vitium obueniſſe dixiſti (verba ſunt auguralia) vt comitia diſturbares, & populum alligares, & morareris hac obnunciatione. Verebantur enim Romani aliquid agere vetantibus auſpiciis, ne male cederet ſi contra deorũ monita agerent. Idem de Aruſpicũ reſponſis, Quæ tanta religio eſt qua nõ in noſtris dubitationibus, atq; in maximis ſuperſtitionibus, vnius P. Seruilii ac M. Luculli reſponſo ac verbo liberemur, id eſt vt nũc loquimur, qui tantus conſciẽtiæ ſcrupulus? Liuius libro ſexto, ſecũdi belli Punici, Inſtructis vtrinque exercitibus in eius pugnæ caſum in qua vrbs Roma præmiũ victori eſſet, imber ingens grandine mixtus, ita vtranque aciem turbauit, vt vix armis retentis in caſtra ſeſe receperint. Et poſtero die eodẽ loco acies inſtructas eadem tempeſtas diremit. Vbi recepiſſent ſe in caſtra, mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionẽ ea res apud Pœnos verſa eſt, οἱ δὲ καλχηδόνιοι ἐπὶ τὸ ἀδύνατον ἐπανήγοντο δεισιδαιμόνως, id eſt, Pœni interpretati ſunt id diis nõ placere, vt pro vrbe Roma capienda confligerent, vel vt vrbs Roma armis oppugnaretur. Plautus in Curgul. Vocat me ad cœnam. religio fuit, denegare nolui. Verba ſunt paraſiti, ſignificantis ſe (vt vulgi verbis loquar) conſciẽtiam feciſſe, ſi homo ipſe paraſitus ad cœnam vocatus non iret. Cicero in prima Philippica, Cum innumerabiles, inquit, religiones in rempub. inducerentur, id eſt anxietates & formidines impendentis quaſique aduentantis iræ diuinæ. Exoluere religione, eſt huiuſmodi ſcrupulũ adimere. Liuius libro nono ab Vrbe cond. de Spurio Poſthumio loquẽs, Caudinæ pacis auctore, Dedamur per fœciales nudi, vinctiq; exoluamus religione populũ, ſiqua obligauimus, ne quid diuini aut humani obſtet, quo minus iuſtum piũq; de integro ineatur bellum. Et paulo pòſt, Nã quòd deditione noſtra negant exolui religione populum, id iſtos magis ne dedantur, quàm quia ita res habeat dicere. quis adeõ iuris fœcialiũ expers eſt qui ignoret? Idem lib. tertio, Edicimus itaque, Omnes qui in verba iuraſtis craſtina die iurati ad lacum Regillum adſitis. Cauillari tum Tribuni, & populum exoluere religione, priuatum eo tẽpore Quintium fuiſſe cum ſacramento addicti ſunt. Id eſt cœperunt Tribuni dicere nulla religione ſacramenti obſtrictum eſſe populum qui in verba priuati hominis iuraſſet, nec metuendum periurium ſi imperio eius non paruiſſent.

In religionem verti.

Exoluere religione.

Ex eadem lege, circa finem.

Etiam ſi per luxuriam id factum. Sic quidem vbique legitur, ſed corruptè omnino. Propterea non per luxuriam, ſed pluriſariam legendum eſſe puto, hoc ſenſu, Etiam ſeruum fanaticum hoc edicto redhiberi non debere, nõ modo ſi ſemel, aut vno modo id fecerit, ſed etiam ſi pluriſariã. Vitium enim eſſe animi fanatice vaticinari, de quo hoc edicto nihil cauetur. Et alioqui luxuria in hoc ſenſu Latinũ non eſt, id eſt vt crapulam ſignificet & vinoſitatẽ. Luxuria enim & luxus profuſam impenſam ſignificat. Luxuria (inquit Feſtus) morum eſt ſolutio. Luxa enim mẽbra dicuntur è ſuis locis mota, à quo luxurioſus in re familiari ſolutus. Eſt etiã luxuria & luxuries ſegetum quam Plinius

Luxuria.

inter vitia frugum ponit,id est redundantia germinis. Cicero de Oratore, In eius oratione(vt in herbis rustici solēt dicere in summa vbertate) inest luxuries quædam quæ stilo depascēda est. Id est scribēndi frequētia & assidua meditatione reprimenda illa naturalis vbertas quæ interdum redundat.

Ex.l.secunda, Vel melancholici.

Melancholici. Melancholici sunt qui morbis melancholiæ, id est atræ bilis vexantur. qui morbi animi sunt nō corporis. Apud AEginetā medicinæ auctorē caput est in tertio de mania & melāc holia, vt suprà diximus. Melāc holici igitur vt ma nici qui & maniaci dicūtur, mente capti sunt. Vnde Cicero in tertio Tuscul. de insania & furore loquēs, Eos enim, inquit, sanos intelligi necesse est, quorū mens motu quasi morbo perturbata nullo sit. Qui cōtrà affecti sunt, hos insa nos appellari necesse est. Et paulo pòst, Græci autē maniam vnde appellent non facile dixerim: eā tamen istam distinguemus nos melius quàm illi. Hanc

Furor. enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus. Græci volunt illi quidam, sed parū valent verbo. Quem nos furorem, melancholiā ipsi vocant, quasi verò atra bili solùm mens, ac nō sæpe vel iracundia grauiore vel timore vel dolore moueatur. Quo genere Athamātem, Alcmœonem, Aiacem, Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus eum dominū esse rerū suarum vetant xii. tabulæ. Itaque non est scriptū si insanus, sed si furiosus esse incipit. Stultitiā enim censuerunt, id est incōstantiam sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorū & vitæ communem cultū atque vsitatum. Furorem autē esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatē. Quod cum ma ius esse videatur quàm insania, tamen eiusmodi est vt furor in sapientē cadere

Insania. possit, non possit insania. Secundū hæc Ciceronis verba insania est, quam Græci maniam, furor quam ipsi melāc holiam appellant. Idem alibi philosophicè insaniā interpretans ita inquit, Sanitatē enim animorum positā in trāquillitate quadam constantiáq; censebant. His enim rebus mentem vacuam appellant insaniā, propterea in perturbato animo sicut in corpore sanitas esse nō possit. Celsus lib.iii, insaniam Latinè appellari dicit, quam Græci phrenesim vocant, & phreneticorum vel phreniticorum potius, id est insanorū tria genera facit. Est autē phrenesis, siue vt Græci scribunt phrenitis, acutus morbus in febre superueniēs, cum ægrotantes desipiunt, & aliena loquuntur. Plinius libro vicesimooctauo, Athletæ torpentes, venere restituūtur, venere vox reuocatur, cū ea candida declinat in fuscam. medetur & lumborū dolori, oculorū hebetationi, mente captis, ac melancholicis. Aristoteles in Probl. tricesi-

De melancholicis ex Aristotele. ma sectione multa de melāc holicis subtiliter & luculentè disputauit, ex quo problemate nonnulla ad hunc locum attinentia ascribēda his putauimus. In quibus autē, inquit, habitu melancholico natura constiterit, mox iis multa & varia morborum genera exoriuntur, prout alius aliam habitus intemperiem sortitus est. Exempli gratia, in quibus multa & frigida bilis est atra, ii stolidi sunt & ignaui: in quibus permulta & calida, ii pērciti & ingeniosi, amasii, propensi ad omnē excandescētiam & cupiditatē: nonnulli etiā loquaciores: mul ri etiā propterea quòd ille calor sedi mentis in vicino est, morbis vesaniæ im plicātur, aut instinctu lymphatico inferuescunt. ex quo Sibyllæ efficiuntur &

Bacchæ & omnes qui diuino ſpiraculo inſtigari creduntur, eũ ſcilicet id non morbo ſed naturali intemperie accidit. Interpres vir doctiſſimus morbos veſaniæ vocauit, quos Ariſtoteles manicos dixit: & ſpiritu lymphatico inſerueſcere pro entheaſticũ fieri & fanaticũ, vt ſuprà diximus. Lymphati ſunt quos Græci nympholeptos vocãt, quaſi nympharũ ſpiritu correptos. Vnde & lymphationes nocturnæ apud Plinium. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἰσχὺς εἶν τὸ νοσῆμα τότε τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς ἢ ἐνθουσιαστικοῖς, ὅθεν σίβυλλαι καὶ βάκχιδες καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες. lib ii. Lymphati.

Ex lege iiii, Nec guloſos nec impoſtores.

Impoſtores (inquit Accurſius) qui imponunt aliquid alicui. Impoſtores dicuntur verſuti & fallaces homines: & impoſtura huiuſmodi fallacia, ab eo dicta, quòd adulterinas merces pro veris ſupponat. Inde imponere pro decipere ſimpliciter accipitur. Tacitus libro decimoſeptimo, Falluntur quibus luxuria ſpecie liberalitatis imponit. Sic Plinius in epiſtolis, Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundã immẽſa luxuria ſpecie frugalitatis imponat. Pollio in Galienis, Cum quidam gemmas vitreas pro veris vendidiſſet eius vxori, atq; illa re prodita vindicari vellet, rapi quaſi ad leonem venditorem iuſſit, deinde e cauea caponẽ emitti: mirantibúſque cunctis rem tam ridiculam, per curionem dici iuſſit, impoſturam hic fecit & paſſus eſt. deinde negociatorem dimiſit. φενακισμὸς à Græcis impoſtura dicitur. & φενακίζειν imponere, quo verbo Demoſthenes identidem vti ſolet. Verbũ ab eo tractũ quod φενάκη adulterina coma dicitur, quem Latini vno verbo galericulum appellant, vt Græci πηνίκιον apud Demoſthenẽ περὶ παραπρεσβείας. Ibi enim πηνίκιον, τὴν ἐπιτεθειμένην κόμην intelligo. Tranquillus etiã capillamentum. Impoſtores etiam à Græcis plani dicuntur, ſed certi cuiuſdam generis impoſtores, inſigni verſutia præditi: quo vocabulo potius quàm Latino Cicero pro Cluentio vſus eſt: Hic ille planus, inquit, improbiſſimus quæſtu iudiciario paſtus, qui illi pecuniæ quam cõdiderat, ſpe atque animo iam incubaret, contrahit frontẽ. Recordamini faciẽ atq; illos eius fictos ſimulatóſq; vultus. queritur ſe ab Oppianico deſtitutum. & qui eſſet totus ex fraude & mẽdacio factus, quíque ea vitia quæ à natura habebat, etiam ſtudio atq; artificio quodam malitiæ condiuiſſet, pulchre aſſeuerat ſe ab Oppianico deſtitutũ. De planis ita inquit Euſtathius Homeri interpres in Odyſſeam, ἔστι δὲ πλάνος ὁ τέχνην ἔχων τινὰ καὶ ἐν ἀποπλανᾶν τοὺς θεωμένους, ὁποῖοι Κηφισόδωρός τε καὶ Παντολέων καὶ Ματρέας. ὃς κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀθηναίου ἔλεγε πρὸς αἴνιγμα, θηρίον τι τρέφειν ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίει, Planus eſt, inquit, qui artem quandam profitetur imponendi etiam ſpectantibus, quales fuerũt Ciphiſſodorus & Pantoleon & Matreas apud Alexandriam .. qui vt auctor eſt Athenæus hiſtoricus, huiuſmodi ænigma propoſitabat, Alere ſe feram quandam quæ ſemet ipſa æſitaret, ita vt nunc vſque Matreæ fera non inuenta ſit. Fortaſſe autem, inquit, aut iram aut inuidiam aut animi ægritudinem ſignificare voluit, aut huiuſmodi aliquem affectum, ὡς καὶ ζητεῖσθαι μέχρι τοῦ νῦν τὸ Ματρέα θηρίον. τὸ δὲ ἴσως ἢ φθόνον δηλοῖ ἢ λύπην. Huiuſmodi autem impoſtores in delitiis olim regum fuiſſe ex Plinii verbis cõiicere licet libro triceſimoquinto, Non fuerat, inquit, Apelli gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo. Quo regnante Alexãdriam

Impoſtores. Impoſtura. φενακισμὸς. φενακίζειν. φενάκη. πηνίκιον. Galericulus. Capillamẽtum. Plani. Planus. Matreas.

vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorū plano regio, inuitatus ad regis cœnam venit: indignantíque Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti vt diceret à quo inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete deliniauit, agnoscente vultū plani rege ex inchoato protinus. Gellius libro decimoquinto hæc ignorasse videtur, qui pro sycophanta planum intelligendum putauit apud Laberium & Catonem. Qui etiā addubitasse videtur, an verbum Latinum esset. Impostorem insignem ætas patrum nostrorum vidit Frāciscum Villionum, quo vno nomine plani diffinitio maximè intelligi potest. Iudæi Christum dominū nostrum contumeliosissimo nomine planū vocauerunt, Matthæi vicesimoseptimo, Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc viuens, Post tres dies resurgam. κύριε ἐμνήσθημεν ὅτι πλάνος εἶπεν ἐκεῖνος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Qui locus haud dubiè sic verti debuit, Domine memoria tenemus quod impostor ille dixit, Post tres dies resurgo. Impostorē enim vocabant quasi præstigias quasdam pro miraculis ederet, & veluti circulatoriis strophis populum ludificaretur.

Matthæi locus.

Ex eodem loco.

Morion. Tamen si ita fatuum vel murionē vendiderit. Legendum morionē. Moros Græcè stultus dicitur, vnde morion diminutiuum, quo etiam Latini vtuntur. Moriones sunt fatui quos in deliciis Principū esse videmus. Plinius in epistolis, Scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Idem, Si quid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur. Lampridius in Alexandro, Nanos & nanas & moriones & vocales exoletos & omnia acroamata & pantomimos populo donauit. Eiusdem generis sunt Saniones à sanna, id est ab ore distorto dicti. nisi quòd sannio ex mimorum genere fuisse videtur. Cicero in secundo dialogo de Oratore, Atque hoc etiā animaduertendum est, non esse omnia ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum quàm sannio est? sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipso corpore videtur. Salsum hunc possum dicere, atque ita vt non eiusmodi esse oratorem velim, sed vt mimum. Huiusmodi sanniones videmus in pompis quæ per vrbē traduci solent, & in ludis theatralibus & in saltationibus chironomicis, scurrili ipsos gesticulatione risum populariter excitantes. Moros igitur vnde morion dictus, fatuum & stupentem significat. Vnde morari verbum Latinum prima producta factum. Cuius exemplum in scōmate illo Neroniano apud Tranquillum, Certè omnibus rerū verborúmque cōtumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiæ, modo sæuitiæ arguens. Nam & morari eum inter homines desiisse producta prima syllaba iocabatur, multáque decreta vt insipientis atque deliri pro irritis habuit. Morari pro stupide & fatue & delire agere dixit, quod Græci μωραίνειν dicūt. Vnde Matthæi quinto, Vos estis sal terræ. quòd si sal euanuerit, in quo condietur? Qui locus sic verti debuit, Quòd si sal infatuatus fuerit, id est si desipuerit, hoc est salis & condimenti saporē amiserit, ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ. Sequitur enim, Ad nihilum valet vltrà, nisi vt cōculcetur ab hominibus. Fatui cibi dicuntur insipidi & inconditi. Martialis in Xeniis, Vt sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ, O quàm sæpe petet vina pipérque coquus? Fatuas betas dixit salsi saporis expertes. Fatuum lapidem pro in-

Sannio.

Morari.

Matthæi locus.

Infatuati.

Fatuus.

ſipido Hermolaus Barbarus ex Themiſthio tranſtulit, hoc eſt nullius ſaporis, quem Græci achylon dicũt. Quemadmodum autem inſipientem hominem dicimus tranſlatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominem, & ſalem fatuum dicimus, non qui euanuit, id eſt in nihilum abiit, ſed qui ſapientia, aut ſapore caret.

Ex lege, Idem Offilius.

Idem vbi neque matutino tẽpore videt, neque veſpertino, quod genus morbi Græci vocant. eluſcationẽ quidam eſſe putant. Hermolaus Barbarus in emendationibus Plinianis hunc locum ita legit, Quod genus morbi Græci nyctalopas vocant. Luſcitionem eam quidam eſſe putant. & reliqua. Luſcitioſi, qui & luſcioſi & nuſcitioſi dicuntur, ſunt vt quidã exiſtimant, quos Græci nyctalopas appellant, qui & mane & veſperi exiliter admodum vident, nec ferè niſi interdiũ. Alii luſcioſos eos eſſe putant, qui veſperi plus vident, quàm meridie, vel adhibito lumine. Luſcitioſi (inquit Feſtus) ſunt qui parum vident propter vitium oculorum, quíque plus veſperi vidẽt, quàm meridie. Nonius, Luſcioſi, inquit, ad lucernam non vident. Et myopes minus videntes vocantur à Græcis. Varro, Veſperi non vident, quos appellant luſcioſos. Plinius libro vndetriceſimo, Fimum quoque Gallinaceorum, dũtaxat rubrum luſcioſis illinendum monſtrant. Idem, Earundem auium ſanguis nyctalopas ſanat. Idem libro octauo, Caprinum iecur reſtituit veſpertinam aciem iis, quos nyctalopas vocant. Plautus in Mil. Mirum eſt te lolio victitare. Pal. Quid iam? Sce. quia luſcioſus. Pal. Verbero tu quidem cæcus, nõ luſcioſus. Exiſtimo tamen hunc locũ ita legendum eſſe, Sed & μύωπα morboſum eſſe conſtat. Idem, Vbi homo neque matutino. & reliqua. Ita vt ibi, Sed &, initiũ ſit alterius ſenſus, nec à prioribus dependentis. Myopes enim & nyctalopes cognata ſunt vocabula, & alioqui textus cohærentior erit. Ducor etiam cõiectura ex Gellio ſumpta libro quarto, vbi de edicto AEdilium loquitur. Sic enim inquit περὶ νωδοῦ, id eſt de edentulo, De myope quoque qui luſcioſus Latinè appellatur, diſſenſum eſt. Alii enim redhiberi omnino oportere, alii contrà, niſi id vitium morbo contractum eſſet. Quæ verba apud Gellium, corrupta atque etiã inuerſa ſtructura leguntur. Fulgentius, Luſcioſos, inquit, dicunt, qui interdiu parum vident: Græcè myopes dicuntur. Nyctalopes igitur & myopes idem eſſe putantur, & pro iiſdem à nonnullis accipiuntur. hoc eſt pro iis, qui interdiu propter viſus hebetem vim cõtueri nequeunt, nec niſi clauſis oculis, à cõniuentibus oculis myopes nomen habentes. Nyctalopes à nocturnis, quaſique noctuinis oculis. Alii nyctalopes à myopibus diſtingunt, eodem ad vtrũque ſignificatum etymo ſubſeruiente, vt ſint myopes, qui iam inde à principio ortus ſui, niſi admota oculis cõtueri nequeunt. Cuiuſmodi multos videmus, qui res intuendas oculis propè contingunt, & limis etiam, ſemicluſíſque oculis aſpiciunt. Ariſtoteles in Problematibus, ſectione trigeſimaprima, διὰ τί οἱ μύωπες συνάγοντες τὰ βλέφαρα ὁρῶσι; Cur myopes contractis palpebris vident? μυωπάζειν δὲ λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες. ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσι, τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόῤῥωθεν βλέπουσι. id eſt, Myopes autem dicuntur, qui ab ortu primo proxima qui-

Luſcitioſus
Luſcioſus.

Myopes.
Nyctalopes

dem vident, remota verò non vident. Senibus autem vitium huic contrarium accidit. ſiquidē ſenes admota non videntes, longè reducta vident. Idem, νυκτάλωπας δὲ λέγουσι ὅταν μὲν συμβῇ τὴν μὲν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ γενομένης οὐδ᾽ ὅλως, Nyctalopas dicunt eum interdiu vident, occidente vero ſole hebetius vident, ad plenam verò noctem ne paululum quidem. Nyctalopia vitium ipſum eſt vt myopia. Dioſcorides tamen nyctalopa pro vitio identidem accipit.

Ex eadem lege.

Quæſitum eſt an balbus & blæſus & atiphus, iſque qui tardius loquitur, & varus & varicus ſanus ſit. Hunc locum cum eſſem Florentiæ in Piſanis Pandectis ita legi, An balbus & blæſus & atypus, iſque qui tardius loquitur, & varus & varius. Apud Gellium libro quarto, ſic etiam corruptè legitur. Balbus autē & atyphus vitioſi magis, quàm morboſi ſunt, vt equus mordax, aut calcitro vitioſus magis, quàm morboſus eſt. Ariſtoteles in Probl. ſegmento vndecimo, tria genera huiuſmodi vitiorum ponit, τραυλότητα, ψελλότητα, ἰσχνοφωνίαν, vel etiam ἰσχοφωνίαν, vt apud Herodotum legimus in antiquo exemplari, id eſt blæſitatem, balbutiem, linguæ hæſitantiam. τραυλότης, inquit, id eſt blæſitas, eſt τὸ γράμματός τινος μὴ κρατεῖν, καὶ τοῦτο οὐ τὸ τυχόν: id eſt literam aliquam exprimere non poſſe, eámque non quamlibet ſed certam. ψελλότης, id eſt balbuties, τὸ ἐξαιρεῖν τι ἢ γράμμα ἢ συλλαβήν, eſt literam exterere, vel ſyllabam: id eſt pronunciando eximere & prætermittere. Hæſitantia eſt ſyllabam ſyllabæ iungere properè non poſſe. Hæc tria vitia expreſſit Vlpianus, & aliud præterea, quod atypi nomine vocauit, quod quid ſit nondum inueni, nec inuenturū me ſpero. Exiſtimo tamen ab etymologia vocabuli eos eſſe atypos dictos, qui non ſatis expedito plectro linguæ vterentur, quaſi aerem non ferientes, vel quaſi nō ſatis verba exprimentes, conformantéſve. Sic enim vulgus dicere ſolet de iis qui malè verba exprimunt. AEgineta ancyloglosſum appellat vitium linguæ, aut cōgenitum, aſtricta lingua infanti naſcenti membranulis quibuſdam duriuſculis & breuioribus: aut agnatum, id eſt accidentarium, cum vlcus ſub lingua cicatricem duriorem obduxit. Eſt autem vinculum neruoſum, quod filum vulgariter nūcupatur. Eximitur autem hoc vitium inſtrumento chirurgico, quod ancylotomon appellant, id quod cum puero eximeretur, vidi. ἀγκυλόγλωσσον (inquit ille) πάθος ἐν τῇ γλώσσῃ, ποτὲ μὲν ἐκ φύσεως, ποτὲ δὲ ἐξ ἐπικτήτου. Ariſtoph. in comœdia quæ Sphecés, id eſt Veſpæ inſcribitur, Traulos, id eſt blæſos eſſe ſignificat, qui l pro r exprimunt. Cicero tamen in pri. de Orat. balbum in eo ſignificatu accepit de Demoſthene loquēs, Cúmq; ita balbus eſſet, vt eius ipſius artis, cui ſtuderet primā literā non poſſet dicere, perfecit meditādo, vt nemo planius eſſe locutus putaretur. de litera ρ loquens, quæ prima eſt in rhetorica. Vari ſunt pedibus incuruis, & in ſe contractis, cuiuſmodi ſpadones & caſtratos videmus. Vnde etiā varæ manus. Ouidius ix. metamorph. Tenuíque à pectore varas In ſtatione manus. id eſt incuruas. Iis cōtrarii ſunt valgi, qui altrinſecus prominētes ſuras habēt, & in diuerſum actas, quales cācri habent, & lacertæ auctore Ariſtotele, qui AEgyptios hujuſmodi eſſe tradit in Proble. eadem ratione qua capillū criſpū habēt, & à calore intortū. Hi à Græ-

Marginalia: Vitia. — τραυλότης. Blæſi. Balbi. Hæſitātes. — Ancyloglosſum. — ἀγκυλόγλωσσον. — Vari. — Valgi. — Blæſi.

cis βλαισοὶ dicuntur, vt illi ῥαιβοί. Valgos(inquit Festus) Aurelius intelligi voluit, qui diuersas suras habẽt, sicut è cõtrario vari dicuntur incurua crura habentes. Aristoteles, διὰ τί οἱ Αἰγύπτιοι καὶ Αἰθίοπες βλαισοί εἰσι; Cur AEthiopes & AEgyptii blæsi sunt cruribus? Sic enim transtulit interpres, qui blæsos Græcè protulit, quos Festus valgos Latinè appellatos esse dixit. Blæsitas autem non modò vitium est linguæ, sed etiam eorum vitium, qui oblæsum gressum habent, quæ ratio est vocabuli apud Græcos παρὰ τὸ βλάπτω. Vatii sunt, qui pedes extrorsus obtortos habent, iidem vt arbitror, qui valgi. Varro libro secũdo de re Rustica, de canibus loquẽs, Sint cruribus rectis, ac potius varis quàm vatiis: id est in se potius, & introrsus intortis, quàm extrorsus. Plinius libro xi, Vola homini tantùm, exceptis quibusdam. Nam & hinc cognomina inuenta plauci, planci, scauri, pansæ. Sicuti à cruribus vari, variæ, vatinii, quæ vitia & in quadrupedibus. Alioquin vari apud Celsum lib. vi. maculæ sunt oris, vt lenticulæ & ephelides, vnde homines varii dicti. Idem libro quinto, de pustulis loquens, quæ exanthemata dicũtur Græcè, Ea, inquit, modò rubent, modò colorem cutis nõ excedunt, nonnunquam plures similes varis oriuntur. A varis varius homo dictus, vt lynces variæ. Vnde iocus Ciceronis apud Quintilianum in vi. in Isauricum, Miror quid sit, quòd pater tuus homo constantissimus te nobis varium reliquit. Vbi intelligi voluit varis in facie distinctum.

ῥαιβοί. Vatii. Vari & Ephelides. Varius.

Ex lege, Qui clauum.

Trebatius ait nõ esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum straboñe. Hoc enim ex ingluuie oris accidere. Hic locus haud dubiè deprauatus est, vel mutilatus potius. Quid enim straboni cũ hircoso? aut quid ingluuies ad oculos distortos pertinet? Hircus fœtor est alarum, quem Plinius alarum graueolentiam appellat, & aliquando virus alarum. A Græcis itidem tragos dicitur. Vnde tragizontes pueri ab Aristotele dici putantur libro septimo de histo. animalium, ab alarum odore, quasi hircientes, cum pubescentes venerẽ agnoscere incipiunt, & vocem in sonum asperiorẽ inæquabiliorémque mutare. Neq; enim, inquit, acuta præterea vox est, neq; grauis, neq; tota æquabilis, sed similis fidibus incontentis & asperis, ὅμοια φαινομένη ταῖς παρανενευρισμέναις καὶ τραχείαις χορδαῖς, ὃ τραγίζειν καλοῦσι. Alexander tamen Probl. libro primo τραγῶντας eos vocat, metaphora(vt ipse inquit) ab hircorum voce ducta propter arteriæ asperitatẽ. Alioquin omnis graueolentia tragos à Græcis dicitur, vnde ὑποτραγίζειν τῇ ὀσμῇ Dioscoridi pro admodum olere. Idem, τὸ περὶ τὴν ὀσμὴν βρωμῶδες τράγον καλοῦσι. Et tragomaschali dicti, qui virus alarum olent, id est hircosi, vt Plautus appellat. Gellius libro vndecimo, Quidam sunt tam magni sensus Quinti Ennii, vt licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter vnguentatos placere. Quo in loco tamen metaphoricè accipitur. Fortasse igitur hic legendum veluti hircos, vel tragon, vel sic, veluti hircosum tragonta, vel quid simile. Est autem Græcum, quod imperiti Latinis literis perperã scripserunt. Nihil tamen constituo. Vix enim rationem inire possis, cur ab oris fœtore Iurisconsultus ad alarũ fœtorẽ abruptè transierit, quasi exemplũ subdendo eius, quod antè dixerat. Sed illuuie legendum esse, non ingluuie, facilè coniicio. Ingluuies enim non oris est, sed illuuies, quæ Græcè ἄλουσία dicitur.

Hircus. Hircientes. ὑποτραγίζειν. Tragomaschali. Hircosi. Illuuies. ἀλουσία.

Ex lege, Quæritur, De eo qui vrinam facit.

Ἐνουρεῖν. Vlpianus his verbis morbi genus significauit, quod à Græcis ἐνουρεῖν dicitur, Immeiere. id est immeiere Latinè. quem qui patiuntur, lectos permingere solent. Morbus est plerunque puerilis, vt inquit Paulus AEgineta, χαλάσεως τοῦ τραχήλου τῆς κύστεως μυὸς, τοῦτο τὸ πάθος ἐργάζεται, Luxatus, inquit, ceruicis vesicæ musculus hoc vitium efficere solet.

Ex eadem lege, Si quis habeat antiacham.

Hic locus luculento errore corruptissimè legitur in omnibus exemplaribus. sic autem haud dubiè emendandus, Si quis habeat antiadas, an redhiberi possit, quasi vitiosus quæritur, & si antiades sunt quas existimo, id est inueteratos, vel etiam inueterati, & qui iam discuti non possunt faucium tumores, Antiades. qui antiadas habeat, vitiosus est. Antiades Græcè, tonsillæ Latinè dicuntur, de quibus Plinius, Tonsillæ, inquit, in homine, in sue glandulæ. Ab Aristotele in pri. de histo. animalium paristhmia vocantur, quasi iuguli isthmō, id est angustias obsidētes. Cicero in secundo de Natura deorum, Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quò primum illabuntur ea quæ recepta sunt, & oris vtraque ex parte tōsillas attingens, palato terminatur. Stomachus Stomachū hoc in loco Cicero propriè pro gula & gutture accipit. Est enim stomachus, vt Galenus inquit, στόμα τῆς γαστρός, id est os ventriculi. Antias nomen est tam particulæ, quàm morbo accommodatum, vt vua. de qua paulò superius Vua. legimus, Item si vua in gutture intumuerit. Quanuis Aristoteles in anatome, In ore, inquit, penitiore particula est alia staphylophoros, id est vuigera, Columella. Columella nomine, venæ insidens: quæ si nimio humore intumuerit, staphylæ, id est vua vocatur & strangulat. Celsus vuam appellat, & morbum, & particulam. Alexander Probl. libro secundo, κιονίδα, id est columellam vel colūnellam à similitudine columnæ vocitari ait, cum ex rheumate oblonga fuerit. Vuam autem, id est σταφυλήν, cum in acinum intumuerit. Tonsillarum Tonsillæ. exemplum est apud Celsum libro septimo, Tonsillæ, quæ post inflammationes induruerunt. Antiades autem à Græcis appellantur: cum sub leui tunica sint, oportet digito circunradere & euellere. Si ne sic quidem resoluuntur, hamulo excipere, & scalpello excidere. Tum vlcus aceto eluere, & illinere vulnus medicamento, quo sanguis supprimatur. Quo tamen in loco mendosè antidyades pro antiades in impressis libris legitur. Paulus libro tertio, ἔστι δὲ ἀντιὰς ὄγκος σκιῤῥώδης τῶν παρισθμίων, Antias, inquit, est tonsillarum affectio, cum in tumorem obduruerunt. Idem libro sexto, Quemadmodum autem adenes, id est glandulæ, cum induruerunt, chœrades, id est scrophulæ vocitantur: ita & tonsillæ inflammatione supra modum adauctæ, vorandi spirandíque meatus altrinsecus insidentes, antiades vocitatæ sunt, καὶ τὰ παρίσθμια φλεγμήναντα, καὶ ὑπεραυξηθέντα, τῇ τε κατακλείσει καὶ τὸ πνεῦμα δὲ ἐναντίας ἀλλήλοις πεπηγμένα ἀντιάδες ἐκλήθησαν. Discutere. Discutere autē verbum est medicinale. Tubercula enim aut discutiuntur, aut emittuntur. Discutiūtur interdum, id est dissoluuntur, discutiuntúrq; incipientia ne suppurent, quod fieri solet, cum in aliquem locū incommodū humores ingruunt. Emittuntur autem suppurantia & iam concocta, aut naturæ spōte, aut scalpello, vel cautere adhibito, quod fit cum humores ad locū

opportunum erumpentes, eliciuntur etiam medicamentis, & euocantur, vt vlcera prorsus exanientur, id est pus & saniem egerant. Inde discussoria medicamenta dicta, quæ Græci diaphoretica vocant. exempla apud auctores scatent. Discutere alioqui disiicere est & disturbare. Fabius libro sexto, Non autem cōmouere tantùm commiserationem oportet, sed etiam discutere. Idem, In discutiendæ tamen oratione huiusmodi scenæ. Discussoria

Ex lege, Quæ bis in mense.

Quæ bis in mense purgatur, sana non est. Item quæ non purgatur. Huius dicti causam verbis Plinianis reddemus libro septimo Naturalis historiæ, de mēstruis mulieribus loquētis. sic enim inquit, Et hoc tale tantúmq; omnibus tricenis diebus malū in muliere existit. Quibusdā verò sæpius mēse, sicut aliquibus nūquam, sed tales nō gignunt, quando hæc est generādo homini materia, semine è maribus coaguli modò hoc in sese glomerāte, quod deinde tēpore ipso animatur, corporatúrq;. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi, aut non vitales partus edūtur, aut saniosi, vt auctor est Nigidius. Paulus duo vitia circa hoc ponit, ἐμμηνίων ἐποχὴν, id est mēstruorum retentionem, cum menstrua sistūntur, & καταμήνια ..., id est immodicam purgationem, cum mulier plus iusto purgatur, quæ & αἱμοῤῥαγία τῆς ὑστέρας vocatur. Ad huiusmodi vitia medicamenta inuenta sunt, qui pessi dicuntur, & ex lana confecti in muliebria induntur.

Ex. l. Quis sit fugitiuus, circa principium.

Item apud Iulianum relatū est, Fugitiuum fere ab effectu animi intelligēdum esse. Sic quidē vbiq; legitur, præterquam etiā quòd Accursius ita agnoscit, vt ex citatis ab eo locis apparet. Quod mihi mirū videtur, cum nemo sit hodie ferè, iudicio quidem non carens, qui nō facile intelligat, nō effectu animi, sed affectu legēdum esse. Fugitiuus (inquit Iuriscōsultus) ab affectu animi, id est habitu animi, & proposito intelligēdus est, nō autem ab effectu, id est à fuga ipsa. Fuga enim, id est effectus nō cōtinuo fugitiuū facit, nisi comes quoque sit affectus. Quemadmodū & vice versa affectus nō fugitiuum facit, nisi sequēte effectu. quippe non solum consilii, sed etiam facti fugere est. Similis est error tertio abhinc paragrapho, Fugitiuum esse ab effectu animi cuiusque æstimandum. Vbi affectu proculdubio legendum est.

Ex eadem lege §. Idem ait.

Si autem in hoc tantùm latuisset, quoad iracundia dominorum efferuescèret. Efferuescere ita dicitur, cū homo ira excādescit. Efferuescere enim ebullire est. Columella lib. xiii, Tertia die quàm calcaueris, cōdituram effundito. Sed antequam condias, musti aliquantulum in seriam de seria transferto, ne in cōdiendo cum medicamēto efferuescat & defluat. Id est ne ebulliēdo circunfundatur. Cicero in secundo de Oratore, Oratione autem celeri & concitata, & verbis efferuescentibus. Idem de Prouinciis consularibus, Mitridaticos impetus, totúmque pontum armatum, efferuescentem in Asiam. id est feruēdo erumpentē, ἐκβρασσόμενον. Legendum igitur deferuescat, quod contrarium est efferuescendi. Cicero in quarto Tuscul. de ira percitis loquens, Iis autem sunt subtrahēdi ii, in quos impetum conātur facere, dum se ipsi colligant, aut rogandi sunt, orandíque, vt si quam habent vlciscendi vim, differant in tēpus Efferuescere. Deferuescere.

aliud, dum deferuesceat ira. Deferuescere autem certè significat ardorẽ animi
Deflagrare Desæuire. inuita ratione excitatũ.& reliqua. Deferuescere igitur dicitur,vt deflagrare.
Lucanus,Sic deflagrare minaces Passus.Et Liuius,Spes interdum subibat deflagrare iras vestras,purgari suspitiones posse.Et deflagrare seditionem, Tacitus. Et desæuire pro mitescere Lucanus, Nec dũ desæuiat ira Expectat. quod
Exæuire. Liuius exæuire dixit,de tempestate loquens, ἀπὸ τῶ ἀφυβρίζειν. Efferuesceret tamen defendi potest eodẽ vtrobique sensu, quanquam cõtrariæ sint significa-
Quoad. tiones duorũ verborum. Quẽadmodum enim quoad viuet,& quoad morietur,videtur duæ res dici contrariæ,cũ tamen idẽ tẽpus demonstrent,vt auctor est Gellius,& quoad Senatus habebitur, & quoad Senatus dimittetur:sic etiã quoad ira dominorum efferuesceret, id est quoad domini excandescerent, & quoad ira deferuesceret,id est quoad mitescerent ipsi,eodẽ sensu dici possunt. Quin & Cicero efferuescere vt Vlpianus pro deferuescere vsus est , hoc est, ἀπεβρίζειν ad Varronem scribens, Tibi igitur censeo latendum,dum efferuescit hæc gratulatio,nisi sit dum pro tantisper dum,& interim dum,cum indicatiuo. Terentius in Heauton. Tantisper dũ id quod volo facis. Idem,Quid malum? ætatem censes velle id adsimularier? Vnus est dies,dum argẽtum eripio: pax:nihil amplius.Quod autẽ sequitur,Cum dominum animaduerteret ver-
Protipere. beribus se afficere velle,præripuit se ad amicum. Legendũ proripuit,id est raptim sese è cõspectu eius abstulit.Cicero de Arusp.resp. Attamen ignarus ille qui Cõsules essent,exanguis atq; exæstuans se ex curia repente proripuit eum quibusdam fractis iam atque inanibus minis. Vsus est etiam Martianus in.l.
Subducere. secũda, De captiuis,& postlim.reuersis. Subducere verò se est sensim,& clãculum discedere,ita vt nullus animaduertat. Terentius in Eunucho, Vbi pri-
Proruere. mum poterit, se illic subducet scio. Idem proruere pro proripere dixit, Vix elocuta est hæc,foras simul omnes proruunt se.abeunt lauatum,ita vt sit domini vbi absunt.Significant enim hæc verba impetum eundi. Idem in Adel. Syre obsecro vide,ne ille prorsus se irruat. Liuius in secundo secũdi bel. Pun. Itaque ne procul in cõspectos immitterentur equites, sublatis raptim signis, quàm citatissimo poterant agmine sese abripuerunt. Apuleius in octauo Asini, Arrepto nudo gladio per mediam ciuitatem cursu furioso proripit se,procul dubio nescio quod scelus gestiens.

Ex eadem.l.§.Apud Labeonem.

Si quis in asillum cõfugerit. Asylum scribendũ per y Græcũ & vnicum l.
Asylia. Asyli meminit Liuius lib.primo ab vrbe cond. Ab asylo Asylia dicitur pro eo iure libertatis & veniæ, quod quis apud aras cõsequitur, quam immunitatem ecclesiæ vulgò vocant. vt in illo exemplo, ὡς ἐκ Θησείου καταφυγόντος δούλου ἄγειν. AEdem igitur asylam , vel vt Græci loquuntur asylon dicere possumus, & simulacrum asylũ,id est in qua, vel ad quod ius est asyliæ confugientibus. Philost. καὶ ἄσυλος ἦν ἀνδριὰς τῶ Τιβερίου, id est, Ad statuam Tyberii cõfugiẽtibus
Asylos. ius erat asyliæ.vel ad verbum, Asylos enim erat statua Tyberii. Græci enim huiusmodi nomina cõposita cõmuni genere efferũt, vt diagonios linea apud Vitruuium libro sexto,quæ diagonalis à plerisque dicitur. Et lib.v, Ab eo loco per cẽtrũ parallelos linea ducatur. Sic & perimetros & diametros. Et linea

cathetos apud Censorinũ pro perpẽdiculari, quam normalem etiam ipse vocat. Et apud eundem Vitruuium libro nono aquarum expressio automatos, id est spõtanea. Asyli etiã dicuntur à Græcis homines à violentia tuti, vt sunt sacrosancti, quos attingere sine piaculo nõ licet, nec prehendere, quales erant Tribuniplebis apud Romanos. Plutarchus in Proble. τῇ δὲ τιμῇ ποιοῦσιν αὐτὸν καὶ ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον, Honore, inquit, Tribunum sacrosanctum Romani faciũt & asylon. Pollux, ἄσυλοι δὲ ἦσαν οἱ κήρυκες, καὶ ἐξῆν αὐτοῖς πανταχόσε ἀδεῶς ἰέναι, Asyli erãt caduceatores, & licebat eis tuto quoquo vellent ire.

Ex. l. Si quis venditor.

Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, aut vigilacẽ, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit, & is ex diuerso leuis, proteruus, desidiosus, somniculosus, piger, & tardus comessor inueniatur. In aliquibus libris commensor legitur, neutrum rectè. Ad intelligẽtiam igitur huius loci commemorandum esse ratus sum id quod Donatus in Phormionem adnotauit, Quaternos olim frumenti modios quolibet mẽse seruos à dominis suis accipere solitos, idq; demensum appellatũ esse. Verũ à mense an à demetiẽdo incertum. Ex quo more Terentianũ illud manasse, Quod ille vnciatim vix demenso suo suũ defraudans genium cõparsit miser, id illa vniuersum arripiet, haud existimans quanto labore sit partum. Hactenus ille. Plautus in Sticho, Vos meministis quot Calẽdis petere demensum cibum, qui minus meministis, quod opus sit facto facere in ædibus. A Græcis σιτομέτρειον dicitur, quasi frumenti mensura. Lucæ duodecimo, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτρειον; Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem cõstituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mẽsuram? Sic enim habet traductio vulgata. Quem locum si Hieronymus transtulisset, vt fecisse falso creditur, sic ad verbum vt arbitror dixisset, Quisnam est fidelis ille, ac prudens dispensator, quem constituet dominus super familiam suam, vel in familia sua, vt det illi in tempore demensum? De futuro enim loquitur, non de præsenti, aut præterito. Constituet enim per futurum scriptum esse ab interprete credo, non constituit, sed postea deprauatum esse. alioquin permultis in locis Euangelii temporis error manifestus est his, qui Græcè vel tantulum intelligunt. Quo in loco insignis est Lyrani hallucinatio, qui tẽpus tritici, tempus Euãgelii interpretatur, quasi Christus appellatione tritici intelligẽdus sit, cum nulla in eo loco tritici mẽtio sit. Interpres enim non tẽpus tritici intellexit, sed mensuram tritici in tẽpore. Quanquam etiam Græcè non tritici dicatur, sed frumenti, id est σιτομέτρειον, non πυρομέτρειον. Serui enim quolibet frumento vescebantur, nõ tritico. Dispẽsatores igitur serui, id est atrienses & primæ auctoritatis, seruis reliquis frumẽtum Calendis admetiri solebant, quod demẽsum dicebatur. Ex qua cõsuetudine dictũ illud Euãgelicũ allegoricè emanauit. Frugi porrò serui, id est parsimonia vtentes, & modico cibo contẽti, ex eo quod de quaternis modiis comparcere poterant, peculium sibi cõparabant, vnde etiam interdũ à dominis sese redimebant: aut aliâs arbitratu suo vtebãtur, vt ille Terẽtianus Geta, qui munusculũ nuptiale herilis filii vxori dedisse dicitur. Serui autẽ nequã,

Demensum

Σιτομέτρειον

Lucæ locus

id est prodigi & luxuriosi, nullũ aut tenue peculium habebant. luxu enim & comessationibus,id est perpotationibus nocturnis demẽsum suũ,atque omne peculiũ dilapidabãt. Quare hic nõ cõmessor quod nihil significat,sed comessator lego. Comessari est quod Græci κωμάζειν dicunt, vnde comessatores dicti,qui nocturnis,aut intempestiuis conuiuiis indulgent,qui à Græcis comastæ dicũtur. Plinius libro xxii, Athenis comessabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapientum frequentabant. comessabundi,id est comessatum euntes,hoe est perpotatum,vel madidi & vinolẽti. Curtius libro octauo, Ibat vehiculis pro copia cuiusq; adornatus comessabundus exercitus,armis quæ maximè decora erant circum pendentibus. Hoc est, μετ' ᾠδῆς ᾀσμάτων. Idem, Si quid victis saltem aduersus comessantes animi fuisset, mille hercle viri modò sobrii,septem dierum crapula graues in suo triumpho capere potuerunt. Liuius libro decimo,de bello Maced. pro eo conuiuio accepit,quod ad multam noctem agitatur post cœnam. Quod verbo elegãter ficto ab Hermolao Barbaro Pocœnium appellare possumus. Demetrius enim apud Liuium iam cœnatus ita ad comites inquit,Quin comessatum apud fratrem imus? τί οὐκ ἐπικωμάζομεν εἰς ἀδελφοῦ; Vtitur & in hac significatione Tranquillus.

Comessator. Comessari. Pocœnium

Ex eadem lege.

Venditor qui optimũ cocum esse dixerit, optimũ in eo artificium præstare debet. Mirari quispiam possit culinaris ministerii tantam rationẽ habitã à Iuriscõsultis esse. mirari autẽ desinet,qui Liuium lib. nono de bello Maced. legerit, Luxuriæ,inquit,peregrinæ origo ab exercitu Asiatico in vrbem aducta est. Inde primum psaltriæ, sambucistriæque, & conuiualia ludionũ oblectamẽta addita epulis. Epulæ quoque ipsæ,& cura, & sumptu maiori apparari cœptæ. Tunc cocus vilissimum antiquis mancipium, & æstimatione, & vsu, in precio esse:& quod ministeriũ fuerat,ars haberi cœpta. Vix tamen illa quæ conspiciebantur, semina erant futuræ luxuriæ. Plautus in Aulul. Cocus ille nundinalis est,in nonum diem solet ire coctũ. id est vulgaris & vilis,qui non nisi nundinis conducitur, cum plebs ex agris cõuenit. Serui igitur coci erant in precio propter eorum operas, quæ magno locabantur, tanquam artificiales non ministeriales. Plinius libro nono, Adhuc,inquit,coci triumphorum preciis parantur,& equorum pisces. nullúsque propè iam mortalis æstimatus pluris,quàm qui peritissimè censum domini mergit.

Culinaris ratio.

Ex lege, Si vero, eodem titulo.

Sabinus scribit ex priore causa, quæ statim,inquit, vt venit id mancipium, eo nomine agere posse cœpit. Sic quidẽ legit Accursius astypulãtibus exemplaribus,sed in luto hæret,vt dicitur. Ego verò structuram inuersam esse censeo. cuius generis errata multa in antiquis scriptoribus deprehẽdere licet. Sic igitur legẽdum censeo,vt sensus perspicuus reddatur. Sabinus scribit ex priore causa (quæ statim,inquit,vt venit,id mãcipiũ cœpit) eo nomine posse agere. vt sit sensus, Redhibitionis tempus licet dicti, promissive nomine cõpetat, à venditione tum demum subsecuta procedere. quippe cum ex eo promisso ante venditionem agi non potuerit. Cœpit igitur non ad agere infinitiuum, sed ad nominatiuum causa refertur.

Ex.l.Redhibere.

Vel si quid ex eo quod egerit,ad cũ peruenerit,vel dolo malo vel culpa eius factũ sit quô minus perueniret,hisdem diebus reddi. Lego hisdem de rebus reddi. De enim interdũ pro vel propter significat. Cicero libro primo Epist. Tanta enim magnitudo est tuorũ erga me meritorũ, vt quoniam tu nisi perfecta re de me non conquiesti,ego quia non idem in causa tua faciam,vitam mihi acerbam esse putem. De me,inquit,id est propter me. Terẽtius,Quantum me amas de fidicina hac? Hisdem igitur de rebus reddi, id est propter hasdem res reddi,vel pro his rebus rectè præstari.vt in lege, Aliud,De verborum signifi. Rectè autem dari vel præstari prisca est locutio. Cato,Rectè hæc dari fieríque,satísque dari domino,aut cuius erit promittito,satísque dato arbitratu domini. De.

Ex.l.Cum autem,circa finem.

Pædius etiam illud non putat esse spectandum, cuius cõtemplatione testator seruum hæredem scripserit,quia etsi venditio remãsisset,nihil hæc res emptori prodeat. Remansisset(inquit Accursius)id est facta non esset.ego nec Accursii auctoritate, nec exemplarium testimonio adduci possum,vt credam Vlpianum sic ineptè locutum. Propterea nõ si venditio remãsisset,sed si venditoris mansisset legere hic soleo,& intelligo seruus legatarius.

Ex.l. AEdiles,circa finem.

Sic,& quanta pecunia pro eo homine soluta. Emẽdatius in antiquis legitur & si quãta.Quod autem sequitur,Cuiúsve pecuniæ quis eo nomine obligatus erit,non liberabitur : sic resoluitur, Vel si ea pecunia nõ liberabitur cuius pecuniæ obligatus erit eo nomine.Est autem figurata locutio frequens in edictis Prætorũ,& in priscis formularum conceptionibus, cum antecedẽs casum relatiui sequitur, quod tum ferè est,cũ relatiuũ præcedit. Cicero pro Ligario, Sed hoc nõ concedo,vt quibus rebus gloriamini in vobis,easdẽ in aliis reprehendatis.Idem in secundo Epist. Est enim tibi grauis aduersaria constituta,& parata incredibilis quædam expectatio,quam tamen vna re facillima vinces,si hoc statueris, quarũ rerum gloriam adamaris, quibus rebus hæ laudes cõparantur,in iis esse elaborãdum. Liuius per accusatiuum,Quem cœperant exules mõtem herbidus, aquosúsque est. Obligatus autem pecuniæ dicitur,vt obligatus furti. Gellius lib.vii, Quod cui seruandũ datum est,si vsus est,siue quod vtendũ acceperit,ad aliam rem atque acceperat vsus est,furti se obligauit. Idem,Qui alienũ tacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur. Sic cõpertus criminis dicitur apud Liuiũ, Duæ vestales eo anno stupri cõpertæ. Et rursus, Cum sacrilegii cõpertos in vinculis Romam misisset. Et manifestus criminis apud Ciceronem. Legimus & apud eũdem Liuium, quosdam tãtæ pecuniæ damnatos, quantum exoluere non possent. Sic æris cõfessos,& debiti iudicatos Gellius dixit lib.xix. Sic Græci ἑάλω φόνου, ἑάλω κλοπῆς. Aristoph. πότερον παρανοίας ἑλῶ; Nunquid delirii eum conuincere me vis? Sic anquirere capitis apud Liuium,& arcessere capitis apud Ciceronẽ,& apud Sallustiũ arcessere captæ pecuniæ. Cæterùm in.l. Illud.§.pri. infrà codẽ titulo, Vt pecuniæ cuius nomine obligatus erit, liberetur. Lego, Cuius pecuniæ

Obligatus pecuniæ.

Compertus stupri.

Confessus æris.

nomine obligatus erit,liberetur. Alioqui Latina constructio non erit,id est à Iuriscōsultorum stilo,& præsertim Vlpiani abhorrens. Est autem hic sensus, Vt ea pecunia liberetur,cuius pecuniæ nomine obligatus erit.

Ex.l.Qua vulgò,eodem titulo.

Si aduersus ea factum erit,solidi ducenti præstabuntur. Solidos pro aureis accipi nemo leguleorum nescit, adnotante id Accursio libro quarto Institutionum. Appellationis autem causam aliquando inquirentibus nobis Lampridius se obtulit,qni de Alexādro principe Romano loquens, Vectigalia,inqnit, publica in id contraxit, vt qui decem auteos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent: hoc est trigesimam partem. túncque primum semisses aureorum formati sunt. tunc etiam cum ad tertiam partem autei vectigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro etiam quartarios futuros,quòd minus non posset. quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans vt si vectigal contrahere potuisset,& eos ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates,cōflari eos iussit,& tremisses tantùm solidósque formari. Formas binarias,ternarias,quaternarias,& denarias etiam atque amplius vsque ad quinquagenarias quoque & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat,resolui præcepit,neq; in vsu cuiusquam versari : atque ex eo iis materiæ nomen inditum est.cum diceret plus largiendi hanc esse imperatori causam,si cum multos solidos minores dare posset,dās decem vel amplius, vna forma xxx.& quinquaginta & centū dare cogeretur. Ex his verbis Lampridii,quæ vulgò corruptissimè leguntur, facilè intelligimus solidos primum dictos esse aureos nūmos certi cuiusdam,suiq; ponderis quasi integros. Erant dimidiati aurei,& tertiarii à tertia parte dicti,qui semisses tremissésq; diceban tur.quēadmodum binarii ternarii quaternariiq;,& deinceps dicti sunt,qui binos aureos,& ternos,& quaternos,denósque penderent. Sic intelligendi tremisses in.l.Iubemus,De erogatione mil.an.lib.xii.Cod. Trientales autē Latinè dici possent. Proinde solidos nostros primum argenteos nummos fuisse coniicio duodenarios,id est duodecim turoniis vel Parisinis valentes. deinde semisses nummos factos,id est dimidiatos. Postea quadrantes seu quartarios, quos liardos dicimus. Postremo sextantes,sescunciales,vnciales, & semūciales,qui oboli dicebātur. Trientes autem & quadrantes apud antiquos nomina signatæ pecuniæ fuerunt,vt alibi fortasse dicetur.

Solidi. Semisses. Tremisses.

Ex.l.Si tamen,in fine.

Simplariarum vēditionū causa ne sit redhibitio in vsu est. Accursius sibi nō cōstat in huius verbi enarratione. quod mihi mirum videtur,cum omnibus obuium sit id quod errabunda ipse indagine inuestigare conatur. Cōstat enim(vt arbitror)simplarias venditiones esse,pro quibus necesse venditor nō habet de dupla emptori repromittere, quarum meminit Vlpianus in.l.Emptori,infrà,De euictionibus.Ita enim simplariæ venditiones à Pomponio dicuntur,vt simplariæ actiones,& duplariæ,& quadruplariæ dicebantur, quæ in simplum,duplum,quadruplum dabantur. Vnde quadruplatores dicti delatorum genus,qui eo sese quæstu tolerabant,vt ea persequerentur,quorum ex legibus quadrupli erat actio, quorum crebra mentio apud antiquos. Eadem

Simplariæ. Quadruplatores.

ratione armaturæ ſimplares, duplareſque à Vegetio dicuntur libro ſecũdo de re militari: quas qui geſtabant, ſingulas & duplas conſequebantur annonas. Et à Modeſto de vocabulis rei militaris torquarii ſimplares duplareſq;: quòd qui illa præmia virtutis & decora militiæ meruiſſent, ſingulas & binas præter alios conſequebantur annonas. Sic hodie in ſacerdotalibus collegiis ſacerdotia quædam ſimplaria dici poſſunt, & quædã duplaria: à ſimplice dupliceque ſtipe, vel ſportula in conſeſſu eccleſiaſtico accipienda. Propterea ſimplarias res dictas ab antiquis quidam putãt minutas, & nullius prope precii, pro quibus ſcilicet in ſimplum tantùm venditori cauendum eſſet. Simplares.

Ex.l.vltima, eiuſdem tituli.

Seruus tã veterator quàm nouitius dici poteſt.& reliqua. Si quis hoc dictum Venulei cum Vlpiani dicto conferat in.l.Præcipiunt, ſuprà eodem hoc titulo, diſcrepãtia hæc duo dicta omnino inueniet. Propterea Laurẽtius Vallenſis hunc locum notans ita inquit, Quid tam contrarium, quàm hæ duæ Iuriſconſultorum ſententiæ? quid magis abſurdum, quàm non dico inter eas non iudicaſſe, ſed eas aut ambas ſcripſiſſe, aut cõtrarias eſſe non vidiſſe? & cõplura in rebus (vt coniectura ducimur) eſſe debent, cum in verbis tot ſint, & tam manifeſtè contraria. Hactenus ille. Neque verò ignoro hoc dictum Laurentii iis perſuaderi nõ poſſe, qui Iuſtiniano credunt nullas in Pandectis duas leges ſibi contrarias eſſe: hoc eſt (vt verbo eius vtar) nullam antinomiam. Sic enim inquit in lege priore Cod. De veteri iure enucleando. Quo in loco Accurſius adnotandum cenſuit, nulla duo dicta in iure, aut contraria, aut ſimilia eſſe. Quod conniuentibus oculis credi oportere legulei cenſent, nec ſine ingenti piaculo in dubium reuocari poſſe. Propterea ne litem noſtram faceremus (vt dicitur) verba Laurentii aſcripſimus, viri hauddubiè doctiſſimi, ac iudicii ſingularis. Nonnulla tamen & alia loca in Pandectis adnotaſſe mihi videor, in quibus conſarcinandis Tribonianus dormitaſſe deprehenditur. Libera enim vel contra receptas opiniones ratione ſequenti ſentẽtia debet eſſe. Antinomiæ in Pãdectis.
In.l.Per ſeruum, De vſu & habita. Denique ſi fructus deducto vſu legatus ſit, inutile eſſe legatũ Pomponius libro quinto ſcribit. In.l.Huic ſtipulationi, titulo ſequẽti, Ergo & ſi fructus ſine vſu obtigerit, ſtipulatio locũ habebit. Non video quo modo hæc dicta nõ diſſidere poſſunt.& quò magis mireris, Vlpianus vtrobiq; loquitur, niſi fuerit error librariorũ, qui Vlpianũ pro alio quouis prænotauerint. Pomponius in.l.Si penæ, De cõd.indebiti, Quãuis debitũ ſibi quis recipiat, tamen ſi is qui dat, nõ debitũ dat, repetitio cõpetit. Et paulo pòſt, Quãuis enim debitũ ſibi quis recipiat, tamen ſi is qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Paulus eodem titulo in.l.Repetitio, Repetitio nulla eſt ab eo qui ſuum recepit, tametſi ab alio quàm à vero debitore ſolutum eſt. Vlpianus, De contrahenda emptione, in.l. Quid tamen, Si & ego me vẽdere aurum putarim & tu emere, cum æs eſſet, venditionem eſſe conſtat, ideo quia auri aliquid habuit. Nam ſi inauratũ aliquid ſit, licet ego aureum putem, valet vẽditio. Iulianus eodẽ titulo in.l.Cum ab eo, Menſam argẽto coopertam mihi ignoranti pro ſolida vẽdidiſti imprudens, nulla eſt emptio, pecuniáque eo nomine data cõdicetur. Et in titulo, De verborũ oblig.in.l.Hoc iure, Hoc

iure vtimur, vt ex hac ſtipulatione, Si Lucius Titius ante Calendas Maias in Italiam nō venerit, decem dare ſpondes? nō antè quicquam peti poſſit, quàm exploratum ſit ante eam diem in Italiam Titiū venire nō poſſe, neque veniſſe, ſiue eo viuo, ſiue eo mortuo id acciderit. Vlpianus in. l. Stipulationes, infrà eodem titulo, Nec ſi inſulam fieri quis ſtipulatus ſit, expectandum vt tantum temporis prætereat, quanto inſula fabricari poſſit. ſed vbi iam cœpit mora faciendæ inſulæ fieri, tunc agetur, diéſque obligationi cedit. Et rurſus inferius Papinianus in. l. Inſulam, Inſulā intra biennium illo loco ædificari ſpondes? ante finem biennii ſtipulatio non committitur, quanuis reus promittendi non ædificauerit, & tantum reſidui temporis ſit, quo ædificium extrui non poſſit. Neque enim ſtipulationis ſtatus, cuius dies certus in exordio fuit, ex pòſt facto mutatur. Idémque & in ſtipulatione iudicii ſiſtēdi cauſa facta placuit, ſcilicet vt ante diem ſtipulatio non committatur, ſi certum eſſe cœperit pareri ſtipulationi reſiduo tempore non poſſe. Vlpianus in. l. Cum quidam, De iure fiſci, Cum quidam capitis reus emancipaſſet filium, vt hæreditatem adiret, reſcriptum eſt non videri in fraudem fiſci factum, quod acquiſitū non eſt. Paulus infrà in. l. In fraudem, In fraudem fiſci non ſolum per donationē, ſed quocunque modo res alienatæ reuocātur, idémque iuris eſt, & ſi nō quæratur, æquè enim in omnibus fraus punitur. Vlpianus in. l. Si filiuſſa. De iudiciis, Iudex tunc litem ſuā facere intelligitur, cum dolo malo in fraudē legis ſententiā dixerit. Dolo autē malo hoc facere videtur, ſi euidēs arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam ſordes. Caius in. l. vltima, De variis & extraordinariis cognitionibus, Si iudex litem ſuā fecerit, nō propriè ex maleficio obligatus videtur: ſed quia nec ex cōtractu obligatus eſt, & vtique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudētiam: ideo videtur quaſi ex maleficio teneri in factū actione. Niſi iſta & huiuſmodi contraria omnino inter ſe, atq; etiam pugnantia ſint, nō video cur aientia, & negantia pulchrè conuenire nō poſſint. Nec tamē ignoro nihil tam diſſonum eſſe, quod Accurſius interpretatione illa ariolatrice, & deſultoria (vt ita dicam) leuitate à Martino in Ioannem, & inde rurſus in Azonem, aut Bulg. ac ſubinde in aliū, atque aliū tranſeundi, & vero in Apollinem, ſi aliud comminiſci non queat, conſentaneum etiam & quadrans eſſe, perſuadere iis non poſſit, qui lege Pythagorica, vt alibi diximus, in auctoritatem eius à præceptoribus adacti ſunt. Sed videamus quid ſit litem ſuam facere, quandoquidem id inter Iuriſconſultos non conuenit. Cicero libro ſecundo de Orat. Quid ſi quæ vitia, aut incommoda ſunt in aliquo iudice vno, aut pluribus, ea tu in aduerſariis exprobrando, non intelligas te in iudices inuehi, mediocre peccatum eſt? Quid ſi cum pro altero dicas, litem tuā facias? aut læſus efferare iracūdia, cauſam relinquas, nihilne noceas? Id eſt ſi ita agas, vt non alienā cauſam, ſed tuā agere videaris. Gellius libro nono, Ad hæc ego reſcripſi, nihil amplius quàm verba Marci Catonis, quibus verbum vtrunque de quo ad me ſcripſerat, decideretur. Nam & Varro ſatis apertè quid dici oporteret, edocuit: & ego aduerſus eū qui doctus eſſe dicebatur, litem meam facere abſens nolui. id eſt nolui rationibus eū eo contendere, ſed tātùm auctoritatem Varronis ſecutum me eſſe oſtēdi, ne cōten-

Litem ſuā facere.

tione implicarer, aut rei periculum susciperem. Nostro tempore litem suam facere iudices videntur interdum, cum nimium in alterum litigatorum propensi, non tantùm disceptatoris & arbitri partes, sed etiam causidici vsurpant, studium suum præ cupiditate prodentes. Quomodo & aduocati cum studio litigatoribus suis placendi, in aduersarios simul contumeliosissimis verbis, simul grassatoriis vultibus inuehuntur, id se in commentariis habere dictitantes. Perinde quasi fidem aduocationis implere non possint, nisi & inimicitias litigatorum suorum causa susceperint. At enim causæ inseruiendum: etiámne antequam causam pernouerint? etiam eousque, vt ex professo inimici personam induant? est certè quatenus causæ id poscere videantur, sed multi non tam liti, quàm litiganti subseruiunt. Litem suam facere Græci ποιεῖν δίκην ἰδίαν dicunt. Liuius libro tertio ab Vrbe condita circa finem, litem in rem suam vertere dixit, pro eo quod est rem inter duos controuersam adiudicare sibi. quod est cum iudex ita cum litigatoribus agit, vt ei iure suo cedat. Orare, inquit, ne pessimũ facinus peiore exemplo admitterẽt iudices, litem in suam rem vertẽdo. Tribonianus autẽ huius operis, id est Pandectarũ architectus, qualis vir fuerit, ex Sudæ monumentis apparebit: sic enim ad verbum Græcè inquit, Tribonianus natione Græcus, cum omnis religionis contemptor erat, tum verò imprimis à Christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, vt qui Iustiniano Principi persuaserit mortem cum non opperiturũ esse, atque in cœlũ cum carne assumptũ iri. Quæstor Iustiniani fuit, tanta vi ingenii præditus, vt doctrina præstãtissimus euaserit, ac nulli æuo suo secundus. Cæterùm auaritiæ eousque indulgẽs, vt lucro venale ius habẽdũ semper duxerit. Nam & leges fermè sordida dinũdinatione antiquare identidem, ferréq; instituerat, vt cuique cõmodum esset. Hic cum diu post honorẽ adeptũ superuixisset, morbo tandem interiit, nihil prorsus molestiæ à quoquã vnquã passus. Erat enim sermone blandus, & alioqui suauis: auaritiæ quoque morbũ doctrinæ præstantia facile obumbrare poterat, τοὺς δὲ νόμους ἡμέρας ἐκ τῆς αὐτοπλάσεως ἑκάστης, τοὺς μὲν ἀναιρῶν, τοὺς δὲ ἐγγράφων ἀπεμπολῶν τοῖς δεομένοις κατὰ τὴν χρείαν ἑκάστου. ἔτη δὲ πολλὰ ἐπιβιοὺς τῇ τιμῇ, ἐτελεύτησε νόσῳ, οὐδὲν ἄχαρι πρὸς οὐδενὸς παθών. ἦν γὰρ αἱμύλος, καὶ τ' ἄλλα ἡδύς, καὶ τῆς φιλοχρηματίας τὸ νόσημα ἀποκρύψαι ἱκανώτατος τῇ τῆς παιδείας περιουσίᾳ. Idem de Iustiniano loquens ita inquit, Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὀρθοδοξότατος, ἦν δὲ ἀμάθητος γραμμάτων ἁπάντων, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον, ἀναλφάβητος, Iustinianus Romanorum Imperator imprimis orthodoxus: hic literarũ omnium expers fuit, atque etiam (quod aiunt) analphabetus. Analphabeti à Græcis dicuntur homines, qui ne elementarias quidem literas nouerunt, quas Fulgentius quasi verbo è verbo ducto, abecedarias appellat in tertio Mythologicõn. Hic tamẽ est, qui omnia iura in pectore condita habuisse creditur, atque etiam in promptuario quodã omnis antiquitatis, ne quid vsquam in iuris ciuilis voluminibus, vel tãtulum discreparet. Verum vt ad rem redeamus, Martianus in lege, Interdum, infrà De publicanis, Veterana, inquit, mãcipia sunt, quæ anno in vrbe seruierunt. Nouitia autem intelliguntur, quæ anno nondum seruierunt. Mirum igitur quid sit, quòd non spatio seruiendi æstimandũ veteratorem Celsus ait, sed genere & cõditione seruiendi. Veterator seruus quis sit, nemo ignorare potest

Litem in rem suam vertere.

Tribonianus.

Iustinianus

Analphabetus.

Literæ abecedariæ.

Veterator.

qui Comicos legerit. à Græcis nisi fallor παλίμβολος dicitur, & παλίμπρατος, qui diuturna ac multiplici,& sæpe cōmutata seruitute astutus,& vafer euasit. Hoc autem verbū transfertur,& ad liberos homines. Cicero in secūdo de Finibus, Acutū, versutum, veteratorē, facilè vt excogitet quomodo occultè sine vllo conscio fallat. Idem in Bruto,de Cethego oratore loquens, Huic de rep. satis suppeditabat oratio: totam enim tenebat eam,penitúsque cognorat. Itaq; in Senatu consularē dignitatem assequebatur,sed in causis publicis nihil,in priuatis satis veterator videbatur. Veterator aduocatus dici hodie potest,qui diu ac multum in foro versatus,omnes litium trahēdarum anfractus,omnes ambagiosas fugitandi ludificationes,omnes prehensiones, nexúsque lubrici litiū certaminis tenet,qui in ancipiti forensium salebrarum marte,bellissimè insidias disponere, atque etiam prouidere nouit. sed is propriè(vt vno verbo absoluam)qui eam se artem scire,atque exercere profitetur, qua arte causa inferior,superior euadere,vel reclamante æquo,bonóq; possit. Idque quod Græci dicunt τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν. quam olim professionem factitasse sophistas Cicero in Bruto,& Gellius in quinto meminerūt. Veterator in omni arte & instituto dicitur,qui ea astutia,ac subdola solertia vtitur,quā lingua vernacula ruzam vocamus. Inde veteratorium pro subdolo ponitur & imposto-

Veteratorium. rio. Cicero in Bruto,de Turio oratore loquens, At in inueniendis cōponendísque rebus mira accuratio,vt facilè in nullo diligentiorē, maiorémque cognouerim:sed eam vt citius veteratoriā,quàm oratoriā diceres. ἣν μὲν τοι πανουργικὴν πως θυμιώτερον ἢ ῥητορικὴν ἂν εἴποις. Idem de Iulio Cæsare, qui postea rempub. oppressit, Hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus,non video, cui debeat cedere. splendidam quandam, miniméque veteratoriam rationem dicendi tenet, λαμπρὰν τινα ἱκεσίαν τε φωνασκικὴν τοῦ φάσεως ἰδέαν παρακατέχων, voce, motu, forma magnifica & generosa quodāmodo. Idem in Prætura vrbana, Nihil ab isto vafrum,nihil veteratoriū expectaueritis:omnia aperta,omnia perspicua reperientur. Propterea honestos & probos aduocatos diu in foro versatos,veteranos nō veteratores appellauerim,vt milites veteranos,quibus op-

Tyro. ponuntur tyrones,id est nouicii. Idem in Diuinatione, Apuleium esse video proximum subscriptorē,hominē nō ætate,sed vsu forensi,atque exercitatione

Tyrociniū. tyronē.id est non tam ætate nouicium,quàm inertia. Inde tyrocinium dictū, cum in forū primū oratores futuri deducebantur, quasique oratoriæ arti initiabantur,& agendis causis. Huiusmodi enim artis exercendæ auspicamētum tyrocinium dicebatur, túncque oratores dicebantur tyrones. Tranquillus in Nerone, Deductus in forum tyro,populo congiarium,militi donatiuum proposuit indicta decursione. Idem in Augusto, Decimumtertium Consulatum biēnio pòst vltro petiit,vt Caium & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quenque tyrocinio deduceret in forum. πάντα τινὰ εἰς τὸ δικαστήριον παράγων ἐν τῇ αὐτοῦ πρωτοπαιδείᾳ. vel ἐν τῷ ἰδίῳ ἐγκυκλίῳ. Idem in Tyber. Neronem & Drusum patribus commendauit,diémque vtriusque tyrocinii congiario plebi dato celebrauit. Plinius libro octauo, Tanaquil prima texuit rectam tuni-

Toga pura & virilis. cam,qua simul cum toga pura tyrones induuntur, nouæque nuptæ. Togam autem puram sumebant adolescentes tyrocinii die, posita prætexta puerili.

Hæc toga quæ etiam virilis dicebatur, in Capitolini Iouis templo sumebatur, auctore Valerio libro quinto. A Græcis hoc δοκιμασθῆναι εἰς ἄνδρας dicitur, καὶ εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆναι, vt Isocrates in Panathen. & simpliciter δοκιμασθῆναι, vt Demosthenes κτ̄ Μειδίου, Εἰσέφερον ἀπὸ τῆς δόξης ὧν ὁ πατήρ μοι κατέλιπε, καὶ ὧν δίκαιον ἦν με δοκιμασθέντα κομίζεσθαι, id est εἰς ἄνδρας τεχθέντα, id est cum in meam tutelam venissem, vt Iurisconsulti loquuntur. Aulici dicunt ex pueris asseclis excedere, quos vulgò pedissequos regis appellant. Terentius hoc modo ex ephebis excedere dixit, Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia, liberius fuit ei viuendi potestas. Et excedere è pueris, Cicero pro Archia. Trāsfertur & ad alia tyrocinium, & pro cuiusq; artificii rudimento ponitur. Plinius libro septimo, Valeria Emboliaria reducta est in scenam ludis pro salute diui Augusti votiuis, annum cētesimumquartū agens, quæ producta fuerat tyrocinio à Marco Pompeio AEdili plebis ante annos nonagintaunum. Tyrocinium mimæ vocauit Plinius, vt tyrocinium patroni & oratoris, tracta metaphora à tyrocinio militari. Tyrones autem milites sunt οἱ νεοσύλλεκτοι καὶ τῆς στρατιᾶς πρωτόπειροι. Cicero primo de Orat. Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tyronem ac rudem, nec peregrinum ac hospitem in agendo esse debere, φημὶ δὲ ἐν οὐδενὶ πράγματι πρωτόπειρον δεῖν εἶν ἢ ἀνάσκητον. Idem in Sallust. At hercle lapsus ætatis tyrocinio, postea se correxit, id est inscitia & ignorantia. Plinius de nauibus dixit per metaphoram libro vigesimoquarto, Zopissam eradi nauibus diximus cera marino sale macerata. optima hæc à tyrocinio nauium. Tyrocinium nauium vocat, cum primum mari committūtur, & veluti in Neptuni militiam conscribuntur. Facere tyrocinium, & ponere rudimentum Latinè dicitur, id quod vernacula lingua caput operis facere dicunt. id est initium opificii, cum opifices specimen artis edentes magisterio decorantur, ἀποδεῖξαι τὴν δοκιμασίαν. Tyrocinium etiam Latinè dicitur, quod vulgus nostrum deuirginationem appellat, id est artis cuiusque, aut instituti auspicatum, & industriæ propriè probationem & experimentum. Tyrocinium igitur animi hoc in loco Venuleius elegāter pro simplicitate, & rudimento posuit: elegantius tamen ipse, quàm verius locutus, his verbis, Nouicium autem non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi. Et paulo antè, Sed veteratorem non spatio seruiendi, sed genere & causa æstimandum Celsus ait.

Ex affeclis excedere. *Facere tyrocinium.* *Specimen edere.*

Ex lege, Si ita quis, De euicti.

Sanū esse, furē nō esse, vespertilionē nō esse. Vespertilio (vt arbitror) verbum est circūforaneum, & ex formula venalitiorum sumptū, pro eo fortasse quem alibi myopem dixit, id est qui interdiu exiliter videt, & vesperi iustam aciem habet, qui luscitiosus Latinè dicitur, ab auium (vt videtur) vespertilionū similitudine. Ouidius lib. iiii. Metamor. Lucémq; perosæ Nocte volant, seróq; tenēt à vespere nomen. Vt autē vespilonem legatur pro sandapilario sensui nō congruit. Sudas auctor est Chærephonta quēdam philosophū nycterida, id est vespertilionē ob id dictū, quòd philosophādo expalluisset, & supra modum emaciatus esset. Martianus in lege, Qui decem, infrà, De solutionibus, Num ergo & si vespertilionē, aut aliàs turpem dederit hominē, idem sit? Iurisconsulti autē interdū eam licentiam sibi permittunt, vt verbis triuialibus

Vespertilio *Nycteris.*

& circũforaneis, aut castrensibus pro legitimis, & purè Latinis vtantur. Quô fit, vt difficilior sit interdũ verborum apud eos enarratio, cum ea verba apud

Versipellis. auctores nunquam reperiantur. Quid si versipellem legamus? Plinius lib. viii, Homines in lupos verti, rursũmque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista vulgò infixa sit fama, in tantùm vt in maledictis versipelles habeãtur, indicabitur. & reliqua. Meminit etiã Augustinus lib. xviii. de Ciuit.

Ex lege, Herennius, eodem titulo.

Laudare. Et quæstione mota fisci nomine auctorẽ laudauerat. Laudare (inquit Nonius) significat nominare. Plautus in Capt.

Iouem supremum testem laudo Egio me infidelem nõ futurum Philocrati.

Quo tamen in loco non testem laudo, sed testem do vulgò legitur: sed mendosè, vt ex Nonio apparet. Vnde apud Maronem in tertio Georg.

-quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Illaudati, id est ne nominãdi quidẽ. Laudare (inquit Macrobius in xvi. Saturnalium) significat prisca lingua nominare, appellaréq;. Sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, id est nominari. Illaudatus ergo Busiris, id est illaudabilis, & nunquam nominãdus. Hæc ille à Gellio accepta libro secundo noctium Atticarũ. Laudare tamẽ quod verbũ est ipsum iuris, si quis diligẽter aduertat, nõ modò nominare, vt Gellius & Macrobius & Nonius dixerũt: sed etiam nominatim citare significat, & appellare: hoc est iudicio dictato interpellare. M. Tul. lib. iii. de Orat. de Carneade loquens, Huius ego & si multos auditores cognoui Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum, μάρτυρας ἀξιοχρεωτάτους λαυδᾶμαι, & socerum meum Scæuolam, qui cum Romæ adolescens, & Q. Metellum familiarem meum, qui illum à se adolescẽre Athenis iam affectũ senectute multos dies auditũ esse dicebat. Idem in eodẽ, Atq; hæc quidẽ ab his philosophis, quos tu maximè diligis Catule, dicta sunt: quod eo sæpius testificor, quòd auctoribus laudãdis ineptiarũ crimen effugiã. id est his philosophis nominatim citãdis, & tãquam ad testimoniũ dicẽdũ euocãdis: quos auctores harũ rerum habeo. Idem pro Flacco, His tu igitur epistolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore, inquit, nominato & teste huius criminis citato. Gellius lib. iii, Varro vndecimo mẽse nasci hominem posse dicit, eiúsque sentẽtiæ Aristotelẽ laudat auctorẽ. Pomponius in. l. Tenetur, suprà, De act. empt. Si tibi iter vẽdidero, ita demũ auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutẽ volueris. Laudare auctorem Modestinus & Põponius, quo modo & Cicero, pro nominatim citare posuerũt, ὀνομαστὶ τὸν πράκτορα παρέχεσθαι καὶ βεβαιωτὴν, & ad sui defensionẽ accersere appellaréq;, quod vulgò summare dicimus. In quo significato etiã accipitur in lege secũda, De in litẽ dãdo tutore, Cod. Id autẽ Gellius Macrobiúsq; significare mihi vidẽtur cũ dicũt, laudare prisca lingua esse nominare

Appellare. appellaréque. Appellare enim est iudiciũ dictare, vt Iurisconsulti loquũtur. Græci δίκην λαγχάνειν vocãt, vel etiã citra iudiciũ interpellare. Columel. lib. pri. de officiis patrisfamilias erga colonũ loquens, Nec sanè est vindicandũ nobis

quicquid licet:nam ſummũ ius antiqui ſummã putabant crucẽ.nec rurſus in totũ remittendum: nã vel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixiſſe ſeueriſſime fertur.id eſt nõ interpellando.hoc enim appellare elegantiores auctores non interpellare vocant. Cicero pro Quintio, Quis tam negligens? quis tã tui Sexte diſſimilis? qui cũ res ab eo quicũ contraxiſſet,receſſiſſet,& ad hæredẽ perueniſſet, non hæredem cũ primũ vidiſſet, certiorẽ faceret?appellaret?rationẽ afferret? ſi quid in cõtrouerſiã veniret, aut intra parietes,aut ſummo iure experiretur?id eſt repoſceret debitũ,& rationẽ cum eo iniret,& id quod controuerſum eſſet,aut domeſticis arbitris,aut forẽſibus cõmitteret. Et in primo de Offi. Cauendum etiã ne maior pœna quàm culpa ſit,& ne iiſdem de cauſis alii plectantur,alii ne appellentur quidem.Plinius in epiſt. Libera tandẽ hendecaſyllaborum meorũ fidem qui ſcripta tua cõmunibus amicis ſpoponderunt.appellantur quotidie & efflagitantur,ac iã periculum eſt ne cogantur ad exhibendum formulã accipere.id eſt ne actione dictata cogantur exhibere ſcripta tua. Quòd autẽ auctor ſit verbũ iuris,& cum ſignificet à quo quis ius in re cõparauit,aut aliàs quæſiuit, ſatis ex ſuperioribus exẽplis liquet.Quibus auctoritas Ciceronis accedit,qui in vlti.in Verrem act.ita inquit,Nam ſtatim L.Metellus,vt iſti ſucceſſit ex C.Sacerdotis & Sexti Peducei inſtituto,frumentũ Mamertinis imperauit. tum illi intellexerunt ſe id quod à malo auctore emiſſent,diutius obtinere nõ poſſe. Auctoritas etiã nomen eſt vnũ ex iis quæ dominiũ rerum perficiunt.Idem de Aruſp. reſponſis,Multæ ſunt domus in hac vrbe Patres cõſcripti, atque haud ſcio an pene cũctæ:iure optimo,ſed tamen iure priuato,iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipii,iure nexi. Quo modo intelligi debet Venuleii dictũ in lege vlti. De euictionibus,Si alienã rem mihi tradideris, & eandem rem pro derelicto habuero, amitti auctoritatẽ, id eſt actionẽ pro euictione placet. ἀποβάλλειν τῆς κτήσεως τὴν βεβαίωσιν. Illud Ciceronis, iure auctoritatis ſignificat iure vſucapionis quam præſcriptionẽ vocant:quæſito ab auctore cuius cauſam ſequitur,qui ab eo rem quæſiuit quouis modo legitimo & ciuili,id quod liquet ex oratione eiuſdem pro Cecinna: Lex,inquit,iubet vſum & auctoritatẽ fundi eſſe biennium:ac vtimur eodem iure in ædibus quæ in lege non appellantur.id eſt de quibus lex ſiluit. Vſum & auctoritatẽ vocauit vſucapiendi conditionem,quæ olim erat biennii in rebus ſoli:vt auctor eſt Iuſtinianus in ſecundo Inſtitut. Et in Topicis, Item quod in re pari valet, valeat in hac quæ par eſt:vt quoniã vſus & auctoritas fundi bienniũ eſt,ſit etiã ædium. Apud Gelliũ autem lib.xvi.illa legis Attiniæ verba,Quod ſubreptũ erit,eius rei æterna auctoritas eſto,hoc ſignificare cenſeo,quod in cauſa furti ceciderit,nullo tẽpore quanuis longiſſimo vſu & auctoritate quæratur. Rei,inquit,furtiuæ,non annuus vſus ſit & auctoritas:aut bima trimáve dies,ſed æterna.res enim furtiuæ & vi poſſeſſæ vſucapi lege xii.tabul.&.l.Attilia non poſſunt,vt dicit Iuſtinianus.à Gellio tamen Attinia lex dicitur non Attilia:niſi mendũ eſt. Sic intelligẽda verba eiuſdẽ Ciceronis pro Cecinna, Fundus à patre relinqui poteſt:at vſucapio fundi,hoc eſt finis ſolicitudinis ac periculorũ litium,non à patre relinquitur,ſed à legibus. Aquæ auctus,hauſtus,iter, actus,à patre:ſed rata au-

Auctor.

Auctoritas.

ctoritas harum rerũ omnium in re ciuili sumuntur. Ad quam significationẽ auctoritatis allusit Plautus in Trin. his verbis, Quòd si exquiratur ab stirpe auctoritas: vnde quique auditũ dicat, nisi id appareat, famigerator cũ damno sit. Cæterùm à laudando, id est nominando auctore, Laudimias quas vulgò dicimus, deductas esse puto. Emptor enim nominare auctorẽ suum domino soli tenetur intra paucos dies, & ab eo rẽ mancipio accipere, quod vulgò insæ-

Alaudium.

sinari dicunt. alioqui mulcta cõmittitur. Quin & alaudii appellatio ab eodem verbo profecta esse videtur, quòd qui prædia eo iure habeant, laudare auctorẽ suũ nemini tenerentur, vt qui nullum soli dominum agnoscãt nec patronũ, id est qui in nullius fide sint: sic enim Latinè dici debet. Cicero pro Plancio, Eorúmque preces & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrachiũ quod erat in

In fide esse.

fide mea, petere contendi. Et alibi in eadem oratione, Iter à Vibone Brundusium terra petere cõtendi, cũ omnia illa municipia quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea iudices essent. Moris autẽ fuit apud antiquos, vt prouinciales & socii populi Rom. in clientelã sese darent proceribus Romanis, quos

Clientes.

patronos sibi adoptabant non modò publicè, sed etiã priuatim, iique vt clientes eorũ dicerẽtur, id est πελάται, & fœminæ πελάτιδες, inter se vero hospites. Ferebat autẽ id huiusmodi necessitudo, vt clientes perpetuò patronorum suorũ patrocinio caput ac fortunas suas tuerentur, vicissimq; ipsi patronos suos omni obseruantia atque obsequio colerent & venerarẽtur. Plutarchus in Romulo, ἑτέρους δὲ τοὺς δυνατοὺς ἀπὸ τῶν πολλῶν διῄρει, πάτρωνας ὀνομάζων, ὅπερ ἐστὶ προστάτας. ἐκείνους δὲ κλίεντας, ὅπερ ἐστὶ πελάτας. Cicero in Diuinat. Clarissimi viri nostræ ciuitatis tẽporibus optimis hoc sibi amplissimũ pulcherrimúmque ducebãt, ab hospitibus clientibúsque suis, ab exteris nationibus quæ in amicitia populi Rom. ditionéque essent, iniurias propulsare, eorúmque fortunas defendere. M. Catonem illum sapientẽ, clarissimum virum & prudentissimũ, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos Consul fuerat, iniurias. Hoc ius necessitudinis nõ personale, sed gentilitiũ erat, & ad agnatos & gentiles transiens. Idem, Scit hoc Caius Marcellus, scit is quẽ adesse video Lentulus Marcellinus, quorum fide & præsidio Siculi maximè vtũtur, quòd omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. Idem in Verrem act. v, Itaque nunc Siculorũ Marcelli nõ sunt patroni. Verres in eorum locum substitutus est. Quã in te tãtam virtutem esse aut dignitatẽ arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrẽ tam splendidæ prouinciæ abducere, & auferre à certissimis antiquissimísque patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed vnius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? Idem Philip. ii, Vexauit Puteolanos, quòd Caium Cassium, quòd Brutos

In fidem se conferre.

patronos adoptassent. Dicebãtur autẽ illi conferre se in fidem ac clientelam patronorum. patroni autẽ clientis in fidem recipere. Idem pro Roscio Amerino, Nam cum multos veteres à maioribus Roscii patronos hospitésque haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fi-

Clientelæ.

dem ac clientelam contulerunt. Hoc in loco de priuata clientela locutus est, id est vnius familiæ, non de publica, vt superioribus exemplis. Gellius huius necessitudinis meminit lib. v, Massurius, inquit, Sabinus in lib. Iuris ciui. ter.

antiquiorem locum hoſpiti tribuit quàm clienti.cuius verba hæc ſunt, In officiis apud maiores ita obſeruatum eſt. primùm tutelæ:deinde hoſpiti:deinde clienti:tum cognato:poſtea affini. Idem ex oratione Cat. Aduerſus cognatos pro cliente teſtantur: teſtimonium aduerſus clientē nemo dicit. Patrem primùm:poſtea patronum proximū nomen habere. Hunc morem cliētelarum vetuſtiſſimū Gallis fuiſſe auctor eſt Cæſar lib.vi.de bel. Gallico his verbis, In Gallia nō ſolum in omnibus ciuitatibus atque in omnibus pagis partibúſq; ſed penè etiam ſingulis domibus factiones ſunt. Earum factionū ſunt principes qui ſummā auctoritatē eorum iudicio habere exiſtimantur, quorū ad arbitriū iudiciúmque ſumma omniū rerum conſiliorúmque redeat. Idque eius rei cauſa inſtitutum eſſe videtur, ne quis ex plebe contra potentiorem auxilii egeret. ſuos enim opprimi quiſque & circūueniri non patitur. Neque aliter ſi faciat, vllam inter ſuos habet auctoritatē. Hæc eadem ratio eſt in ſumma totius Galliæ, nanque omnes ciuitates in partes diuiſæ ſunt duas. Cū Cæſar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hi cum per ſe minus valerēt, quòd ſumma auctoritas antiquitus erat in Heduis, magnæque eorum erant clientelæ, Germanos atque Ariouiſtum ſibi adiunxerant, eóſque ad ſe magnis iacturis pollicitationibúſque perduxerāt. Præliis verò compluribus factis ſecundis, atque omni nobilitate Heduorum interfecta, tantum potentia anteceſſerant, vt magnam partē clientiū ab Heduis ad ſe traducerent, obſidéſque ab iis principum filios acciperēt, & publicè iurare cogerent nihil ſe contra Sequanos conſilii inituros. Et paulo pòſt, Aduentu, inquit, Cæſaris facta cōmutatione rerū, obſidibus Heduis redditis, veteribus cliētelis reſtitutis, nouis per Cæſarem cōparatis: quòd ii qui ſe ad eorum amicitiā aggregauerant, meliore conditione atque imperio æquiore ſe vti videbāt, reliquis rebus eorum gratia dignitatéque amplificata: Sequani principatum dimiſerant. Et rurſus, Hi autē qui propter veteres inimicitias nullo modo cum Heduis coniungi poterant, ſe Rhemis in clientelam dederunt. Hos illi diligēter tuebantur. ita & nouam & repente collectam auctoritatem tenebant. His verbis accurate perpenſis, ac ne perpēſis quidē, ſed tantùm animaduerſis, nemo eſt (vt arbitror) qui non hanc noſtrā feudorum conſuetudinē ab illa cliētium obſeruantia in patronos, & fide patronorum in clientes, oriundam eſſe iudicet. Itaque quos vaſallos vocant, clientes Latinè appellare ſoleo: & clientelam, obſeruantiam ipſam & obſequium: quod homagiū dicunt, cliētaris officii ſponſionē agnitionémq;. In vſibus feudorū apparet clientelā & beneficiū olim hoc vocatum fuiſſe: & res beneficiarias vocatas, quæ hoc iure poſſidentur. & abnegare beneficium eos qui non agnoſcunt. quanquam clientela interdum clientiū multitudinē ſignificat, vt famulitiū famulorum. & miniſterium miniſtrorū. vt in lege Denique, De pignoribus. & equitiū equorum armentum. & cuſtodia eos qui cuſtodiuntur, id eſt reorum multitudinē. & ſodalitium ſodalium cœtum. & comitatus comitū, id eſt aſſectatorum. & operæ operarios apud Suetoniū, & apud Ciceronē homines redemptos & cōductos. Sicut apud Græcos θεραπεία obſequium ſignificat, & cliētium turbam, ἑταιρεία ſodales & ſodalitatem: ſic δουλεία, ἱκεσία, πρεσβεία, πενεστεία τὸ πλῆθος ſignificant. In

Beneficium ipſum abnegare.

In fide esse. fide autem alicuius esse id est, quod feudum tenere ab aliquo dicunt. Fides enim auxilium & tuitionẽ significat. Cæs. lib. ii. de bel. Gallico, Cæsar honoris Diuitiaci atque Heduorum causa sese eos in fidem recepturũ & conseruaturum dixit: id est (vt vulgi verbo dicam) in saluã gardiam. Cicero in Pisonem, Eúmque seruis symphoniacis & aliis muneribus acceptis rimentẽ multúmq; dubitantẽ confirmasti, & Thessalonicam fide tua venire iussisti. Id est sub tua assecurantia, vt vulgò dicimus. Inde illa locutio, Deorum hominúmq; fidem implorare, id est auxilium, vt solent ii quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua vis infertur. Verba autẽ ad eam rem pertinentia sunt hæc, Iniicere manũ prædio clienrelario, id est sæsire feudum. Et emancipare prædiũ, vt alibi diximus, pro eo quod est à clientela sese eximere, & vt vulgò dicũt, deponere fidem, & alium in locum suum substituere. Patronus mancipio dare fundum dici potest, & in fidem suam clientẽ accipere: id est in patrocinium & tutelam. Cliẽs autẽ mancipio accipere, & fidem patroni sequi, & in fidem se conferre, & cliẽtelam exhibere vel obsequium præstare & huiusmodi alia, & alienato prædio obsequiũ exuere, vel clientelam. Is autem qui patronũ agnoscere non vult, controuersiã sui facere dici potest, & clientelæ se eximere, & clientelam beneficiariámque conditionẽ inficiari. quod si temerè faciat, in fraudem, id est pœnam incidisse dicitur, id est prædiũ commisisse. Cõmittere autẽ vulgò confiscare dicunt. Cicero in Verrẽ, acti. iii, Est in eo testamento quo ille hæres esset, scriptũ, vt statuas in palæstra deberet ponere: faciemus vt palæstritæ negẽt esse positas, petãt hæreditatẽ, quòd eã palæstræ cõmisisse dicãt. Paulus, De negociis gestis, Si periculum erat, ne prædia in publicum cõmitterẽtur. Inde cõmissa in titulo, De publicanis. Sũt & illa verba, Catalogum rerũ cliẽtelarium subclientelariúmque exhibere, id est enumeramentũ, vt etiam vulgò dicitur, annuũ patrono offerre, aut quintum quéq; subquintúmq; nummũ precii. Iusta obsequia exhibere, dare manus supplices atque obsequiales, osculum obsequiose porrigere, in verba iurare, sacramẽto adigi. At verò patronus obsequia admittere dici debet, & osculo in fidem recipere. Et verba præire, & iureiurãdo discinctum clientem adigere, manus iniectionẽ remittere. Manũ iniectam tollere, in fidẽ suscipere: quod sine fraude sua aliorúmque fiat, id est saluo suo alienóque iure. Liuius lib. pri. Fœcialis regẽ interrogauit, Rex facísne me tu regium nuncium, populíque Romani Quiritiũ vasa comitésq; meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea populíque Romani Quiritiũ fiat, facio. Dicitur & apocham admissæ clientelæ dare, & cliens antapocham exhibitæ, quod aduotamẽtũ lingua vernacula dicitur: id est agniti patroni testificatio, & rerũ clientelarũ enumeratio. Quod vulgò tolerantiã appellant, precarium clientelare Latinè dici potest. vt cum dicimus patronũ clienti indulsisse, vt precario possideret, vel clientem precarium obtinuisse, vel annũ, vel quinquennale, vel aliud quantulũcunq;, quod minoribus viginti annis necessario datur, ab iisq; suo iure postulatur. Iurisconsulti precarii verbo vtẽtes, precario rogare dicũt, & precario concedere. Non me latet precarium esse, quod quãdoque reuocari potest: id est quod nec statutum tempus, nec certũ vsum habet, sed aliud verbũ non habemus quo magis id significare possimus. sunt enim precaria quæ

In fidem recipere.

Mancipio fundũ dare.

Controuersiã sui facere.

Cõmittere.

Quod sine fraude sua, aliorúmque fiat.

Precarium.

dam ad certum tempus concessa: vnde interdictum de precario natum. Prædia autem olim quædam pensitantia dicebantur, quædam immunia. Pensitationum tria erant genera, vt inquit Asconius, canon, obligatio, indictio, de quibus alibi diximus. Quæ immunia prorsus erant, id est vt nunc loquimur, alaudialia, ea optimo iure prædia dicebantur. Cic. de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt. Libera meliore cõditione sunt quàm serua. capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient. Soluta meliore in causa sunt quàm obligata. eodem capite legis tuæ subsignata omnia: si modo Syllana sunt, liberantur. Immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua crebra vectigal pendam, qui mancipio fundũ accepi, si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderẽ. Qui verò rerũ prædialium periti erant, ii prædiatores vocabantur, quo nomine hodie appellari possunt homines in iure prædiatorio periti. Cicero pro Cornelio Balbo, Etenim Quintus Scæuola ille Augur cum de iure prædiatorio consuleretur, homo Iurisperitissimus cõsultores suos nonnunquã ad Furium & Casselliũ prædiatores reiiciebat. Idem ad Atti. lib. xii, Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv. spopondisse dicit Flauius, & si reus locuples est, & Apuleius prædiator liberalis: tamen velim des operam vt inuestiges ex consposorum tabulis sitne ita. Libera indictio vel arbitraria dici potest de iis, qui vulgò taleabiles ad voluntatem dicuntur. Est enim libera domino indictio in huiusmodi obnoxios vel ascriptitios homines, vt arbitratu suo inducere quantamuis collationem ei liceat.

Pensitare.

Optimo iure prædia.

Prædiatores.

Ex. l. Cum quidam. §. Fiscus. in tit. De vsuris.

Fiscus ex suis contractibus vsuras nõ dat, sed ipse accipit, vt solet à fornicariis qui tardius pecuniã inferunt. Fornicarii sunt opifices & propolæ & institores qui tabernas è fisco conducunt sub fornicibus, vt ibi merces suas venales habeant, cuiusmodi esse solent in porticibus fori venalium, id est macelli, quas fallas appellant. Fornices autem arcus erant in memoriam rerũ à triumphalibus viris gestarum extructi, quasi monumenta victoriarum. Cicero libro secundo de Oratore, Etiam illa ridentur quæ minuendi aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur, velut tu Crasse in concione, ita sibiipsi magnum videri Memmium, vt in forum descẽdens caput ad fornicem Fabii demitteret.

Fornicarii.

Fornices.

Ex. l. Seia, suprà eodem titulo.

Nisi sua quaque die vsuræ soluerentur. & infrà, Non tamen in ampliorem quantitatem vsurarũ conueniri possit, quàm eius pẽsionis nomine quæ egressa est diẽ præstitutũ. Sensus exposcit vt etiã refragrantibus exẽplaribus, non quaque die sed quæque, nec quàm pensionis, sed præterquã pensionis legatur.

Ex. l. Si bene collocatæ, eodem titulo.

Dummodo non acerbum se exactorẽ nec contumeliosum præbeat, sed moderatum & cum efficacia benignum & cum instantia humanum. nam inter insolentiam incuriosam & diligentiam non ambitiosam multũ interest. Sic quidem legit Accursius: qui etiam hæc verba interpretando ineptire mihi videtur. Ego vero locũ hunc mendosum esse, sicque emẽdandum censeo, Nam

inter insolentiam curiosam, & diligentiam non ambitiosam multũ interest,
Solers. nisi legamus iniuriosam insolentiam, id est ἐφυβριστικήν. Solers est acer & industrius, cui opponitur non insolers, sed iners. Ideóque non insolertia, quod La-
Insolentia. tinum non est, sed insolentia lego. Est autem insolenria, cũ eo genere peccamus quod vsitatũ non est. vt cum insolenrem hominem dicimus, significãtes
ἀλαζὼν. præferocem & vltra modùm vsitatum elatũ. Græci ἀλαζόνα vocant. Cicero in secundo de Oratore, Tum si erunt honestiora atque grauiora, tamen nõ esse tanri vlla merita, quanta insolentia hominis quantúnque fastidium. Insolentiam pro fastu inaudito aut insolito posuit. Et pro Cluẽtio, Iam insolenriam noratis hominis, noratis animos eius ac spiritus Tribunitios. Quod odiũ dii immortales? quæ superbia? quanta ignorantia sui? quàm intolerabilis arrogantia? Idem in Bruto, Insulsitatem enim & insolentiam tanquam insaniã quandam orationis odit. sanitatem autem & integritatem, quasi religionẽ & verecundiã oratoris probat. Et in Oratore perfecto, Gorgias autẽ auidior est eius generis, & iis festiuiratibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur. Insolentius non pro elatius aut fastidiosius dixit, sed pro immoderatius & præter modum solitum. Sic insolentem exactorem Vlpianus intellexit durum & acer-
Curiosus. bum, & omnino nihil remittẽtem. Curiosus est qui à Græcis periergos dici-
Periergos. tur, à nimia & inusitata cura agẽdarum rerum, propter quod in vitio ponitur
Ambitiosus periergia, id est anxietas, & veluti diligentiæ redundantia. Ambitiosus aucupator est gratiæ, id est philotimos. Cicero pro Cluentio, Hoc in reo qui absoluit, ambitiosus: qui distulit, cautus: qui cõdemnauit, constans existimatur. Idẽ pro Murena, Quibus Lucius Lucullus tantum laudis impertit, quantũ neque ambitiosus Imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicãda gloria solet. Tranquillus in Augusto, Neq; post bella ciuilia in concione, aut per edictum vllos militum commilitones appellabat, ambitiosius id esse existimans
Ambitiosus quàm aut ratio militaris, aut tẽporũ quies, aut sua maiestas postularet. Ambitiosus in his exẽplis pro gratiæ præcupido ponitur, & affectantius blandiente ad emerendum fauorem. Ambitio enim præter notum significatum, obsequium gloriosum significat. Tranquillus in Othone, Nullo officii aut ambitionis in quẽquam genere omisso. Ambitus etiam pro aucupatione gratiæ & vitiosa emerendæ famæ cupiditate à Quintiliano ponitur libro quarto, Est enim, inquit, nonnunquam prauis iudicibus hic ambitus, aduersus amicos, aut pro iis quibuscum simultates gerunt, pronunciandi, faciendíque iniustè, ne fecisse videantur. Idem libro duodecimo, Summouendum verò est vtrunq; ambitus genus, vel potentibus contra humiles venditandi operam suã: vel illud etiã iactantius minores vtique contra dignitatẽ attollendi. non enim fortuna causas vel iustas vel improbas facit. Ambitiosa decreta, infrà, De decretis ab ordine faciendis, non ea intelligenda sunt, quæ per largitionem facta sunt, vt Accursius intellexisse videtur, sed quæ per gratiam. Tria enim sunt quæ iudicia corrũpere solent, ambitio, odium, & sordes, id est auaritia. Quintilianus in quarto, Sed præcipua in hoc dicentis auctoritas, si omnis in subeundo negocio suspitio sordiũ aut odiorũ aut ambitionis abfuerit. Plinius in tertio epist. Etenim tum maximè fauor & ambitio dominatur cum sub aliqua specie se-

ueritatis delitescere potest. Tranquillus in Domit. Plerunque & in foro pro
tribunali extra ordinẽ ambitiosas Centumuirorũ sententias recidit. nummarios iudices cum suo quenque consilio notauit. Liuius, Consul cum satis am
bitiose partem vtranq; fouendo incerta respondisset. & reliqua. Idem libro no
no de bello Maced. Carmináque à militibus in Imperatorem dicta, vt facilè
appareret in iudicem indulgentem ambitiosúmque ea dici, triũphúmque ma
gis militari fauore quàm populari celebrem. De sordibus iudicũ Cicero Phi- Sordes.
lippica prima, Vt enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitque vt honestis decuriis potius di-
gnus videatur, quàm in turpes iure cõiectus. Idem in tertia, Nihil humile de
Tarquinio, nihil sordidum accepimus. At verò huius domi inter ciues illius
appendebatur aurũ, numerabatur pecunia vnà in domo, omnes quorum in-
tererat totum imperium reipublicæ nundinabantur. Sordes δωροδοκίαν Græci δωροδοκία.
vocant, & sordidos iudices δωροδόκους. A recentioribus etiã quibusdam fures hu δωροδόκους.
iusmodi iudices dicũtur, imitatione Græcorũ qui κλέπτας appellant, vt à Lam- κλέπτας.
pridio in Alexandro, & Vopisco in Aurelio. Iudicia autẽ obscœna, id est stu-
pris & adulteriis corrupta, cõstuprata à Cicerone luculento verbo vocantur. Cõstuprata
Sic enim ad Atticũ inquit libro primo, Etenim post profectionẽ tuã primus iudicia.
(vt opinor) introitus fuit in causam fabulæ Clodianæ. In qua ego nactus (vt
mihi videbar) locum resecandæ libidinis & coercendæ iuuentutis, vehemens
fui, & omnes profudi vires animi atque ingenii mei, nõ odio adductus alicu-
ius, sed spe non corrigendæ sed sanandæ ciuitatis, afflicta republica empto cõ
stupratóque iudicio. Ambire alioqui est magistratum vel honorẽ petere, alle-
gatis ob id amicis: Latinè etiam prehensare vocatur. A Græcis itidem φιλοτι- Prehensare
μεῖσθαι, φιλοφρονεῖσθαι, σπουδαρχεῖν, μνᾶσθαι, ἀρχαιρεσιάζειν, ἀξιοῦσθαί q; dicitur, id est manibus φιλοτιμεῖσθαι
rogando prehendere, vt candidati solebant: id est qui magistratuum petitores φιλοφρονεῖ-
se profitebantur in comitiis. Tranquillus in Cæsare, Sed cũ editis iam comi- σθαι, &c.
tiis ratio eius haberi non posset, nisi priuatus introisset vrbem, ambiẽtique vt
legibus solueretur, multi contradicerent. & reliqua. Sic Sallustius, Singulos,
inquit, è Senatu ambiendo effecerunt. id est prehensando blanditiis exoran-
do. Et ambitus huiusmodi contentio gratiosa & blanda dicitur. Tacitus, Pa-
tres odio delatoris vt curia eiiceretur, contra Agrippinæ ambitum peruicere.

Ambitio autem duplex erat. Vna, lege vetita, vnde leges de ambitu latæ, cũ Ambitio du
tributim pecuniæ diuisorum ministerio distribuerẽtur: hoc est τῷ ὄχλῳ ἀκαι- plex.
ρῶς. Altera non vetita, quæ sine largitione fiebat. Cicero in Sallust. Cedo si fue
rim in honoribus petendis nimis ambitiosus. non hanc dico popularem am-
bitionem, cuius me principem profiteor: sed illam perniciosam contra leges
cuius primos ordines Sallustius ducit. Ambitiosum etiã enixum dicunt & Ambitio-
affectatum, quod Græci κατεσπουδασμένον dicunt, id est ingenti studio factũ. Ta- sum.
citus libro duodecimo, de Othone loquens, Funus eius maturatum. ambitio- Κατεσπου-
sis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. Spartia. in δασμένον.
Adria. Aurum coronarium in prouinciis minuit, & quidẽ difficultatibus æra-
rii ambitiose ac diligenter expositis. Tractum id à Græcis, qui φιλοτίμως dicũt φιλοτίμως.
ἀντὶ τοῦ ὑπερμέτρως, ἐπιμελῶς, id est enixè præter modum. Sic enim ambientes age-

re solent. In proposito igitur diligentia nõ ambitiosa est iusta & accurata, nec nimia nec affectata aut famæ aucupatrix. Nimiam & ambitiosam diligentiã notans Cicero in libro de claris Orat. ita inquit, Caluus cum literis eruditior quàm Curio, tum etiã accuratius quoddam dicẽdi & exquisitius afferebat genus. Quod quanquã scienter elegantérque tractabat, nimiũ tamen inquirens in sese, atque ipse sese obseruans metuénsque ne vitiosum colligeret, etiã verum sanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata doctis & acutè audientibus erat illustris: à multitudine autem & à foro cui nata eloquentia est, deuorabatur. Nimia religione, inquit, id est anxia & nimia diligentia ac cura, nunquam satis sibi faciente, ὑπερβολικῇ ἀκριβείᾳ. Eodem etiã pertinet dictum illud Plinii de Apelle loquentis libro xxxv, Aliam etiam, inquit, gloriam vsurpauit cum Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ, miraretur. Dixit enim sibi omnia cum illo paria esse, aut illi meliora. sed vno præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam.

Ex. l. Et in contraria, eodem titulo.

Si mutuatus sum pecuniã, vt creditorẽ tuum absoluam. Non impropriè hic ponitur absoluere, vt credidit Accursius, sed elegantissimè. Terentius in Adel. Ibo ad forum vt hunc absoluam. id est reddito precio dimittam. Nam veluti ligati sunt quibus debetur aliquid, vt inquit Donatus. Idem in eadem, Obsecro hercle hominẽ impurissimum quamprimum absoluito'te, ne si iritatus siet, aliquà ad patrẽ hoc permanet. de lenone loquens qui xx. minas assiduè flagitabat ab AEschino. Simile est liberare & dimittere creditorẽ, quod lingua vernacula expedire appellat. Vlpianus, Si filiusfa. accepit mutuam pecuniam, vt eum liberaret, qui si peteret, exceptione nõ summoueretur, Senatusconsf. cessabit exceptio. A Græcis hoc sumptũ. Aristoteles in octauo Ethic. οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει: id est, Nisi autẽ vt contraxerit, ita dissoluatur vel dimittatur, expostulabit. de creditore loquens qui in diem debitorem sibi obligauit. Idem, γίνεται δ' ἐν τοῖς ἐγκλήμασι μάλισθ' ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. Demosthenes πρὸς Ἀπατούριον, τὸν μὲν τρόπον τοῦτον ἀπήλλαξε τοὺς χρήστας Ἀπατούριος, Hac ratione suos creditores liberauit Apaturius. Et κατὰ τιμοκράτους, ἀπαλλάξαι τὸν γραψάμενον. Id est accusatorem corrũpere, id est διαφθείρειν. Et hic identidem Paulus, Si mulier pacta sit, vt ex fructibus fundi quem dedit in dotem creditor mulieris dimittatur, an valeat pactũ? Liuius libro sexto secundi belli Punici, Non ad Romam obsidendam, sed ad Capuæ liberandam obsidionem Annibalem ire, id est ad Capuam obsidione liberandam.

Ex. l. Nihil interest, De nautico fœnore.

Quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finẽ centesimæ non vltra duplum debetur. Hic textus inuersus est ab Accursio & aliis qui centesimam vsuram sortem æquare credebãt, quæ opinio iandiu explosa est Hermolai Barbari diligentia. Sic igitur hunc locum lego, Ad finem nõ vltra duplum centesimæ debetur. Hoc sensu, non posse traiectitiam pecuniam vltra duas centesimas mereri. Duæ autem centesimæ poterant deberi pro duobus commeatibus. Id est pro pecuniæ traiectu, & mercium retro importatione ex

ea pecunia compatatarum, vt in lege prima huius tituli. Propterea Pollux libro octauo, fœnus nauticum duorum generum ponit, Hereroplum & Amphoteroplum. Heteroplum est cum commeatus tantùm periculum fœnerator suscepit. Amphoteroplum cum remeatus quoque. Centesimæ autẽ duorum generum erant. aliquæ enim perpetuo fœnore ducebantur, & duodenos quotannis nummos merebant, quos Plinius ad Traianum duodenos asses appellat, his verbis, Pecuniæ publicæ vereor ne ociosæ iaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniitur qui velint debere reipub. præsertim duodenis assibus quanti à priuatis mutuantur. Alteræ centesimæ cum renouatione fœnoris anniuersaria ducebantur, quas vsuras vsurarum appellant. Cicero verbo Græco Anatocismon appellat. sic enim scribit quadam ad Atticum epistola libro quinto, Interim cum id edicto translatitio centesimas me obseruaturũ haberem cum anatocismo anniuersario, ille ex syngrapha postulat sibi ius dici. Idem, Clamare omnes qui aderant nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset. Idem, Senatusconsultum modo factum est postquam tu es profectus in creditorũ causa, vt centesimæ perpetuo fœnore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos noui, certè habes subductum. Perpetuo fœnore dixit pro vno & eodem, sine anatocismo. Anatocismus enim vsuræ est anniuersaria renouatio, vt Cicero ipse docet in sexto ad eundem, his verbis, Magnam ego pecuniam confeceram vt soluerent, centesimis sexennii ductis cum renouatione singulorum annorum. Centesimas quidem opinantur ex eo dictas, quòd quolibet mense centesimum nummum mereant, id est duodenos asses annuos: cui opinioni facile assentior.

Heteroplũ Amphoteroplum. Centesimæ duplices.

Anatocismus.

Centesimæ.

Ex.l.Quinquaginta, De probationibus.

Ab vtroq; ergo eius rei probatio exigẽda est. Lego ab vtro, interrogatiue.

Ex.l.Cum de ætate, eodem titulo.

Et durum & iniquum est cum de statu ætatis alicuius quæritur, & diuersæ professiones proferuntur, ei potissimũ stare quæ noceat. Accursius & qui eũ secuti sunt, professionem depositionem testium interpretantur, ignorantia latinitatis lapsi, & hic & in lege, Etiam, & lege vltima, infrà eodem hoc titulo.

Profiteri est publicè & apud acta aliquid vltro denunciare, quod vulgo insinuare vocant. Curtius libro nono, Alexander priusquam secerneret quos erat retenturus, edixit vt omnes milites æs alienum profiterentur. graue esse plerisque compererat, & quanquam ipsorum luxu contractum erat: dissoluere tamen ipse decreuerat. Idem, Rex satis gnarus, mẽsas totis castris poni iussit, & decem milia talentorum proferri, tum demũ fide facta professio est. Fiebat etiam professio in censu peragendo. Vlpianus, Vitia priorum censuum editis nouis professionibus euanescũt. A Græcis ἀπογράφεσθαι dicitur, & professio ἀπογραφή. Lucæ secũdo, αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου, καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, Hæc professio prima facta est, & reliqua. Profiteri etiam merces dicimus, hoc est vectigales facere, & publicanis non subducere. Vnde merces improfessæ à Martiano dicuntur in.l. Interdum, infrà, De publicanis, Quarũ nomine negociatores vectigal nõ pe-

Profiteri.

ἀπογράφεσθαι.

ἀπογραφή.

Merces professæ & improfessæ.

ἀπελάνητι. penderunt, id est ἀπελάνητι. Antiqui porrò liberos natos sibi profitebantur apud acta. Iuuenalis Satyra nona, Tollis enim & libris actorũ spargere gaudes Argumenta viri, foribus suspende coronas, Iam pater es. Capitolinus in Marco philosopho, Inter hæc liberales causas ita muniuit, vt primus iuberet apud præfectos ærarii Saturni vnumquenque ciuium natos profiteri, intra tertiũ diem nomine imposito. Per prouincias tabellariorum publicorum vsum instituit, apud quos idem de originibus fieret quod Romæ apud præfectos ærarii: vt si fortè aliquis in prouincia natus causam liberalem diceret, inde ferret. Atque hanc totam legem de assertionibus firmauit. Idem in Gord. Nam illud satis constat quod filiũ Gordianum nomine Antonini signo illustrauit, cum apud præfectum ærarii more Romano professus filiũ, publicis actis nomen eius insereret. Scæuola in.l. vltima, infrà, Mulier grauida & à marito repudiata, enixa filiũ absenti marito, vt spurium in actis professa est. Fiebat autem professio addito die & Consule, propterea professione ætas facile probari poterat. vt in lege prima, Codice, Si minor se maiorẽ dixerit. quod mirum est Accursio hoc in loco excidisse. Eadem latinitatis ignorantia, aut etiã fœdiore lapsus est idem.l.seq. vbi hæc verba, Morem ei geri, pro morẽ iudiciorum seruari interpretatur, quo modo etiã interpretatus est in.l. Quod si possessor, suprà, De rei vendic. palmariũ sibi esse ratus hoc verbũ enarrauisse, quod Placentinus se non intellexisse fassus est. Cicero in secundo de Oratore, Quæ est enim alia causa nisi quòd nobis & horum adolescentium studio qui te attentissime audierunt, morem gerere voluisti. Morem gerere Cicero pro obsequi dixit. Dicitur & morigerari. Idem in Oratore perfecto, Voluptati autem autium morigerari debet oratio. Ipse ad Atticũ lib. xiii. sic Græcè dixit, Ad id autem quod volumus ἀφίδρυμα, nihil aptius videtur quàm lucus quem ego noram. Sed celebritatem tum nullam habebat, nunc maximã. In hoc τῦ τύφου μου πρὸς θεῶν τροπωφόρησον. In hac mea insolentia & fastũ obsecro te per deos mihi morigerare. hoc est, indulge & patiẽtiã accõmoda. τὴν χάριν ταύτην χάρισαί μοι. Sunt & alia huiusmodi non pauca, vt alibi diximus, omnia fustuario digna si quidem hoc tempore dicta essent, vt in lege Testium, infrà, De testibus, circa principium, An ad ea quæ interrogaueris extempore verisimilia responderit. Vbi hoc verbum extempore, id est confestim & impræsentia, idem Accursius non intellexit.

Professio liberorum natorum.

Morem gerere.

Morigerari.

Extempore.

Ex.l. Qui testamentum, eodem titulo.

Titio centum do lego, quæ ideo ei non caui, quòd omnẽ fortunam & substantiã, si quam à matre susceperat, in sinu meo habui sine vlla cautione. In sinu meo dixit, pro in occulto & penitus apud me & in potestate mea. Simile illud Ciceronis in tertio Tuscul. Tãtum istos admonebo, si maximè verũ sit ad corpus omnia referre sapientẽ: siue (vt honestius dicã) nihil facere nisi quod expediat, siue omnia referre ad vtilitatẽ suam, quoniã hæc plausibilia nõ sunt, vt in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant, id est secũ & cum suis gaudeant: nec gaudium suum in vulgus edant, & palàm faciant. Sic intelligo illud scite dictum ab eodem ad Q. Fratrẽ, Mihi crede in sinu est, neque ego discingor. Ac si diceret, in potestate habeo, neque periculum est, vt imprudẽti mihi vel

In sinu habere.

immemori excidat,& ita in potestate mea esse desinat. Vel in sinu, hoc est in occulto:neque periculum est vt indicio meo mihi excidat,qui noui tacēda silere & continere. Plinius in Panegyr. An Senatum populúmq; Romanū,exercitus,prouincias,socios transmissurus vni,successorem ex sinu vxoris accipias? summǽque potestatis hæredē tantùm intra domum tuā quæras? Ex sinu vxoris,id est ex familiaritate penitissima & intima amicitia. Cicero ad Atticum libro secundo,Itaque in sinu aut in familiaritate adolescentis, & cū eo (vt res indicat)sæpe congressus,rem in eū locum deduxit,vt diceret sibi certū esse eū suis in Pompeium impetum facere. Plinius in eodem Panegyr. Gestus Consulatus non in hoc vrbis ocio & intimo sinu pacis,sed iuxta barbaras gētes. Sinum hic pro securitate posuit. Alibi, Confugit in sinum tuum concussa resp.ruénsque imperiū super Imperatorem, Imperatoris tibi voce delatū est. id est in præsidium. Quod autem dicit hic Iurisсōsultus, Quæ mihi pertulit, hunc habet intellectum,quæ apud me esse siuit,nec à me repetiit. Sinus.

Ex.l. Si arbiter,eodem titulo.

Potest enim memoria nō teneri intra annum puta factum, cū interim nemo sit eorū qui meminerit quibus Cōsulibus id viderit. Necesse est(nisi fallot)vt hæc particula non,expungatur, & affirmatiue legatur. aut vt teneri nō intra annū,legatur. potest enim hoc memoria teneri. Nam præterquā quòd sensus id exposcit,particula etiam interim quæ hic aduersatiua est,nos ita credere cogit,vt sit sensus, Potest enim fieri vt multi meminerint nō ante annū id factū,nec tamen meminerint certū diem aut Consulem quo Consule id factum sit. Interim autem pro tamen hoc in loco accipitur, vt apud Ciceronē pro Sylla, Quod flagitiū Lentulus non cum Antonio cōcepit?quod sine eodem illo Catilina facinus admisit?cū interim Sylla cū iisdem illis,non modo noctē solitudinémque non quæreret,sed ne mediocri quidem sermone & cōgressu coniungeretur. Quod simile est ac si diceret, Et tamen Sylla tum cū illis non cōiunctus erat. Et paulo pòst, Et hoc infinite similiter sursum versum accideret,cū memoria operis facti non extaret. Lego vel repugnātibus exemplaribus, Et hoc infinite similiter sursum versus acciderit, tum memoriā operis facti non extare. Sic enim sensus explicitus elucebit. Nec verba duo subaudiri necesse erit,vt Accursius ineptule censuit. Pandectarū enim libris à Iustiniano ad Accursiū per multa ignorantiæ secula,per alios atque alios exemplarium traduces deinceps propagatis,&(quod super omnia est)manibus Latinè nescientiū,nihil magnopere mirandum, multas mendorum labes inoleuisse:partim ita indelebiles,vt quò magis attingantur,eò illustriores fiāt: partim facile eluibiles, quæ potissima pars est, nisi fortè authoritate Accursii agnoscentis sacrosanctæ factæ esse credantur. Cuius ego vt iurisperiti authoritatē sequi,nō vt literatoris soleo. Simile est in lege penultima,infrà tit. proximo,Si res gesta sine literarū quoq; cōsignatione veritate factum suū præbeat, Vbi probet legēdum esse,mirum est Accursiū non vidisse. Sunt & alia huiusmodi quæ scientes præterimus:satis est enim specimen eorum dedisse. Interim.

Ex.l. Testium, De testibus,circa principium.

An honestæ & inculpatæ vitæ,an verò quis notatus & reprehēsibilis. In-

culpatus verbum est significantius, quàm vulgo esse putetur. Quemadmo-
Illaudatus. dum illaudatus quod ei è regione opponitur. Gellius libro secundo, de illo loco Virgiliano loquens, Aut illaudati nescit Busyridis aras. Sed enim, inquit, qui in omni re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus est, isque omniũ pessimus deterrimúsq; est. Sicuti omnis culpæ priuatio inculpatũ facit.
Inculpatus. Inculpatus autẽ instar est absolutæ virtutis: illaudatus quoq; finis est extremæ malitiæ. Itaque Homerus non virtutibus appellandis, sed vitiis detrahẽdis laudare ampliter solet. Hoc enim est μάϊλες ἀμύμων Iliados pti. Inculpabilis auspex. ἄψογος. Eadẽ ratione Virgilius dixit inamabilẽ paludem. Ex hoc Gellii dicto apparet inculpatũ testem à Callistrato dictum esse exploratæ fidei, ac nulla vnquã incõstantia testimonii labefactatæ, & moribus probatissimis, & integræ famæ.
Inculpati heroes nouem. Hoc nomine propriè vocari possunt heroes illi, quos nouem probos appellant, ab eo indito nomine quod clarissimã illã fortitudinis gloriã nulla vsquã indignitate temerasse & delibasse creduntur. Quanquam
Amymones verbo Homerico amymones significantius dicantur, hoc est qui nihil vnquã risu & subsannatione dignũ admiserũt. οἱ μὴ [illegible] μυκτῆρα ἔχω, οἱονεὶ ἀμύμονες. Ac si dicas, in quos nihil obtrectatoribus aut cauillatoribus licet. Inculpati etiã Latinè dici debent equites splendidioris nominis, quos equites sine opprobrio appellamus, significantes eos perpetuo ac cõstanti militiæ tenore nullum prorsus in sese dedecus admisisse.

Ex eadem .l. paulo pòst.

Qui & cuius dignitatis, & cuius æstimationis. Lego qui & cuius dignitatis & cuius existimationis sint, & qui simpliciter visi sunt dicere veritatem. Vtrũ vnum eundémque præmeditatum sermonẽ attulerint, an ad ea quæ interrogaueris, extempore verisimilia responderint. Quo in loco Accursius ignorantia latinitatis fœde hallucinatus est. Sic enim ipse legit, An ad ea quæ interrogaueris extempore, verisimilia responderint, cum certo certius sit post verbũ interrogaueris subdistinguendum esse, & inde inferendum vno spiritu, extẽpore verisimilia respõderint. Accursius enim de tempore super quo interro-
Extempore. gãtur testes intellexit, cum sit sensus prorsus alius. Extempore enim à Iurisconsulto aduerbialiter positum est pro in præsentia, & illico & impræmedi-
Ἐκ καιροῦ. tate, quod à Græcis per imitationem Latini acceperunt, qui ἐκ καιροῦ dicunt, &
Ἐπὶ καιροῦ. αὐθι καιροῦ, hoc est ἐκ τοῦ παραχρῆμα. AEstimare igitur debet iudex an vnũ & eundem sermonem testes & domi præmeditatum attulerint, an ad ea quæ necopinato interrogati sunt, extempore, id est derepente verisimilia responderint, quod indicium est puri ac synceri testimonii. Debet enim (vt aiunt) è re nasci testimoniũ, non autẽ velut è cõmentario proferri. Quintilianus in x, Maximus verò studiorũ fructus est, & velut præmiũ quoddam longi laboris extempore dicendi facultas. Eãt igitur barbariei vindices, qui linguæ Latinæ cognitionẽ nihil ad studiũ iuris ciuilis conferre, atque etiã obesse deprædicare non erubescũt: perinde quasi qui à Cicerone & Quintiliano, & reliquis eiusdẽ aut proximæ classis scriptoribus Iuriscõsultorum intelligentiam petat, is à nymphis vinum poscat (vt dicitur) aut aquam à Libero. Videlicet ipsi ignari, iuris huius conditores latinitatis & elegantiæ cõsultos nedum iuris fuisse. Verùm

hoc illud est potius, Habet amatores multos antiqua illa linguæ Latinæ puritas, sed paucos ex professo: quẽadmodum & libertas in tyrannide. Quotus enim quisque eorum etiã qui non modo elegantiam detestari solent, sed etiã qui grammaticæ contemptum profitentur, non in censendo scribẽdóque caperata fronte barbariem illam enixè excutere videtur, & veluti trochleis deci mũ quodque verbũ non deterrimũ ex intima mente ducere? Ac siquod forte fortuna probũ & elegans ore exciderit, protinus attentionem quasique plausum præstigiæ petere? Sed scilicet quod assequi se posse desperãt, fugitare etiã auersariq; videri volunt. Attẽdant igitur tandẽ (Si mens tamen diu potatis erroribus ebria aliquid eos sanũ considerare permittit, vt diuus inquit Augustinus) animaduertant Accursiũ (quem ipsi sibi Ciceronis & Quintiliani, & omnium antiquorũ instar esse voluerunt) non satis lotis manibus ad tractandam iuris interpretandi materiã accessisse, tametsi in principio statim Pãdectarum detrerente eum Gaio: vt mirum non sit tam maculosos Iurisconsultorum libros nunc esse, qui sordidis manibus tandiu contrectati sint. Cæterùm existimationis hic nõ æstimationis legendum est. Librariorũ enim errore factũ est vt vbique in iure hæc verba confusa sint, cũ multum significatione differant.

AEstimatio consideratio est & perpensio: existimatio iudiciũ & arbitratus. Existimatio ab æstimatione proficiscitur. rebus enim æstimatis, id est perpensis & excussis, postea iudicamus & arbitramur. Sed iam existimatio pro fama vsurpari cœpit: quẽadmodum & opinio, vt Græcè δόξα. Fama siquidẽ ex vulgi iudicio nascitur. Propterea existimatũ hominem Gellius appellat qui imprimis censetur. Nam quos Euripides τοὺς δοκοῦντας vocauit in Hecuba, ille existimatos vertit. Contra inexistimatos τοὺς ἀδοξοῦντας. Cicero in secũdo de Oratore, de exordio loquens, Ex iis autẽ, inquit, apud quos agetur, sententias duci decebit, vt beneuolos, bene existimãtes efficiamus: id est bene de reo iudicantes. Existimator est opinator & δοξαστής. Cicero in Orat. perfecto, Illud tamen meminerimus, ita nos potius acturos, vt omnia quasi existimatores videamus loqui, nõ vt magistri. Et in Bruto, Existimator doctus & intelligẽs. Et existimatio est opinio. ὑπόληψις. quod tacitũ est iudiciũ. δοξαστικὸς existimator qui vi præditus est opinandi. Arist. in sexto Ethic. καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη δεινότης καὶ φρόνησις. æstimator autem est iudex. In secũdo de Finibus, Quia te habeo æquissimum eorum, quæ mihi cõmunia tecum sunt, æstimatorem & iudicem. Curtius, Immodicus æstimator sui, celebrare quæ gesserat cœpit. est enim æstimare, τιμᾶν, ἀποκρίνειν, σταθμᾶσθαι, καταδοξᾶν. Sũt enim huiusmodi non pauca lubrici erroris, quæ apud auctores Latinos inscitia librariorum emendatorúmque mutuo succedentia inueniuntur: quorum tamen aliqua nõ facile à quolibet deprehenduntur, vt hoc æstimo pro existimo, & viceuersa, hoc pro illo, centum in locis iuris. Cicero in Verrem, actione tertia in fine, Crassi, inquit, & Antonii, vt opinor, ad causam non accederent, neque in alterius impudentia sui pudoris æstimationem amitterent. vbi existimationem legendum. Et itidem in quarta. Sic iudico & indico. Quintilianus in secundo, de genere orationis loquens, Nam mihi aliam quandam videtur habere naturam sermo vulgaris, aliam viri eloquentis oratio. Cui si res iudicare modo satis esset,

AEstimatio
Existimario
οἱ δοκοῦντες.
οἱ ἀδοξοῦντες
Iudicare.

nihil vltra verborum proprietatē elaboraret. Quo in loco indicare legēdum,
pro eo quod est simpliciter rē enūciare, non figurate aut ornate dicere. Græcè
ἀπαγγέλλειν & ἑρμηνεύειν. Apud eundē angustius pro augustius. sic enim inquit, de
claris pictoribus loquens, Nam Zeusis plus mēbris corporis dedit, id amplius
atque augustius ratus, atque vt existimaut Homerum secutus, cui validissima
quæque forma etiam in fœminis placet. Sed angustius pro augustius vulgò
Augustius. in impressis legitur. Augustius autem magnificentius significat, & plenius
maiestatis, ἀξιωματικώτερον, σεμνότερον, σεβαστότερον, ἱερώτερον, ἀξιοπρεπέστερον, σεβασμιώτερον,
θεοπρεπέστερον. vnde Augusti Imperatores dicti. Direptus pro diremptus. Cicero in Officiis circa finē, Quò magis reprehendendos Calliphonem & Dinomachum puto, qui se direpturos controuersiam putauerunt. Dirempturos enim legi debet à verbo dirimo. Et in .l. penul. De iure dotium, Si direpto matrimonio petitur, ex causa & persona id tribuendum puto. dirempto legi debet. Liuius libro quarto ab Vrbe cond. Decemuiros connubium diremisse ne
Vendito. incerta prole auspicia turbarentur. καταλῦσαι. Vendicare pro venditare. Cicero
or. v. 4. 132.. in Lælio, Quanquam à multis ipsa virtus contemnitur, & vēdicatio quædam
atque ostentatio esse dicitur. Venditatio legi debet. Sic apud Quintilianū in
xii. vendicandi pro venditandi. Summouendum vero est, inquit, vtrūque ambitus genus vel potentibus contra humiles venditādi operam suam, vel illud etiam iactantius minores vtique contra dignitatem attollendi. Est autē venditare ostentare, tracta ab institoribus metaphora, qui merces suas ostentare præcupidè solent. Et vēditare sese alicui, est per assentationem operam suam
Ἐνδείκνυσθαι. vltro spondere, quasique venalem ostentare. Græci hoc ἐνδείκνυσθαι dicunt. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας, ὅτι δ' ἐχαρίζοντο πάντες ἐνδεικνύμενοι καὶ ὑποβαλλόμενοι ἐκεῖνον. Cicero ad Atticum, Sermo hominum à Philotimo ad me scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus dii boni? qui nunc quo modo occurrunt? Quo modo autem se venditant Cæsari? Vbi tamē vendicant corrupte legitur. Id est sese in clientelam Cæsari dedunt, & in eius partes adiūgunt. ἑαυτοὺς περιτιθέασι τῷ καίσαρι. ἑαυτοὺς παραδιδόασι χρῆσθαι ὅτι βούλοιτο.
Hoc autem verbum mirum est apud omnes ferme auctores & vbique depra-
Detineri. uatum esse. Detineri etiam, id est distringi, quod Græci περισπᾶσθαι dicunt. In
περισπᾶσθαι Philip. xi, Nos alio bello detineri putat. vbi distineri legendū. Liuius libro primo secundi belli Punici, Oppida ad omnia tuenda obeundáque multimoda arte detineri cœpti sunt. pro distineri. Apud Tacitum corruptius legitur, In-
Distinere & terim Galbam duæ sententiæ detinebant. διεῖλκον δύο γνῶμαι. Distinere, occu-
Distentus. pare & distringere, vnde distentus pro occupato. Cicero de Natura Deorum circa finē. Et ad Atticum distentissimus pro occupatissimo, quod etiam à di-
Distendere. stendo deriuari potest. Liuius, Distēdit ea res Samnitium animos. Et in tertio ab Vrbe cōdita, Reliquo exercitu haud procul mœnibus inscribi consīdūt: vt
Diduco. distenderent hostium copias. ἵνα περισπάσωσι τὴν δύναμιν τῶν ἐναντίων. Deduco pro diduco, in .l. Idem, suprà, De rei vendicatione, Si plumbum cum argēto mixtum sit: quia deduci possit, nec communicabitur nec communi diuidundo agetur: sed si deduci non possit. vbi diduci vtrobique legendum, pro dirimi, distingui. Quintilianus libro tertio circa finem, Nec discentem per ambages fa

tigabit, nec corpus orationis in parua momēta deducet. pro diducet. διαστελεῖ. Cicero in Acad. Situs earum rerum & interualla aut contrahimus aut deducimus. pro diducimus. Est enim diducere distinguere, diuidere. Quintilianus in xi, Argumenta diducet in digitos, & propositionum & partitionum captabit lepôrem. Idem de pronũciatione, Stare diductum, vel rigidum, vel supinum, vel incuruum vitiosum est. Diductum, id est diuaricatis distentisq; cruribus. διαβεβηκότα, διεσκελισμένον. Et quis pro ecquis, & quod pro ecquod, & quid pro ecquid, sexcentis in locis apud Ciceronem. vt, & quemnam pro ecquemnam. Ecquis interrogatiuũ est pro nũquis. Perstringere aciem vel oculos, & præstringere, quidam idem significare putant, quæ identidem apud auctores succidanea inuicem aut errore aut opinionum varietate legimus. Malim tamen præstringere dici. Vnde præstigiæ & præstigiatores dicti. Est enim præstringere, obtenebrare, caliginẽ offundere: vt sol præstringit oculos obtuentiũ. περιαστράπτει, καταπλήττει, θαμβεῖ. Et præstigiatores, qui celeritate lusitandi, & ludibria illa oculorum factitandi præstringunt visum intuentium, vt miracula facere credantur. Cicero in pri. de Diuinatione, Quorũ vtrunque præstringere aciẽ mentis solet. Et ad Brutum, Qui splendore falsi honoris obiecto, aciem boni ingenii perstringi posse cõfidunt. ἀμβλύνεσθαι. & acies gladii præstricta. ἀπεστομωμένη. Perstringere verò est leuiter attingere. περιθίγειν, περιψαύειν, & metaphoricôs pro leui dolore afficere. καθάπτεσθαί τινος. Cicero circa finem Bruti, Cõsulatúsque meus qui illum leuiter perstrinxerat. id est dolore nonnullo affecerat. Proinde pro perinde. Effundo pro offundo. Cicero de Finibus libro tertio, Obscuratur enim & effunditur luce solis lumen lucernæ. Vbi offunditur scribi debuit, pro circunfunditur & obruitur. περιλαμπέται. Et libro primo de Natura Deorũ, Multis etiam sensi mirabile videri eam nobis potissimũ probatã esse philosophiam, quæ lucem eriperet, & quasi noctem quandam rebus effunderet. De Academica loquẽs, vbi itidem offunderet scribi debuit. Et insigni errore sexcuplex & sexcuplum per x pro s sescuplex & sescuplum, id est hemiolium vel sesquialterum. de quibus alibi fortasse dicemus. Consensus iudicum, pro consessu. Leniter pro leuiter, id est remisse, quod Græci ἠρέμα dicunt. Leue pro nõ arduo. Curtius, Rupes leuiore submissa fastigio: id est sensim sese attollente. vbi etiã lene legi potest. Sic Plinius Iunior, Leuiter & sensim consurgentẽ cliuũ, dixit. ἡσυχῆ προσάντη. Confirmatio pro cõformatio. Cicero libro primo de Natura Deorum, Quæ compositio membrorũ, quæ confirmatio lineamẽtorum, quæ figura, quæ species humana potest esse pulchrior? Conformatio legi debet. διατυπώσεις. vt apud Quintilianũ, Cõfirmationes verborum pro conformationes. Et confirmatio orationis pro conformatione. & alias persæpe. Energia pro enargia apud eundem in octauo, Itaque, inquit, energia cuius in præceptis narrationis feci mentionem, inter ornamenta ponamus. Cuius virtus est res de quibus loquimur, clare atque vt cerni videantur enunciare. Enargia per a scribi debet, id est euidentia & rerum repræsentatio, &, vt Cicero inquit, illustratio. Energia enim per e in secunda syllaba efficientiã significat. Sic apud Ciceronẽ in Acad. Eósq; qui persuadere vellent esse aliquid quod cõprehendi & percipi posset, insicienter facere dicebãt, pro-

Ecquis.

Præstringere.

Perstringere.

Offundo.

Sescuplex.

Energia.

Enargia.

pterea quòd nihil esset clarius energia vt Græci appellant, perspicuitatem aut
Mimicum. euidentiã nominemus. Enargia per a legi debet. Inimicũ pro mimico apud
Plinium in vii. epist. ad Montanũ, Maximè tamen (inquit) hic me titulus admonuit
quàm essent inimica & inepta quæ interdum in cœnã, in has sordes abiiceretur.
Quo in loco ex antiquis codicibus mimica legimus, id est histrionica.
Auocamentum. Aduocamentũ pro auocamento, apud eundem ad Geminũ lib. ix. qui
tamen in antiquis octauus inscribitur, Ero ergo suspensus pro homine amicissimo,
dum admittere aduocamenta & cicatricẽ pati possit. Vbi auocamẽta sine d legẽdum,
haud dubiè pro solatiis quæ mentẽ à mœrore & animi ægritudine auocant. [illegible].
Lactantius libro de Opificio dei, Traducitur autẽ mens cogitatione cæca, & sibi
auocamenta inuenit, ne saluberrimam quietẽ corporis interrumpat. Auocamenta animæ
appellat ea visa quibus in somnũ corpus delabitur. Sic apud Quintilianũ lib. x,
Nãq; illa ipsa quæ delectant, necesse est auocent ab intentione operis destinati:
neq; enim se bona fide in multa simul intendere animus totũ potest. Vbi aduocent
per d corrupte vulgo legitur. Et in hac ipsa lege §. vltimo, Et multo minus milites
aduocandi sunt à signis. auocandi sine d legẽdum est. [illegible]. Adiicio &
addico (de quibus alibi dictũ est) errore librariorũ identidem mutuo succidanea
sunt, vt proprius & propius, freqũeter in his libris. Quædã non erroris sed iudicii
sunt, vt fistuca & festuca pro eodẽ: de quibus alibi dictũ. Vindico & vẽdico.
exuccũ pro exucto. demensum pro dimenso, cuius meminit Nonius. monimentũ pro
monumento. auctor & author vel autor. similare pro simulare.
προάγειν. perducere puellã pro producere, id est προάγειν. & perductor pro
Perductor. productore, id est amantiũ internuncio & administro libidinis. qui Græce
Productor. προαγωγὸς & προαγωγεὺς dicitur. Sunt & alia huiusmodi multa, sed ista
nunc in mentẽ venerunt.

Ex eadem lege §. Idem diuus.

Quæ crimina obiecerit. Hic locus haud dubiè in omnibus libris mutilatus est. Sic autẽ emendari posse videtur, vt vnum verbũ incuria librariorum ablatum restituatur, & aliud in locum suum reponatur hoc modo, Nosti quæ crimina obiecerit apud me Alexander Apro. quem quia non probabat. & reliqua. remisi ad prouinciæ præsidem.

Ex lege, Inuiti, eodem titulo.

Item is qui exercitui præbendam conduxerit. Sic in omnibus libris legitur hic locus. Fortasse autẽ sic restitui potest, Item is qui exercitui quæ opus sunt præbenda conduxerit. Liuius libro tertio secundi belli Punici, Prodeundum igitur in concionem Fuluio Prætori esse, indicandásque populo publicas necessitates, exhortandósque qui redẽpturis auxissent patrimonia, vt reip. ex qua creuissent tempus accommodarent, conducerẽntque ex lege præbẽda quæ ad exercitum Hispaniæ opus essent. Fortasse etiam sic, Item is qui exercitui præbendam annonam conduxerit.

Ex eodem titulo, circa finem.

Produci testis non potest, qui antè in eum reum testimoniũ dixit. Accursius locum implicitum interpretatione sua implicatiorem reddidit. Existimo autem locũ aut mutilatum esse, aut inuersum: sicq; legi debere, Produci testis

non poteſt in reum,qui antè in eum teſtimonium dixit.

Ex lege,Plurimum,De iuris & facti ignorantia.

Sed Caſſius ignorantiam Sabinum ita accipiendam exiſtimaſſe refert,non deperditi & ſecuri hominis. Exiſtimo non deperditi legendum eſſe,ſed deſidia præditi & ſecuri hominis. Securus eſt diſſolutus ſine vlla cura,quem ſupinũ Iuriſconſulti vocare ſolent,id eſt ſocordem & deſidẽ.quo modo & Græci ὕπτιον, τοῦτ' ἐστι τὸν ἄπρακτον. Quintilianus de Tautologia loquens libro octauo, Hæc enim quanquam non magnopere ſummis auctoribus vitata,interim vitium videri poteſt,in quod ſæpe incidit etiam Cicero, ſecurus tam paruæ obſeruationis,id eſt negligens & contemptor.ἀφροντιστῶν. Lucanus in pri. Pharſaliæ,de leone loquẽs, Per ferrum tanti ſecurus vulneris exit. Prouerbiorum decimoquinto, Omnes dies pauperis mali ſecura mens, quaſi iuge conuiuium. Quem locum Lyranus ineptè interpretatus eſt ignorantia huius Latini vocabuli.His enim verbis beata illa ſecuritas ſignificatur,quã Democritus Euthymiam appellauit: id eſt animi rectam,placidámque conſtitutionem, malorum impendentium cura vacantẽ. Cicero libro quinto de Finibus,Democriti autẽ ſecuritas, quæ eſt animi tanquam trãquillitas, quam appellant Euthymiã,eò ſeparanda fuit ab hac diſputatione,quia iſta animi trãquillitas eſt ipſa beata vita.Idem in v.Tuſcul.Qui autẽ illã maximè optatã ſecuritatẽ(ſecuritatẽ autẽ nunc appello vacuitatẽ ægritudinis,in qua vita beata poſita eſt) habere quiſquam poſſit,cui aut adſit,aut adeſſe poſſit multitudo malorũ? Securitati diſſolutæ opponitur aliud vitiũ curioſitas, quã Græci periergiam appellant. Quintilianus in viii.de ornatu loquens, Eſt etiã quæ periergia vocatur,ſuperuacua vt ſic dixerim operoſitas,vt à diligẽti curioſus, à religione ſuperſtitio diſtat. Hæc eſt quæ paulo pòſt in.l. Nec ſupina, curioſitas delatoria vocatur.Delatorũ enim appellatione intelliguntur ſycophantæ,id eſt criminatores,cuius appellationis rationẽ Plutarchus in Solone exequitur. Et quadruplatores, quorũ Feſtus & Pædianus meminerunt. Quadruplatores dicti ſunt criminũ publicorũ delatores, qui pro delationis præmio quartã partẽ in bonis delatorũ cõſequebantur. Et vt aliqui dicunt,eorũ reorũ accuſatores qui cõuicti quadrupli dãnari ſolebãt,vt aleæ,aut pecuniæ grauioribus vſuris fœneratæ quàm quibus per leges licebat. Vnde quadruplari verbũ Plauto in Perſa, Neque quadruplari me volo(inqnit Paraſitus)Neq; enim decet ſine meo periculo ire aliena ereptũ bona,neque illi qui faciunt mihi placent. Quadruplari pro quadruplaturam exercere dixit. ἐργολαβεῖν, συκοφαντεῖν. Cicero in Verrem, act.iii,Quid id ad Verrem? Quis detulit? nemo.niſi fortè exiſtimatis ei quadruplatores ad fretũm præſto fuiſſe.Capitolinus in Marco philoſopho,Calũniis quadruplatorum interceſſit, appoſita falſis delatoribus nota. Delationes quibus fiſcus augeretur contẽpſit. Delatoria igitur curioſitas à Iuriſconſulto prouerbialiter dicta eſt à quadruplatorũ improbitate, de quibus illud Plauti in Trinũmo,de famigeratoribus loquẽs dici poteſt, Quod quiſque in animo habet, aut habiturus eſt ſciunt, id quod in aurem rex reginæ dixerit ſciunt, quod Iuno fabulata ſit cum Ioue,quæ neque futura neq; facta ſunt, tamẽ illi ſciunt.Quadruplatorũ appellatione ſignificari poſſunt homines,qui delatio-

Securus.

Euthymia.

Securitas.

Delatores.

Quadruplatores.

nibus faciendis confiscationes à Principibus impetrant, vt homines interdum insontes fortunis omnibus euertant, cuiusmodi patrum nostrorum memoria multi extiterunt, nostra etiam nonnulli. Quanquam sectores illi propriè appellari possunt, cuius vocabuli meminit Asconius. Res autem ipsa sectio appellatur. Cicero in Antoniana secunda, Et eius viri nomine me insectari audes, cuius me amicũ, te sectorem esse fateare? Ad Antonium loquens, qui Põpeii bona sectione inuaserat. Idem, Expectãtibus omnibus quisnam esset tam impius, tam demens, tam diis, hominibúsque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere. inuentus est nemo præter Antonium. Et rursus, Tantus igitur te stupor oppressit, vel vt verius dicam, tantus furor, vt primũ cum sector sis isto loco natus, deinde eum Pompeii sector, non te execrandum populo Rom. non detestabilẽ, non omnes tibi deos, omnes homines & esse inimicos, & futuros scias? Hoc tamen principatu sectionis nomen penè obsoleuit, non quòd desint qui sectores esse velint, sed Princeps nondũ experiri voluit quãtum sibi in fortunas priuatorum liceat. Legibus enim omnia adhuc permisit. Qua moderatione non tam legibus solutum se esse docuit, quod alii gloriari solent, quàm legibus teneri Principis innocentiam non posse.

Sectores. Sectio.

Ex lege, Quæsitum, De sponsalibus.

Quæsitum est apud Iulianũ, an sponsalia sint ante duodecim annos, si fuerint nuptiæ collatæ. Accursius collatas nuptias prò reuera celebratis malè intelligi voluit. Collatæ enim nuptiæ in duodecimũ annum significantur, id est dilatæ, reiectæque. Dicimus enim conferre rem in arbitrium alicuius, & conferre in aliquod tempus. Huius significationis exemplum est in. l. Si res, in principio, infrà, De iure dotium.

Ex. l. In eo iure. §. vlti. De ritu nuptiarum.

Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, vereor ne possit ista cõnubium habere nubendo, quẽadmodum haberet, si mortuus esset. Huiusmodi est ista locutio, vt vix dicere possis affirmatiua néne sit. Cui similis est illa in. l. Non solum. §. Sed videamus, infrà eodem hoc titulo, Non finita iam tutela & nupta puella alii, vereor ne longũ sit adoptionẽ mariti impediri, quasi propter hoc interponatur, vt ratio tutelæ reddendæ cohibeatur. Animaduertere igitur debemus quædam esse verba, quæ idem sine negatione, ac cum negatione polleant, vt vereor, timeo, metuo, caueo: & siqua sunt eiusdẽ significationis. vereor ne veniat, vereor vt veniat: timeo ne moriar, & timeo vt moriar: caue facias, & caue ne facias. Terentius, Sed pater adest, cauẽ te esse tristem sentiat. Vt enim interdũ duæ negationes non plus quàm vna pollent, vt si dicas, nunquam mihi nec obfuisti, nec profuisti: sic interdũ vna negatio duarum negationũ instar est, dũtaxat adiuuãte vi verbi. Cicero ad Q. Fratrẽ, Quòd enim abfuisti, vereor ne satis diligenter in Senatu actum sit de literis meis. id est ne non satis. Idem in Acad. Anaxagoras niuẽ nigrã dixit esse. ferres me si ego idẽ dicerẽ? tu ne si dubitarẽ quidẽ. Idem ad Atticũ, Si manet, verèor, ne exercitũ firmũ habere possit. id est opinor eũ exercitũ firmũ nõ habiturum. Quod fortassẽ sic resoluitur, vereor vt ne habere possit. quo modo loquẽdi Cicero ipse vti solet: vt in Bruto, Ego tamẽ ita de vnoquoq; dicã, vti ne

De vsu negationis.

elici possit quem existimem oratorem, quem declamatorē fuisse. Et in iii. de Orat. Omnis mea cura solet in hoc versari si possum, vt efficiā aliquid dicendo: sin minus vt ne quid mali. Ex more Terentiano sumptum, qui ait, Vt ne quid nimis. Hunc autem loquēdi modū video nostræ aut proximæ memoriæ clarissimos scriptores sequi. Hermolaus in quadā orat. Vt sollicita sit admodum vniuersa ciuitas, ne lætitiam incredibilem suā oratione consequi valeamus. id est ne non valeamus. Sic Vlpianus, Vereor ne possit ista cōnubiū habere nubendo. id est ne non possit, vt ipse alibi dixit in. l. Si ego. § pri. infrà De iure dotium. Et Triphonius, Vereor ne longū sit adoptionem mariti eius impediri. id est opinor nō esse longum, id est incōmodum. Hoc etiam per vt particulā Cicero enunciare solet: vt ad Atticum, Qui cum impudētissimè postulauerit, tamen cōceditur, & tamen vereor, vt ipsis cōtētus sit. Et pro Quintio, Si veretur, vt res iudicio facto parata sit. In quibus locis multi existimarēt deesse negationē, cum nihil desit. Terentius, Dies mihi hic vt satis sit, vereor ad agendum. Politianus in Herod. Veritis omnibus vt satis libenter Imperatorem Pertinacem milites reciperent. id est nō reciperent. Est etiam alioquin inuenire, cum vna negatio in oratione deesse videtur. Cicero in iii. de Legibus, Quæ res cum sapientissimè cōstituta esset à maioribus nostris, nihil habui nō modò multū, quod putarem nouandū in legibus. Non modò multū, pro non modò nō multū. Et de perfecto Oratore, Nam sic vt in epularum apparatu à magnificentia recedens non se parcum solū, sed etiam elegantē dici volet. Non solum, pro non solum non, dixit. Idem pro Publio Sextio, Cum illi soli essent, præter illū flagitiosum Tribunumplebis duo reipub. turbines, qui nō modò præcipitanti patriæ subuenirent, sed etiam nimis tardè concidisse mœrerent. Et de reditu suo ad populum, Tribunitiis superiores illi rogationibus nulla authoritate Senatus sunt restituti. Marius verò nō modò à Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus. id est nō modò non à Senatu. Et in iiii. Tuscul. Iis enim malis insidētibus nō modò beati, sed ne sani quidē esse possimus. Liuius, Asdrubaliq; nō modò in Italiam traducēdi exercitus, sed ne manēdi quidē satis tutò in Hispania spem reliquit. Plinius in epist. Multa in vrbe nostra, iuxtáq; vrbē, nō oculis modò, sed ne auribus quidē nouimus. Quæ exēpla & similia mirū est Laurētiū Vallēsem nō animaduertisse. Is enim lib. iii. Elegātiarū, vt scite pauca de hac re, & subtiliter disseruisse mihi videtur, ita si eius doctrinā sequi velimus, hæc loca tueri nō poterimus. In causa est (vt arbitror) quòd Laurētius ad normā Latinè proprietatis ea redigere voluit, quæ Græcorū imitatione vsurpata sunt. Græci enim τὸ οὐχ ὅπως, ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ subinde vtūtur. Demosthenes, ἐνόμιζον μὴ ἀφ' ὧν ἐπελπιζόμην, οὐχ ὅπως μηδὲν ἀδικῶν τοιαῦτα πείσεσθαι, ἀλλὰ καὶ μέτρια ἐξαμαρτὼν συγγνώμης τεύξεσθαι. ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ πείσεσθαι. Simile est οὐχ ὅτι & μὴ ὅτι crebra apud oratores & elegātiores scriptores. Plato, ἐγὼ δ' ἀνθρώπῳ, μὴ ὅτι δὴ θεῷ: id est, nō solū hoc nō dixerim de deo. Et μὴ ὅτι, μηδέ, quæ itidē pro nō solum nō accipiuntur. Hoc etiam per nedum Latinè dici solet. Sallustius, Quippe secūdæ res sapientiū animos fatigant, nedum illi corruptissimis moribus victoriæ tēperarent. Apud Liuium in viii. secundi bel. Punici, hoc modo Fabius loquitur aduersus Scipionē in Africam traiecturum, Me Dictatorem

Τὸ οὐχ ὅπως.

οὐχ ὅτι, μὴ ὅτι

cum vigerem adhuc viribus,& in cursu maximarum rerum essem,recusantē nemo audiuit,quô minus insectante me magistro equitum(quod fando nunquam auditū fuerat)imperiū æquaretur meū:nedum ego perfunctus honoribus certamina mihi cum adolescente florentissimo proponam.id est nō modo nunc non proponam. Idem, Attonitus repētino malo vix quid obiiceretur,intelligere potui,nedum satis sciam quomodo me tuear.Cicero pro Plancio, Ego verò ne immortalitatem quidem cōtra rempublicam accipiendam putarem,nedum emori cum pernicie reip.vellem. vbi alius etiam non indoctus nollem(vt arbitror)dixisset. Et pro Cluentio,Nec Metellus,nec Popilius clarissimi viri vim Tribunitiam sustinere valuerunt,nedum his temporibus, his moribus,sine vestra sapientia, ac sine iudiciorum remediis salui esse possimus. Lucianus, καὶ πάνυ ἀπαλὸς τὸ πέλμα, καὶ οὐδ' ἱστάναι χαμαί, οὐχ ὅπως βαδίζειν ἐδύνατο. Cicero in Acad. Anaxagoras nigram niuem esse dixit,ferres me si idem dicerem?tu ne si dubitarem quidem. Vnam negationem Cicero duarum vice posuit.Interdū contrà duas pro vna positas inuenimus.Idem libro tertio de Finibus, Sed quanquam negent Stoici nec virtutes nec vitia crescere, attamen vtrūque eorum fundi quodammodo,ac dilatari putant. Et in v. Tuscul.Itaq; ne si iocundissimis nos somnis vsuros putemus,Endymionis somnum nolimus dari.Et in Acad. Quod bonū quale sit,negat omnino Epicurus sine voluptatibus sensum mouentibus,nec suspicari.Et pro lege Manilia,Erat enim metus iniectus iis nationibus, quas nunquam populus Romanus, neque lacessendas bello,neque tētandas putauit. ἐκ πάντων οὐκ ἠξίωσε. In his enim locutionibus Cicero Græcos imitari voluit. vt pro Cornelio, Versatus in intima familiaritate hominis potētissimi in maximis nostris malis atque discordiis, neminē vnquam alterius rationis,atq; partis nō re,non verbo,non vultu deniq; offendit.Hæc de negationis vsu dicenda hoc in loco habui,vt multis fortasse non satis animaduersa,sic omnibus necessaria.

Ex lege,Si extraneus,De iure dotium.

Nec enim quisquam iudex propriis auribus audiet mulierem . & reliqua. Legendum propitiis,licet exemplaria refragentur.

Ex lege,Quemadmodum.§.primo.

Igitur hanc dotem periculo mulieris esse dico,quandiu dominus vel pater ratam promissionem vel traditionem habuerit. Aut deest negatio,vt legatur nō habuerit,aut quoad legi debet,non quādiu: vel quoaddum,quod eiusdem significationis est. vt sit,quoaddum dominus ratam promissionem habuerit.Et paulo pôst,Hoc ita incerti conditione consecuturum,vt promissione liberetur.In quibusdam exemplaribus hoc idem legitur,& neutrobi rectè. Propterea nō hoc ita,sed hoc item: quod significat itidem,id est codē modo. Cicero in Verrem,actione vltima, Sed non item mihi licet,quod iis qui nobili genere nati sunt , quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur.id est non itidem,non eodem modo.

Quoaddū.

Ex.l.Tali.§.Socer,eodem titulo.

Hanc pecuniam generū petere debere,& exactam acceptam legatis referri. Accursius referri assimilari interpretatur,quia vt de cæteris legatis detrahitur

Falcidia, ira & de ista. Ego Accursium existimo lõgè ab huius verbi intellectu abfuisse, referréque actiuè legendum censeo, non referri. Sciendum igitur hunc morem antiquis Romanis fuisse, vt vnusquisque domesticã rationẽ sibi totius vitæ suæ per dies singulos scriberet, in quo appareret quid quisq; de redditibus suis, quid de arte fœnore lucróve seposuisset, quóve die, & quid itẽ sumptus fecisset. Sed postquam assignandis literis reorum, ex suis quisque tabulis damnari cœpit, posterioribus seculis, & ad memoriã vsque Asconii qui huius dicti auctor est, vetus hæc consuetudo cessauit. Cicero in Verrẽ, act. ii, Habeo & istius & patris eius accepti tabulas omnis, quas diligentissimè legi atq; digessi: patris quoad vixit, tuas quoad ais te cõfecisse. Accepti tabulas vocat rationes, in quas acceptæ pecuniæ referebantur. In huiusmodi tabulis capita multa erant, quæ nomina à Cicerone identidem dicuntur, vtputa artificii, negociationis, fœnoris, aduentitiorum, vt legatorum, hæreditatũ, & huiusmodi. Simulatque igitur aliquam pecuniam acceperant, in caput hoc aut illud, id est huic, aut illi nomini acceptam referebant. Tranquillus in Tyberio, Neque hæreditatem quidem aut legata percepit vlla aliter, quàm vt peculio referret accepta. de Tyberio loquens, qui se Augusto in adoptionem dederat. Cicero in secunda Philip. Ego enim amplius sestertiûm ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Idem in Verrem, Vnum ostende signum in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse, vicisti. de tabulis expensi loquens. erãt enim binæ tabulæ, vt alibi docuimus. Cicero ad Atticũ, Fecisti mihi gratum, quòd Serapionis librum ad me misisti. pro eo præsentem pecuniã solui tibi imperaui, ne tu expensum muneribus ferres: id est ne donasse existimares. Has autem tabulas edere interdum cogebantur rei præsertim repetundarum. Quod idem Cicero apertè ostendit his verbis in secunda in Verrẽ act. Nouum & ridiculum est quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus, vsque ad M. Terentium & C. Cassium Consules fecisse, postea destitisse. Quod etiam alibi liquido declaratur, præterquam etiam quòd Asconius id adnotauit. Itaque de homine negligenti & parum scribẽte, prouerbialiter dicebatur, Ne tabulas quidem conficere. Idem in secundo de Orat. Hic Sulpitius, me quidẽ, inquit, Antoni rectè mones: sed ne te quidem multum scriptitasse arbitror. Tum ille, Quasi verò, inquit, non eã præcipiam aliis quæ mihiipsi desunt: sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Verum & in hoc ex re familiari mea, & in illo ex eo quod dico quantulum id cunque est quod faciam, iudicari potest. De huiusmodi tabulis intelligendum illud in lege, Qui concubinam.§.ii, De legatis iii, Id legatum putat Labeo quod acceptum in tabulis suis ex ea hæreditate testator retulisset. Hæ autem tabulæ si singulorum dierum ratione obseruata fierent, diaria vocabantur, & Græcè ephemerides, vt in illo exemplo cuiusdam neotericorum sed doctissimi, Multa sunt in diario tuo nomina quæ tu nescis. Calendarium autem ab obseruatione singulorum mensium, cuius exempla sunt tam apud Iurisconsultos quàm apud alios. Quoniam verò fœneratores diligẽtius faciebant huiusmodi tabulas, ideo factũ est vt calẽdarium in iure pro negociatione nominũ faciendorũ accipiatur. Vlpianus, Calendarii quoque curatio & quæstura in ali-

Tabulæ domesticæ Romanis.

Diarium.

Calendariũ

qua ciuitate inter honores non habetur, sed personale munus est. Africanus, Itaque ipse pecuniæ si adhuc calendario, id est nominibus faciendis, destinatæ
Aduersaria essent, fidei commisso cedere solent. Aduersaria autem dicuntur tumultuariæ quædam tabulæ, quæ ante tabularum confectionẽ perscribebãtur, ne memoria rerum excideret, vt ex iis postea tabulæ iustæ & æternæ fierent. Cicero pro Roscio, Nimium cito ait me indagare de tabulis, non habere se hoc nomen accepti, in codicem accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersariis patere contendit. Vsqueeóne te diligis & magnificè circũspicis, vt pecuniam non ex tuis tabulis, sed ex aduersariis petas? suum codicẽ testis loco recitare arrogantiæ est, suarũ perscriptionũ & liturarum aduersaria proferre, nõ amentia est? Et rursus, Quid est quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est quòd diligẽter conficiamus tabulas? qua de causa? quia hæc sunt mẽstrua, illæ sunt æternæ: hæc delentur statim, illæ seruantur sanctæ: hæc parui tẽporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt coniecta, illæ in ordinem confectæ. Itaque aduersaria in iudiciũ protulit nemo, codicem protulit, tabulas recitauit. Inde illud cuiusdam recentiorum, Ita dum mea partim subrepta, partim subdole designata cognosco, pauca tumultuariè in aduersariis magis quàm in codice scripsi. Aduersaria
Codex. igitur sunt libri, in quibus res coniiciuntur, quasique stypantur. Codex verò in quo digeruntur & ordine conscribuntur. Similis fuit apud eosdem diligẽtia cõficiendarũ ephemeridum, in quibus quasi annales domestici, id est priuatarum rerum suarum scribebantur. Cicero pro Quintio, Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliã profectus est. ad Ephemeridem reuertitur. inuenitur dies profectionis pridie Calendas Februarii. Nonis si Romæ fuit, causæ nihil dicimus, quin tibi vadimoniũ promiserit. Ephemeridem igitur adibãt antiqui cum quid quaq; die fecissent, meminisse opus erat. Diurnum Latinè dicitur. Iuuenalis Satyra vi, Et cedẽs lõgi relegit trans-
Epinyctis. acta diurni. Vnde & Ephemeris mathematica apud Pliniũ lib. xxix. Epinyctis autẽ cõmentarius est rerum nocturnarũ, quod nocturnum dici potest, vt diurnum. Tabularum verò priuatarũ instar habebant cõmẽtarii Principis, de quibus alibi diximus. Erant & tabulæ publicæ, quarum meminit Tacitus his verbis libro decimotertio, Dein curam tabularum publicarũ à Quæstoribus ad Tribunos transtulit, variè habita ac sæpe mutata eius rei forma. Meminit & Cicero in Verrem, Hæ in ærario seruabãtur, vt alibi dictum est. Vt ad rem veniamus, cui filiæ nomine socer centum legauit, si ea acceperit, accepta referre debet legatis. id est in legatorum causam imputare, tametsi doti accesserint. Hoc enim ferre referréque acceptum significat præter notam illã significationem iuris studiosis. vnde acceptilatio nata.

Ex lege Cum. §. Si fundo, eodem titulo.

Nec diuortio secuto præsenti die quod in numero est, restituatur, sed statuto tẽpore solui debeat. Lego quod in numerato, licet nullo exemplari astypulante. Plinius libro xxxi, Claudius Isidorus testamento suo dixit, quanuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor milia, iuga boum tria milia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta milia.

In numerato pondo ſexcenta milia. Vnde metaphoricôs in numerato pro in promptu dicitur. Quintilianus in ſexto, Illa potius vrbana eſſe dixerim, quæ ſunt generis eiuſdem, quæ ridicula dicuntur, & tamen ridicula nõ ſunt. De actore facilè dicente extempore dictum eſt ingenium eum in numerato habere. In numerato, id eſt promptum & ad manum. ἐν τῷ παραυτίκα, ἐν τῷ προχείρῳ, hoc eſt præſentiſſimum & ad expedienda extempore dicenda ſolertiſſimum. Sunt & alia minutula errata in titul. proximis, vt in lege tertia, De donationibus inter virum & vxorem. §. Qui in eiuſdem, Prohibentur ſibi donare. ſibi pro ipſi corruptè legitur. Et eſt rectus caſus pluralis. Et in §. Ab vxoris, Si modò vir & ſocer in eiuſdem ſunt poteſtate: ſenſus poſcit vt ſi non legatur, hoc modo, ſi non vir & ſocer, id eſt niſi. ſed hæc & huiuſmodi vix digna ſunt quæ attingantur. In numerato habere.

Ex lege, Si mulier, De donat. inter virum.

Si mulier acceptam à marito pecuniam in ſportulas pro cognato ſuo ordini erogauerit, an donatio valeat. Sportæ ſportulæ ſportellæ (inquit Aſconius) vt fiſci fiſcinæ fiſcellæ ſpartea ſunt vtenſilia ad maioris interdum ſummæ pecunias capiendas, à ſparto herba vocabula deducta ex qua contexebantur: cuius meminit Plinius libro vigeſimoquarto. Sic σπυρὶς καὶ σπυρίδιον Græcè. Sportula inde dicta eſt obſonium quod diuites Romani ſalutatoribus dabant ſecreto ipſi cœnantes. In limine autem domus ſportulæ conſtituebantur. Iuuenalis, Nunc ſportula primo Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ. Ille tamen faciem prius inſpicit, & trepidat ne Suppoſitus venias, ac falſo nomine poſcas. Recta cœna ſportulæ oppoſita erat. Liberaliores enim diuites, ciuilioréſque ſalutatoribus ſuis legitimum conuiuium exhibebant, quæ recta cœna dicebatur. Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco ſportulam tantùm præbebant. Tranquillus in Domit. Multa etiam in conuiuiorũ vſu nouauit, ſportulas publicas ſuſtulit reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Idem in Auguſt. Conuiuabatur aſſiduè, nec vnquam niſi recta. Et in Veſpaſiano, Sed & conuiuabatur aſſiduè, ac ſæpius rectè ac dapſilè, vt macellarios adiuuaret. Interdum nummi ſportulæ loco cedebant. Idem Iuuenalis, Sed cum ſummus honos finito cõputet anno, Sportula quid referat, quantum rationibus addat, Quid facient comites, quibus hinc toga calceus hinc eſt? Centum quadrantes erant, quotum crebra mentio eſt apud Martialem. Sportula olim pauperibus tantùm dabatur, poſtea diuites etiam ſportulam captare & expoſcere cœperunt. Idem, Iubet à præcone vocari Ipſos troiugenas, nam vexant limẽ & ipſi Nobiſcum, da Prætori, da deinde Tribuno. Marcellus autem hic de ſportulis alterius generis intellexit, de quibus Plinius ad Traianum ſcribens ita inquit, Qui virilem togã ſumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam bulen atque etiam è plebe nõ exiguum numerum vocare, binóſque denarios vel ſingulos dare. quod an celebrandum & quatenus putes rogo ſcribas. Ipſe enim (ſicut arbitror) præſertim ex ſolennibus cauſis concedendum iuſſiſti inuitationes. Et Traianus ad Plinium, Merito vereris ne in malam ſpeciem incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quaſi per corpora, non viri- Sportula. Recta cœna.

tim singulos ex notitia ad solẽnes sportulas contrahit. πρὸς τὰ κινούμενα προπεῖα συγκαλῶ. Non absimile sportulis est honorarium decurionatus, quod pro ingressu in bulen à buleutis, id est decurionibus dabatur. Cuius idem Plinius meminit ad eundem, & nos alibi (vt arbitror) diximus. ἄζωδος à Græcis dicitur. De sportulis huiusmodi Papinianus in lege, Spurii, in titulo, De decurionibus, Minores, inquit, xxv. annis Decuriones facti sportulas Decurionum accipiunt, sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt. Sportulæ nostro tempore sunt in domibus principum id genus erogationis, quod liberatas vocant lingua vernacula, quas etiam in antiquis nostris scriptis liberationes vocari video. Quod genus olim multum celebrabatur in aula Principum nostrorum, vt ex antiquis monumentis apparet. id est ex libris dispensationis regiæ, quos status domus appellant. Quod verò buccam ad curiam dicũt, Latine rectam cœnam appellare soleo, quam etiam rectam absolutè, vt antiqui, sic nos appellare possumus. Tranquillus in Augusto, Conuiuabatur assiduè, nec vnquam nisi recta, non sine magno hominum ordinúmque delectu. Ex quibus verbis apparet cur recta cœna dicta sit, id est iusto ordine discumbentium exhibita tanquam rectum iustúmque conuiuium: non vt sportula, quæ clientulis obiiciebatur tanquam abiectis, & in nullo honore à diuitibus habitis. Dicere igitur possumus rectæ ius habere in aula admissionales, id est cambellanos, cubicularios, structores, ferculiferos, & omnes ab epulis, pincernas (si id Latinum vocabulum esse potest, παρὰ τὸ πιεῖν κερᾶν confictum) & qui ad cyathos stantes dicuntur, archimagiros, architriclinos, dispensatores, honorarios ephebos, & omne denique aulicum ministerium, quos officiarios domus vocamus.

Ex lege, Sed si vir vxori. §. Si vir.

Si vir vxori munus immodicum in Calendis Martiis, aut natali die dedisset. *Calendæ Martiæ.* Calendæ Martiæ fœminis solennes erant. in iis enim munera iis missitari solebant. Vnde fœmineæ Calendæ à Satyrico dicũtur, En cui viridem vmbellam, cui succina mittas Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver Incipit, & strata positus longáque cathedra Munera fœmineis tractas secreta Calendis. Ita enim Calendæ Martiæ fœminis dicatæ erant, vt Saturnalia viris, quæ mense Decembri agitabantur. Tranquillus in Vespasiano, Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Calendis Martiis fœminis. & tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Apud Plautum in milite Periplectomenus senex inter flagitationes vxorias, & hanc narrat, Verum priusquam galli cantent quæ me somno suscitet, dicat da mi vir quod Calẽdis mittam cum Martiæ venerint. Macrobius libro primo Saturnalium de Calendis Martiis loquens, Hoc mense seruis cœnas apponebant matronæ, vt domini Saturnalibus. illæ vt principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exoluerent. Quo in loco Macrobius de tẽpore priscorum Romanorum loquitur, qui decem tantùm menses habebant.

Ex eadem lege.

Non videtur mulier facta locupletior, si aut in encænio, aut in vnguentis.

In antiquo legimus obxenio. propter quod obsonio legendum puto. De xeniis alibi dictum est. Encænia dedicationes fanorum vel aliarum rerum dicũtur. vt Ioannis x, ἐγένετο δὲ ἐγκαίνια, Facta autem sunt encænia Hierosolymis.

Ex lege penultima, eiusdem tituli.

Die nuptiarum priusquam ad eum transiret, & priusquam aqua & ignis acciperetur, id est nuptiæ celebrarẽtur, obtulit decem aureos dono. Aqua & igni (inquit Festus) tam interdici solet damnatis, quàm accipiũt nouæ nuptæ: videlicet quia hæ duæ res humanam maximè vitam continent. Itaque funus prosecuti redeuntes, ignem supergrediebantur aqua aspersi: quod purgationis genus vocabant suffitionem. De aqua & igni Lactantius libro secundo Institutionum ita inquit, Alterum enim quasi masculum elementum est, alterũ quasi fœmininum: alterum actiuum, alterum patibile. Ideóq; à veteribus institutum est, vt sacramẽto ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quòd fœtus animantium calore & humore corporẽtur atque animantur ad vitam. Cum enim constet omne animal ex anima & corpore: materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur sciri, quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporari, nec corpus animari. Exulibus quoque ignis & aqua interdici solebat. adhuc enim videbatur nefas, quanuis malos tamen homines supplicio capitis afficere. Interdicto igitur vsu earum rerum, quibus vita constat hominum, perinde habebatur, acsi esset qui eam sententiam exceperat morte mulctatus. Adeò ista duo elementa prima sunt habita, vt nec ortum hominis, nec fine iis vitã crediderint posse constare. Hactenus ille. Eôdem pertinet Ciceronianum illud prouerbium in Lælio, Amicitia, inquit, res plurimas continet: quocunque te verteris præsto est. nullo loco excluditur: nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaq; nõ aqua nõ igni (vt aiũt) pluribus locis vtimur quàm amicitia. Accursius malè de face nuptiali intellexit. Tæda enim nuptialis erat, quæ nouæ nuptæ præferebatur. & seruus qui eã præferebat, Daduchus Græcè, Latinè prælucens appellatur. Apuleius in Asino, Tædásq; nuptiales quibus præluxerant ibidem extinctas relinquunt. Tranquillus in Augusto, Tonanti Ioui ædem consecrauit, liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruúmque prælucentẽ examinasset. Inde illud metaphoricôs à Cicerone in Sallust. dictũ, Ego meis maioribus virtute mea præluxi, vt si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ. Et in Lælio, Bona spe prælucet in posterũ. Plautus etiam lucere facem nouæ nuptæ dixit, id est præferre. Virgilius, Nec coniugis vnquam Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.

Aqua & igni interdicere.

Prælucere.

Et hæc hactenus.

INDEX COPIOSISSIMVS EORVM OMNIVM QVAE in prioribus Budæi Annotationibus explicata reperiuntur. In quo sciẽdum B. literam numero præpositam, barbaram dictionem significare.

B

T

V

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS
PARISIIS, ANN. M. D. XXXV.
CALENDIS SEPTEMB.

